

CONVORBIRI
ECONOMICE

de

ION GHICA.

4314
401 1-3

Edițiunea a treia.

BUCURESCI
Editura Librăriei SOCECŪ & Comp.
7, Calea Victoriei, 7.
1879

BUCURESTI

5160

5160

RC84/04

10957.

B.C.U. Bucuresti

C7914

PREFACIE

Numai literatura poate exprima cu esactitate starea intelectuală și morală a unei epoci, căci ea este forma sub care se înregistrează ideile, credințele și cunoștințele unei națiuni; numai ea poate da o cunoștință precisă a raporturilor ce există între oameni și lucrurile unui timp cu ideile cele adevărate; ea este tezaurul în care se depun cunoștințele societăților omenesci. Cu cât un popor are prejudețe mai puține, cu cât cunoște adevăruri mai multe, într'un cuvânt cu cât are mai multă știință, cu atât este mai luminat și mai înaintat pe calea progresului și a civilizațiunei. Un popor coprins de eresuri și de prejudețe, un popor ignorant este tot-d'auna fatalmente espus a deveni victima intriganților și impostorilor ambițioși care sub masca de voitori de bine îi escită patimile, îi linguesc tendințele cele proște și ajungă a-lă exploata în folosul intereselor lor.

La noi puterea perpetuindu-se mai mult timp în mâinile a câtor-va familii care nu lăsaū loc nici tuturilor ambițiunilor nici tuturilor adevăratelor capacități, a întăritat invidia și ura a multora dintr'aceea care nu erau sau nu se credeū a fi dintr'aceea castă; publicitatea descriind vițiurile organizațiunei noastre sociale cu colorii, de multe ori exagerate; arătând corupțiunea și nepăsarea celor mari, le-aū attribuit toate suferințele poporului și aū făcut din litteratură o armă de destrucțiune.

În timpii de prefacere în care trăim de câțiva ani, cu dorința care ne arde de a trece cât mai îngrabă din starea de înjosire în care am fost ținuți secolii întregi, la înălțimea societăților civilisate, a societăților acelor care se bucură de sute de ani de o viață proprie și liberă, viață care le a permis să se lupte și să lucreze pentru bună starea și pentru gloria lor naționale, ne face nerăbdători; nerăbdarea ne întărită și ne esaltă pînă a ne face să credem, că am descoperit secretul prin care România ar putea se îmbrace într'o clipă haină de Dîină. Enthusiasmul patriotic al unora s'a urcat, în timpii din urmă, la un diapason atît de înalt încât perdînd cu nerăbdarea și orî-ce cumpăt, aû aruncat cu noroiu asupra tuturor și aû tractat ômenii și lucrurile trecutului ca vechituri de lepădat. Pentru ei tôte credințele, tôte obiceiurile, tôte tradițiunile trebuescû dărămate; bogăția imaginațiunei lor 'î a dus pînă a se crede fie care espresiunea voinței poporului, focarul opiniunei publice, incarnațiunea națiunei; și nu înțelegû că nu fac alt decăt a căta să esercite o autoritate despotică, a impune publicului idei puțin studiate, puțin potrivite cu starea societăței nóstre; nu vîdû că nu facû decăt a rătăci opiniunea. O luptă de patimî și de ambițiuni care de mai multe orî propagă numai erôrea, devine un amestec de patimî, de invective și de calomniî care rănescû sentimentele delicate; mai tot-d'auna esageră reul; critică nu ca să îndreptese ci ca să dărăme, ca să omóre; laudă, nu ca să încuragese saû să resplătiască ci ca să lingușiască. Aspiră a duce națiunea ca prin farmec la starea ce imaginațiunea lor 'și a creat, și în neputința materială d'așî realisa visurile, își închipuescû obstacole, imaginare ca copii care încălicați pe bețe batû scaunele și mesele credînd că ele opresc bidiviul lor de

a alerga; se mânia pe tradițiuni, pe obiceiuri și pe ómen, tabără cu condeiul asupra lor fără milă și fără generositate, îi denunță opiniei și vendictei naționale ca obstacole care îi opresc d'a duce țera la raiul ce ei 'i au pregătit; perdú respectul moralei și al rațiunei, se lăsă deliriului unei porniri netemperate, de idei greșite, de sentimente próste și de limbagiiu nemăsurat și devinú, fără voia lor póte, instrumentul urei și ambițiunei acelora, care nu vėđú înălțarea decât în dărámare.

Departe de aceste lupte, urmașii noștri când vor ceti câte s'aú scris într'acești timpí, vor vedea cu máhnire sárăcia de idei și avuția de patimí care ne sfășie într'unú timp atât de critic, într'un timp când trebuia ca tótă inteligenția să aducă contingentul seú la o lucrare atât de mare atât de a-nevoiósă ca renascerea unei națiuni.

Acei care nu voesc nici destrugerea nici conservarea a tot ce există, fiind că cred că multe din instituțiunile nóstre sunt productul spiritului națiunei și că nu se potú distruge fără primejdie, precum credéu că ar fi fost periculos a păstra instituțiunile acelea care aú servit la apăsarea națiunei și la împedicarea progresului, acei ómení aú fost tractați ca inimizii aú binelui și loviți din tóte părțile; acei care aú dorit tot-de-auna equitatea și libertatea în ordinul social și politic, o societate în care să domniască dreptatea cu un guvern respectabil și respectat, nu prin domnia puterei, ci prin domnia legilor; acei care aú respectat puterea fără a o linguși, care n'aú căutat nici odată a o amági ci 'i aú arėtat din vreme stâncile de care se póte lovi; acei care nu cred că printr'o săritură se póte ajunge și întrece națiuniile cele mai înaintate; acei care privesc cu îngrijire pornirile care aú adus loviri de tot felul aú fost tractați de ambițioși și de rei Români. Acei

ómení aú fost loviți din tóte părțile fiind că în aprețierea lor despre starea spiritelor în țără cred că nu există nici nerăbdare de reforme în unele clase, nici împotriviri înverșunate în cele-alte; nu ved nici tyrania nici anarchia care să pótă legitima o revoluțiune. Eí vedéú de mult viind acea lovire și aú plecat capul înaintea eí, fiind că sciaú că poporul este tot-d'auna gata a aplauda pe acei care făgăduescú egalitatea; mulțimea se măgulesce lesne de ceea ce place patimilor eí, când nu scie că numai prin libertate se póte ajunge la egalitate, la egalitatea înaintea legelor, singura egalitate permisă omului într'acéstă lume; când nu scie că or ce altă egalitate nu este decât un instrument de apăsare și de injustiție care mai curênd saú mai târdiú duce la despotism.

Orí care aú fost cauzele, orí care ar fi consequențele, o revoluțiune mare s'a făcut în România, tóte ambițiunile aú fost mișcate, tóte interesele sguduite. Acum opera de destrucțiune este sêvârșită, revoluțiunea politică și socială s'a făcut și începe opera de edificare. Să nu 'și facă nimeni iluziuni, opera acésta este mai grea, mai anevoe decât aceea a destrugerei. Aci rațiunea și sciința 'și aú rolul lor; fără dênsele este disoluțiune și chaos „când se edifică o societate cuvântul (*ὁ λόγος*) trebuie să fie de la început. Ce formă ar fi avut lumea, ce existență ar fi avut ea fără cuvântul care era la Dumnezeu! și cum s'ar putea constitui o societate fără rațiune și fără cugetare?

A înșira cuvinte frumoșe și sunătóre nu este a raționa, nu este a respândi idei, nu este a lumina; a injura și a calomnia nu este decât a vîna monopolul virtuții și al patriotismului. Spiritul nu se hrănesce cu vorbe. Nu este destul a striga libertate, dreptate, egalitate pe tóte tonurile ca să vedem

pe aceste deități eșind de odată încoifate și împăvădate; trebuie făcut ceva mai serios, mai demn de dăsele, dar și mai anevoe tot odată; trebuie să cătăm a pune pe fie care Român în stare să înțelegă și să simță respectul ce trebuie să aibă omul către sine și către cei-lalți ómenî, să'l facem să înțelegă simțul dreptului și al datoriei, amorul dreptății; aceste condițiuni de căpătenie ale libertății și ale egalității, condițiuni fără care orî unde ar fi ele scrise se pot preface lesne, treptat sau într'o clipă, în cea mai uriciósă tyranie. Numai când vom fi pătrunși de aceste condițiuni ale ordinului social, libertatea va putea trăi în sufletul nostru.

Popóarele nu se mai întorcú înapoi și trecutul numai revine, nici suntem dintr'acei care ar dori să'l mai vedă, chiar de ar mai fi el cu putință. Credem în progres căci el este o condițiune a naturei physice și morale, căci numai el ne póte duce sigur la înălțimea la care ne este permis să aspirăm ca societate și ca națiune; dar scim că el nu se realisésă decât prin sciință.

De mai multî ani societatea nóstră se învêrtesce într'un cerc vițios; un reu mare ne apasă, cătăm cu toții isvorul aceluî reu, fiecare îl vedem în deosebite locuri, după punctul de vedere în care ne punem; îl vedem în regulament, în convențiune, în pozițiunea nóstră geographică, în lună și în sóre; nimenî însă nu a căutat să împliněască lipsele ce avem. Oare ignorența corupțiunea și erórea nu aũ ele nici o parte la starea tristă în care ne aflăm!

Pornind dintr'acest punct de vedere am încercat a pune pe hârtie într'un mod simplu unele din cunoscințele economice, fără care imî pare că o societate nu póte prospera și progresa

în secolul al XIX-lea. Am căutat a însemna pe ici pe colea ideile eronate care domnesc în multe spirite.

Obligați prin natura acestor chestiuni a aborda une ori chestiuni care fac obiectul luptelor politice, am căutat a o face nu ca politică militantă ci a le tracta cu linisce și maturitate, cum se cuvine a fi tractate chestiunile de filosofie politică și socială dacă a ales pôte forma cea mai anevoe sub care să puteu presenta; departe de mine pretențiunea de a crede că am ales modul cel mai potrivit cu mijlocele mele; un scriitor mai experimentat ar fi putut să cadă în neisbândă; am făcut'o ca o necesitate; mi s'a părut că este singura formă sub care se potu presenta asemenea chestiuni unui public puțin obișnuit încă cu studiul sciințelor morale și politice, puțin obișnuit a da o atențiune susținută unei cetiri seriose și ostenitoare prin care se pôtă ajunge a înțelege și a învăța adevărurile netăgăduite care resultă dintr'o serie de raționamente; am cređut că or cât de mic ar fi meritul literar al acestii scrieri, ca utilitate ânsă modul ce am adoptat va fi mai potrivit cu starea spiritelor; am preferit mai bine a tracta unele chestiuni economice sub forma de convorbiri decât a adopta forma de un tractat sistematic în care să desvolt una după alta, capitol cu capitol, în ordinul sciințific, chestiunile economice.

Așteptarea mea n'a fost înșelată și favórea cu care au fost priimate cele d'întâiu încercări me încuragêsă a da o nouă edițiune a convorbirilor economice și a continua publicând din vreme în vreme câte o mică broșură tratând chestiunile care mi s'ar părea că pot avea un interes fie politic fie economic sau social.

„Nu ar fi fost mai bine și mai lesne, îmi dicea un amic să

„fi scris într'un mod regulat și systematic un curs de economie politică, începând, cum se face, de la explicarea ȳicerilor : *pro-ductiune, consomaȳiune, schimb, cerere, ofertă*, mergând treptat până la espunerea combinaȳiunilor financiare celor mai adânci și mai complicate?, am câștiga cel puțin din cetirea broșurelor dumitale învăȳătura unei știinȳe.“

Nu ȳic ba! dar iubiȳi cetitori, nu scrie cine-va cum voesce, ci din nenorocire scrie cum pȳte; de ar fi alt-fel, înȳelegeȳi bine, că nu ar mai exista deosebiri între scriitori; ar fi toȳi o apă, adică de o potrivă bunȳi în fond și în formă; ar plana toȳi ca acvile. Vȳ rog dar, fiȳi toleranȳi și priimiȳi ceea ce vȳ pot da; nu cereȳi de la nimeni să se sue mai sus de cât îi este dat.

Să vȳ spuiȳ acum amici cititori, de ce nici nu încerc măcar, să fac ceea ce-mȳ cerea amicul de care vȳ vorbiam și v'o spuiȳ curat și limpede : nu o fac, pentru că nu pot; să vȳ spuiȳ și pentru ce nu pot : preocupat de interesele morale și materiale ale societăȳii nȳstre, interese care astăȳi sunt mai grăbitȳe și mai neapărat trebuincioșe de cât tot-d'auna, căci sub tȳte puncturile de vedere ele atingȳ prezentul și viitorul nostru naȳional, atingȳ armonia ȳmenilor între dȳnșii, atingȳ îmbunătăȳirea stării physice, morale și intelectuale a tutulor Românilor; interese strâns legate cu metaphysica, cu religia, cu politica, cu psychologia, ca știinȳă a patimilor și a facultăȳilor omenesci, cu dreptul public și privat și cu economia politică; vȳ întreb dacă sub povara unor asemenea preocupaȳiuni așȳ putea descurca itȳile? fac-o cine crede că pȳte, eu nu mȳ simȳ în stare; pana aceea este prea grea pentru braȳul meȳ. Vie acela care să scrie un Cosmos moral și raȳional și îl voiȳ

citi cu aceeași admirațiune și venerațiune cu care am citit pe Comte și pe Buekl.

Ca să pôtă cerceta cine-va cestiunile economice și sociale numai sub punctul de vedere al principiilor abstracte, să cercetese phenomenele ce ne presintă societățile și să caute legile care presidă la generațiunea acestor phenomene, trebuie să aibă spiritul liber; căci este o lucrare de competența economiștilor de profesiune, a doctilor științei. Methoda unui om preocupat de necesitățile împrejurărilor, de grăbirea timpului, de exigențele politice din intru și din afară, de posibilități și de oportunități, trebuie să difere, în asemenea condițiuni nu pôte pune cestiunile în ordinul în care ar voi, nu pôte urmări o soluțiune tótă vieța lui; căci cestiunile nu stau fixe cum stă milióne de secolî o stea pe cer.

De voe de nevoe, de bine de rău am fost om politic, om de stat, cum să dice, și am tras destul timp la ham ca să nu fi remas și eu, cu defectele meseriei. Omul de Stat este silit să deslege cestiunile, în ordinul în care i să presintă, puse mai tot-d'auna de evenimente, încurcate și învălitate într'o mie ș'o mie de împrejurări ale timpului, ale locului, ale situațiunei politice, ale opiniunei publice și ale prejudiciilor. Prin urmare, iubiți cititori, imi e cu neputință să mă supun la o învățatură doctrinală, să mă fac organul unei școli sau al unei secte științifice, și priimiți cu indulgență cea ce vă pot da.

PARTEA ÂNTÊIA.

M U N C A.

1863

I.

Încep cu uă cestiune mare, foarte mare, cea mai mare din toate, uă cestiune care primă totul, și care în secolul în care trăim le conduce toate : lucruri și oameni, popore și guverne, Domni și Împerați; cestiune care conține totă philosophia morală și politică a societăților moderne :

Încerc a vă vorbi despre *Muncă*.

Înțelegeți bine, chiar după numărul paginilor ce aveți într'acest capitol că nu pot pretinde să fi tratat această cestiune în întregimea ei; nu am putut să o pui în câte-va foi, că nu sunt Mázárike împărat care băga uă armată mare cu generali cu tot, într'uă nucă și o hrănea cu un grăunte de mei. Priimiți dar domni mei scrierea acésta ca uă introducere la uă carte mare în dece volume, pe care nu am să o scriu nici uă dată; dar care va fi tipărită, sunt sigur, de voi toți împreună; căci fie care veți găsi în inima și în cugetarea vóastră miile de pagine care lipsesc aici.

Unde ne aflăm și unde mergem? Eată întrebarea ce trebuie să'și fi făcut de uă mie de ori or ce bun Român care cugetă câtuși de puțin. Numerând gră-

dinele și plimbările pline de lume, auzind muzicele și lăutari cari cântă ziua și noaptea lângă butocele cu bere care se descarcă neconținut la Tunel, la Rașca și la grădinile cu lei și cu cerbi care s'au deschis unele lângă altele în toate colțurile mahalalelor; măsurând grosimea codelor rochiilor care mătură praful, gunoiul și noroiul stradelor; privind strălucirea trăsurilor care se lăgână pe sosea; admirând luxul livrelor și fețele domnișoarelor care se învâtesc în birje, ne putem dice că mergem ca praful și ca noroiul unde ne duce vântul și apa.

De ne vom pune întrebarea : *Ce este o națiune, și care sunt elementele din care se compune ea?* ne răspundem îndată că acele elemente sunt *ómenii*; dar care ómenii? căci de ar fi după numărul sufletelor, Chinezii ar fi cea d'ântei națiune din lume; Francesii, Germanii și Italienii ar veni în a treia și a patra linie; Englezii, Olandezii, Belgii și Swizerii ar fi nisce națiuni de puțină însemnătate, conduse de acțiunea intelectuală și politică a Indienilor și a Iaponesilor. Când ne dicem că elementele ce constituie o națiune sunt ómenii, înțelegem pe ómenii acei care lasă urme în trecerea lor pe pământ; care lasă lucrări de acelea de care se glorifică istoria civilizațiunei; ómenii aceea care învingători sau învinși s'au luptat pentru o idee. Leonidas, Temistocle, Homer, Aristide, Archimede, Demosthene, Apelle și Phidias au combătut alături cu Caraisc și cu Botzari pentru liberarea Greciei; ei au hotărît victoria, ei au chemat pe Byron, pe Chateaubriand și pe David d'Angers

la Misolongi și la Navarin, ei au dusu pe Strafford Canning la Poros; Italia a trăit cinci secolii din viața lui Dante, lui Raphael și a lui Michail Angel; ar fi trăit o sută ș'o mie; bazele pe care au ridicat ei naționalitatea Italiană nu le poate dărâma nici o putere; umbra lor a deșteptat pe Victor Emmanoel, pe Garibaldi și pe Cavour și a chemat țerra lor la o viață nouă; au făcutu din Italia duminică și împărțită, un stat mare, puternic și glorios; Watt și Wattworth au insutit în câțiva ani puterea fizică și materială a țerii lor; Shakespeare a format rațiunea și cugetarea Englezilor descriindu-le cu o putere neînțeleasă valurile și cutele inimei omenesci, arătându-le consecințele oribile ale patimilor neînfrenate. Eată oameni de aceea care constituiesc o naționalitate.

Să ne gândim puțin împreună ca să vedem, noi, Români ce suntem și ce am putea fi?

Noi ne împărțim în două mari categorii : unii care nu știu nici măcar a scrie și a citi, plugari cei mai mulți, așezați la țară, în sate, locuind case de pământ și de nule, mulți încă îngropați în bordee; sau așezați pe marginile orașelor și târgurilor : dulgheri, zidari, precupeți, exersând meseriile cele mai groase și mai puțin bănoase, locuiesc căscioare cufundate în umedela și necurătenia suburbiilor.

Cea-altă categorie să compune de oameni, care știu să scrie și să citească, mai mult sau mai puțin; formésă în general clasa biurocraților de la secretar de primărie sau notar, până la president de consiliu de miniștri, ciocoli vechi și noi, boeri mari și mici,

pensionari, funcționari în activitate, funcționari în disponibilitate, chivernisiți și paraponisiți.

De câți-va ani începuse a se ridica o clasă nouă și folositore agriculturii și comerțului, acesta era clasa arendașilor dar care a fost crud lovită.

— *Am pus bățul la scôlă.*, însemnă în gura celor mai mulți părinți, *l'am scos din rândul muncitorilor, când va fi mare va ședea tolănit pe canapea, va fuma totă ziua țigară, se va plimba ziua și noaptea în trăsură, picior peste picior, și va scrie pe petițiunile nenorociților împricinați :* „se va face „cele de cuviință potrivit legilor în vigore,“ *bățul meu va trăi din casa visteriei, adică din munca ômenilor de categoria d'ântăi.*

Mai toți părinții care trămitu copii lor la scôlă îi trămitu acolo cu gândul de a-i face funcționari; dacă isbutesc a-i ține două sau trei ani la Paris, cred că le au asigurat un viitor de boer mare. Când copii vinu în vîrstă, părinții alérgă, ceru, strigă, se rógă, intrigă până ce le procură o slujbă sau o speranță de slujbă; nu se gândescu nici de cum la neodihna, la bătaea de inimă și la umilințele ce le pregătesc; nu sciū ce pâne amară le frământă străgându-i de la condițiunea în care s'au născut și au crescut, de la condițiunea modestă după care mai târziu cei mai mulți au să oftese greu!

Părinți care vă iubiți copii, care vă iubiți patria! dați educațiune fiilor voștri, dați-le învățatură multă și sănătósă, fiți mândri și ambițioși pentru dênșii; impingeti-i în carierile acelea unde este glorie și a-

vere de câștigat; împingeți-i la științe, la literatură, la arte, la meșteșuguri, la industrie, la agricultură, la comerț; nu-i aruncați în prăpastia cancelariilor; căci acolo nu este nici renume, nici avere; nu este nici liniștea sufletului, nici mulțumirea inimii; acolo ispita se află neconținut în luptă cu conștiința, luptă în care cei mai mulți cad; căci nu au dobândit în educațiunea ce li s'a dat, puterea morală trebuincioasă ca să eșă învingători.

Alegerea profesiei copiilor este mai mult sau mai puțin dictată de părinți, răspundere mare, căci de la densa atârână dezvoltarea facultăților, progresul inteligenței. De la această alegere depinde îmbunătățirea stării materiale a omului, considerațiunea de care se va bucura în lume, relațiunile în societate, amicii ce-și va face, soția ce va lua; într'un cuvânt fericirea și independența lui. Nu aveți datorie mai sacră, mai grea de împlinit de cât alegerea carierei în care voiți să aruncați pe copii voștri.

Afară de un mic număr, un foarte mic număr de cazuri excepționale pentru tinerii de o dispozițiune naturală, o vocațiune tare, care se manifestă singură, fără vrea nimănui, care învinge toate împotrivirile și triumfă în contra tuturilor pedicilor, afară de cazurile de geniu, cazuri foarte puțin numeroase, voi părinți hotărâți despre sorta copiilor, prin alegerea carierei în care îi aruncați. Porniți de iubirea ce aveți pentru densii, credeți că țintind la funcțiunile statului, împlețiți copiilor voștri dila de fericire, credeți că le asigurați viitorul prin lăfă și prin pensie; credeți că

acelea sunt pozițiunile înalte ale societății. Dintr'un om care ar fi eșit un cultivator bun, un artist de merit sau un meșter însemnat, care să facă onor țerii și să pótă ținea familia sa în îndestulare și da o bună creștere copiilor seî, faceți un biet funcționar care d'abia se ține dintr'o di până într'alta, un cerșiător pe la ușile ministrilor, a rudelor, a amicilor și a favoriților ómenilor influenți; măriți concurența la lefi, împingeți la sporirea impozitelor și fără să știți, pregătiți căderea morală a copiilor vostri și a țerei.

Părinți cu iubire de copii și de țeră, deschideți ochii și vedeți că în secolul în care trăim, și în secolii în care vor trăi copii vostri sunt locuri onorabile în toate profesiunile. Astă-di nu mai există altă basă de distincțiune, decât inteligența; nu mai póté fi altă linie de demarcațiune între ómenî, decât cea însemnată de către educațiunea morală și intelectuală a fie căruia; nu mai există și nu mai póté exista altă distincțiune decât aceea ce și trage fie-care prin purtarea și prin folosul ce aduce în societate.

„Pământul va produce spină și ciulină, veî mânca „pânea ta după sudórea frunței tale, până ce te veî „întórce în pământ“. Sunt cuvintele cu care creatorul dă omului libertatea; cuvintele cu care omul physic devine om intelectual, om moral. Munca este dar cea d'ântéi condițiune a averei și a libertății; dar voim fie-care să ne suim sus pe scara socială, este în firea noastră a ómenilor, să aspirăm la o stare bună, să avem ambițiune, să voim fie care să avem profesiunea cea mai onorată; dar care sunt profesiunile

onorabile și înalte? Aici e cestiunea! Într'un mod absolut, profesiunile nu sunt mai onorabile, mai înalte unele decât altele; într'un mod relativ însă putem dice, că profesiunea cea mai onorabilă este, pentru fie care, aceea pe care suntem mai în stare a o îndeplini bine, aceea prin care putem să aducem mai mult folos societății, familiei și amicilor nostri. Ero-rile și prejudițiile, care adesea rătăcesc opiniunea, ne fac să credem că funcționarii statului sunt mai sus decât banchierii, pe aceștia îi punem mai presus decât pe arendași, și pe comercianți, pe care la rândul lor îi considerăm mai sus de cât pe meșteri și pe muncitori de pământ. Dar óre trebuie ca ne-greșit să judecăm pozițiunea ce voim să ne facem după ceea ce crede lumea? Nu este mai drept și mai bine să o judecăm după gradul de inteligență ce tre-bue să aducem la esersarea profesiunei ce luăm, și după întinderea mijloacelor de care putem dispune ca să o îndeplinim bine și cu demnitate? Ne uităm la strălucirea ce încunjoră uă profesiune și nu observăm că omul face profesiunea, ear nu profesiunea pe om. Omul superior póte rădica și ilustra meseria cea mai modestă, cea mai umilă. Watt nu era decât un ferar și Brustelone un tâmplar! Să căutăm mai cu deose-bire la gravitatea datoriilor ce prescrie profesiunea ce voim să dăm copiilor nostri, la importența dato-riilor ce le impune și la mărimea rezultatelor ce vor putea dobândi pentru dênșii și pentru țără; să cău-tăm să nu'i espunem a nu putea duce greutatea sar-cinei ce le impunem, ci din contra să îngrijim să fie

în stare a domina pozițiunea ce le facem. Mâna lui Dumnezeu conduce și proteje geniul; să nu ne temem că s'ar putea vre odată îneca talentul : în secolul în care trăim el se rădică singur din orî ce adâncime : Peel era un postăvar, Lincoln un tăetor de lemne și Johnson un croitor; modestele lor condițiuni, umilele lor profesiuni, opritu-i-au de a se sui la înălțimea de la care erau să illustrese numele și țera lor! Este ânsă trist a vedea pe cel care fără voea lui Dumnezeu se sue acolo unde nu'l chiamă puterile sale intelectuale și morale; nenorocitul nu'si pôte împlini misiunea cu demnitate, se espune a fi de rîs și devine rușinea nației și a familiei sale.

Secolul în care trăim este realizarea *progresului social* condus de *progresul raționalismului*, progres la care au lucrat toți ómenii de valóre, filosofi și eroi. Acest progres își are sorgintea lui în *muncă*; de muncă dar voesc să vă vorbesc astăzi. Vă voi vorbi cum voi putea și cum mi-o veni mai bine.

II.

La 12 Aprilie 1866 nóptea, mă imbarcasem la Marsilia pe Thabor, paquebot postă a Mesageriilor Imperiale; a doua zi la nuaă ore alergasem opt-deci de mile în mare, clopotul ne chiăma la dejun și pasageri eșiau unul câte unul din cabine. Intrând în salon am găsit pe căpitanul Monthier comandantul vaporului, o gloriósă rămășiță, din naufragiul Medusei, astăzi trecut din marina de resbel în serviciul companiei, un amic cu care am trăit triste și vesele zile în Archipel; domnul Dromant secretar de ambasadă era între pasageri. Acești vechi și buni amici s'aũ aruncat în brațele mele și ne-am felicitat de fericita întâmplare care ne mai aduna uădată. La pronunțierea numelui meu am observat că un tînăr care se pusese la masă lângă mine, 'și-a schimbat locul, și de unde era vesel și vorbitor se făcuse tăcut și posomorât ca cerul care se învêlea cu nuori din toate părțile. D'abea sorbisem de duaă trei ori din cafea, când vîntul care ne lua despre babord se întórse spre apus; îndată începũ *ruliul* și *tengagiul* a ne legăna în toate părțile; timpul se făcu *gros* și *rêu*, (gros-mauvais) cum ziceu marinarii; într'un minut toți

ospetii dispărură, fiă-care se retrăsese în cabina sa. Duoă zile și duoă nopți zăcură pe còste cu mâna la cap. Comandantul și si nópte pe dunetă cu mânele încleștate pe bastingage ca să nu'l arunce vântul în mare, observa mersul corăbiei care d'abia făcea câte duoă noduri pe oră; nu permitea comanda locotenentului decât când se închidea în cabinet cu harta lui Spratt ca să calculeze punctul. Remăsesem zilele și serile la prânz și la dejun singur cu amicul meu Dromant; reșemați cu còtele pe masă ne sfădeam câte șese ore pe și asupra trebilor lumii în general și ale Europei în deosebii.

Joi séra furia vântului Nor-Ua (N.O.) să tăiese, timpul se întorsese Sur-E (S. E.), navigam tribord; focii, pânzele de artimont și de misenă, mari deschise, adăogaui uă sută de cai la puterea aburului; vasul fugea ca o săgétă pe marea lucie, cerul se însenina, luna eșia mare și roșie din aburul mării aruncând dinaintea noastră o còmă de argint care se juca pe valuri de la orizon până în stropii de apă ce săreaui ca milióne de brilianturi din rótele vaporului; corabia să suea și se cobora în cadență pe valul lung ce să formésă tot-d'auna în plină mare după furtună; pasagerii însănătoșiți eșiau unul câte unul pe pod; iar eu urmam cu amicul meu Dromant uă conversațiune începută la masă.

— Voi națiunile cele mici, imi dicea el, vă plângeți ne'ncetat de puterile cele mari, când că se amestecă prea mult în trebile vòstre, când că nu îngrijesci de viitorul, de interesele și de pozițiunea

vóstră; nu vë mai intră nimeni în voe; nu e mai puțin adevărat ânsă că noi ne-am pus de multe ori în primejdii și cheltueli, am dat sângele și banii noștri ca să vë asigurăm existența politică, ca să vë punem în stare să vë desvoldați și să contribuiți și voi ca națiune la opera cea mare a progresului și a civilizațiunei universale. Voi în loc de a vë pune pe lucru, în loc de a organiza uă administrațiune simplă și liberale, de a vë da uă justiție care să asigure onorul și averea fie-căruea, în loc de a vë aplica să îmbunătățiți agricultura, singura vóstră industrie, în loc de a vë sili să respândiți învțătura în deosebitele clase ale societății după trebuințele lor respective, în loc de a căuta să asigurați apărarea teritoriului vostru printr' uă putere armată, care să nu fie dărăpănătoare finanelor, și de a ve da o organizațiune militară, potrivită mijlócelor vóstre contributive, v'ați apucat să copiați casarmele și pantaloni armatelor celor mari. Imitați tot ce există în țerile, a căroră pozițiune politică și geographică nu are nici uă asemănare cu a vóstră; imitați orbesce, când pe Muscali, când pe Francesi, când pe Nemți, fără a ve gândi că acelea sunt nisce puteri mari care au ambițiuni și trebuințe politice de un alt ordin, și că la dinsele necesitatea de a ataca este de multe ori, cel puțin atât de mare, cât și aceea de a se apăra. Sunteți ca copii cei resfățați, nu știți ce vreți; după ce ați cerut unirea pe toate tonurile, după ce ați strigat tot într'una să vi se recunoscă autonomia țerii, după ce ați tot cerut uă constituțiune, care să

pue puterea executivă sub un control serios, d'abea le dobândiți acestea și a doua zi ve puneți de anulați constituțiunea ce vi s'a dat, proclamați alta dupe cheful vostru, pe întorceți pe alt drum ear la guvernul bunului plac; autonomia, v'ați dus de ați depus'o la picióarele acelor în contra ingerenței și usurpațiunei căroră ați strigat și ați protestat; le-ați cerut să ve harazescă o *chartă* nuaă, *Statutul*; sémănă nu sémănă cu plebiscitul nostru, puțin vă pasă. Românii căți am vădut, și am vădut mulțime la Paris și la Viena, mi-aū vorbit în contra unirei, mi-aū spus că unirea nu mai este cu putință în viitor, și că la cea d'ânteiū ocasiune o să căutați să aveți ear duaă Principate cu duoī șefi.

— Domnul meu, dacă am tănjit vre o dată de ceva, nu a fostū de nepăsarea și de neîngrijirea celor țări ți puternici; din contra, ne am plâns de amestecul vostru în trebile nóstre. Imi pare reū că Statutul cu care ați înzestrat țera mea nu me ertă să'ți respund cum așū voi și cum ar trebui, în ceea ce privesce transformarea constituțiunei și întărirea *autonomiei*. Înțelegi reserva în care trebuie să mă țiū; dar cât despre ceea ce ai dis de unire iți pot răspunde și iți pot răspunde victorios; iți dic dar că Românii cu care ai avut ocasiune de a vorbi, când ți-aū spus că unirea numaī e cu putință în viitor, și că ea n'a fost un sentiment național, ci numaī o intrigă politică, judecaū lucrurile fórte ușor; mărturesc și eū că aparințele sunt astădi în contra unirei. Vădēdu-ne și aūdindu-ne, or-cine póte crede lesne

că ea este condamnată sau cel puțin compromisă; și cum ar putea fi alt-fel? I se atribue toate relele și toate nenorocirile câte au năpădit pe țară; dar să cercetăm lucrul mai cu dinadinsul, să mergem mai adânc, să nu ne oprim numai la suprafație, să căutăm a descoperi, dacă să poată, cauzele care au dat naștere ideii unirei. Numai așa putem vedea dacă ea a fost și este un capriciu sau o intrigă, dacă a fost efectul unei esaltațiuni momentane și trecătoare, sau dacă este un sentiment politic care își are cuvântul său de a fi.

Statele nu sunt decât o grupare de oameni care au între densii interese politice și sociale comune, legături, care în cele mai multe cazuri sunt rezultatul identității de limbă, de obiceiuri, de credințe; legături între oameni care au aceleași caracteristice physice și morale. Popoarele ca și indivizii au ființă-care physiologia lor proprie; portul, caracterul, spiritul unui om ne arată mai tot-d'auna națiunea la care aparține. Colectivitățile au interesele, aspirațiunile, patimile și ambițiunile lor, întocmai ca și indivizii; acele interese și ambițiuni, fie generale, fie numai ale partidelor, își eserséză adesea acțiunea lor în contra altor societăți, altor state, prin fel de fel de mijloce, prin presiuni politice și de multe ori chiar prin puterea armelor.

— Me eartă că te intrerup! Ți-aduci aminte că eu nu eram pentru unire, decât cu o singură condițiune; voiam unirea cu toate consecuențele ei, căci ca cestiune politică o pot înțelege; dar ca principiu so-

cial nu mi se părea că putea să aibă importanță, nu credeam că pôte înlesni nici activa dezvoltarea morală a națiunei, că ea pôte fecunda progresul; într'un cuvînt nu o consideram ca un element civilisator; formarea de grupe mari nu cred să fie ultimul cuvînt al civilizațiunei; am cređut tot-d'auna că progresul duce mai mult spre formarea de grupe mici decăt spre grămeđi mari; lupta între comună și centralisație este pentru mine lupta între libertate și despotism. Chiar pe dumnéta, 'mi aduc aminte că te-am vėđut într'o vreme fórte preocupat de primejdia ce vedeai în tendințele Slavilor de a se grupa și a forma uă unitate mare.

— Pentru că m'ai vėđut preocupat de primejdia în care s'ar afla echilibrul european, de aceea mă vei găsi tot d'auna în prezent și în viitor unionist ca și în trecut. Observă și vei vedea că de și în ordinul physic și intelectual există între individe deosebiri caracteristice, în ordinul moral ănsă, toți ómenii sunt supuși acelorași regule, acelorași principii comune tuturilor societăților; principii pe care le putem numi primordiale, fără care o societate nu pôte exista; principii care sunt ca să ăic așa, nisce asioime din care decurge dreptul natural, și care nu au trebuință nici măcar de a fi demonstrate precum: *probitatea, buna credință și moderatiunea*; ele sunt elementele de căpetenie ale moralei private, bazele și garanția societăților. Cu cât o societate este mai civilisată, cu atât acele principii au o sanđiune mai tare, mai puternică în moravuri și în obiceiuri; fie-

care membru este obligat a se conforma lor. Omul care nu'și păzesce îndatoririle luate către alții sau care întrebuintează violența în contra dreptului și în contra rațiunei nu are stima și considerațiunea lumii, și când devine primejdios și vătămător legile prescriu măsuri în contra lui pentru securitatea tuturor; nu este însă tot așa și cu colectivitățile : între state, între națiuni, între popoare nu se păzesc principiile dreptății și ale equității cu o destul de mare scumpătate; până acum nu se află constituită nici o autoritate care să aibă misiunea și puterea de a face să se respecte acele principii de către toți de o potrivă; istoria popoarelor și a statelor este mai mult o epopee a vitejiilor prin arme, decât descrierea luptei seculare între bine și între rău, între just și între injust; mai tot d'auna aplauzele și admirațiunea lumii, și mai cu deosebire a voastră omenii diplomați, a fost și este pentru învingător, numescă-se el Washington sau Ibraim, Napoleon, Alesandru Blücher sau Wellington, puțin ve pasă! Când găsiți o lacrimă de sympathie pentru cel învins, o stergeți îndată ce se arată. Învingător, Garibaldi este un erou, învins l'ați fi tractat, de factios, de perturbator; cauza ar fi fost însă tot aceeași, tot atât de dreaptă, tot atât de sănătă!

— Este adevărat, că până acum dreptul celui mai tare a domnit în politică; dar de la resbelul Crimei încoace lucrurile s'aun schimbat; Turcia, care era un măr de discordie între puterile cele mari și care întârâta lăcomia Rusiei, s'a admis la tractatul de la

Paris în marea familie europeană; de acum încolo nimeni nu se mai poate atinge de densa, fără ca toate puterile să fie datore a veni în ajutorul ei.

— Dar îmi pare Domnule, că chiar de la 1856 încôci aşu putea să'ţi aduc mai multe exemple de violare a drepturilor prescrise în tractate, de abuzuri de putere şi de usurpaţiuni pe care de ruşine le-ai acoperit cu nisce cuvinte seci, fără înţeles; diceţi *fapt împlinit* pe când ai avut ani întregi ca să nu'l lăsaţi să se îndeplinească; proclamaţi *principiul de neinterventune*, pe când lăsaţi pe alţii să se ducă cu sute de mii de oştire, cu puscă şi cu tunuri. Arată-mi un singur guvern care să voască sau care să îndrăsnască a abdica drepturile câştigate asupra altor state. Îţi aduci aminte o corespondenţă care nu are mai mult de trei ani.

„Mărirea sa.... Stăpânul meu, răspundea un ministru la o notă diplomatică, ar crede că se coboră de la înălţimea la care l'a pus Dumnezeu dacă n'ar căuta să transmită urmaşilor seî imperiul.... cel puţin tot atât de mare şi de întins cât l'a priimit de la predecesorii seî când s'a suit pe tron...”

Şi cel-alt ministru îi răspundea „Nu a fost nici odată în cugetul Mărireî sale.... Stăpânului meu a propune o combinaţiune umilitore pentru un Suveran amic. Propunând, precum a făcut o renunţare de drepturi asupra... a avut în spiritul seî *largi şi frumoşe compensaţiuni*....”

Eată principiile vóstre : principiile care domnesc şi astăzi, şi când creaţi câte unul nou îl numiţi

condominium sau *compossesio* și lăsați de se vându provinciile cu sute de mii de locuitori ca turmele de vite.

— Ori ce vei dice, nu este mai puțin un fapt adevărat, că cotropirile s'a făcut foarte rari în secolul nostru.

— În adevăr Englitera ne a dat un exemplu mare și frumos prin renunțarea ei la dreptul de protectorat ce avea asupra insulilor Ionice, me închin înaintea unui așa mare fapt politic, fenomen frumos dar care din nenorocire nu s'a vedut până acum de cât la două mii de ani uă-dată; contest însă ceea ce ai dis că cotropirile s'ar fi făcut rari. Nicăi odată Istoria nu ne arată mai bogate exemple ca în cei din urmă trei ani. Este evident că între morala individuale și între morala guvernelor mai există și astăzi o diferență mare; sacrificiul și abnegațiunea care sunt virtuți la individe, ar fi privite la guverne ca o pă-răsire culpabile a drepturilor ce 'și au însușit Potențații, care cred că sunt datorii a protege și a menține în viitor ca și în trecut tot ce au hrăpit. Care este guvernul european a cărui massimă în purtarea sa politică să fie ecuitatea și moderațiunea, și care este poporul destul de civilizat ca să sufere un guvern, care ar lua partea dreptății în contra interesului națiunii în capul căriea este pus? Unde este sancțiunea în lumea acésta, în care vedem că tunul stă necon-tenit gata și când puterea statelor domină dreptul gintelor? Unde este sancțiunea pe lumea cea eternă în care nu esistă societăți? Guvernele cele mai civi-

lisate se temă unele de altele; Englesii, guvern, și popol sunt coprînși de francophobie; armăsă țermurile cu cetățî de fer, lucrăză dioa și nóptea a confecționa plăci de uă palmă de gróse și tunuri care asvirlă la fiă-care dătătură șapte sute de oca de fer, armăsă pe toți cetățenii cu puscî Enfield lungi până la bătălie. Francesi s'aũ făcut anglophobi, nu sciũ cum să înarmeze mai curẽnd corăbiile lor și să arate că sunt puternici; și uniĩ și alții găsescũ că singurul mijloc de a trăi în pace este de a se înarma. Pentru aceste duoă națiunĩ, cele mai mari cele mai puternice și cele mai civilisate din lume, singurul mijloc de a se respecta și de a trăi în pace este de a le fi frică una de alta până la mórte. În theorie tóte guvernele convinũ de dreptate, dar când este vorba să dea un rezultat politiceĩ lor, de mai multe orĩ fac nedreptatea; 'ți aducĩ aminte de conferințele nóstre asupra capitulațiilor?

— Religia și progresul ne ducũ spre linisce, Napoleon III ne-a spus că Imperiul este pacea; tractatele de comerciũ cele nuoi și cheltuelile cele mari ale resbelelor facũ ca pacea să devie o necesitate.

— De aceea temerea de porniri nedrepte este atât de tare, în cât în societățile vóstre și în adunările cele mai serióse tótă conversațiunea se invártesce asupra tunurilor celor mai puternice și a plăcilor celor mai resistente. În adunarea invěțaților la Cambridge amphitheatrul cel mai frecventat era acela în care se discuta puterea de distrugere a tunurilor Armstrong, Whitworth și Blakley și puterea de re-

sistență a plăcilor Neismith și Dobson; damele, care în toți timpii au fost sunt și vor fi barometrul patriotismului, alergau și se îmbulțiau mai cu seamă la acele ședințe. Din cuvintele advocaților deosebitelor sisteme mi-a rămas impresiunea, că or-cât de grosă și de tare ar fi o tablă de fer, se poate fabrica un tun și o ghiulea care s'o potă sparge și străbate; și vice-versa, că or-care ar fi puterea unui tun, se poate fabrica o placă să i se potă împotrivi; cu alte cuvinte că mijlocele de atac și de apărare ce 'și potă procura o societate civilisată sunt nemărginite. La finitul conferințelor presidentul juriului, un clericeman, Reverentul Doctor Bewerley luând cuvîntul s'a rostit în modul următor :

„Pare un paradox că un preot cuvios, a cărui misiune trebuie să fie mai cu osebire de a propaga pacea și înfrățirea între ómenî, să vie să încuragiesc prin prezența și participarea sa o adunare care cercetăsă și cauță mijlocele cele mai sigure și mai repede de destrucțiune între aceea pe care are datoria a'i îmblândi, aducându-le cuvintele mântuitorului : *pace voă!* Cercetând însă bine găsim în istoria civilizațiunei, că descoperirile și perfecționarea mijlocelor de destrucțiune au fost instrumentul cel mai puternic de pace. Este mai bine și mai cu minte ca superioritatea puterei să fie în mâna națiunei celei mai luminate, celei mai civilizate, și a nu se lăsa națiunilor barbare. Óre nu am compromite și nu am întărđia domnirea păcii pre pămînt daca am lăsa barbarilor superioritatea

„puterii! Dacă lumea este osândită a mai vedea lupte „între state și între națiuni, nu trebuie ore să căutăm și să îngrijim a asigura, cel puțin, victoria și „triumful luminei asupra întunericului?

— Diavoli! de Americani cu descoperirea de tunuri monstruoase, de corăbii blendate, de monitoare, și de merimaci, ne-a pus la nisce cheltueli în marină cu care nu știu de unde o să eșim. Dar spunem de ce mi le dăci toate acestea.

— Ți-le dăc ca să-ți aduc aminte, că temerea de crotopiri și reducerea unor popore la o stare de inferioritate și de umilire este încă mare și că impune fie cării națiuni datoria de a căuta să devie mare și puternică ca să-și pôtă apăra cu succes existența; fie care trebuie să pôtă compta pe sine însuși, ear nu să se lase la îndurarea și la dreptatea celor-l'alți. Pe noi Români instinctul de conservățiune ne împinge să căutăm a ne aduna într'un singur snop ca să ne putem apăra naționalitatea, ca să putem înfățișa o rezistență năvălirilor. Ideea unirei la noi este apărare, pe când ideea unirei la Slavi este atac și crotopire; idee cu atât mai primejdiosă, cu cât Muscalii, neam Turan, și au dat calitatea de Slavi Ariă; și cu titlul cel vechiu de Mongoli își însușesc pe Chinesi și pe Bohari și pe Tătari, ear cu titlul de Slavi absorbă pe Lehi și pe Rutheni. Acum dacă suntem bine înțeleși precum o cred, și dacă am precizat bine ideile și tendințele care conduc politica și diplomația, ne putem pune întrebarea dacă Români trebuie să fie uniونيști, dacă fără unire pot

exista ca națiune, dacă aspirațiunile și tendințele lor într'acesta au fost o ameteală, un capriciu sau o intrigă, precum ți-au spus'o unii din compatrioții mei; dacă a fost numai o symptomă a vre unei bôle politice de felul acelor care se ivesc din timp în timp în unele societăți, bôle care trecu cu suferința sau cu ambițiunea care le-au născut; sau dacă este o dorință firască și legitimă care își are rațiunea ei de a fi, o dorință inerentă stării politice și pozițiunei lor geographice.

Istoria Românilor ne arată că unirea a fost tot-d'auna țelul cel mai dorit al lor; de la descălicătore și până astăzi ea a germinat nu numai în spiritul bărbaților acelora care au îndrăsnit a cugeta glorie și mărire pentru poporul Român, dar chiar în spiritele cele mai modeste, în spiritele acelora care nu s'au suit cu gândul de cât până la conservarea gîntei. Orî de câte orî viitorul a surîs României, fii ei nu au lipsit de a aspira către unire. Radu Negru și Dragoș, (realități sau legende), trecînd Carpathii și supuind unul câte unul, Iovi, Ilari, Rađi și Voevođi; Burgravî, Baronî sau Domnî feudali, au urdit unirea, Stefan cel mare a încercat'o, Mihaî a realizat'o cât va timp în tótă întinderea ei. Boerii țerii și Divanurile ad-hoc au cerut'o la 1830 și la 1857; toți publiciștii noștri au propagat'o, și la 1862 tóte partidele au susținut'o și au impus'o. Unirea este efectul luptei seculare în contra cotropirilor, luptă prin care ne-am putut conserva naționalitatea; ea este simbolul dorinței de a fi, garanția cea mai puternică și

mai temeinică în contra tendințelor și ambițiunilor din afară.

Cum veți, dragă amice, urmărind sentimentul unirei până la sorgintea lui, fără a ne preocupa de a ști dacă systemul care domnesce astăzi o întărește, o slăbește sau o compromite; dacă Iașul părăsit este o primejdie, dacă transferarea Curței de Casațiune în fosta capitală a Moldavei, înființarea unui *intreposit* pe Bahlui cu un port în Iazul-Muscalului sau spori-
rirea cu o mie de lei pe lună la léfa prefectului județului și câte-va baluri în salónele curței vechi sunt nisce condițiuni *sine qua non* ale păstrării și consolidării unirei; mă mărginesc a'ți dice să arunci ochii pe harta lui Viquesnel și vei vedea pe Madgari și pe Români prelungindu-se ca un zăgaz de la hotarele Germanilor până în Marea-Négră printre un Ocean de Slavi care se întindă de la Urali, până la Baltica, la Adriatica, la Marea-Négră și la golful de Enos, popor resboinic și cotropitor, care de o mie de ani, de când Ruric a aruncat ancora în Bosphor, stă cu ochii țintiți asupra Constantinoplei. Românii și Madgarii sunt o întâmplare norocită, providențială în aședarea némurilor pe suprafația Europei, destinați, póte, a împedica realisarea panslavismului și a deveni punctul de sprijin al ecuilibrului European.

Acestea sunt cauzele și împrejurările în care trebuie să cauți sentimentul unirei, ear nu în keful mai mult sau mai puțin stricat al Românilor ce ai întâlnit. Intr'aceste împrejurări o să găsești cauza care ne va împinge tot-d'auna către unire, ori de câte ori

nu vom perde din vedere datoria ce avem de implinit către țera noastră. Scim că avem o misiune ca popor și ca stat, înțelegem că pe cât timp vom fi în voea întâmplărilor din afară, geniul nostru național nu se poate desvolta; simțim că avem o datorie imperioasă a căuta să ne asigurăm ființa. A renunța la unire ar fi pentru noi a abdica ca națiune, ar fi a renunța la speranțele noastre. Acei care n'aū înțeles-o și aū compromis-o aū să dea grea sémă înaintea lui Dumnezeu și a istoriei; unirea este fapta națiunii române și nimeni nu'si o poate însuși. Dumnezeu ne-a dat-o, vom sci a o conserva și vaī de acela care ar îndrăsni să se atingă de densa.

— Cunosce de mult aceste idei, am audīt dece ani pledându-se cauza unirei pe acest ton; nu este ânsă mai puțin adevărat că nu ați făcut nimic pentru a o consolida. In systemul de a garanta și a apăra teritoriul vostru, atât de espus de toate părțile, în loc de a lua pildă de la națiunile care aū organizat puteri de apărare, în loc de a adopta un system ca acela al organizațiunii de voluntari al Englesilor; ați copiat systemul costisitor al Francesilor, system foarte bun și foarte potrivit trebuințelor, aspirațiunelor și mijlócelor unei națiuni mari și bogate, dar care nu poate cuveni unei țări ca a voastră. Ambițiunea de Domnie care există la voi într'o mulțime de aspiranți, poate foarte bine să aducă separatismul la cea d'ânteiū ocaziune.

— Ambițiunea la Domnie de care vorbesci, este cuvîntul favorit al acelor care trăescū din nenoroci-

rile dîlei, este o dîcere demnă de a fi aşezată alături cu spectrul roşu, este ca gogoriţa născocită de doicei ca să facă pe copii să tacă de frică. Află de la mine, că orî care ar fi acele ambiţiuni prôste şi ne-bune de care ai audît vorbindu-se, dacă există, sau dacă s'ar descepta vre odată în spiritul cuiva, ele vor fi silite să tacă şi să se ascundă înaintea necesităţii naţionale, care ne impune la toţi sacra datorie de a căuta şi de a găsi mijlocul cel mai nimerit care să pôtă consolida statul Român. Europa care a înţeles, că înfiinţarea unui stat nou la gurile Dunării este o trebuinţă politică, va înţelege la timp cererea Românilor, de a se da acelui stat confirmarea ce'i lipsesce, consacrarea ce nu s'a putut da la 1856, la 1858 şi la 1861.

Clopotul ne chemă la ceai; când mă dedeam jos pe scară, călătorul care fugise de mine căută ocasiunea a se apropia, îmi adresă cuvîntul în romănesc cerendu-mi voia a'mi strînge mîna; cunoscîntele seriose şi variate ale tînărului acestuia, plin de modestie, mîntînerea lui cuviincioasă şi physionomia sympathetică 'i-au căscigat în puţine dîle amicitia mea; era fiul unui arendaş din Romanaţi; tatăl seî ajuns prin exploataţiuni de moşii la o avere însemnată, a avut ambiţia a da fiului seî o educaţiune şi o învăţătură bine înţelăsă. Mi-a vorbit de frumoşele şi modestele sale proiecte, am aflat că de opt ani studia în Paris, că era Doctor în litere din Sarbona, studiî către care fusese împins de o putere mai presus de cât dorinţa părinţilor seî, care îi prescriseseră

studiul dreptului. Am aflat că dorința de a avea o esistență liberă și independentă l'aș determinat a petrece trei ani în școala de agricultură practică de la Grignon cu gând, de a putea întrebuița în exploatațiunii de pământ un capital de două mii de galbeni, ce'i lăsase un unchiu al seș; ca ast-fel asigurându-și prin muncă o viețuire onestă și independinte la țără, să pôta da orele de séră, de vreme rea și de érnă studiilor sale favorite. Aflarea lui pe Mediterană avea de scop să profite de întórcerea în țără, ca să viseze patria lui Virgil și Oratiu, a lui Omer și Aristot. Acest mod de a combina lucrurile și vieța la care aspira, mi-a dat o idee bună și sympatică de sentimentele tinérului și étă-ne legați de o amicie întemeetă pe stimă și pe identitate de idei și de simțiri. Ne am coborât împreună la Civita-Vechia, și la Neapoli, la Pireu, la Rhod și la Dardanele; am visitat Roma, Athena și Asia mică. Silit a me opri câte-va zile la Constantinopol ne-am despărțit făgăduindu-ne a ne vedea adesea în țără și a ne scrie.

Când coboram la Kiustenge, ca să ea drumul de fer către Cerna-Voda, un om de la poștie imi dete scrisórea următoare.

III.

București, 15 August, 1866.

Scumpe amice,

Puține ore după despărțirea noastră la Constantinopol, intram în Dunăre prin gura de la Sulina. La două-deci de mile depărtare vedeam focul cel roșiu al pharului din capul molului, care să prelungească două kilometri în mare, făcut ca să mântie iuțela apei în putere de a împinge nisipul și a nu-l lăsa să potmolască intrarea riului și să nu mai împedice ca mai înainte navigațiunea; mai aproape de intrare apare focul cel albastru al pharului din stânga care arată portul Sulina. Vasurile potă acum intra în Dunăre nóptea ca și ziua, sigure de a găsi ajutorul remorcorilor în contra vânturilor despre pământ. Pe întinderea riului nu să mai vede tristul spectacol al catartelor de sute de corăbii înecate în nisipurile Dunării.

Ce lucrare măreță și folositore săvârșită de comisiunea europeană în așa de puțină anī, câte viețe trase din ghiarele morții, câte averi scăpate din

peire! Ce înlesnire pentru navigator! A! imi diceam, daca totă țera se va fi transformat ca intrarea în Dunăre, naționalitatea noastră este asigurată și statul Român întemeeat!; inima 'mă bătea de bucurie, de mândrie și de nerăbdarea la vederea frumosului și maiestuosului fluviu, martur al luptelor și al vitejiilor părinților nostri, roșit de atâtea ori cu sângele vrășmașilor care au cutețat să calce pământul românesc; riul care odinioară prin trei guri arunca în mare leșiurile cotropitorilor. Am petrecut totă noptea pe pod privid cum vaporul se învârtea prin cotiturile fluviului; alerga ca uă nălucă lăsând după dânsul o lungă urmă de fum, care se juca și perea pe o câmpie galbenă aurită ca o mare de grâu, miscată de bórea lină a nopții. Diminéta la rațele diorilor ilusiunile periseră, grâul bogat să prefăcuse în trestie ușoră și mândria dedese locul umilinței la gândirea că nu am fost chemați nici măcar a pune obolul nostru alături cu miliónele vărsate de puterile europene, într'o lucrare făcută pe pământul Românilor.

După câteva ore de monotonă navigațiune am ajuns în portul în care voeam să desbare; am alergat îndată să pui piciorul pe pământul iubit de care fusesem despărțit opt ani întregi; dar două baionete încrucișate imi strigară: *îndărăt nu e slobod!* Cum, cele d'ântăiū cuvinte care imi vinū după țărîmul patriei sunt negațiunea libertății! Indată ce se priponi opritórea de mal, o mulțime de chepiuri de tóte colórele, care mai de care cu mai multe șireturi de fir alb, galben, mai gros, mai subțire, mai lat, mai în-

gust, se aruncară unul peste altul pe vapor; aquile, șerpî, ancore, ghindă, frunză de stejar și de laur pe cusături și pe nasturi. D'între toți *chipilii* acel care a atras mai cu deosebire băgarea mea de sémă fu unul cusut pe căciulă, pe guler, pe mănicî și pe pantalonî; blond, înalt, frumos, cu mustața și cu ochiul îndrăsnețu; răzămat într'o sabie de cavaler al credinței, dete într'o clipă o mie de ordine; semăna un general pe câmpul de resboi, în minutul când se decide sórta unui imperiū. Unuia îi porunci să nu lase pe nimeni să desbarce până mai ânteiū nu 'și va da pașaportul în mîna poliției, ca să se asigure autoritatea că în țera acésta nu intră de cât persóne cinstite și că printre pasagerî nu era nici un om din cei dați peste graniță pentru fapte rele; altuia îi ordonă să libereze pe tēnerul Nicoli, fiind că s'a înțelese cu păgubașul; unui altuia îi recomandă să vire bine mîna până în fundul lădilor pasagerilor. Cele 'l-alte ordine erau secrete, căci le da șoptind la ureche. Vēdēnd atāți soldați, dorobanți, grānicerî, atāta lues de cusături, la săbiî și pe căciulî, am cređut că pe vapor, mă aflasem fără să sciū, în societatea vre unui fecior de împărat incognito saū a vre unui conspirator mare căruia se făcea priimirea covenită rangului și pozițiunei sale; în urmă am aflat însă, că acéstă frumósă representațiune se dă tot-d'auna când vine vaporul din sus saū din jos, adică de patru orî pe septămānă.

După împlinirea tutulor formalităților prescrise de legile în vigóre și de regulamentele sanitare, po-

lițienesci, vamale, accisale și altele mi s'aũ descru-
cișat puscile și am putut desbarca. Am petrecut mai
tôtă dioa alergând p'în noroiu de la vamă la căpi-
tănia portului și de la poliție la vamă; 'mĩ am im-
podobit pasportul gratis cu mai multe pecetĩ de cât
putusem aduna în călătoriile mele de opt ani în Eu-
ropa și în Asia; vameșul 'mĩ a examinat cu cea mai
adincă consciință tot ce avém în giamantan, în sac
și în cutii; căuta negreșit ce-va; dar fiind om discret
n'a voit să'mĩ spue ce se silea să găsească.

Ostenit, sdrobit de emoțiunile neplăcute ce simțis-
sem la tot pasul ce făceam de când intrasem în țeră,
pe la patru ore, umilit și mâhnit, m'am aruncat în
fundul diligenței; la barieră, nuaă visită și nuaă pe-
cetiă pe pașport, în fine eată-ne pe șosea alergând
cum trebuie să alerge o diligență. Incepusem să aro-
mes, când simțiũ că umbletul trăsorei din lin și re-
pede se făcu sdruncinat și hățiit; pe tot minutul ró-
tele da în câte un făgaș și ne loviam în capete uniĩ
cu alți. Soseaua nefiind de umblat apucasem peste
câmp prin arături; peste trei ore de sguduire ne-
plăcută, eram ear pe șosea și cai da în trépăd, când
din somn mi s'a părut că se sfirșesce pământul; tră-
sura dedese într'o podișcă ruptă. Atunci puserăm cu
toțiĩ umeri și după o oră de muncă și de opinteli,
muncă în care conductorul și surugiul dederă mari
doveđi de sciință mecanică, am isbutit a scóte în
fine diligența dintre podeli; dar ce folos? osia și
arcurile de dinainte erau rupte; conductorul flueră de
trei orĩ injurînd pe dracu; după aceia se uită la noi

zimbînd ca un om obicînuît cu asemenea întîmplări, şi ne dîse : domniî mei, *drumul drept înainte şi în două ore ajungeţi la postie*. Nu era mult de gîndit, mă hotărîi îndată, un alt voiajor o luă cu mine pe jos p'în noroiu, şi pe la unul dupe meşul nopţii ni s'a dat la postie o căruţă desvălită care ne-a dus ca vîntul până'n Bucureşti; o plóe fină şi rece mă străbătuse pênă la os. Temendu-mă să nu causes o emoţiune prea tare bătrînului meu tată, depeşiasem îndată ce am desbarcat, ca să mă ascepte de prînd; mă căiam de acea precauţiune, gîndindu-mă la neodihna ce am pricinuit părinţilor mei, credeam că telegrama 'î-o fi ţinut tótă nóptea în asceptare şi bănueli, norocire însă că telegrama a sosit numai peste trei zile, şi când am ajuns la pórtă, tótă lumea dormia acasă fără cea mai mică idee despre venirea mea în ţeră.

A Domnule! trei zile de emoţiuni plăcute, trei zile de fericire! Ce mulţumire pe tată-meu, câtă bucurie pe mumă-mea? mă strîngeau în braţe de o sută de orî pe zi, chemându-mă *dragul mami, procopsitul tati, doctoraşul nostru!*.... De câte orî eram desmerdat cu acest titlu trecea un nour peste fericirea mea, era un glas care lovia într'o consciinţă vinovată; nu esplicasem nici odată bătrînilor deosebirea ce există între doctoratul ce dobândisem şi între acel ce doriau ei : mă credeaû doctor în drept.

A patra zi duminică, sunt astă-zi trei septămîni, tată-meu întorcîndu-se de la biserică intră în camera mea, uitasem să mă scol din pat; de cu séra imi

căduse în mină scrisorile lui Iunius și mărturisesc că tot d'auna am fost răpit de citirea acelei scrieri pănă a uita mâncare și somn; comparațiunea ce face cine-va cetindu-l, între starea de atunci a Engliterei cu cea de astă-dî, arată învederat că o țară pôte eși din orî ce miserie, din orî ce corupțiune, din situațiunea cea mai proustă, cea mai ticălosă când are într'ênsa elemente de vitalitate; speranță dar, ómenî, românî și la lucru! Tată-meu se puse lângă mine, tuși de trei orî și începu pe un ton grav.

Ei băete! acum ne-am veselit în destul de buna ta întórcere în sinul familiei, este timpul să ne gîndim nițel și la pozițiunea ta, la viitorul tîu. Scii că vîrul Tudorache de la Cuibu cu Barză, unchiut-o, este tare și mare; dar eũ te sfătuesc, fătul meu, să fii modest în pretențiunile tale să nu ceri să te sui de odată în capul bucatelor, ci să începî mai de jos că e mai sănătos. De m'ai asculta pe mine, eũ aș dice să te mulțumesci de o cam dată, pentru o lună duoă, cu postul de procurore la o curte de apel din Bucuresci, și cu o cathedră de profesor la facultatea de drept; pe urmă Dumneđeũ e bun! vîdînd și fîcînd.

— Eũ tată, nu am ambițiunea de a intra în slujbele statului, gîndul meu este a trăi la țeră, să iau o moșie în arendă și să mă pui pe studiũ.

— Ce! să te faci arendaș? vino-ți în fire! d'aia te-am trimis eũ la Paris, d'aia am chielțuit o grămadă de banî de te-am invîțat carte? Și ce vrea să dică mă rog să te pui pe invîțatură; nu scii des-

tulă carte, nu ești doctor? Bătrînul se făcuse roșiu, mustața-i s'a sbîrlise, trânti ușa și eși afară.

Sera la masă, tată-meu era trist, fața stricată, părea că dece ani trecuseră peste capul lui într'o singură zi, n'a pus nimic în gură, mumă-mea avea ochii roșii, părea că plînsese. Nu înțelegeam ce se petrecea. La sfîrșitul prînzului soră-mea trecînd pe lîngă mine, îmi dîse s'o așcept în grădină. În câteva minute luase dispozițiunile necesarii pentru prînzul slugilor, pusese sub chee lucrurile de păstrat și alerga sa mă găsiască. Eram singuri în grădină, ședurăm pe o laviță.

— Scii că tata a fost astăzi la nenea Tudorake? 'i-a cerut să te facă procuror la curte și unchiu 'i-a respuns, că nu se pôte fiind că nu cunoscî legile, tata s'a supărat, de ce să îndrăsniască să'i dîcă că un doctor nu scie legile, 'i a dîs vorbe gróse. *Lasă pe mine vere, îl dîcea cu binele nenea Tudorake, le dregă eă tóte, nu te mîhni; o să caut să-î fac o pozițiune bună și plăcută, o să infînted într'adins pentru dînsul o cathedră de logică la un colegiú, numai să ai nițică răbdare, căci de o camdată o asemenea învățetură ar aduce perturbatiune, ar strica capetele și ar împedica mersul systemului meu; mai târziu vom vedea; tu scii că eă sunt liberal, eșit din plebă, fiú al poporului și al talentului meu, urăsc aristocrați și o să fac tot ce voiú putea pentru fi-to; adio vere!* Tata mánios 'i-a dîs, să'i fie rușine obrazului, să se gândéscă a face pe nepotu-seu dascál de scólă, a eșit strigând : *audi de ce ne*

muncim și ne cheltuim noi, părinții! S'a întors trist și bolnav; mama a plâns toate ziua.

Am lăsat pe soră mea în grădină și am alergat sus să me esplic cu părinții mei, să le cad la genunche, să le spui de ce n'am putut împlini dorința lor de a studia dreptul, să'i fac să înțelegă tendințele și speranțele mele, să'i consolez arătându-le cât de mare și de frumoasă este ambițiunea mea; dar când am intrat în casă, am găsit pe bietul tată-meu în ascernut prins de friguri, mumă-mea ocupată a'i încălzi cărămidă și a ferbe ciaiuri; la această vedere m'am luat cu mâinile de păr. Cum? eu, care trebuia să fiu bucuria și consolațiunea bătrânelor părinților mei, să deviu pentru ei un obiect de întristare și de bătă, să fiu un scandal în familia mea!; am alergat plingând în fundul grădini, am simțit că mi se mlădie picioarele, că mi se aprinde capul, că se învârtesc pământul cu mine, am căzut jos pe earbă amețit fără cunoștință; atunci 'm'i-a venit o stare plăcută, liniscită, dragile mele ocupațiuni 'm'i-au apărut ca o consolațiune, părea-că aveam sub ochii mei un volum al lui Herodote, frumoasa edițiune a lui Lowrinson, și că citeam descrierea ce face acest autor despre puterea credinței Dacilor în nemurirea sufletului; imi părea că sunt în mine două ființe: una care jăcea abătută, suferindă, slabă, în vreme ce cea-altă se înălța pe aripile cugetării; studia, raționa și se lupta pentru triumful binelui, al dreptului, al frumosului și al adevărului fără de a se preocupa de starea bolnavă a celui-alt eu. Pe urmă

se făcea, că navigam într'o barcă care se învârti cu mine de o mie de ori d'asupra unui talas și mă aruncă cu valul în mijlocul ruinelor unui oraș; se făcea că dintre două deluri rădicate în amphitheatru dinaintea mea eșia șerpuind uă apă, pe malurile căria albeaū mulțime de petre sfărămate; d'a drepta se suiă în sus, ca două pyramide, vârfurile unui munte; am recunoscut *Samsun-daghu* (*Micali*), uădată, martur atâtor lupte uriașe, uădinióră centrul celei mai strălucite și mai frumoșe civilizațiuni din lume, peste care a trecut pustierea barbarilor fără măcar de a se opri acolo. Astă-dî sórele, rădicându-se între córnelé aceluî munte, nu mai luminésă flota biruitoře a Grecilor, nici capetele de operă ale lui Praxitel și ale lui Scopas; văile lui nu mai resună de cuvintele învățaților; Bias și Thales aū trecut; singura rămășiță a atâtor mărimî este un zid de pétră, în ocolul căruea un păstor își adună séra oile de frica ciacailor. Acéstă urmă de zidire a fost uădată Panionium, templu mare și puternic, de unde eșia voința la care se supunea tótă lumea civilisată, atunci când între deputații care se adunaū și se chibzueaū acolo era iubire, unire și virtute; astă-dî acea ruină mărturisesce trecătorilor de nenorocirile ce cadū pe capul aceloră care se desbină și se corumpū. Vedeam pe albastrul transparent al ceruluî, muntele suindu-se neîncetat cu cât me apropieam mai mult de pólele lui. Ce frumusețe de peisagiū, ce mulțime de colorî și de tonuri care schimba tabloul pe tot minutul, după înălțimea sóreluî, după albastrul ceruluî, după vânt,

după temperatură și după timp. Vederea lui are pentru călător ceva solemn și fioros, fie pe mare, fie pe uscat; prevestitor de mântuire sau de peire. Corăbierii de la cinci-șeci de mii se îndreptă să dăia și noaptea după pozițiunea cornoanelor muntelui; viind despre mătă-dă-și și puind capul corăbiei spre vârful împreunate, intră în canal; viind de la apus și alergând drept între vârful, intră în port sigur. Ast-fel acest munte cu două capete și cu două fețe este un phar de speranță bătuților de vijălii de la Chios până la Cos. Nu este o familie în Archipel care să nu 'i datorască viața unuia dintre ai sei, precum nu este o familie care să nu plângă un tată, un soțiu, un frate sau un fiu înghițit de rafalele ce aruncă el pe o mie de guri asupra trecătorilor pe mare; marina-rul bătrân nu trece dinaintea lui de cât în picioare sub verge, cu mâna pe frânghii, gata a strânge într'o clipă toate pânțele când o vale îi aruncă suflarea ei. Câți nenorociți sunt prada tigrilor și ai piraților care se ascund și se adăpostesc în nenumăratele lui încrețituri.

La pôlele muntelui am cunoscut golful Spilia, acolo unde am desbarcat împreună când ne am dus la Milet, acolo unde a perit cea după urmă armată a lui Xerxes în bătălia navală, dată tot într'o di cu bătălia de la Platea; di mare și frumoasă pentru libertate. „Limba ómenilor nu va mai fi în lanțuri, „poporul desrobit va resufla liber gândirea sa, căci „jugul puterei s'a zdrobit“, dice Eschil; Aci Sah-turii a dat foc celui d'ânteiu brulot agățat de vase-

lul lui Cara-Ali și a pus cea d'adtău pétră a independinții Greciei.

Rîul galben ce se arăta din distanță în distanță pîntre papura verde pe o câmpie și mai verde, curgea ca un șérpe al cărui soldă la tot clipătul îmi arunca scânteii de sóre. În fundul tabloului vedeam de jur împrejur poeticii munți Mimas, Solmissus și Corissus, pîntre care trece neîncetat rîul ce isvorasce din munții Lidiei și curge lăsând pe malul seú stîng ruinele unui oraș gigantic. Pe pórtă orașului despre răsărit citeam scrise în litere de pétră ΕΦΕΣΙΩΝ ΚΑΥΣΤΡΟΣ. la dreapta pădurea de Cipariși, Ortygia, în care locuia Deîta vânătoriei Αρτέμις Ορτυγία; împrejurul meú se întindea o câmpie acoperită de colóne de marmură sparte și resturnate, de capiteluri sfărâmate, de bucăți de statui decapitate și fără brațe, de pedestale de basreliefe, de inscripțiuni; părea o câmpie acoperită de ósele înălbite a luptei uriașilor : cadaverul unui oraș cum dice Ciceron. Pe zidurile turnului cavalerilor de Rhod vedeam bucăți de marmură pe care a trecut dalta lui Praxitel și penelul lui Appel; pe pórtă trei basreliefe : pe unul uă obadă de rôtă, o ureche de cal ș'un picior de om, negreșit Hector tărât de carul lui Achil; pe un alt bas-relief o lună între un șérpe ș'un arc, sculptură alegorică, *Hecate triformis* : Proserpina în iad, lună pe cer și Diană pe pămînt. Culcat p'aceste ruine marture a tuturilor evenimentelor care au prefăcut facia lunei celei vechi, vedeam trecînd dinaintea mea unul după altul, pe Medon și pe Cyrus ca cotropi-

tori, pe Lysandru și pe Agesilas ca mântuitori; pe Alexandru coprins de admirațiune; vedeam pe Scipion și pe Anibal plimbându-se prietenesce și discutând împreună meritele lor de căpitanî; venia în urmă Pavel și Ioan propagând legea lui Christos și așezând bazele societății regenerate prin religie, prin familie și prin proprietate. Sciti, Mahomet și Timur Leng treceau, pustiind. Din ruinile gymnasiului auziam eșind glasul demoniacului. Dupe un vîrf de movilă în jos vedem ca într'un crater toate marmurile, colónele, cornicile, architravele și boltele Odeonului, unele peste altele, și în vale, de o parte, vestitul theatru al Ephesiilor și Stadiul, pe cel-alt deal la temnița lui Pavel, în locul unde a fost templul Diane, una din minunile civilizațiunii Eline. Se făcea că mă coboram pe o scară reșemată de zid, cu o luminare și cu un ghem de sfîră în mână, intram printr'o mie de cotituri ale sub-teranului strecurându-mă pîntre bolte când în picioré când d'abușile, mă luptam cu miile de lilieci, care sbura speriați, eșind ca dintr'un roi de prin crăpăturile labirintului. Templul Diane zidit la început de străbunele noastre Amazóne s'a prefăcut mai pe urmă de cetățenii Ephesului, drept recunoscință pentru minunile și pentru protecția ce aveau de la Deîta, și a devenit ast-fel monumentul descris de Plini, rădicat pe 127 de colóne de câte 69 de picioré de înalte, ars de vestitul Erostrat în nóptea când Deîta se dusesese să moșiască pe Olympiada. Alexandru, spre recunoscință de ajutorul ce dobîndise la nascerea lui, a ce-

rut să restaurese templul mai frumos și mai strălucit de cât fusese până a nu arde; dar burgheșii orașului sciind din multe exempluri că cu Eroī este mai bine ca libertatea să nu aibă nici în clin nici în mânia, au refusat, dicēd că nu se cuvine ca un Dēu tēnēr să rădice templu unei Dēițe. Nici o rămășiță de viață nu pătrunde de întristare ca ruinele unui vechiū oraș; imi părea că vād sculādu-se din catacombe umbrele și faptele Eroilor, artistilor și filosofilor cariū au ilustrat trei-deci de secolī de mārīre.

În marginea vechiului oraș, pe o movilă, se rădica gīamia *Aghiasuluc* alterațiune a numelui *Aghios theologos*, odinioară biserică crestină zidită de credincioși în memoria aceluī, ce scriea despre biserică Ephesului, una din cele șapte biserici ale creștinătății : „aducē-și aminte de strălucirea din care a cădūt, po-„căescē-se și întorcē-se la faptele cele d'ântēiū, căci „de nu, peste puțin se va stinge făclia care lumī-„nēsă într'ēnsa...” Astă-dī lumina, precum a predīs'o Apocalypticul, s'a stins și întunericul este adānc. Căutam să găsec pe credincioși, când auđiū bubuitul tunului, sāngele curgea, un țipāt și m'am trezit.

Cānd m'am pomenit eram în asternut, Doctorul Mayer imi numera pulsațiunile, la capul meu sta māmă-mea, imi încăldea rufe de primenit, eram într'un lac de transperațiune, tatā-meū pe canapea vorbea cu doctorul Mayer. *Boala face crisă!* sunt cele d'ântēiū cuvinte ce am auđit din lumea aceasta.

Eram de o slābiciune nespūsă; nu puteam nici să

mă întorc, jăceam de dece zile. Începusem a mă întrema, umblam prin casă, tată-meu vădându-me scăpat din primejdie, într'o zi me luă în brație, me sărută pe frunte, dicându-mi :

— Fătul meu, eu n'am voit să te mēhnesc : dar 'mă-a fost peste putință să ți ascund întristarea mea când am aflat că nu ești *doftor în drept*, am vădut de odată toate visurile, toate speranțele mele nimicnite, mi s'a părut că cade cerul pe mine. Hei spune-mi acum, la ce ți folosește totă învățătura, totă pricopsela ta ; pentru ce te-ai muncit ani întregi și și noptea cu capul pe carte, la ce ne-am cheltuit noi ? Cum de nu ai înțeles, că daca n'ai învățat legile, este ca cum n'ai fi învățat nimic ; doctoratul în drept este *το πέν*, el este pânea și cuțitul ; și de nu ți-așu fi scris'o de o mie de ori, nu mi-ar fi necas ! Doctorii în drept astă-dî facu și desfacu legile și regulamentele cum le place și cum le vine ; ei dau dreptatea cui vor și cum le place. Și când mă gândesc că nu era vre o trebă mare, vre un lucru anevoie ! Cum de ai putut să nu *inveți Doctoratul* ? S'apoî de ce să me amăgesci, ba încă să'mi trimiți și o thesă Latinescă cu numele teū tipărit pe scórță. Or cine a citit'o, 'mi-a lădat'o, mi s'a spus că este o critică comparativă asupra spiritului municipal la Romani și la Saxonî ; bătrânul teū profesor Hill mi-a dis că este scrisă într'o limbă fórte curată și elegantă ; cum a săltat inima mea de bucurie când am audît că la o masă mare, între învățații care o încunjuraū, a fost vorbă despre meritul scrierii tale și

că o persoană înaltă ar fi laudat'o dîcînd că conține
aprețiațiunii juste și folositoare; și acum să pat eu
rușine credîndu-te Doctor! Parcă te vedeam pledînd
la tribunale și la curți, te vedeam îmbrăcat în haină
neagră de casimir, cu cauc de catifea în cap, te au-
deam umplînd bolțile sălilor cu puternicul și frumo-
sul teû glas, te visam cîstigînd tôte pricinile drepte
și nedrepte, te vedeam trecînd în trei ani din tréptă
în tréptă : procuror, judecător de curte, president,
membru la înalta curte de justiție; te vedeam pro-
fesor, deputat, senator, consilier de stat, ministru,
president al consiliului cu dece miî de lei pe lună;
vedeam mumele fetelor de boer mare alergînd după
tine, cu destrele de miî de lire în mână să te prindă
ginere; te vedeam cu casă zugrăvită pe din întru și
pe din afară, așternută cu stofe de mătase de un
deget de gróse, cu mobile de stejar săpat, de mahon
și de palisandru! te vedeam resturnat picior peste
picior în trăsură de Paris, cu cai de Cluj, cu vizitiu
și cu fecior mueți în fir și cu cocarde la pălărie.
Acum adio tôte aceste visuri frumoșe, tôte aceste
speranțe! adio tôte aceste fericiri! Cât era văru Tu-
dorake tare și mare, tot mai aveam nițică mîngăere,
imî făgăduise să te facă cărmuitor, acum s'a dus și
asta. Și când mă gîndesc că nu era mare lucru să
fi învățat doctoratul în drept!

— Tată, să nu cređi că te-am înșelat, sunt doc-
tor; dar sunt doctor în littere și philosophie. Sciința
este mare și întinsă, se împarte în mai multe ra-
muri : theologiă, philosophiă, drept, sciințe mathema-

tice, physice și naturale, medicină &. Un om nu le poate cuprinde pe toate! trebuie să se mărginească în studiul unui ram.

— Ce mai procopselă, ai ales până ai cules, te-ai făcut filosofhă! Ai mai vădut filosofhă procopsit? La ce folosesce mă rog literatura?...

— Taică, învățăturile clasice au și ele o misiune mare în societate, au un rol de jucat, și poate cel mai important : nu avem încă o singură carte de logică, de morală și de psihologie; nu avem încă o istorie; limba, care este baza fundamentală a naționalității noastre, nu este încă bine fissată; nu avem până acum nici gramatică bună, nici dicționar; fie-care scriu cum voim, câți scriitori atâtea orthographii....

— Ar fi fost mult mai bine și pentru tine și pentru familia ta să fi învățat dreptul. Când mă gândesc că era mult mai lesne pentru tine a învăța legile și a te face om, mor de neces.

— Dorința mea este să pui bani ce 'mă lăsat unchiu-meu Costake într'o arendă de moșie; cunosc munca pământului; cu o methodă de cultură mai perfecționată și o contabilitate regulată, pot în câți va ani să 'mă dau mijlocele unui trai îndestulat de toate.

— Să nu te mai aud vorbind de munca pământului. Aud, să muncești de ce ani ca un câine, ca să câștigi ceea ce ai fi putut să ieși într'un an, ședând pe jățu de catifea, lucrând uă oră sau două pe zi cu condeii? apoi să nu riță și curcile de noi! Să nu 'mă mai vorbești de arendașie : vărul Tudorake are să fie

iar puternic peste o lună două, atunci să apucăm uă prefectură. Să ei Teleormanul, că e mai mare și mai bogat saū Iașii că e mai considerat, a fost scaun domnesc.

De aci o discuțiune neconținută, care a ținut tot timpul convalescenței mele; am discutat asupra guvernului, asupra instituțiilor, asupra proprietății, asupra ómenilor și a lucrurilor. Ce curios amestec de idei radicale, de idei revoluționare, alături cu eresurile și cu credințele cele mai ruginite și mai înapoete! Ce idei greșite și contradictorii.

Al teū amic
Dumitru.

IV.

Sunt câte-va zile, primarul comunei îmi trimite să subscriu o recipisă de priimirea unei scrisori : cer scrisoarea, mi se răspunde că de o cam dată să subscriu recipisa; eu pretind și măntin că mai întâi trebuie să mi se dea pachetul ș'apoi să dic că l'am priimit; mi se dice că nu se pôte și că trebuie să mă supui ordinilor guvernului. Credeam întâi la o eróre din partea primarului său la o uitare din partea espeditorului; dar în discuțiune primarul se mânia și'mi declară, că el este dator să urmeze după poruncile ce are de la mai marii sei, și arătându-mi ordinul subprefecturei, îmi strigă cu ton poruncitor : — *iscălesce domnule!*

Atunci iau ordinul din mâna secretarului și citesc :

„*Domnule Primar,*

„Vei primi în original adevărata recipisă de tră-
„dare și să'mi raportați că ați apreciat cazul urgent
„îndată ce va veni numitul proprietar teritorial la
„disa localitate, și cu acest mod de procedare să nu
„să desnaturalisescă adevăratul procediu ce urmese să
„aprețuiți; cas cel mai urgent după referarea ce se

„va face, cu atât mai mult că cestiunea să fie în-
 „trepinsă de Domnia ta în ființa numitului, căci a-
 „facerile postale și de or-ce altă natură sunt de a-
 „tribuțiile Domniei-Vóstre, ca agent administrativ, și
 „nu póte fi tolerat nimeni a se sustrage și îngădui
 „în circumstanții.

„Așa dar nu îngădui a priimi nici un raport întru
 „acésta, considerând, Domnule primar, să mănțineți
 „autoritatea să nu se pricinuéscă vătămăre și paguba
 „de litigiū, ve invit să luați subț a vóstră respun-
 „dere și dare de sémă tóte măsurile necesarii, spre
 „a nu se îngădui vre o abatere, ci a obliga pe nu-
 „mitul să se conformese întocmai cu iscălitura și
 „după aceea, recipisa ast-fel investită cu iscălitura
 „sus numitului, să se trămiță cancelariī, ca în urmă
 „să se pótă trămite în trădărea și sus citata scri-
 „sóre a dumnélui pomenitului.“

Acest ordin scris, sub-scris și sigilat era limpede
 și simplu; am admirat stilul și procedura dintr'ênsul
 și pe cât mi-a fost cu puțință m'am conformat cu
 prescripțiunile lui; am subscris recipisa. În adevăr
 trei septemâni după aceea, prin într'adins curier, mi
 se trămitea următórea epistolă :

V.

București, 28 August 1860.

Scumpe amice,

Mi-am recăstigat sănătatea, umblu pe jos și călare, și mănânc or-ce 'mă place. Tată-meu persistă din ce în ce mai mult a mă decide să intru în slujba statului. Luni am fost împreună la moșie la Rădăcineni, el iubesc țăra și munca câmpului; vederea plugurilor trăgând ogóre, și a grâului rumen și frumos care curgea ca o fântână din machina Clayton, îl întinerise și 'l a făcut să dea cu totul o altă ascultare argumentelor mele, m'a lăsat să vorbesc fără a se supăra. Am profitat de împrejurare ca să 'i vorbesc despre plăcerile și fericirile vieții cămpenesci; bătrânul ascultându-me avea lacrimile în ochi și uitându-se la magazia în care se căra grâul a început să 'mă dică oftând.

— An-țertă am făcut de dece ori atâta grâu, am câstigat șese mił de galbeni; an am avut de cincì ori atâta, grâul era pălit și ud, d'abea m-am scos arendile, dobânda banilor și cheltuelile; estimp am

plătit de ce miî de galbeni, numai câştiuri, şi nu scot nici trei miî; socotélă făcută, păgubesc două-spre-dece miî de galbeni; perd mai tótă averea mea, averea muncită, dobândită cu sudóre, cu alergături şi cu necasuri, bani adunaţi para cu para; cu tóte acestea de aş avea un capital l'aşu băga iar în muncă, aşu lua moşii cu arendă, aşu cumpăra machini, aşu aduce argaţi din Banat sau din Transilvania, aşu munci pămîntul, şi sunt sigur că în doi trei ani aşu face starea mea la loc. De n'ar fi să mărit es-timp pe soră-ta aşu pune trei miî de galbeni cât mî-a mai rămas, aşu lua o moşie de o mie de galbeni pe an şi pe cele lalte două miî le-aşu băga în lucru şi sunt sigur că i-aşu scóte cu folos. Aū fost vremi când eu m'am putut face şi prefect şi president de tribunal; dar nici uădată n'am voit să 'mî sacrific libertatea şi să intru în gura lumei, mî-a plăcut mai bine munca, ş'apoi ne învăţat şi ne înţelegend nimic d'ale administraţiei sau de ale judecăţilor, era să rîdă lumea de mine; d'aceea am voit să te învăţ carte ca să nu ai trebuinţă să muncesci ca mine.

— Dar cum poţi crede, tată, că ómenii cei învăţaţi nu au trebuinţă să muncescă? fără muncă omul nu este nimic în lume; fără muncă omul nu 'şi póte mulţumi nici trebuinţele instinctive, nici pe cele sociale. Dreptul de a trăi trage după sine datoria de a munci.

— Ce înţelegi cu munca? Eu nu vėd de ce un om învăţat să aibă trebuinţă să lucrese; el citeşte,

serie, poruncesce și primesce léfă de la vistierie.

— Mai întâi că toți ómenii, câți sciú carte, nu potú fi în serviciul statului, căci atunci nici un fel de contribuțiune nu ar ajunge să plătescă pe impiegați; fie care om în societate este dator să muncescă, adică să facă o lucrare folositóre, să producă după puterile și mijlócele sale. Un muncitor de pământ sapă un pogon de porumb, printr'acéstă lucrare înlesnesce desvoltarea plantei, care printr'acéstă póte da rod; eată uă lucrare folositóre, uă lucrare materială; un poet serie o poezie prin care înalță gândirea, împodobesce spiritul, face pe ómenii mai buni de cât erau; eată un alt fel de lucrare folositóre, uă lucrare intelectuală; lucrul dobândit să numesce product; munca aplicată asupra materiei dă producturi materiale, aplicată asupra spiritului dă produsele intelectuale și morale; munca este origina orí și cării produțiunii; agenții naturali și capitalul sunt instrumentele produțiunei.

Omul care nu are un capital se pune în serviciul aceluí care are, muncesce pe simbrie și produce; saú se împrumută de la acel care are capitalul de care are trebuință, îi plătesce chirie saú dobândă; saú se întovărășesce cu acel ce posedă capitalul și împarte produsele, țiind séma de valórele muncéi și ale capitalului. Să ne închipuim duoí ómenii, unul muncitor plugar și cel-l-alt proprietar de pământ, adică capitalist; unul nu póte fără altul; din trei lucruri unul : saú cel d'ântéiú se va învoi să lucrese în folosul celui d'aldoilea priimind plată pe di saú pe

an; saŭ va lua cu chirie loc de muncă de la cel de al doilea; saŭ se va învoi a lucra pământul împărţind productul după uă proporţiune determinată. Când un muncitor este tot-d'uaădată şi capitalist, se pôte folosi de uă dată de amânduoă puterile lui producătoare.

Productul muncii şi al capitalului se pôte mări după puterea inteligenţii şi a activităţii noastre. În general un om pôte produce mai mult de cât ceea ce este de neapărată trebuinţă la menţinerea vieţii lui şi la întâmpinarea trebuinţelor celor mai neapărate, şi pôte pune pe totă dioa la uă parte uă fracţiune mai mult saŭ mai puţin mare din producţiunea sa; acele părţi adunate una peste alta şi păstrate formésă peste cât va timp uă avere, un capital; de exemplu sunt salahor, muncesc pe trei lei pe di, dintr'acel câstig fac economie şi pe tot anul puiŭ la uă parte 250 de lei, sume care prin dobândi compuse imi dau în dece ani un capital de 5000 lei, cu care imi măresc producţiunea; căci deosebit de cei trei lei pe di ce pot dobândi prin muncă, mai produc încă un leu şi jumătate prin capitalul ce mi-am format.

Păstrarea saŭ economia este isvorul cel mai puternic al averii, prin urmare al buneii stări şi al înaintărilor în civilisaţiune. Pentru a putea păstra, trebuie cine-va să 'şi pôtă mărgini trebuinţele şi să se ferescă cât va putea de acelea care sunt factice şi provinŭ numai din năravuri rele şi dintr'o educaţiune neîngrijită; trebuinţe pe care le pôte părăsi, fără de a aduce vătămăre nici trupului nici sufletului.

Slugerul Angheluţă, vecinul nostru, îngrijitorul a-

verei lăsate de repausata sărdăresă Ancuța pentru faceri de bine, venise să vedă pe tată-meu și asculta cu nemulțumire și cu mirare conversațiunea noastră; perdând răbdarea el se sculă și-mi dîse uitându-se posomorât la mine.

— Dar spune-mi me rog, boerule, de ce vrei să îmbătrînesci așteptând până ce vei aduna para cu para, cincî or dece miî de lei, și să nu cauți să te rădici de o dată, ca să ai vreme să 'ți faci chefurile și gusturile până ești tînăr? Eû care sunt om de opt-deci de ani și am vedut și am petrecut multe, te pot asigura că în or ce slujbă a statului, îți vine în duoî trei ani uă împrejurare, uă spheră care te pune în picióre pentru tótă viața, dacă ești vrednic. Un om cu minte și cu cap trebuie să caute să găsească mijlocul cel mai bun și mai repede de a se îmbogăți. Suntem ómenî, nu suntem furnici.

— Negreșit că omul cu minte și cu judecată trebuie să caute mijlóce de a produce cât mai mult cu mai puțină ostenélă; trebuința și rațiunea îl povățuiesc și îl conduc întru acésta; de aceea și vedem că meseriile cele mai căutate sunt acelea prin care se póte câstiga mai mult, acelea care sunt mai bine plătite și a căror esercițiú cere mai puțină trudă; munca este mărginită în putere și în timp; cu cât o meserie este mai grea și mai puțin producătoare, cu atât acel ce o esersésă se află într'ua pozițiune mai puțin avantagiósă; uniî chiar d'abea potú întimpina prin munca lor trebuințele cele mai neapărate ale vieței; acésta ánsă nu dă dreptul nimunui

de a alerga la mijlóce netrebnice sau ne morale de a face uă avere, precum este averea, ce dici că póte aduce sphaera dumitale; un impieगत al statului nu póte avea alt venit legiuít decát léfa sa. Daca a fost uă vreme când munca era fórte grea, și ómenii nu se supunea ei decát cu sila, astăđi ánsă ea este onorată de toți. La cei vechi măcinatul făinei, de exemplu, și estragerea untului de lemn, pentru trebuința consomațiunei unei familii, necesita munca ostenitoare a unui om; asemenea meserii erau atât de ostenitoare și de puțin demne, încât au dat nascere apăsării omului asupra omului; în timpul lui Platon nu se putea înțelege că póte fi un stat de cetățeni liberi, fără de a admite și esistența de ómeni de uă condițiune inferióră, ómeni supuși la lucrările gróse și ostenitoare, robii sau iloți. Aristot dicea, că daca fórfecile și suvelnița ar putea să umble singure, nu ar mai fi trebuința de robii.

Slugerul se întórse spre răsărit își făcu trei cruci și începu a dice :

— Slavă Domnului că nu mî-a venit și mie în gánd să trimit pe fiul-meu Pavlake la Paris, tot-d'auna am ȑis că tinerii care învață carte multă se întorcú cu capetele stricate. Să veí să fii rob ca iloții lui Platon, în loc să cauți să te faci boer mare! Scií ce a ȑis Aristotel, și veí să te pui pe muncă și să lași pe proști și pe neînvățați să fie în capul trebilor : deputați, senatori, miniștri; să învărtéscă calemurile și țera, și dumnéta să te ducí să întorci móra de făină și să tragi de córnela plugului?

— De la Platon până astăzi au trecut două-deci și două de secol, în care lumea și lucrurile s'au schimbat. Atunci munca era robie și robiea unora era condițiunea indispensabilă a libertății altora; atunci Jefferson Dawis ar fi putut dice cu drept, ca politiciii greci, că *robiea era paladiul libertății*; ear în secolul în care trăim noi, munca este condițiunea libertății. Astă-dî or cine se simte sau voesce să fie om, trebuie să lucrese, să producă. Omul pe care averea creată de dînsul sau rămasă de la părinți îl pune în condițiunea de a putea subsista fără de a munci cu puterea brațelor, lucră cu puterea inteligenței; dacă nu sapă și nu bate cu ciocanul, se dă la o altă muncă : dirige cu cunoscințele sale o industrie, se dă la studiul sciințelor, filosofiei, literelor; se face chimist, mecanic sau magistrat.

— Or câte mî-ai dice băete, nu m'ei face pe mine calemgiu vechiu, să cred că învățătura este muncă; ferarul bate ferul, veți că printr'acastă ostenelă face potcove, cue sau trăsură, ear de la ómenii procopsiți ce veți?

— Dar gîndescete nițel, arhon Sluger, îi dice tată-meu, că tóte artele, tóte mestesugurile au eșit din sciință; - adică de la ómenii cei învățați; ei au pătruns secretele naturei, ei au făcut descoperirile cele mari care au schimbat fața lumii, ei au născocit vapórele care umblă pe gârle și pe mări, drumurile de fer, telegraphurile : uita-te la machina aceea care bate grăul, câte șurupuri, câte roți, pare că nu e făcută de mână de om.

— Nu dic ba! știu că nemptu e cu dracu; dar noi nu suntem nemți, noi suntem nobili de la Traian împăratul, străbunii nostri nu munceaū și cu toate astea aū stăpănit lumea întreagă; dacă ne trebuie machini, putem să le cumpărăm de la nemurile care știu meșteșugurile acestea; de ce se ne ostenim mă rog!

— Pentru că din timpul lui Traian până acum condițiunile sociale s'aū prefăcut cu totul și pentru că numai națiunile compuse de ómeni producători pot esista astăzi; munca nu mai este ceea ce era mai 'nainte; descoperirile în științe, înaintările în industrie și introducerea machinelor în toate lucrările aū făcut și facū munca mai ușoră. Or cine a urmărit prefacerile în lucrările unei fabricațiuni, numai de trei-deci de ani încóci, póte judeca și prețui înlesnirile și ajutorul, ce progresul în arte și în meșteșuguri aū adus omului muncitor; cu câtă greutate și cu câtă primejdie se ferbea mai 'nainte un fus de fer, cu câtă muncă se făcea un șurup sau uă piuliță, cu câtă sudóre se neteđia uă tablă de fer; acum mulțumită strungului mecanic, omul nu are decât se suprăveghese pornirea și oprirea machinei care singură tae, cioplesce, străpunge, rindesce și scobesce uă bucată de oțel, cât de grósă și cât de mare, cu mai multă înlesnire și precisiune decât se făcea altă dată cu o bucată de plumb sau de lemn; lucrăm ferul cu înlesnirea cu care se lucra uădinióră céra. Astăzi într'o fabrică bine organizată fie care lucrător are în machina ce dirige, un ilot care muncesce pentru densusul, un rob mai puternic decât Samson, el lucrésă

mult și bine fără de a se osteni, fără de a cărți, fără de a se văita, fără de a căuta vre uă dată să spargă lanțurile în care le ține stăpânul seū. Englesii și-au creat o putere de mai mult de 100 de milióne de cai de abur care lucrésă, și și nóptea, vara și érna, pe pămînt, sub pămînt, pe mare și sub mare, cât ar lucra 500 de milióne de ómenî; vine de fie care Engles mic și mare, ténér și bătrán câte 50 de iloți, adică, unul este de duoă sute de orî mai puternic, mai bogat și mai liber decât fericitul cetățean al lui Platon. În țerile civilisate lucrătorul ajunge încet încet a nu mai fi întrebuintat ca putere; funcțiunea puterei a rămas pe séma machinelor, a automatului; omul ș'a rezervat partea cea bună, acțiunea inteligenței, lucrarea spiritului. Uneltele de care se slujiaū croitorii, dulgherii, tēmplarii și ferra-rii, acul, barda, tesla, herēstrēul, dalta, clestele și ciocanul s'aū prefăcut în machinî ingenióse care lucrésă cum se dice că lucraū Titaniū uă dinióră. Orî cine a vizitat cea din urmă Esposițiune universală a putut vedea curiositatea și plăcerea cu care publicul cerceta machinele; în salele unde eraū ele espuse, imbulzēla era tot-d'auna atât de mare încât circulațiunea era oprită, și acéstă curiositate se manifesta, fiind că în machinî omul laborios și sērac vede suridēndu-i a-veea și libertatea; muncitorul care lucrésă în umedēlă se bucură, când vede o machină care în cincî minute cósē uă cismă de iuftul cel mai gros, căci i să deschide speranța de a vedea acele cisme eftināndu-se până a le putea cumpēra și el, și scăpa de necu-

viința și de bólele ce-î aduce udeliștea la picioare; ténăra lucrătóre privesce cu plăcere resbóele mecanice care țesú, iute ca fulgerul, stofele cele mai frumóse; vede acea stofă eftinându-se până a putea și ea să se îmbrace cu dēnsa. La fabrica de la Enfield perfectiunea machinelor introduse de căpitanul Minié este atât de mare, încât scóte sute de carabine pe ȕi, cele mai bune și mai perfecte arme, fără să fie, putem ȕice, atinse de mână de om.

— Așa póte să fie în țerile pe unde ai umblat; dar la noi lucrurile sunt alt-fel : ferarii batú din ciocane cu amēnduoă mânele și dulgherii tragú la rendea până le esú ochii din cap.

— Machinele se introducú pretutindení, slavă Domnului, au început domnule sluger a se introduce și la noi; avem astăȕi în România peste o sută de locomobile care lucrēsă ca 48000 de cai; avem o mulțime de bătătóre de porumb, de treerătóre, secerătóre, cositóre; s'au introdus o mulțime de mori cu abur, care ne ar permite să ne mântuim or când vom voi de inecurile capitalei și se facem gârlele navigabile; numele lui Shutelworth, Ramson, Mac-Cormic & sunt cunoscute de plugarii nostri, ca nume de făcători de bine ai omenirei. Peste puținí ani câmpiile nóstre vor fi arate, semănate, cosite și treerate cu puterea aburului, și lucrătorul plugar va conduce cu inteligența lui machinele, acesti robí legitimi ai omului, precum conduce astăȕi caii sau boii. Atunci producerea va spori, veniturile nóstre se vor îndoi și inȕeci, vom putea plăti cu inlesnire dările directe

și indirecte către Stat, vom putea da o mai bună educațiune și o învețătură mai întinsă copiilor nostri. Acei care sunt siliți să muncască și și nopțe pentru dobândirea celor mai neapărat trebuincioase ale vieții, vor putea consacra uă parte din timpul lor la plăcerile spiritului și la înmulțirea cunoștințelor; atunci ignoranța care este una din atribuțiunile sărăciei, va dispărea.

— Cum! vei să introduci machinele în țera asta? dar nu știu eu că în țera nemțescă este calicie, că acolo ómenii nu aũ ce mânca din pricina lor; machinele nu folosescũ decât numai pe nemți și pe bancheri.

— In adevăr, domnule sluger, sunt publicisti care la început s'aũ îngrijat de desvoltarea ce vedeau că ieia industria pe tótã ȓioa, și erau speriați de sporirea producțiunei; vedeau într'acéstă sporire o tendință către materialism, credeau că introducerea machinelor pôte să aducă miserie, și că aceste instrumente de lucru aveau să răpescă pânea muncitorilor, credeau că pot deveni uă sorginte de pauperism. Am văđut chiar eu chirigiĩ resculându-se în contra drumurilor de fer, am văđut matrosi rădicând lopețile și spărgend rótele vapórelor; dar timpul și faptele aũ venit și aũ dat o desmintire formală acestor greșeli și a dovedit că machinele și invențiunile, departe de a smulge pânea muncitorilor care trăiau dintr'o industrie la care se aplica acea machină, din contra a sporit și a înlesnit munca; nu numai atât, dar a creat mijlóce de viețuire la uă mulțime de alți ómenii; Michel

Chevalier, Thiers și toți publiciștii cei mai însemnați ne arată și ne dovedesc, în modul cel mai pipăit, cum desvoltarea industriei și introducerea machinelor a folosit mai mult pe clasele lucrătore și sărace decât pe bogați; ei ne dovedesc, că machinele au sporit salariul și că pe de altă parte au scăzut dividendul capitalului, dobânda banilor băgați în industrie; două bine-faceri de uădată pentru lucrător. Pe de o parte a înlesnit munca și pe de alta 'i a dat mijlôce de a-și îndestula cu aceeași ostenelă mai multe trebuințe. Cu cât spiritul omenesc înaintesă, cu atât scade proporțiunea ostenelei ce un om trebuie să pue pentru dobândirea și mulțumirea unei trebuințe a vieței și cu atât, din contra, munca puterilor naturei se mărește. Machinele ne dau mijlôcele să ne folosim de puterile vitelor și a le naturei; boul, calul, aburul, apa, electricitatea, magnetismul &, înlocuesc astăzi puterea brațelor; noi punem aceste puteri de ne facă lucrările cele ostenitoare, și care ne supuneau robiei, rămăind noă ómenilor lucrările care cer înțelegere mai multă și putere mai puțină. Lucrarea pământului era una din cele mai ostenitoare, atunci când nu se cunoșcea plugul și locomobila, atunci când se ara cu sapa și se bătea grâul cu beldia. Statisticile ne arată că machinile au făcut ceva și mai mult; au moralizat și au luminat pe lucrători rădicându-le sarcinile cele ostenitoare, au înlăturat cauzele de bôlă și de miserie, le-au lungit viața cu dece ani aprôpe, le-au dat mijlôce de a se lumina, de a aspira la uă viață mai înaltă; au desființat o mulțime de preju-

dețe și de vițiuni, căci lucrătorii numai esū séra din sălile de lucru sdrobiți de ostenelă, posomorîți și coprînși de trebuința d'a amorți trupul prin băuturi tari, ci esū odihniți și veseli în stare de a petrece serile și duminicile luminînduse și dobîndind cunoștințe folositore. Este bine constatat că în țările unde s'aū introdus machinele, crimele s'aū imputinat, beția devine din ȕi în ȕi un viciu mai rar și moravurile se îmbunătățesc.

— Tóte acestea pot fi așa, dar de ce să veī să fīi cu cei de jos și nu cu cei de sus, căci or cum, cei mari și puternici aū o mulțime de drepturi și de privilegiuri.

— Tată, drepturi și privilegiuri nu mai există astăzi în nici o societate creștină. Este un secol aproape de când în mai tóte societățile europene erau mari deosebiri între ómenī; nu erau toī supuși la aceleași pedepse pentru aceleași vinī, fiășī-cine nu putea să ajungă la trebile statului, or care ar fi fost inteligența, știința și vitejia sa. În cele mai multe părți ale Europei usurpațiunea prin putere crease o mulțime de drepturi, de privilegiuri și de monopoluri pe care în țera noastră nici nu le-am cunoscut; unī se născneau stăpânii altor ómenī supuși tótă viața lor voinței și capriciului stăpânilor, nu putea nimeni să mănince altă pâne decât aceea făcută cu făină măcinată la móra stăpânului-său și eșită din cuptorul lui, nu putea gusta altă carne, decât de la măcelăria stăpânului, nu putea bea alt vin, alt rachiū decât dintr'acel de la cărciuma stăpânului, și le plătia

cel mai puțin cu prețiu îndoit. Ca să pótă cineva e-sersa uă meserie, un meșteșug, uă industrie trebuia să trecă printr'ună mulțime de formalități și de încercări prescrise de regimul corporațiunilor cu numiri de metrise și iurande. Uni, cei mai bogați, erau scutiți de dări, alții, cei mai săraci, erau împovărați cu prea multe; dări către cler, dări către nobili s.c.l.; revoluțiunea de la 1789 a dărămat în Francia toate aceste privilegiuri și le-a sguduit în totă Europa atât de tare, încât în mai puțin de uă jumătate de secol au cădut una câte una; în locul lor s'a proclamat principiul cel adevărat al dreptății care trebuie să domnească, princip sfânt, netăgăduit : egalitatea între oameni, egalitatea dinaintea legilor, singura egalitate posibilă în lumea acesta, singura egalitate ce o pot da legile și instituțiunile.

— Eu să-ți spui drept, sunt și am fost un arendaș, și nu pot să sufer să văd oameni umblând cu nasul în sus; de aceea voi egalitatea absolută, să nu mai fie nimeni, nici mai boer nici mai bogat nici mai învățat decât mine; am urât tot-d'auna pe boeri, d'aceea te-am dat la carte, voi să fii boer mare și bogat și să ești fată de boer bogat.

— Egalitatea absolută nu este cu putință; s'au găsit mulți oameni învățați, filosofi care au crezut că egalitatea poate exista și înaintea averilor. Nu este îndoelă că ea este posibilă și că ea poate exista și înaintea averilor; însă ar exista numai uă secundă, un minut, uă zi, uă lună. De s'ar proclama de o putere, prin impunerea unei facțiuni, prin voința

majorității saū chiar prin unanimitatea unei națiunii, de s'ar declara într'ună di, că nimic nu este al nimului și că toate sunt ale tuturilor; împinși să dicem de un sfânt foc patriotic să venim fie care să depunem tot ce avem, mult puțin, pe altarul patriei, primind drept schimb pârțica egală ce ni s'ar cuveni; dar acea egalitate ar putea ea să se perpetue, să durese? Ea are să se alterese chiar din cel d'ânteiū moment, dacă mai ânteiū nu s'ar fi realizat o mulțime de alte egalități : egalitatea inteligenților, a cunoscințelor, a activităților, a puterilor muschilor, a capacității, a stomacului, a gustului, a pătimilor, a caprițiilor, a sănătății, a caracterului & &, egalități care sunt în contra naturei omului. Și ce alt s'ar câștiga cu egalitatea averilor decât a face pe cei bogați săraci, fără de a face pe săraci mai puțin săraci decât sunt astăzi? Statisticele bine ținute ne arată că în țerile cele mai bogate precum sunt Englitera și Statele-Unite ale Americiei numărul ómenilor bogați, a căror pozițiune póte escita invidia, este de unul la deuce mi; în Francia, este unul la patru-deci de mi; dacă țera noastră ar fi ca Francia, am putea calcula 20 saū 30 de familii avute. Ce rezultat, ce folos ar da celor-alți împărțirea unei averi mari între patru-deci de mi de familie, cu cât acea parte ar putea ea să ajute o familie săracă?

— Bine, nu dic că dărimarea averilor boerilor de la sluger în sus ar folosi pe cei sēraci; dar de ce să fie ei bogați, ce folos aducū ei în societate; sunt numai o năpastie pe țeră, trăescū și se hrănesc din

sudórea și din munca săracului care lucrăsă, și și nópte, ca să'i ție; sunt ca plantele parasite, trăesc cu sucul care ar hrăni ómenī producători.

— Am audīt mulți ómenī a căror tendințe sunt : de a stírpi pe bogat din societate, a-lů desrědăcina ca p'un ghimpe supěrător și vătămător, și s'aũ propus pentru acésta o mulțime de mijlóce : imposite directe, dări pe or ce consumă, cerěnd și căutând a-i supune buneī voinți a săracului precum acesta i-a fost supus lor în alți timpī, a căuta tot felul de mijlóce ca să 'lů facă să se ducă, să'sī iea lumea 'n cap, prin fel de fel de persecuțiuni, arătând săracului că el este cauza ticăloșiei în care se află, invitând a-i dărâma casa, a-i insulta familia, a-i ataca proprietatea, denunțiândul pe tóte colțurile stradelor că el este cauza ticăloșiei și cerěnd privilegiuri mulțimei în paguba bogaților. Ideile acestea care se respândesc în tótă libertatea nu aũ nicī măcar meritul invențiunei saũ al noutății; impositele mari pe obiectele de lus, impositele progresive, exemptiunea de dări asupra obiectelor produse și consumate de mulțime, impositele mari pe case, pe moșii, pe obiectele de lus și pe or ce are și consumă bogatul, aũ fost propuse și realizate și în alte țeri de vênătoriī de popularitate, or de câte orī aũ cređut că puterea este în mâna mulțimei și or de câte orī aũ cređut că nu a sosit timpul a o oprima d'a dreptul și pe față; rațiunea ânsē și esperiența aũ dovedit că asemenea mēsuri în loc de a lovi în bogați s'aũ întors în contra săracilor,

căci opresc mișcarea industriei și a comerțului, rădăcă la o mulțime de muncitori mijlocele de trai.

— Dar nu ai răspuns la întrebarea mea, la ce slujiasce, la ce e bun bogatul, ce folos aduce acest om în societate?

— Știința rațională ne răspunde îndată că bogatul este un consumator mare, cu atât mai mare, cu cât este mai avut; și este știut că consumația alimentară industria, industria hrănesce și îmbogățește și pe săraci și pe bogați, adică națiunea întrăgă; bogăția poporului face statul puternic. Bogatul prin avansuri de bani înființează întreprinderi, acele întreprinderi cer muncă de oameni, sporirea de muncă scumpește salariul, adică plata dălei de muncă a unui lucrător, și eată cum bogatul prin ceea ce are și prin dorința de a se face și mai bogat, face ca săracul să devie mai puțin sărac, să câștige mai mult decât câștiga mai 'nainte, și pe mulți săraci îi face chiar bogați. Un bogat cumpără o mașină, lucrarea mașinei are trebuință de un machinist; un sărac care câștiga trei sau patru lei pe zi, găsesce în întreprinderea celui bogat mijlocul de a câștiga 15 lei pe zi; bogații ca de Rider, Brassey, de Lahante, Salamanca &., puind mai mulți de uădată banii lor împreună, fac drumurile de fer în țările lor și după ce le fac acolo, caută să vie să le facă și la noi, unde au să deschidă mult lucru pentru compatrioții și pentru fabricile din țările lor; lucrări din care au să se folosască o mulțime de oameni din țările de unde sunt acei bogați.

Bogatul, când se numește Mecene, Seneca, Medicis sau Humbold face onoare secolului în care a trăit. Când se numește Basarab, Albu, Văcăresc, Cândesc, Brâncovean, Obedeian, Câmpinean, Ionașcu sau Ghica, dau Statului 50 de milioane de lei pe tot anul în danii pioase pentru hrana inimei și a spiritului, pentru salvarea sufletului. „În țera Dumnévoastră e bine, „dicea la 1850 un bun bulgar din Uzungiova, unui „român călător, fiind *că aveți clopote și boeri*.” Cu-vînt scurt dar coprindeător, plin de înaltă învățătură. „*Aveți clopote*” voia să dică : „*aveți libertate*,” căci pe vremea aceea clopotul la Bulgar era emblema libertății, celei d'antîi libertăți, a libertății religioase, a libertății de conștiință; el nu se putea aduna cu rudele și cu amicii sei în biserică ca să audă cuvîntul mîntuitorului decît în întuneric și în tăcere, ca să nu supere vederea și auzul stăpînilor sei. „*Aveți boeri*” voia să dică „*aveți bogați*,” aveți libertatea de a poseda; el nu putea să adune avere, nu avea dreptul d'a avea pămînt, nu'i era ertat d'a fi bogat; era condamnat de trista sîrtă a fi totă viața lui egalul tuturilor Bulgarilor, adică de a fi tot-d'auna cu toții de o potrivă săraci. Când unul se rădica prin inteligența, activitatea și știința sa ceva mai sus de cei-alți, nivela stăpînului, cușitul gealatului erau gata, venia de scurta, tăia ceea ce trecea peste capul celor-l-alți și'l făcea cetățian egal cu toți cei-l-alți. Acel nivelator, fie el Turc sau Creștin, Împărat, Rege sau Domn, patrie, națiune sau omenirea întregă, dați-mi voe să-l numesc despot, tyran, ini-

mic al libertății și al omului, persecutor al binelui, obstacol al perfectibilității.

— Póte că în țările în care ai trăit și pe unde ai umblat să fie așa, bogatul să aducă folos, cum dăci, dar la noi bogații ce facă alta decât lus și corupțiune?

— La toate națiunile au fost momente de răătăcire; corupțiunea este uă stare de ameteală cum sunt momentele de beție; dar nu este starea normală a Românului; să nu uităm că învățătura și caritatea, aceste facile ale Crestinismului, au fost alimentate și întreținute de bogații noștri. Dacă nu ar exista acel venit de 50 de milioane, dacă acei bogați care credem că nu sunt buni de nimic, în loc de a consacra averile adunate de ei la acte de bine-facere și la luminarea poporului, le-ar fi cheltuit în deșertăciuni și în petreceri, Statul nu era să fie silit ca să pótă întimpina trebuințele acelea, să caute a lua din punga Românilor bogați și săraci câte 60 de lei de familie pe an, una cu alta? adică, că afară de ceea ce plătesc astăzi era să-i supue și la uă altă dare de 60 de lei pe an de cap de bărbat, fie cu nume de capitație, fie de impozit personal, cum îi dicem acum.

— Dar băete numai trăim în timpii oligarchiei ca să pótă pune guvernul capitațiunii nua, din potrivă căutăm a desființa și pe cele care există, voim impozite pe bogați, pe proprietatea fonciară cea mare, care póte să plătiască Statului pe an până la trei sute de milioane de lei, precum ne-a dovedit'o un mare publicist al nostru.

— Publicistul dumitale p^ote fi c^{ât} de mare și de mester, dar nu p^ote face ca proprietatea fonciară care, cu a Statului împreună, da chiar înainte ordonanței rurale un venit de 200 până la 300 de milioane, să p^otă plăti un impozit de 200 de milioane; deosebit de această er^ore materială, este și o mare greșelă de sciință financiară. Este destul să aibă cineva noțiunile cele mai elementare de sciință financiară sau un dram de judecată, ca să vadă că or unde și or cum s'ar pune un impozit, el este ca scaetele, se agață, se lipesc, se identifică cu obiectul pe care s'a pus, lovesce pe or cine se atinge de d^{ên}sul și în urmă de t^ote se pune pe punga consumatorului din care ese, ca să despăgubescă pe toți acei care l'a plătit fiscului; judecând puțin să p^ote vedea că la noi din t^ote impozitele, acel care lovesce mai tare pe sărac și pe mulțime este impozitul fonciar. Care alt impozit p^ote scumpi mai lesne și mai bine pânea, carnea, oăle, laptele, p^omele și vinul decât impozitul fonciar? și cred că acei ce se împodobesc cu numele de amici ai poporului, nu cugetă a'l aduce în starea de a nu mai avea trebuință de aceste produse.

Între bogat și sărac există o legătură strinsă, căci unul este munca și cel-alt capitalul, și când săracul suferă sau nu voesc să lucreze, bogatul suferă căci capitalul pierde din val^orea lui, răm^{ân}d în nelucrare; asemenea când capitalul scade munca suferă; lucrarea regulată și activă a acestor două instrumente de producțiune, munca și capitalul, înființ^âză creditul. Nu cre^âi că săracului îi vine bine cu acele 50 de mi-

lióne pe an, ce i-a lăsat bogatul pe tot anul? mai anteiū pentru că după cum diceam este scutit de a plăti fie-care pe tot anul câte 60 de lei, și că la nenorocire când este bolnav, când suferă și nu are cu ce plăti redobândirea sănătăței i să dă dintr'acei bani de ce, uă sută, uă mie, de ce mi de lei după trebuință, în hrană, încăldire, rufe, băi, doctorii, mōșe, doici, medicamente, casă și căutare; îi sunt de folos acele dani fiind că, dacă nu are cu ce crește și învêța copii, i să dă de ce, uă sută, uă mie de galbeni pentru creșterea și învêțătura lor în țeră și afară din țeră; eū chiar sunt dator în parte creșterea și învêțătura bunătății sufletului, unui archiepăstor, care a consacrat averea sa luminării tinerimei; recunoscința ce port memoriei aceluī bun Mitropolit Dositheī va fi tot-d'anna vie în inima mea cât voiū trăi. Acele dani ale bogaților nu sunt ele un bine pentru săraci, când merg de aud cuvintele lui Dumnezeu în miile de templuri rădicate credinței și înzestrate de cei bogați, când nu aū cu ce să se caute și găsească un spital înzestrat cu tōte mijlócele sciinței medicale, când nu aū cu ce plăti învêțătura copiilor lor, și li se dă gratis învêțători ómenii cei mai cu sciință. Este în adevăr trist a vedea că de la o vreme încócī, veniturile acestea s'aū confundat cu veniturile Statului, provenite din contribuțiunile celor vii, fără de a ținea în sémă, de să întrebuintesă pentru jandarmi, saū pentru preoți, pentru poliția secretă saū pentru scolī, sub cuvint că acele averi sunt prea mari și că națiunea nu are trebuință

de scoli, spitaturi și biserici de 50 de milioane pe an, pare că caritatea și luminarea ómenilor póte avea vre o datá margini în întinderea și desvoltarea lor. Numai corupțiunea are limite, căci aduce descompunere și mórte, ear desvoltarea spiritului și a inimei este fără mărgini ca sufletul.

— Tóte ca tóte dar bogatul nu póte avea patriotism, de aceea și vedem că tóte daniile lor le au pus la dispozițiunea călugărilor streini; au dat a patra parte din averea teritorială a țerii pe mánile grecilor și a rezultat dintr'acésta un reu mai mare, decât binele ce au voit să facă.

— Despre acest păcat sufletele lor se pot odihni în pace, căci séma au să o dea acei, care prin faptele și cuvintele lor, au sguduit încrederea și au pus îndoială în inimile testatorilor despre respectul ce ar avea Guvernul după mórte-le pentru voința lor. Pe vremile acelea esista tendința din partea Domnilor, de a supune tóte la voința lor și de a se amesteca în tóte, tendința vătămătoare progresului și libertății; de aceea or cine voea să fundese o instituțiune de bine-facere, căuta uă garanție în contra abuzului puterii, și creșdend că o găsesce în supravegherea ómenilor acelora care trăescú acolo unde a trăit și a suferit Mântuitorul, puneau obolul consacrat luminării sufletelor sub scutul unei puteri morale, singura care mai putea rădica atunci un glas virtuos și curat în contra acelora care s'ar fi atins fără drept de acele averi. Chiar în ȕilele nóstre același sentiment de temere a dictat asemenea precauțiuni unor testa-

tori de aședămintе de bine-facere; am auzit vorbindu-se de un testament în care acel care voesce să unescă numele seǔ cu o facere de bine, a pus averea care înzestrésă stabilimentul ce voesce să fondese, sub apărarea unui suveran strein a cărui protecțiune este astăđi la modă, precum a fost uă-dinióră a patriarhilor greci și a monăstirilor Muntelui Sinai și Muntelui Athos. Asemenea precauțiuni sunt acum de prisos fiind că în secolul în care trăim, erórele și abuserile se tocescǔ iute și nu potǔ dura.

Bogatul, când nu face el însuși binele, ca Humboldt și ca Lowrinson, contribue a forma acel public pentru care lucrésă artistul și învățatul. Pentru bogat lucrésă arhitectul, pictorul și sculptorul, el adună frumusețile vechi și moderne ale artei și ale mesteșugurilor, el îmbogățesce galeriile și colecțiunile, întreprinde călătorii ca Dimidof, ca Barth, ca principele Napoleon și ca Braniski, uă mulțime de întreprinderi care aduc cel mai mare folos societăților, nu se potǔ face de cât cu banii; a trebuit să fie ómenii bogați ca să se pótă face corăbiile și aduce navigațiunea și comerțul în starea în care le vedem la națiunile cele civilisate; a trebuit ómenii bogați ca să întreprinsă rădicarea de fabrici, exploatația de mine, drumuri de fer &c. Cele mai multe din lucrările și din industriile de astăđi nu ar fi existat, dacă nu ar fi fost bogatul.

Bogații sunt capitaliști și producțiunea scii că are trebuință de două elemente ca să nască și să trăească, de muncitori și de capitaliști. Asociațiunea ace-

stor două puteri constituie bogățiile naționale, de aceea și capitalul ca și munca trebuiesc considerate și respectate.

Considerațiunea ce o societate dă bogaților, departe de a fi uă lipsă de demnitate, este din contra un semn de civilizațiune și de omagiū către muncă și economie, care sunt generatorii capitalului. În statele civilisate ómenii caută să tragă și să fiseze pe bogați; la noi din contra în loc de a le face vieța plăcută, îi persecutăm, îi invidiăm, îi huīduim și le facem traiul nesuferit în cât acei care au dobândit avere, fugū din țeră și caută a trăi aiurea; sute de mii de galbeni care s'ar fi vĕrsat în țeră și s'ar fi împărțit între lucrătorii, între arhitecții, pictorii și comercianții nostri, banī care ar fi însuflețit artele și comerțul, se ducū afară, producēnd acolo efectele lor bine-făcătore.

— Or câte-mi vei spune, diŕse slugerul, eū mărturisesc pĕcatul, nu pot suferi să vĕd pe altul mai sus de cât mine; voiū egalitate, s'a isprăvit.

— Acest sentiment, Domnul meū, nu este rezultatul rațiunei; căci drĕpta judecată nu ne póte povățui să voim un lucru care nu este nici just, nici folositor, și care ne este cu totul vătămător; numai invidia, un sentiment prost, eșit din orbirea patimilor celor mai rele, la ómenii care nu au avut fericirea de a se lumina prin educațiune și învățatură, numai invidia diŕc, ne póte duce a dori altora uă stare din care, departe de a trage vre un folos, rezultă chiar pentru noi vătămare și dĕrăpănare. În societate

toți avem trebuință de lucruri produse de alții, pe care trebuie să le cumpărăm; ca să putem cumpăra, trebuie să vindem; dar cui vindem? negreșit aceluia care aș cu ce cumpăra. Vezi dar că cu cât ceilalți sunt mai bogați, cu atât putem vinde mai mult și cu atât ne putem folosi mai mult de dînșii. Ca omeni, interesul nostru este: ca cei cu care trăim să fie mai avuți; ca națiune suntem interesați ca națiunile celelalte să fi cât mai bogate. Un sentiment de inimicie putea exista o dînă în contra unei aristocrații privilegiate, care poseda pămîntul fără a plăti nici uă dare către Stat, fără a da nici dajdie, nici militari; avînd singură toate slujbele civile cele mai însemnate și gradurile cele înalte în armată; dar astăzi nu mai sunt privilegii, suntem toți egali înaintea legii și înaintea drepturilor politice! toți plătim impozite în proporțiune cu averea și cu consumațiunea; în posturile cele mai înalte vedem omeni eșiți din clasele și din condițiunile cele mai modeste și cele mai umile. În loc de a ne invidia unii pe alții, ar fi mai folositor și mai rațional să ne legăm cu toții în contra nedreptății și în contra corupțiunei, care ne apasă și ne lovesce pe toți de o dată și pe fie care d'a rîndul; să ne luminăm și să înțelegem că din înfrățire și iubire între omani rezultă fericirea fie căruia. Lege mare și frumoasă a filosofiei morale și care dovedește mai bine de cât or și ce înțelepciunea lui Dumnezeu.

— După cum ved eu, dumnéa tăgăduiesc egalitatea, nu ești democrat.

— Intr'un mod imediat și absolut negreșit o tăgăduesc; întru cât privesce însă îndestularea trebuințelor legitime, putem dice că distanța ce exista între condițiunile sociale a scădut mult și tot scade pe totă dioa prin desvoltarea artelor și a sciințelor, prin introducerea machinilor și prin respândirea învățăturai; progresul nivelésă. Astă-đi se miră cine-va când vede un lucrător frances, engles sau german. Aparința lui esterióră respiră un aer de bună stare, îl veđi sănătos, curat și bine îmbrăcat; intrând în vorbă cu dēnsul găsesci cunoscințe, în littere și în economie politică; inegalitatea care exista acum duoă-đeci de ani între tinerii eșii din colegiuri și între lucrătorii muncitori nu mai este astăđi așa de mare; condițiunile intelectuale s'aū apropiat fórte mult; căci o mulțime de lucrători petrecū acum órele lor de repaos la adunări de citiri și la cursuri de séra, făcute într'adins de ómenii cei mai eminenți pentru luminarea claselor laboriöse. Progresul luminilor între aceste clase și introducerea machinilor aū rezolvat uă mulțime de cestiuni sociale care cu căți va ani în urmă inspăimăntaū Statele; cestiuni întru resolvarea cărora s'aū încercat în zadar cei mai mari ómeni de stat ai Europei.

Munca și industria sunt singurul mijloc de a păși spre egalitate; nu spre egalitatea aceea care ar fi uă negațiune a perfectibilității și a geniului; dar spre disparițiunea inegalităților umilitóre pentru némul omenesc; numai munca și industria potū mări averile, și apropia condițiunile micșorând deosebiriile

d'între ómenî; suind pe cei de jos fără de a coborî pe cei de sus. În loc de a căuta să desființăm și să sdrobim pe bogați, să căutăm a ne folosi de capitalurile lor ca să dăm culturei pământurile acoperite de mărăcinî și de lacuri, ca să încuragiăm înființarea de asociațiuni agricole, să înființăm credite agricole, mijlóce de comunicațiuni, drumuri de fer, șosele, canale; să facem râurile noastre navigabile, să exploatăm minele și să lătim relațiunile noastre comerciale; să respândim cunoscințele agricole. În loc de a ne abandona la imaginațiunea noastră alterată prin vicisitudinile și nenorocirile prin care trecem, dând chestiunelor sociale soluțiuni noi, să căutăm a ne folosi mai bine de preceptele adevărate și măntuitoare ale scriitorilor ca I. B. Say, Rossi, Thiers, Guizot, Blanqui, Labouley & să căutăm a respândi și a popularisa ideile acestor ómenî care s'aũ luptat și aũ dăruit prin sciința lor eresiile secolilor trecuți; să lucrăm ca să producem și să îmbogățim țera.

— Țera noastră o să fie tot-d'a-una săracă, fiind că nu are nici mine de aur sau de argint, nici fabrici.

— Scóla balanței comerului aũ trecut cu tóte consecințele ei. Or ce om învățat ride când aude astăzi dicându-se că a avea aur și argint este singura bogăție, și că ar fi o sărăcie de a lăsa să iasă acele metale dintr'o țeră; că un Stat ar fi cu atât mai bogat cu cât ar primi mai mult aur și cu cât ar lăsa să ėsă mai puțin. Este sciut că iresul acesta a făcut mai mulți secolî sărăcia și căderea bogatei Spanie, și că

Englittera nici o dată nu se crede că a beneficiat mai mult de cât în anii în care esporta mai mult aur și argint. California și Australia ar fi de dece ori mai bogată, dacă ar putea să scôtă afară de dece ori mai mult aur și argint; nimeni nu mai crede că numai munca pământului crește bogăția; nu este Engles, Frances, German sau Italian care să nu scie, că munca omului, prefăcând materia și făcând-o folositore îi dă uă valóre mai mare de cât ceea ce avea înainte de a fi lucrată; cel mai simplu om din țerile civilisate scie că uă piele de trei-deci lei se transformă prin lucrarea tăbăcirei și curelăriei într-o pereche de hamuri de uă mie de lei, industria manufacturală și lucrarea omului, a înființat uă valóre socială de 970 de lei; fie-care scie că din aramă și oțel de dece parale se pôte face un chronometru de 9000 de lei și că într'acel obiect 8999 lei sunt uă avere creată de către munca ceasornicarului.

Dacă în Baragan, unde pământul astăzi nu face de cât trei sau patru galbeni pogonul, s'ar deschide câte-va puțuri artesiane sau s'ar aduce apă din Mostisce prin machini hydraulice și s'ar adăpa acel câmp, al cărui strat vegetal este aprópe de un stânjăn, și că printr'un system bine înțeles de drene s'ar asigura recolta în contra secetei, ast-fel ca pământul acela să producă cât produce acel din Mostisce, și dacă pogonul ar dobândi printr'acésta uă valóre de 20 galbeni în loc de 3 sau 4 galbeni; acel spor de 16 galbeni la valórea fie-cărui pogon, acele 30 sau 40 milióne de lei care s'ar adăoga la valórea actuală

a Baraganului, nu ar fi uă bogăție creată de om? Fertilitatea de astăzi a Landelor Girondei, neproduse acum 20 de ani, bogățiile și frumoșele livezi artificiale din Olanda făcute pe nisipul mării, închis, spălat, îndulcit și îngrășat prin munca Olandesului, grădinele din Cornwallia plantate pe stâncă de granit, grădini în care cresc astăzi fructele și legumele cele mai frumoase după facia pământului, nu sunt ele toate acestea bogății înființate de munca omului? Școala physiocraților a trecut ca și a balanței comerțului, ca a socialiștilor și a comuniștilor. Adevăratele principii care au făcut avuția Engliterei și care au făcut și fac astăzi pe a Franciei și pe a Germaniei, este munca liberă, concurența, asociațiunile și instituțiunile de credit.

În următoarea mea epistolă îți voi vorbi de discuțiunile ce am avut cu câți va din vecinii arendași, foarte inteligenți, asupra asociațiunii.

Al teu amic

Dumitru.

PARTEA A DUOA.

CREDITUL.

1864

I.

Un amic al meu cam cioban, cam plugar, care nóptea întreabă stelele cum să invârtescă și unde mergă și diminătă cercetăsă venturile și nuori ce au de gând să facă peste ȕi și peste săptămână. Om care nu este în stare să ne spue ca repausatul Mathieu de la Drôme ȕilele de plóe, de sóre, de frig și de cald ale anilor viitori, dar care póte ține pept cu amiralul Figeroy, în a ne spune intențiunile cerului de aȕi până mâne; om prost cum să ȕice, adică neinvățat în școlă, care nici nu scrie nici nu citește; dar care în realitate scie mai multe decât mulți docti, fiind că cugetă și raționésă. Simplu în obiceiurile lui, trăesce din spinarea oilor și din grăsimia pământului, pórtă opinci, zeghie și căciulă de oae. Om fără eresuri și fără prejudețe, care nu crede nici în Ielle nici în Rusali, lucrésă marțile și joile după Pasci. Când vine în Bucuresci, trage la mine ca acasă la dânsul, fără să ție în sémă cele ce i să cãntă despre ura și despre gelozia ce trebuie să existe între el și mine. Suntem amici din copilărie și nici revoluțiunea de la 1848 nici convențiunea de la Balta-Liman, nici Convențiunea de la 1858, nici plebiscitul, nici dispoșițiunea

rurale de la 1864 nu aŭ putut altera sentimentele de afecțiune reciprocă dintre noi.

Alaltăeri eșind din casă pe la ameați l'am găsit în pörtă, admira pasul măreț cu care funcționarii se duc pe la Ministerile respective, înecând praful stradelor în fumul țigaretelor. Să luă cu mine pînă în strada Dómnului. În dreptul caselor lui Major Mișa îl lăsași și intrai la cantorul D-lui Poumay; peste două minute eram earăși lingă el.

— Nu 'l ai găsit acasă se vede, imi dișe.

— Ba, acasă, Maneo, dar nu am putut cumpăra, imi cere prea scump.

Și intraiu alături la cantorul D-lor Halfon și fiu. Două vorbe și eram earăși lângă amicul meu.

— Scump și aici; prea scump îi dișeu.

În piața St. George iar îl lăsaiau și mă urcai la Banca Ottomană; peste două minute mă coboram țind în mână o hârtie galbenă :

— Am găsit, ș'am cumpărat.

— Dar ce-ai cumpărat?

— Am cumpărat un credit, am cumpărat bani ca să-i trimit la Londra.

— Cum ai cumpărat bani, banii nu să cumpără, or ai vîndut grâu!

— Ba nu, 'iam cumpărat tot cu bani!

Ciobanul se uită la mine ca un om care crede că n'a auzit bine. Știind cu cine am aface mă gîndiu că nu am să scap cu una cu două de curiozitatea lui Manea și mă hotărăiu a-i desvolta și a-i esplica întreaga theorie a creditului, a-i face un mic curs asupra

schimbului, asupra băncelor, polițelor, biletelor la ordine, cecurilor, conesementelor sau warantelor &. De și acesta a fost uă conversație între două ómenii simpli și despre lucruri pe care toți le scim, am cređut ănsă că póte ar fi bine să o scrim pentru unii din bărbații noștri care scriu și vorbescú despre finance, și a căror scrise și ăise citindule și auđindule lasă bănuéla că Dumnélor ar crede că după uă oae s'ar putea tunde mai multă lână decât cresce într'un an, că un om póte bea și mânca mai mult decât îi este venitul și că Statul póte fi bogat și puternic când indiviđii care îl compun sunt săraci și slabi.

Eată acea conversațiune peripatetică :

— Prăvăliile în care am intrat dragă Maneo, sunt prăvălii de bani. Marfa ce se află într'ensele sunt bani. Acolo se vinde și se cumpără bani. Magazia să numesce *bancă* și negustorul dintr'insa *bancher*. ăicem zăraf, întocmai precum ăicem bogasier, marchitan, lipscan &. Treaba ce 'mi-am făcut cu acel din piața St. George este că peste ăece ăile aveam să plătesc la Londra opt sute de galbeni fabricantului de la care am luat machina de treerat, pe care ai văđut'o lucrând astă véră, la moșie. Am cumpărat'o cu credit, pe datorie, adică cu făgăduéla că peste un an să-i daú bani; acum peste ăece ăile se ămplinesce sorocul și am cumpărat hărtiea acésta ca s'o trimit fabricantului chiar astăđi prin poștie. El îndată ce va ănfățișa-o la un bancher, anume către care scrie, va priimi opt-sute de galbeni. Dar o să'mi ăici póte că de ce nu m'am dus cu bani drept la poștie în loc

de a alerga la bancher? Trebuie să'ți spui că chiar de aș fi avut bani bătuți, tot nu 'i-aș fi trimis prin poștie; ar fi trebuit să fac grop, gropul să'l pece-
tluiesc cu o mulțime de peceti, să fac declarații și multe alte formalități; și după toate acestea să plătesc și $1\frac{1}{2}$ 0/0, adică patru galbeni ca să mi-l ducă până la Londra; în vreme ce la bancher nu am plătit nimic, și eată cum: El având neconținute daraveri cu banchierii din Londra, are ordine să plătescă aici mai mulți bani în socotéla lor, bani ce acei bancheri au priimit acolo de la mai mulți negustori care trimi-
tău saș scriu să le cumpere d'aici grâne saș să-
mênță de gândaci, și căroră le-au dat polițe ca să li se numere banii în Bucuresci, ca cu acei bani să plătescă proprietarilor saș plugarilor de la care iaș acele produse. Pe de altă parte bancherul de aici trage polițe asupra corespondenților săi de acolo pen-
tru banii ce el priimesce de la negustorii de aici, care au să plătescă la Londra manufacturile ce aduc de acolo. Aceste hârtii, aceste polițe să numesc schimb. Dacă nu ar fi schimbul între două piețe, între două târguri, cum am dice, ar fi trebuit ca bancherii de acolo să trimită bani aici prin poștie, ceea ce ar fi pricinuit mari cheltueli de transport, de cel puțin câte o jumătate de galben de fie care sută. Bancherul la care am fost, având multe plăți de făcut aici în socotéla celor de la Londra, a fost foarte bucuros să'i daș opt sute de galbeni ca să'i plătescă la Londra pentru mine, cui voiu voi eu; l'am scutit de plata de patru galbeni la poștă; a cumpărat banii mei, cu

hârtiea ce veđi în mâna mea. Din parte'mi, dând banii banchierului în loc de a-i trimite prin postie, am scutit și eu o cheltuélă de alți patru galbeni; cu modul acesta tréba să face tot așa de bine și scutim și unul și altul câte patru galbeni, adică peste tot uă economie de opt galbeni. Să nu cređi ânsé că poți găsi tot de una asemenea hârtii la bancheri, fără plată; acésta atárnă de la starea schimbului. Schimbul cu Londra să póte face fără plată, *au pair, al pari*, pe tocmai, cum să ăice, când se cere acolo tot atâți bani de la Bucuresci câți să cerú și aici de la Londra; ânsé când acolo se cere d'aici mai mulți bani bancherul póte să fie silit a'ți plăti și un *agio*, un *bas*, pentru bani când aici se cerú mai mulți bani de acolo. Prețitul schimbului între două piețe se regulésă în tóte ăilele întocmai ca prețitul ori căria mărfi.

Dar să'ți spuiú una : nu avém în pungă bani bătúți nici măcar un sfanț; în loc de bani am dat bancherului două polițe de la arendași cărora le am bătut grăul cu machina mea; una de trei sute și cea laltă de cincí sute de galbeni; am vëndut bancherului acele două polițe platnice la 1-iú Septembrie viitor. Mi le-a scontat, cum se ăice, le-a priimit drept bani, scăđendumi din sumele scrise în ele, dobânda pe trei luni, de ađi până la 1-iú Septembrie, termen la care acei arendași aú să plătésă polițele lor. Ei le vor plăti atunci bancherului, iar nu mie; căci acum el este proprietarul acelor polițe pe care le-a cumpărat de la mine cu acéstă hârtie.

Mă gătiam să continuu când fui întrerupt de auditorul meu :

— Sciî că'mî plăcu mie morișca asta ! După cum am înțeles, banca este uă bună trebă. Dumnéta ai luat uă sculă care face opt sute de galbeni fără să scoți uă para din pungă ; căci vîd că ai plătit'o cu banii arendașilor la care ai închiriat'o astă vară de ș'aû bătut grău ; și atât bani dumitale cât și bani fabricantului s'aû plătit de banchier fără vorbă, fără ne-cađ. Sciî că este bun lucru ! De ce nu se fac tôte trebile așa ? Să gădesc și eu să iaû oî pe datorie și să le plătesc cu banii ce voiû prinde pe miei, pe lapte și pe lână.

— Intrebî de ce nu se facu tôte trebile așa ! pentru că dragă Maneo în țeră la noi nu este credit. Acolo unde este credit astfel se facu cele mai multe treburî. Și cu cât este creditul mai mare, cu atât se facu treburî mai multe și mai mari, și cu cât se facu treburî mai multe, cu atât bogăția fie căruia în particular și a țerii în general cresce și sporesce. Creditul înđecesce și însutesce bogăția imboldind pe fie-care la muncă ; căci de vom lua séma bine, creditul nu este decăt uă făgăduélă, uă obligațiune, uă îndatorire de a lucra, de a produce. Sunt proprietar, am pămênt ; dar n'am cu ce'l lucra, mă duc la un bancher care are încredere în făgăduiela și în vrednicia mea, îmi dă credit, mă împrumută ; cu banii aceea cumpăr sêmênță, pluguri, închiriezû ómeni, fac grău, porumb, rapiță, tutun, lână, lapte, carne, & le vind la negustori pe banî, pe zapise, pe polițe ; acei

banî sau acele polițe le dau bancherului și mă plătesc de datorie. Iaș alți banî și încep iar rōta, morișca cum dăci tu.

Negustorii care îmi cumpără grăul îmi dau un câștig și'mi plătesc cu polițe pe care eu le priimesc drept banî fiind că știu că o să le plătescă la vreme. Acele polițe, acele hărți sunt credite. Negustorii care au luat grău de la mine, îl dau și ei mai în urmă la brutari cu un prețiu mai mare, cu câștig, brutarii în loc de banî plătesc și ei tot cu polițe pe care le priimesc negustorii, încredințați fiind că vor fi plătiți la timp. Brutarii cu grăul fac făină, măcinatul îl plătesc tot cu hărți; cu făina fac pâne și o vîndu pe un prețiu mai mare la musterii, pe parale și de multe ori pe credit. Iată cum vezi uă mulțime de credite, care se țin lanț unele de altele, și care toate decurg de la un singur izvor. Musterii plătind la termen brutarilor, aceștia pot plăti cu esactitate morarilor și negustorilor și aceștia proprietarului. Iată un șir de operațiuni, de speculațiuni, fie care a înființat credite noi realizând toate câștiguri, fără de a fi trebuință să scotă banî la mîidan la toate lucrările.

D-l Grant sau D-l Waller aduce o mașină de treerat, de secerat sau o mōră de la fabrica lui Rampson sau a lui Clayton; acel fabricant le o dă pe credit cu poliță de trei, de șase luni sau de un an, hârtie care se negociesă pe piața Londrei, se vinde și se cumpără, trece din mână în mână ca orice marfă. Stan proprietar sau arendaș cumpără acea

machină acea móră de la Grant saú de la Waller cu condițiunea de a'i-o plăti peste trei, șase luni saú un an, adică pe credit. Hârtia, polița lui Stan trece la Waller, din mână în mână constituie o nuaă valóre o nuaă proprietate. Stan macină făină și mălaiú lui Petre lui Pavel, Ion, Gheorghe, Dumitru & cu tocmelă că și ei să'i plătescă peste un an. Iată alte credite, alte valori circulând și ele în sfera lor. La termen Petre, Pavel, Vlad, Ion, Gheorghe, Dumitru & plătescú lui Stan, Stan plătesce lui Waller care și acesta plătesce fabricantului Rampson saú Clayton la Londra. În intervalul acesta însă de un an aú circulat nisce valori mult mai mari de cât valóreă morei, nisce valori, póte de dece ori mai mari care tóte aú servit a înlesni înființarea a multor altor bogății.

Acésta este theoria creditului redus la cea mai simplă a lui espresiune.

Acum, înțelegi bine, că, creditul fiind dreptul la uă plată în viitor uă datorie cu soroc, trage după densusul îndatorirea de a produce, de a înființa bogăție, de a munci.

— Am înțeles atâta, că systemul creditului face că un sat care ar avea dece miľ de lei naht să facă cât un sat care ar avea o sută de miľ de lei.

— Aĩ văđut cum să nascú creditele și cum trecú din mână în mână prin sconturĩ; se cumpără și se vëndú; sunt uă proprietate ca tóte proprietățile; aĩ văđut cum acea valóre, acel credit cumpărat de mine de la bancher pe banĩ saú pe nisce obiecte care e-

rau ale mele, il pot trece la altul, il pot vinde intocmai ca p'ua marfa.

Proprietatea fiind un drept care reside in persoana iar nu in obiect, precum dicu cu mult cuvint jurisconsultii, este lesne de inteles, este invederat ca ua persoana pote poseda un drept la un lucru care esista precum pote poseda acel drept de proprietate asupra unui lucru care nu exista anca, dar care va esista la un timp determinat. Fie care dintr'aceste duo drepturi este ua proprietate si suma lor constitue averea totala a persoanei. Sa'ti dau ua pilda : merg la ua fabrica de pluguri, gasescu dece pluguri, dar imi trebuiescu duo decu, iau pe acele dece si platescu duo decu de pluguri pe fagaduela sau indatorirea din partea fabricantului, ca intr'ua luna imi va face si 'mi va da si pe cele-lalte dece; nu este invederat ca averea mea este de dua decu de pluguri, de si astadi nu am in fiinta de cat numai dece, iar cele-lalte dece nu vor esista decat peste ua luna; acel credit nu este el ua fagaduela, ua indatorire din partea lui de a lucra, de a face pentru mine dece pluguri intr'ua luna?

Banii fiind ua marfa ca tote marfurile trebuie sa fie si ei supusi la variatiuni de preturi, la suire si la scadere, dupa raportul ce esista intre cereri si oferte, dupe cautare cum se dice. Cu cat cu ua suma de bani cumperi mai multa marfa, cu atat pretul banilor este mai mare, sunt mai scumpi, si cu cat cu acea suma cumperi mai putina marfa cu atat pretul banilor este mai mic, sunt mai eftini. Pretul bani-

lor să sue cu cât prețitul mărfii scade, și valórea banilor către a mărfurilor scade în proporțiunea cu care se sue prețitul lor. Acest adevăr s'a formulat de un Economist mare ast-fel : *Valórea banilor variésă în rațiune inversă cu prețitul mărfurilor.*

Creditul fiind și el uă marfă este supus asemenea la tóte regulile mărfurilor; prin urmăre după regula de mai sus putem dice tot cu acel învățat că *prețitul creditului scade când valórea banilor să suie, și se suie când valórea banilor scade.*

Banii ca uă marfă trebuintóasă, un instrument folositor care face slujbe să închiriésă, se dau cu dobândă, cum am dice. Uă sută de galbeni socotiți cu chiria lor, cu dobânda lor pe un an, facu mai mult de cât uă sută de galbeni saũ într'alte cuvinte, prețitul unei datorii saũ unui credit a uă sută de galbeni, de exemplu, platnici peste un termen óre care trebuie să fie mai mic decât cifra datoriei. Deosebirea între prețitul datoriei și cifra acelei datorii să numesce *scompt*. Ai un zapis de uă sută de galbeni de la Anton pe care el nu este dator să 'ți-l plătéscă de cât peste șese luni, acel înscris astăđi nu face uă sută de galbeni, pentru că nu are să ajungă la acea valóre de cât peste șese luni. De vei găsi pe cineva să 'ți-l cumpere acum îndată, acel om nu 'ți va da pe dânsul uă sută de galbeni, ci 'ți va da mai puțin, va socoti chiria banilor, ce-ți dá până la sorocul biletului. Acéstă operațiune să numesce a *scompta* zapisul, când pentru uă poliță de uă sută de galbeni platnică peste un an să dá numai nuoă-deci de gal-

beni, scontul este de zece la sută. Cu cât să sue valoarea banilor, cu atât să sue și scontul. Putem dar dice că *valoarea banilor varîeasă în rațiune inversă cu prețîul creditelor și în rațiune directă cu scontul.*

— Mi-ai dis de nu me'nșel că uă marfă trecînd dintr'ua mână într'alta înființesă un credit, uă avere nuoă, că îmulțînd acele prefîrări din negustor în negustor sporim bogăția ca bulgările de zăpadă care cresce rostogolindu-se; dar ore îmulțînd prea mult acele treceri de la unul la altul fără măsură, nu ne punem în primejdie a da peste un om care să nu să țîie de vorbă și atunci să facă să cadă toți negustorii unii peste alții ca cărțile cu care să jôcă copii și se restornă una pe alta. Fă-mă să înțeleg care este marginea până unde să pôte întinde creditul fără primejdie.

— Ți-am spus că creditul este dreptul la uă plată într'ua di hotărâtă. Valoarea creditului este plata la timp, valoarea hărtiei atărnă numai și numai de la siguranța că va fi plătită la scadență. Dacă nu se țîine făgăduela, adică dacă creditul nu se pôte plăti, valoarea lui s'a perdut întocmai ca un ban care se dovedesce calp, dintr'acel minut numai umblă și să pricinuesce pagubă pentru cel care îl are în mână. Înțelegi bine că probabilitățile de plată bine calculate ne dau măsura și ne arată marginile mai strîmte sau mai largi până la care să pôte întinde creditul. Ai observat prea bine că la fie care trecere a acelorăși mărfuri dintr'ua mână într'alta să nasce un credit nuoă, un instrument de producere. De va trece

prin douăzeci de mână să vor înființa douăzeci de credite care toate să anulésă cu plata a unui singur dintr'acele credite, plătindu-le ea pe toate unul după altul. Ast-fel dar nu se pôte determina într'un mod absolut proporțiunea între bani și credite; acea proporțiune depinde de la iuțela circulațiunei banilor, adică de la numărul trecerilor mărfurilor dintr'ua mână într'alta; atârnă de la activitatea, de la probitatea, de la inteligența ómenilor și de la sciința lor commercială; depinde de la încrederea în guvern și în stabilitatea legilor, de la executarea lor cu strictetă și de la uă mulțime de alte împregiurări. Se asigură că în Englitera valórea creditelor care circulă întrece de dece ori valórea mărfurilor ce represintă. Crisele commerciale vină mai cu deosebire din calcule greșite asupra transferurilor, trecerilor din mână 'n mână, din neținerea în sémă a împregiurărilor și din neaplicarea legilor. Aí audít negreșít vorbindu-se de crisa commercială de la 1859; aceea catastrofă a venit mai cu deosebire dintr'un calcul greșit a două banchieri îndrăsneți din Bucuresci care aú voit să se îmbogățescă prea de uădată. Ei vėdėnd inlesnirea cu care s'aú petrecut mărfurile și căscigurile realitate în cei din urmă ani, în care cerealele fuseseră fórte căutate și ajunseseră la prețuri fórte mari, și cređėnd că cererea de manufacturi va merge tot crescėnd, aú cređut să se folosescă de creditul ce aveau în Europa și aú împins pe negustori a aduce mărfuri multe deschidėndu-le credite mari, ba încă cređėnd că numărul prăvăliilor nu era destul

de mare, au scos calfe după la negustori, le-a deschis magazine în Bucuresci și în provincie, le-a dat credite și i'a pornit la Londra, la Paris, la Lipsca și la Viena; au umplut toate prăvăliile până în tavan cu mărfuri care trebuiau plătite în streinătate în cel mult șase luni. Cererea a fost departe de a corespunde cu îmbulzela mărfurilor, speranțele nu s'au realizat, manufacturile nu s'au putut trece cu îndestulă înțelă de la toptangii la negustori și de la aceștia la musterii. Venderile din care nădăjduia fiecare să-și plătească polițele nu s'au făcut, valoarea creditelor a scăzut. Negustorii nu au putut plăti toptangiilor, aceștia nu au avut cu ce plăti bancherilor și astfel nici ei nu s'au putut ține îndatoriile către corespondenții lor în streinătate și 'iam vădut cădând în trei patru luni unii peste alții ca și cărțile de care vorbeai adineaori. Falimentele cu sutele pe săptămână, spaima în toate transacțiunile, sărăcia pretutindenă și creditul pieții Bucurescilor compromis în Europa pentru mult timp.

Ai vădut cu câtă înlesnire bancherul mi-a scos polițele arendașilor. Când pe piață sunt multe polițe de arendași, când ele au iscălituri bune, când recolta merge bine și bucatele se ceru la schele, atunci acele polițe se scomptesă lesne; Dar când din contra se află prea multe de acele polițe date afară, când anul nu se arată bun și când bucatele nu prea se caută la schele, atunci bancherii nu prea îndrăsnesc a scompta asemenea hărții sau că cer un scompt prea mare; efectele ce scot băncile, adică hărțile de felul

ăstia ce am în mână devinū mai rari mai cumpătate, *Emisiunile se contractă*, să string, cum se dice în limbagiul financiar. Atunci negustorii nu pot ține mărfurile ca să ascepte prețuri bune, sunt siliți să vîndă cu or ce prețiu și chiar în pagubă ca să pótă plăti polițele lor. Ast-fel *contractiunea emisiunilor saū suirea scomptului trage după dēnsa scăderea pre-țiului mărfurilor*.

Scăderea prețurilor coincidând mai tot d'auna cu contractiunea emisiunelor, mulți credū că acea scădere provine din lipsa de bani. Acēsta este o eróre; Ea provine dintr'un esces de marfă adusă în țirg, ceea ce pricinuesce îmbuldēla și suirea scomptului. In Englitera, mai cu deosebire, scomptul să sue de multe ori, precum s'a întēplat anul trecut, nu din lipsă de bani, dar ca să modereze uă producțiune prea mare, ca să oprēscă un prea mare număr de transacțiune și să previe uă crisă, sue scomptul ca uă măsură de asigurare, cum ai vėdut că se face la ma-chină când să grămădesce prea mult abur, se deschide capacu de lasă să éśă aburu ca să nu plesnēscă cazanul.

Ți-am arētat cum circulă creditile, cum se întindū și cum se pune friū la o prea mare activitate când aceea iuțelă pôte să aducă primejdii. Să nu cređi însă că în cele-lalte țeri tóte creditele circulă; cele mai multe, staū și rămānū închise în condicele negustorilor. Creditele numai atunci, devinū active și circulă când să mobilisēsă, când se transformă în efecte de comerciū, în polițe, bilete la ordin & și trecū din mână

'n mână. La noi toate datoriile stau morțe; nu este nici un folos a le transforma în bilete; nimeni nu ar primi acele hărți în comerț, fiind că creditul este într'ua stare cu totul neînsemnatore. Acolo însă unde creditul este mare, precum în Anglittera, foarte puține credite rămân neactive. Creditul care circulă mai mult aici este ceea ce se numește în Franța *bilete de compesentă* și în Anglittera *accomodation bill*, un credit rău vădut pe aiurea, fiind că nu este acoperit, nu este întemeiat pe nici uă transacțiune comercială adevărată, reală, și care prin urmare poate da loc la uă mulțime de abuzuri. Eată cum se nasce acest credit : un om are trebuință de bani, scote uă poliță, găsește două sau trei amici compesenți care bine voiesc, a i-o gira, se duce la un bancher sau la un particular și ia bani pe dânsa. Acei care dau bani pe asemenea efecte o facu mai mult de lăcomia unui scompt mare; acesta este comerțul cel mai obicnuit între cheltuitori și cămătari. Ar fi însă uă greșelă a condamna într'un mod absolut asemenea credite. Acolo unde ómenii sunt muncitori și onești, aceste credite înființesă bogăție, fac uă poliță, o gîresă un amic sau două, ia uă bani; banii îi întrebuințesă în specule sau în industrie, realisesă câștiguri și cu acele beneficiuri plătesc polița &.

Fiind că ești plugar voi să îți vorbesc despre un credit foarte întrebuințat într'ua țară depărtată care are mare asemănare cu a noastră, țară de ciobani și de plugari, în Scoția. Acest credit de care voesc să îți vorbesc pòrtă numele de *System Scotian*. Englesii îl

numesc *Cash credit*, (credit pe bani bătuți), dar în realitate nu este de cât un *accomodation bill*. Eată cum se practica acest credit : Un om are uă bucată de pământ sterp, nisipos saū băltos; dar care pământ cu muncă și cu cheltuélă s'ar face roditor. Intr'acea tēră s'aū înființat o mulțime de bănci; tréba acestor bănci este de a da bani cu împrumut ómenilor cuno-seuți de cinstiți și muncitori; dar în loc de a'î împrumuta cu bani bătuți, le daū hărtiī de câte uă liră una; acele hărtiī însă aū darul că or când voesci le poți schimba la acea bancă pe bani bătuți. Dar fiind-că tótă lumea a ajuns să scie că acele bi-leté or monedă este tot una, ele umblă din mână 'n mână întocmai ca banii și așa toți negustorii, toți fabricanții, toți lucrătorii, tótă lumea le priimesce drept bani. Băncile acestea avēnd încredere în hărnicia și în onórea locuitorilor agricultorī aī țerei, îi împrumută cu de acele hărtiī; cu acei bani óme-nii se punū pe muncă și pământul sterp, nisipurile și mlăstinile în duoī treī anī se prefacū în liveđi și în câmpii roditoare. Productele dobēndite se vēd și cu beneficiul ce dobēndescū, cultivatori după dēnsele își plătesce datoria către bancă. Increderea ce inspiră acele bănci a ajuns atât de mare încât or ce bancă priimesce cu cea įmai mare înlesnire hărtiile acelor bănci. Ele împrumută de la 100 pēnă la 1000 Lire cu garanția cel puțin a duoē persóne; garanții aū dreptul a priveghea împreună cu banca lucrările cultivatorului, a'î cerceta socotelile și a'l opri când vede că face întreprinderī nesocotite.

S'a dovedit printr'ună anchetă a parlamentului că una dintr'aceste bănci cu 1000 Lire a făcut dăruiri de 50,000 de Lire pe săptămână; uă altă bancă cu 500 de Lire a făcut într'un an lucrări agricole de 70,000 de Lire. Mai nici uădată, saū fôrte rar se perde ceva din baniî împrumutați; uă bancă care în timp de 21 de ani a făcut treburi de 90 de milioane nu a pierdut de cât numai 200 de Lire de la uă împrumutare și totalul perderilor ei nu a fost mai mare de 1200 de Lire.

Creditul acestor bănci este la dispozițiunea tuturilor, a săracilor ca și a bogaților; este pentru tineri un capital pe care îl găsescū or când voescū să muncescă; acest credit le permite să se sue cât de sus îi ertă activitatea și înțeleptiunea lor. Se găsescū milionari care nu au avut la început alt capital de cât creditul acestor bănci.

Deosebit de aceste folóse, o mulțime de lucrări publice, canaluri, poduri &, s'a făcut cu creditul acestor bănci.

Systemul de credit și uă educațiune naționale bine înțelėsă au smuls Scoția din întunericul barbariei și au rădicat'o la strălucirea ei de astăzi.

— Tóte, câte mi-ai spus despre credit sunt fôrte bune, fără indoelă, dar mărturisesc, că nimic nu mi'a făcut mai mare întipărire, nimic nu mi'a plăcut ca systemul Scoțian; nimic nu cred că ar putea aduce mai mult folos în țera noastră ca înființarea unui asemenea credit. Eu simț că m'așu îmbogăți numai în dece ani, și când s'ar îmbogăți mai mulți români,

deu că nu cred că ar fi rău pentru țără, ar mai însufleți; simt eu că România s'ar face mai mare și mai puternică. Tot aduci machini dupăcolo, nu s'ar putea ore să aduci și uă bancă d'acelea?

— Te-am întrebat mai deună-dî de ce nu ții oile în luncă și mi-ai răspuns, dacă 'mi aduc bine aminte, că de vre o două-deci de ani de când cu vîrsările Dimboviței la Conțești apa zace cu lunile acolo și că din pricina umezelei și a erburilor rele, oile capătă gălbésă. Acele instituțiuni de credit sunt ca oile dumatle, prosperă acolo unde este aerul bun, unde nu cresc burienii rele, și nu pot trăi nici prospera de cât numai acolo unde domnesce dreptatea și libertatea; aceste două elemente sunt ceea ce este pentru oi aerul bun și apa curată. Pe cât țera noastră va fi cum este, numai instituțiunile de cămătă pot prospera. „Libertatea, a dis Michel Chevalier, place creditului, fiin că o privesce, și cu drept cuvînt, ca o garanție a ordinii, o consideră ca amică asigurăntiei generale și individuale, protectricea drepturilor tutului și ale fie-căruia.“

Ți-am dis că prăvălia în care am cumpărat biletul acesta să numesce bancă, dar de vreme ce am apucat să-ți vorbesc de commerciul banilor încă să o fac pe deplin. Trebuie să ști că sunt fel de fel de bănci, precum sunt fel de fel de prăvălii care să numesc tot fererii; dar în unele găsesc numai fer nelucrat șine sau drugii, într'alte se vinde brósce, balamale, lacăte, surupuri și lanțuri, într'alte ciocane, nicovale, topóre, clești, dălți, tesle, rindele, casmale, etc.

intr'altele puscî, pistóle și săbiî etc. fie-care ferărie își are specialitatea sa; asemenea și băncile, fie-care își are felul său de operațiuni, și de aî băgat bine de sémă la câte am dis, negreșit că aî observat deosebirea ce există între daraverea ce am făcut dând banherului polițile arendașilor și luând pe dănsule o hârtie cu care o să mi se plătescă acei banî la Londra, și între operațiile băncilor din Scoția care dau banî cu împrumut lucrătorilor de pământ: cea d'ânteiū se numesce, bancă de scont, bancă de schimb, cea-l-altă se numesce bancă rurală. Dar deosebit de aceste operațiuni, mai sunt multe altele dintre care unile fôrte însemnate și voesc a ți le spune.

La început operațiunile băncilor erau fôrte simple, erau ceea ce se numiau sau să numescū și astăzi zaraflic, schimb, adică schimbaū monedele unele intr'altele. În orașele ca Veneția, Hamburg, Constantinopole unde se făcea comerciū cu fel de fel de țeri și cu fel de fel de banî, într'ua țerră ca a noastră unde, ne existând o monedă națională, tóte monedele din lume aū curs, fără măcar de multe ori de a se cunósce valórea lor întrinsecă, zarafi la trebuință dau o monedă în schimb pentru alta, rezervându'și un folos de la acéstă operațiune. Argintariî fiind mai în stare a cunósce adevărata valóre a deosebitelor monede aū fost cei d'ânteiū care aū întreprins speculațiunea schimbului monedelor sau zaraflicul; mai târziu cursul monedelor începând a se regula și vîndările dintr'ua țerră cu alta începând a se face cu polițe, commercîul schimbului de banî a început a

perde din importanța sa și argintarii din Anglittera au început a primi în păstrare bani precum fac astăzi casele de depozite și consemnațiuni dând depunitorilor un folos, uă dobândă, și ei argintarii realisau un folos, mai mare, scontând bilete de comerț. Biletele date de argintarii erau platnice la purtător și treceau dintr'ună mână într'alta prin giruri. Incet încet au îndrăsnit să covârșască în bileturi sumele depuse în lățile lor și unii s'au dus până a emite bilete de uă sumă de cinci ori mai mare de cât numerarul ce aveau în deposit. Vădând câștigurile ce realisau acei ce făceau această speculă, câțiva capitaliști profitând de trebuința ce avea guvernul Engles de bani pentru susținerea resbelului cu Francia la 1679 s'au asociat și-au oferit un împrumut de 1,200,000 lire cu $8\frac{1}{3}\%$ cu condițiunea de a li se recunoște lor dreptul exclusiv de a emite bilete de bancă pe sconturi de uă sumă egală cu cea împrumutată, astfel asociațiunea acelor capitaliști, deosebit de dobânda de $8\frac{1}{3}\%$ ce primeau de la guvern pentru banii lor se mai foloseau, încă p'atât pôte, de la sconturi: și dobânda ce realisau era în adevăr uă dobândă de cel puțin $16\frac{1}{2}\%$: acesta a fost origina băncii Engliteri, al cărei drept de emitere de bilete n'a mai fost limitat în urmă. Astfel s'a monopolizat dreptul de a emite bilete de bancă, bilete platnice la purtător.

Acest exemplu s'a imitat foarte mult și asemenea bănci s'au format mai în toate țerrile cu dreptul de monopol de emitere de bilete platnice a vista la pur-

tător. Acum în urmă un asemenea drept s'a cerut și de la guvernul nostru de d. Pereir.

Concesionarii de asemenea bănci au știut tot-d'a-una să profite de trebuința guvernelor d'a se împrumuta și au dobândit monopolul de emitere de bilete. Ele se numesc bănci de scompt și de circulațiune. Operațiunile lor consistă în a scompta polițe și alte efecte de comerț și a le plăti cu bilete de bancă, bilete care având îndatorirea de a se preface în bani bătuți or când s'ar cere, inspiră încredere și umblă mult timp din mână 'n mână întocmai ca bani, fără de a veni la bancă să cêră a fi schimbate în bani; Într'acea vreme termenul biletelor scomptate sosesc și banca încăsuesce banii cu care pôte face față la cererile de plată a biletelor emise.

Aceste bănci trebuie ânsă să lucreze cu băgare de seamă, să nu scomptese de cât bilete sigure și să nu emită o prea mare cătime de hârtie în comparațiune cu banii ce are în casă, căci la un cas de crisă să pôte întâmpla ca creditele cădând, posesorii de bilete de bancă să alerge grămadă, cerând schimbarea biletelor în metalic, cum s'a întâmplat în Francia la 1848. Guvernele ca să evite crise de asemenea natură mărginesc biletele emise să nu trecă peste 3 sau 4 ori suma banilor. Banca Franciei cu un capital de 90 de milioane a ajuns a emite în unele împrejurări bilete de bancă până la suma de 800 de milioane.

Băncile acestea trag un folos însemnat de la monopolul de emitere de bilete. Să ne închipuim uă bancă cu un capital de un milion de galbeni având

facultatea de a emite bilete pentru trei milioane de galbeni, scontul fiind să dicem numai de 6 0/0, banca realisă cu capitalul de un milion de galbeni un venit anual de 180,000 galbeni adică 18 0/0. Cei mai însemnați economiști sunt astăzi în contra privilegiilor acestora. În Statele-Unite ale Americii emiterea de bilete platnice la purtător este liberă și uă mulțime de bănci și de case de comerț fac speculațiunea de scont cu biletele lor. Acastă libertate a devenit în unele împrejurări un isvor de abus și a putut face mari necuviințe și aduce mari pagube; dar ca or-ce libertate a adus folose mult mai mari decât neajunsurile ce au pricinuit; pagubile sunt nesimțitoare pe lângă serviciile ce au făcut industriei și comerțului. Emiterea liberă a biletelor platnice la purtător a făcut a se realiza până la un punct visul unor socialiști : desființarea dobânzii coborându-se oare până la 1 0/0 pe an.

În Anglita cu tot monopolul dat băncii de a emite numai ea bilete platnice la purtător bancherii și negustorii au găsit mijlocul de a face să devie acel monopol cu totul ilusoriu; atât este de adevărat că legile și instituțiunile ca să se potoa pădi trebuie să fie întemeate pe adevăratele trebuințe ale societății și să fie conforme cu spiritul și cu tendințele națiunii. Comercianții și bancherii englesi au schimbat astăzi forma transacțiunilor de bani, a cumpărării și a vândării biletelor; în loc de a sconta de la unii la alții polițele cu bilete platnice la purtător, ei au adoptat sistemul de a înscrie polița în condică, la

creditul clientului, și ai da în loc de bilete platnice la purtător o condicuță cu modele tipărite numite cecuri (chèques) care sunt în realitate polițe asupra bancherului, platnice or în ce moment cui i le înfățișeșă. Traenții de cecuri trecū într'ênsele numele celui d'ânteiū purtător și după aceea circulă întocmai ca biletele de bancă. Cecurile sunt precum vedem bilete la ordin, trase asupra unui bancher și platnice la întâea înfățișare purtătorului, sunt bilete la ordin al căror termen de plată este sosit, precum și biletele la ordin devinū cecuri în ziua când a sosit scadența lor.

Lucrarea bancherilor este de a cumpăra datorii cu făgădueli de plată. Făgăduelile de plată să pot face sub două forme, sau printr'o făgăduelă scrisă, sau prin sume înscrise în comptul clientului, sume asupra cărora el pôte trage cecuri, care și acelea sunt platnice la purtător. Singura deosebire după cum veđi între biletele de bancă și cecuri, este că cecurile să girésă în vreme ce biletele de bancă trecū de la unul la altul fără gir; fiind că plata cecurilor nu este obligătore pentru bancher precum este a biletelor de bancă pentru banca Engliterei sau pentru banca Franciī.

Ti-am vorbit așa de întins asupra cecurilor fiind că ele sunt de o mare înlesnire în comerciū; fiind că întrebuintarea lor se introduce și în alte țerrī. În Francia consiliul de stat are în studiū uă lege privitoare la aceste efecte de comerciū care s'au introdus fórte mult în daraverī.

În Londra sunt zile în care să facū treburi de

40 și 50 de milioane de Lire și trebuia o sumă de aproape 3 milioane de Lire numai pentru plata poliților și a biletelor la ordin scădute pe totă ziua. Englesi au găsit un mijloc foarte ingenios de a economisa o mare parte dintr'acești bani. Să ne închipuim că adă scade o poliță a lui Gheorghe de 1000 de Lire, la mâna lui Nicolae, că tot astăzi scade o altă poliță a lui Nicolae de 1100 de Lire la mâna lui Costache și scade și o poliță de 1200 de Lire a lui Costache la Gheorghe; pentru plata acestor polițe ar trebui un efectiv de 3300 de Lire, în vreme că dacă aceste trei persoane s'ar afla împreună, s'ar plăti unii de alții numai cu 200 de Lire ce ar lua Gheorghe de la cei-lalți doi, plătindu'i fie care câte 100 de Lire. Englesi au instituit la Londra o casă de refuire, de lichidare sau mai bine zicând de limpedere numite *Clearing house*. Mai toți bancherii și comercianții cei mari au acolo un agent al lor căruia îi tremită toate efectele de comerț în ziua scadenței. Acei agenți se adună și refuesc deosebitele polițe și bilete plătind pentru fie-care numai deosebirea valorii efectelor dintre dâșii. Această instituție atât de folosită a fost imitată și în alte orașe.

De vre-o câți-va ani s'a format în Europa, în Anglita mai cu deosebire, companii de împrumut. Scopul lor cel mai de căpetenie este de a împrumuta întreprinderilor industriale acelora care merită a fi susținute; asemenea companii sunt mai cu deosebire în Franța *Compania creditului industrial și comercial* și în Anglita *International lang credit company*.

Cele mai însemnate bănci precum creditul mobilier, London et Winsminster bank, Union et London joint stok, Banca Ottomană, Creditul industrial, London et County bank și o mulțime de alte instituțiuni de credit fac și ele acum avansuri de bani întreprinderilor industriale; Ar fi de un mare interes ați spune ce mari exploatațiuni și întreprinderi a deschis creditul Internațional în Austria și ce sporire de valoare a dat pământului și întreprinderilor agricole.

Sistemul acesta de credit industrial născut în Anglita, patria ideilor economice, este poate tot ce s'a făcut mai însemnat până acum în Economia financiară.

Legea numită *Limited liability* care mărginesce răspunderea acționarilor la sumele vărsate a rădicat or ce temere și a deschis un câmp fără margini participațiunei fie căruia particular în operațiuni financiare. Astăzi toate economiile intră în companii financiare care bine conduse dau folose însemnate; un profesor, un medic, un inginer participă prin economiile lui la întreprinderi mari și realizează beneficiuri însemnate, fără de ași da cea mai mică ostenelă.

Un oraș voescă să se lumineze cu gaz; se formează o societate cu un capital neînsemnat; interesați de a vedea orașul acela bine luminat, adică toți locuitorii acelui oraș ajută formarea companiei subscriind ca acționari și tot de o dată se abonează ca consumatori; ast-fel mai tot aceleași persoane fiind și consumatori și acționari beneficiurile realizate de la ei ca consumatori se reintorc érași în pungile lor ca acționari.

Acăsta se poate face pentru orașele cele mari cu

pânea, cu carnea, cu iluminarea și cu o mulțime de alte obiecte ca să fie abundente, de bună calitate și cu prețul cel mai cuviincios. Eată socialismul către care mergă societățile civilisate, asociațiunii libere, ear nu asociațiune impusă de legi, dictată de pătimii și de capriciile care nu pot duce de cât la sărăcie și la despotism.

Un alt-fel de bănci de care veți fi auzit vorbindu-se foarte mult sunt băncile hipotecare. Lucrarea lor este de a împrumuta bani cu ipotecă de proprietate nemiscătoare; datornicul nu plătește nici odată suma împrumutată, ci o desface cu încetul, plătind pe tot anul deosebit de dobândă și uă mică parte din capete. Suma ce se plătesce pe tot anul să numesce *anuitate*; ea să compune din două părți, uă parte este dobândă și cea l'altă să numesce *amortire* sau *amortisațiune*, destinată a stinge datoria într'un număr de ani ôre care. Dacă pentru uă datorie ipotecară de 10,000 galbeni se plătesce pe an uă anuitate de 800 galbeni adică 8⁰/₀ și dacă dobânda este 6⁰/₀ cei-l'alți 2⁰/₀ sunt pentru stingerea datoriei, pentru amortisare; și fiind că pe basa 6⁰/₀ cu o amortisație de 2⁰/₀ un capital se stinge în aprôpe 23 de ani, după calculile de dobândă la dobândă; proprietatea ipotecată plătind regulat pe tot anul câte 800 de galbeni, 23 de ani d'a rândul pentru datoria de 10,000 galbeni; peste acel termen de 23 de ani remâne proprietatea liberată și desfăcută de datoria contractată.

Aceste bănci ca să fie bine asigurate împrumută sume mult mai mici de cât valôrea obiectului ipotecat,

și calculate ast-fel ca venitul moșiei să plătească lesne și cu prisos anuitatea contractată, la cas când proprietarul împrumutat nu ar fi exact cu răspunderea anuităților la termenii hotărâți.

Acele bănci ca toate băncile nu împrumută bani, ci emit bilete numite *bonuri ipotecare*, *lettres de gage* sau *pfandbriefe*, care hărți fiind asigurate capete și dobândi în valórea și în venitul totalității moșiilor ipotocate, să pot negocia. Sunt capitaluri care preferă a fi asigurate și stabilite pe ani îndelungați fără de a avea grija să caute întrebuintare în toate dăilele; mulți capitaliști preferă mai bine uă dobândă modestă și sigură decât un procent mare, dar care le ar pricinui alergături, bătae de cap și grijă.

Aceste bănci s'au format întâi în Prusia prin asociațiune între proprietari datori; ei s'au întovărășit între dênșii, s'au asociat și au pus moșiile ipotecă făcându-se solidari uni pentru alții, au emis bonuri ipotecare care fiind asigurate, capital și dobândă, în valórea moșiilor și în venitul lor, au ajuns a se negocia lesne.

— După cum ved toate băncile scot numai hârtie iar nu bani.

— Observațiunea este foarte adevărată de aceea și se numesc instituțiuni de credit, fie bănci de scompt și de circulațiune, fie bănci rurale, industriale, ipotecare, generale sau particulare, ele sunt toate bănci de emisiune; adică emit hârtie, fac comerci de credit; căci după cum ai văzut, creditul este o marfă ca toate mărfurile, un instrument de lucru. Toate băn-

cile se țin strins legate unele de altele ca nisce mădulari ai aceluiași corp a sistemului comercial și industrial, și linia care le desparte pe unele de altele este anevoe de însemnat; se poate dice că basa operațiunilor tuturilor este de a primi valori materiale și de a da credit. Acelea care primesc bani îi întrebuințadă cu folos și cu acel folos pot face față la obligațiunile ce iau către depuitorii acelor bani, dau bilete de bancă sau cecuri. Banca Engliterei nu plătește nici uă dată dobândă la banii ce i se încredințasă. Din toate operațiunile, scompturile sunt cele mai importante, excedentele le dau cu împrumutare la samsari băncilor la *curtieri* sau la *bank brokers*, care sunt mijlocitori între bănci și cele-l-alte stabilimente; *curtierii* veghiasă și execută scadențele, împlinirile și plasamentele acelor sume ca să nu se pricinuescă nici perderi de capitaluri nici să rămăe în nelucrare.

— Din câte 'mi ai dis, înțeleg că sunt două feluri de credite, unele întemeete pe încrederea în onórea și în activitatea persónei, precum este acela al scomptului biletelor &, și altul întemeet pe valórea lucrurilor cu care împrumutatul respunde, precum este creditul ipotecar, mai înțeleg că cu instituțiuni bune de credit uă țerră are trebuință de puțin bani, că bogăția nu stă în aur nici în argint, ci în industrie, în comerciū, în înlesnirile de a produce mult și de a asigura daraverile. Ast-fel uă țerră poate avea bani puțin și a fi fórte bogată, în vreme ce alta poate avea bani mulți și să fie fórte săracă în comparație cu aceea care are bani mai puțin.

PARTEA A TREIA.

IMPRUMUTURILE STATULUI

I.

Apa se retrăsese, noroiul se prefăcuse în praf, era ora de amiazi; lăsasem muncitorii să se odihnescă, când auzii o trăsură intrând în curte; întorc capul și ved o droșcă frumoasă trasă de patru cai negri bine hrăniți, duși de un surugiū cu poturi și tustuci și cu panglici tricolore la pălărie. Înaintea trăsorei alergau două dorobanți călări cu carabinele în sus la obline, un alt dorobanț trepăda din totă puterea calului la scara dreptă și un al patrulea pe capră ținea pușca în sus. Ajunși la ușa casei un tânăr se deslipi a lene de pernile trăsuri, se coborî și după ce se întinse căscând dete câte va ordine dorobanților ce-l întovărășia. Pe unul îl trimise să-i aducă pe primar, pe altul după perceptor, pe cel mai ager îl însărcină să meargă din casă în casă să vedă dacă la toate țerancile au invieat semânța. Era un sub prefect, sub a cărui bună și demnă pață patru-deci de comune au fericirea a trăi!

D'abia schimbasem salutările de rigóre, și visitorul începu a'mi vorbi de devotamentul său către guvern, de exactitudinea cu care aduce la îndeplinire ordinile Onor. Minister; de odihna și de interesele

ce sacrifică pentru binele țerei, de greutatea serviciului, de recrutare, de înec, de Radu Anghel, de prinderea lui Mihaï Bonea, de mărtea lui Codîțoiu și de trebuința absolută și urgentă de a se spori numărul împiegaților sub prefecturilor cu cel puțin zece scriitori, ajutoare, șefi de măsă, și șefi de serviciu ca să aibă și aceste autorități uă cancelarie respectabilă. După acestea îmi cită vre uă două sute de numiri, permutări și înaintări în administrațiune și în magistratură, adăogând ca un proscriptum oftând:

— Eū ânsă am rămas și de astă dată tot sub prefect! Dice cineva nedreptate, dar mai nedreptate de cât la mine s'a mai vëdut vre o dată pe lume! De două-spre-zece ani servesc Statului, toți nătărăi mî'-aū trecut înainte. Vërul meu O.... cu care sunt de o sémă și cu care am fost în scólă, dac'a avut noroc vëdi unde a ajuns, ear eū am rămas de ris, tot sub prefect. Noroc și ear noroc! E bine să aibă cineva noroc.

— Dar cum! pozițiunea ómenilor în serviciul Statului să fie ea óre la discrețiunea norocului, a întâmplărilor órbe! Nu cređi că funcționarii înalți, că miniștri, deputații. senatorii și toți reprezentanții și funcționarii trebuie să fie ómenii eminentii prin talentele și sciința lor, ómenii încercați în trebile Statului și cunoscuți în lumea politică?

— Apoi să'ți spu, daca este vorba de sciință, cine póte să scie mai multe decât mine? In 12 ani de serviciu, din care patru ca sub-prefect, voi fi invëțat și eū ceva! Am fost sub-prefect în patru

plăși, și un om care cunoște patru plăși ca acelea la care am fost eu, se poate lăuda că cunoște totă țera de la Dunăre până la Carpați. La Schelă am fost, la câmp am fost, la podgorie am fost, la plaiu am fost; le știu toate, și bune și rele. De cunoscut sunt foarte cunoscut și în țară și afară din țară. Am avut a face cu toți generali Ruși de la mic până la mare; pe Paskievitz l'am dus până'n bătea tunului Silistrii; la Calafat cât p'aci să pue Skender Pașa mâna pe mine cu proviantul a dece mi de muscali cu tot. Când a venit Turcii am fost cel d'ânteu trimis pe marginea Dunări pentru zaherele; am fost nelipsit de lângă Ahmet Pașa: Omer Pașa imi făgăduise să'mi trimită și cavalerie; pe generalul Coronini m'am dus tocmăi la graniță de l'am adus în țară; pe Principele Albert de Prusia l'am plimbat pe munți d'a împușcat capre și urși. Cine poate să fie mai cunoscut de cât mine!

— Tote aceste merite îți constituie poate drepturi netăgăduite la recunoștința cetățenilor dumitale și mai ales la o pensie bogată, poate și la o recompensă națională, de cel puțin 5000 de lei pe lună. Dumneata aspiri la posturile cele mai eminente ale țării, eu admir și aprob ambițiunea la un tinăr. Doresci să fii ministru, aspirațiune frumoasă și demnă; îți ures această fericire căci știu că nu te gândești la binele ce ai putea face dintr'această înaltă pozițiune amicilor și rudelor dumitale, nici la léfa de 8,000 de lei pe lună, ci te gândești. sunt sigur, la serviciile ce ai putea aduce patriei dumitale, la binele

ce ti-ai putea face și la numele te ți-ai câștiga în istorie.

— Negreșit că pentru cinste mai mult, și numai pentru cinste, îmi dișe el îngănfându-se și aprindând uă țigaretă.

— Fără îndoelă, te-ai gândit și ai meditat asupra tot ce este de făcut în țeră și despre tot ce'i trebuie ca să ajungă a fi un Stat mare și puternic; te-ai gândit la lucrurile cu care ai să începi....

— Dară domnule, m'am gândit! Mai întâi de toate: autoritatea guvernului; trebuie să'l scie toți de frică, să nu îndrăsnescă nimeni să iasă din vorba și din porunca lui, să nu stea hârtiile cu lunile prin cancelarii nelucrate cum am găsit eu la unele sub-prefecturi; la toate petițiunile trebuie să se pue îndată priimirea și o rezoluțiune ca să se facă lucrarea la timpul cuviintios.

— Sciū și eu că o societate are trebuință de autoritate; nu pôte exista de cât prin domnirea puterei saū prin domnirea legilor, a legilor basate pe rațiune și pe dreptate; când uă societate este lipsită cât-va timp măcar de asemenea legi, consecința naturală este că să găsesce curênd uă voință individuală care pune mâna pe putere. Cred dar că datoria unui bun ministru este, nu de a inspira frica, ci mai cu deosebire a căuta și a găsi legile cele adevărate ca să supue lor toate voințele individuale și astfel să oprêscă tendințele particulare care ar voi să supue societatea la voința lor. Cred că datoria unui bun ministru este să caute și să găsească mijlócele prin

care locuitorii să devie mai avuți; căci de vom merge de la simplu la compus : Statul fiind compus de județe, județele de plăși, plășile de comune și acestea de familii, de vom lua cea după urmă unitate colectivă, comuna; vedem că cu cât familiile ce locuiesc uă comună sunt mai bogate cu atât comuna este mai în stare de a avea școli bune pentru desvoltarea morală și intelectuală a tinerimei, pentru formarea gustului și îndreptarea moravurilor locuitorilor, instituțiunii de bine-facere, strade curate, bine pavate și luminate, apă curată și abundentă și toate instituțiunile și lucrările care constituie civilizațiunea și buna stare a societăților moderne. Cu cât comunele care compun uă plasă vor fi mai înstărite, cu atât acea plasă saū ocol va avea mai multe mijlôce pentru înființarea de lucrări pentru care se cere cooperațiunea mai multor comune, pentru școli de un ordin mai înalt, spitaluri, drumuri vicinale, serviciū postal &. Mai multe plăși bogate formând un județiu, acel județiu va fi mai în stare de a păși pe calea civilizațiunei decât un județiu compus de plăși în care se găsesc comune sărace; va avea ómenī luminați și în stare de a chibzui, a cerceta și a înființa instituțiunii de credit potrivite trebuințelor colective; cu cât județele sunt mai în bună stare cu atât statul este mai tare, mai puternic. Nu cređi, Domnule, că de am cerceta aceea ce se cuvine la uă casă, la uă familie, am putea ajunge să scim pînă la un punct aceea ce ar fi de folos să facem pentru prosperitatea Statului?

— Negreșit și eū sunt de acéstă părere.

— Un stăpân de casă, un tată de familie, un intendent sau un epitrop nu are el ca cea d'ânteiu datorie, ca îndată ce ia direcțiunea casei să caute mijlocele de a spori veniturile și de a micșora, sau chiar de a suprima cheltuelile cele de prisos și ne-trebuincioase? tot așa îmi pare că ar trebui să facă și un guvern pentru ceea ce privesce pe Stat. Un om care are pretențiunea de a fi la cârmă, de a guverna, trebuie mai întâi să cunoscă totă veniturile și toate isvórele de bogăție, atât pe acele care există cât și pe acele care s'ar putea înființa; să cunoscă toate cheltuelile și să scie care dintr'ênsele sunt trebuincioase și care nefolositoare și de prisos, ca veniturile să le sporască și cheltuelile să le reducă. Dumnéta care ai nobila pretențiune de a cârmui țera ia spune-mi te rog care sunt veniturile ce cređi că se potú spori, care sunt acelea care împedică dezvoltarea producțiunei și care prin urmare oprescú îmbogățirea, și în fine spune-mi care sunt cheltuelile acelea care cređi că s'ar putea reduce sau suprima fără de a jicni serviciul, adică garanția ce este dator guvernul respectului persónei și proprietății cetățenilor.

— Le sciam Deu ca pe tatăl nostru; dar de când s'au orânduit casieri pe la toate plășile nu le mai sciú bine, că s'au mai schimbat, adică s'au adăogat și unele și altele după trebuință. Dar ce folos să le scim domnule; suntem încă departe de ceea ce trebuie să fim în privința impositelor; impositele se pot adăoga încă mult. Românii plătescú

puțin, foarte puțin, D-lă ministru când îi diceam eu că ómenii cam tănăscău despre dări, imi spunea că putem pune încă de patru ori atâtea imposite câte avem astăzi; că în Francia vine câte 700 lei de familie, una peste alta, în vreme ce la noi ne ajunge câte 150 de lei, d'abia a cincea parte din cât plătesce francesulă. Veđi cât mai avem ca să ajungem la perfecțiunea națiunilor civilisate!

— Nu sunt la îndoelă că atăta plătesc Francesii, și că Englesii și Americanii plătesc și mai mult, dar nu gândesci dumnéta că este mai lesne une ori a lua 1000 de galbeni de la unii ómeni decât 1000 de parale de la alții? și acésta numai și numai fiind că unii aú, și prin urmare pot da cu înlesnire mia de galbeni și cei-l'alți nu aú și nu pot da mia de parale; de aceea imi pare că ministrul care ar voi să mărescă mijlócele Statului ar trebui să îngrijescă a mări mai întâiú venitul fie căruea Român.

— Dar cum vrei dumnéta, domnule, să aduci pe fie-care la minister, să'l întrebă cum îi mergă trebile, ce capital și ce venit are, cât cheltuesce și să'i dai un plan de cultură și un budget de venituri și cheltueli cu ordine către sub-prefecți și prefecți d'a îngriji și de a supraveghea stricta executare a prescripțiunilor ministrului?

— Acésta ar fi într'adevăr peste putință, și noroc că nu se póte, căci cunosc miniștri căre ar încerca s'o facă; dar óre cređi că un ministru care ar vedea pedicile ce întâmpină unele industrii, obstacolile care împuținésă producțiunea, un ministru care ar vedea

încuragiările de care ar avea trebuință unele industrii ca să nască sau ca să se desvolte, un ministru care ar căuta și ar găsi lécul cu care se pótă tămădui suferințele și stagnațiunea commerciului; nu cređi că ar putea face mult bine și că acestea ar fi nisce măsuri care ar spori venitul fie-căruea și prin urmare ar îmbogăți națiunea și Statul? Apoi nu ți se pare că un ministru care fără a ține sémă de cheltuelile de producție ale unui obiect ale porumbului, sau ale tutunului, de exemplu, fără a ține sémă de prețurile aceluï product în țeră și afară din țeră ar veni și le-ar lovi cu imposite pe pământ și pe brațe, cu imposite de esport și cu accise, dări din care unele ar scumpi ȓioa de muncă, altele ar sui chiria instrumentelor de producțiune, cele lalte ar micșora prețul productului și tóte împreună imputând beneficiul producătorului, l'ar reduce atât de mult încât nimeni n'ar mai găsi un folos a produce porumb sau tutun; nu ți să pare că acel ministru printr'ua măsură greșită ar păgubi țera cu mai multe milióne venit?

— D'apoi astea le sciũ eũ tóte, sciũ unde îl dóre pe fie-care; în Român până n'ai da cu biciu nu faci trébă, eũ să'ți o spuiũ dumitale. Dămi mie puterea în mână și dacă într'un an nu ți'oi îndoi producțiunea țerii să nu'mi ȓici pe nume; ordine strașnice pe la tóte comunele să are de duoă și de trei orĩ pe cât ara mai înainte, fără a căuta al cui este pământul, ai cui sunt boii, al cui este plugul, a cui este sémínța, ale cui sunt brațele; uădată arătura

făcută, pământul semănat, fii sigur că Românul face ce face și nu lasă bucatele pe câmp, cât de multe ar fi, ar secera totă noaptea și totă érna de n'ar avea lumea unde să le pue, împărțela s'ar face pe urmă lesne între ómenii după analogie.

— Să mă erți Domnule, dar eú nu cred că systemul acesta să fie prea nimerit; de și nu sunt de cât un plugar, dar bunul simț, calculul și instinctul interesului imi dice să nu fac de cât arături care imi potú aduce un óre care câstig; și eată cum proced în socotelele mele : puiú de uá parte tóte cheltuelile de produțiune, de transport, imposite, vamá, magazii, impiegați, dobândi și stricăciuni, și de cealaltă parte puiú productul ce pot dobândi și prețul cu care pot vinde; m'apuc a produce numai atunci când cifra din urmă covârșește indetul suma celor lalte condee; și cu cât acéstă diferință, adică folosul, este mai mare cu atât caut a produce mai mult; fac ce fac, și găsesc bani, găsesc brațe, cărăuși, magazii, fără a chema în ajutorul meu dorobanți nici portărei. Cu cât productul se vinde mai cu prețiiú și cu cât produțiunea mă costă mai puțin cu atât fac lucru mai mult, de duoă, de trei și de dece ori când imi vine la socotelă. Dar când m'ar sili cineva să puiú porumb sau tutun, când sciú că o să es în pagubă, fac ce fac și scap de asemenea pacoste sau că'mi eaú lumea în cap, ochi de féră, cum fac Germanii și Anglosacsonii care impopulésă America și Oceania, cum au făcut de multe ori Români în timpii Domnilor phanarioți când treceau Dunărea dincolo și

așteptați vremi mai bune, legi și reguli cu care să
pôta trăi în țără.

— O Dómnă! dar gândesci Dumnéta că un ministru are trebuință a se gândi la asemenea nimicuri și mărunțișuri, acestea sunt lucruri de șefi de serviciuri. Un ministru are alte lucruri în capul lui, are lucruri mari; are să caute cum să economisescă ambițiile puterilor Statului, cum are să ție echilibrul, adică să se pue când într'ună cumpănă când într'alta, să pue pe fie care la locul lui ca să nu fie paraponă; să nu dea nas nimului, să facă să'l scie toți de frică; să nu aducă pe nimeni la dăsnădăjduire despre un post sau despre uă judecată, să aibă spioni în toate părțile ca să scie ce se dice, și ce se petrece, ce se face și ce se urdesce în contra lui, ca să pôta întâmpina lucrurile și să se ție la putere; acestea sunt cestiunile cele mari și anevoie cu care are a se lupta un ministru, și și nópte. Un om cu minte le pôte potrivi toate; dar pentru bani este mai anevoie că nu prea sunt, și pe tot anul vedem rămășițe de împlinit din imposite și din venituri, ómenii nu prea au bani cu toate că s'au găsit și la acestea leacu : mai cu creditele suplimentare și extraordinare, cu împrumuturile, cu datoria flotantă, mai cu casa de depozite se economisesc și cestiunea banilor. Ear cât de a să micșora cheltuelile cum dică, nu me unesc cu dumnéta; să mă erti, nu sunt de acéstă părere; sciința dumatăle este cam veche, tombateră, cum am dice. Astăzi este cunoscut de toți învățații, de toți politicii că un stat este cu

atât mai bogat cu cât este mai înecat în datorii. De nu s'ar fi inventat adevărul acesta ar fi vai de noi, pentru că cheltuelile noastre sunt atâta de trebuincioase și neapărate încât nu putem micșora mai pe nici una; căci unele sunt sacre și cele-lalte trebuincioase; nu ai de unde scădea, dacă voim să fim uă națiune tare în neuntru și respectată în afară. Cum o să micșorezi lefile amplotaților? scumpetea traiului și lusul care este acum n'a mai fost de când lumea; un biet amplotiat d'abia se ține de aji până mâne; rămâne să facem ceva economii de la lucrările publice, ceea ce s'a și făcut, fiind că s'a dovedit că este mai de folos să se dea la companii ca să le facă fără bani, cu capitalurile lor, primind de la tesaurul nostru numai uă anuitate. Ai audiat dumnéta vorbindu-se de acest system ingenios, uă descoperire financiară cu totul nua. Eu mor de necas când aud pe unii dicend că să se imputinesc numarul impiegaților și să se reducă tratamentele; o dicu asta Domnule numai de pismă! Ministru care ar îndrăsni să facă uă asemenea faptă ar fi un ministru fără inimă, fără cuget, un ministru criminal, nici iadul nu l'ar înghiți. Ce ne ar mai rămânea noă ăstora care ne jărtfim din copilărie pentru serviciul Statului!

— Ai atins Domnule duoă cestiuni mari; duoă rări ale celor mai multe State moderne. Lăsând de uă cam dată la uă parte ceea ce privesc systemul burocratic care, deosebit de inconvenientul de a împovăra tesaurul fără măsură, are încă și un alt inconvenient mai mare, acela de a tinde la un guvern

despotie, singura formă cu care să p^ote împăca și sub care p^ote trăi și prospera; dar fiind că ai vorbit de anuități, dă-mi voe ați spune ceea ce cred eu despre datoria publică, despre folósele și despre consecințele ei bune și rele.

Cum să credem că ceea ce ar ruina uă familie, uă companie comercială sau industrială ar putea să îmbogățească și să nu dărapene un Stat căci legile morale și sociale sunt aceleași pentru indiviđi, pentru familii, pentru colectivități ca și pentru State.

Ne putem întreba dacă a se împrumuta cineva este un bine sau un reu, dacă este lucru folositor sau derăpănător? Este și una și alta, după întrebuințarea banilor împrumutați. Un împrumut p^ote deveni un isvor de bogăție pentru un individ sau pentru un Stat precum p^ote deveni uă cauză de dificultăți, de neplăceri și de ruină. „Fericiți acei ce știu să se împrumute“ este uă veche dicetóre economică.

Un particular se împrumută, cu acei bani cumpără oi, închiriasă pământ; face lapte, lână, carne, pei sau grâu; își creesă ast-fel un venit din care plătesce pe tot anul dobânda banilor împrumutați și încă și uă parte din capete, și după câți-va ani de muncă, de osteneală și de grijă îi rămâne vitele câstig, libere de datorie. Iată uă datorie folositóre lui și societății, bani întrebuințați într'un mod reproducător; uă împrumutare care a creat uă bogăție nouă. Un alt individ contractă și el uă datorie; dar cu banii luați cu împrumut cumpără mobile frumoase, trăsuri poleite, cai, hamuri, livrele cu fir; dă baluri,

mese, trăesce în lăcomie și în molătat; risipește în plimbări, în plăceri și în desfătări; obiectele cumpărate dispară împreună cu banii cheltuiți, fără de a lăsa urmă, fără de a fi creat mijloc de a plăti doborânda și capetele împrumutate. Acest împrumut departe de a îmbogăți pe împrumutat îl lasă sarcina unei dobândi care îl micșorează sau îl consumă venitul ce avea și care îl obligă mai curând sau mai târziu la înstreinarea unei părți a averii sale pentru desfacerea datoriei. Iată un împrumut care sărăcesce și dărapănă. Un Stat se împrumută un milion, uă sută de milioane, un miliard, cu acei bani face cum a făcut guvernul Belgiei, face canaluri și drumuri de fer; acele canaluri, acele drumuri dau un dividend cu care plătesc datoria într'un timp mai mult sau mai puțin lung, sau chiar, dacă uneori aceea datorie absorbă un procent mai mare de cât dividendul produs de lucrarea făcută, aceea lucrare însă este menită a mări producția și a spori transacțiile prin înlesnirea și eficientizarea transporturilor, împrejurări care au de consecință a mări într'un mod indirect veniturile Statului cu mult mai mult decât deficitul ce suferă de la lucrarea făcută. Un Stat se împrumută ca să scape de o obligațiune dreaptă sau nedreaptă pusă de streinii asupra țerei, sau ca să scape uă parte a teritoriului de pretențiunile sau din ghiarele streinilor; din folosul ce trage de la pământul liberat, valorându-l într'un mod inteligent și bine chibzuit stinge încet încet, datoria. Iată împrumuturi bine înțelese, împrumuturi reproducătoare care îmbogățesc

statele și le rădică în considerațiunea și în respectul lumei. Fericite statele care știu a face asemenea datorii!

Să ne închipuim acum un stat care să împrumută și care în loc de a face lucrări care să sporască producțiunea și bogăția națională, în loc de a libera pământul țării, ar întrebuința banii împrumutați în cheltueli nefolositoare; îi cheltuesce în acoperire de deficaturi pricinuite în toți anii de uă rea administrațiune a finanelor, în plată de lefi la impiegați netrebuințioși, în plăți de serviciuri illusorii și de prisos, în cheltueli nesocotite de uniforme bogate și de material prost și netrebuințios, în voiajuri și vi-site și în misiuni fără scop; asemenea împrumuturi nu pot avea alt rezultat de cât a împovăra pe tot anul pe contribuitori cu dări care nu le aduce nici un folos. Asemenea împrumuturi sunt derăpănătoare, împedică și opresc progresul, apasă nu numai generațiunea de astăzi dar înăbușește chiar dezvoltarea generațiunelor viitoare.

— Ai dreptate Domnule; dar dacă guvernul găsesce că este de trebuință, cine altul decât el poate să judece muș bine despre trebuința și folosul unui împrumut.

— Guvernul negreșit; dar un guvern luminat, onest și adevărat amic al contribuitorilor va judeca bine despre consecințele bune ale unui împrumut, despre oportunitate și despre condițiuni. Dar un guvern nu are și nici nu poate avea aceste calități și aceste virtuți decât numai atunci când ómenii sunt luminați

și în stare de a înțelege drepturile, datoriile și interesele lor.

Datoria cea d'ânteiū a unui guvern patriot și luminat este economia financelor. Economia este un izvor de prosperitate, de libertate și de independință. Acésta este un adevăr atât pentru individe cât și pentru colectivități, pentru popóre și pentru state; economia unită cu munca face averea privată și publică. „Puterea țerii, dice D. Thiers în cel din urmă al său cuvânt asupra financelor, este aședată pe două temelii principale : finacele și puterea armată; voesc a le păstra neatinse și pe una și pe alta; dar finacele mai cu deosebire descéptă preocupățiunile mele, căci la neajungerea ostirilor se póte suplini une ori prin grăbnicie, în vreme ce este peste putință a improvisa mijlóce când s'aū compromis finacele.“

Când un guvern nu scie să cumpănescă cheltuelile după venituri, este obligat saū să vîndă din averea statului, domenuri, saū trebuie să alerge la împrumuturi; mijlóce care tóte se reducū, dacă băgăm bine de sémă, tot la sporire de imposite; și în adevăr, de va alerga la vîndarea domenurilor, ele daū Statului un venit, acel venit ne mai putând figura în budget, golul ce lasă trebuie acoperit cu adaos la imposite; de va avea recurs la împrumuturi, împrumutul fie cu amortisație, fie consolidat, anuitatea saū renta figurésă în budget la colóna cheltuelilor și cere a fi acoperit în colóna veniturilor prin sporire de imposite. Or cum ne vom întórce, tot sporire de imposite.

Împrumuturile dau mijloce guvernelor nesocotite a cheltui veniturile viitorului, depărtésă capitalurile de la agricultură și rădică țării mijlocele de exploatare și de îmbunătățire, scumpescă dobânda banilor și mărescă impozitele; mărirea impozitelor sărăcesce pe contribuabil și măresce cheltuelile de producțiune; mărirea cheltuelilor de producțiune scumpesce produsele, scumpetea produselor împuținesă consumațiunea; și așa când ele nu sunt întrebuințate într'un mod reproducător, când nu înființésă isvóre noi de îmbogățire, devin un obstacol pentru producțiune și pentru consomație, devin prin urmare un isvor de sărăcie și de miserie.

Toți economiștii vechi și moderni, toți ómenii mari de stat: Sully, Vauban, Bois-Guillebert, Quesnay, Colbert, Hume, Say, Ricardo, Florez-Estrada, Mac Culloch, Mac Leod, Gladstone s'au pronunțat în modul cel mai categoric în contra împrumuturilor. Chiar pentru casurile de rebel D-l Gladstone dicea în parlamentul Angliei la 1855 că sistemul împrumuturilor pune pe o națiune în pozițiune de a nu ști ce face; a arătat cum consecințele împrumuturilor apasă o națiune un timp nemărginit. „Este drept, dicea el, să cunoscem folósele ce căutăm; și precum să cuvine „să facă ființele cugetătoare, trebuie să luăm sarcina „asupra noastră iar să nu o dăm moscenire urmașilor.“

Împrumuturile nu pot fi admise decât în două cazuri: pentru respingerea unei invasiuni streine și pentru facerea de lucrări reproducătoare care să spórească venitul Statului mărind producțiunea țării.

Un guvern care nu scie să chibsuască și să cum-pănască întrebuintărea banilor contribuitorilor și alérgă la împrumuturi pentru acoperirea deficitelor, încurcă finanțele și compromite viitorul întocmai precum un tată de familie complesent compromite viitorul copiilor săi, când nu scie să reziste la cererile lor și chel-tuesce mai mult decât îi este venitul.

— Póte că ar fi cum ȳici dumnéta dacă statele s'ar împrumuta ca particularii, plătind pe tot anul câte 12⁰/₀ și 18⁰/₀ și capetele să rămăe tot capete; dar ele să împrumută cu dobândă cumpătată; cu 7, cu 9⁰/₀ cel mult pe an, desface în cât-va timp prin metoda de anuități dobândile și capetele; nici nu simtă cum s'a stins datoria.

— Cređi dumnéta că bancherii și capitaliști care facă acele împrumuturi nu'și facă socotelile ast-fel ca să ajungă a realiza beneficiuri însemnate fără ca lumea cea multă să strige prea tare? Ce ar ȳice publicul dacă ar sci că guvernul Engles saũ Frances se împrumută cu 6⁰/₀ saũ 7⁰/₀, saũ dacă un guvern ca al nostru s'ar împrumuta cu 11⁰/₀ saũ cu 12⁰/₀. Nu cređi că sistemul de a emite mai jos de pari (au dessous du pair) cu 50, 60 saũ 78 în loc de 100, că sistemul de 2, de 3 saũ 4⁰/₀ comision, că anuitățile, că primele etc., nu cocoloșesce adevérul încât fórte puțin ȳomeni să póta înȳelege și afla cât costă în realitate un împrumut, iar cea-l'altă lume să cređă că să plătesce uă dobândă cu 3, cu 4 saũ 5⁰/₀ mai puțin decât să plătesce în realitate.

Să ne închipuim că Statul pentru regularea plă-

ților mandatelor ar contracta uă datorie de la D. X..., uă datorie de 100,000 Lire Sterl. pe basa de 6⁰/₀ condițiune la care s'ar mai adaoga vre uă câte-va alte clause.

1⁰ Să se dea împrumutătorului un comision de 4⁰/₀.

2⁰ Baniî să se numere la tesaur de la 1-iū pînă la 30 Aprilie, ceea ce echivalésă cu numărarea la 15 Aprilie a sumei totale.

3⁰ Că plățile să se facă împrumutătorului pînă la finele anului după tabela următoare :

1 ⁰	La 1-iū	Iulie	Capete	20,000	Lire
2 ⁰	La 15	"		10,000	"
3 ⁰	La 1-iū	August		10,000	"
4 ⁰	La 15	"		10,000	"
5 ⁰	La 1-iū	Septembre		10,000	"
6 ⁰	La 15	"		10,000	"
7 ⁰	La 1-iū	Octobre		10,000	"
8 ⁰	La 15	"		10,000	"
9 ⁰	La 1-iū	Noembre		4,000	"
10 ⁰	La 15	"		3,000	"
11 ⁰	La 1-iū	Decembre		2,000	"
12 ⁰	La 15	"		500	"
13 ⁰	La 31	"		500	"

Total... 100,000 Lire.

Guvernul după această tabelă ar avea să plătescă dobândă 2,029 de Lire și comision 1,325 de Lire.

De ne vom închipui că din neînțelegeri și nelămuriri în contract, să se fi plătit 97,000 Lire în loc de 100 de miî, care bani să se fi numărat la Londra de unde să se fi adus cu uă cheltuélă de 1,000 de Lire, deosebit de întârzierea încăsuirii care în loc d'a

se face în cursul lunei lui Aprilie a putut întârzia cu uă lună saŭ și cu două, și să fi suit costul banilor până la 18 și 20⁰/₀.

— Negreșit că de s'ar împrumuta cu asemenea condițiuni ar fi precum ȋicî dumnéta; dar un guvern nu se împrumută pe 260 de ȋile ca particularii; statele contractă împrumuturile lor pe timp îndelungat pe două-ȋeci saŭ pe trei-ȋeci de ani. Ș'apoî sistemul de care vorbești este un sistem cu totul deosebit, nu are a face cu acela al anuităȋilor.

— Datoria este datorie și or cum trebuie plătită. Un împrumut se compune din două operațiuni: una este baniî primiți de împrumutat și ceal'altă baniî numerați împrumutătorului la epoca saŭ la epocile prescise; fiî sigur că nimeni nu împrumută pe un guvern, fără de a calcula, și d'a calcula bine, fôrte bine ast-fel ca să se foloséscă cu ceva mai mult de cât cu dobânda ordinară; caută și găsesce combinațiuni prin care ajunge a ocoli legea care condamnă și pedepsește de camată uă dobândă care în Occident ar trece peste 5⁰/₀ și la noi peste 10⁰/₀.

Să luăm un esemplu de împrumut cu anuitate și să'l urmărim în tôte consecinȋele lui. Să ne închipuim că guvernul ar contracta cu D-l Stern pentru un împrumut de 718,548 Lire Sterl. preȋuite 48,142,676 Lei, adică pe 67 Lei Lira, numerătórea făcându-se la termenele următóre:

1⁰ 16,000 Lire la 25 August 1864.

2⁰ 45,418 Lire la 25 Septembre 1864.

3° 84,000 Lire la 31 Octobre 1864.

4° 574,120 Lire la 24 Decembre 1864.

Obligându-se împrumutătorul a'l lua asupra lui ferm cu 88°/_o, ceea ce însemnă că or care ar fi prețul cu care s'ar negocia obligațiunile pe piețele Europei, fie mai sus, fie mai jos de pari, guvernul să primăască tot 88 de Lire pentru 100 de Lire cu care se dă dator.

Împrumutul să se plătească de guvern printr'o anuitate de 9°/_o din care 7 dobândă și 2 amortisație, începând plata anuității de la 1-iul Septembrie 1864, din șase în șase luni; iar amortisația capitalului după regulile dobândilor compuse, să se calculeze ca cum anuitatea ar începe numai de la 1-iul Ianuarie 1865.

Calculul ne spune că numerarea deosebitelor sume la termenii însemnați mai sus echivală cu vărsarea sumei întregi la 10 Decembrie 1864.

Să ne mai închipuim că în contract la art. 4, 7, 10, 14, 16, & mai sunt multe alte clause precum :
 1° Să se dea împrumutătorului o sumă de 24,605 Lire pentru risicurile ce poate avea alterațiunea schimbului monedei cauzată de cererea unei sume așa de însemnate. 2° Un comision de 5°/_o calculat pe suma curată de 718,548 Lire, adică 35,927 Lire. 3° Să i se mai dea o sumă fixă de 47,000 Lire pentru a se însărcina cu scontul. 4° 1¹/₂ ^o/_o asupra anuității sau 512 Lire pentru serviciul dobândelor și amortisației. 5° 1 sau 2°/_o pentru diferența între scontul de mijloc al băncii Engliterei și scontul obicinuit la noi, asupra sumelor încasate pe totă luna din ve-

nitul vămilor pentru asigurarea plății anuității, sau 1107 Lire pe an, de vom socoti $5^0/0$ scontul mediu al băncii Engliterei și $10^0/0$ scontul pe piața București.

Aceste două sume din urmă urcă anuitatea la 84,049 Lire în loc de 82,440.

După clausele de mai sus putem calcula : cât ar primi în realitate guvernul din suma de 916,000 Lire Sterling cu care se dă dator și cât ar plăti guvernul de la 1-iul Septembrie 1864 până la 20 Martie 1887, dând pe fie-care an câte 84,049 de Lire.

Calculul ne arată : 1^0 că suma efectivă de 48,142,676 Lei primită de guvern cu dobândă compusă formă în 22 de ani și 88 de zile, până la 29 Martie 1887, uă valoare de 221 de milioane; 2^0 că guvernul plătiind pe tot anul 84,049 Lire câte $68\frac{1}{2}$ Lei, după cursul oficial, sau 5,757,356 Lei, sumă care cu dobândă compusă calculată de la 1-iul Septembrie 1864 până la 29 Martie 1887, în 22 de ani și 212 zile, grămadesc uă valoare de 296,000,000 Lei, adică, că împrumutătorul are un folos ee 75 de milioane de Lei; sau vorbind un limbajiu mai înțeles la noi că guvernul ar plăti $10^0/0$ pe an dobândă și $2^0/0$ amortisație, sau uă anuitate de $12^0/0$, iar nu de $9^0/0$ cum s'ar părea crede la întâia audire.

— Văd și eu că acest mod de împrumut este mai oneros decât împrumuturile obicinuite la noi; dar sunt încredințat că veți conveni cel puțin că sistemul anuităților este avantajos pentru lucrări publice; nu ar fi bine dacă s'ar găsi o companie care să ne facă

cu banii ei, în trei sau patru ani, trei sau patru sute de kilometri de șosea cu poduri, apeduce, case de cantoniști și puturi, plătindu-i capitalul întrebuintat cu anuitate.

— Cred ca și dumnéta că este permis a se împrumuta pentru a face drumuri; dar între feluritele moduri, système și methóde de împrumuturi numai aritmetica ne póte spune care este cel mai avantajos și care este cel mai oneros; numai calculul ne póte arăta daca condițiunile propuse facú dobîndile măi urcate, sau măi scădute decât cele obicinuite, daca sunt avantagióse sau oneróse.

Ca să precisăm bine să luăm un exemplu; să ne închipuim că este a se face uă șosea de 363 de Kilometri și că să presintă D-nii M..... și D..... care se obligă a o da gata în patru ani, cu condițiunea de a li se plăti șai-spre-dece ani d'a rândul câte 2,264,247 de franci pe an.

Iată ce ne spune calculul : Guvernul plătesce companiei pe an câte 5198 franci de kilometru. Anuitate care calculată pe basa de 9⁰/₀ înființesă la finitul anului al șai-spre-decelea, suma de 191,133 franci, valóre care cu pai-spre-dece ani îndărăt, epocă la care se póte raporta vërsarea sumei cheltuită treptat în cursul celor patru ani ai duratei lucrărilor, represintă un capital de 45,000 franci.

Calculile acestea ne arată că fie-care kilometru costă pe guvern 5198 metru curent, sau 8³/₄ galbeni stânjenul.

Daca după cunoscințele ce ne putem procura des-

pre costul adevărat al unui stângen, întemeiate pe științe sigure, pe lucrări de asemenea natură săvârșite, am afla că un stângen de șosea costă până la $8\frac{3}{4}$ galbeni, este adevărat că propunerea companiei este bună pentru Stat; precum ar fi onerousă de s'ar dovedi că costă mai puțin, și cu atât mai onerousă cu cât diferența ar fi mai mare. De vom admite că până acum, costul șoselelor să fi fost de 122 de lei stângenul curent, sau 23 de franci metru, guvernul priimind propunerea ar plăti șoseaoa de două ori și jumătate cât face; s'ar îndatora a plăti 18,868,728 franci uă lucrare care nu face decât 8,349,000 franci, adică ar plăti 10,519,728 franci pe d'asupra. Dar să admitem însă că termenul de patru ani să merite a fi ținut în sémă și că este uă bună chibsuire a cheltui ce-va mai mult ca să avem șosele cât mai curând și să priimim cifra de 150 de lei stângenul, în loc de 122, să dăm un beneficiu de 23% peste acel de 10% acordat până acum peste devisuri, adică să dăm companiei un beneficiu de 33% tot este învederat că asemenea propunere ar încărca Statul cu suma de 8,632,128 franci, sumă care ar absorbi pe tot anul o anuitate de 1,030,555 franci sau 2,782,498 lei pentru plată dobândei și amortisatiei.

Prin asemenea combinațiuni speculația găsesce mijlocul de a realiza beneficiuri peste cuviință.

Systemul anuităților foarte lăudat în Europa mai cu sémă în Englitera de Lordul Walpole și de Lordul Stanhope este astăzi lepădat de Staturile care

aŭ ómenŭ cu cunoscinŭe financiare. Tesaurul Engles ăncă din anul 1829 a renunŭiat d'a mai avea casă de amortisaŭie. In Francia casa de amortisaŭie, care ar fi trebuit să stingă aprópe trei miliarde și jumătate din datoria sa, d'abia a plătit un miliard și jumătate, iar cei-lalŭi banŭi s'aŭ întrebuinŭat de guvern adăogându-se datoria cu aprópe cinci miliarde. Acéstă casă este condamnată și are să fie desfiinŭată în Francia precum a fost în Englitera. Hamilton și Ricardo aŭ dovedit că systemul anuităŭilor ascunde adevărul, acoperă camăta, apasă budgetul și înlesnesce mijlócele de a compromite viitorul.

— Dumnéta parŭ că aŭ de scop a'mŭ dovedi că tóte systemele de împrumut sunt oneróse. De ar fi așa cum de să împrumută pe aceste baze guvernele luminate ale Occidentulŭi, unde negreșit nu lipsescŭ nici cunoscinŭele financiare nici ómenŭi de Stat?

— Cred că de la început m'am pronunŭiat într'un mod destul de categoric în contra tuturor împrumuturilor; dar de când lumea, să scie că între două rele trebuie să alégă cineva pe cel mai mic. Dacă voescŭ să vorbescŭ despre împrumutările Franciei, Angliei și ale Germaniei, trebuie să sciŭ că guvernele acelor țeri s'aŭ oprit la systemul de *datorie consolidată*, ast-fel numită pentru că Statul nu să obligă a plăti capetele nici uădată; Statul ia către împrumutătorŭ îndatorirea de a le plăti numai uă rentă, adică uă dobândă. Se acordă guvernulŭi uă sumă anuală în budget pentru serviciul rentei de atăta la sută nominal; să ne închipuim că acea sumă anuală

să fie de zece milioane și renta de 5⁰/₀; împrumutul se emite pe piețele Europei pe risicul și pericolul tesaurului, până la acoperirea lui. Se negociază al pari, mai sus, sau mai jos de pari, dupe prețul banilor; să dăcem că să negociesă pe 71,43, adică pentru obligațiunea de 100 de franci pe 5 franci rentă, tesaurul priimesce efectiv 71 franci și 43 centime, sau că renta de 10,000,000 a realizat suma de 142,860,000 franci, în realitate Statul plătesce dobândă 7⁰/₀ ear nu 5⁰/₀. Aceste rente se sue și se cobără în toate dăile la burse după starea pieței, după cererea și oferta banilor. Dacă banii nu găsesc în industrie și în comerț o întrebuințare mai bună de 7⁰/₀, capitaliștii alérgă de cumpără rente, și cu cât se aruncă mai mult pe aceste efecte, cu atât rentele să vândă mai scump mai cu câscig pentru acei ce le aŭ; ear dacă în industrie și în comerț banii găsesc o întrebuințare mai avantagiósă decât 7⁰/₀, atunci acei care aŭ rente caută a le desface, a le vinde ca să pótă întrebuința banii în speculațiunii care dau mai mult venit, dobândă mai mare; renta atunci scade; dar ceea ce înriurésă mai mult asupra rentelor este încrederea în guvern, în stabilitate și în pace.

Renta de 5⁰/₀ fórte obicînuită în Francia până la anul 1844 : a variat între 45 și 126 franci. La 1814 după întórcerea lui Napoleon I de la Elba renta a cădut la 45 fr. și la 1844 când s'a isprăvit cestiunea Egiptului și nu începuse încă acea a măritişurilor Spaniole, renta s'a suit până la 126

franci, cu alte cuvinte, dobânda banilor împrumutați a variat între 4⁰/₀ și 17⁰/₀.

Francia și Anglia care au una uă datorie pentru care plătesc 500 de milioane franci rentă și cea-laltă 700 de milioane franci, au acele datorii cu deosebite rente; au pe 5, pe 4¹/₂, pe 4, pe 3¹/₂ și pe 3⁰/₀. Aceste rente se prefacū unele într'altelē, să face ceea ce s'a numit *conversiunea rentei*. Calculul a dovedit că sunt împrejurări în care un guvern se pōte folosi convertind uă rentă mai mare într'alta mai mică, lăsând, se înțelege, acelor ce nu s'ar învoi cu acēsta, facultatea să cēră și să-și priimēscă capitalul. Să ne închipuim că banii sunt în piață mai eftini de cât dobânda nominală, prin urmare suire, și că renta de 5⁰/₀ să vinde pe 125 de franci; cerul politic fiind senin, industria și comerțul în stare normală și tōte probabilitățile de a dura acēstă stare a rentei. Acēstă suire dovedesce că se potū găsi banii cu dobândă mai mică; să ne închipuim acum că guvernul ajunge la asigurarea că pōte să'i aibă cu 4⁰/₀; guvernul profitând de împrejurare declară conversiunea rentei din 5⁰/₀ în 4⁰/₀; care o să fie pozițiunea detentorilor de rente? Calculând o să găsēscă că le vine mai bine la socotēlă a priimi 4 în loc de 5, decât a-și trage banii, căci nu sunt siguri că o să găsēscă ai da nici cu 4⁰/₀; dacă unii dintr'ânșii ar reclama valōrea nominală, guvernul le pōte plăti lesne, emițând rente pe baza de 4⁰/₀. Guvernul frances la 1852 a convertit renta 5⁰/₀ în 4¹/₂ ⁰/₀ și a redus în budget suma destinată la esercițiul rentei cu 17,500,000 franci

ceea ce înfățișeă un capital de 390 de milioane; este ca cum ar fi stins din datorie 390,000,000 franci.

— Cu tôte că mă inclin tot-d'auna înaintea înțelepțiunei guvernelor de care îmi vorbesci, dar nu vëd cum cu systemul de datorie consolidată și cu acela de conversiuni de rente să plătesce uă dobândă mai scădută de cât acea obicînută și cu care póte găsi or ce om după considerațiunea și creditul de care se bucură.

— Cum ai putut crede că guvernele se împrumută cu mult mai eftin decât particularii, cum ți-ai închipuit că un om care ar avea 1000 de franci de dat cu dobândă o să alerge să'i dea la Stat cu 8⁰/₀ și cu 9⁰/₀ când găsesce a'i da cu tótă siguranța pe 10⁰/₀ și pe 11⁰/₀. În general trebuie să sciî că baniî nu aũ inimă; nu sunt supuși decât la regulile calculului. Este sciut că renta s'a suit la bursa Parisului în dioa când a sosit scirea nenorocirei de la Waterloo; baniî s'aũ înveselit de uă nenorocire naționa'ă, acea cădere era să aibă de rezultat încetarea resbelului.

Sunt guverne care aũ cređut că ar fi găsit mijloc de a se împrumuta eftin, și chiar fără dobândă, împrumuturile forstate, alterațiunea monedei, moneda de hârtie, privilegiurile de jocuri de noroc, de loterii &, s'aũ dovedit că sunt nisce avantaje ilusorii și vătămătoare pentru Stat și pentru public, uă spoliațiune și uă jăfuire; toți scim în ce deconsiderațiune și încurcătură s'aũ aflat finacele Turciei din cauza alterațiunei monedei, și cât a suferit Francia din pricina asignațiilor.

Un mod de împrumutare întrebuintat de cele mai multe guverne, dar care nu pôte avea o prea mare întindere este acela al *împrumuturilor ascunse*; el consistă în a lua de la tesaur baniî depositelor şi al cauţiunilor. Aceste împrumuturi sunt nepăstuitoare pentru acei ai căroră sunt baniî, pentru că de cele mai multe ori li să plătesce un procent mai mic decât acel obicînit.

Pentru a asigura funcţionarea regulată a exerciţiilor bugetelor în contra întârzierilor de încasare a veniturilor staturilor şi a impozitelor, guvernele întrebuintesă *datoria flotantă*, datorie cu termeni prin emiteri de *bonuri de tesaur*.

Or care ar fi modul împrumuturilor, fie consolidate, fie flotante ele sunt împovărătoare pentru contribuabili. Singurul system financiar bun este, echilibrarea bugetelor prin venituri şi prin impozite.

— Bine! așa pôte să fie când finacele sunt regulate, dar când s'ar încurca, cum se pot regula altfel decât prin împrumuturi?

— Mijlócele de a descurca şi a regula finacele sunt puține şi fórte simple; le scim totiî, şi nu sunt, nici nu se potü găsi altele; ori câte ar voi să ne dică uniî şi altiî.

Cel mai d'ânteiî şi mai de căpetenie din tóte este mărginirea cheltuelilor, el are de consecinţă naturală întrebuintarea prisosului veniturilor asupra cheltuielelor în stingerea datoriei. Or care ar fi modul întrebuintat pentru desfacerea unei datorii, tóte sunt bune, când nu să contracteză alte datorii.

Când termenii plății nu sunt obligatorii pentru Stat, precum este cazul consolidărilor, reducțiunea dobânzii prin conversiunea rentei este un bun mijloc.

Dacă Statul are domenii, vânzarea acelor proprietăți sau a unei părți dintr'ânsele poate fi uă bună chibsuire. Este mai avantajos a se plăti datoria și a se scăpa de uă rană care róde.

În fine un mijloc de a regula finacele este sporirea veniturilor.

— Eū am ȡis tot-d'auna că avem mare trebuință a mări impositale.

— Să mă erți domnule, dar sunt silit să te las, trebuie să mă duc să văd cum pun porumbul, să nu mi'l pue prea rar. Când imi vei mai face onorul a mai veni pe aici, vom urma împreună convorbirea noastră. Voiū căuta atunci a'ți espune cum înțeleg eū sporirea veniturilor și reducțiunea cheltuelilor. De uă cam dată dămī voe ați mai ȡice încă uădată : că sporirea impositelor, departe de a mări veniturile, de cele mai multe ori le reduce, căci scumpesce producțiunea, și scumpirea producțiunei, sue prețurile și prin urmare scade consomațiunea productelor țerii în intru și afară.

La revedere domnule! dorobanții impliniseră misiunile lor, surugiul plesni din biciū de patru ori, caii porniră pe fugă și trăsura dispăru într'un nuor de praf.

PARTEA A PATRA.

PROPRIETATEA.

1865

I.

Numerasem *patru sute două-deci și opt* de galbeni inginerului care bine-voise a măsura și a delimita fostilor mei clăcași *șase mii pogone* de pământ din moșia mea, pământ bun, pământ ales fără mărăcină fără prund și fără contestațiune; cedat în virtutea legii sale a ordonanței de la 14 August 1864 pe precii de *șapte sute două-deci de mii de lei*, platnici în termen de *cinci-spre-dece* ani. Alergasem la Tîrgoviscea ca să dobândesc vidimarea bonului meu provisoriu. După trei zile de acceptare și de alergături de la un cancelarist la altul, eșiam triumfător din biurul comitetului permanent cu hărtia în buzunar. Eram dinaintea turnului Kindiei, orologiul arăta două ore, aveam tot timpul să măntorc până'n noapte acasă, depărtare de două poști; dar gândindu-mă mai bine și ținând seamă de uă jumătate de oră pentru pregătire, de patru ore de drum, de șanțuri, de făgașuri și de un cer fără stele, am ajuns la concluziunea că pentru respectul óselor mele în general și a trăsuri în particular, prudența și instinctul de conservațiune imi comanda să amân întorcerea mea pe a doua zi.

Forma Normandă a turnului cu ferestre gothice și balcone florentine presintă ochiului un ce bizar și neînțeles; dar ruina Genovesă pe care să rădică acest turn descéptă suvenirea trecutului. Acolo era pórtă curței celei vechi. Ruinele palatului Domnesc sunt atât de mărețe încât nu am putut nici uădată intra în acele diduri fără să fiu coprins de un sentiment de venerațiune pentru umbrele eroilor cărora le suntem datorî gloria și existența noastră națională.

De când am început a ceti în cartea trecutului am găsit tot-d'auna uă nespusă mulțumire și uă adevărată consolare a mă rătăci prin ruinele Tirgoviscei. Or de câte ori m'am întors în țără am alergat îndată într'acest oraș, am alergat ca un pelerin coprins de respect și de venerațiune, să mă închin locurilor sacre ale istoriei noastre. Tirgoviscea este pentru mine un tablou synoptic al vieței patriei noastre. Nu am putut vedea nici uădată turnurile bisericei vechi fără să 'mî apare umbra lui Mircea cel bătrân întindându'si brațele sale uriașe de la Sereth până la Porțile de fer. Pe acei timpî de luptă neîncetată, aședarea capitalei la gura munților nu era uă cestiune de paysaj, de comerciū saū de aer curat; era uă cestiune de apărare națională, uă cestiune de strategie. În timpî de năvăliri necontenite, unde s'ar fi putut pune mai bine capitala țerei! Uă pozițiune din care un căpitan ager să póta avea ochiul pe tótă țera și ajunge în contra năvălirilor cu repejunea fulgerului la gurile Oltului, la Jiū la Argeș și la Ialomița pentru respingerea inamicului care voea să ne cuce-

réscă. Nici uădată suvenirea acestui eroi nu s'a de-sceptat mai vie în spiritul meu ca în anii din urmă. După cinci secolî, când Europa a voit să întărească un Stat Român la gurile Dunărei nu a găsit uă temelie mai tare de cât tractatele lui Mircea și a lui Bogdan, pe acea pétră s'a rădicat un edificiu politic nouă care să va întări din ȕi în ȕi prin înțelepciunea și prin patriotismul Românilor. Viitorul naționalității Române este mare, de aceea el descéptă gelosii și rivalități mari.

Tirgoviscea este pentru Români uă suvenire de mărire, de umilință, de veselie și de durere. De câte ori pămîntul pe care stău aceste ruine nu s'a adaptat cu sângele generos al străbunilor nostri, vărsat vitejesce pentru apărarea țerii în contra năvălirilor streine și pentru apărarea libertăților publice în contra încercărilor culpabile și imprudente de despotism și tyranie ale unora din Domniî nostri! Dar care naționalitate și care libertate s'a cimentat alt-fel de cât prin luptă și prin sânge. Tirgoviscea a vădut în zidurile ei de două ori pe Stefan cel Mare, uă dată pribeag cerând de la Radu ajutor în contra lui Aaron, și altă dată încercând a uni Principatele sub un singur sceptru.

Pe malul stâng al Ialomitei să rădică monastirea Délul, acest Mausoleu al unuia din cei mai puternici Domni ai Românilor, monument frumos și măreț prin architectura și pozițiunea lui, monument care ne aduce aminte cât era de mare strășnicia în moravuri și cât era de puternică credința religiósă a

clerului Român, cât de pioși erau Domniî dup'atunci. Ce timpî de credință și de virtute! Cum ați trecut, voi atâtea Domni care ați rădicat pe pămîntul nostru capete d'operă de arhitectură, Domni care trecéți în viața eternă fără a lăsa în urma vóstră altă avere de cât un nume strălucit și exemple de virtuți mari. Gloriose umbre cât ne este de dragă memoria vóstră!

Printre ruinele acestui oraș să aude încă după trei secolî vocea lui Mircea arangiînd căpitaniî și pornind spre Sereth strigînd : „Moldoveniî ne sunt frați tre-
„bue să'i ajutăm la nevoe, sórta lor este a nóstră,
„cînd vor peri ei, noi nu mai suntem!“ Și astăzi încă simțim sub picióarele nóstre șanțurile peste care aî trecut triumfători Româniî a trei Principate cu Mihaî cu Stefan și cu Batori, dînd fără cruțare sîngele lor pentru a scăpa capitala României de crudul Aali. Biruitori sau biruiți, Româniî pot fi mândri de luptele ce aî susținut; și vechile lor capitale vor străluci etern ca nisce monumente pe care să află înscrise frumósele precum și tristele ڭile ale națiunei Române; ڭile strălucite, pentru că ne am luptat cu vitejie, triste pentru că împărțiți și desbinați am fost siliți să priimim condițiuni aspre și să jăcem mai mulți secolî în amórțire.

De la Mircea până la Vladimirescu nu este un singur nume ilustru care să nu fie scris cu sînge pe pămîntul Tirgoviscei. Acolo este légănul luptelor și al sacrificiilor patriotice. Tóte gloriile nóstre militare aî trecut pe acest pămînt și aî lăsat urme sîngeróse într'acest oraș. Ve salut umbre ilustre care ați com-

bătut și ați murit pe câmpuri de bătălii victorioși ca Mihaî, sau victime a invidiei și a trădării ca Vladimirescu! Numai acei care știu a să bate și a muri pentru apărarea țării, potu avea patrie, numai acei care știu a se bate și a muri pentru apărarea instituțiilor țării potu avea dreptate și libertate.

Biserica Stelea zidită de Vasile Vodă al Moldovei stă și astăzi în picioare, monument sfânt de înfrățire și de unire. Acolo odihnescu corpurile decapitate a douăsprezece boeri, martiri ai apărării libertății în contra tendinților de cruzime ale lui Vlad.

Să întunecase, nu mai puteam ceti inscripțiunile, începuse uă bură de ploe rece și fuiș silit a lua drumul spre casă. Intraiu la Otelul lui Petrică Brașoveniu, norocul m'a dus să prândesc alături cu un membru de consiliu. Să nu ve mirați, mă rog, de o asemenea întâmplare fericită, căci în secolul de lumină în care trăim, fie care Român este mai mult sau mai puțin consilier de ceva. Vecinul meu de masă îmi lăudă cu multă căldură virtuțile și meritele ministerului compus de bărbați care au știut, printr'ua trăsura de condei să puie capăt intrigilor și ambițiunei coalițiunei pe care o califica cu emfas de coalițiune monstruoasă, dovedindu'mi cu multă înlesnire la vorbă că umbla să perdă țera. Vorbea de două ore pe această thesă fără întrerupțiune; ascultam dormitând și asceptam cu nerăbdare uă pausă a limbutului seŭ rechisitoriū în contra claselor celor de sus ca să mă pot retrage în camera mea din otel. Când amabilul meu comesean uitându-se la ceasornic strigă :

— Opt ore!

Și'mi propuse să mă presinte la Dómna Briolénu damă la modă, unde să strîngea séra tótă nobilimea și funcționărima vechei capitale a țerii romănesci; acceptaiū amabila propunere și'n câte-va minute îmbrăcasem uă toaletă cuviinciosă și mă închinam respectuos înaintea celei mai elegante dame de provincia. Uă rochie de atlas verde cu crângi galbene întinsă pe un malacof din cele mai umflate lăsa în urmă'i uă códă de trei coți, un ciupag de două degite agățat cu două panglicuțe de umeri goli și grași; uă bertă de Șantilly de bumbac neagră încadra sinul umflat al damei; la cap împodobită cu două oca de păr legat în cordele de catifea roșie cu stelișore de aur cu moțuri de hurmuz și cu ciucuri de fir. Dacă pe de uă parte își arăta prea mult frumusețea brațelor, a peptului și a spinării, pe de alta își ascundea obrasul sub o tencuélă grósă de prafuri albe roșii și vinete; nu'i lipsea nici pelea de liliac pe sprincene nici risticu la códa ochiului și sub gene, tóte chichițile dresului, sulimanului, machilajului ș'ale repicagiului îi erau cunoscute și familiare.

În mijlocul unui salon mare, între două odăi bogat mobilate cu stofă de brocatelă de mătase, luminate cu spermacetă, în candelabre și în girandole, să întindea uă masă lungă rătunjită oblu la capete, acoperită cu postav verde prins pe margini în cue de alamă; în tóte colțurile camerilor câte o mescióră de wist cu lumănări în sfeșnice și cu tóte instrumentele necesarii, de fie care câte două perechi de

cărți patru condee de credă în hârtie verde poleită și periute cu cōda de bun-lemn de Fernanbuc.

La masa cea mare câți-va tineri, două ofițeri și patru dame stau cu ochii țintiți la cărțile ce cădeau în cadență dintre degetele subțiri și experimentate ale unui înalt funcționar al județului; un morman de napoleonî să adunase dinaintea norocosului bancher; trei băeți ș'o fetiță să uitaă cu jind cum trecea norocul capricios, înveselind și măhnind când pe unii când pe alții; păreau că și dic: *Nous entrerons dans ta carrière quand nos aînés ne seront plus.*

La trei mese de wist două-spre-dece funcționari petreceau noptea dând cărți la fel; în camera din drépta, pe o sofa turcescă cu două paturi, împrejurul unei mese rotunde pline de vîrfuri de țigarete și de chibrituri arse, în mijlocul unui nuor de fum audiău vorbă; conversațiunea părea vie; mă apropieai.

— Nu mai e de trăit soro! dicea o cocónă bătrână cu sprâncenile făcute; s'a mai audit pânea dece gologani? nu mai le este témă de Dumneđu.

— Fă ca mine cocónă Saftico respundea Madame Economescu, damă matură, dar încă în pretenții de frumusețe, măritată în a treia cununie cu domnul Economescu fost grămătic la un Egumen Grec. Eă cumpăr grău de la obor și fac pâne în casă, imi vine pe trei gologani ocoa; despre carne, trăesc cu păsări; curcanii sunț acum fôrte grași. Ce să fac?

La apropierea mea de cerc tēnerul Oftescu aspirant de sub-prefectură, întrerupse într'un mod aspru casnica conversațiune.

— Da date în colo că te-ai făcut de nesuferit leliță Anico, nu mai vorbesci de cât de găini și de zarzavatură! Ba că una e scumpă, ba că alta nu să găsească; dar pe cine ai mai vădut să móră de fôme în Tîrgovisce? Veî să fim tot barbari cum eram, te ții de boeri, de reacționari ai! Asta nu să mai pôte, am intrat într'o eră de libertate și de egalitate și este sciut că aceste binefaceri țin scump; ne-a spus curat ministru în cameră. Și întorcându-se către mine.

— Ce mai veste Domnule prin capitală? veniți de la București, ce fac împărații, ce mai ȳice Napoleon III? Era vorba să se schimbe ministerul; ce; ear a remas! Dar n'o s'o ducă mult pentru că ne trebuie astăđi un minister patriot; trebuie o mână de fer care să scie să dea satisfacțiune aspirațiunelor naționale.

— Da că să dea Dumneđeu să se mai schimbe, că destul de când tot uniî . . . Până când frate tot ăștiea? Să se mai chivernisescă și alții, să ne mai vie și noă rândul! Credeți-mă, cinstit vă spui, nu mai am ce da la cuhnie, ȳicea domnul Paraponisescu; de s'o face coconu Tache ȳuică apoi sunt sigur că de astă dată mă face president. Ce om bun! omul lui Dumneđeu; ce fericire și ce belșug în țeră când era ministru; adevărat om de stat; ploa și ninge la vreme, să făcea grău și porumb de n'aveai unde 'l pune; de câte ori mă vedea imi vorbea, mă întreba. „Ce faci berbantule? am aflat câte-va coțcări d'ale tale! veđi, ferescite să nu te afe presa. . . .“ Dumneđeu să'i dea sănătate! mi'aduc aminte când m'a făcut judecător, nu aveam para frântă. Îi vorbise văru

Mihalache și d'o dată m'am pomenit că mă chiamă și'mi dice : „Manolache, vremea este critică, timpul „faptelor a sosit; avem trebuință de ómenî devotați, „de ómenî care să nu asculte de uniî și de alții; „sciũ că ești om independente și inteliginte; te fac „judecător. Sunt acolo la voi două pricinî la care „mă intereseș, veđi când o fi să se înfățișese să vii să'ți dau instrucțiuni.“

Domnul Zafir Toroîpan boer de țără podgorean hrănit cu muncă și cu rachiũ de prune, lepădă țigara din gură tuși de trei orî și începu cu un glas gros și regușit.

— Eũ vėd că și cu schimbare și fără schimbare tot mai spre rău mergem; nu mai avem nici biserică nici familie, birurile să tot sporescũ și datoriei publice nu'î mai dai de căpătaiũ; două sute de banițe de galbeni, o clae de aur cum dicea văru Toma, și tot cresce ne'ncetat cu sutele de milióne pe tot anul; reforme peste reforme, îmbunătățiri peste îmbunătățiri, organisări peste organisări și când colo ce veđi alta decât dorobanți și vătășei alergând cu limba scósă, bătând și închidând pe bieții creștini ca să scótă bani; bani și ear bani, și când cauți nu găsești nici uă dată uă lescae în vistierie; parc'ar fi uă bute spartă; n'a mai lăsat para nici de sãmânță în punga Românului, în colo nimic; nici securitate, nici dreptate, nici drumuri; mai 'nainte guvernul tot te mai ajuta când aveai câte un păs; acum daca te duci să te jăluesci de vre o datorie, de vre o călcare, nici nu vrea să te'asculte, îți dice că are alegeri, că catihisesce pe

primari, că face bugetele comunale și miî de miî de cuvinte fără înțeles.

Domnul Măslescu înduioise bancu și vedând că vântul norocului începuse a bate spre punctători părăsise postavul verde și venea către cercul nostru sunând buzunarele și cântând.

— *La donna e mobile....*

— Sciū eū, strigă infuriat domnul Fanaridis, fost magistrat, la cine faci alusie cu cântecul dumitale; asta a fost o calomnie și o voiū dovedi-o înaintea justiției, lada s'a găsit spartă în pădure.

— Spartă, dar golă; baniî și documentele nicăiri, dise un glas de la spatele meu.

— Da de geba te-ai supărat domnule Fanaridis, cântecul Dumnélui este o arie de la operă, întrerupse tânărul Fluturescu diletant, fost casier de plasă.

— *Qual piuma'l vento.*

Cântând cu un glas de tenor sfogatto, și în două sărituri de polcă să opri d'înaintea mea dicend:

— Vă aud criticând guvernul, aveți dreptate, și eū dic; dar sciți de unde vinū tóte relele? ele vinū de la desființarea casieriilor de plasă, totul este că uniî scapă fără a plăti impositul personal; ear apoi despre cele din afară stăm bine, avem pe Francia și pe Italia cu noi, Turcul a ajuns de tremură de frică când aude că ne armăm, Englitera móre de necas că nu are ce'sî face capului, ce să facă! că a apucat de și'a băgat tóte capitalurile în țera nóstră cu podurile de fer. Muscalul să uită și tace că nu mai are nici uă putere de când am băgat pe călugăriî greci

intr'o cójă de rac. Acum dac'ar avea camera minte să reinființese și casieriile de plasă ar merge lucrurile găitan, și îmi întinse două hârtii dicându-mi :

— Iscălesce și dumnéta adresa acésta de admirațiune și de recunoscință națională către guvern și prenumărate în lista de subscripțiune cu vr'o dece, două-deci de galbeni ca să'î oferim un pistol, o pușcă ș'un tun.

— Eū domnule nu simpt entusiasmul dumitale, nu înțeleg patriotismul tot într'un fel cu dumnéta.

— Chestiune de apreciațiune, dise locotenentul Spadon oficer în retragere din causă de sănătate compromisă în serviciul Statului.

— Așa să trăesci domnule iscălesce adăogă cu un glas armonios și blând cocóna Zinca Limbuțesca, damă tânără, frumósă și răsfatată în adorațiunile tinerimei celei mai poleite a județului; îi trebue să ducă și el săracu măcar o sută de iscălituri de admirațiune și vr'o mie de galbeni pe lista de subscripțiune, doar de i-or da un post; e păcat sārmanu! uite am iscălit toți.

— Argumentele acestea recomandă fórté mult simțibilitatea sufletului și bunătatea inimei, virtuți care să resfrâng plăcut în azurul frumoșilor dumitale ochi plini de compătimire; dar cu tótă dorința ce am de a face ceva care să mă înalțe în spiritul unei dame așa de plăcută; nu pot iscăli hârtiile ce mi să presintă, fiind că a mulțumi unui guvern când nu merită este de un rău cetățian.

— Da de vor veni streinii în țeră cu ce să ne

împotrivim domnule, cu pumnul? strigă indignat locotenentul Spadon. Aci este uă chestiune fôrte mare de apreciațiune și de patriotism.

— Nu domnule patria să apără cu puscă și cu tunuri; dar fiți bine încredințat că acele din subscripțiunea dumnévóstră nu facă nici cât un ciomag. Româniî vor pune înaintea streinului pepturile lor când vor fi împinși de patriotismul acela care să dobândește prin puritatea sentimentelor, printr'ua viață plină de moralitate și de virtute, iar nu prin curajul care emană din înjosire, din lingușire și din corupțiune; căci acela nu pôte face decât numai sclavî; și numai ómeniî liberi își pot apăra patria.

— Să poftescă mă rog streinul strigă un gros funcționar, de la o masă de cărți; cer numai trei luni de la Dumnezeu, până voiî vedea fonderia isprăvită. Măne mă duc până'n dîoă, să iscălesc contractul cu zidariî.

— Dar nu scîi că nu poți să închei contract până n'o vota camera fondurile necesariî, întrerupse un tănăr cu barba ascuțită; deosebit de acésta trebuie licitație; sunt și eî concurent ca unul ce sunt arhitect.

— Nu trebuie nici votul camerîi, nici licitație, chestiunea fiind urgentă cade în categoria articolului trei al statutului de la Canligea și prin urmare nu are trebuință nici de votul camerilor nici de licitație, ripostă partenerului grosului funcționar asvărînd uă carte și cerând atu!

— Ca măne te vîd și pe tine vere Costache cu

palat în lacul Icónei, dise cocóna Zinca, suflând un nuor de fum pe nas.

— Da cu ce o să faci fonderia Domnule? întrebă domnul Toroipan, aud că în visterie flueră vântul.

— Chestiune de apreciațiune întrerupse locotenentul Spadon, pentru trebuințe atât de naționale și de patriotice să găsească tot-d'a-una bani; Napoleon să trăească ne dă cât om vrea; fonderia nu poate să rămâie jos, ea este temelia naționalității noastre; pentru arsenale, casarmii, fonderii și grajduri nu este Român care să nu-și dea și cămașa după el.

— Dar de unde să mai dea nene? întrebă Toroipan, că nu mai are; plătim imposite fel de fel, fonciar, personal, județian, comunal, imposite directe și indirecte pe sare, pe vin, pe rachiū, pe tutun, pe zahăr, pe or ce puî mâna, pe or ce beî, pe or ce mănânci, pe or ce îmbraci; d'o cădea fime-o la sorți trebuie să mai dau ș'acolo cincî miî de lei ca să'l scap de miliție; mai pune și subscripțiile pentru tot felul de fapte patriotice și bacșișurile pe la ómenii stăpânirei când ai vr'ună trebuință și fă socotelă de veđi ce'ți rămâne. De unde să tot dăm că nu mai avem, să mă tot străfuească cu tot felul de hărți n'o să mai pot da și n'o să mai pótă lua. De când au venit uă grămadă de procopsiți după la Paris ne-au stricat rostul, ne-au adus în țără sărăcia, nepăsarea de Dumneđeu, ruina proprietății, ne-au rădicat respectul familiei și ne-au stricat posturile; tóte relele ne vinū de la cărțile cele multe; de la desvltarea ideilor. Unde avem noi putere să ținem o gră-

madă de lucruri : progres, libertate, civilisațiune? Astea or fi bune pe la împărățiile care sunt bogate, dar nu la noi, or să ne aducă în sapă de lemn!

— Póte că multe din relele noastre ne vină de la unele reforme precipitate și rău studiate aduse de ómenii vechi sau de ómenii nnoi; dar greșesci când le atribuī civilisațiunei, învățăturai și ideilor liberale. Un om cu cât este mai învățat cu atât înțelege și cunoște mai bine mărimea lui Dumnezeu; acei care au făcut cele mai mari și mai frumoșe descoperiri în științe au fost ómeni religioși, plini de credință și de iubire către Dumnezeu; de aceea i-a și luminat, le-a rădicat spiritul și i-a făcut să strălucescă în lume ca nisce făclii în mijlocul întunericului. Învățătura nu depărtésă pe om de la creatorul său, din contra il apropie de dēnsul și'l întăresce. Cu cât un om scie mai mult, cu cât cugetă mai bine, cu atât este mai în stare de a cunoște și a înțelege puterea și înțelepciunea lui; cu cât o trăi mai mult în mijlocul unei națiuni civilisate și s'o identifica mai bine cu moravurile și cu obiceiurile unui popor luminat cu atât va sci a pădi mai bine religia lui și a respecta pe a celor-l'alți, cu atât va sci a iubi familia și aī aprecia fericirile, cu atât va sci a apăra mai bine proprietatea sa, și a nu s'atinge de a celor-l'alți, cu atât va deveni un amic mai călduros al dreptății și un inamic mai neîmpăcat al corupțiunei.

Aci fuiū furios întrerupt de asprul Toroipan.

— Ce'mī spuī dumnéta, domnule? dar n'am vădūt eū un om învățat, un doctor în legi, un adevărat

procopsit cu uă diplomă tocmai atât de mare, scrisă cu fel de fel de litere pe piele de dobitoc, un doctor mare care mi-a susținut dîoa 'namiada mare că în drept nu există nici familie, nici proprietate, că acestea toate sunt numai nisce iscodiri ale popilor ș'ale boerilor, că sunt nisce iresuri și că peste puțin legiuitorii o să le scotă din cărți. Dicea în vileag că religia lui Christos o să trecă ca a Elinilor și ca a Romanilor.

— Acela Domnule nu era doctor în drept; cum vreî Dumnéta ca un om care a studiat legile să nu credă mai mult și mai tare chiar și decât noi în sciința dreptului. Codurile sunt stâlpii edificiului social; adevărații legiști o credū și ca ómenî învățați și ca ómenî de profesiune; și scîi că tot omul își iubesc și își laudă meseria, or cât de modestă ar fi, ba încă îi atribue un merit și mai mare decât i să cuvine. Ce ar rămânea sciința dreptului dacă s'ar scóte din cărțile de legi religia, familia și proprietatea? Ea dumnéta toate legile, condica civilă, condica penală, toate legile de la Moise și până'n dîoa de astă-dî, deschide-le or unde vei voi, citește-le din scórță până 'n scórță, capitol cu capitol, articol cu articol, și nu vei găsi un singur rînd, un singur cuvînt care să nu aibă drept scop unul dintr'aceste trei principii: *religia, familia și proprietatea*. În adevăr s'aū găsit în toți secolii ómenî care s'aū încercat a ataca aceste fundamente ale societăților civilisate; dar acei ómenî nu aū eșit din rîndurile legiștilor și nici putea fi dintre ómenii crescuți și hrăniți cu studiul legilor și al dreptului; căci legiștii nici nu pot măcar în-

ţelegă uă societate lipsită de aceste baze. Ştiinţa dreptului ar fi desfiinţată şi anulată îndată ce ar cădea unul dintr'aceşti stâlpi. Fii bine incredinţat domnule că acela care ţi-a dis că în drept nu există nici familie, nici proprietate, nu era un doctor în drept, diploma lui era luată cu înşelătorie, jurisconsultii să lepădă de dânsul şi'i contestă titlul ce'şi dă.

Tinărul Vintilă fiul repausatului Moisesescu din târgul Herţa, Român neaşa, profesor, patriot călduros şi democrat se aruncă ca un şoim în conversaţiune tăindu-mi vorba.

— Onoraţi domni şi onorate dómne! Eruditul doctor menţionat de venerabilul domnul Toroipan nu a fost bine înţeles de amicul nostru, de şi dumnélui este demn de tótă stima şi veneraţiunea nóastră ca unul ce este fiu al poporului, moşnean şi mazil. Acel bărbat mare când a fulgerat şi a tunat ca nemuritorul Joe în contra religiunei, a proprietăţii şi a familiei a proces cu multă logică, cu răciune şi patriotism; el înţelege pre om aşa precum ar fi trebuit să fie, ear nu pe omul ce vedem; vorbea de omul cel adevărat *homo naturae* cum îi dice Aristoteles, ear nu de acel alterat pe care Plinius Junior îl distinge prin definăciunea de *homo sociabilis*. Este óre dubităciune că degradăciunile ce vedem în ţera nóastră mult iubită nu vină din legislaţiunile despotico aristocratice sub care a gemut eroicul popul Român, ci dintr'ua religiune care fiind greco-istrailită nu póte fi a nóastră căci nu a fost a străbunilor noştri Romani. Eă vă fac dechiarăciunea că asupra acestor materii de un

ordin înalt 'mă-am convineciunile mele formate prin observăciune și sperimentăciune; eată *verum cursum rerum!* să vi le spuiū eū : în scōlă la mine vinū copiī bunī sdravenī d'acasă de la părinți, *sani corpore et spirito*, cum am dice și acolo prin comunicăciune și contaminăciune mă pomenesc cu ei stricați; de aceea dic și eū cu filosoful : *ergo socialitas pernitiiosissima est*. Și conchid că trebue să ne înturnăm la omul naturei și opines împreună cu sapientul Doctor pentru desființarea religiunei familiei și a proprietății care sunt nisce instituciuni feodale care nu pot conveni unei societăți june și democratice ca iubita noastră patrie România. Acum să venim și să cercetăm prin răciune care este metoda care ar avea mai multă eficăciune pentru abolăciunea acestor trei rele și pentru stabilirea nuoilor relăciuni între ómenī, și găsesce că logica imī dice că trebue să ne facem naturalī, adică să recunóscem de bune și onorabile tóte impe-recherile între malī și femele și a pune tot pe o linie de drepturi pe toți născuți de or ce sex fie din cununie sau din florī, din adulter sau din incest; să rădicăm un azil mare unde să dăm o educăciune democratică și naturală tutulor copiilor fără distinctăciune, ascunđându-le chipul și numele părinților și inzestrându'i la timp din casa Statului. Eū mă trag din nemuritorul Vintilă Vodă precum o dovedesce, că duoă și cu duoă facū patru, numele meu și inelul ce port în deget; dar susțin acéstă opinie *rostro et unguibus* fiind că sunt patriot adevărat și democrat;

fac cu plăcere sacrificăciune de strălucita mea origină pe altarul patriei.

— Democrația și patriotismul nu au nimica a face domnule cu ideile subversive și eronate ale Doctorului de care ne vorbea adineori domnul Toroipan. Este adevărat că în societățile moderne mai sunt încă multe rele și suferințe, dar reformele și îmbunătățirile aduse pe totă ziua în regimul politic și social, după mature chibsurii, treptat și la vreme le fac să dispară una câte una; progresul și civilizațiunea au de scop îndreptarea relelor și îmbunătățirea societăților omenești; ear nu desființarea lor și întorcerea la omul sălbatic sau la omul naturei. Ideea de natură absolut bună a omului a fost propagată cu mult talent de unii din filosofi secolului trecut; dar a pretinde într'un mod absolut că tot reul din lume nu provine decât din starea socială, este a bleșfema în contra Creatorului; a pretinde că în starea de natură ar esista o mai mare câțime de bine moral decât în starea de civilizațiune, este a nega înțeleptiunea lui Dumnezeu care a făcut pe om sociabil; a susține asemenea teorii, este a nega cea mai frumoasă din toate legile ordinului universal, legea perfectibilității.

Părintele Pahomie care isprăvise paralele în pichet veni în mijlocul nostru și luă parte la conversațiune.

— De ce susții domnule, că Dumnezeu a făcut pe om să trăească în societate; dar noi călugării nu suntem omenii? și trăim cum dă domnul prin chinovii și prin mănăstiri.

— Mai ânteiu că prezența sfinției tale între noi

este uă protestare vie în contra încercărilor de uă viață izolată; deosebit de acesta, viața monastică ast-fel după cum să practică în monastiri și în chinovii nu este uă viață de isolare; dar chiar de vei vorbi de călugării cei pusnici, tot obiecțiunea sfinției tale nu se aplică la casul de care vorbim fiind că sihastrii aceea care aū trăit uă viață de isolare completă, s'aū depărtat de lume și ș'aū impus'o ca uă privațiune, ca un sacrificiū făcut lui Dumnezeu de mulțumirile dintr'această lume, ca să dobândescă fericiri mai mari, mai înalte și ne'nterupte în lumea cea eternă. Viețile sfinților ne arată câtă virtute a trebuit să fie într'acei ómenī ca să pótă resista privațiunelor ce'și impuneau și tentațiunei de a se întórce în lume. Statistica închisorilor *celulare* arătândune mulțimea casurilor de aliențiune mentală ne dovedesce cât este de anevoe omului a trăi fără a comunica cu alții, când nu este susținut de uă idee mai presus de gândirile ordinare. Aristot dicea că : *omul ca să nu aibă trebuință de societate trebuie să fie vită saū Deū.*

Omul uă ființă de un ordin mai înalt de cât tóte cele ce esistă pe facia pământului, trebuia neapărat să fie sociabil, fiind că numai în contactul cu alți ómenī își póte mulțumi aspirațiunile sufletului și ale intelectului, căci numai în starea socială póte găsi sprijinul necesariū la împlinirea trebuințelor și a dorințelor sale; numai în viața socială, în unirea a mai multor interese într'unul și același scop póte găsi puterea de a învinge pedicile și greutățile ce întâmpină din partea naturei și a prejudiciilor; numai în

viața socială să pôte lumina și perfecționa. Prin schimbul ideilor sale cu acelea ale altor ómenî își măresce cercul cunoscințelor; puterea fie căruea să adaogă și să înmulțesce cu puterile de aceeași natură ale celor-l'alți și dobândește ast-fel ceea ce putem numi lucrarea spiritului omenesc. Industria și meșteșugurile, artele, sciințele și literatura, aceste mari și frumoșe produse ale inteligenței care sne pe om atât de sus în ordinul moral și intelectual sunt monumentele nedestructibile rădicate de lucrarea colectivă a spiritului și a puterei omenesci, adică a sociabilității. La lucrările secolilor trecuți vinu de să adaogă descoperiri de adevăruri noi peste care secolii următori adaogă altele și ast-fel omenirea să sue treptat pe totă dioa către perfectibilitate îmbunătățindu'si neconținut starea materială intelectuală și morală. Bufon dicea că omul ține puterea sa de la societate, dânsa 'i-a perfecționat rațiunea, 'i-a exersat spiritul și 'i-a înmulțit puterile.

— Pot dovedi prin antropologie, osteologie, miologie, psihologie, filologie și ethnologie că ideile dumitale sunt eronate; eu Vintilă o dic ș'o repet: omul nasce bun și să strică în societate, o sciū din observațiunile făcute în scólă la mine, sunt os de Domn; demonstrațiunea v'am făcut'o prin numele meu și prin inelul ce port în deget; dar imi place a spune adevărul, căci sunt democrat, liberal, amic al poporului, om onest și patriot.

— Tacî dascăle! nu veđi că nu ai dreptate? strigă cocóna Zinca lepădând țigara și lăsând un grup de

dame unde să discuta toaletele care erau să figurese duminică la balul prefectului. Ce am mai fi buni dacă nu am avea câte uă sintrofie, teatruri, baluri și plimbări nu ni s'ar urâ să ședem singuri ca cucii? Tot ne-aduci de exemplu copii din scôla dumatăle, că e ș'a sculă; să strică, veđi bine, dacă'i lași tótă dioa singuri de capu lor și alergî cu limba scósă după mese și soarele; îți lipsește vre un bal? te ții de rochile damelor; gîndesci că te faci haz. Cum te scoli o pleci la visite. Eū îți spui curat o să'mi eai băetu; nu'nvață nimic; bunătat de copil s'a făcut un desmetic decînd l'am trimis la dumnéta. Eri *soro* dacă 'i-am ȑis că să nu mai zugrăvescă pe pereți și pe uluci cu cărbune și cu cridă fel de fel de ocări și 'i-am ȑis să lase slugile în pace, să mai citească, să mai scrie, n'a ridicat mîna la mine? mî-a ȑis că vrea să fie liber ear nu sclav; alaltăeri mî-a fost mai mare rușinea, l'a'ntrebat nașaso, văru Alecu, ce 'nvață? și el 'i-a respuns că citește cartea cu trei Dumneȑei; Alecu 'i-a cerut să vadă cartea creȑînd că este mitologie, cînd colo era catihis. Eată cum îi învață dumnélui religia; mai bine îl dau la dascălu neamț, că să veđi pe băețelul leliți Săftichi de șase luni decînd urmésă la dănsul 'ți-e drag să'l audî.

— Aci este uă cestiune de apreciațiune ȑise domnul Spadon, eū cred că omul nasce absolut bun și că totul depinde de la educațiune; eū am ȑis'o asta de cînd eram în scôla militară.

— Omul nu nasce nicî așa de bun cît cred uni, nicî de tot reū precum o ȑicî alȑii. Cînd observă

cine-va bine pe copii descoperă în ei uă mulțime de instincte rele care toate să potă combate și desrădăcina printr'uă îngrijire continuă și persistentă, printr'uă educațiune bine înțelesă. Adevărul este că de și omul nasce cu acele instincte rele, dar conține în sine simțiri care desvoltându-se prin educațiune și prin relațiunile sale cu cei-l'alți ómenii îi dau puterea de a combate dispozițiunile cele rele; într'un cuvânt omul nu trebuie să se credă din nascere nici prea bun nici prea reu. „*S'il se vante, dit Pascal, je l'abaisse, s'il s'abaisse je le vante.*” Omulă nasce cu dispozițiuni și bune și rele, și în fine devine ceea ce'l face societatea. Numai prin educațiune să potă combate instinctele cele rele, numai ea le pôte combate și pôte face să nască în om dispozițiuni bune și vice-versa. Educațiunea trebuie să țintescă a face pe om folositor lui și societății, numai ea îl pôte face să înțelégă că pentru folósele ce găsește în conviețuirea cu alți ómenii sacrifică multe din voințele sale, confundă în parte interesul individual în interesul general, contractă datorii care îi creadă drepturi la sympathia, la afecțiunea și la ajutorul celor-l'alți ómenii.

La aceste cuvinte Domnul Jăpcănescu vechiū zapciū din timpul lui Caragea devenit democrat infocat și procuror se sculă violentū de la uă partidă de ecarte și intrerupse cu un ton de indignațiune.

— Ce! ear am început a vorbi de drepturi și de datorii? domnule, nu mai vrem nici privilegiuri nici sclavie, ne-am săturat de aristocrație! voim egalitate

și libertate domnule! pentru asta ne-am sculat la patru-deci și opt; le voim pentru că ele sunt basa societății Române a patriei lui Mihaî și lui Stefan. Ce să face mă rog libertatea individuală de vom admite drepturi și datorii? Așa unde mergem?

— Nicî drepturile nu sunt privilegiiurî nicî datoriile nu sunt sclavie; dreptul este justiția ce să cuvine fie căruia; el rămâne tot-d'auna curat și frumos or care ar fi legile și instituțiunile; datoria este ceea ce trebuie să facem ca drepturile năstre să fie mai tari și mai bine pădite; ea este uă obligațiune primordială a naturei omenesci. Corelațiunea între drepturi și datorii este așa de strânsă în cât de ar voi cineva să le despartă ar distruge de uădată tôte principiile de rațiune, de ordine și de echitate. Uă societate nu să pôte considera ca intrată pe calea progresului a civilizațiunei și a libertății de cât numai atunci când ómenii care o compună au ajuns a înțelege sântenia datoriilor; numai atunci drepturile civile și politice devină consecința împlinirei datoriilor; ear daca fie care nu să gândește decât la drepturi uitând datoriile care sunt sorgintea lor, acele drepturi devină ilusorii și rămână la discrețiunea celui ce va voi să le spulbere.

— Dumnéta vorbescî de societăți și ai dreptate; dar aceste theorii nu să aplică la uă națiune suverană și la un stat liber ca al nostru, respunse cu gravitate un judecător urmând cu condeiî de cridă cifrele după masă și proclamând roberul de șapte.

— Societate este uă dicere colectivă, conține în-

tr'insa idea de mai multe individe fără distincțiune de timp, de localitate, de seminție și de număr; adunarea a mai multor familii care au interese morale și materiale comune formésă uă populațiune; când acea aglomerațiune a dobândit prin limbă, prin religie, prin obiceiuri și prin aspirațiuni un caracter propriu și determinat trece la starea de popor; popórele prin desvoltarea literaturéi, prin tradițiuni istorice, prin creațiunea de instituțiuni și prin apărarea unui teritoriū propriū, ocupat de dênșii, dobândescū dreptul la uă viață proprie într'un teritoriū determinat și bine apărat, constitue uă națiune și formésă un stat. Ideea de societate, fie populațiune saū stat, coprinde într'insa idea de guvern și de legi care determină drepturile și datoriile fie căruea și al tutulor. Uă națiune este un compus de asemănări și de interese strâns legate între dânsese, uă asociațiune de ómenī civilisați, cu un teritoriū determinat, denu-mit și apărat de cetățenī uniți prin identitatea naturei lor physice și morale, prin lucrările prin care uă generațiune înzestreasă generațiunile următóre; uă asociațiune de ómenī uniți prin tradițiuni de gândiri de sentimente, de moravuri și de aspirațiuni. Ómenī ca să compue uă societate seriósă trebuie să aibă mai multe puncturi de asemănare între dênșii. Statul este concentrațiunea voințelor și dorințelor unei asociațiuni mari de ómenī ocupând uă țerră a lor, supuși acelorași legi, având același guvern saū este uă adunare a mai multor state care prin obligațiuni mutuale concură la siguranța și la independența lor.

Cu cât observarea datoriilor, respectul dreptului și identitatea aspirațiunelor strângă mai tare legăturile sociale între membrii unei societăți cu atât ei caută a se apropia unii de alții, a le conserva și a le apăra în contra oricărei încercări de a se atinge de dânsese, în contra or-cărui atac din întru său din afară. Cu cât acele legături au produs mai mult rod, cu cât istoria unei națiuni este mai bogată în fapte mari și frumoase cu atât credința și solidaritatea între membri ei este mai asigurată. Puterea și gloria națională crește cu dezvoltarea unui popor, și dezvoltarea poporului să face atunci când voința lui merge în acord cu rațiunea națională. Trebuința de dezvoltare a făcut că fie-care națiune și-a creat o aptitudine proprie după geniul său; toți recunoștem Italianilor o aptitudine artistică mai mare de cât a celor-l'alte națiuni; cine poate tăgădui gîntei Anglo-Saxone o activitate mai mare în muncă și un spirit de asociațiune și de organizațiune care o face a fi admirațiunea societăților moderne. Deosebiri între aptitudinile și tendințele națiunilor este productul naturii lor physice și morale, al climei, al formațiunii geologice a pămîntului în care locuiesc, al obiceiurilor, al moravurilor, al limbei, al religiunii, al guvernului și al intereselor; într'un cuvînt al geniului național. Aceste deosebiri ajungă a fi uneori atât de însemnate încît le facă a se crede incompatibile între dânsese, nască rivalități și gelosii, împiedică prin toate mijloacele dezvoltarea unele altora, să vatămă, să sfășie și caută a se destruge între dâns-

sele. Vorbim să înțelege de starea de astăzi, căci mâne știința și civilizațiunea, relațiunile politice, interesele internaționale și stabilitatea potu dărâma acele inimiții precum în alți timpî nesciunța și prejudicele le-au pututu crea. Peste puțin va veni ziua când fie care va înțelege că fericirea sa proprie este strâns legată și dependinte de fericirile celor-l'alți și că interesul individual bine înțeles este acela care ne îndemnă a face tot ce putem ca cei-l'alți indiviđi sau națiuni să devie cât să pôte mai avuți și mai fericiți.

— Nu ȑic, și acêsta pôte fi uă chestiune de apreciațiune, răsări locotenentul; dar ceea ce susține uă națiune este armata, de aceea un stat trebuie să aibă mulți soldați căci alt-fel o iaă cele-l'alte puteri în picióre.

— Uă națiune trebuie să fie tot-d'auna gata ași apăra teritoriul, dar nu trebuie să sacrifice tot la întreținerea de ostiri permanente care o ostenescă și o ruină. Societățile ca și indiviđii nască, trăescă, moră sau se transformă; fie mare fie mică ori ce națiune își are epoca sa de mărime și de decadență, de prosperitate și de nenorociri, să rădică și să menține nu prin arme, ci prin virtutea membrilor sei, și cade prin patimile care o corumpă și o demoralisă. Ostirile și forteretele le potă apăra numai atuncă în contra inimiului din afară când în națiune se află virtuțile care îi dau viață; dar în contra inimiului din întru care este mult mai puternic și mai teribil, nimic nu o pôte apăra. Acest inimi este

corupțiunea care mai tot-d'auna să manifestă prin discordie, dușman sub a căruia loviri au căzut statele cele mai puternice. Este de însemnat că națiunile să corumpă tocmai atunci când pară a fi mai tari prin arme.

— Noi avem un singur reu în țerră la noi și el ne vine de la boeri, ambițiunea, dise domnul Secăturuțu tânăr de șapte-spre-dece ani, elev din clasa a patra și impiecat la cancelaria prefecturei.

— D'apoî lasă că lea tăeat din unghișoră ministrul nostru! Ce om de Stat! strigă domnul Calemgioglu vechi scriitor la judecatorie și care aștepta prin telegraf numirea sa de grafier.

— Cât o sta ministru, întrerupse cocóna Zinca rădând; că d'o cădea de la putere ear te auđ injurându'l și aruncând cu noroiu în viața lui ca an, când diceai tot dumnéta, nene Iordake, că era prost, ne'nvățat, corupt, desfrănat și vândut streinului. P'atunci dai laudă lui Dumneđu că s'a făcut ministru omul cel mai onest și mai căpabil din tótă țerra, ș'apoî, tot dumnéta, când s'a făcut din nou ministru ai venit în fuga mare la lelița Anica, unde eram cu toți adunați, de ne-ai citit telegrama, vesel că ear a venit la putere omul cel mare al țerei; proclamându mai mester de cât pe Blondin, mai învățat de cât Meternich și mai dibaciú decât Neselrod; da lasă că te scim, îți schimbî ideile cu ministerile.

— Ce să facă bietul chreștin? este om cu familie grea, dise locotenentul oftând, eu aprecies pozițiunea sa, ea nu vine din ambițiune, ci vine din trebuințe.

— *Primum vivere deinde philosophare* ȳise domnul Vintilă, eũ care sunt plin de abnegăciune până a sacrifica nobila mea origină pe altarul principiilor, iubesc pe ministrul nostru de astăȳi, pe omul nostru cel mare, fiind că este un om plin de patimă; și în politică trebuie cineva să fie împins de ură în contra boerilor ca să pótă servi patria.

— Ura nu este uă patimă bună și dacă ea póte mulțumi une ori pe un individ însă nu póte da róde folositoare societăȳilor omenesci.

— Dar să póte să fie uă societate fără patimi, ȳise oftând cu glas mare dómna Economescu, damă de trei cununi. Ce ne îmbătrănesc și ne ofticésă pe noi damele?

— Natura omenescă este înclinată spre patimi, este adevărat, și va trece mult timp până ce educaȳiunea va isbuti a le desrădăcina; să póte ȳice că în secolul nostru nu există om fără patimi; dar Crestinismul, religiunea nóstră ne dă mari exemple de bunătate, de caritate și de abnegaȳiune; mersul progresului și a civilisaȳiunii este a îmbunătăȳi inima și a purifica spiritul a ne apropia de omul acela cum îl voesce fondatorul religiei nóstre.

Patimile sunt simȳiri care lucrésă cu tărie asupra inimei, o coprindũ și o strângũ, ele lăsate în voea lor corumpũ sufletul și rătăcescũ spiritul; inima cea mai lină are într'însa germenĩ de patimi. Educaȳiunea și împrejurările în care trăim potũ preveni desvoltarea lor, puterea raȳiunii póte să le mărginésă lucrarea; póte chiar să le exploatese în folosul o-

menirei dându-le uă direcțiune bine chibsuită, precum potū deveni vătămătoare când vor fi lăsate în voea lor. Rațiunea trebuie să fie destul de puternică ca să le pótă modera și învinge, căci ele lucrésă asupra sufletului, une ori chiar în contra voinței nóstre și îi dau uă activitate violentă precum dau inteligenței uă putere mai presus decât cea obicînuită.

— Ai dreptate domnule, adăogă tânărul scolar, este mai ales uă patimă care precum am dis'o mai adineaori împedică or ce progres, *ambitiunea* domnule, ea are să ne pérdă.

— Me értă Domnule daca îndrăsnesc să fiū într'acéstă privință, de uă părere cu totul contrarie; căci eū departe de a considera ambițiunea ca uă patimă vătămătoare pe care să caut a o isgoni din societatea nóstră o consider ca p'un tovarăș nedespărțit al progresului, și al faptelor mari; de am uă părere de reū este că n'o întâlnesc mai des la Români; ea ar contribui la mărirea și la înaintarea României. Ambițiunea rădică societățile, căci acei ce o aū, caută a se deosebi de cei-lalți ómenī prin muncă, prin istețime sau prin vitejie. Lauriī lui Miltiad care tulburău somnul lui Themistocle aū scăpat Athena. Uă națiune de ómenī fără ambițiune este uă națiune mórtă. Societatea și guvernul trebuie să caute a dirige ambițiunea ómenilor, a 'i deschide drumul, a 'i crea cercuri întinse în care să se pótă exercita și deveni folositóre ear nu să caute a o stinge.

Moraliștiī care aū studiat patimile omenescī le-aū împărțit în mai multe categoriī, aū deosebit mai ân-

tăiū patimile intelectuale precum sunt iubirea adevărului, a virtuței și a gloriei, între care să pôte numera și ambițiunea. Aceste patimi departe de a trebui combătute, societatea o repet trebuie să le încurajeze căci ele sunt mai tot d'auna triumful sufletului asupra poftelor, triumful spiritului asupra materiei; lor le suntem datori toate descoperirile în științe și în arte; ele sunt tovarășul nedespărțit al geniului. Ambițiunea nu este alt-ceva de cât dorința de a se deosebi de cei-lalți ómenī, de a fi lăudat și admirat; ea împinge pe om la fapte mari, îl silește a face serviciuri pentru care societatea să'l onoreze și să'i fie recunoscătoare.

Uă altă categorie de patimi sunt patimile sensuale: lăcomia, molățiunea, desfrânarea și altele, acestea sunt dominațiunea materiei asupra spiritului. Mai tot d'auna există în om uă luptă între spirit și materie, între rațiune și poftele corpului; când birue spiritul patimile își perdū caracterul lor cel reū făcător și pernicios, când din contra biruescū poftele atunci ele facū să tacă rațiunea, supună sufletul, îl corumpū.

Afară de aceste patimi acelea care aū ocupat mai mult și mai serios pe moralistī sunt acele pe care le-aū numit patimi mixte, fiind că ele nascū mai cu deosebire din relațiunile ce viața socială creēsă între ómenī, și din raporturile dintre sexuri; ele resultă din indoita noastră natură și aū uă mai mare influință asupra societăților. Fiind că s'a vorbit aici de patimi primejdiose țerii noastre voesc să vă vorbesc și eū de patima aceea care mi se pare mie cea mai

perniciósă și mai vătămătore din toate, aceea patimă este *invidia* sau pismuirea a or ce vedem bun la alții.

Omul invidios devine rău fiind că să crede nepăstuit de Dumnezeu și de oameni; inima și sufletul său să strică până a dori fără de trebuință or ce avere a altuia și a urî pe toți acei care au ceva; este condamnat a nu să mulțumi vre uă dată nici cu ceea ce are, nici cu ceea ce este; ci rîvnesc neconținut la alții. Invidia este patima care rîde mai mult sufletul în care a intrat; ea este mai neîmpăcată de cât ura, este sorgintea celor mai mari rele, ea naște vrajba și ura. Invidiosul își exersesă acțiunea sa mai cu deosebire asupra oamenilor de orice-care valoare. Arma cea mai obicinuită cu care să servă este calomnia; pismuesce de preferință pe cel ce ia a putut face bine, pentru că recunoștința fiind unul din sentimentele cele mai plăcute unui suflet curat și bun este supărătoare și nesuferită sufletului stricat și turmentat al invidiosului, în inima căruia s'au stins toate facultățile cele nobile, toate sentimentele cele frumoase, toate simțirile cele plăcute. Nimic nu corupe pe om ca această nenorocită patimă. Omul corupt prin invidie consideră datoriile către Dumnezeu, către societate și către el însuși ca uă chimară; toate lucrurile le raportează la mulțumirea patimilor sale și ajunge a crede că singurul adevărat bine pe pământ este mulțumirea patimilor sale celor rele; perdând conștiința binelui, se asociază cu acei ce crede că pot contribui la mulțumirea plăcerilor sale.

Un tânăr elegant și parfumat venit de curând de

la Paris unde studiase două ani literatura și care câstigase în ștos debută în conversațiune băgând banii cu sgomot în bunuzar.

— Philosophia dumitale este cam veche, mon cher astăzi lucrurile sunt mult mai simple: lumea cea nouă să împarte acum numai în două categorii: în prosti și în dibaci; acești din urmă trăescă bine fiind că trăescă din spinarea celor-lalți care sunt mai numeroși; trăescă din munca săracilor întocmai precum trăeauă uă dinioră nobili din munca moșicilor; este lesne a fi prost, dar este anevoe a fi dibaci; pe prosti noi îi numim mitocani, opincă, onorabili cetățeni sau public independinte și inteligente; pe cei-lalți îi numim după împrejurări și după timp; boeri, ciocoî, ciocoî vechi sau ciocoî noi, patrioți, partid liberal, roși, albi. Francesii care sunt mai înaintați în civilizațiune pe cei mulți îi numescă *Gogo* sau acționari, pe cei-lalți îi numescă *les habiles*. Ce s'ar mai alege de prosti dacă nu ar fi cei dibaci ca să'i conducă, ar da în gropi, ș'ar sparge capetele; nu este dar drept să plătescă serviciile ce le aducă cei dibaci?

— Morala dumitale își va avea pôte într'ună di împărăția ei, dar atunci scriptura ne dice că va fi vremea d'apoî; în lumea de astăzi însă glorie Domnului! dibaci sau inteligenții dumitale nu prea au sfârșit bun. Chiar acei pe care îi fericim pentru traiul lor cel bogat din spinarea altora, petrecă în neodihnă și moră miserabili; pe câți am vădută trăind și murind în ticăloșie fiind că nu au voit să fie în rândul celor ce numescă D-ta prosti. Credințele ce ai asu-

pra omenirei sunt greșite, cu toate acestea apărarea unor asemenea idei într'ua societate atât de tinăra nu este mai puțin un semn reu, un semn de bôlă morală fiind că denotă în cei ce le au uă dorință nestinsă de mulțumiri și de plăceri și când acele plăceri sunt dorite cu or ce prețiu, ele potu duce pînă la uitarea datoriilor, pînă la improbitate, la înșelăciune și la crimă; și scii că cea mai sigură manifestare a corupțiunei este nepađa datoriilor și nerușinarea; când omul a ajuns acolo urasce binele și merge pînă a simți uă adevărată mulțumire în persecuțiunii și în cruđimii. Când uă societate este în decadență asemenea ideii esu la lumină și ea u desvoltare; dar să înădușă și disparu când societatea este tănără, plină de viitor și condusă de un spirit de virtute și de devotament. „Când convulsiunile politice turbură un „stat, care este deja în fervere prin viciuri și depravațiunii, ăice Wyte Melville, spuma morală, ca „printr'ua lege a naturei, ese d'asupra; caracterele „cele mai fără principii, cele mai dispuse a urma „instinctele lor de hrăpire și de spediente ajungu la „un fel de renume, ajungu la pozițiunii înalte, de „puțină durată în adevăr, nesigure și defăimate; „dar jôcă un rol însemnat. Sub guvernele cele rele „nu este decăt un singur mijloc de a căpăta favóre : „acest mijloc este de a încerca să egalese brutalitatea „guvernantiilor ale căror case devinu receptacole de „iniquități și de trândăvie.“

Uă societate ast-fel după cum o doresci sa u țio închipuesci dumnéta este uă societate căduță și fără

rațiune de a fi; ajunsă într'ună asemenea stare ea trebuie să se ridice prin virtute, dacă a mai rămas în popor; trebuie să se transformese sau să péră.

Corupțiunea este cu atât mai primejdiosă, fiind-că este contagiosă, răspândește împrejurul ei uă atmosferă în care delicateta simțurilor să strică și gustul să depravésă. Dacă uă societate cădută sau aproape de a cădea să mai pôte rădica și renasce la viață, acest miracol nu să pôte opera de cât prin virtutea femeilor; legenda secolilor pe dânsa ne o arată sdrobind capul șarpelui; ear când și dânsa ajunge a jace adormită în lucs și în vóluptate viciul umblă cu capul rădicat și triumfător pentru că scie că nu are cine să 'l sdrobéscă. Spiritul sfânt găsește virtutea prin care se nasce un salvator.

„Ceea ce nici un om nu îndrăsnea să facă, a făcut'o uă femeie, dice Eugenie Pelletan; ea a ascultat „glasul inimei sale, și sub porunca ei a scris actul „de acușațiune în contra plantorilor negrieri. America „a audît reclamarea pathetică a Harrietei Stow, s'a „cobořit în cugetul seü și i'a fost rușine de sine; „după cât va timp, presidenția lui Lincoln eșea din „coliba lui Oncle Tom.

„Omul este îndrăsnet la foc, dar este slab dinaintea opresiunei, dacă ea persistă el simte trebuința „de a să închina biruitorului. Femeea din contra are „darul martirului, ea din nascere pórtă în fundul inimei sale uă curățenie care se revoltă în contra „succesului; vede într'ânsul un fel de desfrânare și

„uă lovire asupra conștiinței; mai bine móre de cât să trăească în pace cu dânsul.“

— Da cu femeile o să faci trébă? di-se domnul Fanaridi, ele după lege sunt făcute să caute de casă sub autoritatea bărbatului, să'l asculte și să se témă de dânsul; să vă spun eū de unde vine corupțiunea la noi; vine din lipsa legilor, ne lipsesc uă grămadă de articole; nu mai departe decât erī am desvinovățit la tribunal un hoț prins asupra faptului și l'am achitat fiind că nu am găsit articol special în lege.

— Corupțiunea domnul meu vine din patimile cele rele și patimile nu să potū înfrâna prin legī ci numai prin învățătura religiósă și filosofică și prin educațiune. Cu cât uă societate este mai civilisată cu atât patimile perdū puterea lor asupra sufletului, cu cât educațiunea unui popol este mai îngrijită și învățătura mai respândită cu atât spiritul să lumineasă și rațiunea să întăresce și devinū mai tarī în contra patimilor; statistica ne confirmă acéstă teorie prin totū felul de observațiuni; este constatat și dovedit într'un mod netăgăduit că miseria și crimele să imputinėsă cu cât luminele să respândesc mai mult. Educațiunea măresce inima și micșorésă patimile, ne obicinuesce a vedea și a găsi mulțumirea nóstră în fapte bune, ne formésă gustul și ne învață a admira și a iubi binele și frumosul; învățătura ne dă armele cu care ne putem lupta contra patimilor. Învățătura religiei, a filosofiei și a sciințelor ne arată datoriile nóstre către Dumnezeu și către ómenī, ne arată adevărurile în care trebue să credem; învățătura Istoriei

ne arată exemplele ce trebuie să urmărim ca să perpetuăm virtutea și ca să ne facem demni de stima, de recunoștința și de admirațiunea urmașilor noștri; învățătura literaturii și a frumoșelor arte ne înalță spiritul către sublim și frumos, îl curăță de cuge-tări proste; învățătura profesională ne dă mijloce de a ne procura prin muncă un trai onorabil nouă și familiilor noastre. Exemplele cele bune date de părinți și de vecini ne obișnuiesc a călca pe calea de la care nu ne putem abate fără de a compromite încrederea, stima și considerațiunea de care voim să ne bucurăm. Fără aceste elemente ale educațiunii nu avem nici mijloce de a cunoște drumul pe care trebuie să mergem, nici putem dobândi tăria de a învinge instinctele brutale ale trupului, nu găsim mijloce de a ne procura o existență onestă și rămânem supuși la cele mai rele din toate patimele, la invidiă și la ură, patimi care învrăjbesc societatea, o desbină, o sfâșie și o pune la dispozițiunea inamicului care voiesce să o pierdă.

— Apoi când ar fi toți ca dumnului de procop-siți, dise Sălbătăcescu arătând la tânărul căruia îi surisese norocul în lansquenet, ferice de béta țera! Ce-ți diceam eu domnule? mai fă scolii, mai strigați să facem scolii!

— Toți ceru instrucțiunea publică și o ceru pentru toți obligatorie și gratuită; o ceru cu drept cuvint tocmai pentru că trebuie să fim destul de luminați și înarmați cu puterea rațiunii ca or când să ivescă idei greșite și subversive ca acelea pe care le progagă

tânărul nostru literat să le pótă combate și respinge. Instrucțiunea publică este uă instituțiune fôrte delicată, ea trebuie regulată și organizată ast-fel ca să nu facă ómení stricați; să ne ferim mai cu deosebire de a înmulți numărul tinerilor semidocti, plini de fumuri, care ne putând fi folositori devin primejdioși; buní de a resturna și de a dărâma, dar incapabili de a edifica. Instrucțiunea publică bine înțelesă trebuie să aibă de scop a împlânta în inima tinerilor sentimentul de justiție, de frica lui Dumnezeu și de împlinirea datoriilor către sine și către semenii săi; a rădica demnitatea și spiritul și a'l face demn și capabil pentru cariera ce voesce să îmbrățișese. Modele de uă bună organizare a învățăturai publice primare să găsescă astă-dí în mai multe țeri, voiú cita mai cu deosebire Statele-Unite, Scoția și Saxonia; acolo tot copilul de la cinci până la cinci-spre-deci ani învață a ceti, a scri, a calcula și a desina; își formésă inima și rațiunea prin învățătura religiósă și morală; cunoscințele de geografie, de istorie, de geometrie, de mecanică, de agricultură, de istorie naturală și de igienă, îl facú apt la viața practică; își exersésă corpul prin gimnastică și prin cântare. În scólele americane tinerii să formésă la viața publică familiarisându-se cu chestiunile importante ale țerei și exercitându-se a vorbi în public. În scólă, în biserică, în adunări sârbătorile și serile de érnă li se vorbesce neconținut de morală și de politică; nu ca să'i facă nesupuși ci ca să'i obicinuéscă din copilărie a respecta constituțiunea și a iubi libertatea.

„Omului îi trebuie uă predare perpetuă, ȃice D. „Laboulay, creștinul și muncitorul are trebuință de „uă predare continuă. Iată marele serviciu ce aducă „bisericele, jurnalele, bibliotecile populare, cursurile „și adunările publice și acele miș de asociațiuni care „în țările libere țină în desceptare religia, știința și „opiniunea. Ast-fel uă asociațiune devine uă libertate „socială și libertatea devine cu atât mai precioasă cu „cât combate ne'ncetat nesciința și patimile cele rele, „duce lumina până în locurile cele mai miserabile, în „locurile acelea unde să dospesce invidia și ura, și „năbușaste revoluțiunile chiar în vatra lor.“

— Vina este totă a boerilor care nu lasă pe Domnitor să facă cum scie el că este mai bine pentru țără, ȃise domnul Oftescu, aruncând pe masă o pereche de cărți cu care făcuse paciență, ca să vadă dacă să reinființesă casieriele de plasă. Pe cât va fi uă aristocrație fie de nascere fie de bani sau chiar de merit nu să indreptesă lucrurile. Acum știu că o să fim toți de o potrivă. Un lucru bun ar fi de făcut, să ne oblige guvernul să ne îmbrăcăm toți într'un fel, să ne îmbrăcăm țerănesce; ar fi și mai eftin și mai frumos; ar lipsi modele care ne corumpă și ne ruinesă.

— Mai frumos da! fracul și pălăria nu au nimic theatral, dar mai eftin nu! costumul țerancelor noastre dă mare câmp luxului de stofe și de podóbe pe pept, pe cap și la brâu; modele când s'ar mărgini la îmbrăcăminte nu ar fi atât de ruinătoare cât cređi; ele sunt un mijloc puternic de propagandă bună sau rea

când se agață de moravuri de modul de a trăi, aū uă putere fórte mare căci pornescū tot-d'a-una de la clasele cele de sus pe care cei micī și săracī ținū drept onor a le imita; fie care voesce a mânca, a bea, a se plimba ca cei marī și ca cei avuți; le imitēsă echipagele, livrelele și chiar viciurile. Ceea ce este numai un obiceiū reū saū un capriciū la clasele avute, devine de multe orī viciū la clasele de jos; patimile și poftelē lor sunt mai vii și mai arđătóre. Ceea ce este o derăpănare a avereī pentru uniī devine causă de prevaricațiunii și prădăciunii pentru cei-l'alți; luxul toaletelor, echipagelor și mobililor devine de multe orī cauza de desonoare a familieī. Dar precum moda este un instrument de corupțiune asemenea pôte deveni și un mijloc puternic de moralizare. Clasele care dau tonul în societate, clasele pe care le imitēsă celel'alte de ce să nu caute ca bunul ton să fie a purta toalete simple și de bun gust; în loc de toalete grele și scumpe, să caute a petrece uă viață modestă și plăcută în familie, uă viață laboriósă și onestă în loc de a fi moda să trăiască numai la visite, la plimbări, la teatru, la grădinī publice și la baluri, neaflând nicăiri mulțumirea după care oftēsă și asceptând tot-d'a-una cu nerăbdare finitul petrecerei ca să-și scótă necasul pe slugi și pe copii. De ce în loc de a fi de modă pentru o damă, a fi cochetă și a avea adoratori să nu fie la modă a fi uă soție virtuósă, mumă îngrijitóre pentru moralitatea și învățătura copiilor. Damele Române ar trebui să-și pue ambițiunea a fi un model de îmbunătățire morală a societății nōstre, uă glorie

care prețuesce negreșit ceva mai mult decât admirarea și omagiile mincinoase ale tinerei fără ocupațiune.

Familia este basa societății și femeea este stâlpul familiei; de la modul dar cu care să facă căsătoriile, depinde în mare parte moralitatea și fericirea societăților. La noi însocirile la orașe ca și la țară să facă prin zestre, foarte puține prin afecțiuni; de cele mai multe ori un tânăr ne sciind cum să își îndreptese ranele făcute avereii sale caută uă zestre, acest mod pune de la început pe bărbat într'ună stare de inferioritate în ochii femeii, fără ca această inferioritate să o rădice pe dânsa în opinia sa proprie, căci nu poate să atribue preferința ce i s'a dat nici meritelor intelectuale nici calităților morale; fiind că scie că acea preferință s'a dat avereii; pe de altă parte certitudinea la unii de a găsi ori și când uă zestre neaccesibilă creditorilor, face pe tinerii nepăsători pentru averea rămasă de la părinți. O răsipescă contractând obiceiuri de lux și de nelucrare, prin urmare aduce în familie un element stricat. Pune pe bărbat într'ună pozițiune umilitoare dinaintea femeii dintr'al căreia avut are să trăască, rămâne la discrețiunea capriciilor și a exigenților ei, exigențe care cresc cu diferența contingentului adus de fie care la susținerea sarcinilor familiei. Căsătoriile din amor sunt fondate de cele mai multe ori pe un sentiment trecător și care de multe ori nu este de cât efectul imaginațiunii și al ilusiunelor care cadă una câte una, când acei care se admiraă fără a se cunoște

se descéptă și vëdă că realitatea nu sémănă cu ceea ce visaseră unul pentru altul.

— Apoi asta este și discutăciunea mea cu domnișórea Zinca; nu'î ȑic tot-d'auna că familia nu este în natură; or cum ne vom întórce vedem că matrimoniul nu póte dura; onorata dómná 'm'í-a făcut deschercăciunea că este pentru *consortium omnis vitæ* și nu voesce să admită divorsul. Aȑi înȑeles acum dómná că eă am dreptate și sciȑi că în cestiune de familie nu pot fi bănuít de partimonăciune ca unul ce sunt viȑă de Domn, după cum v'aȑi convins cu toȑii. Când vorbesc dar pentru abolăciunea familiei vorbesc în contra intereselor mele; dar ce să fac daca ardórea patriotică mă consumă și dacă sunt democrat și doresc binele năciunei mele, întrerupse d. Vintilă.

— Ertăȑi-mă, domnule, dar am fost întrerupt, căci de m'aȑi fi lăsat să isprăvesc v'aș fi spus ce este uă căsătorie care înfăȑișeză tóte garanȑiile, este aceea care nasce din amicie și din stimă, acea afecȑiune care cresce necontentit cu întărireá acelor sentimente care forméză legăturí nealterabile între duoi tinerí destinaȑi a convieȑui; pe stimă și pe amicie să póte stabili căsătoría și fonda adevėráta familie.

— Pentru familie de! calea valea, ȑice domnul Fluturescu, tot mai sunt nisce consideraȑiuní, copií, afecȑiuní, interese; dar pentru proprietate ce póte ȑice cineva! Cu drept este ca unií să aibă cu prisos și alȑii să se uite cu jind la bunurile lumeí; unií să piară de fóme și alȑii să bea și să banchetuėscă? trebuea în condica asta nuoa să o fi desfiinȑat

cu totul; când faci reforme încăl să le faci cum să cade.

— Îți vine lesne, vești bine, să vorbești așa fiind că 'ți-ai vândut moșióra care 'ți-a rămas de la tată-teu, ai vândut și casa ce 'ți-a lăsat biată lelița Smaranda și le-ai tocat tóte coala la masa aea; ascéptă acum să le vindem și noi, ș'atunci bucuros, ȕise cocóna Zinca cu un glas de soprano.

— Pentru proprietate sunt domnule cuvinte tot atât de puternice ca și pentru susținerea familiei; căci vei bine voi să convii că omul diferă de vită prin cugetare, și ca ființă cugetătoare trebuia negreșit ca într'ua ȕi, mai curând sau mai târziu, să dobândească consciința spaciului și a timpului; prin urmare a trecutului și a viitorului, a cunósce pe unul și a se preocupa de cel-l'alt, într'un cuvânt să devie prevădător. Pe de altă parte el fiind un compus de puteri fizice, morale și intelectuale, puteri care trebuiesc ținute și dezvoltate, puteri care să ostenscú prin muncă și să spoiescú prin consumațiune, el a fost îmboldit la muncă prin perspectiva mulțumirilor ce are să dobândească după urma productului ostenelilor sale. Acesta să póte numi rațiunea activității omului.

Cu cât trebuințele omului s'aú făcut mai numeroase și mai variate cu atât el a trebuit să devie mai păstrător, mai prevădător. Trebuințele sunt îndemnul muncii și al mesetugurilor. Suprimă trebuințele adică consumațiunea și ai suprimat tot uădată și munca și productiunea; omul ne mai având interesul de a dobândi, nu mai simte trebuința de a munci; cine ar

mai voi să producă dacă nu ar avea certitudinea că nu va veni altul să consume ceea ce a produs el; cine s'ar mai osteni dacă productul nu ar deveni proprietatea absolută a aceluia ce l'a dobândit prin munca și ostenéla sa. Dacă persóna și facultățile omului nu se potů tăgădui ca proprietate a sa, cum să póte tăgădui proprietatea productului puterilor și a facultăților lui; așa dar cred că veđi domnule că proprietatea este o consecință inevitabilă a naturei fizice și intelectuale a omului.

Ai dreptate! eű tot-d'auna am ȑis'o și o repet și astă-ȑi : trebuia de la început să nu se recunóscă proprietatea; trebuia toȑi să fie datorĩ să muncéscă de uă potrivă și să se foloséscă cu toȑi de uă potrivă de bunurile lumei și ar fi mers tréba bine, adăogă domnul Vintilă.

— Aci este uă eróre; dumnéta creȑi că societatea a instituit proprietatea; dar nu te gândesci că ar fi mai drept a ȑice că proprietatea a format societățile ca să o póta apăra. Proprietatea emană de la un instinct natural, de la acela care să descéptă în fiecare și îi spune că este stăpân pe persóna sa. A suprima dreptul de proprietate al omului asupra productului muncéi sale, este a opri creaȑiunea acelor produse; a lua uă parte dintr'acele produse este a descuragia pe om de a se ósteni altă dată pentru dobândirea lor; este a opri activitatea slăbind mobilul care il împinge la lucru; a să atinge de proprietatea internă, a îndatora uă ființă activă și liberă de a întreprinde uă lucrare ce n'ar întreprinde de

sinesî, sau a'l împedica de la un ram al mijlócelor sale de producţiune, a întorce prin urmare facultăţile de la destinaţiunea lor naturală este a micşora puterea productivă a omului; şi or ce atingere a proprietăţii interioare sau exterioare este contrară utilităţii şi justiţiei. Suprimă proprietatea şi ai suprimat de bună sémă munca şi producţiunea, ai suprimat indemnul descoperirilor, ai suprimat progresul şi ai redus pe om la starea de troglodit, mâncând or ce póte găsi, or ce póte apuca, or ce póte hrăpi; stare în care nu mai are trebuinţă nici de casă, nici de sat, nici de oraş, nici de stat. Fără proprietate nu putem vedea alt de cât miserie şi barbarie. Proprietatea îmboldesce munca.

Tinărul literat mă intrerupse cu argumentul următor debitat pe un ton doctoral.

— Dică că satisfacerea trebuinţelor este origina proprietăţii, şi că prin urmare este un drept al omului, un drept natural basat pe trebuinţe adevărate; așa fiind mi să pare evident că nu să póte aplica de cât la ceea ce este product al muncii; cum dar omul s'a făcut stăpân pe pământ care nu este, nu o poți tăgădui, un product al muncii sale; chiar după scriptură, el este făcut de Dumnezeu, el este un obiect asupra căruia omul nu a putut avea nici uă acţiune; nimeni prin urmare nu şi'l póte apropria nici în totul nici în parte, nimeni nu póte avea asupra lui un drept mai mare de cât cei-lalţi; el trebuie să fie la dispoziţiunea fie-căruia.

— Domnul mi-a luat argumentul din gură, dise

nobilul profesor, și argumentând ast-fel dau dovezi de abnegăciune și patriotism; căci trăgându-mă din luminatul Vintilă Vodă, precum este dovedit, aş putea să revendic drepturi de proprietate pe moșia Slănicu cu cetate și cu ocne cu tot.

— Argumentul dumnévoastră ar fi netăgăduit dacă pământul ar produce fără muncă și în abundență ródele lui, dacă n'ar fi acoperit de mărăcină și de ciulină, dacă el ar da grâul, porumbul, prunile și struguri, fructele și legumele fără de a fi fost mai întâiu curățit de mărăcină și de burieni, îngrașat, arat, semănat, grăpat, plivit și muncit dacă pomi ca să dea fructul lor nu ar avea trebuință să fie sădiți, răsădiți, altoiți, săpați, îngrijiți, curățiți, udați în toate zilele, ani întregi cu sudorea frunței omului, ca după timp îndelungat să începă a da róde și să resplătescă pe muncitor de ostenele și de cheltuelile ce a făcut mai mulți ani d'a rândul, fără alt folos de cât speranța de a culege mai târziu, peste patru, cinci sau dece ani rodul ostenelelor sale.

Cine ar voi să curețe un pământ de buturugi, de petre sau de nisip, să'l amendese, să'l îngrașe, să'l drenese, dacă nu ar avea asigurarea că după toate cheltuelile și ostenelele el, numai el, va avea dreptul de a'l ara și d'al semăna? Cine ar semăna, dacă nu ar avea dreptul d'a recolta? Cine ar sădi, duși, pruni, peri, meri dacă nu i s'ar garanta dreptul de a să folosi de ródele acelor sădiri.

La începutul lumii, negreșit ómenii fiind puțin la număr aveau și trebuințe foarte mărginite; pământul

dintre marea Caspică și golful Persic le da fără muncă și cu prisos rode și plante plăcute și nu era trebuință de proprietate, nu să certa nimeni pentru uă banană, pentru uă nucă de coco sau pentru uă foae de viță; într'acele locuri chiar astăzi poți întâlni Derviși și Eziți frumoși, groși și 'naltți care trăescă ca păsările cerului fără casă, fără altă îmbrăcăminte de cât uă pele de căprioră; ómenī care nici nu sémănă nici nu recoltéză; dar mai târziu ómenīi ímulțindu-se s'aú ímulțit și trebuințele prin dobândirea cunoscínțelor, atunci pămíntul nu le mai putea da cu índestulare fără muncă cele trebuincioase, pămíntul acela nu 'i-a mai încăput și a trebuit să caute aiurea; s'aú dus de aú locuit și alte pămínturi ínfínțând pretutíndenī proprietatea. Supus prin legea naturei lui físcice a'și perpetua neamul, omul a trebuit să caute a íntempina și trebuințele copiilor; aceștea mărindu-se aú unit munca lor cu aceea a părinților și mai târziu aú trebuit să dea bătránilor ajutorul ce primiseră de la dânsii ín timpul slábiciunei copilăriei lor. Aceste ajútóre mutuale impuse de legea naturei, basate pe adevérate trebuințe aú confundat munca părinților cu a copiilor și aú creat dreptul de ereditate, consecínță fatală dar ínevítabilă a naturei físcice și morale a omului.

Proprietatea pămíntului este atât de ínerentă naturei omului íncât este de ínsemnat că din tóte proprietățile, la nici una nu ține el ca la proprietatea de pămínt; nu iubesc nici uă avere cum iubesc casa ín care s'a născut, arborele la umbra căruea a

copilărit. Proprietatea pământului este cea mai sacră din toate căci ea unind familia prin interese și prin sentimente, dezvoltă într'însa toate virtuțile domestice care devin mai în urmă izvorul virtuților sociale. Omul care nu are amorul familiei și al proprietății nu va avea nici uă dată amorul patriei.

Aplecarea omului de a poseda pământ o găsim la toate némurile, și o găsim cu atât mai dezvoltată cu cât un neam este mai civilizat. După cum veđi, domnule, nu poți lovi proprietatea fără de a lovi și a doborî familia, precum nu poți lovi familia fără de a lovi societatea. De când lumea nu a existat societate civilizată fără familie, fără proprietate sau fără ereditate. Indiviđii se folosesc și se bucură de bunurile ce au dobândit și acele ce le rămân la sfârșitul vieții le transmit moștenitorilor, eată proprietatea privată. Secolii grămădesc rezultatele lucrărilor tuturor ómenilor și constitue capitalul, averea națională; nu este uă ăi în viața popórelor civilizate care să nu adauge uă bogăție nouă la capitalul social, la averea națională. Cu cât proprietatea va fi mai garantată, cu cât legile o apără mai bine cu atât acea societate este mai bogată, cu atât înaintésă mai repede, cu atât devine mai puternică. Toți călătorii au constatat starea de miserie și de cametă care există în țările unde proprietatea nu este bine asigurată; acolo lucrarea pământului este părăsită, acolo să află câmpiile cele mai sterpe; dacă câte uă dată să pripășesce câte un capitalist, el stă cu averea în geamantan gata pe fugă; cată să o aibă în ce póte fi mai lesne de ră-

dicat, în diamanturi și argintărie ca să le pótă lesne ascunde, își face casa cât póte mai próstă ca să nu pótă descepta bănuiala și excita invidia. În timpul confiscațiunelor și până în timpii din urmă casele Evreilor și ale Armenilor în Turcia erau văpsite în negru pe din afară ca să nu bată la ochi. Camăta este singura speculă în asemenea țeri. Bogăția și creditul nascău cu proprietatea.

Negațiunea proprietății este negațiunea principiilor fundamentale ale moralei, căci dacă nimeni nu ar avea drept pe nimic, adică, dacă nu ar poseda nici un obiect al său, nu este a dice că are drept pe tot ce există și prin urmare că puterea materială și dibăcia pot să își împartă tot ce există dacă s'ar mai găsi ceva pe lume? și atunci unde rămâne probitatea? Dacă s'ar putea realiza utopia de uă comunitate universală sau numai de comunități naționale s'ar rădica omului cu totul dorința de a îmbunătăți și d'a înfrumuseța pământul, s'ar stinge concurența, emulațiunea și geniul descoperirilor, am ajunge prin nivelarea averilor, a pozițiunelor și póte chiar a inteligențelor, la cel mai jos grad al scării sociale, adică la desființarea industriei, a artelor, a comerțiului, a științelor, și omenirea ar trece de la starea civilizațiunei la a barbariei. În ordinul economic, adică al bogăției publice și private am ajunge la miserie. De unde astă-dí avem în societate săraci și bogați, am fi toți uă apă, cum să dice toți de uă potrivă săraci. Sărăcia care tinde a dispărea cu progresul descoperirilor în științe și în arte și cu îmbunătățirea instituți-

nelor, s'ar lăți ca vălul nopții și ar coplesi omenirea întrégă coborându'o la cea mai ticălosă stare.

Dreptul de proprietate este principiul care a creat societățile libere și civilisate; fără proprietate nu pôte exista uă asociațiune politică.

— Eū sciū atăta că dacă nu s'o desființa proprietatea, nu mai ajungem nici uădată la egalitate, mormăi tinărul Fluturescu.

— In adevăr desființarea proprietății ne-ar da egalitatea; dar ne-ar da aceea egalitate pe care am putea-o numi egalitatea de jos, ne-ar da barbaria ear nu egalitatea la care trebuie să aspirăm, egalitatea de sus; căci la aceea nu să pôte ajunge de cât numai prin înaintarea în arte, în științe și industrie; numai ea pôte derăma privilegiul, numai ea pôte a franca omul din tôte lanțurile nevoilor și rădica societatea. In cât privesce pământul este constatat că numai proprietatea îi pôte da valóre, numai ea il pôte curăți de mărăcină și de petre, numai ea pôte usca mlasceinele și pune pământul în stare de a deveni producător. Acel care s'ar îndoi despre acest adevăr n'are de cât să cercetese starea pământului în părțile Asiei unde el este liber și fără stăpân precum il veī Dumnéta; pământul cel mai roditor din lume care rămâne în toți anii neproducător; dar ca să nu te duci așa departe, comparésă unde vreī pământul rămas comunal cu acela care a trecut în stare de proprietate privată. Un exemplu vrednic de însemnat este ceea ce s'a observat în Landele departamentului Girondei din Francia: 300,000 hectare de un pă-

mânt neroditor, un strat de humus ca de un deget de gras aședat peste un pământ cleios, acoperit iarna cu apă și vara uscat, ars de sóre; acum vr'ua douăspre-dece ani venitul ce da acest pământ nu era nici de un milion, să socotea pe 3 franci venitul unui hectar care să vindea pe 100 de franci, astă-dî jumătate dintr'acest pământ, cât era proprietate particulară s'a pus în exploatare după sistemul de drainage al domnului Chaberlant și producerea lui s'a suit la 100 de franci de hectar adică de la 450,000 la 15 milioane de franci, iar cea-l'altă parte ca la 150,000 de hectare care este proprietatea comunelor a rămas în starea cea d'ântéiū, neputându-se folosi de descoperirea învățatului inginer.

— Acolo sunt ast-fel de ómenī, proprietarii sunt bunī și generoși, dar nu ca la noi boerii, rēi, hrăpitori, care trăescū ca părăsiți din sudórea creștinului, dīse domnul Jăpcănescu.

— Nu am nimica de dīs, domnule, pentru apărarea aceloră din proprietarii ciocoī, boeri saū neguțători care profitând de simplitatea și nesciința țeranilor, saū care sprijiniți și favorisați de uă administrațiune arbitrară și de uă justiție părtinitóre aū putut supune pe cei slabi și lua de la clăcași cătu'si de puțin peste ceea ce legea le acorda. Inșelătorul și prevaricatorul merită critica și osānda ómenilor onești la orī ce categorie și la orī ce condițiune ar aparține el.

— Ei! d'apoī claca nu era robie? întrerupse domnul Oftescu, reîncepând pasiența care nu vrea să éasă.

— Claca nu era proprietate nici proprietatea nu

era claca; pot dice încă că dacă ea era foarte vătă-
mătoare proprietarului, în folosul căruia se părea in-
stituită, și mai cu deosebire era în paguba generală
a producțiunei țării; dar dacă vom cerceta cu condeiul
în mână și cu aritmetica în cap, ce speculație au
făcut acei care au devenit proprietari de moși în
țără la noi, ne putem convinge lesne că nu au hrăpit
de la nimeni, nu au desbrăcat pe nimeni, nu au furat
nimenui nimic și că nu merită a fi tratați cu seve-
ritatea cu care îi tractești dumnéta.

— Pământurile, este știut că au fost ale țăranilor,
boerii le-au luat de la ei. Sunt hrisóve domnesci care
o dovedescú acésta tot așa de limpede precum v'am
dovedit și eu că mă trag din Vintilă Vodă.

— Nu există asemenea hrisóve și nici nu potú
exista. La noi ca în toate țările, pământurile cucerite
s'au împărțit la învingători. România n'a putut fi
tótă ocupată și împărțită colonilor lui Trajan; uă
mare parte a rămas pământ fără stăpân sau al Sta-
tului, și încă chiar dintre Români împroprietăriți
mulți părăsind mai târziu țera și fugind de năvălirile
Turcilor și ale Tătarilor precum au făcut Meteș Vi-
tejescu, Vlad Socol, Toma Dorobăntescu, Lupu Săbăuț,
Oprisan Soldățescu și alții, părăsind Clocociocu sau
Clivu, pământurile lor rămase fără proprietar, au de-
venit ale Statului împreună cu altele, și Domni după
vremi le-au dăruit slujbașilor credințioși și ostașilor
viteji, individual sau în devălmășie.

„Am hărăsit loc sterp din pustie din hotarul Câmpii
„Stănescilor ca să le fie lor și urmașilor ocină și

„moșie de veci...” Ast-fel s'a dat moși Odivoilor, Dorobanților, Roșiorilor, Verdișorilor. Acestea au devenit moși mosnenesci sau răzășesci, proprietatea mică, de multe ori în devălmășie sau indiviță. Daniile pe la Căpitani și pe la Mănăstiri au format în România proprietatea cea mare la care a venit de s'a adăogat neconținut, precum se va adăoga și d'aci în colo împreunarea de părțicele mici pe un singur cap, prin moscenire, căsătorii și cumpărători. Pământurile acestea sunt ele alodiale, beneficiale, tributare sau feudale, sau sunt de curată, bună și adevărată proprietate, moșie ocină trecută de la unii la alții prin moscenire, zestre, dani sau cumpărători cu bani buni câte ughiū, talere și parale atâtea funia, ocaoa sau dramu?

La noi proprietatea a fost curat Română.

Domni resboinici ca Miha și ca Bogdan la în-tórcerea lor din Ungaria și din Polonia au încercat a introduce și în țera noastră proprietatea feudală, proprietate Wendă ca uă putere militară precum introduseră și Turcii Spahilicurile în multe părți ale imperiului Ottoman; dar uă asemenea instituțiune fiind contrarie spiritului românesc n'a putut lua rădăcină în țera.

„Numai îndrăsnela unora din stăpâni moșiiilor a „putut ai vinde (este vorba de vecini) ai da de „zestre, și nu sunt volnici stăpâni satelor, când „vinde moșia să vîndă ómeni ci ca nisce săteni ai „satelor, în sat să rămăe făcând ei slujba cu nart „24 de dîle și dijmă să dea....“ dice hrisovul de

la 1749. Mai târziu obligațiunile puse de Turci asupra Domnilor Phanarioți pentru aprovizionarea forteretelor Dunării, au adus amestecul autorității în nisce transacțiunii care trebuia să rămăie tot-d'auna libere, și ca să nu fie nici uă pedică pentru lucrarea pământului, ș'aū arogat dreptul a otări preciori, a pune *narturi* precum vedem în chrisóvele lui Calimac și lui Moruz și în legile lui Ipsilant și Caragea, *narturi* pe care mai în urmă regulamentele organice de la 1831 și firmănele de la 1852 le-au consacrat, împuind unei părți obligațiunea de a ceda uă bucată de pământ determinată și celei-lalte obligațiunea de a da un numer de ȱile clacă, și dijmă. Acesta este pactul numit în lege *relațiunii reciproce d'între proprietari și sătenī*, legătură silnică și obligatorie care nu trebuie și nu póte să existe în starea de civilizațiune și de libertate.

În România populațiunea s'a format prin colonizație, iar nu prin conquistă, prin urmare s'a format aici ca și la Romani la Greci și Phenici, privată iar nu comună saū a statului ca în Asia, „the Wala-chians are surrounded by, but not mixed with the „barbarians“ (Romăniī sunt înconjurați, iar nu amestecați cu barbari) ȱice Gibons, și drept ȱicea adunarea boerilor Moldovei la 1817 : „că Dragoș a „găsit țera împărțită în proprietăți particulare și că „proprietăți particulare erau numai *locurile din pustie*, nimeni nu posedă braniscile domnesci și locurile „tărgurilor.“ Acest Domn ca și Radu Negru, nevenind ca cotropitor a trebuit să respectese proprietă-

tile, și așa a și făcut; când au voit mai în urmă să facă daniile la mănăstiri; a cumpărat moșii cu bani precum a făcut și Alexandru cel bun.

Cercetând bine te poți incredința că afară de moșiile de mână murtă, cele-lalte mai toate, au trecut în cei din urmă trei decii de ani prin trei sau patru mâini; așa dar chiar de am putea admite pentru un moment că origina proprietății de pământ să fi fost uă spoliațiune de către cei d'ânteu proprietari, sau că să se fi cumpărat cu bani reu dobândiți sau căscigați prin fraudă, abusuri, violenții, prevaricațiuni, concusiuni și confiscățiuni, cine poate fi în drept în secolul al XIX-lea să vie să pue mâna, după uă prescripțiune de secol, pe uă avere cumpărată pe bună credință, cu bani muncii și bine căscigați? nu ar fi acesta uă lovire a principiului sacru al proprietății, ast-fel după cum este regulat în condica noastră civilă nua și veche, ca și în toate condicile civile ale Europei? Ca să ne înțelegem mai bine să luăm de exemplu un onest neguțator, croitor, cojocar sau zaraf carele pe la anul 1827, după ce a căstigmat prin industria sa, a putut pune la uă parte un capital de două mii de galbeni, bani bine dobândiți, nu prin hrăpire, nu prin husmeturi sau chiverniseli, nu ca boer sau ca ciocoiu, ca griffon sau ca croncan, ci prin muncă, prin industrie, prin comerț și prin economie. Să ne închipuim acum că acel negustor om de gust sau de speculă să fi băgat acea economie de două mii de galbeni în cumpărătorea unei moșii, nici scumpă sărată, cum să dice, nici eftină chilipir,

ei după preciturile curente, pe preciturile obicinuite pe atunci pe 50% venit curat; și iată'l proprietar al unei moșii de 100 galbeni venit din arendă. Ea cum vedî epoca cea mai favorabilă; căci îndată după acel timp moșiile au început a se sui, urmând uă progresiune crescătore până la anul 1857; îndoindu-se veniturile din dece în dece ani. Ast-fel că acea moșie cumpărată la 1827 cu modesta sumă de două mii de galbeni a ajuns treptat să dea peste trei-deci de ani un venit anual de opt sute de galbeni.

— Cum vei dumnéta domnule să ea 40% pe an de la bani ce ia băgat în moșie și să nu facă nici un sacrificiū pentru patrie! strigă cu indignație locotenentul Spadon; este uă apreciere dréptă că moșiile s'au suit fórte mult, sciū că acelor care au apucat de au cumpărat moșii acum trei-deci sau patru-deci de ani, le-a pus Dumnezeu mîna în cap.

— Tot așa are să fie peste trei-deci sau patru-deci de ani pentru acei care cumpără moșii astă-zi. Dar să vedem acum dacă în adevăr le-a pus Dumnezeu mîna în cap, și pentru acésta să urmărim puein și să analisăm strălucita speculă ce a făcut fericitul nostru negustor care la 1827 ș'a lăsat meseria și s'a făcut proprietar de moșie, ajuns astă-zi a avea un venit de opt sute de galbeni.

Lăsând cu totul la uă parte considerațiunile, dacă ar fi fost sau nu lesne pe atunci a găsi banilor uă întrebuintare care să'i dea 20 și 25% pe an cu garanția bună, amanet de scule, de șaluri sau de argintărie; vom dice ca un lucru cunoscut de toți și

netăgăduit de nimeni că putea de sigur găsi a lua 10⁰/₀ împrumutându-i pe bună, sigură și întâia hypothecă de case sau de moșie, hypothecă și dobândă recunoscute și întărite de toate autoritățile legale ale țerii, fără a se teme de gurile rele, nici de urmărirea vre unui procuror, căci 10⁰/₀ a fost dobânda legală și este și astăzi chiar dobânda cea mai scădută în țară; încă și mai mult, acel care ea numai această dobândă nu numai că nu trece de cămătar, dar este considerat ca un făcător de bine, un împrumutător milostiv, omul lui Dumnezeu. Tote zăpisele de împrumutări câte am vădut după acei timpuri purtau dobândă de 7 și 7¹/₂ la pungă pe lună adică 16⁴/₅ ⁰/₀ și 18⁰/₀ pe an.

Calculând dar acele două mii de galbeni pe 10⁰/₀, noul nostru proprietar care da moșia lui în arendă cu uă sută de galbeni, păgubea câte 100 de galbeni pe tot anul căci de îi da cu dobândă, de la două mii de galbeni ar fi luat două sute ear nu uă sută cât ea de la moșie; deficitul acesta calculat negustoresce pe basa de 10⁰/₀ îi face până la anul 1837 uă pagubă de 1589 de galbeni, și face că această moșie îl costă la 1837, nu 2000 de galbeni, ci 3589 de galbeni.

— Și de este pagubă ea este însă neînsemnată pe lângă sporirea ce a avut; acea moșie face astăzi peste zece două-spre-zece mii de galbeni și domnul Socotescu fost raportor statistic.

— Ca să putem vorbi cu temeiul datimii voe să calculăm până în căpătiu. Diceam dar că la 1837

moșia costa pe speculantul nostru 3589 de galbeni, un capital care pus la dobândă ear fi adus un venit de 359 de galbeni pe an în vreme ce moșia cu toate că i s'a îndoit venitul nu-i aducea de cât 200 de galbeni; așa de la 1837 până la anul 1847 păgubesc pe tot anul câte 159 de galbeni cea ce în zece ani îi mai sue paguba la alți 2530 de galbeni, și atunci moșia cumpărată cu două-deci de ani înainte pe 2000 de galbeni îi costa 6119 galbeni sau 612 galbeni pe an, când îndoindu-se ear venitul din cât era și urcându-se la 400 de galbeni pe an, îi pricinuesce un deficit de 212 galbeni pe an, care deficit să grămădescă până la 1857 într'ua sumă de 3378 de galbeni și face de'l costă moșia 9497; atunci venitul moșiei ear s'a suit și a ajuns a fi de 800 de galbeni deficitul calculat până la punerea în lucrare a legii rurale la 1865 face 2130 de galbeni și sue costul moșiei la 11,200 de galbeni. Dacă la acest cost vom mai adăoga impositul fonciar calculat de la 1852 până la 1865 după legile și dispozițiunile după vremi, uă sumă de cel puțin 400 de galbeni moșia cumpărată la 1827 pe 2000 de galbeni, îl costă pe fericitul nostru amic peste 11,600 de galbeni adică 1160 de galbeni pe an și el nu ea decât 760 de galbeni scădându-i impositul fonciar; adică că plătesce 400 de galbeni pe tot anul onorul și fericirea d'a se intitula proprietar. Și observați me rog că am nimerit un proprietar rar, cum nu se găsesce la uă mie unul; am nimerit un proprietar fără gustul zidirilor de case, de biserică, de magazii,

de hanuri, fără patima grădinăriei, a florilor, a pomelor și a legumelor, infirmități și slăbiciuni strâns legate de cualitatea de proprietar de pământ; capriciile și trebuințe care ar fi costat pe altul cel puțin trei sau patru mii galbeni; apoi am mai nimerit și alt noroc la proprietarul nostru, noroc mare și rar în țera noastră; închipuiți-vă că nimeni din vecini, nici mirean nici călugăr nu s'a încercat a-i stirbi moșia și nu l'a obligat a scóte ingineri hotarnici, a plăti avocați, a alerga de ce ane cu poștia și cu birje pe la tribunalurile de județe, pe la curțile de apel, pe la ministeriele de interne, de justiție, de culte și de externe, a căra judecători, cercetători și precuitori pe la facia locului; și după toate astea să pérdă și uă parte din moșie, dacă nu și totă, cu drept sau fără drept, plătind daune, spese și interese; óre Dumnévóstră domnilor și mai cu deosebire Dumnéta domnule Phanaridi nu credeți că în fericita noastră țără acestea să nu intre în socotélă, pentru uă moșie ca aceea despre care este vorba, cu două sau trei mii de galbeni cel puțin.

— Ba și mai mult dice cocóna Zinca, întreabă-mă pe mine să'ți spuiú eu cât m'a ținut judecata cu hagi Hristea; căduse năpastie pe mine din chiar senin, să'mi ea moșiea și mai multe nu; nu era să rămâiú săracă din pricina lui Drepténu care pusese pismă pe mine.

— Vedeți dar domnilor că dacă am voi să le punem pe toate la condeiú, am găsi că acea moșie a costat pe negustorul nostru peste 20,000 de galbeni;

dar noi să ne ținem de cifra noastră cea modestă și netăgăduită de 11,600 de galbeni cu venit de 800 de galbeni, și să căutăm a găsi ce valoare avea erii înaintea legii rurale și ce venit are astăzi.

De vom cerceta vânzările de proprietăți rurale făcute la secția III, în cei din urmă trei ani, găsim că s'au vândut termen de mijloc pe baza de 8% adică că moșia amicului nostru valora 10,000 galbeni adică cu 1600 de galbeni mai puțin de cât îl costă, și de aci veți că acela căruia diceți că ea pus Dumnezeu mâna 'n cap, ea pus'o, nu ca să'i dea ci ca să'i ea 1600 de galbeni, și că negustorul devenind proprietar a făcut uă speculă proastă, greșită; nu pentru că să fi avut vre uă nenorocire sau vre uă neisbândă; dar fiind că ast-fel este la noi specula de cumpărători de moșie.

— Dar dacă ar fi fost cumpărătorea de moșii uă speculă așa de proastă, cum atâtea comercianți inteligenți cu atâta aritmetică în cap cari au devenit milionari speculând un mic capital în grâne, pei, lână, vite, manufacturi, coloniale, au cumpărat moșii și tot cumpără ne'ncetat? întreabă domnul Fluturescu.

— Pentru că există în om uă dorință neînvinsă de a poseda pământ; această slăbiciune este omenescă, o găsim la toate națiunile, și ți-ai putea aduce exemple uă mulțime de negustori care trăgeau din capitalurile lor un venit bun de 15 și 20%, care se sueau neconținut pe scara bogăției și care s'au ruinat când au băgat acele capitaluri în cumpărători de moșii, pentru că nu au putut găsi în nua lor

speculă decât un venit de 3 și de 4⁰/₀, siliți fiind a face avansuri pentru clădiri de magazine, de hanuri etc.

Ceea ce am dis pentru un negustor care a cumpărat moșie la 1827 o putem repeta pentru toți acei care au devenit proprietari la anul de la Hristos 1800, la 1700 sau la 1600 și în or ce timp de când țera este țără. Moșiile Văcărescilor, Sturdzes-cilor, Filipescilor, Bălăcenilor, Balșescilor, Ghicules-cilor, Bibescilor, Butculescilor, nu au altă origină de cât aceea a moșiilor negustorilor. Fostau ele averi feudale cotropite de la vre un neam invins, sau au fost ca toate cele lalte, părți dintr'ua moșie mare împărțită între mai mulți frați, sau cumpărători după la proprietari mici, particile împreunate; moșii, funii, ocale, litre și dramuri, proprietăți dumicate din generațiune în generațiune; căci așa trebuia să fie într'ua țără unde majoratul n'a existat nici uădată. Odivoi sau Roșiori împărțind moșiea individă și mai târziu vândând loturile lor care unindusă într'un singur trup asupra acelueași cumpărător, asupra unui Năsturel sau unui Bărcănescu au format proprietatea cea mare, compusă mai tot d'auna din mai multe proprietăți mici; precum pe d'altă parte multe proprietăți mici provină din împărțirea unei proprietăți mari; lege a naturei transacțiunelor libere, și în contra căriea or ce restricțiune este fără efect și nu poate dura.

— D'acum încolo nu mai poate fi așa, fiind că guvernul printr'ua prevedere adevărat părintescă a luat măsuri a nu să putea vinde loturile pe care s'au

improprietărit ȋteranii foști clacăș, ȋlise Locotenentele Spadon.

— Lege care să va eluda saũ să va desfiinȋa de acei în favórea cãrora să crede cã s'a făcut restricȋiunea; fiind cã ea este atentatorie proprietăȋii și liberilor transacȋiunii, contrarie regulilor și legilor naturale.

— Așa! dar dup'acuma aũ început a vinde, strigã cocóna Zinca. La mine la moșie tot pãmântul cãt am cedat locuitorilor l'aũ luat ȋcece sãtenĩ ear cei lalȋi aũ rămas fără pãmânt; ȋicũ cã nu potũ plăti fonciera.

— Moșile erau pe nimica într'ua vreme și tot nu le-aũ putut ținea; moșia de ȋestre Mãmãligeni a mami Marghioliȋi mãtușa tatãmio, adãogã Moș Dincã Pãrvulescu, boer bãtrín care nu iscãlise DA în plebiscit, ea dat'o mãsa drept uã pereche de cercei și mãi era ancã uã moșie a rãposatei Lelei Sandi, sor cu mama Marghioliȋi care aceea a fost datã drept o butcã de Viena, astãȋi sunt moșii de cãte duaș miĩ de galbenĩ venit pe an.

— Acei care aũ cumpãrat în secolul XV-lea, XVI-lea saũ al XVII-lea un moș, uã funie saũ uã litrã de moșie cu ughĩ și banĩ roșii, moșie mare de mãi multe miĩ de pogóne, moșie care nu a costat póte nici uã sutã de lei și care dã astãȋi venit de miĩ de galbenĩ; acei care aũ luat'o pe uã pereche de cercei saũ pe uã butcã, aũ făcut póte o speculã tot așa de próstã ca a negustorului nostru cu moșia cumpãratã la 1827 pe 2000 de galbenĩ; acei 100 de lei, valórea cerceilor saũ a butci; de atunci

până acuma ar face póte mai mult decât moșia, dacă am calcula la cât s'ar sui valórele acelor banī prin capitalisări acumulate după dobinđile după vremi; și dacă am compara acele cifre cu valórea și cu veniturile capitalisate ale acelor moșii. Ca să ne putem pronuncia asupra adevăratei lor valori de atunci trebuie să luăm și să calculăm preciturile butcii și a cerceilor de atunci să le capitalisăm și să le comparăm cu valórea de astăzi a moșiei adăogânduī veniturile succesive, astfel cum am făcut'o pentru moșia cumpărată de negustorul nostru la 1827.

Ați vădut cred destul de lămurit ce fel de hrăpitori au fost până la 1865 acei ce posedau moșii în România; nu vorbesc, o mai repet, de hrăpitoriī a- ceea care profitând de pozițiunile ce ocupau, sau care întrebuintau mijlóce viclene ca să hrăpescă moșiele de la moșneni sau de la săraci. Dumnévóstră în loc de a striga și a stigmatiza pe cei hrăpitori și jacăși, ați luat un ton patriotic de a striga în contra proprietarilor mari și mici.

Am vorbit până aci numai de valórea moșii până la începutul lui 1865, dar să vedem și ce să mai întâmplă cu speculațiunea negustorului nostru la punerea în lucrare a legii rurale; ve rog să'mi dați puținică atențiune.

La moșiile cele locuite să socotea aprópe câte un locuitor plugar la 25 de pogóne și 10 galbeni pe an de locuitor, venitul curat al proprietarului înainte desființării clăcii; ast-fel uă moșie de 800 de galbeni venit avea pe dēnsa termen de mijloc 80

de locuitori și o întindere de 2000 de pogóne. Acest pământ trebuie să'l împărțim în patru categorii.

Uă parte pământ bun și curat.

A dua parte pământ de calitate bună, dar acoperit cu mărăcină, având trebuință de uă cheltuélă de 3 sau 4 galbeni de pogon ca să fie pus în cultură.

Uă a treia parte pământ de calitate inferióră care chiar de s'ar curăți ar valora pogonul 2 și 3 galbeni mai puțin de cât cel de calitățile cele dua d'ântéiú. Și în fine

Uă altă a patra parte nisipuri ripe și prund despre care la noi nu să gândește nimeni încă a le cultiva și care nu să potú precui mai mult de un galben pogonul.

Așa fiind pe moșiea negustorului nostru care înaintea legii rurale valora precum am vădút 10,000 de galbeni pe târg cu bună tocmélă avem : 1°. 500 de pogóne a căror valóre este de 5000 galbeni, 2°. 500 de pogóne a căror valóre este de 6 galbeni pogonul sau 3000 de galbeni, 3°. 500 de pogóne cu valóre de 3 galbeni sau 1500 galbeni, 4°. celelalte 500 de pogóne care nu valorésă decât 500 de galbeni.

Peste tot 10,000 de galbeni.

La 1864 să publică ordonanță și obligă pe negustor a ceda :

1° La 27 de clăcași fruntași 297 de pogóne.

2° La 27 de clăcași mijlocași 210 pogóne și 9 prăjiní.

3° La 26 de codași 118 pogóne și 6 prăjiní.

4° 30 de pogóne și 960 de stânjină pătrați pentru case, curți, grădini, strade, peți și cimitiruri.

5° 34 de pógóne pentru preoți.

6° 2 pogóne pentru casa comunală, biserică școlă etc. și

7° alte 7 pogóne pentru drumul cel mare.

Peste tot 699 de pogóne și 474 stâneni pătrați.

Să ne închipuim că și aci amicul nostru să fi avut noroc, și că să fi împăcat pe fostii sei clăcași să priimască pământ din cele trei categorii d'antăiu porțiunii egale, adică :

233 de pogóne de cualitatea întâia, a căror valóre 2330 de galbeni.

233 de pogóne de pământ de cualitatea a doua, valóre 1398 de galbeni și

234 de pogóne de cualitatea a treia, valóre 702 galbeni.

Și că a cedat ast-fel fără contestație fără superarbitri, fără consiliu permanent și fără consiliu de stat, 700 de pogóne, cifră rotundă, a căror valóre era de 4430 de galbeni la care mai adăogând și 700 de sfantihă sau 50 de galbeni plata inginerului : 4480 de galbeni.

Pentru acest pământ guvernul 'i-a dat proprietarului nostru un bon rural de 83,299 de lei și 10 parale sau 2644 $\frac{1}{2}$ de galbeni a căror valóre reală este de 1851 de galbeni socotit pe 70 0/0 cum să negociasă bonurile rurale, ceea ce vine a dice că s'a păgubit cu 2629 de galbeni, sau că s'a plătit numai 41 0/0 diu valórea ce s'a luat.

De vom adăoga acéastă pagubă la aceea de 1600 de galbeni ce aveam încă la începutul anului 1865 găsim că totalul pagubei este de 4229 de galbeni. Dacă ar fi fost de peste Milcov unde s'a dat fruntaşului 15 pogóne şi 19 prăjini, mijlocaşului 11 pogóne şi 4 $\frac{1}{2}$ prăjini, şi codaşului 7 pogóne şi uă prăjină, şi unde falcia care valora 20 de galbeni s'a plătit pe 7 $\frac{1}{2}$ galbeni nominal sau 5 $\frac{1}{4}$ în realitate, adică pe preciu de 26 $\frac{0}{10}$; paguba ce ar fi încercat de la stat ar fi fost mult mai mare fiind că ar fi dat 911 pogóne de valóre de 5776 de galbeni pe 1851 de galbeni, pagubă de 3325 care cu 1600 d'intăiū facū 4925 de galbeni.

Eată domnule cum proprietarul a supt sângele şi sudórea creştinului plugar, făcând uă speculă care de la Aprilie 1827 şi până la 23 Aprilie 1865 să soldésă cu un deficit de 4229 până la 4925 de galbeni; din care mai mult de două părţi din trei în numele binelui general şi a fericirei fie căruia în special, adică pentru patrie.

— Dar cu socotelī d'astea poţi să ajungi şi la cifre mai mari, intrerupse domnul Locotenent Spadon; acestea sunt numai nisce apreciaţiuni de aritmetică, sciinţă respectabilă, nu dic, dar cine numeră foile dintr'ua plăcintă! Ş'apoī dă'mi voe să'ţi spuiū că Dumnéta după cum văd n'ai înţeles spiritul legii. Dacă faci calculul întemeindu-te pe valórea pămintului așa vine, nu mai încape indoelă; dar principiul adoptat de legiuitor este altul: el a voit să rescum-

pere claca și cele lalte dări ear nu pământul; citește me rog art. 23.

— Bine ar fi să calculăm tot d'auna și să nu avem nici uădată încredere în ómení fără socotélă. Cât despre ceea ce ȳci, Domnule locotenent, de despăgubirea proprietarului pentru dările clăcașilor, trebuie să'ți spui că sciința economică ne arată și ne dovedesce că există o correlațiune între valorile muncii și între capitaluri, valori care să cumpănescu singure, să echilibresă, cum să ȳce, or care ar fi legile, ordonanțele și narturile ce li s'ar impune. Dacă acest principiu este adevărat, precum nu me îndoesc, și daca Economia politică este uă sciință, apoi fii sigur că calculând valórea muncii nu putem ajunge la alt rezultat. Și ca să nu ve rămăe nici uă bănuélă să facem calculul și pe basa care ȳci dumnéta.

După regulamentul revidiuit și modificat prin firmanul din 1852, proprietarul avea să ea pentru pământul ce era obligat a da locuitorilor clăcași :

1° 22 de ȳile pe an în trei deosebiți timpí, primăvara, vara și tómna, muncă prescrisă și determinată minucios de lege și de firman; de exemplu un clăcaș cu patru boi trebuie să muncască într'ua ȳi 16 prăjiní de arătură; daca aí cultivat vre uă dată pământ cu bună plată, trebuie să scií că arătura să plătesce cel puțin 7 sfanțihí pogonul său 10¹/₂ lei pentru 16 prăjiní. De voim să tăem precíul ȳilei pe altă muncă, găsím tot într'acea lege, în regulament, că pentru un fruntaș munca a cincí ȳile în căratură să socotea căratul a 1000 de oca la uă distanță de

30,000 de stânjănî saũ trei poștiî, ca de la Bucuresci la Olteniță; sciî negreșit că pentru căratul unei kile de bucate dusă la această distanță să plătesce pe eftin 24 de lei de kilă saũ 60 de lei pentru mia de oca ceea ce ne dă 12 lei ȡioa. Și or care din lucrările prescrise de regulament vei voi să ei, fie sâpat, fie secerat, fie cosit, tot la 10¹/₂ lei și la 12 lei ajungî, saũ 11 lei termen de mijloc, saũ la 242 de lei valórea a 22 de ȡile de clacă ale fruntașului.

Trecând la valórea dijmey; una din ȡece de la cele trei pogóne de arătură grăũ saũ pornmb, una din cincî de la alte trei pogóne de fânéță, avem cel puțin 120 de oca de grăũ saũ de porumb și 420 de oca de fân din care grăul socotit cel puțin pe 70 de lei kila face 22 de lei și fânu pe 60 de lei caru de măsură face 32 de lei. Peste tot claca și dijma 296 de lei pe an saũ 7992 de lei pentru 27 de fruntași.

De vom evalua ȡioa clăcașului mijlocăș tot pe prescripțiunile regulamentului o găsim de 6 lei cel puțin saũ 132 de lei pentru 22 de ȡile, la care adăogând 44 de lei dijma din trei pogóne de arătură și din 45 de prăjinî de fânéță, ne dă 176 de lei pe an saũ 4752 de lei pentru 27 de clăcași mijlocășî.

Asemenea găsim pentru clăcașul de clasa a treea 3¹/₂ lei ȡioa saũ 77 de lei pentru clacă și 29 de lei din dijma a trei pogóne de arătură și a fânului, saũ 106 lei pe an adică 2756 de lei pentru 26 de clăcași fără vite de muncă.

Peste tot 15,400 de lei, pe an saũ un capital de

154,000 de lei séu 4831 de galbeni; cu 401 galbeni mai mult de cât am găsit după calculul d'ântăiū, ceea ce'ți dovedesce că din cauza estinderei repede a agriculturēi, la noi munca să suise într'ună progrese mai repede de cât valórea pământuluī; de acolo vine și scăderea repede a valórei muncēi în anul acesta, după cum s'a constatat pretutindenī.

După cum veđi domnule locotenent aceste calcule să controlésă unul pe altul și să confirmă unul printr'altul, întocmai ca două operațiuni aritmetice.

— Sě'ți spuiū drept domnule că eū pe dumnéta te credeam liberal, đise oftând părintele Pahomie, dar acum m'am convins și eū că ai ideī ruginite; dar nu veđi că în America de e Americă și tot ș'acolo saū des-robot robii; și vei ca noi care suntem chrestini civilizați și tocmai în centrul Europei să voim să ținem pe betul sătean rob inhămat la plug.

— Asupra acestuī punt sunt multe de đis; în ceea ce privesce însă improprietărirea fostuluī clăcaș, vē pot încredința părinte că sunt mai vechiū partisan al acesteī ideī, nu pentru că am putut crede vre uă dată că se póte lua ceva, cât de puțin, de la cineva și a se da la altul; dar pentru că vedeam în regulament și în firmanul de la 1852, în prescripțiunile intitulate *datorii reciproce* un drept exersat de foști clăcași asupra unei părți din pământul proprietaruluī precum și pentru proprietar un drept asupra muncēi plugaruluī. După legea din 1831 precum și după firmanul din 1852 nici proprietarul nici munca nu erau libere în tótă acepțiunea cuvântuluī; legea le

robise pe amândouă. Am fost tot-d'auna pentru recunoșcerea fostului clăcaș ca proprietar pe partea de pământ ce'i acorda regulamentul, fiind că vedeam într'această măsură desființarea a două robii, a robiei muncii și a robiei pământului; fiind că vedeam într'această măsură întemeierea dreptului de proprietate pe bazele pe care ea se află așezată în Occident; pentru că vedeam într'ênsa singurul remediu de a îndrepta lovirile aduse proprietății și libertății omului de pravila lui Caradgea, de condica lui Calimah, de regulament și de firmanul de la 1852. Am fost tot-d'auna pentru improprietărirea țăranului clăcaș pentru că acesta fiind uă cestiune care interesa marea parte a Românilor, pe 400,000 de familii plugari, ômenii puțin luminați, putea să facă să pericliteze libertățile noastre; pentru că putea să aducă uă perturbațiune mare. Acesta însă nu m'a făcut să consider pe acei care nu cugetau ca mine ca rîi români; tôte convicțiunile sunt respectabile când sunt adânc împlântate în spirit.

Am fost pentru improprietărirea țărănilor fiind că claca era o cauză de desarmonie și de luptă în clasele societății române, luptă care trebuia să încetese, fiind că trebuia să încetese devălmășia care nu pôte exista și nu trebuie să existe în starea de civilizațiune. Devălmășia este un început sau uă urmă a comunismului; mărturesc însă că n'am cugetat nici uă dată ca să pôtă lua cuiă cel mai mic lucru, cea mai mică valóre, fie chiar în numele patriei și al binelui general, fără dréptă și deplină despăgubire.

Acest principiu de despăgubire este consacrat chiar în convenția noastră de la 1858 și în dreptul omului de la 1789, izvor în care am botezat proclamațiunea noastră de la 1848 și unde și convențiunea a luat principiile de drept ce se coprink într'ênsa. Acei care ar voi să găsească exemple de contrariu în cele ce s'a făcut în Prusia, în Austria, în Polonia și Domnul mai scie unde, comitū uă eróre gravă; nu aū studiat serios nici ceea ce a existat nici ceea ce s'a făcut. Nicăiri la popórele creștine, pêne astă-đi cel puțin, nu s'a atacat proprietatea; și când s'aū ivit idei de asemenea tendințe, ele aū fost reprobate. Nu cunosc un asemenea exemplu nici măcar la Romani în timpul luptelor asupra legei agrare; este uă mare eróre istorică a crede că acea lege privea împărțirea altor pământuri de cât a celor luate de la vrăjmași.

— Dar domnule, acéstă lege are să sporéscă veniturile proprietarilor deposeđați, ăise domnul Oftescu! o sciū de sigur, am aūdit-o chiar din gura domnului Ministru. Cele ce să ăicū în contra acestei legi sunt numai nisce scornituri, și știū de unde vinū? Vinū de la coalițiunea monstruósă. Ómeniū s'aū pus pe muncă.

— Ea lasă, domnule, întrerupse cocóna Zinca, dar la Mămăligeni la lelița Anica n'am văđut eū că n'aū arat nici uă palmă de loc? O să móră la tómnă lumea de fóme; dup'acum s'a scumpit bucatele vai de om, 'i-a lăsat-o arendașul; perde sārmana muere cu uă grămadă de copii, peste 500 de galbeni; anul ăsta s'alege cu cei 260 de galbeni ce o să iea de la casa de lichidație.

— Negreșit că veniturile moșiilor aŭ să sporască mereu și d'acum încolo precum aŭ sporit și pênă acum; dar acesta nu va fi o consecință a acestei legi. Efectul ei are să fie cât va timp să împedice acea progresie. Uă lege bună trebuia să aducă îmbunătățirea foștilor clăcași fără a nedreptăți pe proprietari; trebuia să mărescă producția țării ear nu s'o oprască cum are s'o facă duoș și trei ani; dar nu este cestiunea de o să fie saŭ nu folositore saŭ păgubitore proprietarilor. Este invederat că s'a făcut uă nedreptate și uă nedreptate mare unei clase a societății Române? ea este mărturisită chiar de acei în favórea căroră s'a făcut; căci nimeni nu cunósce mai bine de cât fostul clăcașu valórea dijmei și a celor 22 de zile de muncă ce da proprietarului; nimeni nu cunósce mai bine de cât el cât costă pe proprietar moșia cumpărată acum și câți-va ani. Rēul cel mare eŭ il văd într'această consciință generală despre nedreptatea făcută, rēu mult mai mare de cât paguba de 200 de milióne pricinuită proprietarilor și de 380 de milióne statului. Românul de la cel d'intăiŭ pas în viața publică învăța a crede că guvernul când vrea póte face uă nedreptate; învăța a crede că să póte face uă lege prin care să se ia de la unii ca să se dea la alții; am obicínuit pe uă clasă a societății Române, clasă numerósă și incultă, a crede că pentru îmbunătățirea stării ei este în drept a lua de la altă clasă 200 de milióne și a impune tutulor celor l'alte clase uă contribuțiune de aprópe opt milióne pe an saŭ de 380 de milióne în 15 ani. Se póte fórte bine ca mai târđiŭ paguba ce

aŭ suferit proprietarii să'î facă mai muncitori și mai cu îngrijire de interesele lor; dar acésta nu face ca legea rurală de la 1864 care impune foștilor clăcași de a lua pământ vrând nevrând, plătind ceea ce unii nu pot plăti și care obligă pe proprietari a ceda pământul lor cu precie mai scădută de cât pe jumătate, să nu aducă mari perturbațiuni; când nu era trebuința de a păgubi nici pe particulari nici pe stat.

— Dar de ce dici că aŭ să plătescă cele-l'alte clase? întrerupse locotenentul, de vreme ce scim toți că proprietarii aŭ să fie plătiți din casa de lichidație și că acea casă se formésă numai cu contribuțiunea foștilor clăcași?

— Cum cređi dumnéta, domnule că să pôte plăti proprietarului 152 de lei și 14 parale și cu amortisarea de 30/0 198 de lei și 34 parale de frunțaș, 114 lei și 34 de parale saŭ 148 de lei cu amortisarea de mijlocaș și 81 de lei și 24 de parale, cu amortisarea 106 lei pentru codaș, când aceste trei categorii plătescŭ cei d'ântéiŭ 133 de lei, cei de al treilea 71 de lei și 20 de parale? Cine cređi că are să plătescă sumele de 65, de 48 și de 35 de lei? nu veđi că acele sume care însumésă peste 600 de milióne și care provinŭ din contribuțiunea foștilor clăcași după moșiile Statului, sume cere intra în casa Statului și care ușura cu optŭ milióne pe contribuabili?

— Trebuia să se facă ceva pentru bietul popor, că destul a suferit! dise domnul Jăpcănescu.

— Negreșit că trebuia să se facă ceva; și mult mai mult de cât s'a făcut; trebuia mai ántéiŭ să

se tae jafurile și abusurile; trebuia să i să facă dreptate, ăă nu să se facă să credă mulțimea că uă clasă de ómenī i-a fost vrăjmașă; nu a o face să credă că uă societate să póte aședa pe puterea numărului, să-ī corumpă ast-fel inima și rațiunea; căcī acésta ar fi a'ī compromite existența. Uă societate ca să aībă vitalitate trebuie să scie că dreptul trebuie să vie de la rațiune care ea este independență de număr; trebuie să scie că dreptatea este a tuturilor. Uă societate care póte impila și năpăstui uă clasă, fie cât de mică, cât de puțin numerosă, nu este uă societate civilisată.

Improprietărirea care trebuia să fie un drept s'a impus foștilor clăcași ca uă obligațiune, și proprietarii s'au depărtat de la dreptul natural al tot omului de a putea concura și el cu cei-lalți cetățenī la cumpărări de pământuri din cele date foștilor clăcași, când vre unul din ei ar voi să vândă de silă sau de bună voe.

— Trebuia să se facă ceva în contra boerilor, prea se făcuseră tari; nu'ți aduci aminte de coalițiunea monstruósă și de camera oligarhică? nu mai erau de suferitū! dise părintele Pahomie.

— Așa cređi și așa te facū să cređi aceī care propagă erórea în locul adevărului și eresurile în locul sciinței? dar de ce nu te gândescī că a tracta astă-đi pe proprietari de inimi ai țerii și a striga în contra lor ca exploatatori de săraci, este a năpăstui uă clasă de ómenī producători și necesarii societății Române.

— Dar ei nu facū nici uă producciune; facū numai consumăciune; nu sunt pentru năciune; sunt boeri și ciocoī, dise domnul Vintilă, și eū sunt de neam

mare că sunt viță de Domn, dar sunt adevărat naționalist.

— Uită, D-le, că de la convențiune încôci numai există în România alt soi de ómenî de cât numai cetățeni liberi, dintre care unii proprietari, alții comercianți, alții meseriași, preoți, impiegați publici, profesori, autori, plugari etc., care toți au aceleași drepturi la protecțiunea legilor. A striga și a cere precum faceți dărămarea vre uneia dintr'aceste categorii sau condițiuni de ómenî este de un rău Român, un asemenea sistem ne duce a căuta să vătămăm, să apăsăm și să nedreptățim astă-đi pe proprietari, mîne pe bancheri, poimîne pe neguțători mai pe urmă pe fabricanți, pe preoți, pe profesori și pe or-cine nu pórtă ițari și sucman; și astfel din apăsare în apăsare să ajungem la uă strivire generală care nu póte aduce alt rezultat de cât strivirea societății nóstre.

Recunóșterea fostului clăcașu de proprietar pe pămîntul ce poseda este uă binefacere, uă dreptate, uă măsură civilisătoare și îmbogățitoare; dar îndemnisarea proprietarului cu 41% și cu 26% din valórea reală ce a cedat este uă nedreptate exersată asupra unei clase a societății; și în secolul al XIX-lea uă năpăstuire nu este ertată nici chiar în contra acelora ce ar fi meritat'o. Uă lege trebuie să fie tot-d'auna consecință trebuințelor și a intereselor naționale bine studiate, apreciate nu după aspirațiunile unui partid, nu după exigențe individuale, nici după patimi politice; căci acele aspirațiuni și acele patimi sunt tot-d'auna în

contradicțiune și incompatibile cu interesele și cu trebuințele țerii.

— Dupe apreciațiunea mea găsesc că trebuia uă soluțiune, ȃise domnul Spadon, și veđi prea bine că nu să putea pune asupra bieților plugari uă îndatorire de plată mai mare; nici p'asta nu o potŭ plăti. Să'ti spuie domnul casier.

— In lumea asta nu trebuescŭ făcute decât lucruri cari sunt cu putință și nu vėd ce trebuință era a se lua pământ de la proprietari fără voea lor; statul și biserica avea uă destulă întindere de pământ și imprăsciat ast-fel pe suprafacia României în cât prea puține sunt localitățile unde să nu se găsescă prin prejur duoă trei și patru moșii de ale Statului. Acéstă întâmplare norocită ne da un mijloc comod și avantajos de a improprietari pe toți locuitorii clăcași, câți ar fi cerut; și ar fi devenit proprietari, fără a lua nimic de la nimeni; fără a obliga pe nimeni să facă ceea ce nu voea și nu putea să facă, și a'l sili să trecă Dunărea și Prutu precum au făcut'o mulți ca să scape de drepturile ce li se impunea.

— Cum de nu s'a gândit nimeni la ast mijloc și n'a făcut un proiect în sensul ăsta, ȃise domnul Toroipan.

— Au fost ómeni cari s'au gândit, dar fiind că era uă idee naturală și prin urmare simplă, ómenii noștri de stat chemați a se pronuncia nu au găsit'o demnă de geniul lor. Acel proiect era întemeiat pe principiul că Statul să fie obligat în timp de câți va anī, de 10 sau de 20 de anī, să cedese din moșiile sale tutulor foștilor clăcași din România, care vor

cere, loturi de pământ de la 5 până la 15 pogone, pe preciful de 7, 12 și 15 galbeni pogonul după localități și după calitățile pământului; cu obligațiune din partea cumpărătorilor să stingă datoria plătind uă anuitate de 70/0 pe an din care 5 dobândă și 2 amortisare; iar pentru câți din clăcașii după moșii particulare ar fi putut să se învóescă cu proprietarii lor pentru cumpărătórea de un lot de întinderile de mai sus și n'ar fi putut să plătescă printr'ua particulară înțelegere între ei, Statul să fi luat asupra'i datoria plătind proprietarului în bonuri; Statul indemnându-se la rândul său de la acquerori prin plată de 70/0 asupra valórei contractate cu proprietarul pentru cumpărătórea pământului. Intr'acea lege comuna ar fi fost declarată liberă, obligându-se proprietarul a ceda câte două pogone de familie pentru casă, grădină și islas cu indemnizare de 2 galbeni pogonul platnici în timp de patru ani fără dobândă.

Iată cum ar fi fost redijat acel proiect :

Liberarea muncitorilor agricultori și a proprietății pământului ⁽¹⁾

Secțiunea I.

Domeniile Statului.

Art. 1. Tot locuitorul clăcaș aședat pe moșiile Statului are dreptul a rescumpăra pământul ce lucra, până la maximum de 15 pogone.

(1) Proiectul de lege trimis de ministru comisiunei centrale în anul 1859.

Art. 2. Acest drept nu'l va putea exersa locuitorul clăcaș decât în timp de 15 ani, contând de la promulgarea legii.

Art. 3. Calitatea pământului se va socoti de trei mână, cea d'ânteiū de valóre de la 12 până la 15 galbeni pogonul, cea d'al doilea de valóre de la 9 până la 12 galbeni și cea d'al treilea de la 5 până la 8 galbeni pogonul.

Art. 4. Ministerul financelor, după ce mai ânteiū va determina clasa pământului, va desbate cu clăcașii care vor cere împrumutarea precii pământului în marginile prescrise la art. 3.

Art. 5. Dacă într'ună lună după cea d'ânteiū cerere părțile nu se vor învoi prin bună tocmelă, vor numi fie-care câte un arbitru; aceștia vor fi obligați să dea otărîrea lor, adică să termine precii pogónelor în marginile prescrierilor de la art. 3 și în termen de uă lună; iar neînvoindu-se și acestiea, se va numi îndată de tribunalul județiului un supra arbitru carele în timp de uă lună, cel mult va da hotărîrea sa, hotărîre care nu va putea fi decât încuviințarea unuia din precurile propuse de cei d'ânteiū duoi arbitri.

Art. 6. Foncțiunea de arbitru va fi grătuită și nimeni nu o va putea refusa.

Art. 7. La înfățișarea actului de învoelă saū a sentinței arbitrale, ministerul financelor va libera fostului clăcaș act de proprietate pe numărul pogónelor învoite; în acel act se va specifica măsura în lungime și în lățime a pământului precum și pozițiunea lo-

cului, și ministerul va rămânea cu drept de ipotecă, cumpărătorul obligat fiind a plăti pe tot anul uă anuitate de 7⁰/₀ asupra valorii contractate și însemnată în act. Acea anuitate de 7⁰/₀ coprinde 5⁰/₀ dobândă și 2⁰/₀ amortisare platnică până la stingerea datoriei, numărul anilor calculat după tabelele de amortisare. Iar după stingerea datoriei dreptul de ipotecă va înceta.

Art. 9. Perceperea acelor anuități se va face de către comună în douăsprezece părți și tot-d'auna de la 15 până la finitul fie-căriea lună.

Art. 9. Fie-care cumpărător este liber a plăti și mai mult de 7⁰/₀ pe an său și chiar suma totală a datoriei contractate, scădându-se după regulile calculului de amortisare.

Art. 10. Nici un locuitor nu va putea vinde partea sa de pământ cumpărat în virtutea acestei legi până ce mai întâi nu se va plăti întreaga datorie contractată către Stat.

Art. 11. Bani încasați la casierie din plățile de 7⁰/₀ de la cumpărători se vor împărți în două părți, 1° 5⁰/₀ dobânda va intra în budgetul anual la venituri și se va afecta la trebuințele Statului. 2° iar amortisarea 2⁰/₀ se va capitalisa și se va întrebuința după legi speciale pentru a crea venituri Statului.

Secțiunea II.

Domeniile particulare

Art. 12. În timp de cinci ani fie care locuitor clăcaș să poată învoi prin bună și liberă tocmelă cu pro-

prietarul pe pământul căruea a dat clacă, or cum vor socoti și vor crede mai bine și mai folositor pentru cedarea de pământuri, loturi de 5, 10 sau 15 pogone.

Art. 13. După expirarea acelor cinci ani or ce obligațiune reciprocă după legea clăcii încetează și locuitorii clăcași care nu se vor fi învoit cu proprietarii pentru cedarea de pământ precum și proprietarii rămân cu totul liberi uniți despre alții și or ce transacțiune, închiriere, cedare sau or ce altă alcătuire se va face cu bună și liberă învoelă, fără nici uă îndatorire pusă de lege nici asupra unuia nici asupra alteleia.

Art. 14. Proprietarii și clacași care să vor învoi între dênșii în termenul de 5 ani prescriș la art. 12 să vor înfățișa la Ministerul de finance, aducând contract legalisat de autoritățile administrative de pacinică stăpânire a acelor locuri; și daca contractarea va fi făcută în limitele prescrise la art. 3. Guvernul va plăti îndată proprietarului 25⁰/₀ din preciful stipulat în contract, iar pentru cea-altă parte îi va da obligațiuni de thesaur aducând dobândă 5⁰/₀ platnice prin tragere la sorți în termenul rezultat după calculul pentru amortisare cu 2⁰/₀ pe an, și statul va lua ipotecă pe pământul cumpărat de clacăș având aceasta aî plăti câte 7⁰/₀ pe an pe suma contractată cu proprietarul.

Art. 15. Acele d'ânteiu plăți anuale ale locuitorilor cumpărători, atât de la stat cât și de la particulari vor servi la stingerea obligațiunelor hypotecare liberate proprietarilor particulari.

Art. 16. După expirarea termenului de cinci ani

fixat prin art. 12 locuitorii clăcași care nu se vor fi putut înțelege cu proprietarii pământului în limitele prescrise la art. 3 vor fi în drept a cere și a primi pământ pe moșiile Statului în condițiunile impuse pentru locuitorii Statului la art. 1 până la 12 și tot într'aceleași termene.

Secțiunea III.

Liberarea și formarea comunei.

Art. 17. Pe moșiile Statului precum și pe cele particulare să va da comunei câte 2 pogone de familie.

Art. 18. Fixarea pământului care va forma rața comunei, coprinzând într'un singur ocol satul, grădinele și islasul să va otări de proprietar în înțelegere cu locuitorii, iar la cas de contestațiune să va hotări de consiliul județian după ce mai întâi să va pronuncia și consiliul comunal.

Art. 19. Despăgubirea proprietarului pentru acele pământuri va fi de 2 galbeni pogonul și plata să va face în timp de patru ani, plătind fie care familie câte un galben pe an adică uă jumătate de galben de pogon.

Art. 20. Alegerea acestor locuri să va face consultându-se salubritatea și pozițiunea despre apă și alte înlesniri pentru ómenī și pentru vite; preferinduse pe cât se pôte locurile pe care se află așădate satele la promulgarea acestiī legī.

Art. 21. Acolo unde pe aceeași moșie să află mai multe cătune să vor aduna cât să va putea casele la un loc.

Art. 22. Măsurile de mai sus vor fi îndatoritoare atât pentru proprietari cât și pentru toți locuitori care vor voi să rămăe în comună, fie clăcași sau nu, de vor fi cumpărat pământ de muncă sau nu.

Art. 23. Dintr'acele două pogone prescrise la art. 17 să va da îndată fie căruî locuitor câte uă parte de 400 de stânjinî quadrați, 10 stânjenî faciă la drum și 40 de stânjenî adâncime, pentru casă, curte și grădină, iar cei lalți 1540 de stânjenî quadrați de fie care familie să vor socoti proprietate comună, avënd fie care locuitor, pënë la desăvârșita plată a pământului dreptul de a pasce pe pământul comunal, fără plată, uă vacă și două boi, iar după expirarea aceluî termen va plăti fie care casei comunale chiria locului ce va voi să închiriese după preciturile hotărîte de consiliul comunal în fie care an la 1 Genarie.

— Aci este uă cestiune de apreciere dise domnul Spadon; dar să dicem că ar fi fost mai bine așa cum ai chibsuit dumnéta; dar acum lucrul este făcut; ce doar ai vrea să revenim asupra legii rurale?

— Nu, să ferescă Dumneđe! când într'uă societate să ivesce uă cestiune dintr'acelea care potă aduce perturbățiuni și devine uă armă la dispozițiunea despotismului său a demagogiei, ea trebuie resolută, și uă dată resolută bine sau reu, în nici într'un cas nu trebuie a să mai reveni asupra ei.

— Am eu un prieten la Galați, un capitalist mare, om procopsit, face speculă și a căscigat mulți bani din păcură; el mi-a spus, dise domnul Toroîpan,

că numai uă bancă fonciară ne pôte scăpa, și sciū că el a și dat comision să'î aducă una de la Londra; n'ai de cât să te duci la bancă, intri înăuntru și ea îndată îți plătesce tótă datoria; asta ne-ar trebui noă.

— În adevăr băncile fonciare sunt uă instituțiune fôrte bună și fôrte folositóre când anuitatea ce să plătesce pôte fi acoperită cu uă parte din venitul moșii hypothecate; dar când ea absorbte tot venitul și'l și covârșasce te îneci din ce în ce mai adânc în datorie. Să ne închipuim că ai uă moșie de 1000 de galbeni venit a cării valóre este 15,000 de galbeni și că esci datorî pe dânsa 8000 de galbeni; dacă te vei împrumuta acei bani de la bancă cu 8 sau 10⁰/₀ dobândă si cu 4, 3 sau 2 amortisație vei da bănci tot venitul; dar cel puțin după căți-va ani, dacă ai și alt ceva ca să trăesci, redobândesci moșia; dar dacă îți negociésă obligațiunile cu un scădămînt care face anuitate să devie de 13 sau 14⁰/₀, atunci trebuie să te mai împrumuți uă sută, două sau trei de galbeni pe an, și datoria va cresce în loc de a scădea. Băncile fonciare nu dau bani ele dau numai hârtie *lettres de gage* sau *Pfandbriefe* care pörtă uă anuitate de 5, 6, 7 sau 8⁰/₀, acele titluri sunt garantate în totalitatea moșiilor hypothecate; să negociésă pe piețe sau la bursă ca tóte valórele; acei care au bani de dat cu dobândă le cumpără cu scompt sau cuagio, mai sus sau mai jos de valórea lor nominală, după starea pieței. Dar observați că astă-di mai avem și alte hârtii tot așa de bine garantate cât ar putea fi și obligațiunile băncii fon-

ciare, aceste valori sunt bonurile rurale de uă valóre ca de 300,000,000 cu dobândă de 10⁰/₀ și 3⁰/₀ amortisație și care să negociésă cu 60 și cu 65⁰/₀ adică uă dobândă de mai mult de 15⁰/₀ și 4 1/2⁰/₀ amortisație.

Care este capitalistul acela atât de fără sciință, care să găsească tot într'un târg hărții care dau 8 sau 9⁰/₀ și alte hărții tot atât de sigure care dau 15⁰/₀ și să prefere pe cele d'întăiū; după acésta te poți convinge că bonurile rurale ast-fel precum sunt astă-dî au lovit pentru mult timp creditul fonciar și că a făcut imposibilă înființarea de uă asemenea bancă pe cât timp nu să va lichida plata acestor bonuri, sau nu se vor sui la pari sau nu să vor converti precum imi propun a v'o espune în altă ocasiune, conversiune pe care eū cred că guvernul va fi silit a o face pentru cause pe care nu se cuvine a vi le spune astă-dî.

— Ora să făcuse două-spre-dece, copii după ce au privit la stos și au jucat loton și domino adormiseră unul pe sofa cei-lalți două pe uă canapea; cocóna Zinca trebuia să se scóle până în dîioă să méréă să'și ingrópe via, mă închinaiū respectuos societății și D. Vintilă avu amabilitatea să mă întovărășescă până la otel ca să mă apere de câni care toți il cunoscū de om bun fiind că il vād tótă nóptea pe ulițe, propagând egalitatea, libertatea, naționalitatea și amorul patriei.

PARTEA A CINCEA.

I N D U S T R I A.

1870

I.

Într'ună societate bine ecuilibrată deosebitele ramuri ale organismului său constitutiv trebuie să funcționeze împreună. Precum în ordinul physiologic un corp nu poate fi sănătos dacă toate organele nu își împlinesc funcțiunile lor, conform regulilor naturei physice a omului, și precum uă rea circulațiune a sângelui, uă digestiune slabă sau uă respirațiune defectuôsă aducă bôlă și chiar încetarea vieței, asemenea și în ordinul social Litteratura, Philosophia, Politica, Sciințele, Artele, Commerciul și Industria trebuie de uă potrivă cultivate; nici una nu trebuie lăsate în părăsire. Activitatea intelectuală și physică a unei națiuni trebuie să fie bine repărtită : una nu poate absorbi pe cea-altă fără ca acea societate să nu se resimță, mai curend sau mai târziu, în considerațiunea, în puterea și chiar în existența sa.

Citind ceea ce se tipăresce și ascultând cele ce se dică în public și în particular, nu putem să nu convenim că la noi politica absorbă totă inteligența, că spiritele sunt exclusiv pornite către politică; d'abia eșiți din scôlă, tinerii își ascută puțin limba și condeiul, le mōie în puțină fiere și o iaă la fuga în

arena politică *pro* sau *contra* guvernul, după cum vine mai bine la socotélă. Jurnalistica, politica militantă, limbuția tribunei și biurocrația pară singurile cariere demne de un Român, singurul terem în care cresce gloria, considerațiunea, stima și averea. De vom excepta un foarte mic număr de învățați și de artiști cari facu onóre țerii, putem dice că filosofia, științele și artele sunt foarte puțin cultivate, iar commerciul și industria sunt lăsate Nemților și Ovreilor; și noi în loc să căutăm a'î întrece în muncă, a'î învinge prin iscusința și activitatea noastră, stăm cu mânele în sên și ne bocim că ne copleșesc străinii, uitându-ne înspălmântați cum periclitédă naționalitatea noastră precum periclita viața lui Petru, înainte de a resuna glasul Mântuitorului care îl îndemna să dea din mână.

A fost un timp, când trebuia mare îndrăsnélă și abnegațiune unui Român ca să vorbescă de naționalitate și libertate; îi trebuia să renunțe la bunavoința guvernului, să închee pact cu persecuțiunile de tot felul, cu exilul și cu proscripțiunea, să se hotărască a duce uă viață miseră, de multe ori a'și compromite chiar afecțiunile și solitudinea familiei. Ca să vorbescă sau să scrie cine-va despre drepturile Românilor, despre viitorul și aspirațiunile lor, să pomenescă de desființarea robiei, de improprietărirea clăcașilor, de abolițiunea protectoratului, de redobândirea autonomiei, de unire; să critice distribuțiunea justiției, mersul administrațiunii, să se atingă de moralitatea vre unui puternic al țării, de concussionari sau de prevaricatori,

îi trebuia să se ducă peste țări și peste mări, să
 dea scrierile lui altuia său să 'și ascundă numele; căci
 altfel se espunea a fi trămis să se pocăască în vre
 uă temniță sau cel puțin în vre uă monăstire. Am
 apucat acei timpî grei pe când Câmpinenu, Mitică
 Filipescu, Nicolae Bălcescu își ispășeau asemenea pē-
 cate la Plumbuita, la Snagov, la Mărgineni și la
 Telega, topindu'si sănătatea, viața și averea. Acea
 generațiune 'și-a împlinit misiunea ei. Grația impul-
 siunei dată de ómenii acelei epoce, țera a dobândit
 ceea ce are astăzi; dar generațiunea care să rădică
 nu are și dēnsa uă misiune de împlinit? misiune mai
 grea póte, mai anevoe, care cere și mai mult talent
 și mai multă învățatură, mai multă ostenélă și mai
 multă abnegațiune; nu incumbă ei datoria de a con-
 serva și consolida ceea ce s'a dobândit? Să facă ca
 Românii să fie uă națiune stimată și respectată prin
 acțiunea ei intelectuală și industrială, respectată și
 de guvernul ei și de puterile străine; să nu aibă a
 se teme nici de tendințele absolutiste din întru nici
 de speranțele de cotropire din afară; să facă așa ca
 în România domnirea legilor și a cunoscințelor să fie
 completă, ca sciința și adevărul să ia locul minciu-
 nei, eresurilor și prejudecăților! Să nu ne facem ilu-
 siuni ci să scim că nu ne este ertat noă să rămānem
 nici în urma Sărbilor, nici a Bulgarilor, nici a Un-
 gurilor; pozițiunea noastră geografică este astfel că
 fatalmente trebuie sau să fim în capul civilizațiunii
 Orientului sau să perim. Să nu ne bisuim pe drep-
 turî și pe legi scrise; ele vor exista numai pe hărtie

pe cât timp Românul nu'si va oțeli brațul și ânima în sudórea productivă a ostenelei, care dă și curajul și miđlócele de a apěra și a menține drepturile. În van ne vom aduna în colegii electorale pe cât timp trebuințele, interesele, temerile și speranțele ne léga de bunăvoința guvernului; deliberările și decisiunile parlamentului nu vor avea efect decât atunci când respectarea legilor va fi săpată mai adânc în ânimele nóstre decât în Constituțiune; atunci și numai atunci ómenii care cugetă drept și care nu sunt mînjiți de de bóla reacțiunii; ómenii cari dorescú cu sincritate progresul și libertatea, vor putea fi apreciați de națiune, căci atunci poporul se va depărta de aceia cari caută a'í smulge libertățile, de aceia cari în libertate nu vėdú decât anarhiă și nu caută ordinea și stabilitatea decât în despotism; atunci Românií grupați sub drapelul Constituțiunei vor apěra, cu prețul viétei lor, principiile de legalitate de moralitate și de justiție. Când vėd alegerile parlamentelor făcute cu bâta, deputați și senatori votând cu ânima sdrobită ceea ce nu ar voi să dea, legile nesocotite și Constituțiunea neținută în sémă; imi aduc aminte cuvintele Comitelui de Carlisle fost Lord Morpeth, amicul naționalităților, inamicul neîmpecat al cuceritorilor și al apėsătorilor. Comitele susținând înaintea Cavalerului Benzi necesitatea de a se da Românilor uă constituțiune liberală, basată pe uă representațiune națională întinsă, adăoga: „Domnule Comisar, nu trebue să'ți scape din vedere „uă împrejurare; eú de și nu cunoscú Principatele, „dar după relațiunile statistice ale lui Senior și după

„obiectele ce am vădut trâmise la espozițiunea de la
 „Paris, commerciul acolo trebuie să fie foarte puțin
 „desvoltat și industria cu totul în părăsire; și pe cât
 „timp va fi această lipsă, nu puteți compta pe eficaci-
 „tatea puterii interne a națiunei pentru apărarea dis-
 „pozițiunilor constituționale, destinate a fi un control
 „și a pune un frâu Guvernului, când acesta ar încerca
 „a le înlătura.“

Să nu ne închipuim că aforismele : *nică uă con-
 stituțiune nu rezultă dintr' uă deliberațiune.*

Drepturile popórelorū nu sunt nică uă dată scrise.
 — Cu cât e scris mai mult cū atât instituțiunea este
 mai slabă. — Nică uă națiune nu'și póte da liber-
 tatea daca n' o are. Suntū numai nisce cugetări fără
 temeiū și că ele nu aū origina lor în observațiunea
 faptelor și în consecințele și rezultatele ce aū produs
 deosebitele revoluțiuni.

Preumblându-ne pe stradele orașelor nóstre și vė-
 dēd mai tóte magaziile și prāvāliile pline numai de
 mărfuri străine și ocupate numai de meșteri străini,
 țiind pe séma nóstră a Romānilor numai cărciumele
 ca în timpūi lui Herodot care pe locuitoriū acestor
 țeri îi numea *καπίλους*, (cārciumari) nu putem a nu
 fi coprinși de întristare și de temere pentru viitorul
 nostru, și să nu ne întrebām daca suntem noi uă na-
 čiune civilisată. Sciū că dicānd aceste cuvinte scan-
 dalizez multe ānīmī curate și generóse; sciū că cele
 ce am de dis aū să rădice în contra mea condee agere
 și limbī de foc; dar fost'am eū vre uă dată vėnātor
 de popularitate sau de favoruri, lingușitor al puterii

de sus sau de jos ca să mă dau înapoi dinaintea adevărului și a convicțiunii? Eu știu cum trăesc și mor acei cari nu cruță nici cutezarea și nerușinarea apăsătorilor, nici nepăsarea și moliciunea apăsătorilor. Dacă lingușitorii regilor sunt un dar funest al mâniei ceresci, cum se pot califica lingușitorii poporului? A lăsa pe Români să creadă că sunt ceea ce nu sunt, și a le ascunde neajunsurile, este uă crimă de lespatrie, este a'i corupe și a'i adormi în neactivitate ca să se descepte în lanțurile acelor cari lucră la cucerirea lor.

Uă națiune fără industrie nu pôte fi considerată ca civilisată; ființa unei societăți este supusă astădi acestei condițiuni, este acel *to be or not to be* al lui Schakespeare.

Vânătorii funcțiunelor publice și părăsirea industriei sunt peirea țerii acestia; sunt inamicii pri-mejdioși ai Românilor; sunt aliații cei puternici ai despotismului și ai Ebraismului. Numai munca și știința ne pot salva!

Datoria cea mai sacră a cugetătorilor, diaristilor, publiciștilor, ómenilor de Stat politici sau diplomați, este de a arăta națiunii calea care pôte s'o ducă la prosperitate și la fericire, calea pe care pôte să înlătore pericolele care o amenință.

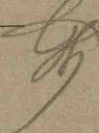
Nimic nu pôte servi mai bine la aprețiarea și la măsura stării unui popor ca literatura; căci ea este forma sub care se espune și se înregistrează cunoscințele și starea morală și intelectuală a unei națiuni. „Scrierile, dice Bukle, sunt tesaurul inteligenței,

„literatura ne dă cunoștința raporturilor ce au lu-
 „crurile cu ideile, adică a cunoștinței legilor fizice și
 „mentale ale unui popor, într'un timp determinat. Uă
 „literatură în care nu s'ar coprinde decât idei greșite,
 „ar încărcă pe adepții săi de prejudecăți în loc de a
 „le împrăscia; și un popor cu cât are prejudecăți
 „mai puține și cu cât cunoște adevăruri mai multe,
 „cu atât este mai luminat, cu atât are mai multă
 „știință, cu atât este mai înaintat pe calea progre-
 „sului și a civilizațiunii.“

Când generațiunile viitoare vor căuta în voluminoasele
 tipăriri ale acestor ani să găsească care a fost starea
 de civilizațiune a societății noastre la finele secolului
 XIX-lea, trebuie să convenim că afară de înregistrarea
 faptelor politice și de uă luptă crâncenă între par-
 tide, și pot dice mai mult între persoane, uă sete ne-
 stinsă de putere împinsă până la aberațiune; puține,
 foarte puține urme se vor afla care să denote uă cugetare
 serioasă, care să dovedească că această turburată Societate
 a fost împinsă către studiile acele cari prin aplica-
 țiunea lor la arte și la meșteșuguri făcu gloria, bo-
 găția și puterea națiunilor care jocă un rol în istoria
 civilizațiunii. A dice numai că voim să fim uă socie-
 tate democratică, dar tot d'ua dată a onora și suferi
 oșiositatea, este uă contradicțiune; democrația nu este
 compatibilă decât cu munca; numai în societățile
 aristocratice se pôte tolera trândăvia; căci celū care
 voesce să trăiască din munca altora este un adept,
 un partisan natural al privilegiului. Numai munca a
 desrobit societățile de sub jugul feudalismului; nu-

mai uă societate de ómenī muncitorī póte fi uă societate democratică, orī care ar fi numele ce ar purta forma guvernului ei; precum uă societate în care trândăvia găsește miđlóce de traiū nu este în fapt decât uă societate aristocratică orī cât s'ar întitula de democratică.

A combate setea de foncțiunī ale Statului, oțiositatea, prejudecățile industriale și comerciale, a descepta în spiritul și în ânima Românilor dorința de a se lupta prin inteligența și munca lor cu némurile cari sunt în fruntea civilizațiunii, este astăđi datoria cea mai sacră a publicistului Român.

*Propunere acestor cuvinte
scrise aici este pentru
Fără moarte dacă facem*

II.

Vorbisem cu popa Stan de la Pipărați să ne întâlnim la birt la Găbran ca să tăiem târgul a trei buți de spirt ce'i trebuia pentru consomațiunea stabilimentului ce are în sat. Estimp a închiriat și căruciuma proprietarului, a făcut apalt vîndarea bînturilor și i'i trebuie marfă mai multă. Ceasornicile la noi nu prea se potrivesc, fie care regulădă p'al său după opiniunile seile politice și iată-mă espus să aștept dinaintea unui tacâm parfumat cu esbuquet de săpun prost și slănină rancedă. Noroc că localul nu e de natură a îmboldi fîmea musteriilor.

La uă mescióră alătura, douăi bătrâni se delectau între țigarete și cafea dînd din vreme în vreme câte un păhăruț de cognac pe gât.

— Ți-ai adus flăcăul din năuntru, kir Dobre, ȕicea cel din stînga, o fi procopsit nevoe mare; am audît c'a luat doftoratul, o fi de vre uă două-deci de ani; l'ai pus în slujbă?

— Să'l veđi, s'a făcut un vlajan cât mine de mare; 'mî-a făgăduit nepotu Vasilake c'o să ȕică ministrului să'l facă procuror, că de! nu pôte să'l facă mai mult de uă cam dată; e cam crud; să începă

de jos; l'am scris și la clubul cel mare unde sunt tot feciori de ómenī, numai că cheltuéla e cam mare, căci acolo aũ fel de fel de gusturi; ce să fac? să apuce și el să intre în lume cum ȃice și nepotămeu Vasilake, 'i-am luat un apartament la Grand-hôtel.

— Da de ce să nu'l ȃii la dumnéta la Jupuiȃi, pêně'i veĩ gási uă trébă; ca să nu bată petrile haĩmana.

— Vai de mine, cumetre, să se prostescă copilul la ȃéră, după ce am cheltuit uă grămadă de banĩ cu dēnsul! să ședă în Bucuresci să se frece cu ómenii că de! de procopsit, procopsit e; dar nu e practisit; sciĩ : *ἀλλὰ τὰ πράγματα καὶ ἄλλα τὰ γράμματα*, cum ȃice nenea Pană; uĩtete dumnéta la coconu Lasca-rake, la coconu Hristake, la Encușor și la Nicușor, gândescĩ că sciũ carte? și învėrtescũ lumea pe degite; că sunt practisitiĩ; judeȃul la noi nu'l duce vėru Iancu și cu nepotu Iordake? a putut vre un guvern fără dēnșĩ? ne tragũ pe toȃi de nas; ce vorũ ei aia se face.

— Ia spune-mĩ ce face nepotăt'o Unghișoră? nu l'am vėdut de nu se ȃine minte.

— 'I-a fost rėũ de tot, a avut noroc c'a cãdut ministeru, că drept în ocnă se ducea; a ȃlergat nevasta lui sėraca, vai de ea, mai cu rugăȃiunii pe la boeri, mai cu acathiste pe la biserici, a dat Dumnedeũ că tocmai când il arestuise a cãdut și ministerul; apoi are și nisce prietini tot unu și unu; aũ sãrit cu toȃii ca nisce smeĩ și l'aũ scos din belea; mãncase nisce banĩ. d'ai visterii.

— Īmĩ pare bine, sėracul, c'a scãpat, om cu fa-

milie grea, uă grămadă de copii, dar biata nevestă, bunătat' de femei! Da de ce să fi cădut ministerul, frate?

— Ce, nu sciî? vrea să dea pe Vodă jos. Bine că 'i a prins de veste că ne duceam pe copcă.

— Și nu 'i a făcut nimenea nimica?

— Ce să'î facă că nu l'a putut prinde, dacă pune-a mâna pe dînsul apoi atîta îi era.

— Cum nu l'a putut prinde? l'am întălnit și erî pe pod. O 'l scie și guvernul, că am un fin, pe Terinte lăcătușu, cela sciî, care deschisese prăvălie lăngă casele dumatiale de la Popa-Rusu, s'a băgat la Poliție, d'ăștia cum le dîce? ómenî de ordine, câte uă carbóvă pe dî, tréba lui e să'l urmărească și să ducă raport : unde merge, ce dîce, ce face, ce găndesce. Ce pate bîetul crestin că umblă mult vai de om! pune'tî în gănd că într'ua dî după ce s'a plimbat tótă dîna mai p'în târg mai pe la obor, pe la nisce fabricî tocma lăngă bariera Herestreului, s'a dus d'a mănecat la grădină la Guichard, apoi séra să te țîi Terinte; de la capu podului Mogoșói la sfântu Visarion, d'acolo p'în Batiște a resboit'o tocma'n tabacî; când a ajuns în piétă la Radu-Vodă bîetu finu Terinte a cădut p'o laviță; într'ua clipă l'a și perdut din ochî apoi umblă tótă nóptea să'l găsescă; tocma despre dîuă l'a dărit eșind dintr'ua casă în dosul biserici nemțescî unde s'adună ei nóptea de vorbescū. Umblă iute, nevoe mare.

— O fi avēnd bot forțî.

— Așa nu! ia cisme d'astea ca ale nóstre, ghetre.

— S'a fost în tabaci? auđi diavolu! și finăt'o n'a pus mâna pe dînsul? Când ȕie eũ că avem un guvern de mămăligă! apoi mai dovédă de cât asta? să mérgă în Tabaci! Ce să le faci, daca nu vor să'l dea de gol procleți ăia de copii cu care se înȕelesese să facă revoluțiune! Trebuie să sciĩ că în tóte e amestecat. N'a băgat uă bombă cât capul de mare în luleaua lui coconu Iancu Manu, de nici pân'acuma nu se scie cum s'a făcut așa caraghioslic. Dar în complotul lui Bontilă nu era amestecat, {și cine 'i a putut da de căpătěiu? s'a pus atunci vėru Iordake cu capul și nu 'i a putut veni de hac! Și cređi că nu era pe délu mitropoliei când cu omorul lui Catargiu? l'a sculat procurorul nóptea din somn; s'a închis amėnduoĩ în casă; ce 'i a ȕis, ce 'i a făcut că 'i a dat drumul. Uite nu se face nimic fără scirea lui : pe Englitera o are în busunar, Sultanul nu ese din vorba lui să'l picĩ cu céră, pe Rusia valvărtej o aduce; pe Francia, pe Italia și pe Austria ia așa le jócă; când cu Beust când cu Andrassy; atăta noroc că Bismark nu'l are la nazar, mai ales de când a cunoscut care sunt ómenii cei bunĩ care își iubescũ țera și sunt devotați tronului. De vrea el gāndescĩ că nu opria resboiul de an, când s'a prăpădit uă grămadă de lume; are să dea sémă grea dinaintea lui Dumneđeu! atăta sānge vėrsat ș'atâtea banĩ cheltuiti.

— O fi nene Dobre și cum ȕici dumnėta, dar apoi și guvernul prea s'a făcut de tot. Ba că ăla așa, ba că ăla-lalt altmintirea, parc'am fi în vremea

incuisiții; știu dumnéta că bănuelile astea pôte să bage în capul ómenilor lucruri care nici nu le trecea prin minte. Uă mulțime de spioni cu urechia la ușile și la ferestrele caselor și birturilor ascultând și pândind ziua și nóptea să apuce vre uă vorbă sau să ghicéască un semn; inventând comploturi, spuind minciuni și urđind intrigi ca să ia carbóva; denun-ciind ca uă crimă or ce sentiment de demnitate și de independință, declarându-te revoluționar, anarchist, petrolist, îndată ce nu ești ciocoiu unui ministru sau unui favorit al dălei care iaă asupra-le monopolul pa-triotismului, al ordinei și al stabilității, și mai ales al dynastismului; ceea ce ne opresce ca ómenii cei buni, credincioși și devotați de astăđi să fiă tratați mâne la rândul lor de resturnători, de socialiști și de inamici ai tronului și *vice versa*. Și în vârtejul acestor intrigi nemernice, scărbóse și nerușinate care corumpă sufletul, degradă și înăbușiasce cugetarea se lasă curs liber venalității impiegaților care merge lanț mână în mână cu corupțiunea guvernamentală, sporesce din ce în ce mai mult uă biurocrație nume-rósă, apăsătoare și hrăpitóre care trăesce pe spinarea populațiunei muncitóre, precum trăiesce uă armată de invasiune într'uă țéră cucerită; face ca uă lume în-trégă, arendași, negustori, meseriași, năpustescú com-merciul și industria, le lasă pe mâna nemților ș'a ovreilor și ei alérgă cu limba scósă după posturi. Prin sate nu mai veđi decât perceptori și vătășei care mai iaă câte două-deci și trei-deci la sută, peste ceea ce este scris în lege și în roluri. În armată nu

se mai caută apărători ai patrii contra străinului, ci ómenii devotați, instrumente ale ministrului; credințiosul de astăzi este mâne bănnuit; nu se cere de la oficer alt merit decât să fie un instrument de opresiune în contra poporului ca să'l pótă ținea cu or ce preț în tăcere și în nemișcarea morții dac'ar îndrăsni să strige : „destul cu opresiunea, cu imoralitatea, cu prevaricațiunea, cu calomnia, cu intriga și cu „minciuna!“ sau dac'ar voi să céră să beneficieze de bunurile și de garanțiile constituțiunii ce i s'a jurat. Ce să'ți spuî, Nene Dobre, mie îmi pare că un guvern lucrând cum lucrédă guvernul nostru își perde timpul; căci nimic nu póte omul, fiă cât de mare, în contra ideilor celor adevărate, în contra legilor superioare cari conducú destinele omenesci. Nu e bine ca guvernul să se bisue numai pe puterea armată și să caute să ridice un edificiu social întemeiat pe intrigă și pe minciună. Tot mută pe oficeri de colo până colo; tot ia comendile de la unii și le dă la alții; par că 'n dîilele noastre militarul mai póte să nu aibă idei și convicțiuni; mai póte fi despărțit de națiune; par'că mai póte fi ceea ce era mercenarul Arnăut și Switzer. Dacă le spuî adevărul se superă. Puternicilor nu le place să le arate cineva urmările ce potú să aibă faptele lor, când nu sunt basate pe dreptate și pe rațiune; și când vorbele esú adevărate, reul ce le vine îl atribue acelor care 'i a prevenit, iar nici uă dată legilor ordinului moral pe care nu au voit să'l ție în sémă.

Conversațiunea urma pe tonul acesta, când glasul

interlocutorilor fu acoperit de ertăciunile popi Stan caré de la uşă începu a dice :

— Să mă erţi, dău, Domnule, póte te-am făcut să ascepti; da uite nu e vina mea, la ceasornicul meu tocma cincî şi jumătate; ce să'î fac umblă îndărăt, o să'l pui şi eă cu biserica nemţescă.

Kelner! dăm un pahar de rachiū şi unulă de rom, uă ciorbă de găluscî, uă sticlă de vin de Drăgăşani şi un rasol ciolan.

Viū tocmai de la jupân Gherasi, mî-a dat un anason cum n'am mai băt; am încercat pe la toţi rachierii, nimeni în Bucuresci nu are așa lucru; d'apoî ş'un galben vadra! n'a vrut să mi'l lase nici uă para mai jos. Era să iaū ş'un butoiū de jamaică; ce bătură Dumneđeescă! voiū să am tot marfă bună în prăvălie, când o scóte musteriū paraua din pungă să dică : halal să'î fie!

— Pe cât vinđi vadra de rachiū la cărciumă?

— Rachiū de la jupân Gherasi întrebî? ala nu se vinde cu ocaua, e după cum ese la pahar, daca ai în prăvălie un băét dăstept, vrednic, mester la turnat, iţi scóte şi trei-deci de pahare dintr'ua oca; daca brodescî vr'un prost, nu'ţi ese nici duoé-deci şi cincî; vine pe şese pêne la şapte lei ocaua; basamacu e căđut de tot, c'a eşit ţuica; şeí-deci de parale, duoî lei ocaua cel mult.

— Bun căstig, ieî anasonu p'un galben şi'l dai pe şeí-deci şi cincî de lei. Spirtulū meū de şeíspre-dece lei vadra, il dai basamacū pe trei-deci şi cincî de lei vadra, iţi rămâne mai mult de cât sută la sută.

— Aşa e, da nu puî cheltuelile; mai căratu, mai risipa; dar accisurile şi bacşişurile mai pe ici pe colo.

— Da şi dumnéta nu puî încărcatul la socotélă trei cinci-deci, în loc de două, când crestinu nu mai scie numérea.

— Feréscă Dumne-deu! păcat ast-fel de lucru; dar ce să dic, căstigul ar fi, cum ar fi d'apoî nu sunt parale; de la trecători ce mai poţi rupe că e drum mare, dar de la ómeniî din sat ieî ce poţi, mai câte uă baniţă două de grău; mai cu orz, mai cu câte uă poveră; ce să facem! ne ajutăm ăla cu ăla cum putem. De la Apostol, că'l sciî, n'avém să iaû peste două sute optu-deci şi două de lei şi jumătate? apoî mî-a dat vr'o para? mă purta cu vorba dintr'ua şi într'alta; d'abia l'am făcut să'mî dea douăspredece baniţe de porumb, mî-a dus un stângen de lemné la kir Ivancea la Bucuresci şi m'am învoit să'mî facă la véră un pogon de grău ş'unul de porumb de istov; mî-a mai dat ce e drept ş'ua glóbă de mânz; de cât să mă stric cu omu mai bine aşa! trecă de la mine.

— Nu, că nu te-ai încărcat la socotélă : douăspredece baniţe de porumb sunt şéideci de lei.

Caratu stângenului la Bucuresci pe puçin trei galbeni.

Lucrul pogonului de grău şi pogonului de porumb uă sută cincideci de lei.

Pune şi vre-ua trei patru galbeni mânzul, face peste patru sute de lei în loc de două sute optzeci şi două.

— Ş'apoî ce, mult e? dar dobânda banilor unde o puî, câte două parale la leu pe lună, dar că

trebuie s'astept pînă încolo la tómnă ca să'mi scot paralele!

— Și pe șéideci la sută d'ăi socoti dobânda tot mai trece de la Apostol.

— S'a scumpit baniî de tot; uă grămadă de cheltueli; de unde să le scoți? Dumnéta nu sciî că vine vremea de perđi de la uniî și capetele; mai de ună đî n'a murit Mușat, 'mî era dator cincî sute de lei, a lăsat uă biată babă bolnavă, a năpustit și casă și tot, s'a dus la nisce rude tocmai pe Neajlov în sus. Iaî daca poți.

— Sistemul de speculă ce ai adoptat păgubesce pe musteriî, fără d'a îmbogăți pe negustor, este un sistem de camătă care storcînd pe muncitor de tot fructul ostanelilor lui, sécă isvórele producțiunei. Lei în adevér și uă mie la sută de la uniî, dar de multe orî împreună cu câștigu perdeți și capetele, sărăcind pe sătén precum faceți secați isvórele de la care vă puteți folosi. Semănați cu lacomul din fabulă care a spintecat găina cu ouele de aur; ai fi mai folosit să ieî pe tot anul uă parte mică din ceea ce câștigă un bogat decât să ieî tot ce are un sêrac. Cu cât populațiunea în miđlocul căreia te negustoresci e mai înstărită cu atăt te poți îmbogăți mai mult și mai curînd; și lucru e lesne de înțeles, căci cu cât musteriul e mai bogat cu atăt consumă mai mult, cu atăt debitul negustorului e mai mare, cu atăt și beneficiul mai însemnat și mai sigur; ești mai folosit să învêrtești capitalul de trei și de patru orî într'un an cu dece și cu cincî-spre-dece la sută de cât să'l întorci

uă dată fie și cu patru-șeci ori cinci-șeci la sută : un câștig pe care nu poți compta nici ca valoare efectivă, nici ca uă valoare pe care să o poți încasa la timp determinat ca să-ți poți menține creditul; uă marfă nu se poate desface lesne decât pe un preț iu cuvințios; când se ține mai scumpă decât valoarea ei cea adevărată nu găsești mușterii, se strică în prăvălie sau se dă pe datorie pe la ómenii cari mulți nu o mai plătesc, căci acei cu dare de mână găsesc tot d'auna mișloce d'a și-o procura d'aiurea, își fac provisie pe la târguri. Cămătarii precum și negustorii lacomi la câștig nu pot avea aface decât cu răi de plată, cu risipitori, cu jucători de cărți și cu înșelători cari ia uă marfă pe datorie sau se împrumută cu bani pe polițe de valori nominale întreprinse și împătrite, polițe și datorii cari mai nici uă dată nu se plătesc la termen, cari de multe ori nu se plătesc nici de cum și cari mai adesea se cîntuesc ca falimentele cu două-șeci și cu două-șeci și cinci la sută. Speculantul lăcom pe lângă miile ce voia să câștige perde și suta ce scóte din pungă; dar ceea ce nu câștigă nici uă dată acest soi de negustor este stima, considerațiunea și creditul pieții care este capitalul cel mai temeinic al unui comerciant: nu poate dobândi credit pentru că efectele ce are în portofoliu nu au nici uă certitudine nici măcar probabilitate de a fi soldate la scadență. Comercianții și bancherii care lucră cu procente cuvințioase câștigă și prin capitalul lor propriu și prin creditul de care se bucură și care cresce pe tóată ziua cu esactitatea ce aduc

în operațiunile și în plățile lor, banul ca și munca, ca ori ce marfă își are uă valóre determinată prin împrejurările timpului în care ne aflăm; a trece peste limitele beneficiului la care are drept capitalul, a căuta să se tragă dintr'ua speculație mai mult de cât se cuvine ca dodândă a banilor angagiați, ca cheltueli făcute, ca retribuțiune a ostenelelor depuse și a risicului, este a realiza un beneficiu nelicit care nu pôte să nu fie vătămător aceluși ce crede că se pôte îmbogăți prin asemea miđlóce, căci nimeni nu se pôte îmbogăți de cât prin muncă și prin economie. Și ori cine ar crede că mai sunt și alte miđlóce de îmbogățire se înșelă fórte; germenale pagubei se află ascuns în miđlocul căstigului illicit întocmai ca vermele rođător în fructul stricat; adevăratul și singurul efect al speculațiunilor lacome nu este altul de cât a sērăci poporul și prin urmare a'l menține în ignorență, căci ignorența este fructul sērăciei precum sērăcia este partea claselor ignorente; progresul este în muncă și semănța progresului este învățătura; daca progresul intelectual sporesce bogăția popórelor, nu este mai puțin adevărat că cunoscințele nu potú începe până nu se grămădesce mai ânteiú uă cătime óre-care de bogăție, fără bogăție nu pôte fi regas și fără regas nu este cunoscință. „Ignorența cea mare, đice Bukle, „este fructul sērăciei celei mari. Arabii, popor ignorant și sērăc în țera lor, au devenit un popor vrednic „de admirare în țerile cucerite de ei în Persia, în „Lahor și în Spania.“ Omul nu pôte căuta îndestularea trebuințelor morale decât după ce și-a căpătuit nece-

sitățile trebuitoare la conservățiunea și întreținerea vieții; de aceea ori ce măsură care face viața materială mai grea, nu poate să nu aducă vătămăre vieții morale a națiunelor. Au fost publiciști cari au pretins că sentimentele cele mari, abnegațiunea, devotamentul și tot ce este nobil și frumos în ordinul moral, nu se găsește decât numai în clasele cele sărace, și că viciul este atributul claselor bogate; această credință este în contradicțiune și cu datele statistice, care dovedesc contrariul, precum și cu dreapta judecată; căci atunci conclusiunea ar fi de a menține societatea în miserie pentru a-i conserva virtuțile, și guvernul cel mai spoliator care ar săraci poporul, ar fi acela care ar conveni mai bine.

— Ceea ce ne strică pe noi, Domnule, sunt târgurile pe la sate, bălciurile, mărgelarii și ovreii. Ieă să fie un guvern coala cum sciū eū, uă mână de fer să le taie de unghișoră, să desființeze târgurile, pe ai crai cu tolba în spinare să mi'i bage în miliție, pe ovreii să'i dea peste graniță și ai vedea dumnéta cum fie care ar trăi cu ai lui, în satul unde locuesce, unde a trăit tatăs'o și măs'a, iar nu să se ducă să'si bea munca pe la unu și pe la altu; să vie nisce venetici, nisce calici să strângă paralele ómenilor! daca le dici astea vre unuia din deputați, numai ce'i audī cu libertatea comerciului, cu desființarea monopolurilor și cu economia politică. Și eū voiū economie politică, că nu sunt un prost să nu'mi placă și mie civilisațiunea, și eū imi iubesc țara dar voiū uă economie politică națională, uă economie politică româ-

nescă care să lase pe bietul creștin să trăiască în patria lui fără Nemți și fără Ovrei. *non se facim*

— Uă știință nu pôte fi românească precum nu pôte fi nici englesă. În ordinul politic și social, această economie politică își are legile ei nestrămutate și bine dovedite, precum în ordinul natural astronomia, himia, mecanica își au pe ale lor. Ceea ce este adevărat la Paris, la Peking și New-York, nu pôte să nu fie adevărat la Petersburg, la Bucuresci și la Londra. Precum nici un corp nu se pôte sustrage acțiunii gravitațiunii, asemenea nici uă societate nu se pôte sustrage de la legile schimbului; precum un om nu pôte cere a fi supus la alte reguli ale respirațiunii și ale digesțiunii decât acelea dovedite de știință, asemenea uă societate nu pôte urma alte reguli de producțiune și de consumațiune decât pe acele dovedite de știință, fără de a se espune la cele mai mari inconveniente. „Newton de când cunoscuse legea gravitațiunii nu mai „pronuncia numele lui Dumnezeu fără de a’și desco- „peri capul; cu cât inteligența este mai presus decât „materia, dice Bastia, cu atât lumea socială este mai „presus de lumea fizică, căci mecanica cerescă este „supusă unor legi despre care nu are consciință. Este „un mai mult cuvânt de a admira și a ne închina „dinaintea înțelepciunii eterne, când vedem mecanismul „social în care trăiesce cugetarea universală, *mens* „*agitat molem*, care presintă și fenomenul straordinar „că fie-care element este uă ființă animată, cugetătoare, „înzestrată cu acea energie miraculósă a acestui prin-

„cipiū de tótă moralitatea, de tótă demnitatea, de tot „progresul, atribuit exclusiv numai omului, *libertatea*.”

Nu trebuie nici nu putem să ne sustragem legilor sciinței; or cum vom face, or cum ne vom întorce, suntem fatalmente supuși lor. A încerca să le înlăturăm este a ne da pradă miseriei, străinilor și ovreilor.

— Da, c'am și devenit; eu mai deună-ți am fost silit să dau dece galbeni geremea unui ovreiū ca să scap de dânsul; m'am pomenit d'ună dată cu lumea drôe la oblon la moș Mercore, când colo ce să vești? un butoiū de basamac, cârciumă întrégă! ș'un ovreiū cu ciubucu în gură, ședea ascuns după sobă; am ghi-cit îndată al cui era rachiū; m'am dus la primar; ce e drept, l'a chemat îndată pe jîdov la cancelarie, dar ce să'i facă! c'o ținea una și bună cu „*nu știu n'am vădūt*”. Dac'am vădūt ș'am vădūt, l'am luat eu la uă parte și am început: — *ia ascultă jupâne, rachiul este al dumitale? — al meu, vești bine — apoi nu știu că n'ai voe să ai cârciumă? — dovedesce; — apoi nu spuseși singur că rachiul e al dumitale? — o spuseși dumitale pentru că știu că ești om de ome-nie, dar nu spuiū nici la primar nici la privighetor — n'ai putea jupâne să te duci în altă parte să ți vindă marfa? — cât dai? — cu una cu alta m'am învoit cu dânsul pe dece galbeni să se ducă. A duoa ți în dorī de diuă ș'a pus butoiul în car cu tôte oălele, cu găini, gâsce, lână, sdrențe, ôse ce strânsese, și s'a dus p'aci încolo. Iaca ce guvern avem! dar alta: acum vr'o cincī săptămâni n'a venit un ovreiū diua namiéda mare cu un goșgogea butoiū de bere într'un*

de jua ca și spetunt

cărucior, vindea cu tinichéua în mijlocul satului, în drum; pênă pe séră l'a vëndut tot cu câte uă jumătate de ban tinichéua, mai mult spumă de cât bētură, a adunat toți gologani de la bițele neveste; unde era un guvern strașnic, să mi'l ia la bătai, să'î dea cep butoiului, să veđi mai venea altă dată să facă pagubă creștinilor? Dac'am spus primarului a început să dea din umeri, mi-a đis că'î e frică de procuror.

— Dar nu cređi că ar fi fost mai lesne și mai bine, când ai vēđut că ómenilor a început să le placă berea, să fi luat și dumnéta un butoiu în prăvălie și să vinđi berea mai eftin decât ovreiu; nu cređi că daca ai da rachiu cu un preț mai potrivit, acel jupân Moise nu era să nu'și mai găsescă socotéla aducând rachiu și să mai dea și lui moș Mercore un galben două ca să'l acopere cu numele lui.

— Da de géba, domnule, orî ce'î face nu poți scăpa de ei că își găsescă altă trébă, sciū fel de fel de marafeturi; pe unu nu l'am adus chiar eū în căruța mea tocmai de la Alesandria de ne-a dres învelitórea bisericeî, curgea pe tóte părțile, se strica zugrăvéla. Numai într'un chip ne scăpăm de ei : gonindu'î pe toți din țără.

— Eū sunt de părere că gonindu'î nu câștigî nimica, căci m'așu teme să nu te duci după ei tocmai pe la Rusciuc și pe la Odesa ca să'î aduci în țără, cum te-ai dus la Alesandria după tinichigiū ca să'ti înveléscă biserica — și să'ti spuî ceva și mai mult : cred că cu cât i-am goni cu atât ar veni mai mulți. Mai ántéiū că nu'î priimescū nici Muscaliî, nici Turciî,

nicii Austriacii; de oprit d'a intra, am vădut că de trei-deci de ani de când era Michaiu Sturza domn, s'aũ încercat fel de fel de miđlóce și nici unul n'a avut eficacitate; cu cât oprirea a fost mai strașnică cu atât aũ intrat mai mulți. Dar iată că'mi vine în gând uă doctorie care mi se pare mie mai bună și mai sigură, atât pentru a face ca să nu mai vie alții cât și pentru a face pe mulți din acei cari sunt astă-dĩ în țeră să se ducă singuri.

Să ne inchipuim, de pildă, că la Giurgiu și la satele dup' împrejur de Pipărați s'ar fi găsit un Român tinichigiũ mai meșter, mai consciicios la lucru și mai eftin, sunt sigur că nici nu te-ai fi gândit la ovreiũ să'l aduci de la Alesandria. În lumea industrială ca și în lumea fisică, un loc nu póte sta gol; natura are oróre de gol cum dicũ fisicii. Când se ivesce uă trebuință, ea are să fie implinită fără dar și póte; daca în localitatea unde se ivesce acea trebuință nu se va găsi omul care s'o satisfacă, are să vine altul din vecinătate, din străinătate, de peste munți și de peste ape; are să se afle în lume că este trebuință de cutare meșteșug sau meserie și aũ să vie ómenĩ din depărtare. Iată tótă cestiunea ovreilor la noi ca și în Ungaria și în Polonia și în Bucovina. Espresiunea plină de înaltă învેțătură a Romănului *lac să fie, brósce multe*, este fórte adevērată. Lacul este trebuința iar bróscele sunt ómenii cari găsescũ hrană dintr'aceia trebuință. Daca într'uă țeră se va arēta un pământ roditor, un filon de mineral, uă albie de cārbune, uă cualitate bună de lemn, uă plantă folo-

sitóre, și dacă ómenii din localitate nu se vor grăbi a se folosi de acea bogăție, să fii sigur că vor veni de aiurea și vor esploata-o, și acel pământ, acel metal nu vor sta mult timp neproducătoare. Acesta este istoria țerei noastre și a tuturilor țărilor de la începutul lumei. Fertilitatea văiei Dunării a desceptat tentațiunea Romanilor cari au vërsat în Dacia escedentele populațiunei latine. Köleseri, după ce face uă descrițiune încântătoare despre frumusețea și bogăția pământului Transilvaniei adaogă : „Acum mai miră-te că într'acest grănar de abondență, „unde Dumneșeu însuși a întins uă mėsă bogată, „s'au întâlnit atâtea némuri venite din Europa și din „Asia.“ Putem fi siguri că fără avantajele cele mari ce au găsit capitalurile și brațele din occident pe văile Misisipiului și Orenocului, România ar fi astă-dî și mai mult cercetată de populațiunile grămădite în occident. Noi, nesocotind reguliele cele adevërate ale sciinței, blestemăm concurența și liberul schimb și credem că, gonind pe ovrei și pe străini, scăpăm de rău; credem că ar fi în puterea cui-va de a sustrage uă societate omenecă de la regulile morale cari o conduc; în loc de a căuta cauza răului până la obârșia lui, ne frământăm mintea în combinări politice și lăsăm străinilor și ovreilor partea cea bună, meseriile. În loc să căutăm să punem mâna pe profesiunile cari îi fac să vie în țeră, în loc să ne facem tēplari, tapițeri, croitori, cismari, curtieri, tinichigii, giamgii, văpsitori, zarafi, bancheri, machinisti, ceasornicari, sculptori, noi nesocotim meșesugurile cari dau avere și independență, și alergăm după acele șapte-deci de

miî de posturi la dispozițiunea căroră s'a pus uă sută duoë-deci de milióne pe an, luate din sudórea muncitorului nostru de pământ. Buna stare, îmbogățirea și vieța liniscită și cugetătóre o lăsăm străinilor cari sunt în țeră, și încă cu prisosință pentru alți cinci miî de ovrei, trei miî de unguri și duoë miî de nemți cari mai rămân pe tot anul în țeră din mișcarea populațiunei străine.

Să'ți spui cum un amic al meu a gonit pe ovrei cari se aflaî în satul său, fără vot al camerei, fără decret domnesc, fără primar, fără dorobanț și fără protest din partea consulilor? Un ovreiu avea cârciumă; vindea scump rachiū prost, jumătate apă, dres cu ardeiū și cu vitriol; vindea vin oțetît dres cu stubet și cu spirt, și'l vindea scump; vindea stambă și basmale putrede și le vindea scump. Vasilică al meu a luat și el uă casă în sat, a lipit'o bine, a îmbrăcat pereții frumos cu rafturi și cu bârtie de câte un sfanz sulu; a făcut ast-fel un local curat și vesel, pe când al ovreiuului era urât și necurat; a adus vin bun și neprefăcut, rachiū tare fără vitriol, a adus tot marfă bună; vindea tóte cu câte duoë-deci și trei-deci la sută mai eftin decât ovreiuul, ș'într'uă dimi-netă jupănu și-a pus ce'i mai rămăsese în car ș'a plecat p'aci în colo. Negreșit că s'o fi dus în alt sat; dar să ne închipuim c'ar fi găsit pretutindenî câte un Vasilică; te 'ntreb daca ovreiuul nu era să trecă granița? Mai era tot acolo ș'un alt ovreiu care cumpăra pei, le argăsia și cu trei croitori tot ovrei, făcea cojóce. Vasilică a cumpărat oi, a adus trei co-

jocari români de la Focșani cari croescă și cosă co-jôce, și duoă fete care le împodobescă cu mătăsuri și cu petlițe roșii, verzi, albastre, le face mai frumoșe și le vinde pe jumătate prețiu de cum le vindea ovreiu, și i-a tăiat apa de la móră; jupănu vedënd că nu se mai învêrtesce róta, a plecat într'ua dimi-netă cu totă fabrica; s'a dus negreșit 'n alt sat unde n'a găsit un Vasilică. Un alt ovreiu cumpăra totă lâna din sat, o da la femeii de o torcea și o țesea, făcea postav de țeră. Vasilică al meș i-a luat toate torcătóarele și toate țasătóarele, plătindu-le mai bine și în bani, iar nu pe marfă stricată ca ovreiu; ovreiu, neputënd ține concurența, și-a strâns mult puțin ce avea și s'a dus, și astă-dí nu se pomenesce ovreiu în sat la Vasilică.

Uă națiune ca și un individ nu este stimată și aprețiată decât după cătimea de utilitate ce póte aduce. La noi, dacă vei observa bine, te vei convinge că în tot timpul numai uă clasă de ómenii a desceptat tot-d'auna simpatiele și din întru și din afară; acéstă clasă a fost și este clasa muncitorilor de pământ, fiind că numai ei au urmat calea trasă umanității de mâna provedinței: d'a se hrăni din sudórea frunței.

— Așa este cum dăci dumnéta despre negustorii și meșterii áștia mici, dar ce faci cu cei mari cari vină cu miliónele de galbeni și iaă concesiile de drumuri de fer, impositul bēturilor, monopolul tutunului, și ca mâne vor lua vămile și ocnele ca să jefuěscă comerciul țerii.

— Vă dăceam adineaorí că de câte orí într'un loc

se simte uă trebuință, fie ea chiar pornită dintr'un capriciū saū dintr'un eres; acea trebuință are să fie îndeplinită. La noi de mai mulți ani se simția imperios trebuința de drumuri de fer, s'aū găsit ómenī cari aū și scris, aū și strigat : „aīdeți, frați, cu toțiī „să facem noi acele drumuri, bucățică cu bucățică, să „ne asociem, să punem fie-care ce vom putea, să ipo- „tecām moșiile nóstre, să ne împrumutām, precum facū „și aceī cari iaū concesiunile!“ Aceī ómenī n'aū fost înțeleși, n'aū fost ascultați; am zăbovit, am negligeat lucrul, ne-am mâncat între noi și am lăsat căstigurile ovreilor, nemților, cotcarilor, Strusbergilor, Bleih-röderilor și Staat-Bahnelor de care Dumneđeu scie cum și când vom scăpa.

— Dar că se dice c'o s'aducă coloniī nemțescī ca în Ardeal! atunci s'a hotărât!

— Când or începe să vie coloniī germane, la noi n'are să fie ca în Ardeal; la noi va fi destul de ce saū cinci-spre-dece ani ca tótă țera, de la munte până la Dunăre și până la Prut să fie presărată de Nemți.

Cestiunea cea mai importantă în țera noastră și de care nimenī nu ține nici uă sémă este *densitatea populațiunei*. Pe uă întidere de un-spre-dece milióne de hectare saū duoē-deci și patru de milióne de pogóne avem numai patru milióne saū patru milióne și jumătate de suflete, trei-deci de pogóne de pământ de familie; densitatea cea mai slabă din Europa; un gol pe care noi nu facem nimic pentru ca să'l umplem prin noi înșine; stām fără cea mai mică îngrijire pentru salubritatea orașelor și a satelor, fără nici uă

măsură igienică serioasă; mortalitatea la țără și prin mahalale este ceva îngrozitor și în multe locuri întrece numărul celor născuți, în cât populațiunea în loc de a crește, scade. Cercetați actele stării civile ale colórei de negru din București, de exemplu, citiți raportul primarului de Galați, și veți vedea consecințele deplorabile ce puteți trage dint'acele cifre. Iacă cum se exprimă Principele Moruz către ministrul din întru în anul 1870.

„Partea de jos a orașului, (este vorba de Galați), „este în tot timpul un adevărat focar de infecțiune, „miésmele deletere respândesc și întrețină tot felul de bóle; locuitorii se oflesc în mijlocul mlascelor de apă imputită și stătătoare și pară osândiți „decrepitudinei și unei morți premature.“

De vom arunca ochii pe cifrele stărei civile ce înscrie acel primar în raportul său, jalea e mare; găsim că în anul 1867 numărul celor morți au întrecut pe al celor născuți cu 220 de suflete; și în anul 1870 cu 942; în termin de patru ani numărul morților a fost cu 1238 de suflete mai mare decât al celor născuți, ceea ce vine a dice că populațiunea Galațului care astăzi este de opt-deci de mii de suflete, s'ar reduce la mai puțin de jumătate în timp de uă sută cincideci de ani, dacă nu s'ar recruta cu populațiunea din afară. Șese luni ale anului, mai toate satele de la Dunăre pănă la pólele munților sunt inecate în noroi și în mocirle; case umede și deschise ploi și vântului, copii bolnavi și femeele lăhuse cu picórele góle pănă 'n genuchii în noroi și

în zăpadă, bătrâni și copii reu îmbrăcați, intrați în érnă slăbiți de friguri și de lingóre, reu hrăniți și fără putere de a resista la cea mai mică răcélă, la cea mai ușóră epidemie care îndată se preface în typhus, iată ce poți vedea pe la țéră. Anemia a devenit idiosyncrasisul femeielor și copiilor români, epidemiile cele mai mortale, typhusul, versatul, angina difterica nu lipsescú nici uă dată; când una când altele rădica generațiunii întregi. Hrana este cât se póte mai puçin substanțială, consomațiunea cărnei d'abia se sue la noi la șéi-spre-dece dramuri pe ñi, și la țéră nu trece de șépte dramuri pe ñi! În occident, în țérile care se află în condițiunile nóstre climaterice, consomațiunea cărnei este îndecită, și fie care locuitor, atât la țéră cât și la oraș, consumă cel puçin, uă jumătate de oca de pâne pe ñi; în orașele cele mari ca Londra, Paris, Berlin, Viena, consomațiunea de miðloc a unui om pe ñi este ;

200 dramuri pâne și cartofi.

75 „ carne, pesce, brândă.

120 „ Vin, rachiú, bere.

40 „ Zahar, cafea, cial, lapte.

Cu uă viețuire próstă, fără îngrijire și fără precauțiunii igienice, și cu uă hrană atât de slabă, populațiunea daca nu scade dar nu póte cresce, rămâne staționară precum se vede la noi. Recensementul cel d'ântéiú care s'a făcut la 1832, a dat uă populațiune de trei milióne și jumătate; acéstă populațiune într'uă țéră roditóre ca a nóstră trebuia

să fi ajuns astăzi la opt sau nouă milioane; dar ce vedem! recensementul mai scrupulos din 1860 a dat 4,090,275 de suflete cu totă imigrațiunea venită în țară în timp de trei-deci de ani; și să nu credem că cifra acestor imigranți nu merită a fi ținută în seamă; ea se suie pe tot anul la 20000 de suflete, din care 10000 Români din Banat, Transylvania, Bucovina și Basarabia; 5000 Israeliți, 3000 Unguri și 2000 Germani, versământ care trebuie să fi sporit populațiunea noastră cu cel puțin patru sau cinci sute de mi de suflete.

Nu știu de unde D. Frunțescu a luat cifra de 4,500,000 suflete ce ne dăce că ar fi dat recensementul din 1860, căci iată ce rezultă din compilarea cifrelor publicate de Marțian în analile statistice.

Dincoci de Milcov :

suflete agricultori. . .	2,125,742
profesiuni liberale. . .	270,779
artisanii	127,955
comercianți	96,560
ovrei	5,312

2,626,348.

Dincolo de Milcov :

agricultori.	1,120,958
populațiunea orașelor	218,102
ovrei	124,864

1,463,927.

Suflete . . 4,090,275.

Admit ânsă că de la 1860 până astăzi, popula-
 țiunea să fi sporit cu uă jumătate de milion și să
 se fi suit la patru milióne șese sute de mi, iar nu
 la cinci milióne și jumătate, cum crede D. Frunđescu;
 dar acest spor îl datorim cu totul imigraților veniți
 și remași în țără în cari israeliții trebuie să fi con-
 tribuit cu 60,000 de suflete; căci cred că popula-
 țiunea ovrească, aflătoare în România se sue astăzi la
 180,000 pêne la 200,000 suflete. Să citim puțin
 cele ce ne ȑice doctorul Obedenaru în folositórea sa
 broșură intitulată *Des fièvres des marais*. „Debili-
 tatea obicinuită constitue fondul physicului și mo-
 ralului la omul din popor în țările báltăcose; ca
 „să ȑic așa, constituțiunea indiviȑilor este tot-d'auna
 „slabă, starea sănătății lor este uă stare de bólă.
 „Ceea ce se observă la majoritatea țeranilor campa-
 „niei Romei, femeile, copii și uă parte din bărbați
 „aũ facia galbenă, caracteristică cunoscută de pictori
 „și de medici sub numele de faciă *malarică*; aũ pu-
 „cină putere musculară, sunt de uă lene rară; dar
 „de uă lene pentru care nu merită, nenorociții, nici
 „uă imputare, fiind că este rezultatul inveninării
 „miasmatică... Ca să terminăm cu *debilitatea mias-*
 „*matică* vom mai adăoga că țeranul Român datoréda
 „debilitatea sa la alimentațiunea sa neindestulătoare.
 „Mămăliga, laptele fără unt, laptele bătut și legu-
 „mele sunt uă hrană fórte puțin reparatorie. Și a
 „ȑice că acesta este *regimul de dulce*. Cât despre
 „post este tot ce este mai de jale; vérȑă acrá și
 „fasole saũ linte; linte, fasole și vérȑa acrá! cu un

„ast-fel de regim tot ar putea fi cineva sănătos într'ua
 „localitate sănătósă în tot înțelesul cuvântului, și
 „daca nu ar avea a face nici uă muncă ostenitoare.“
 Și mai departe dice : „Când se preumblă cineva prin
 „satele de prin câmpiile cari se întind între Dunăre
 „și Carpați și vede miî de copii slăbănogi, deșirați,
 „cu față sérbedă, ochiul langedind, pelea obrasului
 „subțietă încrețită și scălămbăetă, nu se pôte opri
 „de a'î ticăi și de a fi coprins de milă! Daca pe
 „urmă afli că în fie care familie au fost încă atâți
 „copii morți, sau mai mulți morți decât sunt vii,
 „nu te mai poți mira de a vedea aceste câmpii în-
 „tinse atât de puțin locuite...“ Unde sunt măsurile
 luate pentru însănătoșarea locurilor insalubre, scur-
 gerea lacurilor, unde este solicitudinea clerului înalt
 pentru a face să dispară prejudecățele de posturi în
 timp când natura omului și condițiunile climaterice
 în cari trăim nu suferă uă asemenea hrană, uă hrană
 care nu aduce nici uă vătămăre locuitorilor séraci,
 din locurile unde sfinții părinți au legiuit posturile
 nu numai cu scop religios, dar sunt și potrivite cu
 cuviințele igienice. Dar la noi este fatală, slăbesce
 și stérpesce populațiunea. Progresiunea creșterii gin-
 telor din prejur fiind de 0,45 pêne la 1 0/0 pe an
 substituirea și disparițiunea românilor nu este decât
 uă cestiune de timp. Mai mulți publiciști, între cari
 laboriosul și mult regretatul Marțian, au constatat
 că de vre uă două-deci de ani rapiditatea cu care
 escedentul populațiunei germane se devêrsa peste A-
 tlantica scade din an în an, luând uă direcțiune alta,

uă scurgere spre nord și spre orient, spre Bohemia, Galiția și Ungaria, împingând pe Rutheni și pe Unguri în Transylvania, în Bucovina și în Banat și aceștia la rândul lor împingă pe Români din Bucovina, din Transylvania și din Banat în România. Registrele noastre statistice ne dau peste zece mi de Români din cei veniți din Austria ca rămași la noi pe tot anul; întocmai precum apele Dunărei, Dnistrelui și Donului, umflând Marea-negră, o silește să se scurgă în Mediteranea prin Bosphor și Dardanele al cărei prea plin, suindu'i și ei nivelul o obligă să se deverse în Ocean prin Gibraltar. Nu sunt încă uă sută de ani de când Bucovina a trecut sub dominațiunea Austriei, atunci populațiunea ei, mai totă curat română, era de trei sute cinci-zeci de mi de suflete; astăzi Români numără acolo, după doctorul Ficker, de cât 175,679 de suflete, și populațiunea ruthenă care d'abia se arăta la 1780, astăzi balanțiașă elementul român; pe densii îi împingă Lehi din Galiția cari și ei sunt împinși la rândul lor de germani.

Populațiunea română în totă Austro-Ungaria a scăzut astăzi la 2,595,453 de suflete.

143,776 în Cisleitania și confine.

175,679 în Bucovina.

1,171,676 în Ungaria.

1,104,322 în Transylvania unde, Degerando, acum două-zeci și cinci de ani, la 1847, numera 1,179,793 suflete; uă scădere de 75,471 de suflete într'un sfert de secol, pe când cele-alte némuri din

acel Imperiū aū sporit într'un mod însemnat, din 29,313,586, cât erau la 1818; afară de Români, la 1857 ajunsese cifra de 35,159,403, un spor de 13 0/0 în patru-deci de ani, în vreme ce populațiunea Română, din cauza emigrațiunelor peste Carpathi în România, a scădut în două-deci și cinci de ani cu aproape 7 0/0. Mai toți rândușii, mai toți vizitii, servitori, bărbați și femei în Bucuresci, în orașe și chiar pe la țară sunt Ungurenî, adică Români din Ardeal. Și să nu credem că această emigrațiune măhnesce pe Unguri; ei ar da mult să vedă Transylvania golită de Români. Sibenburg (șapte cetăți) este puterea cea mai temeinică a Ungariei, iar Româniî cari locuescu acolo sunt uă slăbiciune pentru Madjari; este întocmai ca uă forteretă tare neexpunabilă cu uă garnisónă asupra căreia nu pot compta.

— Ce putem face noi în contra atător împărați mari și puternici.

— Cu cât suntem mai năpăstuiți și mai persecutați, cu cât condițiunile climaterice sunt mai grele, și cu cât nămurile cari ne înconjură stau să ne înghiță, cu atât datoria noastră de a lupta bărbătesc și cu sēlbătăcia elementelor și cu reutatea ómenilor este mai mare și mai sacră. Să ne luptăm cum se luptă Olandesiî în contra năvălirilor mării care caută neconținut să'i cufunde, și în contra umezelei pe care o supună și o prefacă în canaluri folositóre și în liveți roditóre; cum se lupta Belgianiî în contra încercărilor de cotropire a guvernelor vecine. Datoria cea mai de căpetenie a Guvernului, și a consiliilor jude-

țene și comunale ar fi să se ocupe serios cu salubritatea și cu higiena, căci făcând să dispară casurile prea numeroase de bóle și de mórte, întărind puterea și sănătatea locuitorilor, vom spori puterile productive. Strămoșii nostri au lăsat averi însemnate pentru căutarea și îngrijirea sănătăței Românilor și ei își consumă energia și puterea respirând un aer mephytic de mlașcină palustre, perû victima frigurilor și lângórei, sângele lor se corupe și némul degeneredă prin mulțimea bólelor syphilitice mai răspândite și mai necăutate decât erau acum și două secolî în Spania și în Francia; măsurile ce se iaû câte uă dată în contra epidemiilor și în contra versatului, sunt numai nisce cause de cheltueli fără alt rezultat decât inocularea corupțiunei orașelor în comunele rurale. Singura și adevărata solitudine a ómenilor stăpênirei, cum își dicû ei, nu este alta decât împlinirea dărilor și recomandarea și susținerea candidaților la cameră, la senat și la consiliile comunale și județene; preocupați exclusiv cum să nu scape țera din ghiarele concesionarilor.

Cestiunea populațiunei la noi este mai importantă decât putem crede; este mai seriósă și mai periculósă decât orî unde, fiind că ea se complică cu imigrațiunea Ebreilor, a căror înmulțire disproporționată nu este numai uă plagă morală și higienică, prin lipsa de bnnă credință ce mulți dintr'ênșii aducû în transacțiunile lor bănesci, și prin necurățenia în care trăescû, dar este și uă cestiune politică pentru că Israeliți cari se cobóră neconținut de ia nord, ajungû

în România nemțiți; sunt precursorii germanismului, a unei cuceriri mute, desnaționalisătoare căreia ei îi pregătesc teremul. Și or cât vom căuta soluțiunea uestiunei Ebreilor la graniță, la munte, pe Dunăre sau pe Pruth, în voturile Camerilor și în circularele guvernului; în lună și în sóre; nu o putem găsi și nu vom găsi-o decât în activitatea noastră, în aplicarea Românilor la arte, la meșteșuguri și la comerț, în lupta și învingerea insalubrității și a epidemiilor; căci în industrie și în comerț vom găsi mijlocele care depărtedă bólele și înlătură degenerarea rasei care sporesc populațiunea. În sporirea populațiunei vom găsi mijlocele cari desvoltă industria și comerțul.

Purtăm haîne, așa dar ne trebuiesce pândă, postav, mētăsări, pei, croitori, pălărieri și cismari; avem trebuință de case, de mobile, de trăsuri, de hamuri; or ce am dice, nu putem fără arhitecți, zidari, dulgheri, tēmplari, lăcătuși, tinichegi, giamgi, tapețieri, caretași și curelari; de nu'i vom găsi între noi îi vom căuta aiurea; vom avea recurs la străini, la nemți, la ovrei, la cine vom apuca; și de nu vor veni ei singuri la noi, ne vom duce noi după dēnșii să'i căutăm, să'i găsim și să'i aducem, plătindule încă și cheltuēla drumului, precum te-ai dus Dumnēta la Alesandria d'ai adus pe ovreii care ți-a dres învelitórea bisericeii de la Pipărați. Machizele agricole au deschis trebuința de opt sau noē sute de machinisti; daca nu'i găsim în țeră și printre Români, să scii de la mine că o să luăm și Nemți, și Ovrei, și

Francesi, și Englesi, pe or cine ne-o eși înainte; o să ne ducem să'i căutăm în străinătate și o să'i aducem. Dumnéta care imi vorbesci, am audít că ți-ai făcut uă móră de măcinat cu vapor la Pipărați, ia spune'mi n'ai machinist?

— Am și machinist și fochist, 'i am adus tocmai de la Baziaș; am plătit șei-spre-dece galbeni numai la vaporul după Dunăre; nu scie nici unul nici altul uă vorbă romănescă; am început să le cam rup unguresce cu dênșii, ce să fac? le dau duoă-deci și cinci de galbeni pe lună.

— Vedí dar c'a învăța pe copii nostri mesteșuguri, a'i îndemna la studiul sciințelor practice și a'i băga în comerciú în loc de a'i arunca asupra bugetelor ca pe nisce locuste, a insista prin voturile noastre ca guvernul să ne dea pace, să lase la uă parte influințele electorale, intrigile, minciunile, nescocirile și calomniile și să se ocupe de trebuințele cele adevărate ale poporului, supra-veghind cu scumpătate împlinirea datoriilor preoților și a învățătorilor pentru ca biserica și scóla să nu fiă numai un nume. Îngrijirea salubrității satelor și orașelor și a stării igienice a locuitorilor, ar fi miđlocul cel adevărat și eficace de a pune uă stavilă imigrațiunelor ovreilor și nemților; căci ceea ce'i atragú la noi este înmulțirea trebuințelor și lipsa ómenilor pentru îndeplinirea lor; ceea ce le oferă miđlóce de traiú și de îmbogățire este industria și comerciul, stări sociale părăsite și nesocotite de noi. Când vor găsi meseriile împlinite de noi, și când nu vor mai afla înlesnirea

de a trăi și d'a se îmbogăți, poți fi sigur că nu numai că nu vor mai veni, dar că și mulți din cei cari sunt astăzi se vor duce acolo unde vor putea găsi ceea ce găsesc astăzi la noi.

— Apoi după cum înțeleg, dumnéta ai vrea să ne facem tinichigii, giamgii și ferari! procopsélă!!....

Ora fiind înaintată, am plecat lăsând pe interlocutorul meu a desgusta în pace cel dupe urmă pahar de rum.

Am petrecut cea l'altă parte a serii cugetând la compatibilitatea care poate fi între datoriile de preot și meseria de cărciumar; mă gândiam cum un om interesat a face pe fiul său sufletesc să bea cât mai mult vin și mai ales rachiū, îl poate face să înțeleagă că beutura este un viciū care slăbesce mintea, corumpe sufletul și topesce némul.

III.

A doua zi foarte de dimineță, bătea la ușa camerei mele de la hanul lui Simeon un tânăr frumos și elegant; chipul lui nu-mi era necunoscut; întrebându-l de obiectul unei vizite atât de matinală, îmi răspunse :

— Eă, Domnule, m'am întemplat să mă găsesc a seară la birt la Găbran și am urmat totă conversațiunea ce ai avut cu tovarășul dumitale de mesă; mărturisesc că cele ce am auzit m'aă pus pe gânduri și m'aă scornit nisce idei asupra cărora așă voi să am și lămuriri și părerea dumitale. Nu știu de ce să mă apuc.

— Înțeleg, ai ajuns la respântia vieții și nu știi pe care cărare s'o ieși; sfatul meu este simplu, îl dau cu plăcere oră carui voesce să'l ia, îl dau cu fericire oră carui voesce să'l urmeze. Îți dic : apucă pe drumul muncii; lucră, ca să trăiesci într'un mod modest viața ce ți va permite munca și câștigul onest; caută ca în toate zilele să pui ceva cât de puțin d'ună parte, ca să ți îmbunătățești din zi în zi traiul, sporind câștigul din muncă cu venitul din ca-

pitalul economisit, și ca să te poți susține la bătrânețe când nu vei mai putea munci.

— Eu sunt fiul lui Sava Cismaru, m'a pus de mic la meșteșug și mergeam și la școală, după ce a murit tata, mama a măritat surorile mele; pe una a dat'o după un sub prefect și pe cea-laltă după un grefier, căci ne-a rămas de la bietul tată-meu avere bunicică, iar pe mine n'a mai vrut să mă mai lase la meșteșug; m'a dat în pension la colegiū. În toți anii am luat premii că eram obicnuit cu munca, la esamene eșiam tot cu eminentă. După ce am trecut clasele m'am dus la ministru să'mi dea și mie uă slujbă; m'a tot purtat cu vorba trei ani; c'o să mă pue mâne; tot că nu e post vacant; și vėd pe tótă ziua numiri în Monitor și eu tot pe d'inafară; mi s'a urit să tot urc la scări. Dacășu sci că este cum diceai dumnéta aseră, mai că m'ași apuca de cismărie; că uite nu mi-e rușine; într'un an de zile dacă așu lucra cu duoē trei calfe cari sciū eu, nisce băeți cari aū învățat la noi, și cu machinele cari am vėdut c'a eșit acuma; imi puiū capu c'așu face cisme întocmai ca acele care am vėdut la feréstră la Brand în ulița Lipscanilor; numai dacă așu sci că un meșeriaș este și el folositor țerii lui și că industria este uă parte integrantă și esențială a progresului; pentru că tot ce doresc este să vėd patria mea civilisată.

— Când te voiū vedea, tinere, d'inaintea unei machinī, ducēnd tótă săptămāna uă vieță laboriósă și duminicile petrecēndule în ascultarea serviciului

divin, în citirea unui diar instructiv, în distracțiunii cari desfătează sufletul fără a corupe inima și spiritul, nici vătămă sănătatea, ascultând la vre un teatru uă dramă saū uă comedie morală saū asistând la uă conferință asupra unui subiect literar saū științific, voiū fi plin de speranță pentru viitorul Românilor, voiū fi mândru de adeptul ce am făcut și orele petrecute aseră la Găbran vor conta între cele mai bine întrebuințate.

Dar fiind că te vęd preocupat de dorința de a face să fiă și România uă țeră civilisată, nu voiū într'acéstă privire să rămăe cea mai mică neînțelegere asupra cuvintelor : *om civilisat, papor civilisat, oraș civilisat, țeră civilisată*, ce auđim pe tot minutul și asupra căroră am observat de multe ori un fel de confusiune despre sensul ce fie care le dă; de aceea voiū să'ți spuiū, cât voiū putea mai limpede, ce înțeleg eu cu ȑicerea *civilizațiune*.

Să ne întrebăm puțin, de ce se cuvine a numi pe Englesī, pe Francesī, pe Italianī, și pe Germanī popóre civilisate și cu ce cuvânt se refusă acest titlu hordelor unor părți ale Asiei, ale Africei și peilor roșii din Sudul Americiei. De ce Londra, Parisul, Berlinul, Viena, Petersburgul, Roma, Florența, Neapoli, sunt orașe mai civilisate decât Bolgradu, Bucuresci și Constantinopole; de ce Olandesul este mai civilisat decât Tătarul, și Danesul mai civilisat decât Bulgarul. Lăsând la uă parte ori ce considerațiune philologică și ȑiind în sémă numai înțelesul curat practic, vulgar cum am ȑice, iată ce observăm.

Când într'un popor găsim ómenī onești, afectuoși, bine-voitori, îndatoritori, ómenī cari trăescū în bună înțelegere între dênșiī, cari aū simțul moral al binelui și al dreptului, ómenī fără viciuri, învățați, muncitori, cari trăescū cu îndestulare din productul ostenelei lor, procurându'și tóte trebuințele vieței materiale, mulțumirile spiritului și ale ânimei; când în mijlocul lor găsim securitate și garanție pentru avere, pentru onóre și pentru viétă, respect pentru dreptul fie căruia; dicem că acel popol este civilisat.

Când din contra găsim ómenī cu cari trebuie să fim neconținut atenți ca să nu devenim victima relei lor credințe; în mijlocul cărora trebuie să stăm armați în contra hoților, ómenī cari nu facū nici uă distincțiune între omul muncitor și cel trândav, între omul onest și între hrăpitor; ómenī cu prejudecăți și superstițiuni și netolerenți, cari nu respectă convicțiunile și credințele altora, cari în loc de a protege, persecută, în loc de a iubi, urescū, în loc de a voi binele unul altuia se pismuescū între dênșiī, se persecută unī pe alțiī; dicem că acel popol nu este civilisat.

Când într'un oraș sau într'ună țéră găsim traiū bun și plăcut, case curate, bine aerate, frumos mobilate, împodobite, strade curate, luminate, bine pavate, drumuri pe cari se potū transporta ómenī și mărfurile de la un loc la altul cu înlesnire și eftin; când găsim în abundență tóte trebuinciósele vieței materiale, morale și intelectuale, dicem că acea țéră, acel oraș sunt civilisate.

Când din contră vedem bordeie, case rău zidite și umede; mahalale întregi înecate în baltace, în noroi și 'n gunoi; unde se respiră un aer mephytic, unde nu poate trăi cine-va fără pericolul sănătății și al vieții, unde nu poate călători de cât încunjurat de păditori armați, unde nu se poate transporta nici om nici lucruri de la un loc la altul, de cât încet, scump și anevoe; dicem că acel oraș, acea țară nu sunt civilisate, că sunt locuri barbare.

Să analizăm puțin aceste idei și să căutăm să ajungem, dacă se poate, la uă conclusiune, la uă formulă științifică.

Să cercetăm mai întâi cum și ce fel ómenii pot deveni muncitori, onești, afectuoși, bine-voitori, îndatoritori și drepti; prin ce mijloce se pot opri de a fi hrăpitori, înșelători, invidioși, intriganți, leneși și nedrepti?

Să ne inchipuim un popor lăsat instinctelor celor rele și să'l comparăm cu un alt popor la care omul din frageda sa copilărie neconținut și pretutindenț, la școală, la biserică, în familie, în adunări, în atelier, în prăvălie, la teatru, la preâmbulare, la petreceri, pretutindenț învătă a cunósce și a practica preceptele moralei evangelice, unde prin educațiune, prin studii și prin exemple, se obicnuescú și se identifică cu ideile salutarii de a iubi pe aprópele seú ca pe sine însuși, de a nu face altuia ceea ce lui nu i-ar plăcea să i se facă, și de a face or cui ceia ce ar voi să'i facă lui altul; unde fie care se obicnuesce a respecta libertatea tutulor; putem dice *a priori* că

cel d'antéiū trebuie să fiă un popor reū și barbar, iar cel-alt un popor bun și blând. Statistica vine și confirmă prin cifre aceste previsionsi și le transformă în adevăr netăgăduit prin înregistrarea faptelor ce se petrecū; ne arată că acolo unde învățătura moralei și a Evangheliei este mai răspândită, crimele sunt mai puțin numeroase și că ele scadū cu cât un popor devine mai luminat și mai avut și putem dice cu certitudine că unul din elementele indispensabile pentru civilizațiunea unui popor este ca legile moralei evangelice și philosophice să fiă cunoscute și aplicate; și că un popor este cu atât mai civilizat în privința morală cu cât acele legi dobândescū uă mai mare sancțiune morală și uă aplicațiune mai întinsă.

Daca partea morală constitue basa civilizațiunei societăților, ea însă nu este întregul edificiu, ea nu este totă civilizațiunea, și s'a putut vedea în istorie popore foarte înaintate, în comparațiune cu altele întruccea ce privesce la cualitățile sufletului și moravurilor; dar cari în alte privințe să fie mai înapoete; precum putem dice pentru multe horde ale societății arabe. Dar să trecem acum și să cercetăm cum și ce fel, într'ua țără, se pôte dobândi uă vieță lesne și plăcută, drumuri bune, orașe frumoșe și curate, petreceri și mulțumiri care hrănescū spiritul și'l înalță, forméză rațiunea și gustul frumosului și al binelui. Uă țără ca să ajungă la aceste rezultate, trebuie neapărat ca ómenii ce o locuescū să fi muncit cu trupul și cu spiritul ca să afle, să cunóscă și să aplice legile și

preceptele sciințelor, să fi profitat în lucrările lor de toate descoperirile în arte și în meșteșuguri, să fi lucrat ca să producă și să fi păstrat escedentul producțiunei lor ca să-și crească mijlocele de a executa acele lucrări. Nu'și pôte închipui cineva ce cunoștință de legile și de preceptele sciințelor economice, himice, industriale și higienice trebuesc pentru a crea și a întreține un port, un canal, uă stradă, scurgerea apelor în orașe, aerarea caselor, distribuțiunea apei și a luminei, comunicațiunile prin strade de fer, prin șosele, prin riuri navigabil, hale curate, spitaluri sănătoșe, casărm, săli de teatru bine aerate, încăldite, luminate și acustice? Tótă sciința în arte și în mecanică, toate cunoștințele ingineresci au trebuit să concure în localul esposițiunei universale din 1867 ca să se dea aceluī palat minunat prenoirea regulată a aerului trebuincios, circularea apei, a gazului și a aburului necesariū; au trebuit combinațiuni ingenioșe și invențiuni de machini noi pentru înlăturarea mirosului exalat de numeroșele bucătării grămădite într'acel local. Câtă sciință, câtă putere și ce capital întrebuințat la facerea canalului de Suez, a drumului de fer metropolitan care străbate Londra pe sub strade și case dintr'ua margine la alta a orașului, câtă muncă și câtă îndemânare la străpungerea muntelui Cenis, câtă sciință la inginerii cari se ocupă a găsi cum să facă un drum de fer peste Canalul mănecii (La manche) ca să unescă Englitera cu Francia!

Putem dar dice că uă țără este civilisată, când legile sciințelor, a artelor și a meșteșugurilor sunt

aplicate și că uă țără este cu atât mai civilisată cu cât acele legi găsesc uă aplicațiune mai mare și mai întinsă.

La apărarea teritoriului, pentru siguranța locuitorilor și pentru prevenirea faptelor celor rele, trebuie să concure legile naturale, legile positive, cunoștințele de politică, de diplomație, de artă militară și de strategie, uă mulțime de industrii pentru confecționarea mașinilor și materialurilor de război; pentru împodobirea orașelor cu grădini, cu monumente, cu glichoteci, cu pinacoteci, cu muzee, trebuie să concure legile și cunoștințele de istorie, de arhitectură, de sculptură, de pictură și de istorie, etc., etc.

Se poate dar dice într'ua singură formulă că : *Civilizațiunea este funcționarea activă și completă a legilor și a cunoștințelor omenești, religioase, morale, fizice, industriale și estetice.*

Acastă aplicațiune nu se poate face dintr'un moment într'altul; ea cere lucrarea timpului, uă acțiune constantă, uă muncă neîntreruptă a tuturor; muncă prin care moravurile devin din ce în ce mai blânde, mai plăcute, mai tolerante; prin care adevărul gonesce prejudecățile, știința ia locul erorilor; prin care raporturile și relațiunile oamenilor între ei se înmulțesc, ura și invidia cedază locul lor iubirii și toleranței. Fructul cuceririlor unei generațiuni trecând moștenire generațiunilor următoare se perpetue și se dezvoltă din generație în generație, din an în an, din zi în zi.

Într'acest mers al omeneirii de multe ori practica a precedat descoperirea legilor științei care conduc

acele fenomene, precum adesea cunoștința legilor fizice, chimice și ale mecanice au fost fecunde în aplicațiunile lor la arte și la industrie; dar și într'un cas și în cel-alt nu putem dice că n'a concurs știința la dezvoltarea și îmbunătățirea societăților omenești și că toate ramurile ei n'au conlucrat ca aceea dezvoltare să se poată face în toate părțile care constituie buna stare și fericirea omului.

De și cultura sentimentelor virtuții, literatura și frumoșele arte par a fi distincte de meșteșuguri, de meseriile industriale, de agricultură și de comerț, care sunt sorgintele propriu-dise ale bogăției materiale ale unui popor; dar nu este mai puțin adevărat că există uă acțiune a unora asupra celor-alte; unele națiuni au devenit libere și morale fiind-că erau avute, și altele au devenit avute pentru că principiile de moralitate și de libertate au împins pe membri lor a munci și a păstra. Este netăgăduit că credințele politice și religioase ale unui popor au uă mare înrîurire asupra avuției, precum și avuția are la rândul ei influență neînlăturabilă asupra relațiunilor sociale cari modifică și îndreptăză la rândul lor legile și credințele.

Progresul sau sborul civilizațiunei poate începe de la un căpătai sau de la altul, sau de la mai multe puncturi de uă dată; destul ca ținta să fie întinderea aplicării legilor și cunoștințelor omenești. Droz dice că „cele două mijloce de a înainta civilizațiunea sunt „de a propaga morala și industria, căci printr'ensele

„obiceiurile devinū mai bine-voitoare și averea mai „generală.“

După definițiunea la care ne-a condus raționamentele prin care am trecut, definițiune simplă și care ne dă uă idee lămurită despre sensul dicerei, observăm că dicerea civilisațiune nu este uă espresiune absolută a unei idei, a unei stări sociale; nu este uă cuantitate fixă, constantă și invariabilă, ponderată și mărginită; ci este uă espresiune relativă și variabilă, un raport, uă cuantitate mai mare sau mai mică după starea lucrurilor, a țărilor, a popórelor sau a orașelor ce comparăm; este ca dēnsul fără mǎrginī ca și perfectibilitatea; este mersul neconținut și neîntrerupt spre perfecțiune, de care ne putem apropia fără de o putea ajunge vre uă dată și pe care Guizot o esprima prin cuvintele : *Civilisațiunea este iutēla progresului.*

De vom compara între ele duoē țēri civilisate, se pot infățișa mai multe casuri : Putem fórte bine găsi că una să fie mai înaintată decât cea-laltă în unele privințe și mai înapoiată într'altele; precum se póte fórte bine ca un popor să fie mai puțin înaintat decât altul în partea morală și intelectuală și să posede orașe mai frumoșe, mai bine ținute, mai bine pădite decât ale celui-alt, într'un cuvēnt uă viēță materială mai îngrijită; precum asemenea se póte ca în mijlocul unui popor plin de moralitate și de virtute să existe până la un punct lipsă de traiū confortabil; dar acestea sunt nisce anomalii, nisce întâmplări destinate a dispăre în curēnd prin forța lucrurilor; pen-

tru că marea desvoltare a culturei unei părți constitutive a civilizațiunei trebuie să descepte pe cele-lalte și să împingă la desvoltarea lor. S'aū găsit moraliști cari aū cređut, precum ȑiceam a sėră, că uă prea mare desvoltare a civilizațiunii materiale, depărtėză pe om de natură, și că desvoltarea artelor și a meșteșugurilor corumpū în loc de a moralisa; în privința acėsta astăđi nu mai există temeri nici îndoélă. „De „și mulțumirile ce ne procură civilizațiunea cea mare, „ne depărtėză de natură, dar luminele și bunul gust „ale aceleiași civilizațiunii ne întórce către dēnsa“, ȑice Lacretelle.

Strāns legate între dēnsele ramurile sciinței omenești nu potū lucra asupra unei societăți, unele fără altele; *Sciința este una* cum ȑicū astăđi învățațiil. Este evident că un om nu pôte fi pătruns de de datoriile sale morale către dēnsul și către semenii sėi, dacă nu este muncitor, producător și păstrător; nu pôte fi producător, fără sciință, fără de a găsi în inteligința sa mijlócele de a îmbunătăți sórta sa, fără de uă judecătă sănătósă prin care se pôte deosebi adevėrul din eróre și prejudecăți; ca să pótă înlătura obstacolii cari se împotrivescū progresului.

Instituțiunile politice, stabilimentele de educațiune și de învățătură, biserica, casele de binefacere, museele, fontánele, halele, pietele, teatrele, grădinele, salubritatea, înfrumusețarea orașelor, înlesnirea comunicațiunelor, sunt productul acțiunei simțirilor morale asupra trebuințelor fisece ale societăților moderne, uă desvoltare exclusiv morală, lipsită de or ce apli-

cațiune la natura fizică, lipsită de mijlocele ce ne dau industria și cunoscințele mecanice, ar avea de rezultat uă exaltare a spiritului care s'ar rezolva printr'uă scădere a rațiunei, printr'uă aprindere a imaginațiunei, care ar duce până la stravagante, ceea ce vedem la unele secte religiôse ale Orientului, mai cu sémă la derviși. Asemenea și uă desvoltare exclusiv materială, dacă ar putea exista, ar duce drept la uă scădere fatală a simțurilor ânimei, la egoismul cel mai absolut; și or cât de mare ar deveni acea desvoltare materială a unui popor, ea de nu va fi susținută de credințele morale și religiôse l'ar pune pe tot minutul în pericolul de a cădea, de a peri chiar; uă desvoltare disproporționată între acești doi factori ai societăților, uă covârșire prea mare a unuia asupra celui-lalt este un pericol. Acésta este istoria înălțării și decadenței societăților antice, cădute de multe ori dintr'uă stare de mărire și de strălucire într'uă stare de umilire și de înjosire, când a sacrificat uă parte celei-alte; necunóscerea progresului în una saũ într'alta nu póte să nu aducă sdruncinare și cădere, precum necunóscerea moralei creștinescî a adus decadența Romei și necunóscerea sciinței filosofice a adus căderea Arabilor. Un popor trebuie să fie neînterrupt la înălțimea cunoscințelor din epoca în care trăesce. Un popor care ar rămânea staționar în cunoscințele sale, ar fi un popor al căruia viitor este compromis; existența lui s'ar periclita în tot momentul întocmai ca reputațiunea de învățat a unui om care nu ar urma progresul descoperirilor și ideilor

umanității. Archimede și Euclide de s'ar descepta astăzi numai cu cunoscințele din timpul lor, cunoscințe care 'i-au făcutu nemuritori, ar fi nisce ignoranți în comparațiune cu cei mai modești elevi eșiți din studiile gimnasiale. Un popor care nu are ómenii de sciință, ómenii cari să se identifice cu respectarea și cu propagarea preceptelor sciinței morale și politice, care nesocotesc artele și meșteșugurile, nu pòte fi decât un popor necivilizat; se conduce de eresuri și de prejudecăți; este espus în tot minutul a deveni victima lingusirei, a pasiunei și a instinctelor celor rele, de care numai absolutismul și demagogia potú profita.

— Înțeleg că trebuie să stimăm sciința și ómenii cari o practică, dér apoi cismăria este ea uă sciință? ea este uă meserie și de! nu'mi cam vine să îmbrățișez uă pozițiune ast-fel ca mumă-meii, surorilor și cumnaților mei cari sunt funcționari, boeri cum am dice, să le fie rușine de mine.

— Uă meserie este tot-d'auna aplicațiunea sciinței; sciința teoretică fără aplicarea la meserii nu ar avea uă adevărată utilitate socială, precum matematicile abstracte nu valoréză decât prin aplicarea lor la mărimile de întindere, la astronomie, la geodesie, la arhitectură, la mecanică, la mineralogie. La confecționarea unei cisme a trebuit să concurgă uă mulțime de cunoscințe, așú putea dice mai tóte sciințele, mai toți învățații; fie-care sciință a trebuit să aducă contingentul său la perfecționarea acestui meșteșug ca și la tóte cele-lalte; e destul să enumer că pentru a

dobândi uă calitate bună de pele, a trebuit cunoscințele cele mai întinse de agricultură pastorală pentru alegerea soiurilor, crescerea, căutarea și întreținerea animalelor, după localitatea și după cum voim să avem pele de talpă, de carâmb, de căpută de căputușială, de încălțăminte subțire sau grosă; pentru argăsit, chimiștii cei mai mari ai Europei au trebuit să caute și să găsească instrumente și machine complicate și ingenioase cu care se servă lucrătorii cismari. Dacă te vei gândi un moment, vei sci să ți răspundă dacă trebuie mai multă ostenelă a inteligenței și mai multă dexteritate a mânei pentru a face un ordin către primar de a satisface reclamațiunea unui proprietar sau arendaș, decât de a face uă cismă sau un pantof. Ai făcut bine, ai făcut cu minte de ai urmat la liceu; pronuncie cu respect și cu recunoștință numele taicăteu care nu a uitat a ți da cultura intelectuală ce ai; și să nu ți fie rușine de uă meserie care ți-a permis să trăiască uă viață onorabilă, să dea copiilor sei educațiune și să le lase uă avere invidiată de sub-prefect de grafier și de bărbații suro-rilor dumitale. Să nu crești că ferarul Krup și pușcașul Dreise au contribuit la gloria militară a Prusiei mai puțin decât Bismark și Moltke; generațiunile viitoare vor putea uita și pe diplomat și pe strategist precum a uitat numele multor împărați, ministri și generali vitezi, dar lumea nu va uita nici uă dată pe inventori, precum n'am uitat noi peste șeptespredece secoli pe Archimede care prin geniul său a desființat flota care amerința patria lui.

— Nu crede dumnéta că mî-e ruşine de meşteşugul meu, dar uîte în vremea tatămeu erau puşini cismari în ţeră, dar acum au venit uă grămadă de nemţi şi de ovrei cari fac cisme şi pantofi, şi nu venia nici atâtea cisme gata de la Paris şi de la Viena. Înainte vreme era bine că nu se făcea cismar cine vrea; trebuia mai înteiu să fie primit de braslă, să fie înscris la stărostie şi numai dacă era loc i se da voe să deschidă prăvălie. Ar fi bine ca guvernul să nu lase să intre în ţeră nici meşteri, nici calfe, şi când ar veni marfă gata s'o facă controbont la graniţă; furniturile de cisme, de curelărie să le dea la Români, iar nu la nemţi, la francezi şi la ovrei; s'ar învăţa streinii minte şi ai vedea cum ne-am face şi noi nu numai cismari dar şi ceasornicari, şi machinişti, şi ferari, şi de toate; dar când scii că vine neamtu şi ovreiu şi'ti ia pânea de la gură, nu'ti vine să te apuci de nimic. Eu, de exemplu, uîte, mâne m'aşu apuca de cismărie, aşu lăsa şi slujbă şi tot, că mi s'a urât; uîte imi crépă obrasul de ruşine, eu om sdravăn în totă firea şi în totă puterea să plec în toate dîilele cum mă scol, ca milogi, să mă căciulesc şi să mă bocesc pe la ministri şi pe la ciocoii lor, cari mă pörtă cu vorba; ba unu mî-a luat şi parale; şi pentru ce? ca să mă ved la bătrâneţe ca într'ua oglindă în *paraponisitul chivernisit* său în *haimana oficial, trecător prin Monitor* al lui Alexandri.

— Vorbesci de meserii întocmai precum vorbea de comerciul dulcele meu amic d'aséră; în adevăr, acum de ce două-deci de ani erau mai puşini cismari decât

astăzi, dar dacă vei întreba pe bătrâni îți vor spune că atunci și populațiunea Bucureștiului nu întrecea șéideci sau șéptedeci de mi de locuitori, în vreme ce astăzi D. FrunDESCU de la biurul statistic ne spune că sunt două sute șéideci de mi; dar să priimim această cifră numai pe jumătate, vezi că populațiunea aproape s'a îndoit din cât era; bătrâni, îți vor mai spune că mai că nu se găsia cisme gata, în vreme ce acum sunt uă mulșime de prăvălii pline cu cisme de Viena și de Paris, ceea ce dovedesce că consomațiunea încălțămintelor s'a mărit și că mai este loc în București și în provincii pentru mulți cismari încă. Apoi dacă s'ar da un privilegiu sau un monopol pentru dece, două-deci sau uă sută de cismari, ca numai ei să facă și să vîndă încălțăminte, ce cuvânt ar fi, mă rog, ca un asemenea bine să nu se facă și croitorilor pentru haine și pălărierului pentru pălării, și tēmplarului pentru mobile?

— Eu nu dic să nu se dea la tôte braslele, la tôte meseriile drepturi, cum a fost și este și în alte țeri.

— Dar nu ții în sēmă că consecința unei asemenea măsurii ar fi ca în loc de a plăti surtucul și pantalonii ce porți cu dece galbeni cum îl plătești astăzi, le-ai plăti cu douăspredece, cu cincispredece și cu doăzeci; că în loc de a plăti cisme și pălăria câte un galben și jumătate, le-ai plăti pôte câte două și trei, și dacă peste impositele de astăzi care sunt destul de grele, am fi siliți să mai plătim cu toți fie care câte patru și cinci sute de lei pe an în fo-

losul aceloră cari ar voi să trăiască și să se îmbogățescă obligând pe toți să le plătescă câte uă contribuțiune sau mai bine câte uă geremea, ar fi a sērăci pe toți fără de a îmbogăți nici chiar măcar pe acei fabricanți Români cari printr'acest mijloc nu ar crea uici uă dată uă industrie națională. Este dovedit că protecționismul, prohibițiunile și monopolurile, de și au putut câte uă dată îmbogăți pe unii meseriași, dar ele nu au favorizat nici uă dată industria și tot d'auna a păgubit pe consumator. Apărătorii sistemului protecționist, detractorii libertății industriale și comerciale, inimicii liberului schimb, strigă că concurența nu profită decât consumatorului; uită dîcînd acēsta că consumatorul ești dumnēta, el, eū, tōtă lumea; și că a opri liberul schimb și concurența, este a impune pe tōtă lumea și a omorā comerțul și industria.

Eū cred că la noi nici concurența obiectelor fabricate în străinătate, nici concurența meșterilor străini și ovrei nu ne pōte opri de a ne aplica la meserii, pentru că avem uă mulțime de exemple de cismari, de croitori, pēlării, ferari, tapițeri, modiste, legători de cărți, cari nu numai că se susținū fōrte bine cu tōtă concurența ce li se face, dar prosperă, cumpără case și moșii și tot vinū ne'ncetat; n'avem decât să cercetăm cari sunt proprietarii de astăzi ai caselor celor mari și frumoșe din stradele cele mai pîncipale din capitală.

Sunt industrii cari cu un capital modest și cu lucrători de acei ce am putea găsi lesne la noi, nu numia

s'ar putea fabrica în destul ca să satisfacem consumațiunea din într-o țară, dar chiar s'ar putea produce pentru exportare; astfel sunt fabricarea postavurilor groase, a peilor, a stearinei, a cordajelor, a pâslelor și o multime de altele.

Dacă voiți, voi tinerii, să aveți o patrie Română, puneți-vă pe industrie, deveniți producători; lucrați împreună; în loc de a conta să câștigați cu efecte, cu împrumuturi d'ale statului și cu agiotaj, asociați capitalul vostru cu munca, deschideți prăvălii, înființați ateliere, formați o casă de credit industrial la care acei cari voescă să muncească, să poată găsi avansuri cu care să și poată procura machinele și instrumentele de lucru cu un procent drept și cuviincios; pentru întreprinderile cele mari; să căutăm soluțiunea în asociațiuni, interesând la beneficii atât capitalul cât și munca. Când generositatea și iubirea de omene ne împinge a contribui pentru vre un institut de educație, pentru copii sărmani, să căutăm a nu arunca acele ființe în vârtejul vieții, dându-le gusturi și aspirațiuni pe care cei mai mulți n'o să le poată realiza, să nu asvârlim tineri și tinere în brațele neprevădutului, fără să cunoască căpătâiul de la care pot să apuce viața; ci să căutăm a da societății oameni cari să-i dea conducători de mașini, artizanii experți în meseriile acelea cari cer cunoscințe mai întinse și un aprantisaj mai lung; îngrijitoare de copii, cusătoare meștere, iar nu aspiranți de funcțiuni și de copisti de cancelarie; să nu mai înmulțim numărul înspăimântător deja de aspiranți și aspirante,

de coconî şi de coconite. Dumne-deu a vrut de s'aŭ realisat multe din dorinţele Românilor, trebuie acum şi Dumnévóstră, generaţiunea care se rădică, să vë daţi uă misiune, să o cunoşteţi şi s'o urmăriţi cu stăruinţă. Cea d'ânteiŭ datorie este a căuta a nu fi uă sarcină pentru singurul producător român, pentru plugar; să nu căutaşi ca greutatea statului să crească cu numărul tinerilor cari esŭ din scóle, ci din contra fiecare inteligenţă să fie uă bogătie nuoă dobândită ţerii; fiecare să producă cel puţin cât consumă el şi familia lui; luminându-ne, lepédând ignorenţa şi prejudecăţile, ruşinându-ne de incapacitate şi de trândăvie şi mândrindu-ne cu or ce muncă, cu or ce meserie se póte da uă existenţă onorabilă şi îndestulátore. Numai astfel puteţi opri frumósa nóstră ţeră de a deveni prada ovreilor şi a traficului străin; altfel vom dispăre d'inaintea germanului precum dispăre autoctonul Americei d'inaintea activului Yankee, mai repede de cât dinaintea cruşilor tovarăşi ai lui Fernand Cortes.

Lumea aparţine libertăţii şi activităţii.

— Aşŭ crede că ai dreptate daca nu aşŭ vedea că este uă idee generală în ţeră la noi, un fel de credinţă că nu putem prospera în industrie şi în comerciŭ pe cât timp guvernul nu va lua măsuri în contra meşterilor nemţi şi ovrei şi în contra mărfurilor străine. N'ai vëdŭt colo pe podul târgului d'afară şi pe lângă Dómnă Bălaşa nă grămadă de prăvălii pline de fete de ovreiŭ cu câte uă maşină de cusut? cum vreŭ să se mai hrănescă fetele de Român?

— Este trist a spune că și acum doi trei ani, când nu existau acele ateliere nu găsea Românce cusătore, și deca ovreicele s'au apucat de această industrie și au înființat acele stabilimente este pentru că se căuta cusătura și nu se găsea cusătore. Cât pentru ideea generală de care vorbesc, trebuie să ști că multe erori în lume ajungă atât de puternice în cât ele persistă, chiar când omul vede limpede ca lumina zilei că a se supune ei este uă pagubă; trebuie un ôre care curagiū, uă putere de caracter ca să rupă cine-va cu erorile și cu prejudecățile, cu obiceiurile și cu ceea ce putem numi inerția; aceste rezistențe trebuiesc combătute cu stăruință de acei cari judecă și cari sunt luminați prin studiu și prin experiență; a trebuit timp chiar lui Galileu și lui Columb ca să facă pe ômenī să vedă și să convină că pământul se învârtesc și că exista și un alt continent mare peste ocean, cu toate că ei dovedeau teoremele lor prin știința aceea la ale cărei demonstrări nu este nimica de replicat.

Pretutindenī și tot d'auna dorința aceluī care are ce-va de vîndare, este de a vinde din acel obiect numai el și altul nu; căci este natural a crede că ar vinde mai cu prețiu și chiar pe cât ar voi să iea. Asemenea și dorința aceluī care cumpără, este de a găsi mai multe prăvălii cu marfa ce caută, ca să pôtă alege pe cea mai bună și mai eftină. Prin natura lui omul este egoist; fie-care caută mai mult la binele său individual decăt la ceea ce convine celor-l'alți. Cea mai mare abnegațiune ce i-a putut cere Dumnezeu este de a *iubi*

pe aprópele sėu ca pe sine însu'si. A pretinde să trec  peste acéstă limită ar fi a'  cere sacrificii mai pre sus de natura  i de puterile celor mai mul' ; tendin' a moralei sociale nu p te fi alta dec t d'a lumina  i d'a face pe om să se sue la gradul intelectual acela unde fie-care să  ntel g   i să sim'  că omul nu p te găsi binele său personal dec t în ceea ce p te fi folositor celor-l'alt' ;  i că prosperitatea unei societ ' i nu începe a se manifesta dec t atunci c nd se desvolt  concordan' a cuviin' ei individuale cu binele general.

Sciin' a economică nu face alta dec t a cerceta, a cunósce  i a propaga legile cari pot  împinge societ ' ile către acel rezultat,  i a combate erorile  i prejude' ile cari împedică popórele în desvoltarea  i  mbog ' irea lor; se luptă în contra institu'țiunilor aceloră cari direct sau indirect supun  pe un' , a  mbog ' i pe alt' i cu paguba tuturilor. Ea este u  sciin' a care nu cere omului nici sacrificii nici abnega' iune; tot ce'  cere este u  chibzuire luminată  i liberă asupra intereselor sale. Combate privilegiurile  i monopolurile; dar nu pretinde de la nimeni să nu profite de inteligen' a  i de sciin' a sa, ba chiar de împrejurări ca să realisesse beneficii  i să' i sporéscă bun -starea individuală. Un  ngrijitor de copii dintr'un pension, Lyne, are norocita idee de a combina câte-va  evi de fer pe care le ridică într'   clipă după cum vrea; le face să serve ca semnale pe drumurile de fer, instrument folositor  i comod, product al inteligen' ii sale; vinde aceste instrumente pe pre' ul  care i convine mai bine, c stig  de dece, de

doă-deci de ori cât îl costă fabricarea și realisă prin această beneficiuri însemnate; dar fiind că altul nu scie a face acest instrument care nici n'ar fi existat fără dânsul, își face un monopol legitim și devine avut. El nu a luat nimic de la nimeni, nu supune pe nimeni la uă dare silită.

Un neguțător se întemplă să albă magaziile séle pline de bumbăcării plătite la fabrică pe prețul din anul 1860, de exemplu pe un galben topul de Madapolan, vine de uă dată resbelul în Statele-Unite ale Americii, prețul bumbăcăriilor se sue pretutindeni; marfa toptangiului nostru din Bucuresci se sue în fie-care ți ca în tótă Europa, fiind că nu mai vine materia atâtitoare, și *regile Bumbac*, cum dicu Englesii, închide de uă dată tóte fabricile din Manchester. Negustorul nostru, profitând de uă împrejurare nenorocită, își vinde marfa cu prețurile peste măsură de mari și se înavușește în câte-va luni realisând beneficiuri de 250 și de 300%. În acest cas a fost de fapt un fel de monopol, un privilegiu, s'a îmbogățit din prevederea s'a póte chiar dintr'uă întemplare independintă de voința sa, dintr'uă eróre de corespondență séu din lăcomia fabricantului care i-a trimis marfă mai multă de cât ceruse; adevărul ânsé este că el n'a supus pe nimeni la uă dare silită, forțată, căci or cât de liber era fie-care să caute saii să aducă acele stofe, nu ar fi putut să și le procure nici mai eftine, nici de uă cualitate mai bună.

Un impiegat dintr'uă casă de bancă din Viena

este trimis să ducă nisce bani Principelui Meternich; făcând anticameră, pênă să isprăvescă acel ministru convorbirea sa cu ambasadorele Engliterei, surprinde secretul blocului continental îndreptat în contra Franței; alérgă la cantor și comandă tutulor corespondenților casei să cumpere pe séma lui individuală tot bumbacul disponibil din Egypt; polițele de plată sosesc înspăimântătoare; dar tot uă dată și prețul bumbacului se sue și impiegatul inferior al casei realisă uă avere colosală. Acesta era Român din Macedonia și a lăsat un nume istoric în finance.

Cu cât un obiect este mai căutat, cu cât comerțul său fabricațiunea lui va fi mai restrânsă cu atât acei ce'l speculă și'l fabrică potă realisa beneficii mai mari; de aci vine că comerciantului, fabricantului său mesterului nu le place a vedea pe altul vindând sau fabricând aceeași marfă; și poți să fii incredințat că chiar de nu ar fi fost ovreiū acela care adusese rachiū la Pipărați, tot n'ar fi plăcut popi de ieri séră; de ar fi fost român și chiar rudă cu dânsul, tot ar fi căutat să'l depărteze. Precum cărciumarului și băcanului nu le place a vedea că se deschide uă altă cărciumă sau băcănie, în vecinătate. Asemenea și cismarul său croitorul se sbârlesce și se întristedă când vine în satul, în mahalaoa sau în orașul său un alt cismar sau un alt croitor. Voiū dice și mai mult : chiar ómenii cari e-sersesă profesiunii liberale cari au trebuit să dobândescă uă educațiune mai îngrijită și să facă studii mai întinse : medici, avocați, profesori, nu vedū cu

plăcere venirea unui coleg în profesiunea lor mai cu seamă când i descopere vre uă superioritate.

Cu cât uă națiune este mai înapoetă cu atât tendința către privilegiu și monopol este mai tare; fie care ar voi să'l dobândescă pentru sine singur de s'ar putea; sau cel puțin să'l mărginescă la un mic număr de ómenī cu cari să se pótă înțelege; se preocupă fórte puțin că beneficiul ce ar realiza printr'acel drept ar fi în paguba și detrimentul consumatorilor pe care îi supune la uă dare nedreptă și'i obligă a se servi de uă marfă de calitate mai próstă decât aceea ce s'ar putea procura.

Cu cât rațiunea este mai puțin formată, cu cât uă societate este mai înapoetă în ideile de dreptate, de egalitate și de libertate, și cu cât cunoscințele economice sunt mai puțin răspândite, cu atât tendințele către protecționism, prohibițiuni, monopol și privilegiuri sunt mai pronunciate, și trebuie să convenim că d'abia de puținī ani încoa, sciința economică a început a se coborī de la înălțimea cathedrelor facultăților și a scrierilor voluminoase la un nivel la care să se pótă adăpa și mulțimea. Chiar în societățile cele mai culte se găsesc încă tendințe către acel egoism rău înțeles; prejudecățile și erórea sunt atât de înrădăcinate în cât de și se face une-orī un pas înainte, tot vedem câte uă dată un regres, uă întórcere către un trecut condamnat; așa de exemplu pe la începutul secolului desființându-se corporațiunile în unele părți ale Germaniei, în Hessa, Hanovra, Oldenburg, mai în urmă guvernele au fost silite

a le reînfința; atât numai, că uă dată ce s'a făcut lumina, de și ar mai veni întunericul, el nu va putea dăinui; în acele locuri nu au trecut mulți ani după aceea reacțiune și iarăși s'au desființat și astădată pentru tot d'auna. În alte părți ale Europei civilisate, prejudețul a fost și este încă atât de tare încât mai lesne s'au putut ataca și doborî drepturile feudale ale baronilor de cât a se atinge de organizațiunea corporațiunilor; dar ideile își fac loc pretutindenți, rezistența nu le mai pôte ține pept, și vedem acele privilegiuri ale corporațiunilor cădând și desființându-se mai pretutindenți prin ceea ce se numesce forța lucrurilor, și în multe locuri fără ca guvernul și legiuitorul să fi luat cea mai mică măsură; au cădut și cadu prin respândirea luminelor economice printre clasele industriale și comerciale. Se face în privința liberului schimb, a liberei navigațiuni, a suprimării vămilor și a libertății industriale, ceea ce economistii Englesi au numit uă *revoluțiune mută*; se împlinesce profeția lui Adam Smit prin progresul dilnic ce se face în artele mecanice și himice, prin aplicarea aburului la fabricațiuni, prin descoperirile și aplicațiunile cari au dat naștere acelor ateliere colosale, ca nisce orașe, unde se mișcă, cu precisiunea unui orologiū, miî de lucrători de zi și de nópte; unde puterea omului se însutesce prin întrebuintarea machinelor și unde transformările materiei se facu într'ua clipă, mai lesne, mai bine și mai eftin de cât se făcea înainte prin dibăcia omului, care nu se dobândia decât după uă vieță întregă

de exercițiu. Drumurile de fer și navigațiunea cu vapor au apropiet distanțele și au înlesnit relațiunile într'atât, încât, legi de uă plată de vamă mare, prohibițiuni și monopoluri, nu numai că nu se mai potū suferi, dar nici nu mai potū fi pădite cu eficacitate.

Cu tôte acestea prejudecățile sunt atât de îmbrânite încât trebuie încă luptă mare, scrieri însemnate ca să le risipescă. În Francia, unde instituțiunea corporațiunilor s'a desființat în urma unei revoluțiuni care avea *dreptul omului* de punct de plecare, se mai găsesc și astăzi tendințe protecționiste nu numai în clasele puțin culte, dar chiar printre ómenii a căror inteligență mișcă și domină mulțimea. Acele idei ânsă nu sunt cređute adevărate; cei mai mulți se servă de dâsele ca de un mijloc de popularitate, sau sunt uă pornire interesată personal; astfel am vĕđut că cu tótă evidența cifrelor, s'a atacat cu violență ideile economice cari au suít producțiunea Franciei la cifra de două-deci și trei de miliarde de franci pe an și a dus comerciul la opt miliarde; cifre pe care cel mai optimist n'ar fi îndrâsnit să le pronunțe cu dece ani înainte, când s'a încheeat tractatul de comerciū cu Englitera, tractat în contra cărui a strigat și strigă și astăzi unii. Ceea ce s'a petrecut în dilele din urmă în parlamentul Franciei cu impositul de 167 de milioane asupra materiilor ântĕitoare cu drept de drawbacke, este tot uă dată un studiū de cel mai mare interes și uă dovĕdă de progresul ce au făcut ideile economice.

În țările unde corporațiunile au fost ridicate uă dinioră la înălțimea unei instituțiuni fundamentale, înființarea lor a fost dictată de necesități mai mult politice cari într'acei timpî n'au putut aduce pedică nici comerciului, nici industriei; ele s'au impus de sine și guvernele nu au făcut decât a recunósce și a regula drepturile și protecțiunea ce dobândiseră de fapt; le găsim în Europa încă din secolul al VIII sub numire de *confratriæ* și de *gueldoniæ*; ca toate instituțiunile vechi ele ș'au avut rațiunea lor de a fi.

În Francia Ludovic IX, organizând și armând burghesia, s'a creat uă armată în contra baronilor în facia cărora nu se simția destul de tare; prin înființarea corporațiunilor el a isbutit a emancipa orașele de puterea feodală. Ludovic XIV când a instituit meseriile Parisului (*les metiers de Paris*) a făcut'o cu scop de a garanta pe locuitori în contra fraudelor și de a scăpa de uă mulțime de casuri litigióse, anevoe de judecat. Într'un timp când organizațiunea justiției și condica civilă aveau uă mulțime de lipsuri, scăpa de dênsele supuindu-le hotăriri arbitrilor. Elisabetha Engliterei, când a dat *Statutul calfelor* (*Companions statut*) supuind pe orî-cine voia să devie meseriaș la cel puțin șapte ani de învățatură la un mester bine cunoscut, obligându-l a fi priimit și recunoscut maistru în arte (*Master of arts*) ca să'și pôta exersa meseria, a fost preocupată de prețîul atât de scădut al salariului, încât fiind insuficient pentru hrana lucrătorilor, se împovăra din ăi

în ȕi mai mult impozitul pentru  ntre inerea s racilor (poor tax).

 n Europa occidentală corporațiunile cu *decani*, cu *capitulari*, cu *consuli*, cu *scabini* lor contra-balan au puterea aristocra iei feudale  i preg tia u poporul la instituțiunile liberale de ast  i, procura lucrătorilor un salari  îndestulător, conserva reputa iunea produselor, perpetua secretele fabrica iunilor  i garanta pe consumatori în contra fraude , într'un timp când statele erau în lupte  i turburări continue,  i drumurile nesigure de j fuitori puternici; pe când distan a ce parcur m ast  i într'ua or , era o călătorie imposibilă trei p r i ale anului  i mările pline de pira i  i de corsari.

La noi pe de ua parte pu ina concentrare a popula iunei prin târguri, gusturile modeste la care era obligată ua aristocra ie a cării avere consta în p m nturi întinse dar fără cultivatori  i fără drepturi feudale asupra acelor pu ini locuitori ce aveau  i care la cea mai mică nedreptate treceau Dunărea  i obliga u pe Domni a impune boerilor concesiuni ca să'i înduplece a se întórce în   r ; pe de altă parte s racia  i lipsa de trebuin e în clasele de jos, făceau traiul  nlesnicios  i nu a silit pe Rom ni a deveni prea laborio i; prin urmare a  inut salariul meserieilor prea suit în comparațiune cu prețul obiectelor de hrană, nepermit nd  industriilor produc to e de obiecte de lucs a se desvolta ca în   rile acelea unde popula iunea fiind mai d s , p m ntul mai pu in roditor  i clasele de jos lipsite de acest instrument de

producțiune, au dat industriei mai multe mijlôce de a se desvolta și un avânt mai mare. De aceea la noi numai meșeriile primitive și acele ale căror produse nu se putea aduce din depărtare : brutăria, măcelăria, lumînărăria, căvăfia, croitoria, tabacăria, bărbieria, zidăria și dulgheria au putut prospera pînă la un ôre-care punct, atunci cînd greutățile comunicațiilor nu ertaū obiectelor grele și aceloră a căror valôre cresce fôrte puțin prin fabricațiune a lupta cu costul transportului; chiar astădî, cînd orașele au început a fi locuite, salariul este urcat cu deosebire; un lucrător puțin mester care nu a făcut un studiū serios în meșteșugul seū, un dulgher, un zidar ordinar, de exemplu, care nu scie nici să citească un desemn, nici să execute un plan, cîștigă cinci șese franci pe dî, pe cînd cel mai bun dulgher, zidarul cel mai dibaciū și laborios, mesteri căroră le-a trebuit mai mulți ani de scôlă și de învățatură, care sciū să desinețe, să calculețe și să execute or ce plan; care lucrédă într'ua dî de două ori cât al nostru, nu cîștigă la Berlin, la Viena sau la Paris, de cât trei sau patru franci pe dî; atît scumpetea salariului cât și neaplicarea lucrătorilor nostri a deveni mesteri buni, face că pe de uă parte fabricarea costă mai scump și pe de alta atrage lucrători străini în țera nôastră.

Aceste împregiurări se reducū tôte la raportul ce există între brațe și întinderea pămîntului unei țeri, între fertilitatea pămîntului nostru în comparațiune cu fertilitatea pămîntului celor-lalte țeri; într'un

cuvînt cestiunea de salariu, cum dice Ricardo, a făcut că în arte și în meșteșuguri să rămănem mai înapoi decît toate națiunile occidentului și chiar decît vecinii nostri din Orient, cu tot avantajul ce ne dă estinătatea materiilor primitive.

Mesterii nostri, în loc să caute cauza rului și neputința lor în nedibăcia lucrătorilor, în lipsa sculelor și în ignoranța mijloacelor mecanice; în scumpetea salariului și în micile capitaluri ce întrebuintedă, au atribuit mai tot deuna rēul, concurenței din afară și lucrătorilor străini cari vinu în țoră. Cancelariile nostre posedă uă mulțime de petițiuni individuale și colective ale comercianților și industriașilor cari mai toate se reducū la cereri de privilegiuri și de monopoluri. În 1842, când guvernul a cerut a cunósce pāsurile orășanilor Bucurescenī, toate corporațiunile au înfăcișat câte un memorandum. Ideile ce predomina în acele espuneri erau dictate de un singur și același spirit; *tânguirile asupra lipsei de credit în contra dobēndilor celor mari erau urmate de câte-va jere-miade în contra obiectelor fabricate, aduse din străinătate, croitorii pentru hăinele gata, cavafii pentru cisme și pantofi, ișlicarii pentru șepci și pělării; cu un cuvînt, toți cereau de la guvern prohibițiuni și protecționism prin impuneri vamale și prin limitarea aceloră ce voescu a exersa uă meserie și mai cu deosebire avansuri de bani cu dobēndă mică. Acum câți-va ani, tabaciī pretindeau a se opri străiniī nemți și ovrei de a mai lucra peī. Asemenea idei tređite și greșite domnescū și astăzi încă în spiritul*

burghesiei noastre. De ce când mesterii străini, francesi, nemți, unguri și ovrei potă reziste și se țină în contra concurența ce le facă fabricatele aduse din străinătate, noi Români să nu o putem face? De ce să nu căutăm să ne perfecționăm în meșteșuguri și să nu căutăm a ne pune în stare de a îndeplini tot așa de bine, dacă nu și mai bine decât nemții și ovreii, meseriile de tâmplari, tapițeri, croitori, cismari, curelari, carătași? A lua cea mai mică măsură în contra meseriașilor străini, fără de a ne pune noi a face mai bine decât ei, ar fi a lucra în favoarea industriei străine; ar fi a face ceva care ar semăna pînă la un punct cu greșela în care a cădut Francia cu revocarea edictului de la Nanta. Singura măsură eficace ar fi să căutăm să facem tot așa de bine sau să'i și întrecem; și în loc ca copii poporului să caute a fi zapcii și logofeți, mai bine să se facă mesteri buni, ca să pôte trăi producând ceva, iar nu să consume numai munca altora.

Într'un timp când ori-cine are dreptul să aspire la trebile publice, nu se pôte ca ideile eronate și greșite a unei mari părți a burghesiei să nu străbată pînă în palatul municipal. Când a fost vorba de a să crea venituri capitalei, a trebuit să vedem tendința de a supune la dări acisale obiectele chiar cele mai trebuințioase, precum îmbrăcămîntea și încălțămîntea, lemnele de foc, cafeaua, vinul....

Nimic mai legitim decât a se spori veniturile capitalei noastre, mai ales dacă acele venituri ar avea uă întruințare bună, precum ar fi stîrpirea necurățeniilor

și a mocirlelor, impușinarea cauzelor de bôle și micșorarea cifrei mortalității; dar, să se impue cât de greu băuturile vătămătoare sănătății, localurile coruptoare moravurilor, lucsul acela care este derăpănător averilor fără de a aduce folos nici estheticei, nici bunelor moravuri nici industriei; dar nu cred că este bine a se taxa consumațiunea pâinii, a cărnii, a zaharului, a cafelei, a laptelui, a îmbrăcămintelor, a varului, a cărămidei, a cherestelei, a ferului, a luminei și a lemnului; asemenea dări nu potū nici desvolta nici crea producțiune și industrie; asemenea măsuri nu potū face alt decât a stavili progresul și civilisațiunea.

Mulți din publiciștii nostri au criticat și critică principiul concurenței, denunciindu'l ca vătămător claselor muncitoare, fără însă a se pronuncia pentru vreună altă scôlă și fără a ține pôte în sémă că scôla lui Adam Smith, aceea a liberului schimb, nu exclude asociațiunea lucrătorilor și participarea lor la beneficiile producțiunei. Acei publiciști s'au mărginit mai mult a imita declamările celor lalte scôle în contra concurenței, confundându-o cu neomenôsa exploatare a muncii, de către capital, precum se face fôrte adesea. Eu cred că acei publiciști în loc de a lumina burghesia noastră și a descepta emulațiunea lucrătorului român, punū talentul lor în serviciul unor idei greșite și combatū un rău care nu există și care nu va exista încă mult timp în țera noastră; ajungū la nisce conclusiuni pe care sciința nu le pôte admite; căci ori unde nu este concurență este

monopol, și monopolul sub orî-ce formă s'ar ascunde este uă tasă asupra acelora cari muncesc, uă tasă în profitul trândăviei și a rapacității.

În loc de a arăta claselor năstrelor că răul cel mai mare le vine din inferioritatea în care se află, în comparațiune cu meșteri națiunilor cari le fac concurență, și din poziția staționară în care au rămas în loc, dic, de a arăta cavafului român că încălțămintele ce fabrică astăzi sunt întocmai ca acele ce fabrica acum cincî-deci de ani; în vreme ce cismarul din occident a ajuns a fi aprópe un artist prin bunul gust, prin comoditatea încălțămîntei și prin soliditatea la care a adus lucrul ce'î ese din mână; în loc de a arăta olarului și dogarului că este rușine a fabrica óle, străchini și donițe ca acele ce trămită la tîrgul moșilor, pe cînd aceste meserii producă în alte părți, chiar vecine cu noi, obiecte ce admirăm ca artă, obiecte cari au făcut cunoscute lumii întregi numele lui Pallissy, lui Brognard și a uă sută de artiști și de învățați. În loc de a îndemna pe lucrători noștri să imite pe lucrătorii celor lalte națiuni culte cari știu să citească, să scrie, să calcule, să desemnese, care, cînd lucră, nu perdă din ochi desemnul și nu lasă din mână cumpăna și măsura; în loc să'l povățuiescă a se asocia mai mulți, a pune un capital și a se supune direcțiunii celui mai meșter dintre dînșii, să'si procure uneltele perfecționate de care se slujesc lucrătorii de aceeași meserie în alte părți, să deschidă ateliere mai mari, să se mulțumescă cu un câștig moderat, realizând

căştigul cel mare prin cuantitatea de producţiune; în loc de a le arăta că protecţiunea ce doresc ar fi un titlu de incapacitate ce li s'ar da, uă protecţiune a lenevirei menită a ne ţine într'ua stare de inferioritate eternă, li se spune că răul de care suferă industria română vine de la concurenţa străinilor şi de la libera intrare a obiectelor fabricate în străinătate, şi denuncie preceptul economic *laissez faire laissez passer* (lasă să facă lasă să trecă) ca un pericol naţional. Chiar aşa de ar fi ce remediū s'ar putea întrebuiţa în contra unui asemenea rău? A denuncia unui paţient uă bôlă incurabilă, este a'l despera şi a'l face să ducă uă vieţă de mort-viū, în vreme ce lécul esistă în energia Românului lucrător. „Acei cari credū, dice *Stuart Mill*, că este bine dovedit că relaţiunile întemeete pe protecţiune potū subsista, dovedescū că cunoscū fôrte puţin natura omenescă.“ A se servi cu argumentul că măsurile protectôre ale lui Ludovic XIV, ale Elisabethei Engliterei, ale lui Frederic II şi ale împăratului Iosif a fost un ce bun, este a recunósce şi împrejurările timpului de atunci, şi progresul ce au făcut societăţile în desvoltarea trebuinţelor, prin desvoltarea ideilor şi prin înlesnirea relaţiunilor, şi a nu ţine în sémă nici chiar posibilitatea lucrului. Nu se mai póte tolera nicăiri a se da guvernului mijlócele şi puterea de a vinde poporului toleranţa de a se hrăni prin munca sa şi d'a pune la mezat îmbogăţirea u-nora prin monopoluri şi privilegii.

Visul unor comercianţi şi industriaşi la noi, ca şi

în multe părți, ar fi ca corporațiunile să formese asociațiuni obligate, ca nimeni în viitor să nu pótă deschide stabilimente de comerciú saú de industrie, pêne nu vor obține voia stărostiei, adică a celor interesați; a se folosi cu alte cuvinte numai ei de beneficiile acelei meserii; ca *ucenicii* și *calfele* să nu pótă părăsi pe un meșter pêne la terminile prescrise, ca nimeni să nu trecă dintr'ună meserie într'alta, ca meșterii să judece și să hotărască tóte prigonirile dintre meșteri și calfe, ca ei să regulede tocmelile dintre dênșii; iar iérmarócele, bálciurile, brutăriile, măcelăriile să fie supuse la nisce prescripțiuni sub care și concurența și îndestularea și libertatea să dispară cu totul; într'un cuvînt ideile ce aî audít că susținea interlocutorul meú d'a séră, principiile acelea, cunoscute uă dinióră, sub numirea de *Maitrises et Jurandes* : instituțiune care în Europa a avut de scop a clasa meseriile, a le înregimenta și de a opune burghesia, orașelor, ca uă putere organizată în contra domnilor feudali; dar care mai în urmă aú devenit la rándul lor un instrument de apăsare asupra poporului puind pe lucrători, pe ucenici și pe calfe la discrețiunea meșterilor și starostilor, a dat loc la mií de nedreptăți și abuzuri, oprind de a lucra pe acei cari voiau să exersese uă meserie daca nu erau mai ántéiú admiși în corporațiunea respectivă; admitere plină de pedici, de greutate și de cheltueli; țiind sub dependența unei autorități, care era tot uă dată și parte interesată și judecător, pe mai toți lucrătorii orașelor; astfel în cât meseriile și chiar orașele deveniseră

proprietatea corporațiunilor. Corporațiunile deveniseră prejudiciabile, mai ales, consumatorilor cari plătiaū prin prețul arbitrar al obiectelor de tot felul, și timpul perdut în ucenicie, și cheltuelile de recepțiune, darurile și *peschegurile* date de bieții lucrători meșterilor pentru a'i îmblândi la esamenele de admitere și la liberarea atestatului.

Uă calfă, bun lucrător, cinstit, muncitor, déca era sărac n'avea viitor, pentru că era tot d'auna depărtat de la dreptul de a lucra pe séma lui. Lucrătorii cari făcéu vre-uă invențiune saū vre-uă perfecțiune în fabricațiuni, erau persecutați. Apăsarea esersată de corporațiuni devenise atât de mare încât de pe la începutul secolului trecut se redicaū nemulțumiri în contra acestei instituțiuni care strivea viéta și libertatea, mai cu deosebire a sêracilor, supuindu'i la câte cinci și șese ani de uceniciă și la alții atâtea ani de calfăria. În Francia încă din timpul lui Turgot s'a încercat desrobirea industriei și a comerciului de sub tyrania mesterilor, și de pedicile ce aduceaū corporațiunile desvoltării prosperității publice și private; acest mare om de stat a încercat acésta fără a isbuti, dar semința aruncată a adus fructe și acea instituțiune antiliberală și tiranică a trebuit să cadă dinaintea proclamării libertății și egalității. În unele părți ale Germaniei unde se mai păstrează, ele sunt combătute de cei mai distinși economisti ca Eischen Mayer Iacob care consideră corporațiunile ca atentatorii libertății individuale și desvoltării facultăților fizice și morale; le consideră ca supărătoare tran-

sacțiunilor și ca uă instituțiune care lasă orașele în exploatare unor companii interesate.

Când sciința condamnă uă instituțiune, ea, de și mai pôte dăinui cât-va timp, dar este lovită de mörte și céderea ei este numai uă cestiune de timp.

Astădi pretutindenî corporațiunile obligate dau locul lor asociațiunilor libere, în cari lucrătorii intră și esū cum vor, supuinduse numai la pađa regulamentelor stabilite în statutele ce'si facū acele societăți după trebuințele și tendințele lor. În orașele cele nooi ale Engliterei, cari sunt, putem dice, cele mai comerciale și mai industriale din lume, precum Liverpoolu, Manchesteru &, unde instituțiunea corporațiunilor n'a esistat nici uă dată, societatea numită *Arts Societe* (societatea artelor) dinaintea căriea lucrătorii cari voiescū să aibă un titlu de capacitate dau esamen și aducū doveđi de ceea ce sciū și potū face, se supunū de bună voie ne obligați de nimeni a o face, pentru că atestatul de maestru ce li se dă de acea societate îi recomandă și fabricanților cari au trebuință de lucrători și mușteriilor cari caută lucrător bun. Acésta însă nu dă nici un drept, nici nu rădică nimēnuī, dintr'acei cari nu ar avea acest titlu, dreptul de a fabrica saū de a vinde cum vor putea. Este numai ca uă recomandațiune din partea unor ómenī cunoscuți.

Este constatat și probat astădi că progresul în arte, în meserii și în comerciū datēdă mai cu deosebire de la căderea tiraniei corporațiunilor. Singurul argument al partisanilor aceluī sistem, argument pe care il credū ei că ar fi neînvins, este că daca toți

lucrătorii unui oraşiu facă parte din corporaţiuni, acesta echivală cu un privilegiu general dat tuturilor, şi că astfel nu există paguba pentru nimeni; pentru că de şi croitorul este supus la un fel de dajdiă, cum am dice, la uă geremea, cismarului, pělărierului, tēmpplarului, ferarului, plătind 10, 20, 30, 40, sau 50 0/0 mai mult decât adevărata valóre a obiectelor cu cumpără de la ei, dar acel croitor găsesce uă compensare, fiind că este despăgubit la rândul său prin obligaţiunea pusă asupra cismarului, pělărierului şi celor-l'alţi meşteri de a'i plăti şi ei la rândul lor haînele mai scump decât valórea lor, într'ua proporţiune echivalentă; şi că astfel din daraverile deosebitilor meseriaşi dintr'un oraş nu este pagubă pentru nici unul din ei. La acesta li s'ar răspunde lesne, căci dacă un privilegiu nu aduce nici câştig nici pagubă acelor ce'l au, la ce servă el? şi atunci care este scopul unei organisaţiuni şi instituţiuni complicată şi costisitoare? Dar chiar de s'ar putea admite ca un ce raţional ca locuitorii unui oraş să ia unii de la alţii fără nici un rezultat de câştig sau pagubă pentru nimeni, ar trebui să se pótă dovedi că toţi locuitorii oraşului sunt încorporaţi cu aceleaşi drepturi, ceea-ce nu este nici nu póte fi, căci basa acelei instituţiuni este admiterea în meserii numai a unora şi oprirea altora; căci priimirea nu se dobândeşte decât numai dacă convine intereselor corporanilor în drept de a admite sau de a respinge pe membri cari se presintă; dar şi când locuitorii oraşelor ar fi toţi membri ai corporaţiunilor şi ar avea dreptul de

a se impune uni pe alții, nu se poate tăgădui că beneficiile realizate de dânsii nu ar fi în detrimentul locuitorilor comunelor rurale cari, în realitate, devin tributare corporațiunilor din orașe.

Știința și rațiunea nu admit decât buna înțelegere între ómenii de aceeași meserie, adunări în cari să se discute interesele industriei, îmbunătățirile ce se pot aduce fabricării și vîndării, îngrijirea stării lucrătorilor și a salariului, adunări în cari să se chibzuiască asupra nevoilor acelor bătrâni și neputincioși, văduvelor și orfanilor; să cerceteze introducerea machinelor celor bune și uneltelor și procederilor chimice, despre sistemele indicate de știința mecanică și despre îmbunătățirile și perfecționările ce trebuesc aduse, ca să pótă rivalisa și lupta cu ceea ce se face în altă țară. Prin dibăcia și superioritatea lucrătorilor, prin perfecționarea metódelor și bunelor machini fabricantul Klein din Viena a ajuns a da materiilor ce întrebuiotéză uă valóre de cincî, de șese sute de orî mai mare decât ce avea la intrarea lor în atelierile séle; întrece cu mult esemplele cunoscute în orologerie și resorturile cele fine. Un croiror cu două trei calfe nu se pôte lupta cu un atelier de croitorie cu machine de tot felul perfecsionate și cu mulțime de lucrători.

Noî avem mai multe industrii de un mare viitor, dar cari sunt fórte înapoiate, aű rămas în starea în care erau când s'au introdus ántéiași dată acum și câți va secolî, și cari, străine de progresele ce a făcut acea industrie în alte țări, dispar, câte una una.

Póte că pentru unele guvernul ar putea și ar trebui să facă ceva ca să pótă lua un avént dând subvenții saú un avans de baní pêně vor ajunge a se sustine singure și concura cu străinul; dar ne-ar plăcea mai bine a vedea acel avént dat de asociațiunea industrială, am dori înființarea de un credit industrial. Dar concesiunile de furnituri ale statului date fără concurență, suirea de vamă asupra obiectelor ce voim să vedem fabricându-se în țeră ar fi fatale nu numai pentru consumator, dar chiar pentru acele industrii; căci nicăiri industria nu a putut prospera prin asemenea mijlóce.

Patriotismul bine înțeles ar fi a ne lupta cu străinii în activitate, în învățătură și în aplicare la lucru; a'í egala și întrece în arte, în meșteșuguri și în sciință.

Atențiunea tinerului meú interlocutor fu trasă către feréstră de un urlet ce semăna cu acela de uă orgă stricată; peste drum féta lui chir Stoian plăpomarul, uă damă cu un coc de duoé oca în cap, cu uă toaletă scósă din cutie, cu fioncuri de panglice cu colorile naționale, umflată pe tóte părțile ca uă gâscă grecéscă sdrângănea din clavir uă nopturnă. Sěrmane Dóler! unde erai să auđi cum ostentațiunea își face ris de una din producțiunile téle cele mai delicate și mai colorate; unde era sěrmăna Principesa Belgiojoso, acea femee poetică a cărei ánimă vibra ca uă harpă, a cărei întrégă persónă era uă armonie, care ți-a strâns mâna cu ochii innecați în lacrămí de bucurie când i-ai adus acea frumósă flóre a sufletului těu de arist

ca omagiū pentru dîoa născerei ei! Uă lume de suvenire a trecut prin mintea mea, imi părea că o aud strigănd indignată : *profanatione!*

Un om cu fir alb la chepiū, negreşit impieगत superior al siguranţei băteuşilor asvêrlia din stradă ochi dulci domnişorei Plăpomărescu, şi tot uă dată trăgea cu urechia sub feréstra mea ca să afle secretul conspiraţiunei ce se urdîa în odaie la mine.

Sunt de atunci mai mulţi ani, trecēnd mai de unăđi prin strada Viitorulū m'am oprit d'inaintea unei prăvălii admirānd uă pereche de cisme de vênătore fôrte bine lucrate; pe uă tablă d'asupra era scris *Filosofescu CISMAR Român*, într'uă cameră spaţiosă şi curată tînerul meu cu alţi doi băeţi dirigea lucrarea igeniosă a trei machini de cusut pele; am aflat de la dēnsul că acei tineri erau doi amici ai lui din copilărie, ucenici ai tatălui său; că mumăsa Dómna Elisa Savinescu, cu ajutorul fîicăsei celei mai mici, nevêsta grafierului, isbutise a scôte un decret de ajutor de subprefectură; dar că tînerul stăruind în ideea sa de a se apuca de meseria repausatului Sava, ajunsese tréba la mari neînţelegeri şi chiar la judecată pentru moştenirea ce'i venia de la tatăsēu; judecată care nu s'a putut curma decât prin angagiamentul luat de băet de a nu pune pe tabla prăvăliei numele ce purta cocóna Elisa, care nici ea, nici fetele ei nu vor nici să'l védă nici să audă de dēnsul. Un om de ordine veghia dîoa şi nóptea asupra prăvăliei căutānd cu stăruinţă itele clompotului. Nu este lucru curat, îşi dîcea Guvernul, ca un român cu condeiū să cósă la cisme!...

PARTEA VI.

FINANCELE

1871

I.

În mijlocul Bucurescilor chiar la spatele Palatului Domnesc, două pași din piața teatrului și de strada cea mai bine pavată, cea mai luminată și mai udată a capitalei, se află uă cotină în care mergă de se vârsă toate apele curate și necurate de pe muchia delului de la Biserica Măgurenu până la Sărindar. Câte-va sălcii, câți-va plopî eșiți din pământ prin propria lor inițiativă au luptat sute de ani în contra insalubrității, sorbind din totă puterea bogatelor lor frunze, miasmele și ozonul ce exală acel baltac febrigen.

Provincialiți când audă vorbinduse de *grădina Cis-megiului* s'ascéptă a găsi acolo fontâni ca în piața Navona, un fel de Frascati saū de Tivoli, cel puțin un micVersailles. Descepțiune! de și nu trebue să trecem cu vederea mica insulă de la capul aleii, un adevărat Paphos mobilat cu lavițe de lemn pe care diminéța și séra mergă de se resfață câte-va Ondine, Driade și Amadriade văduve, măritate și fete-mari cu coc și despletite, cu rochiile care tēresc de trei coți prin praf saū care d'abia le acopere genuchiile; dar toate de o potrivă libere și independente; de și un fel de Neptun s'a încercat uădinióră să rădice asupra lor

furca sa de dominațiune, ele însă au găsit că prea îi era barba albă și l'au respins cu indignațiune; acum căzutul Deu, devenit *omul de pétră*, stă resemat într'ua rână de stîlpul unei porți în strada Sculpturei privind cu duioșie la trăsurile care se luptă cu valurile sdruncinate ale pavagiului.

Într'acea insulă înflorită nu se pôte dice că nu s'a manifestat arta idraulică : Din mijlocul unui maldăr de buruieni țîșnesce cât colo un fir de apă, ca dintr'un pușcociu, de mai răcoresce puțin inimile infocate.

Vestitul grădinar Mayer și-a pus tótă arta și sciința ca să transformeze mocirla într'ua grădină încântătoare. A strîns apele într'un elesceu de uă formă graciósă, a rădicat cât a putut malurile lacului, le-a întărit cu brasdă; a plantat în drépta și în stînga, a profitat de tóte turlele și de tóte clopotnițele, ca din or ce punct, din or ce respântie a grădinei privitorul ță albă dinaintea ochilor uă vedere plăcută. Grupe de arbori, peluse verđi, partere smăltate cu florile cele mai delicate și mai rari aședate în buchete armoniósse; or în cotro te întorci, poți să admiri peisajuri demne pe penelul lui Claude Lorain și al lui Poussin. Nu se pôte vedea uă grădină mai bine desemnată. N'a depins însă de talentul aceluï regretat artist să nepărteze și umedéla cu miasmele, cu frigurile paludeene, cu nevralgiilu și cu reumatismurile; i-ar fi trebuit ingineri idrografi ca să reguleze curgerea Dimboviței de la Șanțuri pără la Argeș, să i rădice malurile, să le întărească cu cheiuri de la Morile-Vlădichi până la Vitan; ar fi trebuit baragiuri, stăvi-

lare, nomolitorî, tăetori, vane și ecluse la Ilfov, la Sabar și la Argeș; ar fi trebuit uă mie ș' uă sută de lucruri pe care numai membri Primăriei și Ministrul lucrărilor publice le pôte sci.

Pe malurile aceluî lac, pe érbă verde, la lumina luneî și la umbra sălciilor pletóse se desfătaû cu pelin și cu *ah puiule mor!* berbanțiî de uă dinióră; acolo Beizadelele din Fanar uîtaû frumusețile Bosforuluî legănându-se voluptuos în luntre cu *ὁν εἶπον τρόπος* și cu *παρέτρα βέλει*, acolo frumoșa Argyra desmerda cu manele și cu pesrefuri pe Gavanazoglu și pe Kehaia Bei: acum fiul Afroditei a sburat cu ața ca puiul din cântec; în loc de *ah nurițe cale bună* și de *inima mea multe are*; tobele și trimbițele pompierilor forméză gustul diletanților sunându-le la urechi *cântecul găsci* și *cismele cântîuluî de carabinieri* al lui Offenbach. Luna, lăutariî și stihurile nu mai aû trecere, uă toaletă de la Madame Briol, un rural saû un domanial sunt astăđi argumentele de modă ale amoruluî. Galatheelor nóstre le place mai bine urechile lui Midas de cât dalta lui Pygmalion. În secolul în care trăim este de prost gust a fi gelos, Menelas se împacă cu uă primărie, Cupidon s'a făcut măgădăû mare, cântă *frunđă verde aurită* și alérgă după uă casierie de județ.

Ceci tuera cela a ȓis Victor Hugo. Prosa a gonit poesia din grădina Cismegiuluî; *Monitorul*, *Românul* și *Presa* aû dată afară pe Anacreon, pe Erotocrit și pe Anton Pan. Acum câte-va căđeturî Calemgii, Zapciî, Logofeți, Condicari și Sameși halea și paia cu pensii, paraponisiți, parigorisiti și apelpisiți, câți-va Capanlii

Madegii și Otcupcii cu câți-va tineri gheșeftari și coțcări țină acolo ședințe în permanență; judecă de dimineță până seara pe Domni și pe Împărați și pună țera la cale. Conversațiunile lor sunt exclusiv politice, consacrate numai patriei, patrioților și patriotismului; discuțiunile literare, filosofice și artistice sunt cu totul prohibite.

După câte-va feligene de cafea, după câte-va halbe, când paraponul se sparge în fumul țigaretei și când gazul berei s'a suit la creeri, atunci s'auđi planuri politice, financiare și administrative, organizațiunii și considerațiunii, pensii și recompense!

— Deh! bune sunt astea, ȑicea cu un accent puțin Românesc un mare demnitar al țerii, un anatolit tiriachiū, vechiū capanliū, nu le era destul că ne injură cum le vine la condeiū, că ne-a luat caftanele și ne-a pus la bir ca pe mojići; acum după ale lalte tóte le-a abătut să ne ia și mica industrie ce ne rămăsese, ați auđit că vor să facă bancă fonciară ca să scadă dobânda banilor? Atunci ce ne facem noi ăștia care avem două trei parale? Eū care vė vorbesc, de la ȑece miī de galbenī iaū cu polițe, cu samsarlicū, mai cu una cu alta, două miī de galbenī pe an, acum să mă reducă la șase sute, apoi dreptate e asta? Și cum o să'ī opresci c'aū băgat în capul proștilor de proprietari că e bine să se asocieze, să respundă unul pentru altul și să formeze un *Credit fonciar*. Înainte vreme tot aveaī cui să te plângi, le venia câte uă notă de la Generalul consulat, câte un firman de la Pórtă, iī mai surghinia pe la câte uă monăstire,

pe la Mărgineni, la Plumbuita, la Snagov, le băga mințile în cap, le mai tăea nasu; iar acum te uiți în cer și în pământ, ne-a lăsat și Împărați și toți, nu mai au liberalii frică de nimic. Când le diceam boerilor noștri c'o să vie uă vreme să plângem binele de la Muscali pe petic de postav verde!

— Are dreptate Căminaru, dicea Medelniceru Iordache, om cu dare de mână, fost Sameș, cu casă în strada Luminată. Am auzit că Creditul ăsta fonciaru are să aducă uă grămadă de bani streini în țără. Ce or să facă, frate, cu atâta mar de aur? Da de le-or abate Nemților și Ovreilor să plece n'or să'și rădice capitalurile, ș'atunci ce ne facem? Cu ce o să plătescă guvernul bieților creștini cari și-au jărtvit viața și tinerețea slujind patriei?

— Lasă nene Iordache, nu te mai teme că nu se ducă nici Nemții nici Ovreii din țără. Nu sunt eu totă ziua cu ei, nu'i aud ce vorbesc între dânșii? Întrerupse un tânăr gheșeftar, tovarăș cu jupân Moise la concesiunea cataramelor și a tocurilor de macava, un protejat al ministrului, nepot al cuviosului protop Ciomagovici.

— De s'or duce Nemții atunci să mai vezi crasă; ș'astea toate din pricina perturbatorilor ș'a anarhiștilor că nu se mai astempără cu drăciile. Pe totă ziua nu auzi decât conspirațiuni și revoluțiuni. Îmi spunea aseră un om al poliției secrete că și săptămâna trecută dacă nu prindea el de veste iar se făcea posna; noroc că i s'a pus la dispoziție fonduri de a putut întâmpina răul. Era să se proclame Republica

și la Fefelei. N'avem stabilitate, domnilor, noă ne trebuie un guvern tare, uă mână de fer, ordine și strășnicie. Unde în Europa să veđi astfel de lucruri! Acolo toți ascultă de poliție ca de Dumneđu. Miniștri noștri sunt ómenī cu cap, n'avem ce ăice, procopsiți de n'au cum mai fi, harnici, plini de probitate, de dreptate și de patriotism; dar ce să le faci? le lipsește energia! Sciți dumnévóstră că tot mai sunt ș'a-cum alegători care votéză cum vor, ăiarști cari scriu ce le vine în cap și magistrați cari judecă cum cred ei. Ar trebui să'i mai stringă nițel în chingī. Poliția n'are destule mijlóce; prin casele anarhiștilor se ăice fel de fel de vorbe. Să mi'i dea mie pe mână numai în trei septămăni să le viu de hac!

— Věđ că sciī multe domnule. Nu poți să-mī spuī și mie ce suntă anarhiștiī ăștiea și antidinasticiī de care tot aud vorbind, ce vor, ce cer ei frate? Întrebă Clucerul Toma, bătrân curios care de ăcece anī urméză cu stăruință ca auditor convorbirile din Cismegiu, cu speranța că dór d'o înțelege politica guvernului și jocul partidelor.

Tiněrul către care se adresa bătrânul boer era Gulită Dolofan, un strenepot al Principelui Zamfir din nēm̃ul Porfirogeniților, numele lui figurase diminěța în *Monitor* sub rubrica *am ordonat și ordonăm, am numit și numim*, serie franțozesce ca cocóna Chirița și dobândise înaintare în cariera diplomatică. La întrebarea ce i se puse, se umflă în pene, se uită cu códa ochiului la panglica de la chiotórea jachetei, își

drese mânușile cele verzi în degite, și o luă pe un ton doctoral.

— Lucru pe cât la întâea vedere pare complex și dificil pe atât este simplu și lesne de înțeles când îl supunem la metoda analitică a spiritului și îl trecem prin laboratorul cunoscințelor morale, politice și literare cu care suntem adăpați noi ăștia care facem parte din corpul diplomatic. Dar ca să înțelegeți mai bine șirul raționamentelor prin care am să vă fac să treceți, trebuie mai întâiu de toate să vă spui că dicerea *anarchist* înseamnă *om prost*, vine de la *Elinisce άνευ* (fără) și *αρχη* (cap) de unde apoi s'a format cuvântul compus *anarchist*. Tendințele acestor ómeni sunt să pue mâna pe grădina de la Șapte nucī, căci știu că d'acolo emană puterea noastră; dar să trăescă bâta sêraca! Cât om ținea-o în mână nu n'e témă. Să poftescă la alegeri dacă'i ținū meșii! Cât pentru porecla de antidinastic, ea este uă spresiune și mai nuoă; ne ocupăm acum la ministerul trebilor din afară cu un proiect de lege prin care să'i precisăm înțelesul, să'i dăm un fel de definițiune, pentru că înțelegi bine, domnule Clucer, uă idee cât de populară, de iubită și de sacră ar fi, nu póte să aibă aceeași însemnătate și aceeași valóre la Londra, la Pekin și la Bucuresci, căci ar fi uă monotonie în idei; am ajunge vrênd nevrênd la uă conclusiune constantă și permanentă între cauze și efecte; în vreme ce noi nu trebuie să ne împironim inima și spiritul nici în opiniuni politice nici în credințe morale, ci să fim totdeauna gata a ne schimba principiile după împrejurări;

altfel vă întreb unde ar fi progresul? Astăzi de exemplu conclusiunea tutulor considerantelor noastre trebuie să tindă la simplificarea și unificarea administrativă, financiară, strategică și diplomatică; politica noastră pe apă și pe uscat trebuie să se razeme totă pe concesiuni. Puțin bine credeți că ne-a făcut în ochii lumii civilisate domnul Godillot și doctorul Strusberg? Am auzit cu urechile mele din gura curților Europeene că dacă nu erau capitalurile acestor domni angagate în țară, noi eram perduți.

— Ați citit *Algemeinu*, întrebă profesorul Romulus-Pompilius-Tulius-Trajanus Taurus, Roman din Alba-Iulia, doctor în filosofie și Iură; eu încă nu cred că Rusia are să se împace numai cu Moldova și c'o să lase găturile carpatiane în mânele Ungurului, să sufere pe Austriacu în România ca acasă la el? împăratul își aprinde pae în cap. Prusia bătă de glorie și dé izbândi împinge orbesce înainte, îi trebuie Sundu și Belturile precum Muscalului îi trebuie Bosforul și Dardanelele. Veți aci e tot secretul, cheea diplomației. Déca Bismark a pus mâna pe drumurile noastre ferate și le-a dat lui Andrassy a făcut'o cu scop; scie că Rusia nici mórta nu lasă liniile de apărare și de atac în mânele rivalului ei secular. Iar guvernul nostru când a prefăcut obligațiunile Strusberg în acțiuni și le-a aruncat în spinarea nemților a știut ce face. Cancelariul a profitat de lăcomia Hunică a lui Andrassy l'a lăsat să ia concesiunea Bleichröder ca să i plesnescă în mână ca uă bombă, ș'acu il jôcă ton-roin. Politică cu cărți măsluite, domnule, câscigă

din toate părțile : *per viam ferratam* cum diceau stre-moșii noștri Romani are pozitivitatea conflictului Austro-rus cu averi însemnate pentru Principii Coțcari. Și *per viam liquidam* câștigă trecerea provinciilor Baltice în mânele Hohentzolernilor. Dar giaba că nu se stinge focul Vestei care arde de două mii de ani pe malurile Istrului. Mă resum și dic Prusia și Austro-Ungaria de uă parte, Francia și Rusia de cea-laltă. Afară numai dacă nu ne-om pomeni cu uă alianță Pruso-rusă. Iată ce ne rezervă viitorul.

— Le știu toate, ilustre domnule Taure, pericolul este mare! strigă oftând tinărul diplomat puindu'si sticla în ochi și aruncându'si încă uă căutătură la panglica de la chiotorea jachetei și la mânușile cele verzi; viitorul este întunecos! Staă totă noptea și mă întreb unde este omul care să conjure primejdia. Eu din parte'm- mi-am făcut datoria, am arătat ministrului situațiunea politică a Europei ș'a Asiei, i-am dat un plan complet de politică și de strategie, ba am făcut și mai mult : i-am oferit să mă trimită pe mine la Petersburg să vorbesc eu cu Gortciacoff și cu Shuvalof, căci uite, veți? Petersburgul, Berlinul și cu Viena formază triumghiul nostru strategic; capul de pod este Sprea, între Neva și Dunăre; Prusia prinsă între două ape, ce poate să facă Germania? nu o să fie silită să capituleze, să ceară conferințe, să vie la un protocol? ș'atunci nu e așa că printr'ua trăsătură de condei scăpăm de anarhiști și de antidinastici? ni se dă și noi un guvern patriarcal. Eu care am citit toate depeșile oficiale, oficiose, confiden-

țiale și secrete, care am vorbit cu toți împărații și cu toți miniștrii din lume, vă pot spune cu mâna pe inimă și în cunoștință de cauză, că miniștri noștri sunt fruntea diplomației. Când te uiți la denșii ți se par ómenî simpli, cređi că iaă lucrurile tot pe dos; d'apoi veđi asta e meșteșugul. În politică totul e să nu te pricépă împărații. Cuvîntul *diplomație* vine de la *διπλα* (peđiș) și de la *διπλόνω* (cocoloșesc). Cum credeți c'a apucat'o ca să ne scape de juridicțiunea consulară? pe d'ua parte a deschis chestiunea cu ocazia Consulului Grecesc de la Brăila, iar pe de alta îndată ce s'a deschis Camera a declarat curat și limpede că legile nóstre ocrotescú numai pe tálhari. Acum Europa scie că ne póte trimite toți coțcarii și gheșeftarii ei, în loc de a'î trimite la Botanibey, la Nukahiva sau la Cayena; destul să se feréscă să nu lase să ne vie vre un óm de ispravă, și nu mai are trebuință nici de Consoli nici de juridicțiunea lor. Miniștri noștri aă planuri mari, domnule! dar nu vor să le dea pe față. Mai ántéiū de tóte trebue să curețe țéra de anarahiști și de antidinastici să'î, *pue la cale*, să'î *regulariséscă*, să nu mai tot auzim vorbindu-se de constituțiune, de libertatea presei, de juriū, de alegeri libere, de legalitate, de dreptate și de câte alea tóte. Bagăle bine de sémă și vei vedea că ei urméză pas cu pas politica lui Frederic cel mare : a pornit'o de la educațiunea poporului, rădică spiritul și inima Románilor prin predarea moralei politice și religióse la casarma de la sfînții Apostoli unde Manafu, Scrofiță, Vină de boū, Falcă de măgar, cuviosul

popa Matache și alți iluștri profesori predică dîoa și nîptea *Ciomagologia comparată*; pe de altă parte exaltă patriotismul armatei curățîndu-o de oficerii cari aũ antidinastismul d'a crede că misiunea cea mai sacră a militarului ar fi a apăra țera în contra invasiunii streinului. După ce o isprăvi cu anarhiștii, după ce o *regularisi* pe antidinastici, o face educațiunea poporului, o disciplina oștirea, o învêta-o să tragă bine în carne vie de Român, s'o desface de căile ferate de comunicațiune interioare, concedându-le streinilor, cel puțin pe patruzeci sau pe cincideci de ani, ș'o arunca în spinarea statelor vecine căile de joncțiune, atunci se unesce înteiũ cu Francesu în contra Austro-Ungarului; îi sbóră din mână Banatu, Transilvania și Bucovina; apoi se unesce cu Neamțu în contra Muscalului, îi șterge și partea ce i-a mai rămas din Basarabia; se aliază apoi cu Sirbu și cu Bulgaru în contra Turcului, se declară Rigat, ia Macedonia și Delta, ba pôte și Dobrogea. Tocmai acum am nimerit ómenî, care ne trebuie, bărbați sdraveni tot unul și unul, ómenî de bronz, metal curat. De nă cam dată trebuie să luăm lucrurile cu binișorul să nu ne pricépă puterile garante, să căutăm să menținem pacea până ne-or veni puscile din America. S'aũ și spedit de adi diminețã instrucțiuni telegrafice tutulor agenților noștri de pe lângă curțile streine ca să intervie or unde s'ar ivi vre uă neînțelegere între Împerați, *Caveant Consules*, ca să nu se turbure pacea. Acum domnul Shuvalof să mai pue mîna pe Chiva daca pôte.

Bătrânul boer Thoma confundat în ascultare și uimit de explicațiunile lămurite ale tînărului diplomat își scutură binișor ciubuc ș'o apucă spre Gorganî. Nici d'astă dată nu înțelesese ce sunt anarhiștii, ce vor antidinasticiî de care să tot aude vorbind, cum ómenii ordinei apără constituțiunea, legile și tronul, care e jocul partidelor și politica guvernului. De la uă vreme încoa începuse a bănui că acele planuri adâncî, acele combinațiuni ingenióse de care se tot vorbește din când în când pe la dîile mari nu sunt decăt un moft.

II.

Libertatea de rațiune este absolută în Cismegiu. Acolo nici spiritul are proptele nici gura stréjă; acei care diminéța au suit scările ministrilor, fără de a dobândi vre un decret, fie cât de mititel, critică, înjură și bléstemă; de multe ori trecu cu limba și peste capetele ministrilor. Poliția le scie, căci acolo ca și pe aiurea are amici oficiali și oficioși, cunoscuți și necunoscuți, amovibili și inamovibili; are relațiuni chiar printre paraponisiți și apelpisiți, amici publici și privați cu care comunică verbal și prin scris, cu nart și fără nart, cu toptanu saū cu mărunțeaoa; ómenī de tótă trépta, chiar preoți cuvioși și învețători procopsiți. Posițiunea de spion este astădi onorată, dă dreptul d'a se intitula amic al ordinei și al dynastiei, a aspira la pensii și la recompense. Noi ánsă nu ne permitem a raporta tóte câte se dicu acolo.

Ideologii din grădina Cismegiului se împartu mai cu deosebire în duoé categorii : ruginiți care ca toți bătrânii găsescū că tot ce a fost era bun și frumos și că nenorocirile ne vinu, cum se dicea la 1848, de la bonjuriști, de la pantalonari și de la franțosie;

intr'un cuvânt de la răspândirea ideilor. Oftesă când își aducă aminte de regulament, de și cei mai mulți dintr'ênșii l'au întovărășit la Philaret cântându'i *vecinica pomenire*. Se miră de tot ce e nou precum se mira Banu Istrate, cum Bonaparte ajunsese Boer mare fără ca vre un Domn să'l fi îmbrăcat cu caftan?!

Clasa cea laltă pe care am putea-o numi a spoitelor, devine din ți în ți mai numărösă; se compune mai cu deosebire de galanții trotoarului și de acei care au petrecut câți-va ani la Mabil și la Sperl în societatea Contesei Rose-pompon și a Baronului Chiecard, cum țiece Milo, de ómenii care în litteratură cunoscă toate scrierile lui Frederic Soulié și ale lui Gaborieau, care vorbescă cu volubilitate de toate sciințele precum ar vorbi un Ministru de resbel de arta militară, de pușca Remington și de tunul Krupp. Ei găsescă că tot ce era bătrânesc e de lepădat, că melul la frigare, ciulamaoa și ostropelu supără la sănătate, că vinul de Drăgășani și de Odobescă este oțet gol dacă nu se vinde în butiliă cu hărtie poleită scrisă *Feslauer* sau *Vieux-Macon*.

Cei d'ântăiū sunt mai statornici în credințele lor, bunī Românī, de și cei mai mulți au fost mehmandari la zaharele și cinovnicī de provianturi. Cei laltī își schimbă credințele politice după cum le vine; sunt ómenī cu tabiet; le plăcea gareciū când erau muscalī în țeră, se închinaū la belșugul turcesc, la pilaf și la baclava în țielele lui Omer Pașă; când cu Nemți, cereau pe la birturi numai Shnitzel și warme wūrste; în vremea influenți franceze nimic nu era

mai frumos în ochii lor ca pantalonul roșu și nimic mai gustos de cât fasolea lui Godillot; acum se înnebunesc după concesiuni à la Strusberg, sbiară că sunt ómenî de ordine și dynastici.

Și uniî și alțiî vorbescû mult dar raționéză puțin; când nu sunt în slujbă ȕioa le pare un an, iar când sunt, tragû țigară și cască de diminéța până séra, asceptând sfirșitul luni cu mandatul; cântă cu foc : *trecî ȕi trecî nópte, apropiete léfă*. Severî cu cei-lalți, sunt fórte indulgenți cu ei înșiî; critică mai tot-d'auna, pe când faptele lor se potrivescû fórte puțin cu vorbele; le pare că lumea se uîță la ceea ce ȕicû, iar nu la ceea ce facû.

Obicînuitiî grădinei Cismegiului se ocupă mai ales cu partea oficială a Monitorului : numirile în funcțiunii și lista pensionarilor. Cei mai mulți slujbași din tată în fiû, crescuți de mititei cu stipendii; plimbați pe stradele Parisului cu baniî Ephoriei scólelor, trăescû mai toți ca în sênul lui Abraham din buget, de și câți-va dintr'ênșiî ducû uă viață cam sdruncinată, când cu léfă, când fără léfă, mutați, strămutați, permutați și prea mutați ca vestitul Hai-mana; alțiî iar hrăniți ani întregi cu praful șoselei, petrecû aspirând la câte uă diurnă de la vre uă vėduvă matură și bogată.

Dacă unul are dece copii, fie legitimi, fie din flori, doresce, stăruesce, voesce ca de micî să fie toți bursieri și la duoė-deci de ani, cu carte saû fără carte, să învărtescă țigareta într'uă cancelarie. Vai de ministrul care i-ar lăsa vre un odor pe dinafară.

De la Mamornița până la Virciorova nu vei găsi un singur ascendent, descendent sau colateral, rudă de mână dreaptă sau de mână stângă a vre unui ministru, al cocónei sau al coconiții dumnélui, al vătafului sau al doicii care să nu fie în pâne, dacă nu în Statul general al vre unui Minister, dar măcar la un comitet permanent, sau deputat. Trebuie să recunoscem că ei sunt țera; dacă nu cea reală dar cel puțin cea aparentă. Numărul lor cresce pe tótă ȕioa și puterea lor se măresce.

Simțul moral al ómenilor care conducú astăzi trebile la noi, este atât de înecat într'ua mie ș'ua sută de considerațiuni, de influențe și de impunerí din întru și din afară, în cât nu se mai póte sci dacă el n'a dispărut cu totul. Acești ómeni fără legături altele de cât nisce interese individuale și străine pe care se credú datorí a le cruța, nu mai potú ține sémă nici de pászurile nici de aspirațiunile țerii. Sprijinul lor cel mai puternic este în ómenii fără principii și fără credințe, în ómenii care sunt tot-d'auna gata a servi or ce guvern precum au servit tóte regimele condamnate și lepădate de națiune. Pe calea pe care au apucat sunt siliți a'și recruta amicii și partisanii printre ómenii care au perdut consciința binelui și care nu au alt merit de cât acela al cinismului politic, care punú la dispozițiunea regimului ce susținú convințiuni de poruncélă și sunt dispuși în orí-ce moment a călca legile în picioare. Pe acești susțiitori îi proclamă ómeni de ordină, dynastici și devotați tronului, par'că devota-

mentul, ar fi uă însușire altă de cât conștiința binelui. Ei ș'aū alienat într'atâta afecțiunea poporului în cât nu mai potū conta de câtū pe cavalerii bătei recrutati prin mahalale în sarcina bugetului și în detrimentul siguranței publice, pe ómenī perduți de reputațiune și ruinați prin desfrınare și prin joc.

Frasa favorită a partidului este că ne trebuie un guvern tare și temut, nu vorbescū de cât de respectul autorității și de menținerea ordinei; auđindu-i și citindu-i, ar crede cineva că poporul stă în arme pe strade. Setea de autoritate i-a făcut să arete lumēi națiunea Română ca un compus de perturbatori de meserie, uă țēră minată de conspirațiuni, un volcan gata a face splosiune, a resturna Balcani și Carpați ș'a nu lăsa în Europa pétră peste pétră. Ast-fel aū câștigat sprijin în puterile străine care credū pacea Europei compromisă fără ómenī care declară România incapabile de a se guverna cu instituțiunile ce șī-a datū.

Sub pretestul că previnū nu se scie ce catastrofă și că salvă patria de nu se scie ce pericol din intru și din afară, s'a format sub auspiciile guvernului un fel de farmasonie, uă adevărată Camoră care a împărțit influența pe județe, aū făcutū din județe și din plăși nisce adevărate spahilicuri pe care le sploa-tēsă în favorul lor. Nuoii noștrii Derebegi avēnd la dispozițiunea lor autoritățile administrative, judiciare și chiar pe cele militare, distribue protecțiunea și favorurile după convenințele lor electorale și se încercă a da națiunei uă direcțiune politică, prin distribuțiuni de posturi, prin sprijinire de interese. Când

un om ș'a mâncat averea părintescă în desfătări, ș'a ruinat în jocuri de cărți și în desfrinări, a compromis averea copiilor ș'a nevestii, a stors până în fund creditul rudelor și amicilor, și când este incapabil de a'și procura prin muncă și activitate uă viață modestă și onorabile, incapabil de uă purtare prin care să facă să'i se uite greșalele și abaterile trecute, nu are decât să se ducă să se închine puternicului partid ca să i se dea pe mână uă administrațiune bănosă cu care să'și pôtă continua viața de corupțiune și de trândăvie. Transfugiul mai alesu este bine venit în partid, destul să aibă garanția vre unui puternic al companiei ca să fie botesat cu numele de om al ordinei și dynastic. Nu se întreabă nici capacitate, nici probitate, nici știință; neophytul înjură pe vechii lui amici, pe ómenii care nu plac partidului? il proclamă lepădat de Satana și *dignus intrare*, a noua di i se pune la dispozițiune un prefect ș'un primar cu câte va bate și Deus ex machina ese curat Deputat sau Senator din consciința vre unei urne electorale, iar după câte-va probe de devotament pôte să aspire la uă pozițiune înaltă, or care ar fi trecutul și petele de pe fruntea lui.

În jargonul partidului *om de ordine* nu mai însemnă om supus legilor, iubitor de linisce și de dreptate, om muncitor și producător, ci este uă lo-sincă ca să se scie că este un soldat devotat cu condeiul, cu limba și cu ciomagul partidului ciocoesc, gata a înjura, a colomnia ș'a bate pe or cine nu se închină systemului preconisat, pe or cine ar în-

drăsni să nu voteze pentru candidații Camorii, pe or cine ar încerca să ridice glasul în contra sploa-tării organizate de partidul sub care se ascunde astădi vechiul phanariotism, creșdend că pôte lumea nu l'o recunósce sub acéstă nuoe mască.

Precum nerușinatul și mișelul este îmbrățișat și onorat când înjură și calomniéză, asemenea cetățianul prob și liniștit, magistratul demn care prin sciință și onorabilite și-a făcut un nume venerat este expus a fi lovit în esistența și în viitorul său daca este tare în principiile și credințele lui, daca nu'si pune consciința în serviciul patimilor și urelor ómenilor de la putere. Oficeri învățați, stimati și iubiți de camaradii lor, cunoscuți în tótă armata pentru curagiul, cunoscințele și capacitatea lor, sunt bănuiti, loviti și siliti de intrigă și de calomnie a'si sfărâma cariera. Spioni inventéză conspirațiuni, societăți secrete și republici, proclamă șefi pe ómenii pe care guvernul voesce să'i pérđă; uă fluerătură la theatru, uă gâlcévă pe uliță este tratată de tentativă de revoltă, de tendință de resturnări condusă de intrigele acelora care nu se închină partidului, care are astădi puterea în mână.

Ună guvernă fără control, ună Senatū bine voitor și supus, un consiliū de Stat ascultătorū, suprimarea juriului, sugrumarea presei, concedarea la străini a tutulor lucrărilor publice și a veniturilor Statului și pe d'asupra aducerea de coloni germani, iată în resumat aspirațiunile partidului dis al ordinei. Apostolii acestor reforme credū că națiunea română nu

este de cât uă adunătură de proști care nu știu nici ce le trebuie nici ce li se cuvine. Răbdarea și tăcerea ce'și impune națiunea, ei le iau drept semne de aprobare și credă că potă călca legile, lovi instituțiunile, spori dările fără cumpăt, a se erige în arbitri a'î cugetării și a'î conștiinței. Se încercă a obicinui poporul să trăiască numai de la mila și îndurarea autorității și a partidului de la putere; și dacă întâmpină câte uă greutate, câte uă împotrivire la realizarea frumóselor proiecte ce și-au format, se consolă de insucces atribuindu-l intrigilor ómenilor pe care, se fălescă a'î da în latură, a'î *pune la cale* și a'î *regularisi*.

Sub direcțiunea acestui partid, s'a inaugurat uă scólă nuaă, de tineri fără credințe, fără tendințe și fără aspirațiuni altele de cât satisfacerea vanității și a mulțumirilor celor próste; în care idea de traiu și de ostentațiune înecă dorința de a observa, de a studia și de a se lumina. Lipsiți de principiile ce dobândesce omul prin puterea rațiunei, când ea nu este năbușită de prejudețe și de corupțiune, ei nu sunt în stare d'a se identifica cu ideile mari și generóse; ciocoiăș care credă că se potă juca d'a boeri; tineri îmbetrăniți fără timp, spirite slăbite prin trândăvia și nepăsarea în care trăescă; incapabili de a se rădica la idei generale prin percepțiunea faptelor. Fără principii și fără credințe, nu pot nici interpreta nici classa cele ce se petrecă în jurul lor : luați de vârtejul plăcerilor celor próste, coprinși de setea nestinsă a petrecerilor și incapabili de a des-

volta activitatea prin care să-și pótă procura într'un mod legitim mijlocele de a le satisface, caută să le găsească în gheșefturi ovreesce sau în lingușiri și ajungă printr'un mod sau printr'altul a fi întreținuți direct sau indirect din munca contribuabililor. Acestia sunt mai cu sémă ómenii nooi care se decoră cu numele pompos de partid conservator, de dynastici și de sprijinitori ai tronului; ei care n'aũ conservat, nu conservă și nu vor conserva nici uă dată nimic; conservatori! ei, care trăescú din mila bugetului și din sploatarea județelor ce li s'aũ dat în parte, din favorul abuzurilor autorizate de amicii lor de la putere. Apărători ai onorului, ai familii și ai proprietății! ei, care le punú la discrețiunea intrigii și a nedreptății, ei care sunt susținuți de ómenii care practică spionagiul și calomnia; pentru care familia este uă promiscuitate și impudența uă fală; ei, care patronéză nerușinarea, minciuna, patima și violența și persecută pe ómenii onești care nu se închină lor!!

Trecem în adevăr printr'ua epocă de sterilitate; ar părea că aspirațiunile cu care s'a hrănit generațiunea cea bătrână n'a avut nici un efect asupra acelor tineri. Puterea cădută în mânele ómenilor hrăniți cu ideile din timpul Domnilor Phanarioți, care în revoluțiunile ce s'aũ succedat de cinci-deci de ani, n'aũ vădút de cât schimbări de Domni iar nici de cum mersul omenirei și triumful ideilor; în mânele ómenilor care aũ combătut totdeauna or ce progres și care în urmă s'aũ raliat la or ce instituțiuni nooi fără de a le adopta; vânători de slujbe, s'aũ lipit

de toate guvernele linguşindu-le; au priimit Regulamentul Rusesc, programul revoluţiunei din 1848, convenţiunea de la Paris, îndoita alegere din 1859, unirea, proclamarea Principelui străin şi constituţiunea din 1866 cu îndoelă şi totd'auna cu speranţa d'a se întorce la trecut; s'au raliat la toate şi la toţi ca să pôtă sploata prezentul şi compromite viitorul; după ce au provocat tot-d'auna, prin nelegiuirile şi exacţiunile lor nemulţumiri şi agitaţiuni, au căutat a atribui defectelor instituţiunilor toate întâmplările urdite şi aduse prin intrigile şi purtarea lor. Astăzi acest partid are un program, uă profesiune de credinţă; voinţele lui sunt exprimate în petiţiunea din 1871; şi crede că reînvierea boerismului este încă cu putinţă.

Boerismul, în trecut, a fost uă instituţiune puternică, a avut uă semnificare; a fost uă tărie în ţeră pentru că el era mai luminat şi mai patriot de cât clasele de jos, era totd'auna cel d'ânteiu pe câmpul de resbel şi în arena politică pentru apărarea ţerii şi a drepturilor ei; a domnit prin vitejia şi inteligenţa lui, a fost capul, inima şi braciul naţiunei; când ânsă s'a perdut una câte una virtuţile care îi da acea superioritate, îndată ce s'a făcut instrumentul străinului, şi-a perdut acţiunea, şi cu perderea puterei morale a trebuit să cadă, căci nu se mai bucura de stima şi de consideraţiunea naţiunei. A mai crede astăzi că se pôte rădica pe umerii a două trei vorbitori fără convicţiune şi fără raţiune care sploatează favórea de care se bucură, care uîtându'si ori-

gina pună talentul lor în serviciul reacțiunei și a opresiunei, este uă aberațiune.

Succesul aparinte a orbit într'atât pe ómenii acestui partid în cât nu vëdũ că ciocoi și bătăuși, bandele și bandiții cu care se servũ au să se întorcă mâne în contra lor și că ura și invidia inveterată ce există într'aceste clase în contra boerilor, are să'î facă să serve cu pasiune partidele care ar voi să usese mâne de represalii și de resbunări. Nu simtũ că sub spuma ce regimul de astăđi a scos la lumină este un popor pațient și inteliginte care prin răbdarea și tăcerea lui, dovedesce că are simțul ființei sale și instinctul de conservațiune; nu vëdũ că se rădică uă tinerime plină de viață și de speranță care va voi ca România să trăescă și ca spiritul modern să'și ia aventul; că se rădică uă tinerime care nu va putea suferi nici reîntórcerea la trecut nici domnirea corupțiunei, incapacității și a ignorantii. Un popor care a gustat egalitatea și libertatea, nu mai póte tolera restaurarea privilegiului și claselor.

Vëdënd cineva partidul boeresc la lucru, ar crede că activitatea și îndrăsnéla ce aduce în acțiunile sale ar fi un semn de energie și de vitalitate; dar observându'l mai bine se póte desamăgi, căci vede că acea acțiune nu este nici rezultatul credințelor nici consecința antecedentelor, ci este numai uă emanatiune a unei impulsii străine țerii, consecință a angagiamentelor luate cu ușurință și pentru a căror realizare contéză mai mult pe susținerea din

afară de cât pe propriile lor mijloce. Un sprijin pe care îl datoréază spectrului ce aŭ înfăcişat Europei ca un potop gata a îneca în petrol ómenî şi lucruri, a trece Dunărea, Carpaţi şi Dniestru ca să pue Europa în foc şi în sânge.

Pentru partidul de la putere ordinea este imobilitatea, el nu vede pacea şi liniscea de cât în tăcerea morţii; gloria ce ambiţionează este aplaudela linguşitorilor şi binecuvîntările ciocoilor; sciinţa lui guvernamentală constă în violinţă şi în stipendierea crailor de cafenea precum a Regelui Bomba sta în subsidiele date Lazaronilor; uită că violenţa n'a produs nici uă dată de cât opresiune şi miserie, şi că dacă acest system a putut întări une orî tyrania, nici uă dată însé n'a putut forma uă naţiune.

În cercetarea binelui, în lupta pentru progres, guvernul nostru nu vede de cât conspiraţiuni şi conjuraţiuni, uită că omul este perfectibil şi că este menit să aspire necontenit la uă situaţiune mai bună, că modul de existenţă care se apropie mai mult de ţelul suprem este acela care realisă mai bine idea ce trebuie să ne facem despre ordine.

Ordinea este productul libertaţii sub deosebitele ei aspecte, precum armonia este productul vibraţiunilor sub deosebitele lor raporturi. Ordinea în societate nu póte fi dobîndită decât prin aplicarea legilor justiţii care cer a se da fie-căruea ceea ce este al său. „Omul există pentru că cugetă“ a ȕis Descartes; dar cugetă fiind că este liber, şi este liber fiind că este inteliginte. Fără libertate inteligenţa nu ar

avea nici măcar rațiune de a fi. Societățile primitive negau în adevăr libertatea; dar făceau acesta, fiind că ele nu recunosceaă inteligență de cât unui singur om sau unei singure caste, unui Patriarch, unui Pharaon, unui Dalahilama, său unor Magi; dar acelora le recunosceaă uă libertate cu atât mai mare și mai întinsă cu cât erau considerați ca singurele ființe inteligente.

Viața physică și intelectuală este mișcarea continuă internă și esternă a omului cu toate pasiunile de care el este împins, patimi bune și patimi rele, cu toate avantajele și inconvenientele traiului. Ar fi uă nesocotință, ar fi absurd chiar a pretinde și a voi ca pasiunile să nu aibă și inconvenientele lor. Cantu după ce ne arată cât de frumoasă este viața popórelor, apoi ne spune, că ea este și foarte anevoe de regulat. „De aceea, dice el : Domniū aū găsit că „era mai comod a o stinge precum aū făcut în Re-„publicele Italiane, atunci agitațiunile aū încetat, „dar tot uă dată cu încetarea libertății a venit pa-„cea adusă de ómenii aceia care semănaseră ura, „uă pace care a adus cu dinsa despopularea Italiei, „serăcia, înjosirea și mórtea politică.“

Cu cât uă Societate este mai înaintată pe calea civilizațiunei cu atât ea suferă mai puțin dominațiunea de orî-ce natură; cu cât uă societate se perfecționeză cu atât acțiunea Guvernului slăbesce, astfel că se póte foarte bine dice că puterea guvernamentală merge descrescând cu cât spiritul național progresază în dezvoltarea sa; și puterea guvernamentală devine cu atât mai slabă cu cât încercă mai mult a deveni absolută.

III.

— Ce dicî vere Enake? întrebă D. Bursuc, Colonel în ostafcă, Camera o să voteze modificările Senatului la legea noastră?

— Atât le-ar mai lipsi, ș'apoî să poftescă să ne mai cêră voturi, cultuc de la Babic! Da cum o să'mî reducă dreptul meû omule! tocmai mie care mî-am perdut tinerețea în serviciul Spătăriiî; d'abia am eșit cu duoë miî de lei; ș'acum o să mi'î facă uă mie cincî sute! tôte ca tôte, dar veđî numai asta nu se póte. Facă Constituțiunii câte-or pofti, lovituri de Stat cum le-or plăcea, nu m'amestec; dar de pensii să nu s'atingă că mă fac Dunăre.

— Sunt sigur c'o să trecă, eû imî am semnele mele pe cer. Am fost ađî diminéță la ministru și i-am spus verde în ochi : că trecem cu toțiî la roșii; să nu se jóce cu pensionarii... El m'a priimit cât se póte de políticos și mî-a đis : „las pe mine, vere „Stefanache, c'avem și noi uă leacă de obraz, ne-ați „ajutat și în alegeri și la tôte ale nóstre, am *contractarisit* către dumnévóstră uă datorie; scim că „sunteți cu toțiî ómenî de ordine și dynasticî, ne-am „*angagiarisit* și trebue să ne ținem de vorbă. D'oi „vedea ș'oi vedea că încerc *discoliî*, să sciți că fac „chestiune ministerială, *consultarisesec* țeră și las de „vin roșii la putere atunci or vedea ei pe dracu!“

— Da nu'l mai crede, nene, întrerupse Petrake al cucóni Catinki. Ce-mi vorbesce dumnélui de recunoscință și de parolă! întrébă-mă pe mine care i-am fost fecior în casă dece ani de zile, care l'am păscut dă'i sciū și dinții din gură. Când eram subprefect m'am pus cu peptu și cu sufletu pentru dumnealui, alege'i deputat pe cine mî-a dis, ba fă'i parc artificial cale d'ua postie când a trecut guvernul prin plasă pe la mine, ba scôte'i satele cu fete cu flori și cu stéguri; am plătit din pungă de la mine duoëdecî de spîndurați de i-am băgat pintre ómenî : „gură mē!“ de nu lăsa pe bieții creștini, nici să resufle, într'ua „Ura!“ i-a dus, de s'auția și peste hotare. D'altele n'oi sci dar d'astea sunt bun, că le-am învățat atâtea mari de ani cât am fost pe lângă directoru teatrului. După atâtea slujbe ce i-am făcut sci cum s'a purtat ministru dumitale cu mine? Antěiū mi-a mulțumit nu numai prin graiū dar și prin scris, am hărtia Vornicii și adrese de mulțumire cu pecetiū de la 25 de comune. După ce s'a isprăvit alegerile și n'a mai avut trebuință de mine m'a scos pentru că s'a jăluit un deputat că nu i-am trecut șoseaoa județiană pe la cărciumă pe la dēnsulū, și m'a lăsat pe dinafară ca p'un caraghios; acum mē ține cu ađi cu mîne și nu e dî de la Dumneđeū să nu citesc în Monitor câte duoëdecî treîdecî de numiri. O să mē facă să trec la roși.

— Da cum o să ne tae din pensii, Domnule? Ce glumesci! nu sunt baniī noștri, nu ne-a reținut tot mereū câte duoë parale la leū? Ce s'a făcut baniī?

ia să le ia cine-va socotéla! Nu cum va le cerem să dea din pungă de la ei. Ş'apoi nu sunt şi ei cei mai mulţi pensionari? păcat să ne mănânce dreptul nostru! La votarea bugetelor, se tocimesc ca la târg, nu lasă pe miniştri să facă cum sciū ei. Mai săptămâna trecută mă rugasem de ministru să creese un post pentru păcătosul ăla de nepotume-o Costăchel, şi'mi dăcea : „aşu face-o, vere Toderiţă, dar iar strigă „blastematele celea de gazete. Ar fi banî, căci bugetul nostru s'ar putea sui şi la trei sute de milioane, dacă m'ar lăsa pe mine să puiū imposite „colea cum sciū eu.“ Auđi, să caute să facă economiū tocma de la noi care am slujit Domnia şi 'n vremea Muscalilor, şi când cu Regulamentul, ş'in timpul Turcilor şi'n vremea Nemţilor şi sub Convenţiune şi sub Statut, şi'n dăilele Albilor ş'ale Roşiiilor. De la zăveră şi până astădă când ne-am dat noi în laturî? în loc să fi votat dece dnoădeci de milioane ca să se împartă între vechiū slujbaşi, ei caută să ne tae şi din cât avem; dar să le fie cinste să pótă pensionari reprezenta ţera cu demnitate şi în intru şi în streinătate, să dea prânduri, să dea baluri, să se arăte şi la Homburg şi la Baden-Bad şi la esposiţiū. Numai ce auđi pe caliciū ăia din oposiţie că impositele sunt grele, că ţera a ingenunchiat sub povara decimilor adiţionale, că agricultura suferă, că producţiunea merge tot îndărăt de cât va timp, că industria a perit cu totul şi că n'a mai rămas nici un comerciant în porturile noastre. Dar când cauţi bine, Românul nu plătesce pân'acuma nici pe jumătate cât se

plătesce în țările civilisate. Dacă nu aū banī în visterie să pue imposite, da nu să mă reducă pe mine cu 30 și cu 40%.

— De dumnéta nu e nimica, nu'ți pēsă căci ai duoē miī cincī sute de lei pe lună, are și cocóna Mândica sora dumițele duoē miī, cu ai fratelui dumițele Niculake uă mie cincī sute ș'ai cumnatei Aniki uă mie, facū opt-đeci și patru de miī de lei pe an într'ua singurā familie, uă moșie întrégă, ba d'ale mari āncă, are de unde să'ți scađă. E rău de cei ca d'alde mine, căci merge pe patru luni de cānd bat din buze, sperānd cu ađi cu māne, ca să'mī dea uă biatā prefecturā.

— Cānd am eșit eū la pensie, domnule, duē miī cincī sute de lei era trébă, că era pānea duoē-đeci de parale, carnea uă jumătate de sfanț ocaoa, ocaoa de tutunū un galben, tutun bun nu așa; nu plătiam đece miī de lei kirie; apoi unde puī toaletele, voiaģele, băile și câte și mai câte? Bine đicea Toderiță, dacă nu aū banī, să pue imposite; ce e mai lesne. La cât credeți că se sue dările unui om pe cap steab? d'ai pune și tutunu, și licenția beuturilor și timbrul și tot nu ajungī la șapte-spre-đece lei nuoi pe an, nicī șapte galbenī de familie. Ei sciți cât se plătesce în țările cu care ne tot scotū dumnélor ochiī cānd e vorba de egalitate, de libertate și de câte secături tóte? p'acolo contribuțiunile se sue și pānā la opt-đeci de francī pe an, trei-đeci și trei și trei-đeci și patru de galbenī de familie. Veđi astea nu ni le spunū în gazetele dumnélor!

Idea de sporire de lefurī și de adăogiri de impie-

gați este foarte răspândită în lumea noastră burocratică. Când consideră cineva totalitatea veniturilor Statului Român în raport cu întinderea pământului și cu fertilitatea lui poate crede că impositurile s'ar putea înduoi și întreii, dar în lumea aceasta nu există nici cantitate mare, nici cantitate mică, mărimile sunt numai nisce raporturi, nisce relațiuni și scim că este mai lesne unuia a plăti un million de cât altuia a da un leu.

Străinii, când vin la noi în țară și strebată véra câmpiile aurite de lanurile de grâu care se întind în tot lungul României între Dunăre și pôlele Carpaților, se sperie de bogăția țării. Iată cum calcula Edgeworth nepotul vestitului Richard Lowell, un Engles cu care m'am găsit véra trecută în tren, de la Brăila până la Ploesci. „Bogată țără! imi dicea el, uîtându-se cum „se juca vântul cu umbra nuorilor peste spicurile pârguite; ai uă idee Domnule de numărul hactarelor semănite?“ Când îi spusei că după cele din urmă notiții ale biuroului statistic avem de la douăsprezece până la treisprezece milióne de pogóne (ca la șese milióne și jumătate de hectare) semănite cu deosebite seminte, închise ochii, mișcă din buze și esclamá : „face peste cincă miliarde de franci numai venitul „agricol! de vomă pune și alte două miliarde producțiunea industrială, venitul brut al țării se sue la „șapte miliarde. În adevér bogată țără!“

Străinul în cualitatea sa de agricultor Engles calcula pe 40 de hectolitri (6 chile) de hectar (3 chile de pogon) și pe 20 de franci prețitul unui hectolitr

(133 lei noi chila); dar care nu'î fu mirarea când îi spusei că producțiunea noastră agricolă nu trece peste peste 400 de milioane de franci pe an, că starea înapoiată a agriculturii și lipsa de mijloce de a face avansurile trebuincioase pământului nu ne permite să comptăm în termen de mijloc de cât pe 2 kile de hectar; (1 chilă de pogon) și că ținând seamă de inferioritatea calităților produselor noastre, prețul de mijloc nu se poate socoti decât pe 10, $1\frac{1}{2}$ franci hectolitru (72 de lei noi, 6 galbeni chila); cât pentru producțiunea industriale mirarea lui fu și mai mare, când află că ea nu se sue nici la 50 de milioane de franci pe an. Realitatea cifrelor reducea într'un mod prea simțitor apăsările seile și'lă punea dinaintea unei bogății de șeisprezece ori mai mică decât creduse. Nu este însă mai puțin adevărat că uă cumpănire a financelor statului și uă bună direcțiune dată agriculturii și industriei ar putea în puțină ani să ne apropie de cifra Englesului, fără de a avea trebuință de coloni germani. Este dovedit astăzi, în agricultură, că abundența producțiunii depinde mai mult de perfecționarea culturii și de capital decât de numărul brațelor. Producțiunea cea mai mare coincide cu uă populațiune agricolă puțin numerosă. În tabela următoare în care am însemnat raportul d'între populațiunea agricolă cu populațiunea totală în deosebitele state ale Europei, cu producțiunea în grâu a unui hectar, cu capetele de vite pe mia de locuitori și cu întinderea pământului, putem vedea că producțiunea cea mai mare corespunde pe de uă parte cu proporțiunea cea mai mică

în populațiunea agricolă și de cea-l'altă cu abundența de vite. De și numărul de vite la mia de locuitori este mai mare la noi decât aiurea în Europa, dar acea cifră 2222 de capete saū mai mult de două vite de locuitor sunt mai mult vite mici; căci din 10 milioane de capete numai 3 milioane sunt vite mari. Astăzi ca și în timpul Romanilor cea mai bună agricultură este *bene pascere* și după dēnsa vine aceea ce Romanii numeau *mediocriter pascere* și în al treilea rând sistemul ce ei numeau *male pascere*.

Numele Statelor	Raportul populațiunii agricole cu populațiunea totală %	Producțiunea de mijloc a unui hectar în hectolitri de grâu	Capete de vite pe 1000 de locuitori	Capete de vite pe 100 de hectare
Anglia.	12	40,8	515	478
Austria Cisleitana . .	—	—	{ 552	{ 309
— Transleitana . .	—	—	{ 118	{ 305
Bavaria	65	14,6	803	511
Belgia.	51	19,3	402	660
Danemarca.	59	—	1202	89
Francia	51	14,6	494	346
Holanda	16	23	492	539
Italia	77	—	291	249
Nordwegia	—	15,3	760	41
Portugalia	50	—	316	151
Prusia.	45	19,8	540	369
România.	62	7	2222	41
Rusia	85	—	693	86
Saxonia	25	20,6	345	561
Spania	—	—	367	113
Suedia	62	18,8	650	62
Switzera.	—	10	500	303
Wurtemberg	45	31,3	685	617

IV.

Vorbind de călătoria învățatului și sperimentatului cultivator Edgeworth, îmi aduseiă aminte de două-deci și patru de ore petrecute fără voea noastră în Buzău, unde ajungând pe la 11 dimineața, pe când călătorii, grămădiți în bufet, se grăbiau mai iute să dejuneze, până a nu chema clopotul să'si urmeze călătoria, un impiegat cu șapcă roșie în cap, numai fir și c'ua barbă la fel, scortat de două zăvođi demni de a purta de sgardă medaliī de la cele mai renumite esposițiuni de soiuri, se opri dinaintea noastră cu mânele în bu-sunar, și cu un ton de comandament pronunciă uă sentințe în limba lui; apăsând mai cu sémă asupra numelor Doctor Strusber, Staats-bahn, Bleihöder.... ordin pe care un bine-voitor ni l'a esplicat ȑicându-ne că Baronul Windisgratz, așa mi se pare că se chema, de nu mă înșel, impiegatul superior al companiei, aceea însă de care sunt sigur este că era baron și că purta un nume resboinic, ne poftea să mergem la hotelul de Moldavia să asceptăm trenul care avea să trecă a doua ȑi, cu balast spre Ploesci, circulațiunea era în-treruptă din causă că Bleihöder prefăcea lucrările terminate de Doctorul Strusberg. Uă birje din cele

mai sprintene ne-a dus într'ună clipă la hotelul recomandat, unde ni s'a dat un salon cu vedere pe piață; uă odae rescóptă de arșița sórelui de Iunie și parfumată cu exalațiunile unui canal, uă atmonferă puțin compatibilă cu trebuințele plămânilor. Ca să putem respira a trebuit să eșim pe strade luându-le d'a lungul în tótă întinderea orașului; am admirat Primăria, judicătoria, gimnasiul, casarma pompierilor și alte stabilimente publice, tóte bine spoite cu un var fórte alb, facū efect; am vizitat podul de fer de peste apa Buzěului, uă adevěrată binefacere; pe séră ne-am oprit dinaintea Episcopiei; biserică, seminar și palat, zidiri mărețe și frumoșe, rădicate cu multă ostenélă și cu mare cheltuélă de virtuosul prelat Chesarie, astăđi pornite spre dărăpănare și promitěnd a deveni și ele în curând uă magestuóasă ruină.

Întorcěnduse la hotel d'abia ne-am putut strecura printre mulțimea care năvălia în grădină. Un vals de Straus împodobit cu fel de fel de variante eșia dintr'ună vióră ajutată de un naiū și duoě cobze. Un taraf de lăutari aduși într'adins de la Lipia aduna genteria Buzěului în grădina hotelului de Moldavia, unde se strîng séra împiegații administrativi, judecătorești, comunali, departamentali și militari cu damele și cu progenerurile dumnélor mari și mici, fete și băeți, sub uă șandrama rezervată nobilimei se delecta mai cu deosebire prefectul, prima figură, încunjurat de preșidenți de tótă mîna, de primarii capitalei și a numeróselor țargușóre ale județului; mese rotunde în tóte părțile, câte-va luminări în bēșici de sticlă cu tóte comodi-

tile consumațiunei de bere, de warmewurst și de tutun, un adevărat Rașca. Într'un colț al grădiniî d'abia am putut găsi și noi duoë scaune la uă masă unde alți duoî consumatori de uă aparință rustică stau pe gânduri uîtându-se unul la altul. Cel mai tîner intrerupse tăcerea.

— Ce-ai făcut chir Dobre cu polița de la jupân Moise zaraful?

— Ce să fac? i-am desfăcut'o erî, i-am dat porumbu pe trei galbenî chila, sciû că peste câte-va zile ovreiuî are să'l vîndă cu cincî, mă ținû baniî lui 800/0; speranța tótă îmi era în rapiță: în Aprilie, când m'am împrumutat era uă frumusețe dar mi-a stricat-o ploile; dintr'ua sută de pogóne m'am ales cu două-deci și cincî de chile, cu care mi-am plătit fonciera că sta dorobanțiî pe capul meu ca archagelul Gabriil. Acum m'am refuit, proprietaru a priimit resilierea contractuluî; dau slavă Domnuluî c'am remas sărac dar curat.

— Sciî tu uă veste bună? ți-am găsit un loc la Făinari, Tontu cantă un Epistat, dă tóte cheltuelile de întreținere și cincî la sută din venitul curat al moșiei.

— Îți mulțumesc, nene Dobre, dar nu pot, c'am găsit să intru la regia asta nua a tutunurilor; îmi dau cincî sute de lei și să ȕice că mai póte să'mî vie încă vr'ua mie duoë de lei pe lună.

— Daca nu vrei tu, spune lui Gheorghită să se ducă el la Tontu; eu nu sciû unde să'l găsesc.

— Așa! nu mai încerca de geba; Gheorghită nu se mai bagă Epistat, acum umblă să se facă polițaiu;

are trei voturi ale lui la colegiul al doilea unde are să fie alegere de deputat peste trei săptămâni. Ş'apoi el s'a priceput şi bine, nene: că s'a dus astă primăvară la judecătorul de pace cu uă listă de rămăşiţe, cum a vrut, de la locuitorii de la Fripti unde a fost arendaş acum vre uă doui-spre-dece ani; subprefectul a făcut foştilor clăcaşi chemări după regulă, ȋŕrani nesciind nici carte, nici lege nu s'a dus la înfăţişere, şi s'a dat sentinŕă în lipsă, hotărîrea s'a trimis la Primărie ca s'o comunice osândiŕilor la plată, ómenii nesciind nici carte, nici lege n'au contestat'o şi a rămas definitivă. Gheorghiŕă al nostru i-a pus binişor formula executorie, a adus portărelu şi a umflat trei mi de galbeni; o fi mai dat pe ici pe colea vre uă şapte opt sute că se sculaseră săteni cu ciomegile şi a fost silit s'aducă uă cétă de dorobanŕi, a bătut pe bieŕii ómeni, vai de ei; le-a vëndut vite, produse, ce a găsit; tot i-a rămas vre uă duoé mi de galbeni. Stă bine acum.

— Ce, popa Marin a vëndut caii cei vineŕi care'i cumpărase de la mine? Ce mai căluşăi! I-am vëndut la caléscă la un ciocoiu cu dorobanŕ pe capră, tocma 'n Argeşu.

— Cum! n'ai aúdit că i s'a furat din coşar? le-a dat în urmă incolu pe la Talpa în Vlaşca, s'a dus după ei până la obor; a chiełtuit bietu popa uă grămadă de bani, hoŕii s'au dovedit, dar ce folos c'au scăpat din arest; pe unu l'au găsit mort pe malul Neajlovulu; a rămas popa şi cu caii luaŕi, şi cu banii cheltuiŕi şi cu alergăturile. Dar că era să intre şi

în pușcărie, îl trăsese un hoț de giambaș în judecată ca calomniator, îi cerea dece miș de lei pentru că dicea că i-a atacat cinstea; l'a scăpat cumătuseșu Pătlăgică; sciș Pătlăgică care ținea moșia Episcopiei de lângă noi.

— Da cum să nu'l sciș pe Pătlăgică, l'am întâlnit astă érnă în Bucuresci; s'a lăsat de agricultură; fiis'o a eșit uă secătură mare, după ce s'a muncit bietu om cu dēnsul de l'a ținut cu fel de fel de dascăli, l'a trimis la Paris opt ani, tot prin scoli bune, un leneș, n'a 'nvățat nimic, i-a mâncat uă grămadă de banș, polițe peste polițe, a plătit tatăș'o de s'a spetit; noroc cu unchis'o care e ministru, a creat un post într'adins pentru el; acum băétu are opt sute de lei nuoi pe lună, șede în Bucuresci, se plimbă tótă ziua în birjă, mănâncă în tóte noptile la Hugues cu fecioriș de boeri; ese duoē trei șile pe lună afară prin județiș, un fel de inspectorat; tinēr stricat.

— Sciș cine a ajuns bine nene? băétu Chiri, veđi ala noroc, s'a întâmplat de duoē oriș tot pe unde s'a făcut revoluțiunș; s'a arătat cu energie și devotament, a bătut pe revoluționariș de i-a topit în arest, d'atunci l'a luat ministru la nazar, și acum nu póte fără el. Chiri i-a cumpērat casa pentru consiliul județian, i-a datu pe vărăș'o avocat în pricina cu Nedelcu, care vota cu opoșiția, judecătoriș le-a fost frică să nu'i dea dreptate; că'i scotea avocatul Chiri din slujbă; i-a luat omuluș maiș bine de cincș sute de pogóne chiar pe bună dreptate; a dat nepotuluș ministruluș vre uă mie de galbenș dar apoi a luat uă moșie în-

trégă. Te'î mira de n'ăi vedea pe fiis'o mâne poîmâne prefect. E şi vrednic diavolu! Sciî Dumnéta că de nu era el s'alegea astă érnă candidatul oposiţiei. . . .

Era meşul nopţii când am părăsit grădina, camera mea era un adevărat cuptor. Sórele bătuse tótă ȓioa; cum am stins lumînarea aű năpădit pe mine uă spusă de autochthoni flămândi; am fost silit să mă scol. Căutând uă carte ca să mi se pară nóptea mai scurtă, n'am găsit în sac decât un almanach de Gotha şi un anuar de statistică.

După ce am admirat tóte portrelè Principilor şi Principeselor înaintaţi în rang; după ce am procitit relaţiunile de rudenie a tutulor Prinţisorilor înscrişi în archontologia nemţiască ca nu cumva să cad vre uă dată în păcatul de ariman de a ȓice de vre unul că l'am vėđut cu chef pe uliţă, de gât cu vre uă cocotă, saű bătând roşia şi négra la vre uă rolină şi să mă vėđ inhăţat de procuror în numele condiţi penale proiectate, am trecut la cifre şi iată rezultatul studiului de uă nópte de véră petrecută cu ploşniţele şi cu puricii Buzoenilor.

V.

Comparând între dâensele deosebitele state ale Europei, sub punctul de vedere al populațiunilor, al veniturilor și al dărilor, am ajuns la nisce rezultate care mi se par de ôre care importanță; căci pe câtă vreme cele mai multe cercetări morale erau subordonate unor ipotese teologice sau metafisice, investigațiunile proveniau numai din inducțiuni, astăzi însă ele se basésă pe observațiuni, pe adunarea faptelor, pe tabelele statistice; de aceea am creșut că cifrele ce am adunat nu pot fi fără interes pentru noi. Așa de exemplu în Anglia unde populațiunea este de 35,904,000 de suflete, producțiunea agricolă este prețuită drept 4,114 milioane franci și producțiunea industrială drept 18,300 milioane : peste tot aproape două-deci și două de miliarde și jumătate, vine câte 700 de franci venitul anual de mijloc al unui Engles. Bugetul aceluși stat fiind de 1,800 de milioane, darea medie către stat este prin urmare de 50 franci de om sau de $71\frac{1}{2}$ 0/0 asupra venitului.

De luam Rusia, acolo venitul socotit pe cap steab este de 160 de franci, și darea către stat de 15, vine $9\frac{1}{4}$ 0/0 din venit.

În Franția unde venitul unui om este de 600 de franci pe an, iar dările ajunse la 86 fr. 26 c. sau

14,40% din venit din cauza năprasnicei indemnitați de resbel care a suit bugetul la suma îngroșitoare de 3,157 milioane.

În Prusia, cu un venit individual mediu de 455 fr. impositul se sue la 19,24 fr. sau $4\frac{1}{4}\%$ din venit.

În Austria, plata către stat este 15 franci de om; iar venitul mediu este de 375 de franci adică ca să plătescă 4% din venit.

Cercetând să găsec cari sunt și la noi cifrele corespundătoare cu cele citate mai sus, iată ce aflu: (cine mă găsecse greșit să o spue). După notițiile oficiale, publicate până astăzi, producțiunea noastră agricolă se sue la 404 milioane de franci, iar cea industrială d'abia ajunge la 40 de milioane, sau 100 de franci de om; cât pentru venitul bugetar el este calculat pe 86,904,777 franci pentru anul 1873, sumă la care de vom adăoga 8 milioane venitul din licențiile băturilor și ca la 8 milioane cheltuelile de percepțiune ale regiei tutunului în care se coprinde dobânda banilor plătiți statului și beneficiile companiei concesionarilor, face peste tot 102,904,777 fr. De vom scădea d'aci $21\frac{1}{2}$ milioane venitul bunurilor Statului și pe acel ce tragem de la sarea esportată, rămân ca la $81\frac{1}{2}$ milioane franci încasați din contribuțiunile directe și indirecte de tot felul(*) sau 18,10 fr. de

(*) 87 milioane bugetul anului 1874 veniturile.

8 — venitul din impositul licențiilor băturilor.

8 — cheltuelile de percepțiuni și beneficiile regiei tutunului.

103 — totalul, din care scădând

$21\frac{1}{2}$ — venitul bunurilor Statului, rămân

$81\frac{1}{2}$ — luate de la contribuabili, sau $18\frac{3}{10}$ fr. de om.

cap de Român. Acesta fără a ținea seamă de cheltuelile bugetare care pentru acel an figură cu 89,02,109 fr. ceea ce înseamnă că în anul următor o să avem afară de împrumutul de 10 milioane cu bonuri de te-saur, deja votat, și de alte vre-ua 18 milioane ce ni se spune că se vor mai adăoga la noua datorie flo-tantă ca s'o aducă la finalul anului la 31 de milioane; cu alte cuvinte că la anul viitor o să avem vrând nevrând un adaos de imposite de 3 sau 4 milioane, și va sui bugetul anului 1875 la cifra de 95 până la suta de milioane acesta închipuindu-ne că nu vom con-ceda nici pod peste Dunăre, nici joncțiuni, nici cumpă-rători de arme, nici sporiri de lefuri, nici concentrări de armată, nici creațiuni de noi misiuni, nici. . . .

În tabela următoare am trecut cifrele privitoare la venituri, bugete, contribuțiuni și populațiuni, în deo-sebitele state ale Europei, luate din statisticile oficiale cele mai recente.

NUMELE Statelor	Populațiunea	Bugetul Statului	Media venitului de sufet	Media impositelor de cap	Raportu impositului câtre venit
	Milione suflete	Milione fr.	franci	franci	la sută
Anglia	31,817	1,808	698	51,31	7,49
Austria	35,904	1,069	375	15	4
Belgia.	5,024	178		35	
Francia	36,470	3,147	600	86,26	14,40
Grecia.	1,458	31		22,15	
Prusia.	24,040	640	455	19,24	4,23
România.	4,500	100	100	18,10	18,10
Rusia	82,160	1,830	160	14,91	9,26
Statele-Unite . .	38,650	2,847		73,66	
Switzera.	2,510	48		18,62	

În colóna a 4-a a acestei tabele, la venituri, noi figurăm cei mai din urmă, cu cifra cea mai mică; suntem cei mai seraci, un venit mediu de 100 de franci pe an de suflet de om, de șapte ori mai jos de cât Englesul, aproape pe sfert din cât este venitul locuitorului din Austria și mai puțin de două din trei părți din cât este venitul unui Rus; în colóna din urmă însă, într'aceea a raportului impositului către venit suntem cei d'ânteu; nicăiri nu se plătesc Statului 18⁰/₀; noi plătim 18¹/₁₀ ⁰/₀ din venit; plătim îndoit cât Englesul, de patru ori cât Prusianul și Austriacul, aproape de două ori cât plătesc Rusul.

În ordinul mărimilor, am mai dis'o, nu există de cât raporturi, nici cifrele bugetului, nici buletinul perceptorilor nu ne pôte spune într'un mod precis dacă uă țără este mai împovărată cu imposite de cât alta; uă asemenea măsură nu o putem dobândi de cât prin corelațiunea ce există între venitul național și sarcinile impuse de buget. Cifra de 18¹/₁₀ ⁰/₀ care represintă acest raport este adevărata espresiune a sarcinei care apésă pe contribuabilul Român. Acéstă proporțiune trebuie să convenim este exorbitantă, chiar de vom voi să uptăm sau să negăm relele obiceiuri ale unor impiegati, care asupresc pe locuitorii agricoli mai ales, pe muncitorii de pământ: Aceștia și din cauza ocupațiunilor și din cauza ignorenței de legi și lipsei de mijlôce nu pot și nu sciū urmări abuzurile de tot felul ce se exersedă asupra lor; nu sciū și nu pot nici reclama nici dobândi justiție și

îndreptare în contra vexaţiunilor şi năpăstuirilor ce li se fac.

Greutatea dărilor, iată cheea stării de înapoere în care se află agricultura; iată cauza ruinării proprietarilor cari s'aû ocupat cu sploatarea moşilor; iată ce ne esplică miseria ţăranului, a fostului clăcaş mai cu sémă, care afară de dările către Stat, către judeţ şi către comună mai plătesce, şi are să mai plătescă încă şapte ani, anuitatea rescumpărării pământului. Totalul dărilor unui fost clăcaş, de vom socoti şi pe cele judeţene şi comunale, se sue la 32 de franci sau $86\frac{1}{2}$ de lei vechi de om, sau 13 galbeni de familie, ceva mai mult de 320/0 din venitul anual.

Starea muncitorului de pământ, a clasei celei mai producătoare şi cea mai interesantă a ţerei este în adevăr vrednică de jale!...

De vom lua de normă suma de 500 franci venitul anual al unei familii de plugar, şi vom căuta să găsim ce'i rămâne pentru întreţinerea casei dintr'un an până într'altul, după ce a plătit deosebitele dări la care este supus Românul, putem înţelege lesne pentru ce muncitorii noştri sunt fără putere şi bolnăvicioşi, pentru ce mortalitatea este atât de mare între dênşii, pentru ce populaţiunea nu cresce. Muncă ostenitoare, mâncare proustă şi puţin hrănitore, lipsă de încălţăminte, îmbrăcăminte uşoră, aşternut neodihnitor, adepost rău, apă stătută şi înverdită în mijlocul satelor, tifosul şi lăngórea, vërsatul, angina difterică şi frigurile în permanenţă şi véra şi érna facă ca femeile să devină din ce în ce mai anemice, şi mai

chlorotice, copiii limfatici, slabi și bolnăvicioși. Permanența executorilor împlinirii dărilor fiscale le ia banii înainte de a apuca să intre în pungă în cât nu'i rămâne plugarului cel mai mic capital pentru avansuri, de trei luni măcar, pământului, acestei mume hrănitore care nu ne dă cu generositate de cât când îl adăpăm cu sudore și cu aur. Acestea sunt atâtea cauze care fac ca cultura agricolă să fi la noi mai înapoiată decât în Rumelia și în Anatolia, ca pământul nostru să producă calitățile de grâu cele mai proste din lume; și nu vom putea eși dintr'această stare de cât numai răcind'o cu dările și contenind cu abuzurile și cu vexațiunile.

Cercetând cum se soldedă dările unui fost clăcaș, le putem resuma în mod modest ast-fel :

	L. nouă
a. Impozitul personal	18
b. Dările comunale și județene	16
c. Dările vamale și gabela sării.	9
d. Impozitul tutunului	4
e. Impozitul băuturilor și licența	8
f. Timbru și înregistrarea	3
g. Anuitatea rescumperării pământului	37
Total	95 l. n.

fără a ține în seamă că într'ua familie sunt de multe ori câte două și trei contribuabili, fără a trece în socotelă calul și îmbrăcămintea călărașului pentru părinții tinerilor pe care sorta îi desemnedă a servi în armata activă, cheltueli care sporesc cifra de mai sus cu 20 seî cu 30 de L. n. pe an, fără a ține în

sémă, precum am mai ȃis'o, partea ce trebuie să facem vesațiunilor, storsiunilor, prevaricațiunilor, abusurilor și mituirilor împiegaților comunali, administrativi și militari care se oferă să le scape băeții de serviciul activ al armatei, să'i declare nevolnici, să nu'i ia la șosele și la manifestațiuni în vremea muncii, să nu'i trimită la procuror când facă câte uă gâlcévă la cărciumă și câte și mai câte; fără a ține în sémă plaga furtului de cai în contra căreia nu se ia nici uă măsură seriósă și care a ajuns a fi uă contribuțiune din cele mai serióse și mai simțitóre pentru plugar. Déca biuroul nostru statistic ar putea să înregistreze cu scumpetate aceste cauze de cheltueli și de dări estralegale, s'ar putea convinge fie-care că ele nu apésă cu mai puțin de 20 sau de 30 L. n. de fie-care cămin; și putem ȃice cu certitudine că dările anuale ale unei familii de plugar, fost clăcaș, se sue astăȃi cel puțin la 150 de L. n. pe an, 30 de L. n. de sufletă; rămâne dar 350 de Lei nooi pentru întreținerea pe un an a unei familii întregi, hrană, casă, îmbrăcăminte, biserică, bóle și tóte cele lalte trebuințe ale vieței.

Întrebăm pe or cine dacă uă existență cât de modestă, este posibilă în asemenea condițiuni. Și dacă mai trebuie să ne mirăm când vedem tóte epidemiile încuibându-se în clasa muncitorilor de pământ, dijmuint și secerând generațiuni întregi una după alta, când vedem miseria satelor, când vedem proletariatul luând nascere și crescând repede prin părăsirea pământului pe care s'a împroprietărit fostul clăcaș.

Or cine a avut ocasiune să viziteze la intervaluri de zece séu duoé-deci de ani orașele din Europa : Londra, Liverpool, Paris, Marsilia, Viena sau Pestha; fie și chiar orașele ca Bryton, ca Vichy, și ca Ischel, nu se pôte să nu fi fost uimit de prefacerile ce au luat acele localități, cu toate flagelile care au trecut peste mai multe dintr'insele, incendiї, inondațiuni, bombardări și resbeluri civile; ele nu numai că n'au scădut, dar populațiunea lor s'a în-doit și s'a întreit; s'au ridicat templuri mărețe în toate părțile, palaturi, musee, teatruri și monumente, cap d'opere de arhitectură, de sculptură și de pictură, grădini și parcuri; s'au lărgit, s'au canalizat, s'au pavat și s'au luminat stradele; s'a îmbunătățit starea igienică și bunul traiu al locuitorilor în toate ramurile vieței; pretutindenı dezvoltarea materiale alături cu acea intelectuală; sănătate și lungire în viața medie a locuitorilor cu cel puțin zece ani.

Luati or ce port fie din Europa, din America sau din Asia : Bresta, Hamburgu, Liverpoolu, New-York, Odessa, Smyrna sau Alexandria și cunoșteți'l daca puteți în prefacerile, în îmbunătățirile și în înfrumusețările ce au priimit în intervalul celor duoé-deci sau de trei-deci de ani din urmă; comparațiile progresul cu ceea ce ați putut vedea în Giurgiu, Oltenița, Călărași, Brăila, Galați sau Ismail; găsiți daca puteți în porturile noastre uă îmbunătățire pe care să o puteți prețui în consciință, măcar uă sută de mił de lei.

Când vedem uă țără atât de frumoasă, așa de bine

inzestrată de natură, cu un pământ din cele mai roditoare din lume, cu anotimpuri care se succed așa de potrivit cu felul lucrărilor câmpului, cu uă frun-tarie plutitoare de aproape uă mie cincî sute de kilo-metri în tot lungul țerii, cu gârle fertilisătoare în toate județele, avantagiuri care în privința materială, cel puțin, trebuia să'î dea uă superioritate reală a-supra tutulor țărilor Europei; și să vedem că sun-tem, din contră poporul cel mai serac! În capitală uă aparință de prosperitate la baluri, la theatru, și pe trotoar; un lus de rău gust, nerușinarea și co-rupțiunea moravurilor alături cu uă miserie négră și vizibilă ca întunericul lui Milton. În loc de conferințe instructive pentru lucrători, de societăți musicale, de adunări economice pentru meseriași; lanț, cărciumă de cărciumă, grădini cu cârnați, complecturi și berării. Când privesce cineva mai ales la ticăloșia satelor nu se pôte opri de a nu se măhni până în adâncul sufle-tului și de a se convinge că trebuie să ne ferim de guvernele care serăcesc națiunea. Risipirea banilor publici este pentru un stat flagelul cel mai durabil. Tacit dice că *tesaurul secat prin prodigalitate nu se umple decât prin crimă*. La noi se umple cu rănila ce lasă biciul gendarmului pe spinarea seracului, prin secarea ochilor de iuțela fumului de băligar la care e supus contribuabilul și cu dîilele trase din viața și din sănătatea muncitorului, cu imputînarea, și de nu se vor lua mesuri serióse, cu disparițiunea gîntei Ro-mâne. Estractul din registrele stării civile pentru anul 1872 publicat în *Monitor* ne arată pentru Bu-

curesc 5031 de nașteri în contra a 7135 de morți, uă imputinare de 2104 suflete pe an asupra unei populațiuni care nu cred să trecă de 120,000 de locuitori, uă scădere în populațiunea Română de cel puțin 1,33 % pe an; ȃic populațiunea esclusiv Română căci acéstă covirșire în mortalitate nu exista nici în populațiunea Germană nici în cea Israelită a capitalei care este doveditū că crescū iar nu scadū.

VI.

Sciința financiară a ómenilor care ne guvernă constă în cunoșcința pe de rost a nomenclaturei tuturilor felurilor de imposite care există sub sóre, și când nu mai găsesc în lista lor nici uă materie, care direct sau indirect să nu fie impusă de câte două și trei ori, alérgă la spedientul cel mare, la emiterea de bonuri de tesaur cu 12 și cu 13 0/0; înființedă uă datorie flotantă și peste un an sau două chrisalida de insectă rođetőre se preface în datorie đisă consolidată, atunci se trece în buget trei sau patru milliόne, daca nu și opt, pentru serviciul ei anual, dobândi și amortisație; fără a se ține sémă, nu voiú đice de nemulțumirile poporului, dar cel puțin de secarea isvórelor producțiunei și a venitului național. Într'unú singur an s'aú suit dările cu 30 de milliόne. 30 de milliόne imposite noú!! uă adăogire de 46 0/0 la dările existente, și anume :

16 sau 17 milliόne cel puțin monopolul tutunului (deosebit de 8,010,000 fr. plata companiei către tesaur, consomatorul plătesce cheltuelile companii pentru percepțiune, dobândile banilor căsciului și beneficiile antreprisei.)

6 pînă la 8 milliόne cel puțin timbru și înregistrare.

6 pînă la 8 milliόne licențiile beu'urilor.

Total 28 sau 33 milliόne franci sau lei noú.

Procedarea adoptată este simplă : într'un mesagiū mai mult sau mai puțin bine scris, dar tot-d'auna pompos, se declară măreț înaintea reprezentațiunei țerei, că tôte merg găitan că fericirea și mulțumirea poporului este ajunsă la culme și că finanțele au intrat și ele în regimul ordinei; se dă grație a tot puternicului că a înzestrat țera cu miniștri cum n'a mai avut : sperimentați, plini de probitate, de onestitate, de dreptate, de legalitate, de imparțialitate și de patriotism, că în fine s'a echilibrat budgetul, s'a stins datoria flotantă, că s'a închis pentru totd'auna templul lui Mercur-Împrumutătorul, și că aceste minuni s'au realizat fără de a fi trebuință de vre un imposit nou!!? După acea în tot timpul sesiunei Miniștri se sue care mai de care la tribună cetind câte două trei proiecte de noi administrațiuni, de sporiri de împiegați, de îmbunătățiri de lefuri, de concesiuni noi și de joncțiuni peste munți și peste riuri; tôte pentru gloria și mărirea națiunei. Cuvintele lor facū să bată inimă de Român în pepturile deputaților și ale senatorilor și mai ales să curgă în urne bile albe de enthusiasm și de devotament. Pe la sfirșitul sesiunilor sosesc acele quart de oră al lui Rabelais, budgetul cu darea socotelilor; acolo ministrul financelor își arată tótă dibăcia : umflă cât pôte cifrele veniturilor peste constatările anilor trecuți, trece cât se pôte mai jos cifrele cheltuelilor asigurând, făgăduind și luând angagiamente că va face economii însemnate în cursul anului asupra fie-cărui capitol; când i se face observațiunea umilă și supusă

că se vede un deficit de câte-va milioane în bilanțul anului trecut, atunci vistierul se urcă ușurel ca un ied la tribună, cere două trei imposite noi împreună cu facultatea de a crea în cursul anului alte câte-va milioane de bonuri de tezaur care să se transforme în sesiunea următoare în datorie cu amortisare; sesiunea este pe la sfârșit, deputați și senatori sunt grăbiți să facă pasce, să are, să semene, să se scalde; se cere urgență, și în 24 de ore, uite popa nu e popa, trebuia s'a făcut. Dacă vre un biet membru al parlamentului ar îndrăsni să ridice glasul, să arate că țera este peste măsură împovărată cu dări, să observe că cheltuelile nesocotite au oprit de multe ori carul statului în drum, că au neliniscit și au amărât tot d'auna și pretutindenți viața șefului statului și a compromis viitorul țării; că darea de sémă a ministrului de finance s'a definit cu drept cuvânt: *apel la popor făcut de un ministru al regelui în contra regelui*; dacă arată că agricultura suferă din cauza multelor imposite și din lipsa de credit adusă de sorbirea banilor de către împrumuturile succesive și neconținute ale Statului; dacă adaogă că systema adoptată de guvernul nostru a adus la noi ca și aiurea desafecțiunea poporului către guvern și resturnări, și espune țera la turburări; atunci un ministru palid cu ochii înecați în lacrimi, cu glas duios și un altul roșu de mânie și de indignațiune, cu voce de stentaur cadu cu invective asupra îndrăsnețului preopinent, îl tractează de perturbator, de demagog, de lingușitor al mulțimei próste și ignorente care nu

iubescă nici uă dată impositele; îl acasă că voescă să creeze dificultăți guvernului, să restórne; îl numesce om rău, stricat, ambițios și termină printr'ună tiradă pathetică adresată inimei, inteligenței și patriotismului majorității; arătându-i că obiecțiunile nu sunt nici la timpul nici la locul lor, că ei miniștri actuali sunt martiri ai patriotismului și ai devotamentului către tron, că ducă în spinare uă situațiune grea și urîțioasă, moscenită de la predecesorii lor; că țera trebuie să facă onor angagiamentelor contractate; că anuitățile Strusberg, Offenheim și C-ie trebuiesc plătite.... Talentul parlamentar a devenit la noi qualitatea cea mai esențială; ține loc de or ce altă facultate, acoperă ignorența, slăbiciunea, erorile cele mai grave și cele mai fatale; miniștri sunt aplaudați unul după altul, preopinentul este huiduit, se cere închiderea discuțiunei, se trece la vot și impositul se pune pe or ce s'apucă, direct sau indirect; cabinetul este declarat dibaci compus tot de ómenî mari de stat și de cei mai mari financiari.

Ministri nostri sunt din scóla duhovnicului lui Ludovic XIV care liniscea consciința gloriosului seú fiú sufletesc asigurându'l că tótă averea supușilor este a Regelui, și că el le dă cu generositate tot ce nu le ia prin imposite. Cu astfel de credințe am ajuns astăzi la uă datorie publică care absórbe pentru serviciul dobândilor și anuităților 39,557,070 de franci pe tot anul din bugetul statului, cifra care în anul 1876 are să se sue, fără dar și póte, la cel puțin 50 de milliône, admitënd, se înțelege, că ne-am opri aci cu

cheltuelile și cu concesiunile. Până una alta însă deficitul mărturisit este de uă cam dată de 31 de milioane și va necesita la anul un impozit nouă de trei sau patru milioane cel puțin.

Se pôte că în crearea cheltuelilor și înființarea noulor dări să nu fi presidat nici rele intențiuni nici interese personale, dar ceea ce nu se pôte tăgădui este că a lipsit și cunoștințele științifice și studiul serios și matur al trebuințelor și al mijloacelor națiunei. Dacă în dezvoltarea civilizațiunei trebuințele se înmulțesc pe tótă dioa, nu trebuie înse să se pérđă din vedere că trebuiesc satisfăcute numai acelea la a căror împlinire putem ajunge prin activitatea de care suntem capabil; altfel trecutul se soldedă prin scăderea puterilor physice și morale nu numai a generațiunei actuale dar și a generațiunilor viitoare, se pune țera la discrețiunea aceluia care i-a înlesnit satisfacerea prematură a acelor trebuințe, își alienesă libertatea și risică averea și chiar existența ei. Or ce măsură legislativă care îngreunădă vieța materială, aduce vătămare vieței morale a națiunei; fiind că îndeplinirea trebuințelor neapărate ale vieței sunt ună obstacol culturei intelectuale și morale; de aceea găsesce cineva tot'dauna mai multă putere la națiunile și în clasele avute decât la cele serace. Acesta nu va să dică însă că averea și mai ales bogăția, când este prea inegal repartită, nu tinde a desvolta unele viciuri speciale; nici este cu putință să admitem într'un mod general că virtutea este apanagiul miseriei și viciul tristul și nedespărțitul tovarăș al averii.

Trebuințele omenesci nu sunt uă cătime fixă, imutabilă; nu sunt staționare, ci sunt progresive prin chiar natura lor; hrana poporului în țările înaintate nu mai este ceea ce era uă dinióră, locuința de erî nu mai convine astăzi. Bogăția unui popor se măsóră după mărimea trebuințelor ce'si satisface. Adevăratul merit al omului de stat, al economistului și al financiarului este de a sci să satisfacă trebuințele naționale una după alta în ordinul cel mai priincios și cel mai folositor desvoltării politice și economice a națiunei. Împlinirea lor nu trebuie să fie nici rezultatul impunerilor din afară nici al prejudețelor și impaciențelor din întru.

Daca în timpii din urmă grație împrejurărilor, în politică am mers cu pași repeđi, n'am putut înse păși tot cu aceeași iuțelă și pe calea desvoltării materiale, pentru că situațiunea economică a unei țări nu depinde totd'anna de cea politică. Ómenii noștri care aũ remas mai mult timp la putere nu aũ sciut să ție séma de diferența ce există între mersul acestor duoë elemente și aũ dat cheltuelilor tesaurului uă întindere care trebuia să ne ducă fatalmente la starea deplorabilă la care am ajuns. Am trecut în mai puțin de patru-spre-dece ani de la un buget de 33 milliõe, succesiv la 55, la 75 și astăzi am ajuns la 100 de milliõe, dic uă sută fiind că pe lângă suma de 87 de milliõe care figuredă la cheltueli în cel din urmă budget votat de adunare, avem să mai trecem la anul viitor și serviciul noii datorii flotante de 31 de milliõe, plus garanția liniei de la

Pitești plus etc.; astfel că chiar de am admite că omenii noștri de la guvern, în zelul lor civilisator, s'ar opri aci, tot cifra cheltuelilor la 1875 sau 1876, cel mai târziu, are să ajungă la 100 de milioane. Este dar un fapt că cheltuelile Statului s'au întreit în timp de cincisprezece ani, uă repediciune în creșterea cheltuelilor care nu s'a vădut până acum în nici uă parte de lume; nici chiar în Italia unde s'a dobândit independența și unitatea dintr'ună margine la cealaltă a peninsulei, versându-se aurul și sângele gărlă; nu s'a vădut nici în Rusia un Imperiu care s'a luptat voînicesce două ani și jumătate cu trei din puterile cele mai mari ale lumii, nici în Austria care de la 1848 până la 1866 a fost în luptă continuă și în fermentațiune internă, și a susținut două resbóe nenorocite în 1859 și 1866; nu s'a vădut nici în Franca care a avut, în intervalul de șaisprezece ani, resbelul Crimeei, resbelul cu Austria în Italia, expedițiunea onerósă a Mexicului și care a suferit sórta nenorocită a învinșilor apăsând în balanță mai greu decât spada lui Brenus.

Noi am trecut orbesce cu cheltuelile preste tóte marginile, și când ne-am întâlnit cu deficite, nu ne am sfiit de a alimenta tesaurul cu împrumuturi cu grele dobîndi și cu bani proveniți din vîndarea de bunuri ale Statului, întocmai precum facú rásipitori; fără de a trage folóse potrivite cu acele cheltueli.

Daca gradul de civilisațiune al unui stat s'ar putea mesura prin raportul ce există între venitul anual al tesaurului și datoria publică, noi am fi în fruntea

terilor celor mai înaintate, căci ne găsim într'ună linie cu statele cele mai înecate în datorii; întrecem cu mult pe Rusia, suntem într'un rang cu Belgia și cu Bavaria : două state care au avut norocirea și fericirea de a ști să se împrumute ca să se îmbogățească.

Anuitățile datoriei statului Român se pot resuma ast-fel :

1. Pentru plata datorii Stern contractată la 1864, ratele platnice la 1 Martie și 1 Sept. . .	2,220,000
2. Pentru împrumutul Oppenheim, contractat la 1866 ratele platnice la 1 Genar și 1 Iul. . .	3,125,000
3. Anuitățile podurilor de feră contractate la 1864.	1,444,000
4. Calea ferată București-Giurgiu contractată la 1865.	2,010,000
5. Calea ferată Suceva-Roman contractată la 1868	3,500,000
6. Calea ferată Roman-Pitești	13,122,000
7. Renta cuvenită spitalului Kișinow.	185
8. Renta cuvenită spitalului Nijna.	185
9. Ratele construcțiunei căii ferate Iași-Pruth 1872	452,425
10. Anuitatea obligațiunilor domeniale 1872 . .	8,000,000
11. Procentele datorii flotante 1873.	1,000,000
12. Procentele la depozitele casei de depuneri 1872	750,075
13. Pensii, recompense și indemnități.	2,220,253
14. Plata produselor date oștirilor streine . .	150,000
15. Plata obligațiunelor judecătorești depozite. .	20,000
16. Datoria emancipaților	37,000
17. Tributul către Pórtă	928,000
18. Datoria către institutul Elisabethan . . .	370
De reportat	38,979,493

	Report . .	38,979,493
10. Embaticul la biserica Stejaru din Bucu- resci		370
20. Subvențiunea către casa St. Spiridon din Iasi.		7,777
21. Renta cuvenită municipalității din Ismail.		2,177
22. Renta cuvenită D-ei Marii Christescu . .		253
23. Sentințele judecătorești		667,000
		39,557,070

Daca vom voi să ne servim de tabela cursului Londri din 31 Octombrie 1868, calculat pe renta de 5 0/0, ca să aprețim uă datorie al cărei serviciu anual cere în budget suma 39,557,070 franci pe an, găsim că ea ar fi de 316,456,460 de franci. De vomă calcula-o însă după cursul de astăzi al bonurilor domeniiale, acea datorie represintă un efectiv de 450 de milioane de franci, al cărei serviciu absorbă 60 0/0 din producțiunea anuală a totalității contribuțiilor și care, în anul 1876 va absorbi 75 0/0 dintr'acele contribuțiuni pe tot anul; căci va presenta uă valóre efectivă de 600 de milioane de franci.

Numele Statelor	CAPITALUL NECESAR pentru dobândirea unei rente de 5	Contribuțiunea anuală pentru serviciul datoriei, calculată pe cap de locuitor.
Anglia	157	22 fr.
Austria	52	13,07
Bavaria	"	6,91
Belgia	111 $\frac{1}{3}$	7,08
Danemarca	150 $\frac{2}{3}$	13
Francia	117	30
Holanda	112	17,19
Hungaria	"	7,30
Italia	53 $\frac{1}{2}$	17,64
Prusia	103 $\frac{1}{4}$	2,57
Portugalia	63	7,81
România	40	8,79
Rusia	89	4,50
Spania	61 $\frac{2}{3}$	7,30
Switzera	"	1,20
Statele-Unite . . .	78	"
Suedia	"	1,58
Turcia	41 $\frac{1}{2}$	"

Calculând datoria noastră astfel precum are să fie peste un an sau două cel mult, avem trista consolățiune a figura în înteleile ranguri în tabela datoriei deosebitelor state în raport cu bugetele lor respective; ea este represintată prin raportul 6,89 sau cel puțin 5,17 de nu vom adopta de cât cifra datoriei de astăzi adică 450 de milioane.

Numirea Statelor	Valórea nominală a datoriei Statului	Bugetul	Raportul de datorii Statului către buget.
	<i>Millióne franci</i>	<i>Millióne franci.</i>	
Anglia	19,884	1,808	11
Austria	6,743	1,069	6,31
Bavaria.	843	183	4,6
Belgia	708	178	4,92
Danemarca.	376	65	5,78
Francia	20,000	3,147	6,36
Grecia	218	31	7
Holanda.	2,014	223	9
Italia.	5,500	998	5,5
Norwegia	40	28	1,42
Portugalia.	1,094	124	8,9
Prusia	1,597	648	2,46
România	450 s. 600	87	5,17 s. 6,89
Rusia.	8,000	1,830	4,36
Saxonia	360	50	7,2
Ispania	5,200	493	10,5
Statele-Unite.	12,239	2,847	4,15
Swedia	118	55	2,14
Switzera	60	49	1,22
Wurtemberg	176	43	4,1

Cei mai mulți miniștri de finanțe care s'au succedat în timp de cincisprezece ani, s'au aplicat, precum am spus-o, a așeza cifrele bugetului astfel ca nu cumva să pôtă cunósce cineva starea adevărată a te-saurului; cred că meșteșugul financiar constă în gruparea cifrelor. La prezentarea bugetului, în loc de a evalua precum se cuvine în or ce bună administra-

țiune, veniturile ceva mai jos de cât probabilitățile încasărilor, și a trece cheltuelile în totă mărimea lor, s'a făcut contrariul; s'a trecut cifrele venitului umflăte și când nici așa n'a putut combina uă echilibrare măcar aparentă, umpleau golul deficitului prin cifre de remășițe imaginării; astfel în cursul anului cheltuelile votate în buget efectându-se în totă întregimea lor împenată cu toate suplementariile și straordinariile ce comporta și ce nu comporta, iar încasările ne-ajungând mai nici uă dată cifra din budget, bilanțul anului lăsa un gol și crea uă datorie flotantă care după ce s'a plătit la 1864 cu împrumutul Stern printr'uă anuitate de 2,120,000 franci, a reapărut la 1866 în cifra de șapte-deci de milioane de lei-vechi și a necesitat împrumutul Oppenheim de 18 $\frac{1}{2}$ milioane franci cu uă anuitate de 3,125,000 franci pe an; după patru ani, la 1871, s'a ivit de uă dată de patru ori mai mare sub cifra de 75 de milioane de franci și s'a soldat prin emiterea de obligațiuni domaniale a căror serviciu anual absorbă 8 milioane franci înscrși pe tot anul în budget, afară de 12 $\frac{1}{2}$ milioane franci încasați din vânzarea bunurilor statului parte capital și parte dobânda de 6 0/0; și pe când se cânta prin trimbițele guvernului că datoria flotantă a murit pentru totd'auna, de uă dată, fără veste ministrul financelor ne spune ca un nou Prometheu are să'i de uă nouă suflare, este autorizat a emite bonuri de tesaur 10 milioane de franci, hârtia se preumblă pe piață, și la iernă

vor mai fi și alte 21 de milioane, dacă nu cumva nu s'or vinde încă ceva moșii d'ale Statului.

Suma de 39 de milioane sorbită pe tot anul de datoria publică lasă d'abia 40 de milioane pentru întâmpinarea deosebitelor servicii ale statului.

Ferice de acei care știu să se împrumute! este un adagiū economic, dar și vai de acei care cheltuesc fără folos bani împrumutați!...

VII.

Un sentiment natural și laudabil ne îmboldia, din
ânteia dî când am regăsit firul vieții noastre politice,
să cerem cu stăruință îmbunătățirea și sporirea pu-
terei armate. Duoë secole de umilire și temerile ce ne
inspiră tendințele cotropitoare ale puternicilor noștri
vecini, ne impunea obligațiunea d'a fi cât mai curînd
în stare de a putea să ne apărăm căminurile în con-
tra streinului. Am neglijat desvoltarea celor lalte ra-
murî ale vieții naționale și am dat armatei; i-am dat
cât am putut, i-am dat mai mult de cât am putut,
în cincispredece ani i-am dat peste 200 milioane de
franci și este timpul să ne întrebăm serios daca ceea
ce am dobîndit corespunde cu trebuințele țerii și cu
sacrificiile ce s'aũ impus contribnabililor.

Nu sunt un entusiast al sistemului militar impus
fatalmente Europei căci, nu cred să fie el adevăratul
mijloc de întărire națională; din contra îl cred opus
progresului și civilizațiunei. Acei ce îl pronésă sunt
adoratorii principiului autoritar, care nu caută în
miile de ómeni ținuți în casarme pe bere și pe mân-
care decât numai nisce susțîitori ai regimului ce le

convine; pun pe națiune să plătească pe acei care o silesc la cheltueli. Statele militare au fost tot-d'auna despotice, dictatura și miseria a fost tovarășe nedespărțite ale resbóelor. Casarma este espresiunea spoirii impositelor, fără de a da nici măcar ordinea materială. Libertatea, ordinea morală și prosperitatea materială n'au putut esista decât în timp de pace.

De un secol și jumătate mai ales, s'a mărit tendința ruinatoare care a coprins pe toți suveranii de a căuta a se întrece unii pe alții, considerând puterea și g'oria lor după numărul ómenilor îmbrăcați în uniforme, care mai de care, și armați cu puscă și cu tunuri. Prusia a adoptat un regim, care i-a permis să devie, de uă cam dată, ântâia putere militară în Europa; a umilit în mai puțin de cinci ani duoë din cele mai mari împărății din lume. Tot prusianul este un soldat esersat și disciplinat; îndată ajuns în etatea de duoë-deci și unu de ani el este în cadrele armatei și nu se scóte dintr'acele registre decât mort sau cădătură; și sistemul tot n'a ajuns âncă la apogeul său; căci copiii, femeile și bătrânii, de și sunt scutiți până acum de serviciul militar, dar nimic nu ne spune că perfecționările ce priimesc pe tótă dioa pușca cu ac, ranița și înlesnirile transportului, nu'î vor da mijlóce de a înduoi și împătri cadrele landwerelor și landsturmelor; nu e de mirare să trăim să vedem contingente de copii, și reserve de femei și de septuagenari; câte suflete, atâția soldați!

Omul Principelui Bismark și al Mareșalului Moltke nu este decât uă țintă pentru carabină, și națiunea

un poligon de tras cu tunul. Tinărul, destinat de Dumne-deu să devie un Goethe un Kant, un Humbold său un Kaulbach, și a face gloria secolului său, este trimis ca automat dinaintea mitraileoselor. Orî-ce s'ar dice și orî cât s'ar cânta lauriî căscigați de armele Germane, sistemul adoptat nu este mai puțin vătă-mător civilizațiunei. Nu numai că nu este uă garanție pentru națiune dar este un pericol în permanență. Este destul ca un suveran să fie prea susceptibil, fatalist său presumțios, ca un ministru să fie imprudent său complésent pentru ca să tragă asupra țerii séle cele mai mari nenorociri!... Noi Româniî am avut durerea să vedem uă catastrofă din cele mai grozave din câte a înregistrat istoria de când e lumea.

Budgetele armatelor aũ ajuns astădi a sorbi cea mai mare parte a financelor țerilor. Acesta este uă stare care nu pôte dura și peste puțin multe guverne se vor afla, vrënd nevrënd în alternativa său de a reduce armatele și a slăbi, în față cu alte state organizațiunea apărării naționale, său a obliga poporul să trăiască cu arma în mână gata la harță, ca în timpul năvălirilor.

S'ar putea pune întrebarea daca Prusia de când a devenit antêea putere militară din lume este mai influentă de cât era; daca astădi se află într'uă stare politică mai prosperă și mai independentă de cât erî, când nu conta decât între puterile de al doilea ordin. Modestă și prudentă, era considerată, respectată, consultată, ascultată și mai ales iubită; avea glas preponderant în tôte concertele Europeane, și de multe

orî ea dicta soluțiunea complicațiunilor politice; Prusia, formidabile și arogantă de astăzi, pôte fi până la un punct temută dar este condamnată a deveni satelitul Rusiei; și-a creat inimiții implacabile care a puso la discrețiunea Czarului și o obligă a'î face la timp toate concesiunile.

Or cum ar fi, și or ce s'ar putea dice, sistemul armărilor esesive uă dată admis de totă Europa, bun său rău, noi nu putem face altfel decât a'î adopta, a ni'î impune; însă numai ca mijloc de apărare națională și căutând a'î face cât s'ar putea mai puțin dispendios, mai puțin ruinător.

Sunt la noi omeni care credă cu dinadinsul că înscriind în registrele militare pe toți Românii de la etatea de douăzeci și unul de ani în sus și numind oficialii de toate gradele pe ocóle, pe județe și pe circumscripțiuni, au introdus sau introduc sistemul acela care a dat Prusiei preponderența militară de care se bucură; uită că ceea ce face superioritatea lui nu este omul și pușca, ci principiile pe care este întemeiat. Escelența mecanismului este, că tot Prusianul trecut de etatea de douăzeci și patru de ani, fie el în armata activă, în reserve, landwer sau landsturm, este un vechi soldat care a trăit trei sau patru ani, cel puțin, viața de regiment și de casarmă, care a primit uă educațiune și uă instrucțiune militară completă. Totă clasa tinerilor de douăzeci și unul de ani este luată ca contingent în armata activă, ceea ce la noi nu se face nici se pôte face; căci din 20 sau 25 de mii de tineri, care formază clasa fie-cărui

an, d'abia putem lua 4 sau 5 mi; ceilalți nu primesc nici uă educațiune militară, afară numai de nu vom voi să dăm acest nume unor mișcări de mărșă-luire și vexațiunilor de tot felul ce suferă de la instructorii lor.

În Prusia, precum am mai spus'o, nu este om de două-deci și patru de ani care să nu fi trăit viața de casarmă și de lagăr, din care nu ese de cât ca să trecă în reserve, unde găsește pe superiorii lui firești de care nu se mai desparte și care nu'l lasă să uite viața și disciplina militară și acesta fără de a'i jieni interesele și fără de a vătăma producțiunea țării.

Astăzi armata noastră nu trece de 12 mi de ómeni comptând și corpurile acelea care în nici uă parte din lume nu sunt considerate ca putând să intre în rânduri de resbel precum sunt pompierii, gendarmii călări și pe jos, scóle militare, companiile sanitare etc.

Tabéia următoare conține specificarea trupelor noastre, cu numărul ómenilor care compune fie-care armă. În cele patru colóne d'ânteiú, partea Lit. A, am însemnat cifrele astfel precum figuréză în registrele ministerului de resbel, efectivul nominal cum am dice; în celelalte patru colóne, partea Lit. B, am însemnat efectivul real, adevăratul număr ce există în ființă.

TABELĂ

De numărul trupelor Române și armele la care aparțin

DESEMNAȚIUNEA armelor	No. OFICIAL				No. REAL			
	Lit. A.				Lit. B.			
	Oficieri	Civilii și asi- milați	Grade inferioare	Numărul ómenilor	Oficieri	Civilii și asi- milați	Grade inferioare	Numărul ómenilor
Administrațiunea	—	51	—	51	—	51	—	51
Statele majore	48	75	—	123	48	75	—	123
Scolii	15	33	240	288	15	33	240	288
Gendarmii { 5 Scadróne	15	—	685	700	15	—	600	615
{ 2 Companii	6	—	200	206	6	—	200	206
Infanteria { 8 Regimente. . . .	320	56	8,680	9,056	320	56	5,000	5,376
{ 4 Batal. vânători	84	16	2,096	2,196	84	16	1,200	1,300
{ 1 Comp. discip.	3	—	21	24	3	—	21	24
Cavalerie { 2 Regimente	56	20	1,170	1,246	56	20	700	776
Artilerie { 2 Regimente. . . .	64	16	1,502	1,582	64	16	1,200	1,280
{ 1 Comp. ponton.	4	—	108	112	4	—	80	84
{ 1 Comp. uvrieri de artilerie	4	—	300	304	4	—	2	6
Geniul 1 batalion	21	4	534	559	21	4	400	425
Oficieri de administrație.	—	84	—	84	—	84	—	84
1 Companie de uvrieri . .	4	—	344	348	4	—	300	304
1 Companie sanitară . . .	4	—	326	330	4	—	326	330
1 Scadron de tren. . . .	3	2	153	158	3	2	100	105
Serviciul Spitalelor . . .	—	83	—	83	—	83	—	83
Flotila.	14	16	200	250	14	16	200	230
Pompieri { 1 bat. în Bucur.	17	5	634	656	17	5	600	622
{ 2 Comp. în Iași.	6	1	237	244	6	1	200	207
				18,600				12,519

În tabela acésta vedem că armata Română, comp-
tând administrațiune, scolii, gendarmii, uvrieri, spitale
și pompieri numără 18,600 de ómeni, iar în realitate
numărul lor nu trece de 12,000 cu pompieri cu gén-
darmii cu tot.

Trecând acum la materialul ce posedăm și la valoarea lui, putem dice că el este foarte puțin însemnat; uă bătălie percută, cât de mică, ne-ar pune la discrețiunea inamicului. Iată după notele ce ne-am putut procura, din ce se compune acel material și valorile lui corespundătoare.

48 Tunuri Krupp de oțel la 2 Regimente de artilerie câte 598 taleri unul	Franci	103,665
4 Tunuri Krupp de oțel la vaporul Stefan cel Mare câte 578 taleri unul		8,670
48 Tunuri Prusiane de bronz câte 533 taleri.		95,940
36 Tunuri Francese de bronz de 4 } de câmp.		120,000
12 Tunuri Francese de bronz de 12 }		
24 Tunuri Francese de 4 } de munte		100,000
24 Tunuri Belgiane de 4 }		
25,000 Puscă Peabody câte 100 franci una .		2,500,000
20,000 Puscă Prusiane cu ac câte 90 fr. una .		1,800,000
1,969 cai {		800,000
373 La 1-iul Regiment de roșiori }		
358 La 2-lea Regiment de roșiori }		
342 La 1-iul Regiment de artilerie }		
447 La 2-lea Regiment de artilerie }		
312 La 5 Scadrone de gendarmă }		
170 La tren }		
		5,528,275

Maî avem atelierul din délul Spirei, fabrica de praf de pușcă de la Tirșori, stabilimentul de pirotechnie din București și fonderia de la Tirgovisce în care se ruginesc uă mulțime de mașine fără de a se fi învârtit măcar uă dată în timp de opt ani de când mănâncă cheltueli de întreținere, dobândă la bani datoriți și astăzi lui Godillot, cel puțin două sau trei

sute de mii de franci pe an, de vom ține compt și de usura capitalului. Critici aspre s'au auzit și asupra atelierelor din Bucuresci în care reparațiunile armelor și fabricarea proiectilelor costă pe stat prețuri neauzite; dar cel puțin acolo tot se vede eșind câte uă dată fum pe coș și tot se mai aude bătae de ciocane.

De cercetăm viața materială a soldatului român, găsim că ea nu se pôte compara cu a nici unui soldat din lumea civilisată. În casarme bietul om nu găsesce nici aerul necesariu respirațiunii, nici așternutul trebuincios odihnei; în nici uă parte de lume proporțiunea bolnavilor și mortalitatea nu sunt mai mari de cât în armata noastră. De vei intra iarna într'uă casarmă o să'ți simți inima strinsă de durere și de rușine; câte duoë-deci și trei-deci de inși într'uă odaie, dormu într'un pat pe scânduri, fără mindir, fără saltea și fără despărțiri unul de altul; respiră un aer infect și vițiat; la trebuințe esu nópcea nădușiți și desbrăcați din duhórea în care dormu și se duc pe gerul de foc la distanțe de uă sută și duoë de metri. La Văcăresci și la Mărgineni vinovații sunt mai bine ținuti de cât soldatul Român, de aceea îl veți ofilit și trist; el nu'si redobândesce culórea și vioiciunea lui naturale de cât véra sub cort în lagăr; atunci resuflă, atunci mai lasă câte-va locuri góle în Spital.

Armata noastră astfel precum se află astăzi, atât în privința numărului cât și a moralului soldatului și a materialului, nu este uă putere care să pótă inspira îngrijiri celor ce ar voi să ne atace, și cu tóte

acestea de cât-va timp se imprăscie în public vorbe late care de nu ar fi uă manoperă cunoscută de mult, ar fi cel puțin uă mare imprudență. Dar lumea scie că guvernul nostru crede că se pôte rădica din de-considerațiunea în care se vede cădută, atribuindu-și proiecte mărețe; pôte vrea să mai capete vre uă concesiune.

Ca să ne putem face uă idee dacă starea armatei noastre corespunde cu cheltuelile ce s'aũ făcut voiũ aminti mai întâiũ că observarea succesiunii evenimentelor dovedesce că intervalul mediũ la care uă națiune a avut nevoie a pune oștirea sa în luptă pentru apărarea țerii ș'a onorului național a fost de două-deci de ani; de aceea economistii calcuľă costul unui om în răsboiũ prin cheltuelile absorbite de întreținerea unui soldat cu tóte trebuinciósele și cu tot materialul pe timp de două-deci de ani. Astfel de exemplu : Anglia care întreține uă armată de mare și de uscat de 497,000 de ómeni și cheltuesce cu dënşa 7,336 de milióne în 20 de ani, precuiesce costul unui om la bătălie la 14,760 fr. Pe Rusia un om dus la foc o ține 9,539 franci; pe Francia 6,933; pe Prusia 5,533, pe Bavaria 3,862 și pe Swedia 1,147 franci. Noi Românii de vom calcula pe acéstă basă și de vom ține în sémă că bugetul mediũ al ministerului de resbel este de 15 milióne pe an sau 300 de milióne în două-deci de ani și de vom admite cifrele nominale ale ministerului de resbel, un soldat dus la răsboiũ ne-ar costa 16,123 de franci; iar de vom calcula pe cifrele cele adevărate ale efectivului, atunci costul sol-

datului se sue la 23,963 de franci, aprópe de două orí cât costă soldatul voluntar, cel mai bine plătit, cel mai bine hrănit, cel mai bine căutat și cel mai bine echipat și mai luxos îmbrăcat din lume care este soldatul Engles; mai mult de două orí și jumătate decât costă soldatul Rus, întreit cât soldatul Frances, de patru orí cât cel Prusian, de șese orí cât cel Bavares și de două-deci de orí cât cel Swedes. În tabela următoare am înscris numărul ómenilor din care se compune armata permanentă în fie-care Stat, cheltuelile întreținerii ei în timp de două-deci de aní și costul unui om dus la resboiú.

Numele Statelor	Costul armatei în timp de 20 aní	Numérul Soldaților	Costul unui om dus în rėsboiú
	Milióne franci	Ómení	Franci
Anglia	7,336	497,000	14,761
Bavaria	602	157,000	3,834
Francia	8,320	1,200,000	6,933
Prusia	340	909,000	5,533
România	300	13,000	23,000
Rusia	9,300	977,000	9,539
Swedia	268	210,000	1,447
Switzera.	180	202,000	640

În toți anii am dat armatei o parte din ce în ce mai mare din bugetul țerii, întrecând cu mult porțiunile Statelor celor mai mari și mai resboinice, celor mai agresive și mai ambițioase. În tabela următoare, am însemnat raportul ce există între bugete

și părțile aferinte la întreținerea armatelor respective. Acolo putem vedea că ocupăm unul din cele d'ânteiu ranguri.

Numele Statelor	Partea din budget absor- bită de armată	Numele Statelor	Partea din budget absor- bită de armată
Anglia.	16,91 %	Prusia.	23,82 %
Austria.	18,23 %	România.	20,23 % 25 %
Bavaria.	16,45 %	Rusia.	27,74 %
Belgia.	21,39 %	Spania.	15,47 %
Danemarca.	14,42 %	Swedia.	21,35 %
Francia.	20,91 %	Switzera.	13,99 %
Italia.	15,25 %	Ungaria.	21,12 %
Nordvegia.	20,23 %	Wurtemberg.	22,29 %
Portugalia.	15,68 %		

Statele cele mici nu trebuie să fie nici fanfarone nici nesocotite, defectele care se trecu celor mari și puternici nu se iartă celor slabi și mici, modestia și prudența le prinde mai bine, le conservă, le întăresce și le asigură viitorul; organizarea lor armată nu trebuie să aibă alt scop de cât a face pe puternici și pe ambițioși a sci că daca vre uă dată ar cădea în ispită, ar găsi uă rezistență inversunată; a trece peste acéstă margine ar fi a juca rolul de Donquichote sau acela de păcălit.

În loc de a ținti ochii mămuțând când pe ruși când pe francesi, precum am făcut'o, când pe prusiani precum facem astăzi, nu ar fi mai rațional, nu ar fi mai logic să studiem puțin conformațiunea geografică

a țării, mijlocele ei de apărare și tradițiunile ei naționale ca să găsim un sistem apropiat trebuințelor și aspirațiunilor Românilor și Românismului? Corpuri de Mehedințeni, de Gorjâni, de Vrancei exersate la apărare; cunoscând văile și vălcelile, potecile și colnicele, délurile și munții ar putea oferi străinului uă împotrivire mult mai eficace de cât aceea ce i-ar putea opune regimentele instruite și esersate cu multă muncă și cheltuélă în lagăre și în casărmă. În rasă câmpie, când am fi chemați la uă acțiune, am găsi tot d'auna pe inamic mai bine esersat, mai echipat, dispunând de puteri îndoite și împătrite, dacă nu îndecite decât acele ce i-am putea opune. Armata noastră ast-fel cum este croită nu pôte servi de cât ca corp auxiliar pe lângă uă armată mare; și acésta ar fi uă politică nenorocită care ar servi ambițiunea aliatului, dar care ar fi fatală României.

Prin organisarea de corpuri locale pe județe sau pe plaiuri întinse, ca uă rețea asupra țării întregi pusă sub ofițeri capabili de a concepe și a executa combinațiuni strategice după pozițiunea locurilor ce ar ocupa, și prin reducerea armatei permanente sau active cum se dice, numai la corpurile speciale, am putea ajunge la uă armare generală. Strășnicia în cheltueli, simplitatea în îmbrăcăminte, stîrpirea abusurilor în furnituri ne-ar face să devenim în puțin timp ceea ce sunt Helvețianii, ceea ce par că voesc să devie vecinii noștri Sârbi în privința puterei de apărare națională. Pandurii lui Vladimirescu și lui Solomon, de și nu cunosceau manoperile sapiente ale generalilor

noștri de astăzi, fără de a fi esersați în taberi ca cele de la Floresci și de la Furcenii, nici în campania ca cea de la Tirgovisce au bătut și au respins pe inamic la Calafat, la Băilești și la Cires. Plășii și Pandurii noștri au făcut ceea ce nu putuse să facă nici trupele heroicului Cutusof, nici combinațiunile învățatului și ingeniosului Geismar.

Înarmarea țării la noi nu a fost până acum bine studiată, am căutat să avem un corp copiind când pe ruși, când pe francesi, când pe nemți; dar să ne închipuim pentru un moment că am fi isbutit să avem 50 sau 60 de mii de soldați cu tot atiraliul trebuincios, tunuri, artificieri, geniū, stat major, tren, ambulante, administrațiune, toate în pîr, demni de a satisface pe cel mai minuțios general, organizați și exersați ai domniei ca cel mai bun corp de Prusieni; ar fi oare acesta uă garanție suficientă pentru apărarea țării? Puterea noastră de apărare n'ar fi mult mai serioasă dacă s'ar compune de corpuri separate putînd să cadă asupra inamicului din toate părțile și neconținut, ziua și noaptea, fără de a putea fi urmărite în retransamentele ce le-ar oferi cunoștința văilor și munților noștri, împrăsciindu-se și reformînduse neîncetat, fără a sci inamicul unde să'i găsească. Armata maghiară bătuse sutele de mii de oștiri austriace, Viena ajunsese de mult la discrețiunea generalului Gheorghey, iar micile corpuri de Români conduse de Iancu, de Assenthie și de Butian n'au cedat nici uă palmă de loc generalilor celor mai vitezi ai Ungariei și ai Poloniei. „Cette „poignée d'hommes me donne plus de mal que toute

„l'armée autrichienne“ (*) dicea generalul Bem lui Bălcescu vorbind de Româniî din Torda, din Abrud și din Slatna.

Switzera, cu uă populațiune de 2,500,000 de locuitori, are tot d'auna gata 200,000 de fețiori bine armați și bine exersați gata a se arunca asupra orî cui ar încerca să trecă granița, determinați să nu lase să se întorcă în patria sa piciorul streinului care ar călca ca inimic pământul Helvețian; veciniî lor o sciî acêsta și nu le trece nici măcar prin gând să încerce. Acești 200,000 de apărători gata în tot momentul, costă pe statul federal, 6,500,000 franci pe an sau 130 de milioane în două-deci de ani, adică 640 de franci omul în răsboi. Veciniî și Europa întregă au stimă și respect pentru acest mic Stat și nu se gândescū nici a'l ataca, nici a'l cucerî. Este adevărat însă că nu poți vedea pe stradele Bernei, ale Genevei sau ale Friburgului generali numai fir și pinteni, alergând cu slapă cu pene în cap, îngânând frase belicoase din libretele lui Offenbach și uitându-se în oglindă ca să vedă cap de căpitan viteaz. Acolo chiar impiegații lui Pantelimonescu sunt mai modești, au uă ținută mai cuviinciosă și mai austeră, inspiră mai puțină mirare, dar mai mult respect.

(*) Acêsta mână de ômeni îmi dă mai multă muncă de cât totă armata austriacă.

VIII.

Sunt autori care au susținut că starea de civilizațiune a unui popor se poate măsura prin cantitatea de sulfur (puciosă) ce întrebuințează. Este adevărat că nu este fabricațiune în care acidul sulfuric (vitriolul) să nu intre ca ingredient sau ca reactiv; dar descoperirile în științe, în arte și în meșteșuguri mergu așa de repede, încât agenți chimici și mecanici se schimbă și se pot schimba dintr'ună și până'ntr'alta; fierul și cărbunele care pot da astăzi unele idei, putem dice, exactă despre producțiunea unei țări, mâine n'ar mai putea servi ca termen de comparațiune când s'ar găsi mijlocul de a se întrebuința altă putere motrice decât aburul. Cea însă ce a fost și va fi totdeauna un mijloc sigur de a măsura într'un mod necontestat starea morală și intelectuală a unei națiuni, a fost și va fi instrucțiunea publică și literatură. Cu cât tezaurul adevărilor morale, politice și științifice va fi mai bogat, cu cât cunoștințele în arte și meșteșuguri vor fi mai întinse, cu cât vor fi mai mulți la număr acei care pot să le înțeleagă și să le aplice, și cu cât simțul binelui și al frumosului va fi mai dezvoltat, cu atât acel popor va fi mai înaintat în civilizațiune.

Cheltuelile cele mari ce am făcut cu armata și luxul în burocrație, nu numai că ne au permis să dăm instrucțiunei publice ceea ce i se cuvenia, dar ne-a făcut să nu'i lăsăm nici ceea ce era al ei bună și dreptă proprietate. I-am luat cea mai mare parte din veniturile moșiilor și pădurilor consacrate de moși strămoși noștri și le-am dat gendarmilor, vameșilor și lingușitorilor.

Din 22 de milioane franci, (socotind pe lângă cele 20,224,819 fr. arendile anuale și venitul acelor vândute în sumă de 70 de milioane de lei vechi), numai 8,182,942 franci se întrebuințază ore cum la destinațiunea donatarilor, la școală și la biserică; iar cele lalte 14 milioane servă a plăti anuitățile barbelor de lână, căciuililor de păr de urs lipit, a îmbogăți pe cei care ne-au tratat de înșălători și necinstiți înaintea Europei, după ce ne-au luat banii din ladă, a plăti artiști electorali ș'a încuraja spionii și panegiristii din întru și din afară.

Cheltuelile ce facem cu armata, nu represintă puterea noastră de apărare, sumele însă ce întrebuințăm pe tot anul pentru cler și pentru instrucțiunea publică comparate cu ale celor lalte națiuni ne esplică foarte bine inferioritatea în care ne aflăm în privința morală și intelectuală.

Suma care figurează în budgetul Ministerului Cultelor și Instrucțiunei publice este la noi de 8,182,942 fr. și se împarte în modul următor :

3,818,592 franci.	Pentru clerul înalt și administrațiune.
4,354,349 „	Pentru instrucțiunea publică.

Acastă sumă din urmă este distribuită astfel :

444,158	fr.	Pentru	Universităţi
376,049	"	"	Învăţătura specială
762,506	"	"	Gymnasiî
207,180	"	"	Scólele secundare de fete
430,256	"	"	Seminariî
1,328,200	"	"	Învăţământul primar urban
816,000	"	"	Învăţământul primar rural.

Pentru învăţământul populaţiunei rurale, care este de aprópe patru orî mai numerósă decât tóte cele lalte clase împreună, se dă numai 816,000 fr. la care de vom adăoga şi contribuţiunea scolastică a comunelor rurale 1,500,000 fr., ajuugem la cifra de 2,316,000 fr. pe an pentru învăţământul primar a 700,000 de familiî de plngarî saũ câte 3 fr. 32 de familie saũ 66 de banî de om. De vom adăoga şi aceî 1,328,200 fr. acordaţi scólelor primare urbane, suma totală întrebuintată pentru învăţătura primară urbană şi rurală a patru milióne şi jumătate de Români, este 3,644,200 francî.

Să comparăm acum această sumă cu aceea destinată aceluiaşi obiect într'alte ţeri :

În Statele Unite ale Americî serviciul învăţăturai publice este de 105 milióne francî pe an, la care sumă se adaogă şi venitul a 20 de milióne de hectare; peste tot 225 de milióne de francî, sumă de 65 de orî cât a noastră, şi ţiind séma de numerul populaţiunei, care este de 38 de milióne saũ de opt orî cât a noastră, vedem că acolo se dă de nuoe orî cât la noi : 6 francî de sufiet, iar numerul copiilor

care urmăzează acele școli fiind de 4,500,000 suflete vine câte 50 de franci de copil.

În Prusia unde organizațiunea instrucțiunii poporului datzează încă din secolul XVI, din timpul Margravului Albert de Brandenburg, statistica din 1867, pe când populațiunea regatului afară de anexe era de 19,675,990 de suflete, sumele destinate învățătorei primare, era de 30 de milioane de franci pentru plata a

	30,805	Institutori primari	}	la 25,056 școli primare.
	2,815	Institutrice		
și	2,537	Învățători auxiliari	}	la 510 sc. prim. super. și 68 sc. nor.
	1,200	Învățători		
și	1,500	Învățătore		

Din 30 de milioane de franci care se cheltuesc acolo cu învățământul primar, statul dă numai suma de :

2,723,159, din care { 1,393,612 fr. pentru școlele primare
1,329,547 „ pentru școl. norm. de învăț.

iar cei-lalți 27,276,841 de franci provin din contribuțiunile copiilor care urmăzează acele școli plătind ceea ce se numesce schule-geld (banu de școlă) 5 pene la 7 centime pe săptămână.

Deosebit de cele 25,634 de școli primare de mai sus, Prusia mai are

906 școli primare private cu 1,700 învățători
600 pensionate pentru băeți și fete
445 școli de Dumineca
și 457 săli de asil.

Numerul copiilor care urmăzează aceste deosebite școli este de 3,070,299, și anume :

32,772 la 457 de școli de asil
29,123 la 445 școli de duminică

8,421	la 205	pensionate de băeți	
27,593	la 396	pensionate de fete	
1,427,191	băeți	} la 25,056	scoli primare
1,398,131	fete		
25,000	băeți	} la 906	scoli primare private
27,406	fete		
43,731	băeți	la 271	scoli primare superioare
47,321	fete	la 239	scoli primare superioare
3,610	elevi	la 68	decoli normale pentru învățători.

Costul unui copil este de 10 franci pe an pentru învățătura primară, iar contribuțiunea pentru întreținerea scolilor primare repartită pe cap de locuitor unul peste altul este abia 1,50 franci.

Pretutindenți în Germania, plata învățătorilor este foarte modestă, profesiunea de institutor primar este departe de a fi lucrativă. În Prusia un institutor primar primește :

în Berlin	413	Thalere	pe an	saŭ	1549	franci
în orașe	281	"	"	"	1054	"
în țară	181	"	"	"	679	"

Cu toate acestea foarte rar se întâmplă ca un institutor să părăsească profesiunea sa pentru a îmbrățișa altă carieră.

De ne vom raporta la cifrele oficiale, numărul copiilor care urmăzează școlile primare la noi este de

82,145	din care	{	55,985	în școlile primare rurale
		{	26,160	în școlile primare urbane.

Dacă aceste cifre pe care le auzim sunând de decimii de ani la toate solemnitățile scolastice printre cuvintele „Prea înălțate Dómnă, 70, 80, 90 de mii „de tineri urmăzează școlile noastre primare și bine-cu-

„vintéză strălucitul, graciosul, saū gloriosul nume al „Mării Tale....“ dacă ȃic aceste cifre ar fi adevărate, noi am putea da glorie cerului; am avea cel puțin 150,000 de plugari Români care ar sci a scri, a ceti și a socoti, care ar avea cunoscințe de religia creștinăscă, de geographia și de istoria țerii, care ar putea lua cunoscința în timp util de citațiunile și de hotăririle judecătorului de pace; dar din nenorocire, toți scim că rar comună rurală în care să se găsescă mai mult de duoī saū trei locuitori care sciū să'și iscălăscă numele.

Cifra pecuniară afectată la noi învățătorei primare este în adevăr foarte mică și sollicitudinea guvernului din nenorocire a fost și mai mică. În tabela următoare în care am însemnat cheltuelite învățătorei primare în deosebite state ale Europei, contribuțiunea de mijloc de locuitor pentru întreținerea acestor scóle, costul anual al unui copil în scólele primare și numărul copiilor care urméză în scóle calculat pe mia de locuitori, să póte vedea că nici într'ua țéră din Europa învățătura unui copil, în scólele primare, nu costă atât de mult ca la noi unde acéstă cheltuélă se urcă termen de mijloc la 40,77 fr. adoptând cifra oficiale a numărului copiilor; dar de vom lua cifra cea adevărată, acea în ființă, care nu póte fi nici pe jumătate, nici a treea parte a celei ce figuréză în cuvântările ministrului, un copil costă peste 100 fr. pe an. În Prusia acest cost nu este mai mare de 9,33 fr. și scim că acolo copiii învétă. După statistica nóstră oficială numărul copiilor care urméză scolile primare este de 17 la mia de locuitori, dar

în realitate nu trece de 7 sau 8. Dovada este că numărul tinerilor care esă din scólele primare sciind să scrie și să citescă este atât de mic în comparațiune cu trebuințele și cu cererile serviciilor, în cât toți părăsescă plugăria, și daca vre unul rămâne în sat, se face notar, logofet, secretar de primărie, adică administrator al comunei, pozițiune în care găsesce uă esistență lesne și bănosă; abusând de ignorența administrațiilor îi împiléză, îi năpăstuesce și îi apésă fără temere de răspundere nici de pedépsă; destul să fie bun instrument în timp de alegeri și stăruitor până la cruđime la împlinirea dărilor; iar marea majoritate alérgă în orașe, cad pe numărósele slujbe plătite de contribuabili în stat și în județe și mărescă numărul postulanților.

Numele Statelor	Cheltuiți pentru învățămîntul primar.	Contribuția de mijloc de locuitor.	Costul unui copil în scóla primară.	Numărul copiilor care urméză în scó- lele primare.	Subvențiunea de la Stat	Scolari primari la 1000 de locuitori.
	<i>Mil. fr.</i>	<i>franci</i>	<i>franci</i>	<i>No. copiilor</i>	<i>franci</i>	
Anglia . . .	47	1,60	18,80	2,536,000	8,750,000	80
Austria. . .	—	—	—	2,700,000	918,000	84
Bavaria . . .	8	1,79	13,33	600,351	950,000	130
Belgia . . .	8	1,60	14,81	545,000	2,464,000	109
Francia. . .	61,5	1,62	14,30	4,336,000	10,840,000	114
Holanda . . .	9	2,40	20,78	432,000	1,047,000	122
Italia . . .	14	0,66	14	1,257,000	784,000	60
Nordwegia . .	2	6,18	14,50	—	—	120
Prusia . . .	28	1,46	9,33	2,997,000	750,000	155
România . . .	3,5	0,80	40,77	82,145	2,134,000	17
Rusia . . .	—	—	—	794,000	12,000,000	12
Saxonia . . .	—	—	—	410,000	300,000	184
Spania . . .	15,5	0,97	14,09	1,102,000	1,100,000	70
Switzera . . .	6	2,40	20	300,000	3,000,000	—
Wurtemberg.	3,5	2,03	15,36	231,000	233,000	132

Nu pot termina aceste puține considerațiuni asupra învățătorei primare fără de a dice două cuvinte despre scólele primare numite *Half-time* (jumătate timp) fórté respândite în Statele-Unite și pe care se grăbescú Englesii și Germanii a le introduce la ei. Șefii de ateliere saú societăți industriale; croitorii, ferarii saú tímplarii de exemplu, înființéză pe lângă atelierul în care lucréză și un internat de copii cu uă scólă primară, obligându-se a'i învăța, uă dată cu meseria, și carte; copiii saú ucenicii ce priimescú în stabilimentul lor lucréză la meșteșugul pe care voescú să'l învețe și la interval din două în două ore trecú câte-va minute, uă jumătate de oră cel mult, în scóla primară adequată la stabiliment. Alternarea acésta a lucrului cu învățătura a luat nume de *half-time* și este dovedită fórté folositóre corpului și spiritului. Copiii găsescú în învățătura din scólă un repaus pentru corp și în lucrarea atelierului un repaus pentru spirit; este constatat că acéstă trecere frequentă de la uă ocupațiune physică la uă ocupațiune intelectuală, și vice-versa profită copiilor, atât în privința învățătorei meseriei cât și a învățătorei din scólă, mai mult decât daca ar petrece tot timpul într'un atelier fără scólă saú într'uă scólă fără atelier. Methoda acésta începe a se introduce pretutindenī, se dau prime și încurajări acelor care înființéză internate cu scolī primare în ateliere.

Trăim într'un secol în care lucrătorul nu mai póte fi un automat, făcend tótă viața lui numai uă minimă lucrare a gămăliilor de ac, nu mai póte fi un

rutiniaz perpetuind din generațiune în generațiune forma și calitatea obiectului ce produce; astăzi uvrierul se cere să fie uă machină inteligentă, i se cere aptitudinea și capacitatea de a studia, de a perfecționa și de a nescoci; i se cere uă mai mică întrebuințare a puterilor muschiulare, dar uă mai mare aplicare a mijlócelor séle intelectuale, i se cere a sci să conducă cu inteligența și dibăcie lucrarea machinelor de abur și a instrumentelor complicate și delicate întrebuințate în industrie. Astăzi, uvrierii orașelor celor mari știu să facă și să citească un desemn și un plan, știu să dea un proiect complet privitor la meseria lor, au cunoscințe de geometrie, de physica, de chimie și de mecanică. Dumineca și séra când esă de la lucru îi întâlnescă prin sálile museelor, exposițiunilor și la gíamurile magaziiilor cu ochii și cu gândul pironit la un obiect, admirându-lă cu craionul în mână și luând pe calpenul său însemnări de formă, desemn și substanță ca să'l imiteze și să'l perfecționeze.

Lipsa de scolă face ca la noi lucrătorii dulgheri, zidari, cavafi, croitori, să fiă astăzi cea ce erau acum uă sută de ani, dulgherul légă și astăzi căprioréla cu piróne, zidaru nu are nici uă cunoscință despre proprietățile deosebitelor feluri de var, tabacarul nu are cea mai mică idee de perfecționările ce a luat industria argăsitului peilor; cu tóte acestea sunt ómenii care par a crede că numai cu uă lege saă un decret de protecționism saă de prohibițiune am putea vedea înflorind industria Românească. Avem cismari, timplari, ferari, tapițeri care resistă concurenței streine, care

căscigă destul și care s'aû înbogătit chiar; dar trebuie să o spunem sunt mai toți francesi sau germani care aû dobândit în scólele din țera lor cunoscințele necesarii meseriei ce eserséză și care aû lucrat în ateliere sub direcțiunea de meșteri dibaci. Uvrierul European nu mai este ce era, uă putere musculară, el este astăzi ceea ce a voit Dumnezeu să'l facă, uă putere inteligentă, trece de la starea de artisan la starea de artist. Ce facem noi, ce a făcut guvernul pentru uvrierul Român alt de cât a'l lua la muștră duminica și sêrbătórea și a'î cere imposite în cursul săptămânei.

Numêrul tinerilor care urmêză deosebitele nôstre scoli este, după tabelele statistice, de 88 până la 99 de miî; în acele tabele el crește pe tot anul cu 5 sau 6 miî. Se împart în modul următor :

51,727	băeți	} în 1975 sc. primare rurale	} 1,831	Institutori.
4,258	fete			
18,682	băeți	} în 232 școli primare urbane.		
7,478	fete			
224	băeți	în 3 școli reale.		
979	Elevi	în 15 gimnasil.		
1,487	"	" 6 licee.		
1,563	"	" 8 seminare.		
125	"	Școala de medicină și farmacie.		
24	"	Școala Macedono-română.		
450	Eleve	în 5 școli secundare de fete.		
187	Elevi	în 2 școli de comerț.		
197	"	" 2 școli normale.		
571	"	" 2 Universități.		
57	"	" 2 școli de belle-arte.		
243	"	" 2 școli de muzică.		
88,352				

După cele ce am vădut în deosebitele tabele ce am dat, în privința numărului tinerilor care urmăză scolile primare, este uă fôrte mare deosebire dintr'ua țeră la alta ale Europei civilisate; în privința însă a numărului elevilor din scôlele secondaee și superiôre, de vom mărgini mai ales comparațiunea la Anglia, Francia și Germania, diferențele sunt mult mai mici. În Germania putem dice că sciința este mai răspândită, și în Francia este mai concentrată; în Germania găsescei mai mulți ômenî cu cunoscințe, în Francia găsescei mai mulți învățați (savants). Ilustrul și regretatul himic Liebig esprimând anul treunt mähirea ce resimția sufletul sêu din rumperea relațiunilor dintre învățații Franciei cu acei ai Germaniei dicea : „*Francesi sunt dascăli noștri.*“ În adevăr la care națiune s'a vădut într'un singur secol un *Lavoisier* și un *Laplace* care au creat sciința himică, scoțându-o în câți-va anî din feșele Alchimiei; un *Monge* care a dat geometriei uă ramură nuoă *Geometria descriptivă*; un *Arago*, un *Fresnel*, un *Dulong*, un *Guailussac* care au ilustrat sciințele fisice și astronomia; un *Bichat*, un *Cuviér*, un *Elie de Beaumont*, un *Duputren*, un *Magendi*, un *Claude Bernard* care au împins atât de departe investigațiunile și descoperirile în Istoria naturală, în anatomie și în fisiologie, aruncând lumina acolo unde până la finitul secolului trecut era numai întuneric.

De când sciințele s'au îmbogățit cu atâtea descoperiri, învățământul a luat și el marî prefaceri. Până acum câți-va anî ceea ce se numia învățământul se-

condar, nu avea înțelesul care l'are astăzi: copii eșiți din scólele primare daca voiaú să urmeze înainte nu găsiaú alte scoli de cât învățământul umaniórelor care în adevăr convenia fórte bine tinerilor acelora care prin nascere, educațiune și avere puteaú consacra viața lor studiilor filologice, teologiei, dreptului, diplomației saú medicinei; dar ce servia studiul limbelor mórte, istoria Grecilor și a Romanilor, filosofia lui Platon și lui Aristot copiilor de burghesi care puneau un timp precios la studiul lui Xenophon și lui Orațiu, studii care nu aveaú nici uă aplicare, nici un raport cu meseria la care erau destinați prin condițiunea socială în care se aflaú.

Scólele primare sunt pórtă prin care trebue să tréacă orí ce om care nu voesce să fie numai uă putere muschiulară, dar de acolo tinerii se potú despărți pe duoé căi deosebite, astăzi învățământul secundar se împarte în doué ramuri, unií urméză studiile clasice, mijlócele lor le permite a se consacra literelor și filosofiei, a urma dreptul saú teologia; ceilalți, copii burghesilor urméră scólele practice, sciínțele aplicate la arte și meșteșuguri; aceste scoli în Francia pórtă numele de scoli secundare speciale, în Germania se numesc Real-Schulen; ele sunt precedate de nisce scoli intermediare numite scoli primare superióre, ceea ce Germanii numesc Bürger-Schulen.

Scólele secundare sunt înființate cu un scop de utilitate; din elú esú tineri care după ce au urmat colegiele, gimnasiele și liceele intră în facultățile care forméză universitatea, facultatea de Teologie, de Li-

tere, de științe, de Iură și de Medicină; din ele esă tineri care după ce au urmat școlile reale și școlile speciale, mergă în școlile de deosebite ramuri de inginerie, în școlile de arte și manufacturi, de bele arte, etc. Oamenii care au inventat și au perfecționat machinele, au înființat atelierurile care produc obiectele care fac admirațiunea noastră în magazinele cele mari și la expozițiuni, oameni care au dirijat construcțiunile ingenioase și lucrările gigantice care fac gloria secolului nostru au eșit și esă dintr'acele școli.

Noi, de și avem trei școli cu numele de școli reale, în care ni se spune că urmează 224 de tineri și două școli de comerț cu 187 de elevi; dar, fără de a merge mai departe, găsește dacă poți un machinist la uă bătătoare de grâu sau un contabil într'uă casă de comerț care să fi eșit dintr'acele școli; monopolul acestor impieguni este și astăzi al nemților, al grecilor și al ovreilor.

Numărul tinerilor care urmează cele 15 gimnasil și 6 licee este de 2,466, adică un elev de școle secundare la două mii de locuitori; acest raport este în Europa de 25 la mia de suflete, ceea ce înseamnă că învățătura secundară este de 50 de ori mai răspândită în Germania, în Francia, în Anglia și în Italia de cât la noi. În privința cheltuelilor, acest grad de învățământ costă în Francia 64 de milioane franci, din care 2,762,487 franci plătiți de stat; 3,171,391 de județe și 58,567,808 de familiile studenților; la noi acest învățământ costă pe stat 762,506

saŭ 350 fr. de elev, în vreme ce în Francia un elev din scólele secundare costă pe stat numai 19 franci, și de vom compta și partea plătită de județe, costul unui elev se sue la 220 de franci.

Trecând acum la gradul al treilea, la învățământul superior; sciința în antichitate a fost atributul exclusiv al clerului; chiar în timpii de întunerie care au copleșit Europa în urma invasiunilor barbarilor sciințele, filosofia și literatura mai trăiau numai în monăstiri; clerul era sarea poporului, și în timpii din urmă în Europa învățământul superior era monopolul clerului, un Galileu era obligat să supue legile mișcării corpurilor ceresci noțiunilor coprinse în vechiul testament. Acum lucrurile s'au schimbat; un reverent doctor Bukland, un stilp al bisericii anglicane căută a interpreta scriptura ca s'o pue în armonie și în concordanță cu descoperirile geologice și geogenice; filosofia și sciințele s'au afrancat de teologie, învățământul superior nu mai este al popilor; astăzi lumina deréză din universități și din academii. Cât despre sistemul învățământului sunt încă multe desbateri și diverginți de opiniuni. Englesi și Americani lasă învățământului secundar și superior independența cea mai absolută. Statul nu se ocupă nici se preocupă de această cestiune, nici îi prescrie vre un program. La ei universitățile au fost și sunt fondate de particulari prin donațiuni; își au statutele și administrațiunea lor proprie; totul s'a făcut și se face după voință fondatorilor și administratorilor instituiți de fondatorii saŭ de proprietarii acelor stabilimente; singura

participare a statului este că a admis ca universitățile să fie și ele reprezentante în parlament. Venitul lor anual se sue la 25 de milioane de franci.

În Franția gradul superior al învățământului a trecut din mânele clerului catolic în dependența unui corp laic cu numele de universitate căruia i s'a dat monopolul acestui învățământ și puterea de a acorda, de a refusa și d'a regula înființarea orî cărei școle ș'a or căruî învățător.

Germanii au și ei uă organizațiune administrativă superioară pentru instrucțiunea publică, au păstrat însă libertatea acțiunei intelectuale; la ei învățământul elementar este lăsat în absoluta dispozițiune a comunelor, iar învățământul secundar și superior este dat corpurilor învățătorilor; sunt câte două și trei profesori pentru uă cathedra; în universități elevul poate să alégă liber profesorul care îi convine, astfel profesorul are cel mai mare interes a face lecțiile séle bine, a se distinge ș'a place studenților, căci nu se poate impune auditorilor de cât prin sciință, capacitate și prin îngrijirea ce are de elevi; nicăiri nu se găsesce uă pepinieră de profesori ca aceea ce posedă Germania cu instituțiunea de *privat docentem*. Or ce doctor împlinind ore care mici formalități are dreptul a fi un *privat docent*.

Tendința generală în Europa este către libertatea învățământului în toate gradele. Nu este nici bine nici drept ca un om de geniu, un novator, să nu pótă proclama liber descoperirile și doctrinele séle fără

permisiunea vre unei poliții; uă autoritate, fie ea teologică fie politică, nu póte să nu abuseze.

La noi învățătura înaltă numără 571 de tineri în două universități; părinții și tinerii judecă fórte aspru învățământul ce se dă în facultățile nóstre; toți acei care au mijlóce se ducú de urmésză universitățile Germaniei și Franciei. Până acum facultatea de jură singură a dat câți-va elevi de merit.

Multe ar fi de đis asupra învățământului la noi! dar cadrul acestei scrieri nu comportă uă mai lungă critică și termin semnalând din nouă injustiția și prejudiciul făcut națiunei luându'se scólelor și bisericilor obolul dat de pioșii nóștri bătrâni ca să plătéscă cu dânsul ómenii poliției și impiegații de prisos ai administrațiunei; acéstă avere trebue să se restitue scólelor precum s'a restituit a spitalurilor. Cultura spiritului nu este mai puțin prețioasă de cât sănătatea corpului.

IX.

Trebue să mă opresc aci, amici cititori, nu dór' că'mi inchipuesc că am studiat până 'n fund subiectul care figuréază pe titlul acestui capitol, dar pentru că mă tem să nu abuzez peste măsură de paţienţa vóastră.

Intenţiunea mea când am apucat condeiul, a fost să vă împrospătez memoria asupra unor convorbiri politico-economice la care aţi asistat adesea, sunt sigur, prin adunări şi grădini şi să dau un óre-care relief absurdităţilor ce ajunge a dice acela care uită a casă multă puţină raţiune ce are; interesul personal şi mai ales interesul momentului îl încalică, îi dă desghinuri şi-l duce unde cu gândul n'a gândit.

Am pornit voios prin grădini şi prin holde şi tot cu ómeni importenţi; dar din consideraţiune în consideraţiune m'am pomenit în mijlocul unui horizont atât de posomorit în cât în loc de conversaţiuni naive şi vesele v'am pus d'inainte un munte de cifre pline de cugetări triste.

Vedeţi bine că alta am cugetat şi alta a eşit la vopsea; atât este de adevărat că nu este ertat omului a glumi cu nenorocirile publice. Cer dar ertare daca în loc de a vă face să petreceţi uă oră plăcută am venit de v'am turburat liniscea şi nepăsarea în care trăim cu toţi. În loc de a da curs primei idei ce

'mă-a venit dinaintea căminului, într'un moment manuscrisul meu ar fi eşit pe coş ca tot ce ese din focul cugetărilor omenesci, am avut slăbiciunea de l'am lăsat să alunece sub téscurile tipografului. Acum imi rămâne numai consolaţiunea că mai curând sau mai târziu vă puteţi face deputaţi, senatori sau miniştri, ş'a-tunci cifrele pe care le-am găsit una câte una în paele cancelariilor vă vor servi póte la votările de noii impo-site, de creări de posturi de recompense şi de concesiuni.

România este uă ţeră mică în adevăr, dar împrejurările şi vicisitudinile prin care a trecut a făcut să răsară în mijlocul ei, şi de uă dată, cele mai mari cestiuni naţionale politice, morale şi umanitare. Cea mai mică mişcare din loc aduce grămadă dinaintea observatorului atâtea ticăloşii şi atâtea nedreptăţi, atâtea sfişieri, convulsii şi discordii care nu pot să nu turbure sufletul şi să nu rădice în spirit uă mulţime de probleme de cea mai mare gravitate.

Espuind relele şi semnalând consecinţele, m'am cređut în drept a cere or căruí bun Român câte-va momente de atenţiune.

Ore nu este de cel mai mare interes politic şi moral a studia amestecul cel mai straordinar ce se póte vedea de independinţă şi de servilitate ce esistă în societatea română, de libertăţi proclamate dar părăsite şi de tiranii abolite şi cu toate acestea domnind în tótă splendórea şi vigórea lor? Nu este un fenomen de cel mai mare interes a studia cum într'uă societate înzestrată cu uă constituţiune din cele mai libe-rale, îngrădită cu toate garanţiile, să vedem abuzul,

nedreptatea, violența și apăsarea dând pept voinicesce cu dreptatea și cu legea și ingenuchindu-le la pământ? Ignorența poporului, prejudețele și puterea cădută în mânele ómenilor trecutului ne esplică ele îndestul starea lucrurilor? Nu este óre timpul să ne întrebăm ce viitor își pregătesce națiunea română? Economistul, moralistul, omul de stat, profesorul, preotul pregătesc ei generațiunile cele nnoi la viața la care Europa a conviat România? Ce facú ei pentru a inspira poporul iubiíea legalității și a dreptății, pentru a'í inspira ură și desgust în contra határului, abuzului și ciocoismului? Facú ei pentru întărirea religiei, a familiei, pentru respectarea proprietății și siguranța individului ceea ce a făcut Șincai, Petru-Maior, Lazăr, Vladimirescu, Cămpinenii, Bălcescu și boerii cei vechi pentru desceptarea simțului național! Unde este propagarea prin graiú, prin scris și prin faptă? unde este sancțiunea morală, când vedem pe cei care practică imoralitatea și calcă legile în picióre, temuți, stimăți și onorați pretutindenii!!

Daca într'aceste câte-va pagine am isbutit a vé face să urăți măcar un moment nedreptatea, daca am isbutit să vé fac să cugetați măcar un minut la greutatea contribuabilului la starea lui nenorocită și la ușurința cu care se aruncă banul muncit în cheltueli zadarnice și vătămătoare; daca am rădicat în sufletul vostru dorința do a se aduce un remediú acestor rele, sunt cu prisos satisfăcut. Vie cei vrednici a străbate acéstă cale, a o lumina și a ne arăta limanul.

PARTEA A SIEPTEA.

TREI ANI ÎN ROMÂNIA

SAU

CORRESPONDENȚA ONORABILULUI

BOB DOWLEY.

1876.

I.

Sunt vre uă trei săptămâni de când curierul îmi aruncă pe sub poartă un plic. Epistola ce conținea era iscălită de amicul meu Dobson & Scrope, unul din cei mai renumiți editori tipografi din Old Square W, E. Cuprinderea ei era următoarea :

„*Dear Sir*, (*)

„Prea onorabilul(**) Bob Dowley îmi propune editarea alăturatei scrieri. Condițiunile seale sunt atât de generose, în cât mi-ar părea rău, foarte rău, să'mi scape din mână uă afacere așa de grasă : îmi lasă tot beneficiul primei edițiuni de cincî-deci de mii de esemplare, — un câștig net de cincî sau șese mii de lire. Nu pot însă să nu am ore-care esitațiuni, când vîd că lauriî lui Palgrave, lui Baker, lui Sir John Franclin, ai lui David Livingstone și mai cu sémă, acum în urmă, ai întrepidului Filias Fogg, de la Trawelers Club(***), care sub inteligintea di-

(*) Iubite Domnule.

(**) *The moest honorable* (prea onorabilul) este calificativul ce se dă acelor cari, prin drept de moștenire, au să devîă într'ua ți lordî membri ai Camerei de sus.

(***) Clubul Călătorilor.

„recțiune a d-lui Jules Verne, a încungiurat pământul
 „în mai puțin de opt-deci de zile, opresc pe toți
 „compatrioții mei d'a dormi. Numărul turiștilor spo-
 „resce într'ua progresiune așa de spălmântătoare, în
 „cât ei au ostenit téscurile (*) lui Murey și lui Mac-
 „millien cu tipăririle relațiunilor lor de călătorii.

„Cartea ce mi se propune să editez tractéză despre
 „România. Ca unul care ai ocupat acolo funcțiuni î-
 „nalte, imi închipuesc că trebuie să cunosc oamenii și
 „lucrurile despre care este vorba. Așa dar 'nainte de
 „a mă decide să public, aș dori să știu déca apre-
 „ciările nobilului scriitor au vre uă valóre, și déca
 „uă traducțiune în limba Română ar avé trecere.
 „Sunt dispus a plăti traducătorului, pentru întâia e-
 „dițiune, câte trei pence (**) de esemplar.

„Primesce, etc.

Iscălit, Dobson & Scrope.

De și în ziua de astăzi nu este un cuvânt de a
 cunósce țera fiind-ccă ai fost în trebile Statului; dér,
 în considerațiune că citirea manuscriptului m'a făcut
 să aflu lucruri despre care nu aveam nici uă idee,
 am răspuns amicului meu într'un mod favorabil și
 indemnător.

Cât pentru traducțiune, m'am ȑis : pe timpii a-
 cestia de abundență în dări și de lipsă în recolte,
 cinci-spre-dece mił de lei nu sunt de lepădat, și am

(*) Murey și Macmillien sunt cei mai mari editori ai scrierilor de
 călătorii.

(**) Trei-deci bani aprópe.

luat asupra'mi de a traduce în Românesce scrierea
prea onorabilului turist, intitulată :

Three yars in Rumania

adică

(Treî anî in România).

Acum testul engles precum şi traducţiunea în românesce se află sub puternicile machine ale domnului Dobson & Scrope din Old Squar. W. E. şi în curând se va vedea la gîmurile librarilor : două frumoase volume octavo, tipărite cu garmont, pe chîrtiă velină, ediţiune de lus, ilustrată cu mai multe portrete d'ale ómenilor nostri politici.

Sciû că părintescul guvern sub care avem fericirea să trăim, — Dumnedeşă să ni'l ţiă ! — ne face noş, bietilor scriitori, uă concurinţă crâncenă cu înalta şi mult eleganta prosă a doctului domn Lascar Catargiu, şi cu cuvintele pline de lealitate şi de patriotism rostite pe la gare de vitézul şi mult vestitul în rěsbóie general Florescu, — bucăţi de literatură, pentru citirea căroră mulţi sunt chiar generos resplătiţi cu din casa Visteriei — ; sciû asemenea că mulţi sunt obligaţi, vrînd nevrînd, să citescă prosa oficială şi oficiósă şi prin esecuţiuni de dorobanţi şi vătăşei, să facă plata abonamentelor.

De aceea, spre a nu vė amăgi cu marfa ce voesc să vënd, vė prevestesc că ea nu are nici aprobarea, nici simpatiile guvernului. Mărginindu-mă dar a vė da aici numai câte-va fragmente din opera lui Bob Dowley, vė promit că totul va fi conform cu proba acésta, pentru care nu vė cer, nici un ban mai mult, de două lei.

II.

Lordiei sële (*) Vice-Comitelui Winkle

London

București 1875, 6/18 Maiu.

120. Park-lane.

My Lord,

Nu mai rămâne îndoală : serviciul nostru postal a ajuns la perfecțiune. Onóre Lordului Manners(**)! Scrisórea vóstră din 24 iuliu cu simpla inscripțiune *To Dowley Esq.* fără indicațiune de conținent, fără nume de țéră, fără nume de stradă, după ce s'a plimbat câte-va zile prin biurourile postale ale Regatului Unit, priimind de la fie-care câte uă mică notiță pe plic, m'a dibuit în București capitala României, la Grand-Hôtel Brofft, calea Mogoșóei, piața Teatrului Național, unde plătesc locuința, mâncarea, încălditul și luminatul mult mai scump decât la Clarendon-hôtel(***)).

(*) To his Lordship (Lordiei sële), se ȃice în scris și în vorbă când se adreséză cine-va către un lord membru al Camerei Lordilor.

(**) Ministru postelor care a adus cele mai însemnate îmbunătățiri serviciului postal.

(***) Otelul cel mai scump din Londra, frecventat numai de aristocrația indigenă și străină.

Trăesc sunt sănătos și, spre semn de recunoștință pentru buna suvenire ce'mi păstrați, mă voiu sili a satisface dorința ce aveți de a cunoște oamenii cu cari trăesc și țera în care diceți că m'am rătăcit, fără să las măcar un fir de mătase în mânele vre unei Ariadne.

Orașul în care mă aflu nu seamănă cu cele ce ați putut visita în numeroasele voastre călătorii. Închipuiți-vă, uă populațiune de uă sută-cinci-zeci de mii de suflete respândită pe uă câmpie în care lesne ar încăpea peste un milion de locuitori. Casele, împrăștiate fără nici uă regulă, seamănă cu petrele aruncate uă dinioră de vestitul Cadmus. Fi-va oare destinat acest oraș să devină într'uă di uă capitală mare și vestită în lume, de a coprins ea atâta mar de pământ? Cine va trăi va vedea! D'ua-cam-dată Bucureștii au ceva rudimentar. Prin mahalale casele cele mai multe sunt cu un singur rând; pe ici pe colea se vede câte una mai înaltă, care 'și arată învelișul de tinichea albă printre frunzele copacilor, par'c'ar fi ciocul unui pui care sparge găocea ca să iese la lumină. Ele sunt despărțite unele de altele prin maidanuri, colibă și gropi. Ca să aveți uă mică idee, trebuie să vă spui că câți-va pași mai în sus de unde locuiesc este Palatul Princiar care cu grădina, cu curtea și cu garda domnescă, coprinde în fața stradei principale ca la uă sută de yardi(*); éra d'aci încolo se întinde un gol de uă lungime cel puțin înduoită. Uă curte mare, de vre-uă dece acre(**), în fundul căreia se află uă

(*) Aprópe 50 de stânjeni.

(**) Peste opt pogóne.

casă ruinată, care, se dice, că acum câți-va ani ar fi fost casa unui boer foarte mare.

Dupe ferestrele salonului meu, ochiul străbate, printre case și pe d'asupra streșinelor, pênă la Cotroceni, — cale de mai multe mile, — uă mănăstire cârpită și transformată în reședință de veră a Principelui de Hohenzollern. Stradele sunt strâmte și întortochiate. Se vede că o să trecă încă mult timp, fără ca ele să pôta lua uă direcțiune mai regulată și mai puțin neplăcută la vedere.

— Ce să facem? îmi dicea mai deunădă cine-va, nu este remediū la acésta; fiind-că unul sub pretext că 'și schimbă ușile și ferestrele, își rezidesce bucată cu bucată casa care cădea, aședând'o tot pe temeliele cele vechi; de și acésta este în contra prescripțiunilor foarte precise ale legei pentru alinierea și lărgirea stradelor. Poliția vede și tace, pentru că proprietarul este deputat din majoritate și trebuie cruțat; alt-fel d-sa se mânia, și te pomenesci că votéză în contra voințelor ministeriului. Un altul, sub cuvânt oă are să spoéscă și să zugrăvescă, trage uă perdea de scânduri, din dosul căreia își face casă nouă. Municipality vede și tace. Ce să facă? Proprietarul este alegător, și de nu i s'ar face pe plac, te pomenesci că la alegeri se duce de'si dă votul candidatului opozițiunei. Altul, de și zidesce din temelie, dar mai scôrte uă burtă în uliță, căci el este rudă, amic, asociatul vre unui ministru, séu al vre unui Camorist și cată să profite de împrejurări.

Cu chipul acesta, stradele, în loc de a se mai

lărgi și a se îndrepta, se stâmbéză și se strîm-téză.

Rărimea caselor este uă împrejurare norocită, fiind că altfel, nu sciū deū, cum ar trăi bieții creștini a-dăpați cu apă din Dimboviță și resuflați cu aer din canal; intoxicațiunea și asfixia ar fi generale.

D'asupra orașului, un cer transparent sticlă; trec lunī întregi fără să veđi cel mai mic fulg de nuor. În miđlocul boltei albastre stă tótă ziua sórele a-têrnat ca uă lampă care te dogoresce și te orbesce; nóptea firmamentul pare bătut în cue cu gămalie de briliant. În țera nóstră nu avem ideă de un ase-menea cer. Când vii din Anglia ți se pare că intri într'uă sală de bal. Véra, căldura te obosesc și te moleșesc, iarna frigul te amôrtesc și te ghemuesc. Locuitorii indigeni și străini, cu mine d'impreună, pătimim rău de întinsul registru al temperaturilor, care, pe termometru Farenheit, nu coprinde, mai pu-țin de 120 de grade între maximă și minimă. Nu este rar ca, în interval de câte-va minute numai, să fim espuși la schimbări de temperatură de 15 și de 20 de grade. La Calcuta nu am suferit de căldură cum am suferit aici véra trecută, nici la Spitzberg nu am simțit frigul ca astă iérná. În timpī de us-căciune, cari țin lunī întregi, sórele sécă lacurile și mlaștinele; atunci emanațiunile amoniacale din des-compunerile putride ale miliardelor de reptile, de in-secte și de plante acuatice, trec tóte în plămâni bieților creștini. Iérna, frigul ține amôrțit mustul arborilor șese și șapte lunī, fără ca uă singură frunză

să vie să mai sôrbă din atmosferă gazurile deletere ce esū din fermentațiunea necurăteniilor aruncate pe maïdanuri și pe malurile Dimboviței. Resuflătorile canalului celui mare, cu fumul ce scot, sémănă cu nisce cății cu mirodenii esalate din cutia Pandorei. Frigurile palustre domnesc aici tot anul ca nicăiri aiurea, alternând cu vërsatul, cu angina, cu tifosul și cu oftalmia egiptiană. Nu trece an să nu fim espuși la doē sau la trei dintr'aceste epidemii, care lasă mai multe goluri în familii de cât lăsa uă di-niôră vestita ciumă. Registrele stării civile ne arătă pe tot anul un deficit de peste doē mi de suflete, numai în Bucuresci; dér grație ovreilor, nemților și ungurilor cari se cobôră de peste Carpați ca un riū diluvian, nivelul populațiunei nu numai că nu scade, dar se și sue din ți în ți. Numai fisionomia populațiunei se schimbă.

Rare ori poți întelni aici uă figură sănătôsă și rumenă. Ceea ce numim noi un John Bull, (*) este uă ființă cu totul necunoscută pe stradele Bucurescilor. Bărbații sunt în genere slabi și smoliți; aū un umblet legănat și indolent; femeile sunt, cele mai multe, anemice și bolnăviciose; copiii sarbedi și buhăviți. Când un biet om își permite a trece peste șese-deci de ani, este considerat ca indiscret, și moștenitorilor presuntivi li se recunósce dreptul de legitimă impaciență.

(*) John Bull (Ion Taurul) este espresiunea prin care Englesii desemnă pe un om rumen și bine hrănit, tip destul de numeros în Anglia. *Anglia este patria lui John Bull*, înseamnă că Anglia este patria a ómenilor cari sunt în stare prosperă.

Pornirea pe lumea cea-laltă se face aici cu jale și alaiū. Pe încetatul din viață îl îmbracă cu haine de gală, îl aședă într'un cosciug roșu cu capul pe perină cu vapeluri, îl încarcă într'un car negru, sub un catafalc d'asupra căruia stă în picióre mórtea poleită cu cósă și cu clepsida în mână. De cât va timp este la modă carul cu uă panoplie de cavaler cruciat. El pare a fi destinat cu preferință gradelor superióre ale armatei și înaltei nobilimī. Echipagiul împodobit cu fel de fel de șireturi și de ciucuri, și cu fel de fel de figuri aurite, este tras de patru cai înveliți de sus pêně jos cu postav negru, mânați de pe capră de un vizitiū cu un biciū lung, și ținuti de șese scutieri cu torțe aprinse în mână. Mortul desvelit la chip, cu facia în sus, cu uă fóiă de trandafir în gură, scuturat de petrite paveli, clatină mereū din cap, par' c'ar protesta, sármanul, în contra profanațiunei ce i se face. Ast-fel, plimbat în sunetul clopotelor, prin tērg și prin stradele principale, precedat de uă dróia de popi îmbrăcați în odăjdi, urmat de musica militară, care'l jălesce în cadință din toba mare și din timbane, ajunge la grădina Belului. În urma muicei, vin rudele și amicele repausatului, câte patru într'ua birjă, îmbrobodite cu zăbranie negru și cu ochi roși.

Patru gendarmi călări, în mare ținută, curat îmbrăcați, deschid marșa cortegiului împreună cu coliva, cu panerul cu lumînările, și cu capacul cosciugului.

Livrelele róse și pētate, pālăriile scofălcite și soiose, botfortele pline de noroiū și scălciate, dă cio-

elilor un aer mai mult de comedianți, rădicându-le totă gravitatea.

Aflu că poliția ar fi oprit pe morți de a se mai plimba cu muzică prin târg; — acesta ar fi uă adeverată îmbunătățire; — dar tot s'a lăsat uă latitudine acelor cu dare de mână. Plătind uă mică taxă, bogații își pot procura plăcerea postumă a unei muzici, silind ast-fel lumea să'î jălască vrând nevrând.

La țără rărima populației este și mai aparentă decât în capitală. Intindere mare și ómenî puținî; nasceri puține și morți mai multe, condițiuni invidiate în Germania. Sunt județe unde mergi ore întregi, fără să întâlnești uă casă seú un arbore. Proprietăți de cinci-spre-dece și de doă-deci de miî de pogóne de pământ cultivabile, care nu aú pe dênsele mai mult de dece seú cinci-spre-dece familii, și de la cari proprietarul d'abia prinde doă miî de galbeni pe an. La munte sunt proprietăți de uă intindere de 50 și de 100 de miî de pogóne.

După măsurătórea făcută pe cele mai bune charte, intinderea Principatului Român este, în cifră rotundă, de :

12,100,000 hectare,

din care Muntenia, seú partea d'a drépta Milcovului, are:

6,820,000 hectare,

și Moldova, împreună cu partea din Basarabia retrocedată prin tractatul din 1856, are :

5,280,000 hectare.

Ear după cercetările statistice din anul 1859,

coordonate de Marțian și de d. Ion Ionescu, întinderea României libere nu ar fi de cât de :

11,373,000 hectare,

din care Muntenia 7,328,328 hectare,
și Moldova de 4,045,432 „

Acest pământ se împarte în :

pământ cultivabile 6,280,000 „
păduri 2,233,000 „
și pământ sterp 2,860,000.

Munții Carpați formează totă fruntaria Nord și West despre Austris; vârfurile lor cele mai înalte sunt : în Moldova, Ceahlăul său Pionul 2720 m., și în România mare, Omul său Caraïmanul 2650 m. d'asupra mării.

Orașul cel mai jos este Ismailul, 14 metri d'asupra mării, iar orașul cel mai înalt este Iașiul 318 metri d'asupra mării. Bucurescii sunt la 87 m. d'asupra nivelului Mării-Negre.

Cele-l-alte părți locuit de Români, dar cari nu fac parte din Principat, sunt :

1°. În Rusia.

Partea din Basarabia rămasă în Imperiul rus dupe tractatul din Paris.

Basarabia rusescă 3,400,000 hectare.

2°. În Austria.

Transilvania 6,600,000 „
Banatul 2,700,000 „
Maramureșul 1,600,000 „
Crișiana 3,000,000 „
Bucovina 1,400,000 „

3°. În Turcia.

Maî multe părți sporadice în Macedonia și în Epir.

Ast-fel că întinderea totale a părților locuite de Români trece de 30,000,000 hectare.

Pământul cultivabil al României din Principat, se împarte în :

Grădini	156,000 hectare.
Vii	83,000 "
Arături	2,340,000 "
Fenêță.	983,009 "
Islaz	2,850,000 "
Sărături	346,000 "
Păduri.	2,233,000 "
Total	8,991,000 hectare.

Dintr'acest pământ, aprópe a treia parte este séu a fost proprietatea statului. El poseda la 1867 :

1,500,000 hectare pământ cultivabil,
759,000 " păduri,

Total . . . 2,259,000 " pământ producător de venit, uă bogăție de care se desface încet încet, din cauza cheltuelilor nesocotite și unei rele chibzuiri.

III.

To sir Alfred Telwell

London

București, 1875, ²/₁₄ Iunie.

Pall Mall Colton(*) S. W.

Iubite Alfred,

Mă întrebă cum trăesc în mijlocul căpcăunilor de Români, și aducându'ți aminte de nenorocitul Ovid îmi dică cu dânsul :

an mihi Barbaria vivendum semper in ista?
Ique Tomitana condar oportet humo?

și mă jălescă ca pe un perdut.

Este de mirare cum noi, cari suntem astă-dă cei mai îndrăsneți călători din lume, cum noi, cari explorăm pământul pînă la toate marginile lui, cum noi, cari cunoscem pe degete locuitorii Sudanului și p'ăi lacului N'yanza, suntem atât de rău informați despre țări și despre popore de cari avem un interes imediat, nu numai comercial, dăr chiar și politic?

(*) Clubul cel mai aristocratic, clubul partidului Tory.

În general credem că Românii sunt un popor inapoiat, aprópe sêlbatic, de un temperament imposibil, turburător, gâlcevitori, indomptabili, anevoiă de condus. Eróre mare! Nu am vëdut ómenî mîi blândi și supuși, mai apatici și mai piloși de cât dênși; aș puté dice chiar, că le-ar trebui nițel gaz oxidric la nas. Când auzi de vre-ură gâlcévă, de uă violență, de uă bătae, sêu de un omor; regulă generală: să nu cauți pe făptuitori sêu pe autori printre indigeni, căci nu'i găsesci. Românii es anevoe din apatia lor; dar, ca tóte corpurile înzestrate cu uă mare putere de inertié, porniți din loc, cu greú îi mai poți opri. Mulți îi cred leneși și slabi muncitori; adevêrul este că nu se pun voios la lucru; dér și când aú invins resistentă inertiéi, te minunezi de lucrarea ce póte face un Român într'ură ȓi. Bulgarul care trece aici de cel mai bun muncitor de pămênt, nu póte sâpa sêu secera într'ură ȓi nici pe jumétate cât póte un Român. Un Român sapă într'ură ȓi opt prăjinî pogonești de porumb, (33 are) și seceră cincî, pêně la sése clăi de grău.

Româncele sunt gracióse și plăcute. Aú ochi negri cari scapără scînteî de foc; uă căutătură care încăl-desce ca razele sórelui și pêtrunde ca uă sâgétă. Dér ca tóte meridionalele, iaú foc anevoe. Nu este rar să veđi ómenî îmbătrâniți în oftări de speranțe înșelate care se consolă de multe orî nenorociții dându'si aere de fericire. Cu tóte acestea, decă am crede căte se ȓic, casurile de cădere dinaintea unei toalete de bal, unei loje la operă, sêu unei călétorii la băi de mare, nu sunt rare. Bărbații cei bunî și blajini, nu prea

cercetază despre provenința bogatelor stofe în care se înfășoară frumoșele și elegantele lor soții.

Află dér, amice, că damele de aici poartă rochiile de atlas, de fay și de catifea epinglée, lipite de pulpe, ca pantalonii husarilor, grămădite mototol dindărăt, și cu códă de două coți, botine cu toc înalt de o schiopă, potcovite cu alamă; pălării numai cât podul palmei, legate pe creștetul cocului, și cadogane de uă oca aruncate pe spate; toate acestea aduse de poruncelă *assortis* de la cele mai renumite modiste din Paris. Nu crede dar când ți se spune că ele sunt îmbrăcate cu foi de viță și cu pene de cocoș.

Calésca de Viena cu cai unguresci, cu vizitiu cu cocardă, cu șireturi de fir la pălărie și la cusături, este supremul fericirii elegantelor. Este nobil și de bun ton ca uă damă să se învârtască pe șosea, cel puțin de două ori, de la havuz până la rondul cel mare, răsturnată pe un fund de mătase albastră, vînetă seú galbenă; apoi să se cobóre ca să'si tîrască nițel códa rochiei prin praf, încungiurată de trei patru eleganți, urmată pas cu pas de mândrul lacheu care'i duce manteluța de cinci dramuri pe braț. Și apoi, a casă... Dumneșeu scie cum trăesce. Veđi dar că departe de a fi sălbatice damele d'aici, sunt civilisate și încă prea civilisate.

În ceea ce se numesce lumea mare, fie-care casă își are séra de priimire, uă dată pe săptămână cel puțin. Salónele sunt bine mobilate, bine luminate și toaletele cu deoéebire bogate; însă, déca lipsesce vióra care să facă pe mosafiri să sară în cadență, serata

devine plictică. Se formază câte-va părechii prin colțuri, cele-lalte dame se așează pentru totă seara pe scaune și pe canapele, trambă, una lângă alta. Bărbații, tineri și bătrâni, se grămădesc într'ună cameră, unde, după câte-va minute de conversațiune, poți tăia fumul de tutun cu cuțitul, și după ce isprăvesc despre ale ploii și ale sórelui, se împartă prin prejurul a două trei mese de joc, urmăză cu ochii neclintiți cărțile cari cad din mânilor jucătorilor, și sfirșess prin a admira și critica ore întregi fără să li se urască.

Ast-fel serile sunt toate prinse, ba încă săptămâna nu are destule zile, căci unele sunt disputate. În serile multiple, ómenii de societate, cum se numesc, le cutreeră pe toate; dér când se apropie mezul nopții toate salónele se golesc în profitul unui singur, cel mai decorat și mai luminat din toate, căci într'ensul tot-dé-una este cadril, valz, polca, supeu și cotilion. Stăpâna casei sveltă, alertă, graciósă și plină de prevenințe pentru toții invitații, reușese a ține lumea în bună petrecere până la trei și patru despre ziua. Deosebit de primirile ordinare, mai sunt baluri mari la vilă și la oraș; apoi revelionu ile de la anul nou, lăsata-de-sec, zilele de nascere și onomastice ale boerului ș'ale cucónei etc. Atunci porțile curții se închid, și nici unul din invitați nu mai póte părăsi balul înainte de a doua-zi, opt ore, când li se mai dă un mic ospet.

De și orașul este foarte întins, dér nu știu cum se face că pretutindenți întâlnesc aceeași lume. Viéta aici e pe față, nimic nu rămâne necunoscut, și cu toate

acestea domnesce cea mai mare libertate de acțiune. Lasă lumea să latre, că te lasă să faci ce vrei.

Véra, lumea mare, damele mai ales, plăcă în străinătate, la Ems, la Spa, la Vichy, la Carlsbad, etc. Se așteptă cu nerăbdare și cu neodihnă luna lui Maiu, ca să meargă să se îmbăeze. Mă opresc aci, cum ȳice povestea vorbi italianului :

ho spesse volte piu d'una lingua in bocca.

După recensemântul din anul 1859, populațiunea Principatului Român s'ar urca d'abia la :

3,864,848 de suflete $\left\{ \begin{array}{l} 2,400,952 \text{ dincoci de Milcov.} \\ 1,463,996 \text{ dincolo de Milcov.} \end{array} \right.$

Din care $\left\{ \begin{array}{l} 1,995,861 \text{ bărbați.} \\ 1,868,987 \text{ femei.} \end{array} \right.$

Clasați pe religiuni sunt :

3,652,968 Creștini ortodoxi de ritul Oriental.

100,880 Creștini de diferite rituri.

109,000 Israeliti.

2,000 Mahometani.

Însă cei mai mulți din scriitori cari s'aũ ocupat cu cercetări și cu lucrări statistice, arată uã populațiune mult mai mare. Unii merg până a ȳice că trece de cinci milioane. Eũ, de și sunt dispus a crede că recensemântul din 1859 este greșit în minus, nu pot fi autorisat de nimic a supune că cifra populațiunei să pótã trece mult peste patru milioane. Cercetările asupra emigrațiunilor plugarilor Români peste Dunăre și asupra cãrților stãrii civile, fac a crede că, deca

de câți-va ani populațiune se mănține la același nivel, este numai prin mișcarea populațiunilor de peste hotar, prin emigrațiunile din afară.

Pe tot anul intră în Romania . . .	105,000	streini
din cari es numai 80,000	80,000	"
er cei-l-alti.	25,000	"

rămân în țără și numai prin ei se mănține nivelul populațiunei.

Dintr'acești 25,000 străini, ca la 8,000 sunt Unguri și Români din Austria, vre- 2,000 de diferite naționalități occidentale, Germani cei mai mulți, și 15,000 sunt Israeliți alungați din Ungaria din Galitia și din Polonia.

De și împrejurările politice, precum și prejudețele și fanatismul religios al ovreilor, fac ca uă constatare esactă a populațiunei ovreesce să fie foarte anevoe și chiar imposibil, dar nu pôte fi îndoelă că astă-dî numărul lor trece peste 400,000 suflete, fără a tăgădui sporirea continuă din an în an prin nasceri și mai ales prin sosiri noui.

Dér, aproposito de ovrei, am primit o scrisóre de la vëru-meu Pady. Sciî că se însoră și trece din fellow al universității de Oxfort, paroh la biserica de la Truro, uă cură de uă mie lire, plus casă și grădină. În scrisórea prin care îmi face cunoscută acéstă plăcută scire, se crede dator, în calitatea sa cea nouă de împăciuator al omenirei, să'mi dea să citesc cincî lungi pagine de bociri și de tânguirî asupra nenorocirilor Israeliților. Ai crede că cruđimile la cari Faroniî supuneaû pe acest păcãtos nãm, erau nimica pe

lângă ale Românilor. Cetind scrisoarea lui, ai crede că aici li se scóte dinții și măselile, mai rău de cum le făcea bunul nostru Rege John; că sunt jăfuiți, precum îi jăfuia Henric III; că sunt jupuiți și spintecați ca în timpul lui Richard; că în fine îi ard, ca în Spania și în Francia, în timpul lui Carol VI. După dânsul Bucurescii și Iașii merită să fie tratate ca Ierichonul și Laisul, și că Românii ar trebui risipiți și spulberați ca semințiile Samariei și Sichemei.

Nimic din toate acestea. Ovreii nu sunt nici goniți, nici jăfuiți, nici insultați, nici bătuți, nici tăiați în bucăți; din contra, pot dice că ei trăesc aici mai bine de cât în oricare altă țară. Dovada cea mai bună este că se înmulțesc, se îmbogățesc, și că nu se duc din Rumânia.

Aci e locul să dic împreună cu Metastas :

Chi sta bene non si muove.

Nu numai că nu se duc, dér vin, vin mereu cu duiumul, ca ua undă, din țările acelea a căror guverne se dau de protectorii lor, și unde se vede că nu prea pot trăi, de vreme ce fug d'acolo.

Să nu se mai îngrijescă Europa și America, nici vărul Pady de sórta ovreilor din Rumânia. Sunt toți în pěr; nu lipsesce séra și diminéța nici unul la apelul nominal; sunt sănătoși, mai sănătoși de cât Românii. pentru că se hrănesc mai bine, au locuințe mai bune și pentru că meseriile la cari se aplică nu sunt așa de ostenitoare ca acele îmbrăcișate de Români; mortalitatea este mai mică și nascerile mai númeroase de cât

la Români. Se poate dice că trăesc ca în sinul lui Abraam' Vin aici săraci lipiți, și în câți-va ani se imbogățesc. Tótă bogăția este în mâna lor. Arendașul, plugarul și meseriașul Român, a ajuns a munci numai și numai ca să sporască capitalul bănesc al ovreilor. Adevărul este că nu prea sunt iubiți; dér aș voi să'mi arate vărul Pady uă țără în lume, fără a escepta pe Anglia, unde acest nēm să se fi bucurat de uă mare stimă și de uă mai pronunțată afecțiune? Óre cuvintele *juif*, *judeu*, *jud*, *iaudi*, *iuden* au uă accepțiune mai favorabilă și mai puțin ireverențiosă de cât dicerea *jidán*?

„— Ce ați dice óre dumnévóstră, mă întreba uă dată un Român, déca în iubita vóstră Anglie, atât de civilisată și de desbrăcată de prejudețe, unde toleranța religiósă, politică, filosofică și chiar cea socială, au ajuns la culme; ce ați dice, déca v'ați pomeni în câți-va ani cu cincî milióne de ovrei, de unde nu aveți decât 46,000, adică, ca în loc de a avea 1¹/₄ la mie, ați avea 150 la mie? ce ați dice, când cu chipul acesta, a șésea parte a populațiunei vóstre ar aparține unei patrie străine? Ce ați dice când numărul acestui nēm, care nu vorbesce nici limba vóstră, nu are obiceiurile vóstre, nici sentimentele, nici aspirațiunile vóstre; care nu are nici legături de ginte, nici de religiune, nici de istorie cu voi; care, fără cea mai mică afecțiune, fără nici uă umbră de devotament pentru patria vóstră, ar cresce pe tot anul cu 3 séu 400,000 suflete? Ce ați dice când ași adăoga că acești venetici vă desprețuesc limba, obiceiurile,

naționalitatea; că ei se consideră aparținând unei națiuni vecine, de care, cu cuvânt său fără cuvânt, vă temeți; ale cărei idei și tendințe, manifestate pe față și în toate ocaziunile, v'au fost și vă sunt ostile? Un nem care, în cas de vre-un conflict național, ar deveni ante-garda cuceririi? Ce ați dice când ați avea o asemenea populațiune, care, în or-ce cas de dificultăți politice său sociale, recurge la străini, și provocă intervenirea lor în afacerile vóstre; ómenī fanatici, superstitioși, intoleranți și rău voitori, care prin tendințele, prin obiceiurile și prin aspirațiunile lor, devin samsarii și propagatorii tuturor corupțiunilor? Mai adaogă încă că acești ómenī, esercitând numai profesiunile care le permite să pótă consuma, fără a produce, care caută să trăiescă pe spinarea și munca bravilor englesi, prin tot felul de tentațiuni și șarlatanii? Te întreb, încă uă dată, ce ați dice voi de acele cinci milióne de jidani, când ele ar amenința să devină dece milióne peste dece ani? Ce ar dice mai cu sémă ómenī de stat, umanitarii și clergimani vóstri, despre uă asemenea spăimântătoare invasiune?"

Îți mărturisesc că nu am găsit cuvinte cu cari să răspund, dar am scris vărului Pady și aștept să'mi trimită argumente.

Îmulțirea Ovreilor în România este atât de înverdată, încât nu este trebuință a recurge nici la condicile stării civile, nici la recensiuinī. Nu avem decât să trecem printr'același oraș său mahala, la interval de un an său duoi, spre a vedea cum se întind ca pecinginea din ȕi în ȕi; cum, pe acolo pe unde, cu

un an mai înainte, nu se pomenea de ovreii, prevăliile românesce au fost înlocuite cu dughene ovreiesce pline de marfă proastă și mincinosă; cum prin acele locuri nu mai poate trece creștinii fără a fi insultați de copiii ovreilor; cum își fac rugăciunile religioase în mijlocul stradei, oprind circulațiunea; cum totă ovreimea aruncă trecătorilor creștini căutături fiorose.

Dinaintea acestei coplesiri, Românii speriați stau înmărmuriți și resemnați; totă apărarea lor se mărginesce în a nu le acorda drepturi politice. Eu mă întreb deca, în locul Românilor, noi Englesii wigs și tory, radicali și fenian, catolici și protestanți, patrioți și cosmopoliți, am concede la pretențiunile lor de a fi primari, alegători, deputați și lordi?

Dău? mai că nu așa crede.

Trebue să'ți spun însă că Românii fac uă mare distincțiune între ovreii Spanioli și ovreii numiți Nemți și Lehi; nu se tem de cei d'ânteiu pentru că nu sunt prea numeroși și pentru că obiceiurile și tendințele lor difer de a celor-l-alți, al căror număr sporesce pe tot anul.

Populațiunea indigenă se împarte în :

684,168	familii de	plugari,
45,315	"	artisan,
30,417	"	neguțatori,
25,000	"	funcționari,
10,000	"	preoți,
6,000	"	profesori și învățători,
300	"	medici,
320	"	avocați,

De report. 801,520

Report	801,520		
	200	"	môșe,
	150	"	hirurgî,
	95	"	farmaciști,
	74	"	senatori,
	153	"	deputați.

802,192 familii plus 9,000 călugări și călugărițe
peste tot aprópe de 4,020,000 suflete.

Deosebit de acestea, mai sunt Români :

În Basarabia rusescă	500,000	suflete.
" Transilvania	2,115,000	"
" Bucovina	513,000	"
" Banat	1,200,000	"
" { Macedonia }	500,000	"
" { Epir }		"

Aprópe de 9,000,000 de Români. Sunt autori cari fac numărul lor la 11,000,000. Ei au dreptate, deca-
țin sémă de Români de pe malul drept al Dunărei,
din Sêrbia și Bulgaria, unde trec necontentit, fiind-că
găsesc pământ mai eftin și imposite mai ușóre, pre-
cum și de cei din comitatele Unguresci.

Români sunt poporul cel mai frugal ce am vëdut.
Un muncitor care sapă tótă ziua de dimineța pêne
séra, se hrănesce cu legume ferte în apă cu doă fire
de cépă și cu uă bucată de mămăligă uscată. Indieni
și Arabi nu sunt mai sobri decât dênșii. Acei cari
cad la patima beției nu pot resista mai mult decât
patru sêu cincî ani. Clima nu comportă uă măncare
mai substanțiale, nici bëuturi prea tari. Cred însă că
clasele muncitoare ar avea trebuință de uă hrană mai
substanțiale; sănătatea și temperamentul lor s'ar re-

simte în bine. Biserica le impune aproape 200 de zile de post pe an, în care nu li se interzice numai carnea, dar și laptele, untul, ouăle și chiar peșcele.

În anul 1871 s'a consumat în tot Principatul Român :

149,000 boi, vaci și bivoli,
 9,500 viței,
 78,000 oi, berbeci, capre și țapi,
 282,000 miei,
 61,000 porci.

După starea de inferioritate a vitelor, nu se poate socoti mai mult de 30 pînă la 40,000,000 kilograme, (*) cel mult 8 sau 10 kilograme de carne de fic-care om, (**) și de vom ține seamă că cea mai multă carne se consumă la orașe, putem dice cu certitudine că plugarul nu consumă nici doă-deci de kilograme de carne de familie. Cu câți-va ani înainte, tot țărănul avea, duminica cel puțin, oia cu găina la foc și porcul gras la crăciun; astăzi-impositele prea grele pentru dînsul nu'i mai permit să hrănescă puiul de găină, nici porcul pentru dînsul și pentru copiii lui, ci este silit să'l ducă la tîrg, căci perceptorul îl așteaptă acasă cu putere de execuție.

O să ți se pară straniu când ți-oii spune că poporul pe care îl crezi sîlbatec și barbar, eu îl consider, în generalitatea lui, de uă potrivă cu popóarele cele mai deștepte și mai luminate din câte am vădut. Este adevărat că Româniî nu au dat pînă acum lumei

(*) 600,000 pînă la 800,000 cîntare seú 66,000,000 pînă la 88,000,000 funți.

(**) 16 seú 20 de funți.

un om de geniu, nu s'aŭ distins prin vre un cap-d'operă, s'eu cu vre-o descoperire în arte, în sciințe, s'eu în meșteșuguri; este adevărat asemenea că ei nu aŭ răsunit în lume numele vre unui învățat s'eu vre unui filosof, că nu aŭ încă adevărați docti, ființe de acelea cari consacră tótă viața lor unui studiū arid, împingēnd cercetările și investigațiunile pēnē la cele mai din urmă limite; dér acēsta urmēză să fie atribuită circumstanței că sunt un popor cu totul nou în viața intelectuale; că sunt puținī ani de când aŭ început a urma universitățile și scōlele speciale ale Europei; în fine că de scurt timp aŭ început a avea scolī regulate. În general, sunt fōrte inteliginți. Rar poți găsi între dēnșii, fie în orașe, fie la sate, ceea ce se numesce un idiot, un stupid, un imbecil s'eu un prost.

Cretini nu esistă între Romāni; de și aŭ gușati pe văile Rucărului și ale riului Dōmnei, dér aceștia nu pot fi comparați cu cretinii din Valais și din Aost. Gușatii din Muscel își cantă fōrte bine singuri de afaceri și de daraveri. Glasul le este alterat, dér spiritul lor este liber.

În conversațiune și la petreceri, Romāni sunt deștepti și plăcuți. Cu puțină învățatură devin fōrte bunī advocați; escelēză în medicină și chirurgiă. Fără a voi să'i compar în sciință cu medicii și cu chirurgii cei mari ai Europei, îndrāsnesc a dice că le pot ține pept în diagnosă și în operări din cele mai dificile și mai delicate. Acei cari s'aŭ dat la studiile ingineriei aŭ reușit fōrte bine și mulți dintr'ēnșii sunt

căutați de concesionari și de întreprinzători de lucrări de drumuri de fer, de porturi și de canaluri de uă potrivă cu inginerii experimentați aduși din Francia și din Anglia.

În general Românii au uă mare înlesnire la vorbă. În Camera lor am audīt oratori cari ar face onóre parlamentelor celor mai vechi. Cât pentru poporul de jos, o mai repet, nu cunosc țeran plugar mai deștept și mai lipsit de prejudețe ca țeranul Român. Presiunile, jăfuirile și maltratările prin cari au trecut și trece nu au putut să'l prostescă; și déca civilisațiunea s'ar cântări dupe cătimea de inteligință respândită asupra poporului întreg, nu ași sta la înduoelă a proclama pe Români unul din popórele cele mai înaintate ale Europei.

IV.

Doctorului Murton Esq.

Devon

Bucurescă, ⁴/₁₆ August 1875.

Eddystone Lighthouse.

Iubite Doctore,

Mă întrebă dacă am întâlnit p'aici pe bolnavul dumitale de la Băile de la Elgoland; în adevăr am adesea această norocire; el de și din provincie dar vine foarte des în Bucurescă unde se află chiar acum; locuesce într'un otel cu mine; îl întâlnesc mai în toate zilele în sala de mâncare. Ne salutăm dar într'atât se mărginesc relațiunile noastre. Trebuie să ști că acest domn este uă persoană importantă, unul din deputații cei mai influenți ai majorității, urechia cabinetului cum am dice; glasul său puternic acopere discuțiunile și face să înceteze sgomotul: Când strigă el: *jos copii!* toți deputații majorității cadă la pământ, și când sbiară uă dată: *sus copii!* toți se scólă ca un singur om. Ministrul nu pôte fără el. Este nedes-părțit de amicul său Baronul de Fluman cu care îl vedeam la Otelul Turnul și Elephantul când eram la

Copenhaga. Acest Baron dupe cum am înțeles este un umanitar mare; a căruî vis favorit este de a face ca această țară să se civilizeze și să se îmbogățescă într'ună clipă. El esplica deputaților din majoritate teoria: cum se împace interesele generale ale Statului Român cu interesele sale particulare, fără paguba nimenuî și în câștigul tuturilor; și pentru această invențiune nu cere decât un mic comision.

Nenorocire însă că are un antagonist, un concurent în marele financiar Gheșefstein care propune unificarea tuturilor datoriilor publice și private. „Aveți fel de fel de datorii, dicea el mai deunăzi, la un din mesele de la Broft, unde se adună mai mulți ómenî politici: aveți datoria Stern, datoria Oppenheim, podurile de fer, linia Giurgiu, domaniale, renta &&., fie-care datorie cu deosebit tip, aveți de 6, de 7, 8, 9 și chiar de 10 0/0 pe an datorii pentru serviciul cărora bugetul a ajuns să fie încărcat cu aprópe 50 de milióne pe fie-care an. Nu ar fi óre mult mai frumos să aveți uă singură datorie consolidată și limpede, nu ar fi mai demn să aveți un singur tip, nu ar fi uă ade-vărată glorie să vedeți în tóte diminetiile în diarele financiare cuvintele: aséră renta Română s'a inchis eu 52 cu 55 sau chiar cu 50 și înscriind datoria într'ună singură carte mare a datoriei statului; ați scăpa de uă mie de încurcături? Pentru acest serviciu eû nu v'ași cere decât un mic comision de 20/0 cu uă juisantă de duoë séu trei luni.“

— Nu înțeleg, răspunde unul din convivi, nu înțeleg care ar fi avantagiul unei asemenea operațiuni.

Am spori capitalul și atâta tot. În loc de uă datorie de 500 de milióne, am avea una de 1000 de milióne, séu de un miliard, și în loc de a avea nisce datorii cari, prin amortisare, aű să înceteze una câte una la 1876, la 1880, la 1886, la 1890 seű la 1891, am avea uă datorie de duoě orĩ mai mare și care nu s'ar stinge nici uă dată. Eű numai atunci aű înțelege uă conversiune, când Statul ar găsi a se imprumuta cu uă doběndă mai eftină, cum s'a făcut și în alte țeri; adică când Statul ar plăti serviciul anual al datoriei publice 40 séu 45 de milióne, în loc de 50 de milióne, rămăindu'ĩ câte-va milióne pentru cumpărare de rentă cu care s'ar micșora datoria. Conversiunile numai atunci sunt bune, când este pletoră de bani, iar nu când banii sunt rari și scumpi.

— Așa este, respunse capitalistul, dér dumnéta nu ții sémă de lustrul ce s'ar da creditului Român în Europa și de considerațiunea ce ar câștiga în lumea financiară.

— Nu'ți mai bate capul cu dumnélui, strigară în cor cei-lalți óspeți, este un om ruginit. Dér spune-ne, cređi că ar rămâne un beneficiű dintr'acéstă transformațiune pentru grupul fundator, și la cât cređi că s'ar urca participarea fie-căruia din noi?

— Daca tréba va fi bine condusă, respunse financiarul, trebue să lase cel puțin 1 0/0 de repărțit, ceea ce revine cam la opt séu noă milióne.

Conviviű se uitară unul la altul, se sculară, și formați în grupuri, șoptiră încet, ast-fel ca să nu se pótă aűdi ce vorbeau. Tot ce pot spune este că nu vorbeau romănesce.

La uă altă măsă, un domn gros cu favorite albe lungi pănă la brâu, arăta unui alt grup de óspeți, cum, măsurând din întēmplare marea în lung, în larg și în adēncime, a descoperit că nimic mai lesne de cât a transporta Odesa, Trebizonda și Constantino-polea, la Ibrianu, trăgēndu-le ca pe rotile. Cu un craion de aur în mână, pe un petic de hârtie, le demonstra, precum doē și cu doē fac patrū, că lucrul se póte face numai cu un vot al camerei și cu 100 de miľ de acțiuni de câte doē-deci lire, garanție 8 0/0 și amortisare indestulătoare. În fine le dovedea că ar resulta peste dece milióne a se repărți între tovarēși și aprobatori, deosebit de avantajiele ce ar presenta cestiunea de civilisațiune, de progres și de glorie pentru țēră și pentru guvern.

— Dér nu cređi dumnéta, domnule, di-se unul, că, în loc de a aduce pe Odesani pe Trapezondiani, și pe Tarigrădeni la Ibrianu, ar fi mai lesne și mai cu minte să căutăm a face mai multe înlesniri comerciului porturilor nóstre după Dunăre. Să căutăm să facem din Turnu-Severin, din Giurgiu, din Galați, nisce intreprimate ale Europei și ale Orientului, desființând vămile pe mărfuri și pe produse.

Cei cari ascultaseră cu mai multă atențiune și cari se convinseseră de eficacitatea lucrului, de necesitatea politică ce le impunea pozițiunea geografică și patriotismul lor cel luminat, se sculară toți ca un singur om, spre a se duce să vorbescă la locurile competente în favorul măreței și patrioticii ideĩ de port la Ibrianu. Rămaseră impetriți când un domn de la

ună altă masă care ascultase totă conversațiunea, se apropie de grup, și le șopti la urechiă că ar fi prea târziu; căci împrejurările politice cer să se dea ună altă direcțiune spiritelor.

— Să cercetăm deca nu ar fi ună combinațiune mai bună, deca nu ar fi mai politic să le transportăm toate la Custenge.

— Bravo! strigară cu toții. Vedî asta idee!

La Grand-Hôtel Brofft fie-care mescioră de patru tacâmuri, își are specialitatea sa.

Dér de câte-va zile totă atențiunea este ținută asupra unei mese cu cinci tacâmuri, unde a apărut un om cu adevărat straordinar, un om de o mare concepțiune. Spiritul său coprinde, într'ună singură dătătură de novod, toate operațiunile economice, sociale și financiare ale unui Stat. Vestiții Godillot, Strusberg, Ambron, nu'i ajung nici la glesnă. El cere un forte mic comision; se îndatorază să găsească, trei zile după ratificarea Camerei, ună Companie care să ia asupra'i toți munții cu sare, exploatare, consumațiune și esport, cu un mic adaos la gabelă. Priimesce să se însărcinese cu vămile, import și esport; făgăduesce să aplice sistemul de regie la pescări și stuhării, la moșiile Statului cu păduri și cu gerenți cu tot; timbrul și înregistrările; postele și telegrafele; în fine făgăduesce să ia asupra'i toate dările directe și indirecte cu Visterie cu tot, oferind chiar un spor de 5 0/0 pentru termen de 99 de ani. Pentru acest sfîrșit se obligă a depune și cautiune de un milion.

— Și de ce nu, mă rog, — dicea el unui depu-

tat, om cu mare greutate în partidul democratico-liberalo-conservatoro-dinastic, der care tot mai avea ore-carî nedomiriri, și îi făcea nisce mici obiecțiuni, — de ce nu? N'ai vădut dumnéta cum compania Indiilor a stăpânit atâta mari de anî uă sută doă-deci de milióne de suflete pe care i-a îmbogățit și i-a procopsit? nu sciî cum Genovesiî, un pumn de negustorî, fără arme, fără nimic, aû stăpânit atâta vreme, numai prin comptoare, Marea-Ioniană, Archipelagul și Marea-Négră?

Și mai adăoga :

— Dar fără a merge așa de departe, să ne oprim la oțcupciiî francesi, așa numiți fermieri generali. Ce erau ei, mă rog, alt de cât, pe un picior mai restrîns, ceea ce propun eu astădî pe uă scară mai întinsă, — uă instituțiune de ordine și de conservare în cel mai mare grad, uă instituțiune eminaminte dinastică? Dovédă că a trebuit să viă anarchistî, pantalonari, antidinastici, republicani ca s'o dărâme! aû dat'o jos, pentru că alt-fel nu ar fi putut să isbutéscă să restórne dinastia și tronul Burbonilor. Dumneavóstră ați inaugurat un regim nuou, trebuie să'i dați base bune, să'i puneți proptelele pe care să se rađime, trebuie într'un cuvênt să căutați să aveți pe tótă lumea în mână, căci alt-fel cădeți de vë rupeți nasul.

— Dar, domnule, mi se pare că suma de 5 0/0, adică 4 1/2 milióne pe an, ar fi un folos neînsemnat pentru un privilegiu atât de lung, un véc întreg!

La acéstă observațiune, unul din óspeți, sculân-

du-se indignat, diise marelui om care se gătea să'l facă să înţeleagă :

— Lasă, domnule, nu'i mai răspunde. El nu înţelege asemenea operaţiuni, şi n'o să pricépă nicăuă-dată calculele intereselor compuse, şi cum Statul beneficiază cu 616 milioane în timpul concesiunei.

Toţi cei-alţi sculându-se de la mesă încântaţi şi pătrunşi de veritatea espunerilor, se sfătuiră între dênşii câte-va minute într'un colţ, apoi plecară să lucreze la realizarea planului propus şi la întărirea tronului.

Fericită ţeră! Pe tótă ziua sosesc industrialî, concesionari şi capitalisti aducându'i canaluri, irigaţiuni, distribuţiuni de ape, fântâni, luminări, drumuri de fer în drépta şi în stânga, în sus şi în jos, pavele, bănci şi parabănci. Cu uă asemenea afluiţă de generoşi făcători de bine, România, trecând din concesiuni în concesiuni nu póte decât să devia în curënd un adevërat Eldorado, prin mijlocul căruia, în loc de Dâmboviţă, să curgă Pactolul cu tóte bogăţiile lumei. Acest riū daurit adăpând pe setoşii guvernamentalî de astăđi şi de mâne, ordinea morale şi materiale va continua să domnescă în România!

Pe lângă aceşti argonauţi ai civilisaţiunei, sbênăiesc ca pe lângă un roiū, uă mulţime de trântori ovreeaşi, trântori coconaşi, trântori samsaraşi şi gheşteţaraşi, cari es pe tótă ziua la lumină, ca ciupercile pe gunoiū.

România este pământul făgăduinţei. Cea ce se povestesc în uă miă şi una de nopţi, aici este o curată realitate.

Era, mai acu două ani, un biet ovreiū soios și sdrențuros, care vindea locatarilor otelului jilete de flanelă, cașneurī și tutun turcesc. Ne povestea adesea cum Krachul de la Viena îi înghițiise miliónele, nu mai cat te ștergi la ochi, și cum venise să le caute în Bucuresci, dupe povēta unui amic, care i-a indicat România ca uă țēră nouă, lesne de sploatat, uă țēră pe care gheșeftarii 'și-au pus de mult ochiu, unde își aședă tabēra și își întind lațiī. Închipuesce'ți mirarea mea când, mai de unădi, întêlnesc pe jupân Buhor al meu într'un echipagiū strălucit, frisat și pomădat. Îndată ce m'a dărit, s'a dat jos din droscă și 'mī-a dat mâna cu un aer de protecțiune. 'Mī-a povestit dificultățile și vicisitudinile prin cari a trecut ca s'ajungă unde este astădi; 'mī-a spus cum a alergat mai multe luni cu limba scósă dupe uă concesiune de furniturī pentru armată; cum făcea zimble când vedea cum îndrăsnețiī concurenți cari luaū la licitație pari de ulm, pene de cocoș, fasole, morcovī, cisme etc., cu trei-deci și patru-deci la sută mai jos decât ar fi putut el să și le procure, și cum, cu toate acestea o scoteau la capēt, și cum realisaū beneficie însemnate. 'Mī-a povestit cum într'ua di, aflându-se la cărciumă cu un alt ovreiū căruea, spunēdu'i că îi este compatriot și cam rudă cu renumitul Strul, s'a pomenit că il ia și'l duce de'l recomandă la un protector puternic. — A doa di, o minune! lua prin licitație mai toate furniturile. De unde să'i dea în gând mai înainte că mucavaua póte înlocui cu avantagiū talpa și tocurile de cisme, și că

bravilor caî aî armatei Române le place cu deosebire fânul muced şi orzul încolţit. În duoë taliî s'a împiorogât. Acu are buroû în otelul Brofft, centrul afacerilor celor mari. Trăesce ca un bancher; ţine apartament în strada mare, caretă, droşcă şi sanie, diua şi nóptea; se pórtă galant, viéta i-a devenit lesne şi plăcută. Diminéta nu se scóală înainte de dece; îşi bea caféua în aşternut pe tavă de argint. Toaleta şi duoë trei visite intime îi ocupă cel puţin uă oră, duoë; dejună în tóte dîilele cu trei patru amici, tineri de modă. Între orele duoë şi trei, acei amici îl părăsesc, se duc pe la biurourile lor respective, căci sunt mai toţi în slujbă, atunci îi remâne timpul d'aşî regula socotelile dîlei şi d'aşî face corespundinţa. Pe la cincî îşi regăsescce tovarăşii, face uă plimbare la şosea când timpul este frumos, un wist séu un mic stos când ploă pêne la vremea mesei. Véra pe lună, la Bănésa, la Ferestreû, la Circ, la Raşca, séu la Patzak; iérna, la teatru; dupe aceea, supeû cu lăutrî şi chef. Pe la duoë, pe la trei despre di, intră, se culcă şi adórme ca un fericit. A dua dî el învêrtesce aceeaşi rôtă a vieţei.

Mai acu un an un biet om, nu sciû de era bét, nu sciû de era ostenit, adormise pe uă laviţă în grădina publică; când, éta că trece norocul, nalt, mare şi chipeş.

— Ce faci acolo? îl întreabă norocul, trântindu'î uă botfortă în şale.

— Dorm, îi răspunde omul cu un accent străin.

— Sprehenzi Daici? îl întreabă norocul cu blândeţe.

— Ia, Ecțelenț, răspunde némțul scărpinându-se în cap.

— Din ce parte a Daicîlandei? îl întrebă norocul, tot pe nemțesca alésă.

— Von Magdeburg, Ecțelenț; am fost cu Moltke la Wert, la Sedan și la Paris; era să fiu sergent deca sciam carte.

— Ce meșteșug ai?

— Nu am nici un meșteșug, Ecțelenț.

— Cum trăesci fără meșteșug?

— Fórte bine, Ecțelenț! Taiu lemne pe la boeri.

— Va să dică, ești forestier! Vino dupe mine, slugă bună și credincioasă! Peste puține ai fost, peste multe te voi pune.

Astă-dî bietul om, care nu scia ce să'si facă capului, are léfă bună, bere de ajuns, ba și-a procopsit și rudele.

Norocul! N'ai dice că s'a întors pe dos timpîi lui Arun-el-Rașid.

Dar câte și mai câte minuni d'astea :

Duoî tintilomî, cari nu aveau cu ce să'si cumpere uă cravată și trăiau din mici espediente, s'a u alăturat mai astă véră pe lângă uă concesiune mănósă. În câte-va săptămâni m'am pomenit cu dênșii cu buzunarele pline de lire. Le-a venit câte duoë miî partea fie-căruia. Ce'i drept, au și muncit! afacerea a fost condusă cu un talent și cu uă inteligință cari le fac cel mai mare onor. Patria póte fi mândră de asemenea fiî.

La început, grupul erau numai de trei, dér în urmă s'a complectat cu alți patru tovarêși, și s'a u făcut șapte :

Şapte fraţi,
Pe pungă încălecaţi;

toţi ómenî cu influinţă şi cu trecere. Aū luat şapte birji ş'aū alergat şapte săptămâni. Iată cum aū procedat: Mai întaiū aū dresat uă listă lungă, tot de ómenî aleşi, pe care 'i-aū împărţit în căprări tot de câte şapte; după aceea aū cāntărit consciinţele după datinele statistice ce aveau, plus comisionul, plus importanţa ipochimenului, după relaţiile sële în societate, după influinţa sa în sus şi în jos, după agerimea condeiului ş'a limbei sële, nici chiar capacitatea musculară nu a fost neglijată.

Campania a fost bine condusă, şi succesul a fost strălucit.

Acum eroii béu şi chiuesc în sănătatea Regelui Bacciş!

Precum după uă bătălie luptătorii 'şi povestec uniū altora cu fală capcanele în cari aū făcut să cadă inamicul, marşurile şi contra-marşurile, imbuscadele şi stratagemele prin cari 'şi-aū asigurat biruinţa, asemenea şi eroii noştri povestesc cu îngâmfare cum s'aū tras pe sfóră uniū pe alţii, cum aū reuşit a da mai puţin ca să le rămâiă mai mult, căci tocmea fusese cu toptanul, cu ghiotura saū *à forfait*. În fine, tot între chiămaţi se istorisea cum un cavaler, indignat de modicitatea recompensei, în loc să bage fēnul în cisme, l'a consacrat bătrānei sale achenee.

A duoa di după regularisirea afacerei şi împărţirea recompenselor oneste, premiaţiū aū pornit toţi cu toţi într'ua veselii şi s'aū dus să'si goléscă pungile la

băi. Acum se întorc unul câte unul din capitalele Europei, spălați și scuturați.

Au petrecut împărătesce la Café Anglais, la New-weld și la Cremorn, și intră în țară cu garderóbele renouite după cele din urmă mode, aprovisionați pentru mai mulți ani cu cămăși, cu cravate, cu gulere, pomadă, coldcream și velutină.

Acum îi găseci érašī adunați în grupe împrejurul mesciórelor lui Brofft, așteptând cu nerăbdare nouă ocaziuni spre a da doveđi și mai strălucite de sciință și de patriotism.

— Așa se face și în Anglia! îmi dicea un deputat. Pentru fie-care concesiune figurează în condicele companiilor, sute de miľ de lire sub titlul de *parliamentary expenses* (cheltueli parlamentare).

A trebuit să'ī esplic ce sunt acele cheltueli, să'ī spui că în Anglia nu se dă nici subvențiunī, nici garanțiī de către Stat; că fie-care, particular seú companiă, póte să facă or ce speculă, de unde și pêne unde îi place; că o póte exploata în folosul și risicul seú; însă cu óre-carī condițiunī, carī nu sunt tot-dé-una lesne de îndeplinit, din cauza marilor cheltueli ce necesită. Fără îndeplinirea acelor condițiunī, Parlamentul nu póte da încuviințarea sa. Misiunea parlamentului se mărginesce numai în cercetarea acelor condițiunī.

Ele sunt :

A nu atinge dreptul de proprietate a niměnuī;

A nu jieni interese seú drepturi căstigate;

A nu împedica circulațiunea pe strade, pe șosele, nici pe drumurile de fer esistente.

Acel care cere încuviințarea Parlamentului, nu este destul să se înfățișeze numai cu planuri bine studiate și bine desemnate; îi mai trebuie să producă consimțământul tuturilor comunelor interesate, consimțământul tuturilor proprietarul de pământ său de case pe unde are să trecă; să dovedască, prin acte autentice, că s'a înțeles cu toți interesații asupra modului și precifului espropriațiunei; să arăte că toate sunt desbătute, hotărâte și contractate. Cheltuelile pentru dobândirea acestor acte și contracte, sunt une-ori foarte mari; și fiind-că sunt necesarii înainte chiar de a se cere, și înainte de a se dobândi consimțământul Parlamentului, se numesc cheltueli parlamentare; iar nu pentru că ele servesc la cumpărarea consciințelor.

Déca un membru al camerei Comunelor său al camerei Lordilor ar avé nenorocirea să-și vîndă votul, și acesta ar ajunge la auzul Reginei, său al Lordului cancelar, acel om ar merge drept la Millebank, de ar fi măcar de șapte palme în frunte. Guvernul care ar avé imprudința a nu lua măsuri în contra unei asemenea corupțiuni, s'ar găsi în facia unui parlament care l-ar confunda cu culpabilul, și în fața unui popor care i-ar arunca atâta noroiu în cât totă apa din Tamisa nu 'l-ar puté spēla.

Lucrurile cari se petrec aici sunt așa de straordinare, încât bieții Români au ajuns a nu se mai mira de nimic; absolut nimic nu le mai face impresiune. Uă afacere care în orî-ce țără ar fi un scandal

public, aici trece, pot dice fără esagerațiune, nebăgată în sémă. Puțină vorbă, câte-va articole în diare, dar nimic mai mult. Lucrurile merg așa de iute, în cât n'apucă să se isprăvescă una, și vine pe tapet alta și mai grósă. Cea din urmă înecă și face să se uite predecesóarele ei.

V.

To Eduard Barrington Esq.

Boxburghe.

34. New. Cumberland Street.

Bucuresci, 14 Noembre, 1875.

Scumpe amice,

Uă scrisóre, pornită din orî-ce punct al Angliei, sosesc în Bucuresci în cinci zile. A ta, din septem-bre, a călătorit şapte-deci şi cinci de zile pêne să ajungă în mările portarului meu. Causa întârzierei a fost că în loc să scrii pe plic, cum trebuia :

Bucarest

Roumanie,

séu scurt :

Bucarest,

ai scris :

Boukhares

Turkey.

Cu asemenea inscripţiune, bietul plic a trebuit să mă caute mai întâi la Bukhara, în Turkestan; de acolo

să se întorcă la General Post-office din Londra împodobită cu fel de fel de timbre și de notițe negative, și de aci pe urmă să'și ia drumul spre mine.

Bucuresciu, amice, nu este în Turcia; toți împiegații postali și telegrafici o știu, deca nu prin slaba predare a Geografiei în școlile noastre, der cel puțin din convențiunile telegrafo-postale ce există între România și deosebitele state ale Europei. Așa cum ai scris pe adresă, epistola ta trebuia să facă negreșit colindul care m'a privat atâta timp de plăcerea de a avea scris de la tine. Noi, Englezii, afară de Turcia și de Rusia, și acesta numai întru cât privesce interesele și temerile noastre despre indii, suntem într'ună ignoranță clasică despre tot ce privesc charta și politica Europei. De și cutreierăm pământul și mările de la un pol la altul, de și cunoșcem hotarele domeniului Rajahului Beng-Kallang-Boenot și toate încreșturile cotei Malabarului, suntem în cea mai mare nesciință despre țări și orașe importante chiar în Europa. Ți aduci aminte cât am căutat Sebastopolea pănă ce am găsit numai din întâmplare Camieșu? Generalii nostri o căutau pe la Eupatoria. În privința României mai ales, mergem cu nedomirirea pănă a o considera ca vasală a Porții Otomane, pe când ea este țera cea mai independentă din lume. Ne închipuim că Sultanul, care este astăzi potentatul cel mai inofensiv din lume, ar fi suveranul Românilor. Der să'ți spui de unde vine acest eres.

A fost un timp când fioroșii turci spăimântaseră lumea întrégă cu biruințele și cu cuceririle lor. Ei duseseră gróza pănă la porțile Vienei.

Atunci Domniî Românî, îngrijaţi pe de uă parte de nenorocirile cari apăsau ţerile de peste Dunăre cădute sub iataganul turcesc, temându-se pe de altă parte de cucerire, au căutat a preveni răul, şi s'au învoit să cumpere de la Sultan, printr'ua dare bănescă anuală, obligaţiunea Porţei de a'î apăra de incursiunile Turcilor de pe malul drept, de a'î ajuta în contra orî-cărui inamic din afară şi de a protege comerciul românesc în Turcia; cu condiţiunea ca şi Turcii să fie liberi a face comerciul în România, fără însă d'a se putea nici stabili, nici rădica giamiî pentru cultul mahometan pe pământul acestei ţeri.

Românî plătesc Porţei acel tribut anual precum multe State europene, şi din cele mai puternice, plătea, chiar pêne în secolul în care trăim, Deiului de Alger dări de bani, pentru ca să nu fie pavilionul lor espus la atacurile pirateriei barbarescilor, — precum şi puternica Romă plătea, în timpîi sei cei mai glorioşi, lui Decebal protecţiunea ce dânsul acorda colonilor Romanî din Mœsia şi din Panonia.

Domniî Românî au încheiat cu Sultaniî tractate de felul aceloră pe cari publiciştiî noştri le numesc *tractate de alianţă inegale*, prin care un Stat mai mic recunósce pe un alt Stat de mai mare şi de mai puternic, fără însă ca prin acésta să'si înstrăineze suveranitatea sa.

Cuvintele de Capitulaţiuni, de Suzeran şi de Tributar, întrebuintate une orî în diplomaţie, au făcut pe uniî să cređă că conţin idea de vasalitate şi de dependenţă. Acésta este uă eróre grosolană, fiind că aceste espre-

siunî nu aû mai multă însemnătate, nici mai multă precisiune, în cazul Principatului Român, de cât are numirea de capitulație ce s'a dat tractatului încheiat între Sultanul Soleiman și Francisc I al Franciei, tractat care s'a întins mai în urmă și la noi ca la toate cele-lalte puteri europene, fără ca această numire să lase cui-va bănuéla că regele cel mai cavaleresc din lume și toate capetele încoronate ale Europei ar fi capitulat vre-ua dată dinaintea strălucitului Sultan. (*)

Aceste titluri și numiri nu valoréză mai mult de cât titlul de Rege al Ierusalimului, al regilor Siciliei, titlu care, chiar trecut pe capul lui Victor Emanuel nu'î dă vre un drept asupra orașului Sânt, și nu face nici mai mult nici mai puțin de cât titlurile pompóse ale Episcopilor *in partibus infidelium*.

Este adevărat că Români, slăbiți prin necontenitele lor lupte cu Unguri, cu Lehi și cu Tătari, nu aû fost tot-d'a-una în stare să'și apere cu eficacitate drepturile în contra Turcilor și să se opună usurpărilor Sultanilor. Adesea aû trebuit să sufere chiar ca Principii lor să li se impună și să li se trămită de la Constantinopole; dér nici uă dată nu aû lăsat ca drepturile lor să cadă în disuetudine, împotrivindu-se necontenit când cu armele, când prin acțiunea diplomatică.

Apărarea și revendicarea drepturilor călcate aû fost cauza număróselor resbele și a alianțelor Domnilor Români cu Ungaria, cu Austria, cu Polonia și mai

(*) Soleiman cel Magnific.

în urmă cu Rusia. Concursul ce au dat Româniî armatelor Czarilor, luptând alături cu soldații lui Pro-sornwski, lui Cutusof, lui Dibici și lui Geismar, în contra Turcilor, pînă la 1829, le-au dobândit titluri neprescriptibile la recunoștința cabinetului de Petersburg. De aceea, la or ce încheiere de pace cu Pórta, Rusia nu a lipsit de a garanta drepturile Românilor, drepturi cari au fost menționate în tractatul de la Adrianopole, și recunoscute mai în urmă în tractatul de Paris la 1856.

În urma ocupațiunei rusesce de la 1829—1834, Rusia, în vederile séle asupra Orientului, încercând prin consuliî sêi a esercita un fel de protectorat asupra Principatelor, Româniî au protestat în contra ingerintei acestei puteri printr'un șir de acte ale obștescilor adunări, și în urmă prin revoluțiunea de la 1848; ast-fel în cât se póte dice că, de la 1828 pînă la 1856, Principatele au fost într'ua stare anormale. Între aceste două date, Româniî au căutat prin tóte mijlócele a face să li se recunóscă și să li se confirme drepturile de către puterile Europei; căci unele dintr'ensele se obicinuiseră a privi țerile Române ca pe nisce provincii turcesce, ér altele ca pe nisce provincii în afacerile cărora Rusia singură avrea dreptul a se amesteca.

La 1856, în urma resbelului Crimeei, puterile beligerante, împreună cu cele intervinétóre, intrară într'ua cercetare mai seriósă a pricinei. Voind să pună un capăt causerilor de colisiune dintre Pórtă și Rusia, au căutat a regula situațiunea țerilor dintre aceste

duoë puteri. Ast-fel, făcând să intre Principatul Român în dreptul european, 'i-a creat uă pozițiune de neutralitate, punându'l sub garanția colectivă a celor șapte puteri cari au semnat tractatul de la Paris. Cu această ocasiune, vechile tractate ale lui Mircea, Vlad și Bogdan, al căror test s'a publicat de atâtea ori, au fost analizate discutate și recunoscute de tótă Europa ca ne lăsând nici uă umbră de îndoelă asupra drepturilor României ca Stat suveran și autonom.

Pentru esecutarea articulelor privitoare la România(*) s'a trămis la 1857, la Iași și la Bucuresci, șapte comisari ai puterilor semnatare, cu misiune de a studia trebuințele și dorințele Românilor,—Europa arogându'și un fel de tutelă. Acea comisiune a convocat îndată duoë adunări, cu numele de *Divanuri ad-hoc*, în cari se aflău represintate tóte clasele Principatelor.

Comisarii, după ce au ascultat voințele și dorințele exprimate de acele adunări, au resumat rezultatul investigațiunilor și părerilor lor într'un memoriu colectiv cu data de 7 aprilie (26 marte) 1858. Acea lucrare, de și iscălită de ei toți, nu exprima însă opiniunea intimă a nici unuia dintr'ênșii; era mai mult un compromis, prin care se înlătura séu mai bine se amâna deslegarea unor cestiuni și unor dificultăți, numai și numai ca să pôta ajunge la uă soluțiune, fie și provisorie. Testul aceluï act a servit de basă Convențiunei care s'a iscălit peste patru luni și jumătate,

() Art. 23, 24 și 25 din tractatul de Paris, 1856, marte 31.

la 7 (19) august 1858, la Paris, de către cele șapte puteri, și prin care se da Principatelor o organizațiune interioară.

Din raporturile individuale și confidentiale ce fiecare din comisarii au adresat guvernului lor respectiv, precum și din discuțiunile ce au avut loc în sinul conferințelor se poate vedea cât de puțin simpatică era să fie Convențiunea de la august fie căruia din plenipotenții cari au iscălit-o!

Protocólele în cari s'au consemnat toate desbaterile în timpul conferinței s'au publicat; însă raporturile confidentiale au rămas secrete. Unele dintr'ênsele ofer pentru Români un mare interes, nu numai ca studiu istoric, dér și ca studiu politic și sociale; și sub acest din urmă punct de vedere, mai cu sémă, opiniunile acestor ómenii eminenți merită a fi studiate.

Dintre toate aceste memorie, cel mai interesant dar tot de uă dată și cel mai original este raportul Lordului Daling, comisarul engles, care pe atunci purta numele de Sir Henry Bulwer.

Dorințele Românilor, exprimate prin voturile Divanurilor ad-hoc din Iași, se resumaă în patru pancte principalî :

1. Garanția autonomiei și a drepturilor internaționale, stipulate în capitulațiunile țerei cu înalta Pórtă, precum și neutralitatea țărilor Moldo-Române;
2. Unirea Principatelor Moldovei și României într'un singur Stat;
3. Un suveran, Principe străin, cu drept de ere-

ditate la tron, ales din una dintre dinastiile domnitore din Europa;

4. Un guvern constituțional cu uă singură adunare represintativă, aședat pe base destul de largi, spre a putea represinta interesele generală ale populațiunei române.

Plenipotenții acestor șapte puteri, adunați la Paris pentru a cerceta și a se pronuncia asupra acestor cereri, după mai multe desbateri au încheiat convențiunea de la 7 (19) august 1858. Ea a fost trimisă Principatelor, și Româniă au primit-o, nu pentru că recunosceaă vre-uneia din puteri dreptul de a legifera în România, ci pentru că, prin acésta, voiaă să dea un semn de înaltă considerațiune și recunoscință către puterile cari le-au arêtat uă atât de mare sollicitudine. Ei își reservaă însă dreptul de a modifica acea convențiune în punctele cari priveaă afacerile lor interiore, după împrejurări și cuviințe.

În disa convențiune, punctul al treilea, adică *Principele străin luat din una dintre dinastiile domnitore în Europa*, era eliminat cu desăvêșire.

Punctul al duoilea, *Unirea Principatelor într'un singur Stat*, nu se putuse înlătura de tot, din cauza stăruinței plenipotentului Franciei; fusese numai eludat ôre-cum. Pe de uă parte acea convențiune prescriea alegerea a duoă Domni, pe când pe de alta institua la Focșeni, pe fruntaria Principatelor, uă comisiune centrale, compusă de 16 membri, numiți în număr egal de ambiă Domni și de Adunările electivă, câte patru fie-care. Misiunea acestei Comisiuni centrale

era de a apăra și a păzi unitatea în legi. Un alt element de unire în convențiune era instituirea unei singure curți de casațiune pentru amândouă Principatele și a unui singur inspector general asupra armatei, funcționari numiți prin bună înțelegere a Domnilor de o parte și de alta a Milcovului.

Or-cine putea înțelege că, de și combinațiunea era ingenioasă, însă nu era practică, și că aceste măsuri erau destinate a face ca unirea Principatelor să devină o necesitate în timpul cel mai scurt.

Românii au înțeles din ziua d'ântei că acea convențiune era o operă care, în realitate, nu avea aprobarea sinceră a nici uneia dintre puterile semnătore, și că, prin urmare, infracțiunile ce i s'ar face nu ar atinge susceptibilitatea tuturilor puterilor de o dată, ast-fel ca, din acordul cerut de tractat pentru o intervențiune comună, să rezulte o impunere forțată a convențiunii. Era d'ér natural ca Românii să caute să profite de toate împrejurările și de toate lacunele, spre a se apropia cât mai mult de realizarea dorințelor exprimate de divanurile ad-hoc. Acestă carieră s'a deschis în ziua de 24 genariu (5 februarie) 1859. Adunarea electivă din Bucuresci, cu ocaziunea alegerii Domnului, unind toate sufragiile ei asupra lui Alesandru Cuza, pe care cu două săptămâni mai înainte, la 6 (18) genariu 1859, adunarea electivă din Iași îl alesese de Domn al Moldovei, a dat convențiunii antea lovire. Ast-fel, fără a proclama unirea îndată, precum se ceruse prin punctul al 2-lea al Divanurilor ad-hoc, Moldo-Românii au început prin a face unirea

personale, alegând în amândouă Principatele un singur și același domn, în loc de doi domni, precum era prescris în convențiune.

După mai multe note schimbate între cele șapte cabinete ale Europei, și după mai multe conferințe între ambasadorii acelor puteri, Europa și Turcia au trebuit să recunoască unirea personală, declarând însă, printr'un protocol, că acea recunoșcere se făcea numai în persoana Principelui Cuza, și că la încetarea sa din Domnie, Românii vor avea să aleagă doi domni, conformându-se în această privință prescripțiunei convențiunei. Se mănțineau însă două ministere și Comisiunea centrală, care devenea un corp cu totul dependente de Domn, căci acum el avea să numască opt membri din șese-spre-dece.

Nu trecuseră bine doi ani și adunările din Iași și din Bucuresci fură convocate la Bucuresci, unde proclamară unirea definitivă. Cu această ocaziune érași, unele din puteri au stat posomorite cât-va timp; dără, după ce au concertat și conferit împreună, au trebuit să recunoască, printr'un al doilea protocol, unirea definitivă, însă tot cu restricțiunea ca să fie numai pe viața domnescă a Principelui Cuza, care de și împedicase în mai multe rânduri tendințele pronunciate ale camerilor pentru unire, dar de voe de nevoe fusese silit să proclame unirea definitivă și complectă.

Îndeplinindu-se ast-fel principala dorință a Românilor, dorință de cea mai înaltă importanță națională pentru dênșii, se da în același timp și uă putere mare Principelui Cuza căruia i se atribue tot meritul.

Acest om, puțin scrupulos și puțin identificat cu ideile constituționale, a căutat să profite personalmente din situațiunea ce se făcuse României și din neputința în care se afla Europa a lua măsuri în contra orî-cărei schimbări și prefaceri interioare. Sub pavăza unei cestiuni sociale, care ocupa pe atunci toate spiritele, și părându-i-se momentul favorabil, a voit a se afranca de controlul camerei la care 'l supunea Constituțiunea dată de conferința de la Paris; credea că orî-care ar fi nemulțumirile ce ar aduce în intru, nimeni nu ar cuteza să întreprindă uă acțiune serioasă în contră'î, — cei din afară din nepăsare, cei din intru de temere de a nu perde unirea mărginită în persóna sa numai. Dintr'uă nenorocită inspirațiune, Principele Cuza, într'uă bună diminéța, în ziua de 2/14 maiu 1864, ordonă unei companii de soldați să înconjure sala adunării și să dea pe deputați afară; apoi proclamă uă nouă constituțiune sub numele de *Statut desvoltător conventiunei* : cu alte cuvinte, făcea o lovitură de Stat în regu'ă. Această acțiune violinte nu a 'ntêmpinat în țeră nici uă împotrivire și nu a esercitat asupra puterilor altă impresiune de cât aceea pe care o avusese induoita alegere și proclamarea unirei. Domnul a fost supus numai la o nouă călătoria la Constantinopole, și obligat să adopte nisce mici modificări făcute *Statutuluî* proclamat în ziua de 2 Maiu. Tóte aceste împrejurări dovedeau pêne la evidență că puterile, fiind în disidință de opiniuni, nu se puteau pune în acord între dênsele, și prin urmare erau în imposibilitate de a impune Românilor, precum ar

fi putut să o facă printr'ună acțiune colectivă. Așa dar, or-care dintre dâsele ar fi voit să împingă lucrurile mai departe, s'ar fi espus la uă opunere, și pôte chiar la un conflict.

Statutul proclamat la $2/_{14}$ maiu transforma regimul constituțional al convențiunei de la Paris într'un regim quasi-personal, care nu putea fi tolerat de națiune.

Îndată ce partidele s'au putut esplica și înțelege între dâsele, au răsturnat pe Vodă-Cuza, au proclamat de Domnitor mai întâiu pe Comitele de Flandra și apoi pe Principele Carol de Hohenzollern, și 'și-au dat uă altă Constituțiune emanată din propria și libera voință a națiunei.

Ast-fel, Româniî realisaū punctul al treilea al dorințelor exprimate de divanurile ad-hoc atunci.

Din nou conferințele s'au deschis îndată la Paris ca să cerceteze cestiunea, și, după lungi desbateri, prorogări și redeschideri, s'a iscălit un protocol prin care proclamarea Principelui Carol se considera de puterile semnatare ca atentatorie convențiunei de la $17/_{29}$ august 1858; în consecință, Româniî erau invitați a alege un Domn pământén.

Acêsta însă nu a oprit pe aceleași puteri ca, peste câte-va luni în urmă, în octombre, să consilieze pe Sultan a recunósce pe Carol de Hohenzollern de Domn al Românilor.

Nu este înduoélă că una din considerațiunile care au militat mai mult la resturnarea Demnitorului Cuza a fost temerile Românilor despre eventualitățile la care era să fie supusă țera lor în cas de un conflict

între Turcia și Rusia și care nu putea fi înlăturat într'un mod sigur decât cu un Principe luat dintr'ua casă Domnitóre care să'l ajute a nu lăsa țera pradă convoitisei puterilor lacome de a'si întinde domeniile peste fruntariile României.

Ți-am făcut, amice, acéstă mică espunere despre tribulațiunile și sguduirile politice prin cari a trecut România în cei din urmă 20 de ani, pentru ca să nu mai comiți altă-dată erórea de a crede că aici suntem în Asia, că Româniî pórtă cialmă, că vorbesc Turcesce, séu că 'și fac rugăciunile pe brânci în giamiî. Româniî sunt un popor indo-european din familia latină, de religiune creștină, ritul răsăritului, vorbesc uă limbă soră a limbelor Spaniolă și Italiană, aū uă țeră liberă și autonomă, cu uă constituțiune din cele mai liberale. Nu le lipsesce de cât voința de a face să se respecte legile și drepturile lor.

VI.

To Robert Birckersteth Esq.

London

Bucurescă, 15/27 Februar, 1876.

5. Faradey Street.

Scumpe amice,

Voesci să'ți spui despre ce este gâlcéva, și de ce, de cât-va timp, diarele Europei și chiar ale nóstre, cari tot-dé-una se deșteptă mai târziu, sunt pline de corespundințe din Bucurescă, de corespundințe în cari și miniștri și ómeni din opozițiune din România sunt tratați ca vai de ei, dupe cum sunt și inspirațiunile ce primescú acele diare de la un partid séu de la altul. Mă mai întrebă să'ți spui cine are dreptate și esigi să răspund îndată întrebării téle. Nu esit un moment a'ți spune că această luptă provine din gelo-siile și ambițiunile care nascú într'ua epocă de tran-sițiune, și că acele corespundințe, cari aruncă cu tină în bărbații ce luptă pentru redobândirea și res-pectarea drepturilor constituționale, sunt scump plătite din tesaurul Statului. Voesc să te pun în stare de a judeca lucrurile și a'ți da séma de pozițiunea în care

s'a aflat națiunea în momentul când a încăput pe mâinile ómenilor cari sunt astăzi la putere. Voesc să scii care a fost purtarea acestor ómenī fačă cu tenbuintele și cu aspirațiunile poporului, pentru ca să poți pronuncia singur verdictul în cunoscință de cauză, și să poți întrevadea consecințele ce va avea lupta dintre guvern și oposițiune. Ei bine, nimic mai lesne, când vei cunósce cele ce urmează.

Idea primordială care a condus în România toate evenimentele de la 1821 pênă la 1866 a fost avântul național. Preocupațiunea cea mare a Românilor a fost scăparea de sub jugul turcesc, de sub umilirea fanarióților și de sub protectoratul rusesc. Domni, boeri și popor au luptat și au lucrat tot-dé-una la acesta, de și pe căi diferite, dér într'una și aceeași cugetare, Románism și autonomie! Organizațiunea din întru, administrațiunea și justiția au fost privite de ei mai mult ca nisce auxiliare, ca nisce corolarie ale libertăților politice. Îndată însă ce esistența națională le-a fost asigurată prin garanția colectivă a marilor puteri ale Europei, au înțeles că lucrarea lor trebuia să ia un alt caracter. România trebuia să caute să devină uă societate civilisată. Națiunea a simțit necesitatea de a avé un guvern drept, onest și liberal; a înțeles că în diversitatea claselor, cari au trăit atâția seculi cu privilegiuri, apăsând una asupra altiea, era imposibil să se pótă împăca ecitatea în ordinea sociale și libertatea în ordinea politică cu respectul drepturilor personale și de castă și cu acțiunea națiunii în afacerile séle. Aceste idei, cari la națiunile

tinere par înfăşurate într'un vël, aũ străbătut răpede în toate clasele, ca sórele printre negurile diminiţei.

Domnul ce s'a ales la 1859, bun Român, dér nu şi la înălţimea misiunei séle, nu a voit saũ nu a putut să înţelégă că naţiunea intra într'ua periodă nouă, că ea avea trebuinţă de justiţiă sociale, de respectul omului, de libertate în alegeri, în discuţiuni şi în publicitate; că avea, în fine, trebuinţă să facă să pătrundă şi să prevaleze libertatea în guvern şi ecitatea în condiţiunile sociale. Domnitorul Cuza, care n'a înţeles tendinţele şi aspiraţiunile poporului în capul căruia s'a găsit a fost resturnat. În urma revoluţiunei de la ¹¹/₂₃ februarie 1866, Româniĩ aũ rădicat pe tron pe un Principe German, pe un Hohenzollern, voind ca, prin înfiinţarea unei dinastii ereditare, să puiă capăt ambiţiunelor meschine şi rivalităţilor pentru Domniă. Aũ adoptat monarchia constituţională, pentru că acéstă formă de guvern, cu un suveran leal şi înţelept, este domnirea legei şi a voinţei naţiionale; pentru că regimul constituţional, aplicat cu sinceritate, face educaţiunea politică a poporului, desvoltă spiritul de ordine şi de legalitate în clasele cele culte, obicinuesce naţiunea cu libertatea, o luminează prin discuţiunea cestiunilor cari privesc interesele ei morali şi materialĩ, rădică consciinţa şi demnitatea personale, dă cetaténului curagiul civic şi miđlóce pacínice de a apéra cu linişte şi energiă libertatea şi drepturile séle; il pune în fine în stare de a'si indeplini datoriile către patriă şi a respecta drepturile fie-căruia.

De și instigațiunii din afară sfătuiră pe Români să proclame republica, ei au adoptat sistemul monarhic constituțional, pentru că el, apără țera de sguirile ce aduc cu dênsele schimbările de Domniă, care, într'un Stat mic, sunt supuse eventualităților și influințelor din afară. L'au adoptat, pentru ca națiunea să se foloséscă de tot binele ce pôte revêrsa asupra'î un suveran cu spirit înalt și cu inimă generôsă. L'au adoptat pentru că în prevederea evenimentelor care au să se desfășure cu ocasiunea luptei viitoare pentru prefacerile de peste Dunăre, un Domn dintr'ua familie suverană, uă dynastie are să fie un scud în contra vederilor ambițioșe ale puterilor vecine care amerintă existența României.

Era negreșit de temut că adulatori tutulor Domnilor și chiar ai celui din urmă căduț raliindu-se la nua stare de lucruri, în unire și într'un diapason cu parveniții și cu ambițioși să nu caute și d'astă dată să desjoe speranțele națiunei împotrividu-se adevêratelor tendințe ale țerei și împedicând mersul regulat al lucrurilor în aplicarea sinceră a principiilor constituționale. Era de temut ȑic să nu încerce și d'astă dată jocul uricios de sfaturi pernitiôse cu care au încunjurat pe fostiî Domni. Un Suveran chemat de departe de uă națiune tineră, strein de tendințele și de patimile ômenilor din țeră, era să se ȑiă în lături de geloziile, de urile și de luptele partidelor și să lase liberă mișcarea instituțiunelor; Româniî, pentru că un Domn adus de departe fără

inclinațiune către nici una din partide nu pôte deveni paveđa unora în contra altora și că va fi afectuos către toți, va domina toate și pe toți prin imparțialitatea sa, neștiind sémă din înalta sa pozițiune de cât de tendințele și de trebuințele națiunei; strein vechilor nenorociri trecute ale țerei, un Principe chemat și aclamat cu atâta iubire și entusiasm, crescut într'ua țără liberă și luminată, are să scie să împace patimile și linisci spiritele.

Puterea guvernamentale are trebuință de sprijinul ómenilor inteligenți, cari, prin educațiunea și trecutul lor politic, sunt destinați a conduce afacerile publice. Este uă eróre a crede că uă societate modernă pôte aspira la ordinea sociale, fără a aspira în același timp și la libertate, doé condițiuni indispensabile pentru esistența sa.

Acestea sunt adevăruri indiscutabile. Consiliarii tronului urma să înțelegă că conducerea afacerilor unui Stat trebuie să corespundă atât cu demnitatea și cu libertatea sa de desvoltare, cât și cu pozițiunea sa politică în raport cu a Statelor cu cari se află în contact. Altul trebuie să fie sistemul și atitudinea unui Stat de întâia ordine, și altul al celui de uă ordine inferióră. Statele cele mici au un interes natural, care trebuie să le conducă într'un mod instinctiv, acela de a se feri, pe cât se pôte, a se amesteca în afacerile altora, și a se pune la adăpost de preponderința puterilor celor tari și ambițiose. Statele cele mici cari, prin situațiunea lor, se află puse între puteri mari, sunt datóre a'si mănține neutralitatea,

fără a'și aliena amicitia vre-uneia dintr'ensele. Trebuie să se ferescă mai cu seamă de uă fală zadarnică și nefolositoare, care le pôte deveni periculósă. Politica lor națională trebuie să consiste în apărarea neutralității, și să aibă tot-dé-una de basă drepturile și garanțiile țerei, iar de scop interesele séle legitime.

Consiliarii tronului cari, în loc de a se conduce de simțul de egalitate în întru și de moderațiune în afară, s'ar arunca în aventuri; cari, în loc de a alege pe guvernanți dintre bărbații țerei cei mai capabili, cei mai onești, ar da țera pe mânilor ómenilor nescotiți, violinți și risipitori; cari ar linguși patimile Domnitorului, ar măguli ambițiunile și vanitățile lui de gloriă militară și de absolutism, ca se li se îngădue lor călcarea legilor, violarea instituțiunilor, falsificarea și batjocorirea Constituțiunei jurate, și împovărarea națiunii cu dări mai presus de puterile séle; cari ar seca tóte isvórele de producțiune, — acei consilieri ar aduce răcêla și neîncrederea între suveran și popor, făcând pe unul să bănuescă pe toți acei cari nu'l înșelă și nu'l lingușesc, să nu mai pótă conta decât pe prerogativa scrisă a inviolabilității séle și să nu se rezeme decât pe pușca soldatului; ear pe cel-alt, pe popor, să suspine dupe starea trecută și să nu se mai gândescă decât cum să'și recapete drepturile batcojorite și răpitate.

A face din putere un instrument de corupțiune și de stórcere; a perde din vedere că numai progresul moral și desvoltarea completă a tutulor isvórelor interióre pôte să aducă mărirea și prosperitatea unui

Stat mic, este a pregăti agitațiunii, turburări, revoluțiuni, a micșora pe suveran în ochii națiunei, și a mănține uă luptă din care nici suveranul, nici națiunea nu pôte eși cu victoriă.

A se da țera pe mânilor acelor cari în ciocoismul și scepticismul lor, își fac rîs de sentimentele cele mari, cari tracteză de eresuri ideile de patriă, de naționalitate și de libertate, negând or-ce credință politică și religiósă; în mânilor acelor cari nu aũ a da fraților lor decât sentimente de egoism, de invidiă și de ură, și cari se cred tari numai prin putere materială, prin sprijinul din afară, insultând și desprețuind națiunea; cu un așa sistem, dic, s'or găsi aici, ca și pretutindenî, ómenî slabi de ânger cari se ingenuchiă dinaintea unui astfel de guvern și camarilei lui, spre a se pune la adăpostul persecuțiunilor, la cari sunt espuși acei ce'si respectă convicțiunile și 'și păstréză independința; dér nu este mai puțin adevărat că persecuțiunile și violința produc tot-dé-una ómenî convinși și hotăriți, ómenî mișcați de sentimentul virtuții și al patriotismului, gata a se devota și a pune țera mai pre sus de or-ce considerațiune. Aceștia staũ neclintiți la datoria lor de bunî cetățenî; în ei speră și pe ei se redēmă națiunea când este desperată de puterea rătécită a guvernului.

Nu te mai mira dér, amice, de ce aci este gâlcévă, fiind că acum ai cuvântul enigmei.

Carol I al Românilor este un Principe German din spița Catolică a familiei Domnitóre în Prusia, fiũ al Alteței Sale Regale Principelui Carol-Anton-Ioachim-

Zephirin-Frederic-Mainrad Principe de Hohenzollern, Burgrav de Nuremberg, Comite de Sigmaringen și Varingen, Comite de Berg & & și al Principesei Josefine-Frederica-Luisa fia Principesei Stefania-Luisa-Adriana Napoleona, Viscomitésă de Boharnais, care era fică adoptivă a lui Napoleon I.

Românii în urma declinării Comitelui de Flandra de a primi coróna României, au ales de Suveranul lor pe Principele actual. Legăturile sale de rudenie și de amicie cu familia Bonaparte au contribuit mult la alegerea acésta.

Napoleon III a avut tot-d'auna uă afecțiune deosebită pentru ramul catolic al casei de Hohenzollern, fie din cauza rudeniei sale cu Principesa Iosephina de Hohenzollern cât și pentru că avea idea că Principele Carol Anton putea să devie drapelul catolicismului în Germania ca să contrabalanteze acțiunea protestantă a Prusiei.

În cei d'ânteiu șase ani al domniei sale Principele Carol a schimbat vre uă dece ministere, făcând să trecă pe sub ochii săi cinci-deci de miniștri, în cât a ajuns, putem dice, la căpătâiul registrului ómenilor politici de aici. Acum capul cabinetului este un om care se bucură de reputațiune, de probitate, om de uă înfățișare francă și leală, uă figură care respiră bunătatea și inspiră încrederea, dar a cărui inimă și sentimente nu corespund nici de cum cu aparințele, *un faux bon homme* în tótă puterea cuvântului; om fără nici uă cultură, cutezător și rău, a cărui sciință

guvernamentală constă în a'și chivernisi partisanii și amicii devotați și a'și da aer de vizir.

Noi care suntem obicinuiți ca ómeni de stat să fie speciali în serviciile ce li se încredințază, care nu intrăm la un ceasornicar ca să'i cerem cisme, nici chemăm pe dulgher să ne potcovască caii, care cerem ca croitorul să scie să tae și să cósă, ca medicul să cunoscă anatomia, pathologia și therapeutica mai bine de cât intriga și linguşirea, care ne-am obicînuir cu ministri ca Pitt, un emul al lui Byron, ca repausatul Darby, un filolog de frunte, unul din cei mai buni comentatori ai lui Omer, ca Gladstone, filosof și economist, ca Beaconsfield un scriitor din cei mai în renume; ni se pare straniu și neînțeles să vedem în capul treburilor unui stat pe unul din ómenii cei mai ignorenți, pe un om care nu a putut ajunge încă a distinge semnificarea cuvintelor celor mai elementare în limbajul ordinar, care confundă alineat cu alienat, perceptor cu preceptor, care de trei-deci de ani repetă neconștient sasistică în loc de statistică, care în vocabularul său nu are de cât uă singură terminație: *işiri*, — în cât a ajuns a vorbi uă limbă păsărescă dicînd regularisire, specularisire, metahirisire &.

Uă gaminerie de stradă, urdită de uă poliție ocultă, care printr'un puternic al său agent escită tinerimea scolară perorînd pe treptele universității în contra germanilor și a unui banchet ce se da într'ua sală publică, într'un moment când în camera deputaților cestiunea drumului de fer al vestitului Strusberg ajunsese într'ua stare de discuțiune acută și ame-

rința a face să se urmărească de scrocherie nisce persoane importante, a servit de pivo reacțiunei pentru a pune mâna pe putere. Partidul triumfător, având trebuință de un fel de Monitor său de Merimac ca să-l pue înainte, ș'a luat de leader pe cel mai chipeș, ș'a dat numele de salvatori, negreșit fiind că salvase pe Strusberg și pe tovarășul său Ambron.

Iată acum cum acest partid ș'a îndeplinit misiunea. Ministerul financelor s'a dat unui om fin, de unsterior blând, și plăcut, gentleman în apucături și în maniere, dar a cărui capacitate financiară constă mai mult în chichițe și chițibușuri; a cărui știință economică și financiară este în nomenclatura pe de rost a tuturilor dărilor și contribuțiunilor directe și indirecte în regie, în întreprisă sau în concesiune câte s'a născocit sub sôre, de când lumea e lumea. Care în conștiință sau în nesciință cumpănesce deficitele bugetare prin împrumuturi și garantează plățile cupónelor în valori de fond; un financiar în spiritul căruia concesiunile economice și sociale nu jôcă nici un rol în materie de finance; maestru în arta de a umfla prevederile bugetare la venituri și a le pitula la cheltueli ca să nu se priceapă deficitele; tare mai ales în arta de a grupa cifrele la ascernerea situațiunelor financiare.

Justitia, fundamentul societăților s'a dat pe mâna unui ténăr nalt și frumos, laureat, doctor îngâmfat, căruia nici etatea, nici vre un serviciu adus țerei nu i da drept la pozițiunea înaltă la care îl suea înainte de timp vicisitudinile și animositățile nenorocite ale

vechilor luptători. Acest parvenit a făcut din puterea ce i s'a încredințat, un instrument al urelor și al pasiunelor sale personale în contra acelor care nu se plăcă destul de jos înaintea născerei sale ilustre; care tratăză poporul de canalie, creșdend că cu acesta sue în archontologia cea veche a țerei; posésă în Jupiter tunător! și a făcut abstracțiune de tóte preceptele ce a citit în clasicii cu care a fost hrănit în scolii și a uítat că profesorii cei mari ce a avut norocirea a'í auđi íau spus de uă mie de orí că societățile moderne nu pot înflori decât prin justiție.

Acéstă triadă rezemată pe sabia unui om care tot puindu'sí la cincurí de fir și la pene de cocoș a ajuns a se crede un om de resbel, și care a ostenit finacele țerei jucându-se d'a generalul.

Pe lângă aceste ilustrațiuni s'au adunat câți-va tineri cari de la un timp încoa aveaú mare succes la țéră și la oraș, propagând ideí cu totul necunoscute Românilor, cei mai mulți tineri de modă, coconași poleiți, care printr'ună argumentațiune amăgitóre presintaú acele ideí sub uă formă plăcută și elegantă și dovedeau spiritelor slabe și puțin obicínuite a raționa că omul este uă ființă abominabilă, care nu se póte nici blama când face réul, nici láuda când face binele; ca uă ființă fără liber arbitru condamnată instinctelor celor rele; care când persesută, calomniéază sau omórá nu este mai culpabil de cât șarpele cel veninat când mușcă, sau de cât tigrul care sfășie dobitocele mai slabe de cât densusul ca să'í sórbă sângele; care când face un bine nu are mai mult merit

de cât óea care ne dă lâna și laptelei ei, sau de cât albina de la care luăm miere și céră; că a încerca a face societățile omenesci mai bune de cât sunt, este a întrebuița un remediū mai rău de cât răul ce există.

Ómeni imbuibați de uă filosofie periculósă ale cărui precepte sunt descrise cu uă amărăciune plină de melancolie și de vigóre de învățatul Shopenhauer, profesor care a avut în Germania uă înriurare netăgăduită asupra caracterelor aplecate la pesimism; sistemă care chiar de ar fi adevărată din punctul de vedere speculativ, nu este mai puțin periculósă din punctul de vedere practic, filosofie care trebuie respinsă de un popor care aspiră să devie și el ceva într'acéstă lume. Un popor, ténăr, plin de vigóre și de viitor, nu trebuie să fie cu gândul împironit la nenorociri, la misi și la noian; el are trebuință să-și dirigă mintea și munca spre îmbunătățirea stărei sale morale și sociale; îi trebuie uă filosofie care să-l facă să iubească viața incunjurându-o de toate frumusețile și ilusiunile ei; iar nu să-l arate societatea ca uă colivie de fiară selbatice în care omul este închis ca să nu fie pe tot momentul între alternativa de a mânca pe semenii săi sau de a fi mâncat de dênșii.

„Cum voesci să nu fiū cu dênșul și pentru dênșul, „nu veđi că țera asta este a proștilor, că ómenii cu „caracter, cu învățatură și cu principii sunt uđduiți „și persecutați?”

Răspundea un adept al acestei doctrine, unū amic care îi imputa devotamentul său către un om ca primul ministru actual.

Ministerul compus în nóptea de 11 martie, s'a pus chiar din ziua d'antéi în fața țerei ca un minister de luptă; partisanii săi ș'aū luat fie-care în meș de nópte locul și rolul ce'i era desemnat de conjurați și s'aū aruncat ca selbatici asupra tutulor acelora care nu erau cu dênșii; ș'aū împărțit țera pe județe și pe plăși și aū început góna persecutându-i în averi, în pozițiune și în onóre, tractându-i cum tractau catolicii pe Hughenoți. Într'ua clipă aū nimicit representațiunea națională prin alegeri de poruncélă, aū făcut din deputați și din senatori nisce votatori neconsciinți, aduși cei mai mulți de poliție după placul acelor pe care erau chemați să-i controleze, aū săpat fundamentele instituțiunilor municipale reducând autoritățile comunale la starea de machini electorale și făcând din primarii și din funcționarii statului instrumente órbe ale patimilor și ale persecuțiunilor; aū împovărat țera cu nuoi imposite de peste trei-deci de milióne pe an, aū îndoit dările și aū sporit datoria cu duoă sute de milióne, aū ruinat finacele și aū secat isvórele de producțiune.

Poporul are consciința de tot réul ce-i fac acești ómenii violatori a tutulor drepturilor morale și politice cari sunt astăzi sufletul societăților celor mici ca și al celor mari.

Acest minister cu lingăii și adeptii scólei sceptice a suspendat prin fraudă și prin violență acțiunea legii și practica virtuței, aū introdus viciul și nebunia în toate ramurile mecanismului guvernamental și aū sărăcit țera.

V. Rusia	{ Esportul	2,092,149	5,922,729 fr.
	{ Importul	3,830,580	
	Balanța	— 1,738,431	
VI. Italia	{ Esportul	2,053,707	2,532,365 „
	{ Importul	468,658	
	Balanța	+ 1,575,049	
VII. Germania	{ Esportul	3,162,036	10,538,617 „
	{ Importul	7,376,581	
	Balanța	— 4,214,545	
VIII. Alte State	{ Esportul	21,463,422	25,592,941 „
	{ Importul	4,129,519	
	Balanța	+ 17,333,903	

Din datele de mai sus se vede că în anul 1872 balanța comerțului României a fost favorabilă

Cu Austria beneficiind cu	+	42,915,093	
" Turcia	"	+	9,541,344
" Italia	"	+	1,575,049
" Alte State	"	+	17,333,903
		+	71,365,389

Iar țările cu care balanța a fost în defavor sunt :

Cu Franța perdând	—	936,042
„ Anglia	—	7,247,047
„ Rusia	—	1,738,439
„ Germania	—	4,214,545
	—	14,136,065

adică	+	71,365,389	balanța favorabilă
și	—	14,136,065	„ defavorabilă
	+	57,229,324	balanța generală favorabilă.

Aceste cifre de și adevărate în cât privesc totalitatea traficului Român, în special însă ele nu arată

cu esactitate valóarele importului și esportului cu fiecare țară în special, fiind că multe mărfuri și produse care sunt considerate de burourile vamale ca venind din saū ducându-se în Austria, fiind că se încarcă în saū se descarcă din corăbii cu pavilion austriac, în realitate ele ánsă vin din saū se duc în alte țeri: în Francia, Anglia saū Italia și în tabelele vamale Románesci figuréză ca făcând parte din traficul cu Austro-Ungaria.

Iată acum cifrele ce am putut estrage din tabelele statistice ale biuroului statistic al ministerului de interne pe aniī 1871, 1872 și 1873.

Esportul general pe State.

NUMELE Statelor	ANUL 1871 Francī	ANUL 1872 Francī	ANUL 1873 Francī
Austro-Ungaria	49,635,217	81,688,383	68,768,568
Turcia . . .	39,586,636	27,268,429	35,782,190
Francia . . .	31,951,541	14,696,603	14,056,883
Anglia . . .	27,395,260	14,132,375	16,349,411
Rusia. . . .	3,415,634	2,092,149	3,870,537
Italia. . . .	2,155,478	2,053,707	3,407,146
Germania . .	1,588,598	3,162,036	444,566
Celelalte State	21,954,418	21,463,422	14,891,431
	177,682,782	166,557,104	167,570,732

După aceste tabele valorile exportului pământului și ale industriei se clasifică în modul următor :

Exportul general pe materii

FELUL PRODUCTELOR	1871 Valóre în franci	1872 Valóre în franci	1873 Valóre în franci
Cereale și semințe .	144,897,922	125,613,504	119,006,845
Animale	13,548,526	19,098,646	18,938,828
Produse animale. .	12,870,189	14,442,472	11,977,044
Materii minerale. .	1,910,537	2,202,714	2,867,238
Diverse.	4,455,606	5,199,768	4,780,777
	177,682,782	166,557,104	157,570,732

Comerțul cerealelor României cu deosebitele state se clasază în modul următor :

	1871 Valóre în franci	1872 Valóre în franci	1873 Valóre în franci
Anglia	27,270,640	14,123,813	16,323,395
Austria.	25,551,273	50,415,170	41,547,095
Francia.	31,731,082	14,659,736	13,971,576
Germania.	1,557,330	3,130,611	442,755
Italia	2,149,212	2,052,227	3,407,146
Rusia	1,238,272	210,420	384,021
Turcia	33,586,027	19,588,231	28,059,330
Alte State	21,814,086	21,433,296	14,871,527
	144,897,922	125,613,505	119,006,845

Importul pe acești ani 1871, 1872 și 1873 a fost cu :

	1871	1872	1873
	Valóre în franci	Valóre in franci	Valore in franci
Austria.	37,028,629	38,773,290	39,348,143
Anglia	14,390,826	21,379,422	22,409,611
Turcia	10,476,460	17,727,085	8,570,997
Francia.	9,819,459	15,632,645	14,534,527
Germania	5,569,767	7,376,581	6,433,739
Rusia	3,267,273	3,830,580	2,918,499
Italia	1,182,784	478,658	351,263
Cele-lalte State . .	1,192,036	4,129,519	3,300,388
	82,927,228	109,327,780	97,867,167

Esportul cerealelor a fost in anul 1872 de :

2,917,340	hectolitri	grâu
3,109,708	"	porumb
177,393	"	secară
3,714,713	"	orz

9,919,154 hectolitri și 7,041,296 oca făină a căror valóre s'a putut sui la 135,613,504 franci.

D-l Gioia care a avut la dispozițiunea sa tótă arhiva biuroului statistic din Bucuresci și a putut compara tabelele importațiunei deosebitelor state; in raportul său adresat D-lui Minghetti arată traficul României in anul 1871 de uă valóre de 159,000,000 până la 172,500,000 clasându'l in modul următor :

I. Turcia { Esportul 58,000,000 } 63,000,000 franci
 { Importul 5,000,000 }

Balanța in favóre + 53,000,000 ceea ce este uă deosebire

de aproape 50 % la balanță, iar la trafic de 26 % cu cifrele oficiale ale guvernului Român care sunt pentru Turcia :

Esportul	39,586,636	} 50,063,096 fr.
Importul	10,476,460	
Balanța +	29,110,176	

II. Austria	{ Esportul 33,250,000	} 72,000,000 fr.
	{ Importul 38,750,000	

Balanța + 5,500,000 pe când cifrele biuroului statistic din Bucuresci dau pentru traficul cu Austria în anul 1871 :

Esportul	49,635,217	} 86,663,846 fr.
Importul	39,028,629	
Balanța +	12,606,588	

Cifrele d-lui Gioia diferă de cele oficiale Române și în traficul cu Francia și cel cu Anglia, ele dau balanța favorabilă României.

D-l Petrescu care s'a ocupat cu despoarea tabelelor statistice din anul 1866, resumă traficul României la suma de 194,841,696 fr., adică cu 69,135,901 fr. mai scăzut de cât traficul oficial al anilor 1871, 1872 și 1873.

După d. Petrescu traficul a fost în anul 1866 :

Esportul	121,701,675	} 194,841,696
Importul	73,140,021	
Balanța +	48,561,654	

Comparând cifrele anilor 1866 și 1873 avem uă sporire însemnată în trafic de mai mult de 50,000,000 franci.

		1866	1873
I. Turcia	{ Esportul	50,849,208	35,782,190
	{ Importul	14,451,745	8,570,997
	Balanța	+ 36,397,463	+ 27,211,293
II. Francia	{ Esportul	20,477,965	14,056,883
	{ Importul	7,939,736	14,534,427
	Balanța	+ 12,538,229	+ 477,644
III. Italia	{ Esportul	7,835,827	3,407,146
	{ Importul	282,123	351,263
	Balanța	+ 7,553,704	+ 3,55,883
IV. Anglia	{ Esportul	13,952,652	16,349,461
	{ Importul	9,012,697	22,409,611
	Balanța	+ 4,939,955	+ 6,060,200
V. Alte State	{ Esportul	5,952,240	14,891,431
	{ Importul	969,596	3,300,388
	Balanța	+ 4,982,644	+ 11,591,043
VI. Rusia	{ Esportul	1,994,273	3,870,537
	{ Importul	3,023,502	2,018,499
	Balanța	+ 1,029,229	+ 952,038
VII. Austria	{ Esportul	20,639,510	68,768,568
	{ Importul	37,459,622	39,348,143
	Balanța	+ 16,820,112	+ 29,420,425

Balanța anului 1866 a fost :

cu Turcia	+ 36,397,463
„ Francia.	+ 12,538,229
„ Italia	+ 7,553,704
„ Anglia	+ 4,939,955
„ Diferite State . . .	+ 4,982,644
	+ 66,331,995
„ Rusia	— 1,029,229
„ Austria.	— 16,820,112
	— 17,849,341

Balanța generală în favoare + 48,582,654

Al tău amic B. Dowley.

IX.

To Sir James Osborne Morgaw.

London

București, $\frac{4}{16}$ april 1876.

75. Play faire Street.

Scumpe amice,

Ca să completes noțiunile statistice cu care am început în epistola mea din săptămâna trecută, trebuie să urmes acele sciințe espuindu'ți starea financelor acestii țeri.

Sub punctul de vedere financiar puține state în Europa ar putea fi într'ua stare mai prosperă decât România, și bogăția ei ar putea să crească pe tot anul cu 25 0/0 din totalul traficului; dar din nenorocire acest element de îmbogățire se află paralisat de anuitățile grele ce plătesce în streinătate pentru datoriile contractate și de suma ce ese pe tot anul din țără pentru întreținerea a mai mult de 700 de tineri care își fac studiile lor în colegiile și universitățile Franciei, Germaniei și Elveției, trăgând acolo și pe mulți din părinții lor pe tot timpul cât durează studiile.

Venitul statului Român se compune :

10. Din arendile moșiilor coronoî și din vîndarea tăerîi pădurilor după acele moși; bunuri pe care pioșii Români le-aû scos din partea de moscenirea ce se cuvenea urmașilor lor și le-aû făcut partea sufletului, cum să ȋdice, le-aû consacrat desvoltării și îmbunătățirei stării morale și intelectuale a n mului Romanesc; pentru podóba biserice  și pentru imbunătățirea clerului; pentru seminare și pentru sc  . Aceste venituri figur s  în buget pe tot anul în cifra de 21,095,542 fr. deosebit de 1,560,000 fr. care represintă venitul moșiilor v ndute pe 26,000,000 fr.; în tot un venit care de la 22,655,542 fr. s'a redus a nu mai fi dec t de 21,095,542 fr.;

20. Un alt isvor de venit sunt veniturile acelea care purta  u  dini r  numele de drepturi regaliane precum sunt sarea și postele care da  7,500,000 pe an;

30. Celelalte imposite produc nd 65,844,460 fr. pe an care completez  veniturile Statului, provin  din percepțiunea dărilor directe și indirecte puse asupra locuitorilor; imposite cu deosebite numiri.

După bugetul votat acum în urmă pentru esercițiul anului 1876 venitul Statului Român este prev duț la suma de 98,000,000 fr.

Acest venit se descompune în modul următor :

I. Imposite directe 28,638,601. 83	{	10,043,464. 51	Impositul personal
		3,377,894. 61	Impositul șoselelor
		1,369,683. 45	Impositul patentelor
		6,051,444. 98	Impositul fundiar
		396,114. 30	transmitere
		7,400,000. 00	Licențele c�rciumaril.

dar aceste sume sunt mai toate umflate cu cel puțin 6 și 7 %.

De și acest venit în anul precedent 1875 a fost evaluat și mai sus, căci era trecut drept 29,082,016 fr. dar el nu poate trece mult peste suma de 24,000,000 fr.

Dintr'acest nenorocit sistem de a umfla cifrele la venituri și d'a le pitula la cheltueli, a provenit gro-savele deficite; lucrul este lesne de înțeles când la un singur capitol se trece uă cifră care de sigur are să lase un gol la venit de aprópe 5,000,000 fr.

Contribuția personală constituie 22 % din imposi-tul total, iar toate impozitele directe împreună dau 41 % din venitul totalității contribuțiunelor; cele-lalte 59 % provin din impozitele indirecte

II. Impos. indir. 31,153,000	}	7,800,000	Importul	}	vămile
		1,600,000	esportul		
		15,000	transitul		
		55,000	pășunatul		
		29,000	plumbatul		
		120,000	confiscatul		
	}	3,400,000	consumat. sării	}	salinele
		1,500,000	sarea esportată		
		100,000	sarea de mare		
	}	3,102,000	arenda băuturil.	}	bētu- rile
		9,000	amendile		
		2,000	măsurile		
	}	8,000,000	Monopolul	}	tutunul
		150,000	amendile		
		5,000,000	Timbrul și înregistrarea.		

Aceste cifre, afară de tutun și de băuturile spir-tóse care sunt ficse fiind că sunt date în întreprisă, sunt umflate cu 10 %, ele nu se pot urca mai sus de 27,500,000 fr. și trebuie să dea uă lipsă de buget de cel puțin 4,000,000 fr.

III. Domeniile 21,095,542

991,250	arenda domen. Brăila, Giurgiu și Turnu;
15,616,078	arendile moșiilor Statului;
257,474	locațiunea acaretelor și viilor;
1,000,000	vîndări de păduri;
154,924	arenda pămînturilor din Basarabia;
28,255	arenda bălților și pescăriilor din Basarabia;
22,150	arenda stuhăriilor;
156,260	tasele trecerilor pe poduri;
59,900	sanalurile Dunării;
2,000,000	plata împrumutării Coloniștilor;
9,250	cuponul obligațiunelor rurale din Basarabia;
800,000	de la arendași pentru pasnici.

În bugetul anului 1875 această sumă a figurat numai drept 20,289,802, dar chiar și această cifră era prea mare căci acest venit nu se poate compta mai mult de 17,000,000 fr. adică cu 20 % mai jos.

IV. Poste, Telegr. și dr. fer. 8,812,282

1,300,000	Venitul postelor,
1,200,000	» telegrafului
970,000	calea ferată Bucuresci-Giurgiu;
50,000	calea ferată Iași-Ungheni;
124,395	controlul și survg. Soc. Rom. Roman-Vîrciorova
17,887	controlul și survg. Rom.-Botoșani;
150,000	locațiun. vagonelor
5,000,000	escedentul drumurilor de fer.

Și această sumă este esagerată cu cel puțin 1 1/2 milion sau 17 %, ea nu ar trebui să figureze în

buget pe mai mult de 7 milioane; în anul 1875 a fost trecută drept 3,540,000 fr.

V. Venituri diverse 3,769,102	60,000	Vândarea de obiecte vechi
	500,000	procente de la debitorii Statului
	748,000	subvențiunea pentru pompieri
	24,444	de la Sf. Spiridon p. scôla de fete
	20,000	de la elevii interni
	40,000	de la elevii scôlei militare
	277,000	Imprimeria Statului și Monitorul
	30,000	lucrul arestanților
	4,000	agențiile din streinătate
	4,000	diplomele de naturalizare
	3,000	inscripțiunile la facultăți
	18,000	stabilimentul de artilerie
	22,000	scôla de mașini
	8,000	bufetele și grădinele
	5,000	Monitorul ôstei și imprimarele
	1,200	buletinul Curței de Casațiune
	18,000	bonificarea imprum. Stern
	75,000	judcățile câscigate
	448,965	produsul penitenciar. Mărgineni
	150,000	amenzile judecătorești
	500,000	venituri întâmplătore
	500,000	escedental Casei de depuneri
	312,500	comuna București p. Godillot.

Acéstă sumă este și mai umflată decât cele-lalte, ea nu se pôte conta decât până la 2,500,000 fr. adică trebuie scădută cu 35 0/0.

VI. Vândare de bunuri 4,325,891	1,877,313	Din ratele bunurilor vândute
	40,000	din embaticuri și rescumpărări
	2,408,577	din vândările după legea din 1873.

Sume care nici nu se cuvenea să fie trecute în bugetul veniturilor căci provine din vândări de fond.

Tóte aceste venituri evaluate la suma de 97,894,427
 nu pot da în realitate mai mult de 81,000,000
 uă diferență în minus de aprópe 17,000,000

saú un gol anual de 18 % cu care cresce deficitul
 din an în an și dă loc la uă datorie flotantă care
 la fie-care duoi saú trei ani necesitéză un nou îm-
 prumut cu amortisare saú consolidat.

Afară de suma de 21,095,542 fr. productul aren-
 dării moșiilor Statului, cele lalte 76,798,885 trebuie
 să iasă din dări directe și indirecte asupra locuitorilor.

Daca la suma din urmă vom adăoga 49,480,531
 provenită din contribuțiunile județene și comunale
 adică :

Contribuțiuni județene	6,960,630	} 49,480,531 fr.
„ comunale urbane	23,524,025	
„ „ rurale.	18,995,876	

avem { 76,798,885 contribuțiunile către Stat
 { 49,480,531 „ județ. și comunale

126,279,416 Totalul dărilor care apasă pe
 locuitori, adică 28 fr. de suflare, saú 140 fr. de fa-
 milie, dare fórte grea pe care nu o póte duce și care
 nu lasă mijlóce de a spori avuția țerei; mai ales
 daca vom considera că clasa agricolă cea mai nume-
 rósă, fosti clăcași în numer de 400,000 de familii
 mai plătescú încă uă rată de 15,000,000 fr. pe an
 pentru rescumpărarea pământului, rata pe care aú a
 o plăti încă trei ani de acum încolo și care apasă
 cu 37 fr. 50 asupra fie-cării familii. Este dovedit
 că clasele agricole muncitóre nu pot resista la tóte
 aceste dări decât îndatorinduse și vëndându'si șeptelul.

Acum și câți-va ani contriбуțiunile indirecte se mărgineaū mai tóte într'un singur articol acela al vămilor; sarea de și se plătesce pe consumațiune, dar într'ună țeră unde nu există industrie și unde tótă întrebuințarea ei se mărginesce la alimentațiune gabelă acéstă constituе uă cătime constantă pentru bogat ca și pentru sărac și să póte clasa precum am făcut între veniturile regaliane saū între contribuțiunile personale. Mai nainte vreme consomațiunea sării să da în întreprisă unei companii de concesionari; sistemul acela a încetat, el amăgea și pe stat și pe public; statul nu scia ce vinde căci capitalul de avansat fiind prea mare ca să póta găsi mai mulți concurenți prin care să se póta stabili preciful cel adeverat, rămânea la discrețiunea acelor care se coalisaū se asociaū și sileaū mânele guvernului; publicul nu scia ce plătesce precum nu scie ce plătesce astăzi pentru tutun; crede că contribuțiunea tutunului este de 10 milioane pe când în realitate ea este aprópe indoită, dacă ținem sémă de cheltuelile de administrațiune de sploatațiune și de percepțiune.

Bugetul anului 1876 s'a votat la 6 martie 1875 cu un deficit de 6,999,502 fr. Ministru G. Gr. Cantacuzino propunea să'l acopere cu reduceri în cheltueli și cu resurse noi.

a) Reducerile în cheltueli ce propunea		
eraū de	3,341,959	de la fabrica penitenciarului 448,965
b) Și sporirile în venituri de	3,657,543	de la pasnici de hotare . . . 800,000
		de la proprietăți vândute . . 2,408,577

Total 6,999,502.

Aceste sume trebuie să fie ilustrii căci trebuieā coborâte la cel mult 5,909,574 fr. fiind că

sumele de	448,965
și cea de	800,000

1,248,965 nu au dat decât 159,037.

Un alt ministru va aduce negreșit uă situațiune financiară care nu va semăna nici cu a unuea nici cu a altuea.

Obiceiul de a umfla cifrele la venituri a devenit atât de inveterată în cât trece ca moștenire de la un ministru la altul fără ca evidența cifrelor să pótă deschide ochii acelor care nu voescú să vadă.

În tabela următóre am însemnat pentru fie-care an în față unele de altele constatările și realisările, ca să se pótă vedea enormele diferențe ce există între dânsule.

Pentru anul 1875 am tras trei colóne puind în face previsiunile bugetare cu constatările și cu realisările ca să pótă fi comparate mai lesne.

	1871		1872		1873	
	Consta- tările	Implini- rile	Consta- tările	Implini- rile	Consta- tările	Implini- rile
Contr. directe .	21,401,485	18,604,214	21,424,513	21,270,222	24,689,383	24,211,860
Contr. indirecte	16,326,736	16,315,863	23,508,709	23,507,240	26,510,802	26,510,802
Domeniï	18,784,683	18,002,072	18,396,742	15,266,297	18,848,611	16,871,271
Post. telgr. dr. fer	3,029,856	3,021,276	3,386,721	3,088,766	3,386,073	3,336,091
Diverse	2,386,989	2,212,861	1,524,690	1,501,943	2,088,190	1,845,596
Bun. vândute .	3,258,953	3,250,164	1,974,973	1,918,811	1,960,628	1,883,498
Straordinare .	1,773,376	1,773,376	1,669,142	1,419,142	918,379	460,623
Neprevădute .	3,588,578	3,578,575	3,028,569	3,028,569	2,709,086	2,709,086
Resurse div. .	3,722,875	3,722,875	12,283,749	12,283,749	"	"
Excedente . . .	5,453,178	5,453,178	1,705,674	1,705,674	"	"
	79,726,709	75,934,454	88,903,482	84,985,413	81,111,152	77,828,827
	— 6 %		— 4 $\frac{1}{2}$ %		— 3 $\frac{3}{4}$ %	

	1874		1875			1876
	Consta- tările	Implini- rile	Prevede- rile buge- tare	Consta- tările	Implini- rile	Prevede- rile buge- tare
Contr. directe .	28,707,464	26,898,618	29,082,017	28,356,134	26,472,452	28,638,601
Contr. indirecte	27,852,162	27,591,891	31,403,000	27,966,411	27,603,235	31,253,000
Domenii	18,681,623	15,436,130	20,289,802	19,980,520	16,073,138	21,095,542
Post. telgr. dr. fer	3,550,865	3,532,544	3,540,000	3,500,550	3,488,644	8,812,282
Diverse	4,058,789	3,725,693	6,614,823	5,119,091	5,055,700	3,769,102
Bun. vândute .	1,932,666	1,772,080	1,937,313	1,916,632	1,637,171	4,325,891
Straordinare .	977,330	664,830	812,500	668,544	668,544	"
Neprevedute .	2,338,711	2,338,711	"	5,491,227	5,491,227	"
Resurse div . .	747,871	657,374	"	16,601,635	16,601,635	"
Escedente . . .	2,745,458	2,745,458	"	"	"	"
	91,592,903	85,363,269	93,679,455	109,600,744	103,091,744	97,894,418
	— 6 $\frac{1}{2}$ %		— 14 %		— 6 %	

Sporirea impozitelor.

În cursul celor din urmă 5 ani impozitele s'au sporit într'un mod foarte însemnător, încât de vom compara suma încasată de tezaur prin adausul resur-

selor peste ceea ce ar fi luat dacă dările ar fi rămas precum erau în anul 1870 și vom adăoga și împrumuturile contractate de atunci încoace, găsim uă diferență în plus de 138,000,000 fr. în timp de 5 ani, adică impunerii noi de 27,500,000 fr. termen mediu pe an.

În tabela următoare am căutat a specifica acele creșteri pentru fie care capitol în parte :

Prin imposit. fundiar s'a realizat pe anii 1871—1875 un adaos de	10,789,372
» monopolul tutunului » » 1872—1875 »	27,617,500
» timbru » » 1872—1875 »	16,146,876
» bănturile spirtose » » 1873—1875 »	17,700,708
» fabricarea monedei » » 1873 »	500,000
» venitul noilor linii fer. » » 1873—1875 »	7,000,000
» împrumuturi » » 1873—1875 »	58,000,000
Totalul încasărilor în plus de la 1873—1875 »	137,763,356

sau 27,500,000 pe an termen de mijloc, adică 30 % din buget și 45 % din impozitele către stat.

Sporirea cheltuelilor.

Trecând acum la sporirea cheltuelilor care au fost de neapărată necesitate a se face, găsim numai, franci 56,865,126.

Plata garanției liniilor de fer	{	în 1872	3,500,000	} 56,865,126
		» 1873	13,500,000	
		» 1874	16,952,925	
		» 1875	22,914,201	

Iar suma de 82,000,000 s'a întrebuintat la cheltuieli care puteau foarte bine să nu se facă.

Iată cum au urmat acele adaose la venituri în deosebitele capitole ale bugetului.

Adaosele la impozitul fundiar	(1871 1,384,092)	10,789,372
	(1872 2,344,684)	
	(1873 2,338,889)	
	(1874 2,379,599)	
	(1874 2,342,108)	
Monopolul tutunului.	(1872 3,337,500)	27,617,000
	(1873 8,010,000)	
	(1874 8,010,000)	
	(1875 8,160,000)	
Timbrul.	(1872 1,149,161)	16,146,876
	(1873 3,997,715)	
	(1874 6,000,000)	
	(1875 5,000,000)	
Spirtuósele	(1873 3,300,708)	17,700,708
	(1874 7,000,000)	
	(1875 7,000,000)	
Fabricarea monedei	1875 500,000	500,000
Venitul drumurilor de fer . .	(1873 2,000,000)	7,000,000
	(1874 2,000,000)	
	(1875 3,000,000)	
Din datoriile contractate . .	58,000,000	58,000,000
Total	137,763,356	137,763,356 fr
Plățile anuităților drum. de fer	(1872 3,500,000)	56,867,126 »
	(1873 13,500,000)	
	(1874 16,952,925)	
	(1875 22,914,201)	
Cheltuiți fără utilitate aprópe de		80,996,230 fr.

Statul Român posedă astăzi ca lucrări publice :

1 ^o . 1236	kilometri de drumuri de fer în exploatare
2 ^o . 150	» » » în construcțiune
3 ^o . 4, 5	» poduri de fer peste gârle
4 ^o . 5821	» șosele în circulațiune
5 ^o . 507	» » construcțiune
6 ^o . 3420	» linii telegrafice
7 ^o . 6089	» lungime de fir telegrafic.

și în special :

Lungimele drumurilor de fer .	{ 919 kilom. Roman-Vîrcior. și Tec.-Bêrlad
	{ 224 » Roman-Ițcani și Rom.-Botoșani
	{ 21 1/2 » Iași-Ungheni
	{ 70 » București-Giurgiu-Smârda.

Șosele în circulațiune . . .	{	1821 kilometri.	Naționale
		4000	» județene
Șosele în construcțiune . .	{	7	» Naționale
		500	» județene.

Isvorul deficitelor.

De vom trece acum la cheltuelile Statului găsim că bugetul rectificativ pe anul 1876 astfel cum s'a votat la 17/29 decembre 1875 este de 97,894,427 fr. și anume :

Consiliul ministrilor	42,848
Ministerul de Interne	8,351,675
„ Justiției	3,772,160
„ de Esterne	729,188
„ Cultelor și Instrucțiunei	7,910,690
„ de Resbel.	16,550,991
„ Lucrărilor publice	5,119,781
„ de finance	54,917,092
Deschideri de credite	500,000
	97,894,427

La sistemul adoptat de buget rectificatif, de credite suplimentare și de credite extraordinare într'ua țără unde ómenii sunt încă puțin cumpătați, mai adăogându-se evaluări umflate la venituri și putulări la cheltueli au devenit cauza de ruină pentru finanțele acestii țări. Astfel în 6 ani de la 1871 până la 1876 creditele sporite prin bugetul rectificatif ulterior și prin cele suplimentare și extraordinare au încărcat tesaurul cu suma de 83,708,874 fr. sau cu 14,000,000 termen de mijloc pe fie-care an adică cu 17 0/0. Tabela următoare îți póte da uă idee de aceste sporuri.

ANUL	Sporirea bugetului prin rec- tificări	Credite suplimentare și stra- ordinare	Totalul sporirilor bugetelor primitive
1871	"	9,017,065	9,017,065
1872	1,228,456	24,168,289	25,396,745
1873	18,515,360	5,017,036	23,532,397
1874	2,701,528	3,166,761	5,868,285
1875	767,876	6,452,560	7,220,436
1876	"	12,673,944	12,673,944
	23,213,216	60,495,657	83,708,874

saū 14,000,000 termen mediu pe an.

Cei din urmă 6 ani aū dat deficitele următoare :

ANUL	Deficite bugetare	Împrumuturi	Deficitele anului	Deficitele adeverate
1870	"	"	"	991,295
1871	3,747,503	3,772,875	7,520,379	8,511,674
1872	1,638,870	12,283,949	14,222,619	22,731,294
1873	1,278,604	14,697,745	13,419,141	36,153,435
1874	7,444,162	"	7,444,162	43,597,597
1875	332,471	11,990,000	12,322,471	55,920,069
1876	21,990,002	"	21,990,602	77,910,671

Situațiunile financiare înfățișate camerilor sunt departe de a fi conforme cu realitatea; de exemplu un ministru declară deficitul anilor 1875 și 1876 astfel

Deficitul anului 1875 egal cu. . .	8,889,118
" " 1876 " . . .	15,484,084
Total	24,373,202

peste câte-va săptămâni succesorul seî în situațiunea înfățișată la 16 februar 1876 vine și arată în cameră cu totul alte cifre mai grele. După acest din urmă :

Deficitul anului 1875 egal cu. . .	12,537,894
1876 " . . .	12,894,427
Alte sarcini.	3,243,105
Total	<u>28,675,426</u>

dar cređi pöte că acesta este cifra cea adevărată! dar nu este așa; ómenî competiņi și chiar mărturisirea acelor din lucrătorii din ministerul de finance convin că acest deficit se apropie de 40,000,000 fr. sumă la care de se va mai adăoga încă 42,500,000 fr. plata linii de fer Ploescî-Predeal și Adjud-Ocna.

Cum veđi într'acești din urmă 5 anî s'a produs aceste deficite neprasnice de și veniturile s'aú sporit prin dări nuoi succesive până la 25,000,000 pe an, încasându-se într'acest termen 80,266,442 fr. mai mult decât daca impozitele ar fi ramas cea ce erau la 1870.

D-l Erdman Hahn comparând cifrele încasărilor contribuțiunelor adăogate și împrumuturile contractate în cei din urmă 5 anî scöte numai suma de 73,253,396 fr. cifra acesta este mai jos decât realitatea cu cel puțin 7,013,046 fr.

Iată cum a mers sporirea veniturilor prin adaose de impozite în comparație cu acele ale anului 1870 :

ANUL	Încasările	Încasările anului 1871	Diferința în mai mult
1871	66,768,407	61,697,027	5,071,380
1872	71,000,992	"	9,303,965
1873	78,151,312	"	16,454,285
1874	82,617,874	"	20,920,847
1875	82,490,115	"	24,793,088
	385,028,702	"	76,543,567
adăogând și cea ce s'a luat din vîndarea de domenii.			3,722,865
Resursele anilor 1871—1875 peste a anului 1870			80,266,442

Sporul cheltueleur nu a urmat aceeași progresiune, ele nu s'a suit decât la 11,291,802 peste cheltue-
lile după tipul anului 1871 și anume :

ANIÎ	Cheltueli pur ale admi- nistrațiunei fără dotații și pensii.	Cheltuelile administrative ale anului 1871.	Diferința cu anul 1871
1872	50,330,811	48,291,696	2,039,115
1873	52,326,386	"	4,034,690
1874	50,381,399	"	2,039,703
1875	51,469,988	"	3,178,292
Totalul sporurilor de cheltueli			11,291,802

Datoria publică.

Pornit pe uă asemenea cale era natural ca datoria
Statului să mîergă crescînd pe tot anul astfel că li-

quidând deficitul existent și contractul Crowley, ea va ajunge la finele anului 1876 la cifra rotundă de 600,000,000 fr. cu uă anuitate de 61,000,000 fr.

Acéstă datorie se împarte în două :

1. 369,152,622 Împrumutul pentru lucrări publice cu uă plată de anuitate de 30,872,474 fr.
2. 227,447,474 Împrumuturi cu amortisare, împrumuturi consolidate și datorie flotantă cu uă anuitate de 20,238,537 fr. dobândi amortisări și rentă.

Aceste datorii se descompun în modul următor :

- I. 22,889,437 fr. Valórea nominală a datoriei contractată la 1 martie 1863 la Londra cu Banca Ottomană și Stern Brothers cu anuitate 9 0/0 din care 7 0/0 dobândă și 2 0/0 amortisare plus $\frac{1}{2}$ 0/0 comision cheltueli de schimb și de tragere. Acest împrumut a produs un efectiv de 17,851,851 fr. cu anuitate de :

2,121,196	{	2,062,750 dobândă și amortis.
		10,303 comision de 12 0/0
		51,326 schimb și tragere.

- II. 31,610,500 fr. Valórea nominală a datoriei contractată la Paris la 24 octombrie 1866 cu casele Oppenheim, S. Sulzbach și Oscar Planat cu anuitate de 3,138,441 Statul Ro-

mân priimind efectiv 18,500,000
fr. cu plata anuală de :

3,138,441	{	3,048,080 dobândă și amortisare
		15,244 comisionu de $\frac{1}{2}\%$
		100,000 cheltueli de schimb
		800 cheltueli de tragere.

III. 10,975,122 fr. Valórea nominală a datoriei contractată pentru construcțiunea drumului de fer București-Giurgiu de către compania Barkley și Stanifosth cu un serviciu anual de 2,010,000 dobândă și amortisare.

IV. 12,027,285 fr. Valórea nominală a datoriei către Barkley și Stanifosth pentru podurile de fer cu plată anuală de 1,443,274 dobândă și amortisare.

V. 51,750,000 fr. Valórea nominală datoriei către compania Offenheim pentru drumul de fer Iscanî-Iași-Roman cu garanție de un venit curat de 3,857,025 fr. pe an dobândă și amortisare.

VI. 248,130,000 fr. Valórea nominală a datoriei pentru linia Roman-București-Vîrciorova și Tecuci-Bârlad cu garanție de venit curat anual de 18,609,750 fr. dobândă și amortisare.

VII. 3,770,215 fr. Datoria valóre nominală pentru linia Iași-Ungheni cu 452,425 anuitate dobândă și amortisare.

- VIII. 78,000,000 fr. Valórea nominală a împrumutului domanial contractat în anul 1871 cu 8 % dobândă cu emisiunea de 74 care a dat un efectif de 57,720,000 fr. plătind anuitate de 8,000,000 fr. pe an.
- IX. 44,600,000 fr. Valórea nominală a împrumutului cu rentă 5 % cu casa Fuld și Camondo pe emisiunea de 62 care a dat un efectif de 28,990,000 fr. și a cărui serviciu anual este de 2,250,000 fr.
- X. sumă necunoscută. Obligațiunile judecătorești din Moldova pentru stingerea cărora se trece pe tot anul în budget suma de 20,000 fr.
- XI. sumă necunoscută. Datoria către particulari pentru produsele luate de ostirile rusești în anul 1853 și 1854 pentru care se trece în budget 50,000 fr. pe an.
- XII. 9,985,320 fr. Datoria către Casa de Depuneri și Consemnațiuni cu 7 % dobândă a cărui serviciu este de 748,900 fr.
-
- Total 519,680,206 fr. cu un serviciu anual care se sue la 51,000,000.

TABELA DATORIEI PUBLICE LA 1^{ia} GENARIE 1877.

Specificarea DATORIILOR	Data contractării împrumutului	Data stingerii datoriei	Suma împrumutată Valoare nominală	Suma realisată sîn Valoarea efectivă	Anuitatea dobândă și amortisare	Dobânda %	Suma amortisată până la 31 De- cembrie 1873 Valore amortisată	Suma remaiă de a mortisare la- 1 Genare 1877 Valore nominală
Dum. defer- si lucr. publ.	Sept. 1865	Oct. 1876	10,975,122	10,975,122	768,258	7	10,975,122	—
	Fevr. 1868	Sept. 1932	248,130,000	248,130,000	18,609,500	7 ¹ / ₂	957,000	247,173,000
	Fevr. 1868	Sept. 1961	51,750,000	51,750,000	3,857,025	7 ¹ / ₂	—	51,750,000
	Iulie 1872	Iunie 1886	3,770,215	3,770,215	452,425	8	797,988	2,972,227
	Oct. 1865	Dec. 1880	12,027,285	12,027,285	1,443,274	9	7,267,102	4,760,182
Imprumun- turi.	April 1864	Fevr. 1888	22,889,437	17,851,851	2,121,196	7	7,216,937	15,672,500
	Oct. 1866	Noeb 1889	31,610,500	18,500,000	3,138,441	8	7,521,000	24,089,500
	Iul. 1871	Iul. 1891	78,000,000	58,176,250	8,000,000	8	10,325,000	67,675,000
	Mart 1872	»	9,985,320	9,985,320	748,900	7 ¹ / ₂	—	9,985,320
	April 1875	»	44,600,000	28,990,000	2,230,000	5	—	44,600,000
Claca.	April 1865	Oct. 1880	513,737,880	106,987,000	14,258,032	10	60,128,043	46,858,956
			620,724,880		54,859,046		105,188,194	515,536,686

La finele anului când se vor încheia deficitete care trebuie să fie de 40,000,000 fr. plus suma de vre uă 15 sau 16 milioane pentru lucrările săvârșite de Crawley datorita se va sui la 676,700,000 fr. cifră rotundă, din care scăldându-se partea stinsă 105,188,194 rămâne 571,000,000 cu uă anuitate de aproape 61,000,000 fr. iar la finele anului viitor 1877 adăogându-se încă 10 sau 12 milioane deficitul bugetar al aceluî an și căt va trebui pentru terminarea liniei Ploesci-Preddeal alți 24,000,000 fr. datorie publică remaiă de stins se va sui la 605,000,000 fr. cu uă anuitate de aproape 64,000,000 fr.

De vom lua drept basă a creditului Statului Român emisiunea de 62 și renta de 5 a împrumutului din 1875, datorita nominală a României s'ar putea evalua la 1,020,000,000 consolidat cu un serviciu anual de 51,000,000 fr. pe an.

De vom compara datoriile publice ale deosebitelor state între dîsele și cu raportul ce există între dîsele și bugetul statului ele se clasifică în modul următor :

Numele Statelor datore	Darea anuală pe suflare parte datorie Franci	Anuitatea dato- riei a cătea parte la sută din buget %
Anglia	21,73	30,1
Austria	13,07	21,8
Bavaria	6,91	18,1
Belgia	7,08	19,8
Danemarca	13,00	33,7
Francia		
Italia	17,19	27,1
Norvegia	1,81	11,0
Olanda	17,19	27,1
Portugalia	7,81	26,9
Prusia	2,57	7,3
România	6,44	51,0
Rusia	4,50	17,2
Spania	7,30	16,6
Suedia	1,58	10,3
Svizzera	1,20	6,4
Ungaria	7,30	33,1
Wurtemberg	8,00	30,2

Cu totă această situațiune grea România ar putea cu uă chibzuință ca în mai puțin de 12 ani să'si

plătescă datoriile contractate până astăzi și să dispue pe tot anul de cel puțin 50,000,000 fr. pentru trebuințele guvernului, ale bisericei și ale instrucțiunii; ar putea chiar cuteza să cumpere drumurile de fer.

De astăzi până la finele anului 1891 se refuesc de la sine datoriile următoare :

1° La finitul anului 1880 se stinge datoria de 12,027,885 fr. contractată pentru construcțiunea podurilor de fer pentru care se plătesce uă anuitate de 1,443,275 fr.

2° La finitul anului 1882 se stinge împrumutul rural de 106,987,000 fr. cu anuitatea de 14,258,032 contractată pentru rescumpărarea pământurilor condate sătenilor plugari foști clăcași.

3° La 1886 se refuesce datoria de 3,770,215 fr. cu anuitatea de 452,425 împrumutul pentru facerea drumului de fer Iași-Ungheni.

4° La 1888 se stinge uă altă datorie, aceea de 22,889,437 cu anuitatea de 2,121,196 către casa Stern.

5° La 1889 se stinge împrumutul Oppenheim de 31,610,500 cu anuitatea de 3,138,441 fr.

6° Și la 1891 se stinge împrumutul domanial de 78,000,000 fr. pentru care tesaurul plătesce uă anuitate de 8,000,000 fr.

Încât totalul datoriei refuită până la acea epocă 1891 se sue la 255,284,437 fr. a cărui serviciu scade din an în an :

La 1880 cu	1,443,274	fr. pe an.
" 1882 "	14,258,032	"
" 1886 "	3,770,215	"
" 1888 "	2,121,196	"
" 1889 "	3,138,441	"
" 1891 "	8,000,000	"
Total		29,413,368

Rămăind numai cele următoare :

1° Datoria pentru drumurile de fer Strusberg și Oppenheim de 299,880,000 fr. a cărei serviciu este astăzi aproape 17,000,000 fr. pe an garanție, care până atunci se va reduce fără îndoială la cel mult 10,000,000 fr. prin spnrirea traficului care ar reprezenta uă datorie de cel mult 150,000,000 fr.

2° Datoria consolidată, renta 44,600,000 " a cărei serviciu de 5°/_o este de 2,230,000 fr. pe an.

3° Datoria către Casa de Depuneri și Consemnațiuni de . . . 9,985,320 " pentru care statul plătesce dobânda de 748,900 fr.

4° Datoria care s'ar contracta pentru plata deficitului existent și al căii ferate Crawley care se poate stima la 80,000,000 " cu uă anuitate de 8,000,000 fr.

Peste tot uă datorie de 284,585,320 " cu un serviciu anual de 20,978,900 fr.

Dar la acéastă stare de lucruri nu se pôte ajunge fără a se încărca țera cu dări noi și fără de a vinde

din averea sa decât printr'ună bună administrațiune a finanelor și prin echilibrarea bugetelor.

Ca să poți vedea posibilitatea lucrului în epistola următoare îți voi vorbi despre starea economică a țerei.

Al tău amic, B. Dowley.

Urmarea epistolei precedente.

De vom trece acum la cheltuelile statului găsim că bugetul rectificativ pe anul 1876 ast-fel cum s'a votat la 17/29 decembrie 1875 este de 97,894,427, bani 47 și anume :

Consiliul Ministrilor	42,848	
Ministeru de interne	8,351,675	77
„ justiției	3,772,160	
„ Esterne	729,188	75
„ Culte și Instrucț. . . .	7,910,690	10
„ de resbel	16,550,991	
„ Lucrărilor publice	4,119,781	50
„ Finance și datorie	54,917,092	35
Deschideri de credite. . . .	500,000	
	97,894,427	47

Idea de buget rectificativ, de credite suplimentare și straordinare întrebuintată fără cumpăt cu evaluările umflate la venituri au fost cauza stării financiare. Astfel în 6 ani, de la 1871 până la 1876 aceste credite au încărcat bugetul cu 83,708,874 b. 10 sau cu 14,000,000 termen de mijloc pe fie-care an, sau cu 17 0/0.

Tabela de mai jos îți pôte da uă idee de aceste sporuri.

Anul	Sporirea bugetului prin rectificare	Creditele suplimentare și extraordinare	Totalul sporirilor bu- getelor primitive
1871	»	9,017,065	9,017,065
1872	1,228,456 04	24,168,289 31	25,396,745 35
1873	18,515,360 48	5,017,036 71	23,532,397 13
1874	2,701,524 08	3,166,761 86	5,868,285 88
1875	767,876 31	6,452,560 09	7,220,436 40
1876	»	12,673,944	12,673,944 34
	23,213,216 79	60,495,657 31	83,708,874 10

saū 14,000,000 termen de mijloc pe fie-care an.

Cei din urmă 6 ani au dat deficitele următoare :

Anul	Deficitele bugetare	Imprumuturi	Deficitele anului	Deficitele adevărate
1870	»	»	»	991,295 59
1871	3,747,503 81	3,772,875 28	7,520,379 09	8,511,674 68
1872	1,638,870 36	12,283,949 19	14,222,619 55	22,731,294 23
1873	1,278,604 45	14,697,745 64	13,419,141 19	36,153,435 42
1874	7,444,161 42	»	7,444,162 43	43,597,597 85
1875	332,471 64	11,990,000	12,322,471 64	55,920,069 49
1876	21,990,002 08	»	21,990,602 08	77,910,671 57

Situațiunile financiare.

Situațiunile financiare înfățișate camerilor sunt de-
parte de a fi conforme cu realitate; astfel de exemplu
ministrul Gheorghe Cantacozino declară deficitele ani-
lor 1875 și 1876 în modul următor :

Deficitul anului 1875 egal cu	8,889,118 50	și
deficitul " 1876 "	15,484,084 40	
Total . . .	<u>24,373,202 90</u>	

Iar peste câte-va săptămâni succesorul său Strat în situațiunea înfățișată la 16 februarie 1876 arată cu totul alte cifre mult mai grele. El arată

Deficitul anului 1875 egal cu	12,537,894
Deficitul " 1876 "	12,894,427 47
Alte sarcini " " "	<u>3,243,105 70</u>
	28,675,426 93

Acastă sumă însă în realitate este mult mai mare, ea trece, sunt încredințat, peste 35,000,000 și trebuie să apropie de 40,000,000 la care se mai adăogă suma de 42,500,000 plata liniei de fer Ploesci-Predeal și Agiud-Ocna.

Intr'acești 5 ani din urmă s'aŭ produs aceste deficite monstruóse de și veniturile s'aŭ sporit prin dări noi succesiv până la 25,000,000 pe an, încasându-se într'acest termen 76,543,567 04 mai mult dacă impositele ar fi rămas ceea ce a fost la 1870.

D-l Erdmann Hahn comparând cifrele încasărilor contribuțiunelor adăogate pentru cei din urmă 5 ani adăogându-le și împrumuturile contractate într'acești ani arată suma de 73,253,396; această sumă este prețuită prea jos de acel autor.

Iată cum a mers sporirea veniturilor prin adaose de imposite în comparațiune cu anul 1870 :

Anii	Încasările	Încasare anului 1870	Diferența în mai mult
1871	66,768,407 63	61,697,027 14	5,071,380 49
1872	71,000,992 87	" "	9,303,965 73
1873	78,151,312 67	" "	16,454,285 53
1874	82,617,874 41	" "	20,920,847 27
1875	82,490,115 16	" "	24,793,088 75
	385,028,702 74	" "	76,543,567 04
în 1871 s'a luat din domenii Resursele noii anilor 1871—75.			3,722,875 28
			80,266,442 32

Sporul cheltuelilor nu a fost însă tot într'aceiași proporțiune, el după cum se poate vedea în tabela următoare n'a fost decât de 11,291,802 16 peste cheltuelile după tipul anului 1871 :

Anii	Cheltuelile pur ale admini- strațiunii fără dotații și pensiî	Cheltuelile administrațiunei în 1871	Diferența în mai mult
1872	50,330,811 77	48,291,696 12	2,039,115 58
1873	52,326,386 54		4,034,690 42
1874	50,381,399 75		2,039,703 63
1875	51,469,988 65		3,178,292 53
Totalul sporurilor în 4 ani . .			11,291,802 16

Numerul impiegaților Statului este foarte mare, el a crescut și mai mult în acești din urmă 5 ani. El a fost în 1866 de 5,337 funcționari și 2,455 oameni de serviciu

1875 " 6,259

"

"

2,993

"

Într'aceste cifre nu intră servitori bisericilor preoți, cântăreți și cler superior, nu intră nici pădurari nici pașnici de hotare.

Câți-va d'între ómenii de stat au început a se preocupa de starea financiară; din nenorocire însă foarte puțini se îngrijesc de starea economică și care înțeleg că una este strâns legată de cealaltă. Cei mai mulți cred că uă situațiune ca aceea în care se află tesaurul Român se pôte îndrepta cu nisce cârpeli la economii și cu nisce reduceri în cheltueli, cu un împrumut mai mult sau mai puțin greu, cu un spor la unele dări sau cu nescocirea vre unui imposit. Preocupațiunea lor merge cel mult pênă a căuta ca acele sporiri să nu lovescă d'a dreptul în clasa țărănilor plugari și nu se gândesc că or pe ce și or pe cine se pune uă dare, ea cade sau se resfrânge și apasă asupra tutu'or locuitorilor. Fôrte puțini la număr sunt acei care vëdă că cestiunea este mult mai gravă.

În România nu există decât un singur isvor de bogăție, plugăria, cea mai simplă și mai primitivă, tóte cele lalte industrii împreună nu pot compta nici pentru a decea parte a produțiunei totale. Bogăția țerei vine d'a dreptul de la pământ, pământ care întors și stors neconținut a ajuns a nu mai produce ceea ce producea până acum. Tot luând pe tot anul fără a'i da nimica nu mai pôte produce fără ajutorul celor lalte industrii nici în cantitate nici în calitate. Grânele de 60 de livre au devenit uă raritate cu tótă munca ce'si dau mulți din cultivatori de a îmbunătăți

soiurile aducând semința din alte țări și din cele mai renumite și mai căutate. Producțiunea în cantitate scade pe tot anul într'un mod foarte simțitor; de unde acum și cinci-spre-dece ani producțiunea de mijloc era de 20 de hectolitri de hectar, astăzi nu se poate compta mai sus de 15 hectolitri, uă scădere de 25 0/0 în forța productivă a pământului. Acesta provine din imputinarea vitelor și din absența industriilor cu care se hrănesce și să îmbunătățească agricultura.

Crescerea vitelor și păstoria care acum și câți-va ani era una din bogățiile cele mari ale țerei a cădută mai cu totul în câmpiile cele întinse ale Ialomiței ale Buzeului și ale Prutului de jos; acesta din cauza lipsei și scumpetei capitalului, din cauza grelelor impozite și sărăcirea populațiunei agricole.

Fabricațiunile cele mai simple, acelea care sunt adequate plugăriei lipsesc cu totul; afară de câte-va fabrici de spirt dincoci de Milcov și dincolo de Milcov care se închid și dispar din an în an, și afară de două fabrici de zahar în construcțiune a căror sortă nu se poate cunoște încă. Se poate dice că materia îngrășătoare, gunoiul, d'abia poate îndestula trebuințele grădinilor de zarzavatură din prejurul orașelor.

Și cu toate acestea situațiunea României este atât de avantajoasă încât se poate dice că cu uă bună chipsuință în mai puțin de 12 ani Statul Român ar putea refui datoriile ce a contractat dispuind de un buget de cheltueli de cel puțin de 50,000,000 fr. pe an, ar putea chiar rescumera drumurile de fer.

De astăzi pînă la finele anului 1891 se refuesc datoriile următoare :

1. La finitul anului 1880 se stinge împrumutul de 12,027,285 fr. cu anuitatea de 1,443,274 20, contractat pentru construcțiunea podurilor de fer.

2. La finitul anului 1882 se stinge împrumutul rural de 106,987,000 cu anuitatea de 14,258,032, pentru rescumpărarea pămînturilor concesionate sătenilor plugari fosti clăcași.

3. La 1886 se refuesce datoria de 3,770,215 41 cu anuitatea de 452,425 85 împrumutul pentru facerea drumului de fer Iași-Ungheni.

4. La 1888 se stinge împrumutul Stern Brothers de 22,889,437 03, cu anuitatea de 2,121,196 86.

5. La 1889 se stinge împrumutul Oppenheim de 31,610,500 cu anuitatea de 3,138,441.

6. La 1891 se stinge împrumutul domanial de 78,000,000 cu anuitatea de 8,000,000.

Totalul capitalului amortizat pînă la acea epocă (1891) 255,284,437, a cărui amortizare scade succesiv din an în an și anume :

La 1880	cu	1,443,274	20
" 1882	"	14,258,032	—
" 1886	"	3,770,215	41
" 1888	"	2,121,196	86
" 1889	"	3,138,441	—
" 1891	"	8,000,000	—
Total . . .		29,413,368	—

Rămîind : 1. Datoria pentru drumurile de fer Strusberg și Offenheim de 299,880,000 cu garanția de

22,466,775 care fără înduoelă la acea epocă se va reduce la 10,000,000 cel mult, prin sporirea traficului.

2. Datoria consolidată rentă de 44,600,000 al cărei serviciu de 5 % este de 2,230,000.

3. Datoria de 9,985,320 la casa de depuneri pentru care se plătesce dobândă de 748,000.

Și datoria ce s'ar contracta pentru plata deficitului și a căii ferate Crawley care se poate presupune la 80,000,000 cu o anuitate de 8,000,000. Adică o datorie totală de aproape 400,000,000 cu un serviciu anual de 15 până la 16,000,000.

Se poate ajunge la această stare de lucruri la epoca precitată fără de a se încărca țera cu dări noi, fără de a vinde nimic din averea Statului și fără a se face alte reduceri decât acele absolut necesarii pentru echilibrarea bugetului.

Viscomitelui Macdonald

la Londra

București, 10/22 aprilie 1876.

107 Cronwell houses (Brompton).

Mă grăbesc a răspunde la epistola ce mi-ai adresat în privința convențiunei încheiată acum în urmă cu Austro-Ungaria.

Voesci să știu dacă acest act nu este vătămător intereselor engleze și dacă nu atinge tractatele ce are Marea Britanie cu alte State?

În cât privește partea politică te-ai putut convinge cred din epistola mea de la 30 noembrie 1875 către amicul nostru Eduard Barrington că România este un Stat Suveran, care se bucură de dreptul gintelor în totă puterea cuvântului, un Stat cărui nimeni nu-i poate tăgădui facultatea și capacitatea de a încheia tractate și convențiuni comerciale și politice. Astfel fiind protestările Porții, interpelările Lordului Stratheden and Campbell din camera de sus și notele schimbate între Paris, Londra, Viena și Constantinopol nu au nici temei, nici rațiune.

În cât privește însă interesele comerțului engles în România trebuie să-ți spui că ele au să fie lo-

vite de mórte daca guvernul Reginei nu se va grăbi să închee la rândul său uă convențiune comercială pe aceleași base. A nu o face ar fi a abandona târgul a cinci milióne de consumatori și a'l lăsa în esploatarea exclusivă a industriei austro-ungare. Iar daca cabinetul Marei Britanii ar face și el ceea ce a făcut cabinetul Vienei și ar dobândi pentru mărfurile englese aceleași condițiuni, tot avantajul ar fi al Angliei, căci ea are uă superioritate netăgăduită în cele mai multe din fabricatele întrebuintate în România; mărfurile englesesci conțin sub același volum și greutate uă valóre mult mai mare decât cele austro-ungare. Fie stofe de lână, de bumbac sau de mătase, ferărie sau marchetărie, sub uă greutate de uă sută de chilograme, cele de fabrica englesă o să conție tot-d'una uă valóre cu 25 sau cu 50 0/0 mai mare decât similarele lor de fabrică austro-ungară.

Cu toate vorbele late ale miniștrilor Convențiunea acésta nu corespunde la nici una din trebuințele României, nu satisface nici trebuințele comerciale, nici pe cele industriale. La facerea ei nu a esistat din partea guvernului de aici nici uă idee economică, pe când interesele austro-ungare au fost căutate și îngrijite cu cea mai mare sollicitudine. Guvernul de la Viena a căutat să înlesnesnéască intrarea în Austro-Ungaria a productelor brute venite din România; acel guvern scie că materiile brute sunt elementul care hrănesce și cresce prosperitatea popórelor industriale și că eftinătatea lor lasă uă mai mare parte retribuțiunei lucrătorului scie că sărăcia poporului industrial

este cu atât mai mare cu cât munca este mai puțin retribuită din valórea obiectelor, adică cu cât materia brută este mai scumpă. Și tot uă dată acel guvern a căutat să pune obiectele fabricate în Austro-Ungaria în stare de a concura în România cu similarele lor indigene. Câte-va exemple luate după aceea convențiune îți vor arăta într'un mod pipăit sistemul adoptat de Austro-Ungaria la încheierea acestei convențiuni :

Cerealele românesce sunt scutite de vamă la intrarea lor în Austro-Ungaria; îndată însă ce ele au dobândit cea mai mică prefacere, transformate în făină, de exemplu, plătesce în Austro-Ungaria 80 kreitzari de centneru vamal sau 4 franci de suta de chilograme (veđi tariful austro-ungar clasa III, divisiunea 12) pe când făina austro-ungară intră în România fără plată de vamă (veđi articolul adițional al convențiunei alineatul No. 6). Astfel fiind se póte fórte bine ca grăul românesc trecut în Austro-Ungaria, dus la Brașov sau la Cernăuți să vie de acolo la Botoșani sau la Ploesci transformat în făină și să facă concurență făinei românesce vëndându-se pe 17 sau 18 franci hectolitru.

Pastele și fideaoa avënd trebuință pentru fabricarea lor de mașini mai complicate și mai scumpe se află în condițiuni și mai grele; acele austro-ungare ca și făina sunt scutite de taxă la intrarea lor în România, în vreme ce acele românesce plătesc taxă la intrare în Austro-Ungaria 4 franci la suta de chilograme și astfel fabricarea lor în România devine imposibilă, căci nu mai pot ține concurență, de aceea și stabilimentele care lucrau acest product au încetat îndată

ce s'a iscălit acea convențiune. Dar chiar libera intrare a cerealelor în Austro-Ungaria cu care se fălesce atât de mult guvernul românesc, devine ilusorie, fiind-că guvernul împărătesc al Austro-Ungariei, rezervându'și dreptul precum a făcut-o de a sui tarifele pe drumurile sale de fer orî de câte orî ar crede-o de cuviință, este învederat că numai silită de necesitatea la care ar supune-o lipsa de recoltă și mugelele flămândilor ar face posibilă intrarea grânelor în România, când ar crede-o că ar putea jicni cătuși de puțin interesele agricultorilor sîi.

Trecând la un alt articol, la spirituóse, acesta era singurul obiect protegiat într'acéstă țeră. Intrarea spirituóselor afară de romuri și coniacuri era proibită; iar după convențiune (veđi tariful B No. 3) ele acum pot intra plătind drept vamal de 25 franci de suta de chilograme cu uă taxă de 20 franci în lăđi, 25 franci în butoae duble și 15 franci în butoae simple, taxă care se aplică tutulor spirituóselor îndulcite sau neîndulcite astfel că rachiurile venite din Austro-Ungaria care la hotar costă 40 până la 50 franci hectolitru, intrând în România s'ar urca la 65 sau cel mult la 75 franci hectolitru și pot ține concurență rachiurilor românesci în tóte orașele României. Iar spirituósele fabricate în România plătesc în Austro-Ungaria înduoit și întreit, cele neîndulcite 9 florini argint centnera de vamă, adică 45 de franci suta de chilograme și cele îndulcite 15 florini centnerul vamal sau 75 franci suta de chilograme. Într'aceste taxe intră și impositul de consumațiune care se percepe de

uă dată cu drepturile vamale taxe convenționale fixate prin tractatul de comerț cu Franția care este națiunea cea mai favorisată. Aceleași observațiuni se pot face pentru toate articolele căci a fost uă unitate de idei din partea Austro-Ungariei, încât convențiunea se poate resuma astfel :

Intrare liberă în Austro-Ungaria a produselor fabricate și concurență avantajoasă produselor fabricate austro-ungare în România cu toate fabricatele similare indigene..

Trimisul guvernului român nu a fost preocupat de cât de onorul de a subscri alături cu cancelariul imperiului, creșd că printr'acesta dobânda un drept politic pentru țera lui, drept, care fie dis în trecăt, nu era tăgăduit de nimeni, cu atât mai puțin că România îl esersase în mai multe rânduri fără surle și tobe. Dar așa sunt ei ómenii Statelor celor mici, se cred măi făcându-se în imaginațiune mai mari decât ceea ce sunt. De aceea vedem România consumându'și puterile în a se juca d'a soldatul, dând totă munca și totă vloga pe tunuri, pe puscă și pe bombe, în loc de a căuta a'și desvolta puterile intelectuale și industriale. Iea de la scólă și dă casarmiei creșd că bataliónele cele multe asigură existența țerei fără a'și da ostenélă să vadă că istoria ne arată că chiar statele cele mari atunci au fost mai espuse, când s'au creșut mai bine armate, căci atunci au fost mai ispitite de a'și încerca puterile și a'și realisa ambițiunile. Când uă națiune își pune toate resursele cum facú Români în a'și da numai tunuri și soldați, este

tot-d'auna în poziție de a-și periclita existența chiar când devine victorioasă, pentru că ómenii ei devenind numai soldați în loc de a deveni cetățeni producători, nu mai sunt buni decât de bătălie.

Dar să revenim la subiectul de la care m'am depărtat, la convențiune.

Ca să poți judeca însuși de efectele ce are să aibă ea, îți trimit un exemplar și îți recomand cercetarea tabelelor A și B și sper că te vei convinge despre densa și despre neeficacitatea ei de a facilita crearea unei industrii naționale române. În tabela B vei găsi obiectul cel mai greu impus cu scop de a pune pe România în stare de a-l produce ea însăși : postavul.

Stofele austro-ungare de lână sunt supuse la intrarea lor în România la uă dare vamală de 30 până la 58 de franci de suta de kilograme ceea ce reprezintă uă dare de $12\frac{1}{2}\%$ pentru lânăriile gróse cum sunt păturile cu păr și de $1\frac{1}{2}\%$ pentru postavurile cele fine.

Uă pătură gróasă cu păr trage $3\frac{1}{4}$ kilograme și costă 8 franci una; așa fiind un balot de 100 de kilograme conține 30 de bucăți cu uă valóre de 240 franci pentru care se plătesce vama 30 de franci sau $12\frac{1}{2}\%$.

Postavul civit ordinar ȕis de Brașov care trage 796 grame metru și costă ca la 6 franci metru conține 125 de metri într'uă bucată de 100 de kilograme și valoréȕă 750 franci; supuindu'l la vama medie de 44 franci plătesce aprópe 6% dreptul de intrare în România.

Postavul negru fin de Viena trage 490 de grame metru și să vinde cu 17 până la 18 franci metru; astfel uă bucată de 100 de kilograme care conține 204 metri și valorează 3,570 franci plătind masimul tasei vamale de 58 fr. plătesce mai puțin de $1\frac{3}{4}\%$ (1 fr. 60 $\%$).

Daca pe lângă sarcinile vamale de mai sus vom adăoga și costul transporturilor la 200 de kilometri la postavurile ordinare aduse de la Brașov și de 1500 de kilometri la cele fine aduse din Viena sau de $2\frac{1}{2}\%$ pentru cele d'antăi și de 4% pentru cele de al doilea, vine a dice că postavurile austro-ungare trecând fruntaria în România se încarcă cele ordinare cu $8\frac{1}{2}\%$ și cele fine cu 6% la care de de vom adăoga cel mult 3 sau 4% , deosebirea costului lănei mai scumpă în Austro-Ungaria decât în România face un total 10 până la 13% dări și cheltueli ce ar fi scutite la postavurile fabricate în România, și pe care postavurile austro-ungare venite în România au a le suferi peste costul fabricațiunei.

Acum să trecem să considerăm și sumele cu care se încarcă postavurile care se fabrică în România și care se potū clasa astfel :

10. 25% plata lucrătorilor mai scumpă în România din cauza lipsei de brațe, a neesperienței și a necesității de a aduce lucrători streini cu condițiuni grele precum obligațiune de a le plăti cheltuelile de reimpatriere în cas de nemulțumire.

20. 10% sau 15% deosebirea în plus în costul machinelor și uneltelor trebuincioase, dificultățile re-

parațiunelor, a transformărilor, a schimbului acelor stricate usate și părăsite care toate gălescă întrebuințare și prin urmare cumpărători acolo unde fabricile se țină lanț una de alta și se hrănescă unele prin altele și unde rebutul și remășițele sunt toate întrebuințate în alte fabricațiuni.

30. 8 sau 10 % deosebirea în mai mult a dobândii banilor.

Total cel puțin 43 până la 50 % în defavorul fabricii Române.

Putem dice că nici cu 30 nici cu 40 % ad valorem România nu ar putea lupta cu fabricile Austro-Ungare.

Ca sistem protecționist această convențiune nu pôte avea efectul ce credă unii că pôte esersa asupra industriei naționale care este de creat; dar și mai puțin sémănă a liber schimb, de și ministru presentându-o corpurilor legiuitoare a întovărășit'o cu un fel de speech în care arăta cu un ton doctoral că: „Principiul cel mai salutariu pentru crescerea avuției unui „Stat este principiul liberului schimb“ că: „El este „ultimul cuvint al sciinței“ și că „Or ce pas înainte „pentru a se apropia de uă stare de libertate absolută a comerțiului internațional este un progres etc.“

Ministru de și, cum veđi, pare a avea óre-care noțiuni dar este departe de a fi pătruns de acele principii economice și de a se fi identificat cu dênsele, de și a audít sau a citit că acele țări au devenit bogate care au respectat libertatea comercială, dar nu scie că a se depărta de la un adevăr, este a'l renega

și a se înșela pe sine însuși, nu înțelege că legile și regulamentele care împedică relațiunile dintre oameni sunt sau nefolositoare sau vătămătoare și că intervențiunea puterei guvernamentale în schimb și în tranșacțiuni nu poate aduce decât rele. Că schimbul se desvoltăsă și se moderăsă el prin sine însuși, prin propria sa forță, că singur se opresce atunci când ajunge a întâmpina păgubi și că numai el își poate determina marginea la care trebuie să se oprească. Sistemul conținut într'această convențiune nu se poate califica nici de pas înainte către liberul schimb, nici de sistem protector al industriei naționale.

Românii deși foarte inteligenți de și mai mulți dintr'ânșii și învățați, dar în privința ideilor economice sunt încă foarte înapoiaiați. Cei mai mulți dintre oamenii lor de stat și dintre publiciștii lor își închipuiesc că trebuie și că poate să treacă prin fazele de protecționism și de prohibitism prin care au trecut Francia, Anglia, Germania și Italia, atunci când Philipp II dintr'ua trăsătură de condei porunca aurului să nu treacă peste hotar și aurul ascultător se oprea la graniță ca soroarele lui Iosue; când Ludovic al XIV putea să desemne fie-căruia locuitor mâncarea, băutura îmbrăcămintea și chiar meseria de care trebuie să se apuce, să o urmesă din tată în fiu, fără a o putea părăsi sau schimba; pe când spirite înalte și generose ca Fenelon credeau că omul ar fi cu atât mai fericit cu cât viața iar fi mai bine regulată de guvern ca în monarquia de la Salcuta, când împărații credeau că facu bine poporului oprind intrarea și eșirea pro-

ductelor, puind vămi și bariere dintr'un județ la altul și dintr'un oraș într'altul; lucruri care se puteau practica atunci când omul nu gustase din fructul oprit al libertății, când nu esistau nici șosele, nici poduri, nici canaluri, nici vapóre, nici drumuri de fer; când comunicațiunile erau anevoiase și întrerupte uă mare parte a anului, căci atunci unui balot de marfă ca să ajungă din Marsilia la Paris îi trebuia două și trei luni, timp în care capitalul sta închis; atunci când scumpetea chiriei îngreua cu 20 și cu 30 0/0 costul mărfurilor aduse din streinătate, sumă la care de se mai adaoăă și uă tarifă vamală de alți 15 sau 20 0/0 concurența cu similarele indigene scutite și de vamă și de cheltuelile transportului devenea imposibilă. Atunci se putea crea și susține industria națională prin protecționism. Cu înlesnirea însă a mijloacelor de transport lucrul nu mai este cu puțință. Nu la asemenea mijlôce s'ar gândi astăzi Colbert ca să dea Franciei uă industrie națională. Vămile nu mai pot fi astăzi alt ceva de cât un sistem pur fiscal; un impozit indirect mai mult sau mai puțin bine combinat pus pe consumațiune. Tractatul anglo-frances și tzolfereinu o dovedescă într'un mod pipăit.

Vapórele și drumurile de fer au schimbat cu totul sistemul industrial. Tî-aducă aminte când eram la Aidin că se încărca pe uă cămilă două saci cu grâu și când ajungea la Smirna unul din saci era al cămilarului pentru plata chiriei; transportul la distanța de 40 de kilometri care despărțea aceste două oroșe era de 1,20 de franci de kilometru pentru un hectolitru sau

100 0/0; astăzi mulțumită drumului de fer se plătesce numai uă centimă de kilometru pentru un hectolitr.

Lucrurile sunt astăzi cu totul altfel după cum erau uă dinióră mărfurile grele, ca grâu și altele nu costă pe drumurile de fer nici $1\frac{1}{2}$ 0/0 pe suta de kilometri iar pe mare și pe canaluri nu se sue nici la 20 de bani tona pe suta de kilometru.

Nu sunt mai mult de 50 de ani unei lădi cu marfă ca să vie în Bucuresci de la Viena sau de la Lipsca îi trebuia cel puțin două luni ca să strebată cu car mocănesc la pas prin pustele nisipóse ale Ungariei, când nu erau devalisate cu car cu cai cu tot de bandele lui Șubriht sau ale lui Roza; pe atunci numai mărfurilor celor scumpe, mătăsăriilor celor grele și postavurilor celor fine, care sub volum și greutate mică conțineau valóre mare, le era permis să se lupte și să rabde cheltuelile transportului ale *tasidului* cum se dicea ș'ale comisionului; atunci în adevér cu uă dare vamală urcată se putea protege și susține industria națională; atunci chiar esistau de sine și fără protecționism uă mulțime de fabrici: abaoa, postavul ordinar, șalăria, sticlăria, se fabricau în țără; fie-care colibă de sătean era un atelier de pândă de velințe și de cusături, boerii și cocónele purtau cămăși de pândă de in și de borangic țesute și cusute în casă, nici la țeranî nici la negustori nu se pomeneau cămăși prosópe și așternuturi de pândă streină; velințele, covórele chiar din casele boeresci erau de lână, tórsă, urđită și țesută în țără; mobilele din Bucuresci erau de lemn de nuc lucrat de

tâmplarii din țără. Acum drumurile de fer și vapoarele eftinând și inlesnind comunicațiunile, prăvăliile din capitală și din orașele din provincie gemu de marfă adusă din Viena, din Paris și din Londra; în casele cele mai modeste numai găsesci un scaun, un dulap, un cuiu saū uă perdea care să nu fie aduse de peste hotar, inlesnirile și eftinătatea transporturilor au omorit industria indigenă. S'a întâmplat în România cea ce am văduț pretutindenī unde țera a remas înapoī cea ce se vede în Turcia unde industria era fôrte înaintată, unde se fabricau vestitele covore de Ușac și de Afion-Carahisar, stofele de lână și de mătase cele strălucite de Alep de Selimia și de Damas, cusăturile precioșe de Bagdad pe care le căutaū curțile domnesci și împărătesci din tótă Europa.

Pretutindenī în Orient unde a pătruns șoseaoa, vaporul și drumul de fer, fără să se fi introdus totuădată și sciințele himice și mecanice, fabricile indigene au ingenuchiat dinaintea loviturei ce le-a dat vaporul, róta și eftinătatea capitalului din Europa. Acelor țeri până ce se vor rădica prin forța intelectuală la nivelul sciinței nu le rămâne altă resursă de cât a se da la industriile acelea care nu cer nici capital mare nici unelte scumpe; unde dibăcia mânei și gustul dau adevărata valóre obiectului lucrat, astfel sunt cusăturile fine și delicate la care femeile Române au uă așa de mare îndemănare, uă industrie care cu cea-sornicăria sunt unul din isvórele principale ale bogăției Switzerei; le rămâne arta, pictura și sculptura care prin geniu artistului dă unei bucăți de pândă

valóre de sute de miî de franci; uă industrie care astăđi dă Parisuluî pe tot anul 40 de milióne de franci de pe tablourî statue, statuete și bas reliefuri, de marmură și de bronz vëndute în străinătate. Dar să ferescă Dumneđu să đicî că astăđi prohibițiunea nu mai este posibilă nici chiar în țările cele mai despotice și mai puternice sau să đicî că chiar de s'ar admite că să se pótă pune ásupra unor mărfuri streine dări vamale de 40 și de 50 0/0, tóte acestea nu ar putea servi încuragiărei industriei naționale că îi găsescî beleaoa. Să nu đicî că un imposit vamal suit nu ar putea face alt decât de a obliga pe consumatori a plăti marfa streină mai scumpă decât înainte că îi aprindî pae în cap; trecî de antipatriot, de apărător al intereselor streine și câte și mai câte.

Cât pentru mine or ce s'ar đice, declar sus și tare că sunt liber eşangist pentru tóte țările în general și mai cu deosebire pentru România carî numai prin liberul schimb póte ajunge a avea într'ua đî uă industrie națională, să ajungă a fabrica astfel că fără protecționism și fără subvențiune să pótă concura în întru și chiar în afară pentru unele obiecte cu fabricile streine.

— Cum înțelegî Dumnéta liberul schimb? mă întreba mai deunăđi unul din ómeniî de stat în renume de aici.

— Îl înțeleg pur și simplu, îi respunseiű, fără rezervă și fără retiscentă; intrare liberă tuturilor obiectelor și tuturilor mărfurilor, or de unde ar veni, fie pe apă fie pe uscat, vie de la apus, vie de la răsărit,

de la mătă-nópte saú de la mătă-đi, desființarea de-săvârșită a serviciului vamal cu suprimarea celor 50 de vămî înșirate pe vîrfurile Carpaților și pe malul Dunărei de la Mamornița pînă la Virciorova și de la Turnu-Severin pînă la Ibrianu și de la Ibrianu pînă la Sucéva, cu toți șefii, cu perceptorii, cu controlorii, verificatorii, tasatorii, odăeși și rîndași buni și rei, fără excepție și fără cruțare. Dacă este un lucru care mă miră este cum într'ua țără unde nu există nici uă industrie manufactorială să susține ideea de protecționism. Pe cine și ce voesce a protege?

— Dar dacă cele lalte puteri nu ar voi să lase de la noi la ele și de la ele la noi intrare și eșire liberă pentru productele nóstre spunem ce facem atunci?

— De ce vei să mă preocup de cea ce fac saú vor să facă alții, fie-care Stat este liber să facă cea ce crede că îi convine; opréscă saú tasese scump intrarea unora saú tuturilor obiectelor dacă le place; Românii sunt și ei liberi să cercetese saú să nu cercetese ce ese și ce intră în țera lor, preocuparea lor trebuie să fie a sci dacă intrarea, șederea și eșirea liberă a mărfurilor și a productelor streine ar aduce vătămăre saú folos Românilor în general și Statului Român în special.

— Cum vei Domnule să nu fie pagubă Statului Român când de la cea d'întăiú đi, fără dar și póte, tesaurul perde 8 milióne pe an venitul ce are astăđi de la vămî import și esport, transit, pășunatul viteilor streine, plumbagiú și magazinaj, confiscări, amendi etc., venit neted, care suprimându-se ar lăsa

un gol simțitor și uă perturbațiune în echilibrarea bugetului.

— Nu este de tăgăduit că adoptându-se liberul schimb reducerile vămile și vameșilor de care vorbit ar da uă economie în buget numai de 1,257,660 fr. pe când tesaurul s'ar lipsi precum fôrte bine ați observat de un venit care astăzi este de 7,803,229 fr. pe an sau un deficit bugetar de 6,545,569 fr.; dar acêsta nici nu mă turbură nici nu mă sperie, căci să ne suim împreună până la obârșie și să cercetăm cum intră astăzi acești bani în visterie :

Un negustor de exemplu aduce un balot de postav de 1000 de metri la Giurgiu; îndată ce îl bagă în prăvălie scôte din pungă 1000 fr. și plătesce vama. Acești bani sunt un avans făcut de negustor acelor cari au să cumpere dintr'acea bucată de postav, bani pe care are să'i ia de la dênșii treptat cu vîndarea postavului puiudu'i atunci să'i plătescă fie-care în proporțiune cu cantitatea de postav ce va lua. La costul cumpărătorii postavului, la cheltuelile de comision de transport, la dobândile de bani &, negustorul va adăoga și partea vămiî plătite de dânsul, și de unde ar fi dat metrul de postav cu 30 de franci, mai adăoga și francu plătit la metru pentru vamă și pune pe cumpărător de'l plătesce 31 fr.; astfel când își va fi vîndut tótă mia de metri de postav, negustorul ș'a întors în pungă mia de franci ce a plătit la vamă. Vama dar o plătesc consumatorii, adică tótă lumea. Așa fiind, tótă cestiunea se reduce în a căuta și a găsi un mijloc de a lua acele 6 $\frac{1}{2}$ milioane prin-

tr'un alt imposit care să nu fie nici mai greu, nici mai supărător.

— Și poți crede că în starea de lipsă și de sărăcie în care se găsește țera ar fi cu putință a mai pune încă și un alt imposit.

— A pune un imposit nou nu cred că ar fi nici bine nici posibil, dar a transforma uă dare supărătoare și costisitoare într'ună dare mai ușoară și mai puțin vectorie, o cred că se poate și prea se poate. Nu este vorba de a se pune uă dare ci de a se găsi un mod cum consumatorul să nu plătească mai mult decât înainte. Soluțiunii la acest problem s'ar găsi multe, dar nu voiū cita decât una care de și poate nu ar fi cea mai nimerită, dar nu va lăsa nici uă îndoelă despre posibilitatea lucrului.

Negustorul care precum am observat-o la fie-care sosire de marfă este obligat a alerga astăzi pe la Filaret și la gara Tirgovisei, de la comisionari la vameși, de la vameși la prețuitori ca să scotă fel de fel de cărțuli, de conesemente, de bilețuri și de chitanțe, să i se rescolască marfa, să i se spargă, să i se strice și să i se pērdă uă mulțime de lucruri, ar fi de uă mie de ori mai mulțumit să plătească un drept proporțional cu importența negoțului ce face și să fie scutit de toate necasurile și alergăturile, de toate cheltuelile și pagubile ce i pricinuesce refuirea drepturilor vamale.

— Să dicem pentru un moment și să convin și eu că s'ar găsi un mijloc ca statul să nu păgubască și că tesaurul să găsească în alt imposit acele 6 1/2 mi-

lióne, dar tot nu vëd adevërat folos decât pentru fabricile streine, fără ca noi Româniî să tragem vre un avantaj din liberul schimb al dumatiale.

La acéstă din urmă obiecțiune vë respund că consumatoriî ar plăti numai 6,545,569 francî în loc de 7,803,229 fr. ce plătescû astăđî și ar beneficia aceî 1,257,660 cheltuelile administrațiunei și a percepțiunilor vamale.

Prin urmare 1° uă ușurare de aprópe 17 % contribuabililor la impozitul vămilor, 2° negustorul nu ar mai avea să adaoge la prețul mărffî păgubile și străgănările ce are astăđî pentru indeplinirea formalităților vamale alte câte-va la sută. Dar eftinătatea mărffî streine cu 1 și cu 2 % ar fi puțin lucru pe lângă un alt avantaj mult mai însemnat și mai important. România este una din trecătóarele importente din Occident în Orient și liberul schimb care ar da mărfurilor tótă libertatea, ar face-o să devie respântia lumeî, să devie ceea ce devenise uă diniórá Venezia. Orașele Românieî ar deveni depozitele unde s'ar înmagasina în întreprimate și docurî mărfurile care ar ascepta scurgerea lor în sus saű în jos; Ibrianul s'ar face un port însemnat și România ar deveni centrul unuia din cele mai însemnate comerciurî din Europa, un punct la care s'ar grămădi capitalurî însemnate și capitaliști mari.

— Póte în adevër că în cât privesce comerciul, liberul schimb să fie un bine, mărfurile care vinű din Germania, din Francia, din Italia și din Anglia ca să trecă în Orient și vice-versa, avënd facultatea d'a.

intra și a eși libere, s'ar grămădi în Turnul-Severin, în Giurgiu sau Galați și ar ascepta acolo până ce ar fi cerute într'ună parte sau într'alta, și acesta ar putea să dea animațiune orașelor noastre după litoral, dar tot nu ved industria care este de mare trebuință a se crea în țera noastră.

— Industria a fost și este flica comerciului. Liverpoolu a creat Birminghamu, Manchesterul și Sheffieldu; Marsilia a creat Lionul, Amsterdamul, Anversul și Hamburgul au făcut bogăția industrială a Holandei, a Belgiei și a tuturilor orașelor anseatice. Venezia și Pisa au făcut bogăția și frumusețea orașelor Italiei. Un negustor îmbogățindu-se prin comerciul unui obiect, al postavului de exemplu, ar căuta să'si mărească beneficiile reducând cât s'ar putea cheltuelile ca să câștige costul dusului lânii și a dusului postavului, ar aduce mașini de tors lâna și uă țesătore de făcut postav, cu capitalurile lui eftine ar înființa uă fabrică de postav în condițiuni bune de a putea prospera.

Uă industrie ar chema pe alta și în puțină anî am vedea liberul schimb realisând ceea ce sistemul protecționist nu va putea crea nicî uă dată.

PARTEA A OPTA.

BUCURESCIUL
INDUSTRIAL ȘI POLITIC

1876.

I.

Bucuresciul la început.

Nu vă pot spune cu certitudine dacă capitala noastră a eșit dintr'ună colibă de cioban sau dintr'un palat domnesc; dacă Bucur era Rad sau Ilar,*) Impărat, domn sau simplu muritor, dacă acest oraș datorește importanța ce a dobândit lui Radu cel frumos sau văilor care ducă Colintina, Sabaru, Ciorogârla și Ilfov, cu Dimbovița cu tot, în Argeș, formând în grindul lor un fel de pâlnie în care se scurgă produsele și mărfurile împreună cu patimile bune și rele ale populațiunilor; în care inteligența, activitatea și virtutea dau pept cu prostia, cu lenea și cu vițiul; uă pozițiune geographică de acelea care facă orașele cele mari și capitalele de state. Se scie însă că încă de prin secolul al XVI-lea acest oraș era locul de schimb al produselor între locuitorii țerei de sus și țerei de jos; devenise uă piață de comerț unde se stabilise mai mulți neguțători streini; se făcuse uă trecătoare, un *Gheced*, cum îi dicea Turcii.

*) *Bucuri*, *Radi* și *Ilari* erau Domni feudali, Conți sau Baroni ai României.

Pe la 1550 nu detronase de tot Tirgoviscea, dar Domni își aveau aci reședința lor de iarnă; fusese teatrul a uă mulțime de evenimente politice. În Bucuresci se petrecuse rescóla boerilor Pârvulesci, predarea episcopilor și boerilor de Mircea Ciobanul pe mânele Turcilor și a Arnăuților. Pe zidurile lui Istoria înscrisesse uă mulțime de victorii: Mihaï gonise pe Turci din cetatea Curtea-Veche lnându-o din mânele lor cu asalt; în curtea lui vistierul Dan, trecuse sub sabia Românescă cele două miï de spahiï ai Emirului; Sfânta-Troiță, saü Radu-Vodă de astăzi, sărise în aer cu erbăria lui Sinan-Pașa, urmărit de aprópe de vítézul Domn.

II.

Bucurescii acum uă sută de anī.

Daca un adormit din timpul lui Pasvantoglu saū al lui Hangerliu s'ar descepta astădī in grădina de la Sântu Gheorghe saū in piața teatrului, anevoe ar putea spune in ce punct al globului se află. Și daca asupra acestui nenorocit oraș nu ar fi trecut și pe-trecut de uă sută de ori in sus și in jos sabia, fo-cul, apa și cutremurul, Turci, Tătari și Cârjali, Zaporojani, Harvați și Litfeni, Unguri, Muscali și Nemți, și mai ales Domni vitrigi cu miniștri și favo-riți ca Veleli, Tzucala și Lahana, el nu ar avea ni-mic de răvnit nici Vieni, nici Berlinului. Orașe unde, când un Lihtenstein, un Swartzenberg, un Witkenstein aū zidit uă casă saū un palat, acel edificiu a trecut din tată 'n fiu străbătend secolī, atins numai de mâna architectului ș'a artistului, mărinduse și impo-dobindu-se pe din intru și pe din afară din genera-țiune in generațiune ca să devie uă carte impetrită pe care se pôte ceti istoria familii ș'a orașului; in vreme ce in Bucuresci palaturile Domnesci, mănăstirile și casele boeresci s'aū prefăcut in cenușe și in ruină

de câte trei și patru ori pe secol, fără să lase măcar urmă de existență și de mărimea lor. Unde se mai pomenesce astăzi de palatul Curtea-Veche, de casele vistierului Dan, d'ale Văcărescilor, d'ale Dudescilor, de palatul Domnesc din délul Spiri care, șase ani după terminarea lui, era prefăcut într'ună măreță ruină cu numele de Curtea-Arsă. Să dăm aci un specimen de guvernele de la noi acum și vre uă opt-deci de ani:

Pe la 1786, după un lung șir de Domni arendași, Sultanul miluise țera cu un fel de maniac, uă fêră de mare, un grec din mica insulă Lipso de lângă Paros, ajuns pilot al flotei împărătesci după ce fusese pirat; om fără altă învățatură decât conștiința stâncilor și a băncelor de nisip din Archipel, hydrau-graphie studiată jăfuind caicele și corăbiile care aveau imprudența d'a se încurca printre Sporade și Ciclade. Sultanul îl scia om de acțiune și'l trimisese să Domnescă asupra țerei Romănesci ca să strângă oștiră de creștini să bată pe Principele Coburg. Se mira singur de norocul ce'l găsisese, și'si făcea ris de Domnie. Între alții adusese cu dânsul pe un tovarăș al seui de meserie, pe un Sava din insula Patmos, celebru mai în urmă sub numele de *Căminaru* și de *Bimbașa Sava*, jăfuia și chinuea, era epoca apelpisiților (ἡ ἐποχὴ τῶν ἀπελπισμένων) cum îi dicea chiar Greci. Când nu mai găsia materie imposibilă ca să'si potolască nesațiul de bani se tredea turbat din somn, trimitea de'i aducea pe câte un boer saui pe câte uă cocónă bogată, îi primia cu tótă cinstea, cu ciubuc și cafea, le vorbea cu blândețe; dar pe când le lăuda

meritele și servițiile către țără, de uă dată începea să plângă și să se bată cu pumnii în cap spuindule că chiar în nóptea aceea visase un vis rău; le spunea că se făcea că'i vedea pe drumul Giurgiului mergând surghiun în țera Turcescă și că le confisca averile. Când bieții creștini ajungeau în capul scării, vedea visul Domnesc cu ochii, erau luați pe sus de arnăuții curții și aruncați într'un car. Domnul făcea un haz nespus să scótă capul pe feréstră, când eșia din curtea palatului, și să le strige: *καλόν κατεβόδιον αεχοντα!* (călătorie bună boierule). A duoa di uă șaică se îneca în Dunăre sau sbarca la Rusciuc încă uă familie de esilați. Frații Nicolae și Manole Brâncovenu, Constantin și Scarlat Ghica, Dumitrache Racoviță, Enăkiță Văcărescu cu fiu-seu Alecu, erau surghiuniți la Chio; Pană Filipescu cu fiu lui Nicolae și Constantin la Cipro, Lussandra Câmpinénca cu copii era închisă în temnița de la Edi-Cale (șapte turnuri) din Constantinopol, familia lui Cantacuzino Măgurénu era trămisă la Novi în Bulgaria și uă mulțime de boeri tineri luați cu sila în armata Turcescă și trimiși să se bată cu nemți cu códă.

După prând, resturnat într'ua caléscă poleită, trasă de patru cerbi cu córnele de aur, eșia la preumblare înconjurat de ciohodari cu fuste albe și cu işlice rotunde de samur în cap, de arnăuți și de soitarii cu căciuli lungi de postav pestriț, împodobite cu códe de vulpi și cu clopoței care jucau chiocecurile pe lângă trăsura Domnescă; se strămbau la trecători și insultau femeile cu vorbe și cu gesturi nerușinate.

Cu ast-fel de alaiū mergea, de'si bea cafeaua și ciubucul lângă havusul din frumosul chiosc de la Isvorul tămăduirei, în sunetul surlor și tobelor, al meterhanelei și tumbelichiurilor.

Dimineta în diori de diuă, călare pe tabla bașa, cal arăpesc, pe care, după esemplu lui Caligula, îl îmbrăcase caftan de clucer mare, cu piciorele gôle în iminei roșii, cu mânicile suflecate până la subțioră alerga în fuga mare pe ulițele Bucuresciului strigând cât putea : *Iangân Vaaar!!* (foc).

Când câte un boer își lua inima 'n dinți și îndrăsnia să'i vorbescă de nenorocirile țerei, să'i propue vre uă măsură pentru a'i mai alina durerile, el îi răspundea în batjocură că *daca ar fi voit Dumnezeu cu țera, nu'l trimetea pe dênsul Domn...*

Ast-fel de Domn era Mavrogeny.

În puțină ani secase toate isvórele de bogăție. Domnia mai mult din Rusciuc de unde se arunca ca un croncan asupra satelor și orașelor pustiindu-le și jăfuindu-le or de câte ori putea să se strecóre printre puncturile ocupate de ostirile austriace, până când Celebi Hasan Pașa Rusciucliu a pus de i'a luat capul; atunci s'aû liberat familiile surghiuniților și refugiții s'aû întors la căminele lor.

Mavrogeny adunase uă avere însemnată cu gând să facă cum a făcut mai târziu Caragea, să se ducă să trăescă în Italia la adăpost de refúela turcescă; dar lăcomia d'a mai strânger un câsciū din dajdiî, ș'a mai vinde încă uă dată vâcăritul, oeritul, gostina, coșăritul, vinăriciul și cele alte husmeturi, l'a făcut

să dea ȃi după ȃi, până ce a căđut în mânele puternicului său inamic.

Româniî au memoria scurtă, s'au obicînit cu relele și uită lesne pe acei care i-au asuprit. Un ministru ruinează finacele, înecă țera în datorii, falsifică instituțiunile, violcă constituțiunea, calcă legile în picioare, corumpe poporul și'l jăfuesce, îi este destul să cedeze locul altuia și toate s'au ertat, toate s'au uitat; ceva și mai mult, dacă o striga cât de puțin în contra celui ce i-a urmat, pôte trece și de bun patriot. Domnul cel mai hrăpitor, cel mai corupt, și mai cinic, cel mai slab și mai prost, găsesce totđ'auna ciocoî ca să'l serve, lingusitori să'l admire, poeți să'l cante și publiciști care să'l atribue calități ce n'a avut, cugetări ce nu i-au trecut prin minte și simțimente cari nici uă dată nu s'au apropiat de inima lui.

Un cugetător al secolului ne spune că sunt trei feluri de istorii: cea d'ânteia istoriă tipărită, pe care o învățăm toți, este scrisă, ȃice el, pentru cei simpli; nu sémănă nici cu lucrurile petrecute, nici cu ómenii care au trăit; cea de a dua este uă istoriă inedită, scrisă cum s'ar ȃice *ad usum delphini*, adică pentru acei care au să fie chemați să jóce un rol în viața mulțimei; și cea de a treia, uă istoriă plină de cugetări triste pentru moralist, uă istoriă care nu este nici scrisă, nici tipărită, dar care singură este adevărată, și pe care fórte puținî la număr sunt acei care o cunosc.

După decapitarea lui Mavrogeny la Siștov, nevasta și copiii lui s'au refugiat în România cu puțină avere

sustrasă de la confiscarea turcăscă, și nu sunt mulți ani de când, pe stradele Iașului se arăta regulat în toate zilele la ora Copoului, un bătrân sbârilit, cu barba cănită, giubea de pambriu portocalie îmblănită cu ris, ciacșiri roșii, meși și papuci galbeni, legat cu șal alb la cap, trântit picior peste picior într'ună caléscă deschisă în mijlocul a trei patru fete recrutate de prin Tătăreși și din Tae-babă pentru întreținerea haremului său. Acest specimen de sêlbatec era Petrache Mavrogeny demnul fiu al decapitatului Domn.

Din zidurile acestui smeș se aușia nóptea țipete și vaete; trecătorii care se apropiau de zaplasurile curții erau bătuiți și jăfuiți de țigani Bezdadeli, trăsurile de pe strade erau oprite și vizitate ca la vămile regiei, nu cumva să fi conșinut în contrabandă vre una din frumoșele sêle pensionare.

În zilele lui Mavrogeny, Bucureștii avea uă întindere destul de mare. Într'un ocol care începea din capul suburbiei Oborul vechiu, unde s'a serbat uă dinióră biruința lui Matei Vodă asupra lui Radu, venit cu oștiri din Moldova ca să'î ia tronul, trecând pe din dosul sfintei Vineri respundea la Beilie, pe la spatele jienii; d'acolo pe lângă altarul sfântului Spiridon, ocolind délul Mitropoliei și de dinaintea Bisericii Albe, unde Mihaî banul Craioviî trimis la mórte de Alesandru Voevod pentru că se dicea fiu al lui Pătrașcu, a dat în genuchî făgăduind lui Dumnezeu uă biserică, dacă îl va scăpa de osândă. Monastirea Michaiu Vodă de sub délul Spirii ette îndeplinirea aceluî vot sacru. De la Biserica-albă marginea orașului

trecea podul Calicilor, d'a curmezișu, apuca pe dina-
 intea Anthimului, se îndrepta spre Sfinții Apostoli,
 răspundea în Gorgan la Sfântul Ilie, de unde apoi
 se încovoia spre străja Brașovului care se împinsese
 până la Podu-cu-zale cam pe unde este astă-zi gră-
 dina Episcopiei; de acolo tot înainte pe la Icónă și
 pe la Popa Rusu se încheia lângă biserica cu sfinții
 de unde am pornit cu ocolul; uă întindere de șapte
 saū opt kilometri, de ce saū duoē-spre-dece kilometri
 pătrați (2,000 până la 2,500 de pogóne) care nu
 conținea de cât uă populațiune de duoē-deci până la
 duoē-deci și cincī de miī de suflete.

Uă dinióră monăstirile Plumbuita, Mărcuța, Radu-
 Vodă, Văcărescii și Cotroceniī, formaū uă semilună de
 puncturi întărite despre resărit și mēdă-zi legându-se
 tóte cu cetatea Curtea Veche.

Spre patru părți ale lumei se întindeaū, ca labela
 unui polip, patru strade lungi și întortochiate : Podu
 Brașovului care de la Constandin Brâncovénu începuse
 a se numi Podu Mogoșói după moșia Domnέscă, Podul
 Târgului d'afară care mergea la obor, Podul Beilicului
 și Podul Calicilor, astă-zi Calea Șerban-Vodă și Calea
 Craiovei, patru linii care se tăiaū în cruce la Curtea-
 Veche, unde atunci ca și acum era centrul capitalei.
 Aceste patru strade mari cu Ulița Târgoviscei, cu
 Ulița Fereastrăului, cu Podu de pământ și cu Drumul
 Vitanului, lăsaū între dēnsele goluri ocupate de gră-
 dinī, de liveđi. de vii și de maīdanuri presărate pe
 ici pe colea cu câte-va colibī, bordee și căsuțe des-
 părțite de gropi de nisip și de baltace printre care

se rădicau mormanele de gunoiu scóse de prin grajdurile boeresci.

Priviți din délul Mitropoliei, Bucurescii semăna mai mult uă dumbravă decât un oraș: copaci înalți și pletoși printre care străluceau crucile poleite a uă sută de biseriei mari și mici. Privind pe d'asupra grămada verde se ghiceau pe alocurea câte-va ochiuri; acele spaciuri desemnau în proiecțiune locurile ocupate de hanurile cele mari și de curțile boeresci. Câtând din deal spre Crucea Slobodia din calea Șerban-Vodă, monument rădicat în memoria bătăliei dintre Leon-Vodă și boerii pribegii care hotăriseră să nu mai sufere pe greci, și uitându-se la stânga, rădând cu ochiul clopotnița de la Radu-Vodă, se dărea, ascunsă printre copaci, biserica Sfântul Athanasie, disă Bucur, *nemurire* și *bucurie*, două nume bine alese pentru a caracteriza un oraș renăscând de uă sută de ori din foc, din apă și din sânge, și pe nepăsătorii săi locuitori, tot-d'auna veseli și voioși, parc'ar înota tot în fericiri; acea bisericuță cu turla ei rotundă ca uă ciupercă, cu strășina eșită, afundată între arbori seculari, semăna ca un copil sub uă umbrelă resemat la tulpina unui stejar stufos; mai la dreapta printre crângile copacilor, în virful unei turle de șindrila neagră cu muschiu pe dânsa, se arăta crucea bisericii Oltenilor, templu foarte modest, dar care ne aduce aminte lupta eroică a celor douăzeci și patru de tovarăși ai lui Himariotu cădând unul după altul, până la cei doi din urmă, care făcându'si drum cu iataganul printre două mii de turci, Tătari și Zaporojani

ai lui Tahir Aga s'a'au dus să móră pentru liberarea patriei lor la Mesolonghi lângă Byron.

Urmând cu ochiul tot la stânga peste jicniță, trecând de Sfânta Vineri spre Scaune se vedea foișorul de foc, un cap d'operă de dulgherie, un fel de scara pisicii, formată de uă mulțime de bârni resemate unele pe altele, prntre care se vedea ca printr'un grătar biserica cu Sfinții, așa numită pentru că pe din afară de jur împrejură sunt zugrăviți învățații antichități și sibilile; și astă-dî tot se mai citește numele unora dintr'inșii. *Philosophul Thales, Hermes Trismegistul, Aristot, Platon, Stoicul, Zenon, Sybila Persica, Sybila Cumea și Sybila Delphea*; cele-lalte inscripțiuni nu se mai descifrează, nici chipurile nu se mai cunosc; dar sunt fără îndoelă ale lui Socrat, Anassagora, Ampedoclu și Heraclit.

Poiché 'innalzai un piu le ciglia
Vedi 'l maestro di color che sanno
Seder fra filosofica famiglia
Tutti l'ammiran tutti onor li fanno. (*)

Ei a'au propagat unitatea Dumnezeuirei și a'au dobândit gracia Salvatorului care i-a tras din mânele lui Pluton și i-a aședat în loc deschis, luminos și recoros.

(*)

Când rădicaiu ochii în sus
Vedui pe învățătorul învățaților
Stând în mijlocul filosofilor.
Toți îl admiraū, toți îl onoraū.

(Dante, Cântul IV).

Rispose : io era nuovo in questo stato
Quando ci vidi venire un possente
Con segno di vittoria incoronnato(*)

Traemmoci cosi dall' un dé canti
Un luogo aperto luminoso ed alto(**)

Ca uniġ ce n'aŭ avut darul boteđului n'aŭ fost
puși la un loc cu părințiġ bisericeġ Creștine.

Chei non peccaro; e s'egli hanno mercede
Non basta perch'e' non abber battesimo(***)

Dar ca nisce Cariatide puternice pórta bolta loca-
șului sfânt pe corónele lor de nemurire.

N'ar đice cineva că înalt prea sfințitul chir Daniil
Mitropolitul Ungro-Vlahiei ctitorul aceluġ sfânt locaș
sciea să interprete pe Alighieri.

Urmând tot spre stânga cu vederea, peste turlele
multe și ușore ale bisericiġ sfântul Gheorghe, ochiul
se oprea cu admirare asupra celeġ mai înalte și mai
tarġ zidiri, Turnu Colțiġ, care domina orașul și'si arăta
falcnic crenelele sale printre norġ; astăđi redus și umi-
lit ne aduce aminte măririle căđute, ne vorbesce de
inchisul de la Bender și ne spune că în lumea acésta
vană și trecétóre lucrurilor ca și ómenilor nu le este

(*) Response: eŭ eram noŭ venit pe acéstă lume
Când s'a vėđut venind un puternic
Incoronat cu semnul biruinței

(**) Trași la uă parte
Intr'un loc luminos și înalt

(***) Deși ei n'aŭ păcătuit, de și aŭ dobândit ertare
Nu este destul, fiindcă n'aŭ avut darul boteđului

(Dante, Cântul IV).

ertat a se rădica prea mult preste semenii lor, căci dacă nu atragă focul cerului, se sgudue pământul și le înfrânge trufia.

Pe linia medială a orașului printre pomi și printre turle era, hanurile cele mari : Șerban-Vodă, Constantin-Vodă, Sfântu Gheorghe... curți mari pătrate cu ziduri 'nalte și țări de jur împrejur, cu porți grose de stejar căptușite cu fer, legate în piróne, șine și lanțuri cu clopotniță d'asupra gangului; în mijlocul curții biserica, ocolită de case țări de zid, compartimente unele lângă ntele, fie-care cu pimniță adâncă, cu magazie boltită, cu uși de fer scóse pe uă galerie cu arcade pe colóne de pētră cu capiteluri d'asupra, cu odăi tóte cu ferestrele și cu ușile pe un privor care ocolea hanul dintr'un capēt până într'altul comunicând cu două scări mari acoperite față 'n față una cu alta, totul stil italian, tipul adoptat pretutindenī în Archipel și în marea Nēgră pe unde Genovesii au avut cantóre.

Într'acele ziduri se refugiau Creștinii, într'acele pimnițe și bolte își închideaū giuvaerurile, șalurile, argintăria și baniū în timp de resmiriță, de băjanie, de foc și de sabie. Locuitorii Bucuresciului găseaū scăpare pentru ei și averile lor la picióarele altarului și la tăria zidurilor.

Casele boerilor celor mari erau cele mai multe pe aprópe de malul gārli; începēnd din susul Dimboviții era casa lui Pană Filipescu, mai la vale venea căminul Cantacozinescilor până în casele Colfescului pe ruinele cărora s'a rădicat mai în urmă casa Logofē-

tului Dinicu Golescu, palatul Domnesc de astăzi; pe apă la vale, tot pe muchia délului erau casele lui Costandin Crețulescu ș'ale frateseii Istrate, mai în jos casele Banului Scarlat Ghica din Gorgan; peste gârlă în dreptul Slătarului unde este Prefectura de Ilfov era casa banului bătrân, nume sub care se deosebea Banul Dumitrache Ghica de fie-său banul Scarlat; din jos de sfântu Ioan era casa Văcărescului, chiar în locul unde este casa Baronului Belu, mergea până în zidu bisericii Măgureanu; dincolo de sfântu Spiridon era casa lui Manolache Brâncovănu al căreia coprius se întindea de sub deal până în zidurile Sfintei Ecaterinei ș'ale Bălăcénului iar pe malul gârli pe unde este astăzi Primăria până la podul gârli de la Beilic. De vre uă cincî-deci de anî acolo s'au succedat ôspeții de tôte mărimile și de tôte nêmurile, acéstă casă a fost de dece ori una după alta palat, casarmă, spital și ruină, de dece ori zidită și rezidită, pustiită, restaurată și părăsită; a adăpostit pe Caragea, când a ars palatul Domnesc din délul Spirii, acolo a tras Ipsilant, acolo a descălicat Domnu Tudor când a intrat cu Pandurii în București; a fost reședința ortalei Turcești în timpul lui Kehaja Beg și lui Gavanosoglu; prefăcută din ruină și transformată de Vodă Bibescu în palat domnesc a servit de quartir lui Omer Pașa, Generalilor Ruși și Nemți, soldaților și bolnavilor a tot feiul de oștirî; a fost locuința Domnilor, quartir general al comisarilor și a comandirilor de oștirî de tôte invasiunile și de tôte ocupațiunile. La stînga spre răsărit în partea târgului p'împrejurul

Colțiil erau casele Bărcănescului, ale Cândescului, ale Câmpinénului ale lui Racoviță ș'ale Bălénului.

Când după délul Mitropoliei într'ua séră de denie în liniscea melancolică a apusului începea tóca la uă sută de biserici cu miliónele de sunete pe tóte tonurile care se vërșau în aer din miile de clopote mari și mici ale orașului, note care alergau din tóte turelele ca să se confunde într'un huet general și se suiaă împreună la cer lățindu'si neîncetat vibrațiunile, aruncându-se în cadență ca nisce talasuri împinse unele peste altele către malul nevêșut, atmosfera întrégă părea transformată într'un vârtej de armonie și sufletul coprins de uă senzațiune plină de pietate se simțea atras către rugă. În mijlocul acelei vijelii de sunete, precum ochiul distinge într'ua mare infuriată pânđele corăbiilor printre spumegatul alb al jocului valurilor, asemenea urechea deosebea în mijlocul huetului glasul plângător al sfântului Gheorghe repetând în cadență numele nenorocitului Brâncovénu, sunetul jalnic și mândru al Anthimului, bătaia rară și falnică a sfântului Spiridon îngânădu-se cu Sărindaru și cu Curtea Veche, clopotul de serbare al Colțiil, glasuri grave străbătute în tóte părțile de timbrele ascuțite și argintii a uă sută de clopote mai mici ale bisericilor din mahalale. Acum gălăgia populațiunei și urletul a miilor de trăsuri care lovescú petritele ascuțite ale caldarâmului și fluierile gărđiștrilor tae tot farmecul acelei armonii sublime, tóca d'abia se mai aude și credincioșii nu se mai adună împrejurul altarelor.

III.

Casele Boeresci.

Casele boeresci erau ziduri tari ca de cetate, în câte patru și șese cărămiđi, cu odăi multe și mari, cu pivnițe adânci și boltite, cu beciuri și un rând de odăi d'asupra, cu pod din stréșină până 'n stréșină; grinđile erau ca urși de pod de gróse; la cheresteaoa unei case mergea un parquet de pădure seculară întreg; pardoséla sălilor și a tinđilor era de cărămidă pusă pe muchi, învălítórea de șindrilă bătută pe șapte și pe noă, înaltă aprópe de două ori cât casa, ca să nu ție zăpadă și ca să se potă scurge apa mai lesne.

În zadar am căuta să mai descoperim pe surfacia Bucuresciului vre una dintr'acele zidiri de care am văđut atâtea în copilăria nóstră, case mărețe, bine împărțite, bine aerate; călduróse iarna și recoróse vara.

Corpul principal se compunea de uă sală mare de colo până colo cu odăi în drépta și în stânga, cu tinđi în cruci prin care se comunica cu cele lalte părți ale edificiului, case cu scosuri în tóte părțile și cu sacnasiu, fie care odaie cu ferestre spre trei părți ale lunei, tavanurile erau de stejar, stréșina scósă de uă

jumătate de stânjin ca să'i ție vara umbră, s'o apere toamna și primăvara de ploii și iarna de viscol și de zăpadă; curtea era încunjurată de zid bolovănit înalt și gros, porța cu boltă, cu două rânduri de uși de stejar ferecate, cu foișor d'asupra unde pădea dîoa și nóptea arnăuți; sub gang era uă odae pentru pazar-ghidean în timp de ciumă. Din pridvor uă galerie deschisă ducea la biserică, căci fie-care casă mare avea biserică în curte sau în corpul casei, la un colț. Cel din urmă esemplar de această arhitectură a cădut acum vre uă patru ani sub casmaua speculantului care a transformat curtea și grădina într'uă suburbie cu mai multe strade și cu un otel colosal în dreptul bisericeii dintr'uă ȕi.

În mijlocul orașului, între curtea veche și Colțea, era târgul cel mare. Șandramale lungi aruncate în în toate direcțiunile, precum vedem aȕi la bâlciuri și în piața Ghica pe lângă hală; fie care șir își avea numirea, după felul mărfurilor ce conțineau și a meseriilor ce adăpostea; se numeau Șelari, Cavafi, Cojocari, Ișlicari, Covaci, Căldărari, Brașoveni, Grabroveni, Marchitani, Scaunele, Pescăriile; câte-va căsuțe de zid cu câte două trei odăi cu uși și cu oblone de fer în ulița care duce de la Șerban Vodă spre sfântu Gheorghe purtau numele de Lipscani, pentru că acolo se ținea mărfurile streine, cele mai multe aduse de la Lipsia.

Dincolo de târgul propriu ȕis, prin Lucaci, pe la Udricani, în Batisce și spre Vergu, în toate părțile liveȕi, grădini și maȕdanuri, câte-va case cu câte două

trei odăi a căror înălțime cu înveliș cu tot nu trecea de două stânjeni de la pământ, cele mai multe de gard alicite sau în paente, aruncate peste câmp fără uici uă orânduélă, fără nici uă aliniere. Astăzi etajele au început a se sui unele peste altele; orî-ce clădire nouă, orî ce zidire se prefăce caută să întrcă în înălțime pe cea vecină, pare că ne lipsesce aerul și căutăm resuflarea și sănătatea în nuori. Grădina Bresli, Pitaru-Moșu, Livedea Gospod, grădina Deșliului, curțile, fânăriile și grădinile monastiresci și boeresci s'au transformat în suburbii populose, receptacole de necurătenie, de friguri, de vërsat de angină și de typhus în permanență. Apa curată și dulce a Dimboviți s'a prefăcut într'ua decoctiune de spurcăciune. Închipuți-vă câți-va metri cubi de apă care intră curată pe la Belvedere și ese pe la Vitan luând în soluțiune și în suspensiune tôte lăturile și tôte gunoele cuhnielor și grajdurilor, tot noroiul stradelor și canalurilor, tôte mortăciunile, putrediciunile și decompozițiunile, tôte infiltrațiunile depunerilor a unei populațiuni de două sute de mii de locuitori; cum am dice un pahar de apă în care s'ar arunca un pumn de otravă și vei avea uă idee aprosimativă de liquidul cu care își potolesc setea acei care nu au un cal ș'ua saca ca să-și aducă apa de la Philaret, de la fântăna Brâncovenului sau de la Ferestreu. Apa din Bucuresci în loc de a fi un vehicul pentru digestiune, a devenit un purgatif din cele mai drastice, de aceea vedem Bucurescénul că preferă astăzi basamacu și berea lui Opler. Dacă acel care bea apă din

Dîmboviță nu se mai duce, este că își ia de tînăr domiciliul la grădina Belu.

Copacii s'au limpedit, verdeața veselă a dispărut și s'a înlocuit cu caldarâm, cu zidiri fără nici uă aliniere și cu învelitori de tinichea și de tablă de toate colorile peste care domină Synagoga din strada Sfânta Vineri, Bărăția și turlele ascuțite ale bisericilor Luterane și Catolice.

Bisericile noastre modeste, dar de un styl pur, sub cuvînt de restaurare s'au tencuit din nou s'au spoit cu uă vopsea mai mult sau mai puțin cafenie, și-au îmbrăcat turlele cu tinichea de sus până jos și și-au pus în vîrf sub cruce câte trei patru bășici de deosebite forme și mărimi unele peste altele ca la Slătar, ca să semene cu Cremlinu, precum sémănă Sfântul Spiridon din strada Șerban-Vodă cu Domnul de la Milan; Anthimul un model de arhitectură byzantină s'a resimțit și el crud de îmbunătățirile cele rele de care suntem sătui. Ce nume s'ar putea da formei ce a dobândit acum de curînd Sărindarul, templul cel mai măreț al capitalei.

Tot ce a mai ramas neatins și neperfecționat este sfântul Haralambie din fostul han Stauropeleos; gracie zidurilor care coplesau din toate părțile acel paraclis și-l ascundeau ochilor profanilor ca ghemul de petricele în care se ascunde preciosul diamant, această bisericuță a scăpat neatinsă până acum de casma și de mistrie; astăzi însă că zidurile de pînă prejur au căzut și a pus sub ochii speculanților și arhitecților formele ei graciōse și proporțiunile-i armoniōse

témă'mi este să nu escite ambițiunea de imortalitate a vre unui ministru sau setea de câscig a vre unui concesionar, s'o exploatare dândune în schimb ceva frumos, cum s'a făcut cu cismeaoa de la Philaret rădicată bucată cu bucată, dusă nu se scie unde, nici pentru ce, și de perderea căriea nu ne pôte consola monumentală fontână ce s'a rădicat ca uă parodie în fație cu locul unde Artistul admira un monument simplu, modest dar de bun gust care ne vorbea de virtuțile bătrânilor nostri, de luptele și de suferințele lor.

Philaretul era pentru Bucurescian un loc de pele-rinagiū; acolo bătrâni conduceau copii în plimbare și le povesteau luptele boerilor și prelaților nostri în contra Domnilor phanarioți și în contra Grecilor care cucerise țările Române de dincóci de Carpați; le spunea sacrificiile cu care se susțineau drepturile ce mai rămăsese țerii, mórtea tragică a lui Anthim Mitropolitul înecat în Dunăre de sbiri Domnesci, disparițiunea mysteriósă a lui Alecu Văcărescu, jafurile zavergiilor, cruđimile lui Kehaja Beg; le spunea în-șălăciunea cu care căpitan Olympie a luat pe Vladimirescu de la Golești și l'a trădat în mânele asasi-nilor; acolo Români juraū mână 'n mână să scape țera de Greci și de protecție străină și să'i redea drepturile strămoșesci.

Se dărâmă și disparū monumentele cele vechi, pare că am voi să scergem or ce ar putea să descepte consciința națională!

IV.

Bucuresciu industrial.

Apa din cismeaoa Filaretului era tot-uă-dată un isvor de sănătate și de bogăție; vara câmpia era acoperită de lucrătore, fete și neveste, meștere, calfe și ucenice care limpețeau testemeluri în fântână, după ce mai întâi fisa culorile cele vii muindule în pétră acră; le întindea la sóre pe érbă, cântând doinele noastre cele frumoșe. Testemelul era podóba capului cónelor și jupâneselor Românce. Uă rótă de bumbac de dece parale se prefăcea între degetele mahalagióicilor din Bucuresci într'un tulpan subțire ca pânđa Arachnei; și cu duoë trei tipare de lemn de teiú, cu câte-va buriení colorante : băcan, șofran, pațachină și scumpie, adevărată polychromotypie, se da un comerciú un obiect de uă valóre însutită. Torcétorele, țesátorele și vopsítorele Românce erau generos resplătite de muncă și de ostenélă prin vëndarea testemelurilor eșite din mânilor lor.

Testemelurile fabricate în Bucuresci nu se lăsaú mai jos de cele de Tarigrad, și acéstă industrie bine condusă și încuragiată ar fi ajuns lesne să rivalizeze

cu cele mai frumoase muselinuri. La un bal de gală la Hotel de Ville din Paris, acum nua ani, Marchesa de Lavalette, femeia ministrului de interne, fosta ambasadrice la Constantinopol, purta uă rochie de testeme-luri care făcea admirațiunea tutulor elegantelor.

Acastă industrie a dispărut cu totul de la noi, a cedat locul ei pălăriilor și coifurildr *a la Livezeanca*, fabricate la Paris și la Viena, *pentru proști* (à l'usage oes Principautés et de l'Amérique du Sud) cum zicău modistele din Paris.

Pe prispe, la umbra stréșinelor, sta vara întinse miil de gherghefuri de tôte mărimile și de tôte forme; fetele coseau în relief (anevato) pe tulpă, pe pambriu, pe atlas și pe catifea cu mătăsuri, cu lânuri, cu bumbac, cu catifelute, cu fir, cu sârmă și cu fluturi; cusăturile Româncelor de atunci nu se rușinau nici dinaintea celor de Switzera nici celor de Alep și de Damas; gevrelele, sanguliile și bibilurile lucrate de Bucurescence erau cântate de damele celor mai mari haremurii din Constantinopol.

Cusăturile făcute în casele boeresci era fala cocónelor nóstre; și după câte am auđit despre sexul frumos de p'atunci, el de și nu se înfășura ca astăzi în Fail, Șantili, Malină și Alaçon, de și nu purta uă oca de păr mort pe cap, dar nu era nici mai puțin plăcut nici mai puțin gracios; încă, dacă vom judeca după legende și după cântece s'ar putea crede că inimile pe atunci erau mai înfocate și că amorul nu era un samsar al negustoreselor de toalete.

Primăvara îndată ce da frunđa, femeile cedaă apar-

tamentele lor gândacilor de mătase. Printre prânurile de foi de dud mahalagióicele înfigeau câte-va pari în grădină și urdeau tortul dobândit iarna la lumina focului din vatră unde se povesteau : istoria duiósă a lui Peneș împărat, basmele poetice cu înșirate mărgărite, și plăcutele ghidușii ale lui Păcală și Tândală. P'în luna lui Iunie maidanurile după malul gârli erau pline de femei adunate în pâlcuri împrejurul căldărilor din care trăgeau mătasea după gogoși; iar după ce depănau borangicul intrau în argea unde cu patru drugi de lemn ciopliți din topor, cu uă spată și uă suvelniță cu totul primitive își întocmeau un resboiu cu care parvneau a face tot felul de țesături în trei și patru ite. Róta de tors, acel instrument puternic de civilisațiune și de bogăție în occident, începuse a se introduce prin casele Bucurescencilor, detronase furca și fusul; astă-đi acéstă uneltă bine-făcătoare nu se mai vede de cât pe teatru în mânele Margăritelor sau a Desdemonelor domnului Francheti.

Când bătea báltărețu venea despre Broșteni un miros acru și greu; uă mulțime de tăbăcării se aședase sub Radu-Vodă; nu numai că ele îndestulau trebuințele consumațiunei din întru; dar peile lucrate în Bucuresci erau căutate în țera nemțescă și în țera turcescă și devenise obiectul unui însemnat comerciú de esportațiune; este destul să amintim aci că populațiunea ocupată de acéstă industrie era până în ȕilele lui Cuza-Vodă destul de numerosă ca să inspire temere și respect curții și boierilor.

Pe lângă argăsitul peilor se mai crease uă altă

industrie în care oraşul nostru ocupa cel întâiul rang în Europa : cojocăria care ajunsese la uă adevărată perfecţiune, era uă lucrare de paţienţă şi de bun gust; bucăţele de blană fôrte mici îmbinate şi cusute unele de altele cu uă fineţă şi uă inteligenţă artistică, formaŭ un mosaic vrednic de admirare; Samuriŭ misadă, còde şi pacea, Rîşii, Silvii, Cacomii, Singépii, Vulpele negre, blanele cele mai frumoşe şi mai scumpe din Rusia se lucraŭ la noi. Starostea de cojocari din Bucuresci era în corespondenţă dilnică cu seraiul Sultanului. De acest meşteşug se ţinea Işlicăria; lucrarea hărşiei brumării şi formele deosebite ale Işlicarilor era uă lucrare de artă cu care nu se pòte compara fabricarea pălărilor de mătase şi de pâslă. Cusăturile cu fir şi ciaprasăria ocupa uă mulţime de meşteri şi de calfe.

Din tóte aceste industrii însemnate şi bănoşe n'a mai rămas de cât numele scris pe tablîte în respântiile câtor-va strade; nume care nu mai aŭ ađi nici un raport cu ceea ce esistă. În strada căldărarilor ovreii vëndu haîne gata, croite şi cusute în Viena şi în Pesta, în ciaprazari găsesci turnuri şi velutină, daca în şălarî mai veđi câte uă pereche de hamuri, fii sigur că ele vinŭ de la Pesta sau de la Viena; uliţa Işlicarilor s'a numit cât-va timp uliţa franţuzescă şi astăđi pòrtă numele de strada Carol I, plină de marfă ovrească. Livedea cu Duđii s'a împodobit cu uă mulţime de nume care mai de care; citesci pe tablîtele dup'in respântii : *Strada Sebastopol*, *Strada Occidentului*, *înfundătura emigratului*, porecliri gra-

tuite care nici una nu ne spune măcar că acolo să fi fost uă dinióră uă adevărată pădure care producea mi de oca de mătase. Numirile care se dau ađi de Primăria nóstră nu au nici un raport ca altă dată cu obiceiurile și cu ocupațiunile locuitorilor, cu vre-un fapt istoric sau cu vre-un om celebru. Auđi *strada Numa-Pompiliu*, *strada Apolodor*; dar unde este astronomul, chimistul? nimeni, nici chiar primarul nu ne-o póte spune; avem *strada florilor*, póte fiind că te ei de nas când te apropii, *strada grațiilor* pentru că unele domnişóre se arată numai în cămaşă la feréstră, *strada zinelor* pentru că pe din afară unele case sé-mănă chiar pensióne.

Bucurescii a fost nu de mult un adevărat centru manufactorial, astăđi însă este un oraş esclusivamente de consomațiune și de petrecere; prăvălie de prăvălie, cârciumă de cârciumă, grădină de grădină și complet de complet; se ținú lanț, tóte cu table cu litere de aur d'un cot: *la Stefan cel mare*, *la Napoleon*, *la Mihaí bravul*, *la Tudor*, *la Frantú Iosef*, *la Hora*, *la Cloşca*, *la Cocosu roşu*, *la Leul și cârnatul*, *la Cerbu*, *la Purcel* etc. etc., tóte pline de marfă străină și de bere nemţescă; var și cărămidă, sticlă și lemn, unt și zarzavaturí ne vine de peste noă mări și noă țări; în casa cea mai modestă ca și în palatul cel mai somptuos, de la Vlădică până la opincă, din duşumea până'n tavan, din tălpí până'n crescet nu poți găsi un pat, un pabar, un scaun, un șervet, uă cismă, uă căciulă care să nu fie adusă gata din străinătate. În țera cânipei sacii și sfóra le cumpărăm de la Nemți!

„Nenorocită țără, striga Pestel, cădând din spân-
„durătoare cu franghia ruptă de gât, unde nu știu să
„facă nici măcar un ștreang!“

Materia născută și crescută în țera noastră se tri-
mite brută și ni se întorce peste un an sau două cu-
rățită și lucrată, o plătim însutit pe cât am vândut'o,
cu esportul, importul și accisurile, transportul, dusul
și adusul, imagasinările, comisionarii de tot felul și
tot șirul de traficantși.

V.

Centralisarea.

Bucuresciul devine un oraş mare; de la unire mai ales el se împopulează ne'ncetat; creşterea acésta însă nu este efectul nici a dezvoltării industriale, nici a dezvoltării comerciului, provine numai de la concentrarea unei populaţiuni improductive; a devenit receptacolul funcţionarismului, locul unde se îmbulzesc sumedenia inspăimântătoare de postulanţi de toate treptele şi de toate etăţile, un cancer care se întinde ne'ncetat şi sorbe tot sucul ţării.

Sporirea capitalei vine exclusivamente de la tendinţa nenorocită către centralisare şi de la dispreţul ce are guvernul nostru pentru autonomia judeţiană şi comunală.

Aşeză-te în orî-ce punct al capitalei, la orî-ce oră, fie ziua, fie noaptea, pe strade, în grădini, la teatre, la cafenele, şi treci în revistă pe trecători, şi pe petrecători, cercetăză numele şi profesiunea fiecărui şi te vei convinge că marea majoritate bărbaţi şi femei, tineri şi bătrani, trăesc direct sau indirect din buget; nu întalnesci decât aşa dişi slujbaşi ai

statului, civili și militari, în activitate, în disponibilitate și'n retragere, boeri halea și paia, cum se dicea uă dată, postulanți de funcțiuni, de concesiuni, de deputății, de senatorii, de primării și de consilierii veniți cu miile de prin județe ca să cerșescă de la mila guvernului un decret séu uă recomandatie de alegere către prefect și benedicțiunea ministerială când, grație eficacității puternicului concurs al bătaușilor, al intimidării și al corupțiunei guvernamentale, a avut norocirea să iasă din urna electorală cu mai multe voturi și de cât chiar numărul alegătorilor.

După chip și după umblet poți cunoște situațiunea de spirit a fie-căruia : Acel care a dobândit în fine ceea ce'i dorea sufletul, îndată ce și-a putut dice cu parigorisitul lui Milu : *Sunt!* se plimbă cu nasul în sus, nu mai salută de cât pe miniștri și pe amicii lor; din plăcut, amabil și bine crescut ce părea până ieri, a devenit mândru, necuviincios, și obrasnic. Acel care speră, dar care tot mai are îndoială, începe colindele în frac din ți de diminéță, umblă cu capul greu de cugetări adânci, caută să mai dea și alte doveđi de devotament și de dinastism; iar acel care de astă dată a lăsat orî-ce speranță și e supus la noii încercări, d'abia se mișcă pe strade, umblă cu nasul în jos, parc'ar fi ploat, este amabil, blând și salută pe tótă lumea, își mănâncă orele asceptând uă ocașiune favorabilă ca să se afirme, inventéză comploturi și conspirațiuni asupra căroră chiamă atențiunea ministrului ca să se arate cu slujbă și să dovedéscă că este om de ordine și dinastic.

Funcționari și postulanți, servitorii și furnisorii lor, iată populațiunea Bucureștiului; în colo un oraș rău pavat, rău măturat, rău adăpat și rău aerat. Infecțiune și bôlă! Și nici pôte fi alt-fel, căci orașele întinse și populate se întrețină cu cheltueli fôrte mari pe care numai uă mare bogăție le pôte purta.

Când întinderea și populațiunea unui oraș cresce în progresiune aritmetică, cheltuelile de întreținere cresc în progresiune geometrică(*), și numai atunci locuitorii pot purta sarcinile ce necesită întreținerea confortului și a igienei, când dezvoltarea bogăției și sporirea industriei și a comerciului pot urma aceeași progresiune.

Orașele cele mari ale Europei sunt cele mai multe situate pe malurile râurilor saū în apropiare de mare, aū trebuință de apă multă și adâncă ca să spele și să mistuască necurățeniile și să înlesnescă alimentarea.

(*) Bugetul Parisului a fost la 1863 de :

197,579,869 fr.	Recetele.
193,518,697 »	cheltuelile.
și 218,809,000 »	datoria.
cheltueli ordinare	81,237,043 fr.
» extraordinare	44,665,154 »
» suplimentare	16,000,000 »
serviciul dărilor	9,907,558 »
fonduri speciale	48,616,500 »

Parisul cu uă întindere de 113 kilometri pătrați (ca la 23,000 pogóne) cheltuesce pe an 1,800,000 fr. pe kilometru pătrat (ca la 10,000 fr. de pogon). București cu uă întindere de 36 kilometre pătrate (ca la 7,000 pogóne) cheltuesce pe an 100,000 fr. de kilometru pătrat (ca la 800 fr. de pogon).

La 1858 orașul Londrei a cheltuit peste 80,000,000 fr. pentru Tamisa de a duce cu înlesnire în mare necurățeniile ce adună în trecerea ei printr'acel mare oraș.

Viena de când a luat un avânt nou, canalul de la Leopoldstadt și apa Vienei nu o mai potî curăți și o adepa, și este silită să facă mari sacrificii de bani ca să aducă Dunărea chiar în mijlocul orașului; la noi cine se pôte gîndi să aducă măcar Argeșul în Bucuresci? Praful și noroiul ne înecă, apa ne otrăvesce, canalul din strada Mogoșoi a devenit uă nouă cauză de infecțiune și de bóle, și Dimbovița se strimteză și se astupă din ȕi în ȕi, făcendu'si ris de lucrările de îndreptare în amunte și în avale. Primăria a ostenit pe locuitori cu dări mai presus de puterile lor, fără a le putea aduce măcar un strop de apă curată. Acum tóta speranța este în împrumuturi și în bugetul statului, să'i vie în ajutor; să se pue țera întrégă la contribuțiune pentru ca să curețe și să adape capitala.

În loc de a lăsa să se formeze pe suprafracia României mai multe centruri de lumină și de bogăție, conservând orașelor de județ uă individualitate, lăsându-le talentele și capacitățile locale; în loc de a oferi părinților din provincie mijlóce de a da copiilor, sub ochii lor, educațiunea și instrucțiunea de care au trebuință ca să menție strâns legăturile și afecțiunile de familie; în loc de a lăsa să se formeze circumscripțiuni de industrii speciale, după pozițiunea și natura localităților, după înlesnirea și aptitudinea locuitorilor, permițend și înlesnind fie-cărui oraș să'si desvolte activitatea în cercul său propriu ca să pótă aduce și primi de la centrul cel mare un schimb de viață și de bogăție, guvernul caută prin tóte mijló-

cele a paralisa și a stinge or ce existență proprie în județe desgrădind părticelele și atrăgându-le la centru ca să pótă face din Români uă asociațiune forsată de stăpâni și de subordonați gata a băga voturi cu pumnul în urnele electorale, ca astfel reprezentațiunile naționale, județene și comunale să fie nisce instrumente órbe ale autorității centrale; a făcut din capitala țerei uă fabrică mare de biurocrați care pornesc neconținut de la centru, se respândesc în țără ca nisce smei, și escită prin violențele și esacțiunile lor nemulțumirea și ura în contra guvernului, încât țera și-a pierdut cumpetul, nu mai are nici măsura adevărului, nici a dreptului. Un gemet se ridică din toate părțile, fie-care simte răul, nimeni nu'l pôte conjura și toți ascéptă uă schimbare fără de a sci de unde are să vie; o ascéptă cu nerăbdare și cu temere.

Pentru un petic de șosea, pentru uă fântână, pentru un felinar, cererea trebuie să mERGă la Bucuresci; dacă ai un proces, îl perđi, dacă nu te asiguri din vreme de concursul vre unui avocat din capitală bine vEDUT de guvern, plătindu'î gras nu numai talentul și sciința, dar mai cu deosebire favórea de care se bucură pe lângă puterea centrală și temerea ce inspiră bieților judecători, pe care îi pôte permuta, și chiar destitui dintr'uă încruntătură de sprincénă. Când uă localitate suferă de apăsarea saú de nedreptatea vre unui funcționar, de împovărare de dări, de lipsă de lumină, de apă saú de aer, nu pôte ascepta îndreptare de cât de la Bucuresci, unde mai tot-d'auna glasul i se perde înăbușit de acei care profit la centru

de abuserile comise în provinciile, privilegiu ce le este acordat în schimbul unui concurs imoral și interesat. În loc de o viață provincială găsim numai monotonie și prostrațiune în totă țara; cine a văzut un oraș de județ le-a văzut pe toate: obor vinerea și marțea, grădină a la Rașca, casin a la Fialcovski și restaurant a la Hugues.

Pe scara naturii, cu cât o ființă este mai imperfectă cu atât părțile din care se compune se asemănă mai mult unele cu altele și fie-care sémănă cu totul; rimele de exemplu sunt la codă ca la cap, și la cap ca la mijloc; tăindule în bucăți, fie-care parte trăiesce separat, formând atâtea individe câte bucăți; din contra, cu cât o ființă este mai perfectă, cu atât părțile se constituie diferă între dăsele. Capul omului nu sémănă nici cu mânele nici cu stomachul; picioarele nu sémănă nici cu gâtul, nici cu peptul; o parte nu pôte trăi despărțită de cele-alte: fie-care are funcțiunea sa specială în viața totului, sunt necesarii unele altora. Acest adevăr se observă și în viața socială. Învățatul profesor Kingsley ne dice că diversitatea orașelor, într'un stat, este un semn de civilizațiune: cu cât orașele, dice el, diferă mai mult în ocupațiunile și în producțiunile lor, cu atât lucrarea intelectuală a națiunii este mai puternică; diversitatea se arată cu atât mai mult, cu cât societatea se perfecțiunează. Individualitatea omului, adăogă el, și mijlocele de a domina și de a dirige puterile naturii, se dezvoltă cu diversitatea întrebuintărilor ce pôte găsi facultăților sale productive; puterea și activitatea se

măresc și legăturile sociale se stringă, viața socială ieșea ușa dezvoltare mai mare și atracțiunea către centrul general devine mai puternică. Cu cât acele puteri sunt mai bine echilibrate, cu atât tendința către dezvoltarea individualităților locale, și intensitatea puterii de asociațiune în stat, devin mai mari și mai eficace.

Pe cât este de necesariu ca într'un stat să existe un centru, care prin atracțiunea lui să ție legate între dâsele deosebitele părți din care se compune statul, pe atât este de necesariu ca fie-care din acele părți să aibă ușa existență a sa proprie, ca să'si pótă manifesta și esersa acea atracțiune. Diversitatea este una din condițiunile cele mai esențiale pentru sporirea capitalului național, a libertății și a echității, pentru sporirea a tot ce constituie pacea și armonia în societate. Istoria vine și confirmă aceste adevăruri prin exemple vii și recente. Diversitatea comercială și industrială a orașelor Italiei, care îformaă atâtea centruri de lumină pe suprafața acelei țări, făcea ca locuitorii ei, chiar în timp de umilire națională în care au trăit atâta timp, să fie considerați ca formând ușa națiune, și ușa națiune mare și civilisată căreia îi lipsea numai ocasiunea ca să se închege într'un stat mare și puternic, precum îl vedem astăzi. Diversitatea în producțiunii a orașelor ca Birmingham, Leeds, Manchester, Newcastle și legăturile lor cu Londra, făcu ca Anglia să fie statul cel mai producător și mai bogat din lume și tot ușa dată cel mai fără temere de comotțiuni interioare. Varietatea în existența orașelor

și necesitatea de un centru de gravitațiune au dat Germaniei și Berlinului mijlocele de a atinge gradul de mărire politică la care s'au înălțat, pe când pe de altă parte sistemul de absorbțiune a făcut să pericliteze de două ori într'ună jumătate de secol existența celui mai puternic stat din Europa.

La noi centralisarea nu se mărginesce numai în acțiunea ei politică, dar și-a dat mâna cu centralizarea traficului, și a luat caracterul cel mai pernicios ce-și poate cine-va închipui.

Centralizarea politică este rezultatul dorinței șefului statului de a concentra puterea în mânele sale, și acesta de cele mai multe ori, numai pentru a-și înlesni mijlocele de a impune taxe și de a le cheltui după voința și dorința sa; însă șeful statului nu poate să nu dorească ca lucrarea supușilor să devie cât s'ar putea mai producătoare, dacă nu pentru iubirea sa pentru națiune, dar cel puțin pentru că puterea i se mărește cu sporirea producțiunei, și sub această privință se poate dice că interesele șefului sunt identice cu ale supușilor; de aceea și vedem în unele state despotice pe suveran puindu'si toate silințele pentru a înlesni și a spori producțiunea, și a înfința creditul, încuragind spiritul de asociațiuni pacifice între supuși; în vreme ce obiectul principal și exclusiv al centralizării traficului este de a opri puterea productivă; ceea ce în centralizarea politică nu este decât uă consecință a urmăririi unui alt scop, în centralizarea traficului este chiar scopul urmărit.

Șeful statului are un adevărat interes în înmulțirea

profesiunilor, în dezvoltarea facultăților omenesci, în sporirea bogăției naționale și în creșterea capitalului și a creditului; pe când traficantul, el, care nu trăiesc de cât din neactivitatea și nedomirirea locuitorilor țerei în care și-a înfipt ghiarale, caută a ține pe oameni despărțiți unii de alții, a înlătura și a persecuta or-ce înțelegere ca el să fie tot-d'auna intermediarul indispensabil a or-ce transacțiuni și or-ce daraveri, ca toate afacerile să treacă prin mânele lui. Înălțarea facultăților omenesci, înmulțirea profesiunilor, rădicarea creditului și a valorii proprietății slăbesc puterea lui, de aceea el caută a le combate și a le opri; ca lupul care se bucură de viscole și de vijelii, traficantul se bucură de războaie, de invasiuni și de miseria poporului; domnia lui este distrugerea valorii muncii și a pământului, și robia cea mai grozavă impusă țerei.

Alianța acestor două centralisări s'a manifestat la noi, mai cu deosebire, în cestiunea impositului asupra tutunului; în loc de a se adopta uă dare asupra importatorilor și a vinzătorilor sau chiar a se organiza uă regie, tutunul s'a monopolizat în mâna traficantilor, dândulise toate mijlocele de a omori cultura acestui product, uă cultură care începuse a lua un avânt foarte mare și care da agricultorilor țerei cele mai frumoase speranțe. Uă altă împrejurare în care această alianță s'a arătat și mai înspăimântătoare a fost legea supusă Camereii pentru concesiunea exploatării consumațiunii și exporțiunii sării.

La noi cultura pământului s'a lățit și se lătește

pe toate ȳilele, în cât astăȳi, puȳin pământ rămâne necultivat sau neexploatat, pe tot anul pădurile se prefecū în câmpii arabile, și din an în an brasda ostenită produce mai puȳin; astăȳi nu se mai pomenesce ca altă dată de două și de trei chile de pogon (de nuoă și de ȳece chile de falcie), deja proprietarul nu mai pôte cultiva pe sēma sa, precum făceaū arendașii care se îmbogăȳeau uă dinióră; acum suntem reduși a închiria pământul pe dijmă sau pe resfet; sunt localități unde plugarii împroprietăriȳi, după ce au plătit anuitatea, șēpte și opt ani, au părăsit pământul, s'au făcut servitori și argaȳi, sēu au trecut Dunărea.

Pământul la noi a ajuns a avea trebuinȳă de uă cultură mai înaintată; dar uă asemenea cultură nu pôte esista decât acolo unde deja există industrie manufactorială, căci agricultura perfecȳionată are trebuinȳă de concursul industriei pe care traficantul o persecută din toate puterile sēle. El combate mai cu deosebire asociaȳiunile, pentru că ele sunt sufletul industriei, atrage descrescerea valōrei pământului și ne asvârlă din ȳi în ȳi, unul după altul, într'un țarc din care nu vom mai putea eși; căci bogăȳia nu pôte cresce cu un sistem care, pe tot anul ostenesce și sēcă puterea productivă a pământului.

Ca toate societăȳile înapoiate în viaȳa economică, avem nenorocitul obiceiū să asceptăm tot binele de la mila guvernului; pe când vedem bine că el ameȳit de laurii biruinȳelor electorale, dă țēra pradă traficanti-

lor, și pe când scim bine că salvarea este numai în mâna noastră.

Singurul mijloc de a conjura relele și mai mari ce ni se pregătesc, este de a descepta în Români spiritul de asociațiuni industriale.

VI.

Casa Dudescului.

Uă casă boeréscă era uă adevărată cetate, un stat în stat, nici poliția nici justiția Domnăscă, nu îndrăsnia să trecă pragul porții unui ban sau unui Vornic, de și un asemenea drept nu era scris nicăiri; la trebuință boerul putea să închidă porțile și să trăască luni întregi cu familia, cu slugile și cu ómenii casei, opt-deci și uă sută de suflete; fără să aibă cea mai mică trebuință de cei din afară. Avea mălaiu și făină în ambare, cămara lui gema de tot felul de băcăni și de sărături, în țiğănie avea franzelari, croitori, cismari etc., la cas putea cu ómenii din curte să se apere în contra puterei Domnesci, când ea nu era sprijinită pe vre uă poruncă de la Tarigrad.

Partea casei despre scara cea mare cu patru odăi în drépta și'n stânga sălii așternute cu macatură și perdele țesute și cusute în casă, cu sofale, cu saltele în colțuri și cu perne de jur împrejur, și alte duoé séu trei odăi mai mici pentru grămatic, cafegiū, ciubucciū și feciorul din casă, formaū apartamentul boerului; partea cea-laltă a casei de sus cu sagnasiū, cu

cămara și cu scare din grădină erau ale cucónei și ale cuconiților cu jupănesele și cu fetele din casă, cinci șese cusătorese crescute de mici, fete de scutelnici saū de boernași. Copiii de sex bărbătesc locuiau în beciuri cu dascălul grec lângă odaea preotului ș'a cântăreților, în rând cu sofragiria și cu odăile stolnicului, vatafului și a chelăresei. În fundul curții era grajdurile de două-deci, trei-deci de cai, șoprónele de dece, cincispredece trăsuri, care, căruțe, butci și rădvane; în unghiū cu odăile vizitiilor și ale rāndașilor începea un alt rând de odăi unde trăgea grāmăticu Iordache, vatafu Dinu, polcovnicu Ioniță, șătrarū Grigore, logofētu Stefanache etc., când erau scoși din slujbă. Aceștia, îndată ce intra boerul în pāne, sburaū cu toții în tóte părțile, ca sameși, condicari, zapci și se întorceau iar la tainul boeresc îndată ce se mazilea stăpānul; aceștia erau vestiți ciocoī boeresci din tată 'n fiū.

La spatele odăilor logofeților era finăria, lemnăria și grădina în care de și nu se afla catalpe, polovni și ailanți, nici begonii și fuxii, dar găsia în abundență cireși petróse, caise cât pumnu, persici roși, struguri tāmăioși și razachie, mere domnesci și pere bergamote; pe lângă grădină uā ulicióră ducea în țigānie, curte cu câte-va odăi în care locueau șapte opt familii de țigani de vatră; potcovari, curelari, croitori spēlătorese etc.

Pentru uā asemenea populațiune bucătăria urma să fie ceva măreț și în adevăr era uā operă de arhitectură. Într'un colț al curței se rădica un coș ca un

obelisc, care se deschidea lărgindu-se ca uă pâlnie întorsă d'asupra unei bolte care acoperea tot edificiul; în mijloc, sub deschiderea coşului, era cotlonul de două stângenii de lung în care se mistuia lemnele întregi, cum veniaū de la pădure, netăete ne spintecate; în care boul se putea pune întreg în frigare; de jur împrejur era mese, tarabe şi cotlone mai mici mulţime de toate mărimile şi de toate gradele; deosebit de bucatarul cel mare, mai erau şapte opt rândaşi care fiecare bucătărea pentru clasa la care era orânduit; mésa şi bucatele boeresci erau deosebite de ale slugilor, d'ale jupăneselor cu fetele din casă şi de ale logofetilor.

Coconaşi, dacă erau căftăniţi seū edeclii la curtea Domnescă, îşi avea fiecare feciorul, vizitiul, armăsarul de alaiū, telegari şi caléscă, fie care cuconiţă îşi avea fata din casă, cusătórea şi două trei fete de ȕigan ajutóre la gherghefuri şi la crescerea gândacilor; fiecare logofet îşi avea ȕiganul care îl îmbrăca, îi da de spelat, îi mătura în odae şi'i făcea focul.

Una din casele cele mai mărete din Bucuresci era casa Dudescului, familie venită de peste Carpaţi ca Văcărescii, ca Golescii, ca Sturdzescii şi ca Cândescii; familie bogată şi cu pretenţiuni feudale. P'atunci Românii din Transilvania, dacă dobândiaū de la împératul Austriei un titlu de Baron seū de Graf, se credeaū Unguri. Familia Dudescului era fără îndoială cea mai bogată din ţeră. Coprinsul lor în Bucuresci începea de lângă Sfinţii Apostoli şi mergea până în podu Calitiei aprópe de Anthim; coprindea mai tot

spaciul dintre gârlă și délul Spirei, locul unde este astăzi vestita mahalaoa Dudescului, dar unde nu mai găsesci cea mai mică urmă de acea mărime, nici în zidire nici în picior de om. Cel din urmă care a purtat acest nume a fost Vornicul Niculae Dudescu, om de spirit și învățat, Român înfocat și inimic neîmpăcat al Domnilor Greci și al Fanarioților; era nepot al lui Antioh Cantemir și unchiu despre mumă poetului Iancu Văcărescu. Trimis de boeri la Paris, ca să pledeze cauza Românilor, a știut să capteze atențiunea Generalului Bonaparte și să-l intereseze de sorta țerei noastre până a-l decide să trimită la București pe generalul Sebastiani. Era generos și mândru; a ospătat de multe ori la mēsa lui pe întâiul Consul și pe generali Re-publicei; Madame de Recamier nu s'a rădicat nici uă dată de la mēsa lui, fără să găsească sub șervet un diamant său un rubin. Cu vornicul Niculae s'a stins și numele și colosala avere a Dudescilor.

VII.

Rădovanca.

Până acum vre uă trei-deci de ani tot se mai vedea în dreptul podului gârli despre strada Apolodor de astă-zi bolta unei porți cu foișor d'asupra, și mai la stânga nisce mari dărămături fără învelitoare, fără uși, fără ferestre care cădeau cărămidă cu cărămidă; acelea fusese palatul Dudescilor, într'acele ruine locuia vestita Rădovanca, femei grósă și chipeșă care descânta de șerpî și de deochi, omora sâricica în lapte de cuc și argintul viu în untură de țînțar; plămădea sulimanurile și dresurile cele mai sublimite, risticurile cele mai încondeate, puneă cuțitul, da cu cărțile, arunca cu bobii, căta la stele și aducea luna pe coș; sciea tot felul de scăldături de dragoste, puneă óla și aducea pe tînărul cel mai frumos călare pe trestie, cale de dece poști, la baba cea mai sbârcită. Era vrăjitoare, fermecătoare și îndatoritoare. Să fi turnat din cer cu găléta, să fi fost nemeți de zăpadă cât casa, séra cum bătea meterhaneaoa la vodă, la Rădovanca era bálciu: căruțe, butci și cocóne îmbrobodite și boeri tiptil; îndată ce inopta, picior de ghindă în-

tâlnea pe dama de tobă aidoma cum li se arătase în cărți cu dragoste și cu drum de nópte; când eșă cloșca pe cer aducea smeul printre crăpăturile zidului. Puterea ei înceta îndată ce cânta cocoșul.

Cine a putut crede vre uă dată că Rădovanca să fi murit; nimeni n'a auđit jălindu-o saű trăgându'i clopotele, nici un medic nu'si aduce aminte s'o fi citit, nici un pantelimonesc din vremea aceea să'i fi săpat grópa; atât numai se scie, de la uă vecină din mahala, că pe uă nópte întunecósă ca fundul de căldare ar fi văđut uă pară de foc care a eșit din singurul coș care mai rămăsese în picióre d'asupra dărămăturilor, că acea văpae după ce s'a încercat să se sue spre stele a apucat'o spre apus și a căđut în depărtare.

Dintr'acea nópte nimeni n'a mai văđut nici n'a mai auđit de scirea Rădovancei.

VIII.

S t o i a n.

Călina, fata Rădovancei, nevasta lui Sóre potcovaru, tot stând nóptea la pândă cu un arnăut de dinderătul calescei unui coconaş care venea nóptea tiptil, şi-a lăsat ȕiganul şi s'a dus după voinicul cu tarabulus la cap şi cu iatagan la brău. Kir Stoian, jupân Stoian, saũ căpitan Stoian, cum vei vrea să'i ȕiei, fusese din ceta lui Pendedeca, om trecut prin ciur şi prin dirmon, cum am ȕice prin puşcărie şi prin spândurătore, zavergiu d'acei care jăfuea, d'acei care la Drăgăşani cânta tótă nóptea :

δευτε παιδες των Ελλήνων

dar care în ȕiua de luptă nu s'a vȕdut nicăiri; mai târȕiu a apărut cu bimbaşa Sava în ordia lui Cara Fefzi tăind şi puind în ȕepe pe beȕii mavrofori care se ascundeau de góna Turcilor. În ȕiua când a tăiat pe Sava, Stoian de şi venit în suita lui, dar era printre Turci cel mai inverşiunat; l'aũ vȕdut ómenĩ trăgȕnd cu pistolul în nenorocitul Ghencea când sărea pe ferestra de la casa Belului cătând să scape de

urgia lui Cehaja Beg; după aceea devenit om de ordine, aci cârciumar la drumul mare, aci hangiu la capul podului, gasdă de tot felul de ómenî, prieten cu neferii spătăriei strângea la parale. În Domnia lui Grigore Vodă era și cu Agia și cu boerii din Sibiu care umbla să restórne pe Ghica și să aducă pe muscali; era tot uă dată spionul Bașbeșliaghi și al Cârjaliului, la 1828 când a plecat Iusuf Bey cu garnisóna din Beilic plângea cu lacrămile cât pumnul și a duoa și cânta cu cazaci de gât.

Davai hleba na soldat
Za paido na Tarigrad.

Vorbea turcesce și rusesce, și s'a alăturat ca dragoman pe lângă corpul lui Roth; scotea care pentru proviant din pământ din érbă verde numai cu sfârcu gârbaciului; și-a îmbunătățit averea cumpărând pléșca de la soldați; a servit poliția lui Bârzof, pe Pazar-nicu și pe Căpitan Costache; bătea de snopea, fura cum se dice șaoa de sub călăreț și oul de sub coțofană, când săruta icóna la mir îi rămânea rubiaua de la gâtul Sfitei, între dinți; la 1848 se plimba cu ursu cântând pe Duhaîmă și striga *Dreptate frăție!* a priimit pe Soleiman și pe Omer Pașa cu : să trăescă Sultanul! pe Duhamel și pe Lüders cu : să trăescă Augustul nostru Protector! a jăfuit casa lui Kehaja din Gorgan, a ars regulamentul la Filaret și a cărat la Cotroceni cu scortă de Turci și de casaci pe acei care luase parte în revoluțiune; a servit în tot felul pe Fuad și pe Halcinski; a fost cu Muscalii la Oltenița

și cu Turcii la Calafat, a strigat în contra Unirei până ce s'a împrietenit cu Libricht, a înjurat pe 11 Fevruarie și pe 8 Mai până și-a găsit rostul; a servit toate regimele, toate ocupațiunile și toate invasiunile; a fost contra și pentru toate Domniile și toate călmăcămiile, tot-d'auna protegiat, favorisat și recompensat de guvern.

Acuma Stoian are bani la dobândă și moșii, este decorat, a fost și căftănit.

IX.

Fiul lui Stoian.

Fii-so, nepotul Rădovanci, tinăr, descept, premiant cu eminențe în toate scólele și medaliat, învățat în Paris, are trăsuri și armăsari, umblă când răsturnat în droșcă saú în carată, când călare pe cal de soiú, când mând armăsarii din faeton, ține și birjă cu luna; se schimbă în echipage după orele zilei; face parte din tinerimea elegantă și influentă, se crede un stâlp al țerei, alb mai alb de cât reposatul baș-boerul, vorbește cu lumea admirându'si obrăsnicia în oglindă și mângâindu'si barba, votésă imposite nuoi, credite suplimentare și estraordinare, cere independență și joncțiuni; se crede nobil, caută să ia fată de boer mare.

Când era în scólă la Sfântu Sava, se împrietenise cu un băeat, fiul unui cojocar subțire, fecior de ómenî cum se dicea p'atunci.

Acești doi copii era două naturi cu totul opuse, feciorul curcanului din códa calesciî: invidios, egoist, fudul și lingușitor, celă-l-alt: simplu și modest era plin de iubire și de devotament pentru camaradii sîi; unul învăța nu pentru că-i plăcea învățătura, dar

pentru ca s'ajungă mare, celă-l-alt iubea învățătura
 pentru învățatură; în studiul Istoriei unul admira
 rangul și averea la care au ajuns omenii cei mari,
 celă-l-alt faptele strălucite și serviciile aduse patriei.
 Unul nu vedea în studiu decât un mijloc de a par-
 veni și de a se îmbogăți, se întreba : la ce servă
 spiritul și silința la învățatură, dacă un prost, un
 leneș și un ignorant poate ajunge mai sus pe scara
 socială decât acel care s'a ostenit și s'a cheltuit ca
 să dobândească titluri universitare, la ce servă gradul
 de licențiat sau de doctor dacă nu'l va conduce a
 mânca, a bea mai bine ș'a câștiga mai mult de
 cât acel care nu învață; urma legile la școala de drept
 din Paris nu ca știință a dreptului ci ca un mijloc
 de a câștiga procese drepte și nedrepte. Paharnicu
 Stoian, amic intim din zaveră cu un avocat în renume
 care lua procese în parte, adică că împărțea fondul
 pe din două cu bietul client dacă câștiga, îi indica
 după poveștele acelui amic materiile care putea să'i
 aducă mai mare folos, tinerul student asculta mai cu
 deosebire pe avocați care la palatul justiției susțineau
 cu dibăciă nedreptatea în contra dreptului și pe acei
 care se luptau să dobândească achitarea furului și asa-
 sinului făcându'l alb ca zăpada. Celă-l-alt nu vedea în
 studiu decât cercetarea și descoperirea adevărului, lu-
 mina care gonesce întunericul, legile naturei care ia
 locul eresurilor și prejudețelor, perfectibilitatea con-
 tinuă a societăților omenesci; iubea știința pentru
 știință admira omeni ca Newton pentru aflarea legii
 celei mari a gravitațiunii, admira pe Lavoisier care

prin descoperirea oxigenului a gonit din știință teoriile de phlogistic și cosmogoniile Plutoiane și Neptuniane, care osândit la moarte de pasiunile politice cerea câte-va zile de viață ca să termine uă lucrare științifică; admira pe Franklin care ca un al doilea Prometheu a pus mâna pe fulger și pe trăsnet și l'a dat ómenilor ca instrument de civilizațiune și de progres, studia mecanica cerescă a lui Laplace; lucrările lui Cuvier care deschideau tinerimei studióse orizonturi noi de cercetări și de descoperiri, alerga or unde putea să audă pe Arago, pe Elie de Beaumont și pe Humbold espuind miliónele de observațiuni cu care îmbogățeau pe totă dióia științele fizice și naturale.

În politică, simpatiile lui erau pentru ómenii care goniți din țară și persecutați pentru că luase parte activă în revoluțiunea de la 1848 trăeau în neavere și privațiuni și lucrau prin toate mijlócele în deosebitele capitale ale Europei pentru desrobirea țerei și redobândirea drepturilor ei celor vechi, celălalt fugea de or-ce adunare românescă, evita cu cea mai mare îngrijire societatea emigraților și a proscrișilor ca nu cum-va să'si compromită viitorul; sta însă cu urechia întinsă la or-ce se dicea și se petrecea între Români din Paris, și când afla câte ceva cu care putea să se recomande puternicilor de atunci, înștiința îndată pe paharnicu care colporta scrisorile lui la Muscali și la Turci, la Nemți și la Palat.

Întorși amânduoii în țară, locul fie-căruea era desemnat de mai înainte, unul îmbrățișat de guvern, pus îndată în slujbă, celălalt tractat de spirit res-

vrătitor, de revoluționar, de anarhist, pus sub privegherea poliției și dat pe seama fluerătorilor de noapte.

În timpul resboiului Crimeei fiul lui Stoian vedea că se schimbă vântul, dar nu înțelegea bine din cotoavea să bată; ceea ce i se părea limpede după încheierea păcii era încetarea Domniei lui Stirbei al cărui termen după convențiunea de la Balta-Liman espira chiar în anul acela; iată'l din partisan zelos și înfocat și din slugă prea plecată devenit detractor turbat și calomniatorul celui pe care îl tămădise șese ani și jumătate; colinda pe la boerii care i se părea lui că miros a Caïmacamî, îi lingușa și le oferea gratis serviciile talentului și activității sale. La încheierea convențiunii de la Paris altă nedomirire în spiritul ambițiosului nostru tinăr, guvernul era să trecă din mânele Principelui Alexandru Ghica într'ale foștilor miniștri ai celui din urmă Domn; spaîma i-a fost mare, dar îndată ce a înțeles că triumvirii erau partisanî declarați ai vechiului Domn Bibescu, i s'a părut că s'a sfetit viitorul și iată'l devenit curierul cel mai sprinten, și agentul cel mai neobosit al alegerilor camerei electivă din 1858. Operațiunea condusă cu multă îndrăsnelă cu ispravnicî și cu dorobanți a încornorat silințele guvernului dându'i uă majoritate după pofta inimii; își pôte închipui fie-care cât de mare i-a fost descepțiunea când a vădut pe toți acei cu care conlucrase și biruise în alegeri că scriu pe buletinul ce băga în urna Domnescă numele alesului Moldovei și pe unioniști mergând în corpore să mănânce prândlul pregătit pentru uă altă veselie.

După ce a trăit câte-va săptămâni cu speranța că oștirile Turcesci, Rusesci și Nemțesci au să intre să gonască pe alesul Românilor și să pue în locu'i pe candidatul majorității, vedând că realizarea aceluï vis fugea neîncetat ca miragiul care se depărtă cu câte apropii, a început a se introduce binișor și a se produce pe lângă uă sumă de ómenî care credeau că patriotismul consistă în a arunca invective, a calomnia și a injura pe toți acei pe care îi credea saũ se făcea că'i credũ inimiçi saũ puțin favorabil binelui și progresului; și-a pus la discrețiunea lor, condeiuł și limba, scriea de poruncelă în diarele lor, batjocorea și calomnia pe acei asupra cărora il asmuțea și răspâdea vrajba între Români pe care daca nu sentimentele, dar cel puțin necesitățile politice îi unise în chestiunile cele mai fundamentale; mai târziu în timpul coalițiunei pentru apărarea constituțiunei a devenit omul necesar al camarilei; ca corespondent al diarelor străine stipendiate din fondurile secrete calomnia camera și constituțiunea cerënd mână de fer și lovitură de Stat; ca funcționar administrativ și judecătoresc nu consulta de cât interesele și patimile favoriților palatului fără cea mai mică considerațiune pentru lege saũ pentru dreptate până când a dus pe șeful statului la nóptea de 11 Fevruarie.

În cele d'antéiũ zile ale revoluțiunei din 1866 s'a făcut técă de pământ; el care se imulțea în toate se-rile în cât il găseai pretutindenî, nu se arăta nici măcar la feréstră; dar când a vedut că isgonirea lui Vodă Cuza și depărtarea unor funcționari nu era efectul

nicî al urei nicî al răsburării, ci numai necesitatea de a pune capăt abusurilor, hatîrurilor, prevaricaţiunilor şi a conjura pericolele politice de care era ţera amerinţată, şi că poporul înţelesese că moderaţiunea şi generositatea era uă condiţiune indispensabilă pentru realisarea aspiraţiunelor sale; după ce a aşteptat în van câte-va săptămâni realisarea rodomontadelor cu care acei care împinsese pe Domnitor în prăpastie, voiaŭ să sperie guvernul provisoriu, s'a alăturat încetişor pe lângă ómenii exageraţi. Strigând şi cerënd cu dênşii măsuri aspre în contra acelor care avusese afacerile ţerii în mână. În curtea senatului era cu insultătorii, în curtea mitropoliei cu acei care cereau pe membrii consiliului comunei Bucuresciului şi pe primar. El care ca jurnalist lăudase concesiunile Godillot, şi Lemaitre, ca funcţionar conlucrase cu zel la redactarea actelor şi ca deputat le votase sau le consfinţise prin adresa din 1865, acum el striga mai tare în contra acestor lucrări cerënd confiscarea averilor ministrilor şi a membrilor primăriei Bucuresci; alerga în tóte adunările şi critica moliciunea şi incapacitatea guvernului interimar. N'a trecut mult şi a devenit omul indispensabil al partidului ordinei după ce fusese soldatul cel mai disciplinat al comendîlor : sus băeţi, jos băeţi!

Fiul cojocarului urmase un drum cu totul opus, a lucrat din tóte puterile lui la alegerea lui Vodă Cuza ca principiu al unirei; dar când a vădut că acest Domn se depărtéază de la calea cea bună, s'a retras. La 11 februarie şi la 1 maiŭ a votat Domnul strein

ca un principiu de moralitate, de dreptate și de stabilitate; acum însă de câți-va ani trăește retras privind cu durere la mersul lucrurilor.

De și acești doi oameni neconținuți în tabere politice opuse, însă acest din urmă păstrase vechinului său camarad o adevărată afecțiune; de și deplora depărtarea lui de la drumul cel adevărat al datoriei și al demnității; dar își dicea că abaterile și rătăcirile lui veneau mai mult de la viața de disipațiune ce apucase și de la ambițiunea de a parveni de cât de la un suflet pervertit; că furia tinereții îi întuneca judecata și îi înăbușa sentimentele, credea că cu înaintarea vârstei și cu potolirea poftelor un om inteligent și de talent nu se poate să nu se deștepte și să nu vadă prăpastia în care se adâncește.

Într'ună zi zelosul și devotatul conservator, om de ordine și dinastic, cum se intitula în scris și în vorbe, care nu i se călcase de trei ani în casă, bătut la ușa lui, fusese silit de necesitate să recurgă la îndatoritoarea bună voință a bunului și generosului amic al copilăriei și al junetei, care de mai multe ori îi venise în ajutor; se găsisese într'ună pozițiune critică; era de trei luni fără slujbă, guvernul se aflase într'una dintr'acele situațiuni încurcate în care fusese silit să sacrifice câți-va din amicii săi cei mai ageri și mai îndrăsneți, precum aeronautul aruncă cu sacii de lest și instrumentele cele mai prețioase ca să se potă ținea încă câte-va momente în vîzduh; împreună cu lefa îi tăese toate subvențiunile și gheșefurile, îi retrăsese protecțiunea, favoarea și puterea ce i se acordase până

atunci pentru serviciile ce'i făcea. Încercase să pledeze două procese luate pe din două cu clienții, dar ne mai inspirând acea temere și frică judecătorilor le perduse.

Aruncându-se în brațele generosului său amic cu ochii înecați în lacrimi, a început cu invective în contra ingratitudinii miniștrilor spunând cum a sacrificat toate afecțiunile sale, cum și-a părăsit amicii cei buni, cum a impus tăcere inimei și conștiinței, și cum a călcat în picioare toate datoriile; esasperațiunea lui era atât de mare și atât părea de căit de purtarea sa trecută încât amicul său a crezut momentul favorabil de a-l împinge spre pocăință și iată conversațiunea dintre acești foști conscolari.

X.

Discuțiunea.

— De ce strigi și te indignești? Posițiunea dificilă în care te afli și discreditul în care ai căzut nu sunt de cât uă consecință a purtării tale; drumul ce ai urmat trebuia să te ducă fatalmente mai curând seū mai târziu acolo unde ai ajuns. Este scris în înțelepciunea cea înaltă ca nimeni să nu se pótă sustrage de la acțiunea legilor morale, precum nu se pótă sustrage de la aceea a legilor fisice. Nimeni nu pótă face uă faptă, fie chiar în secretul cel mai adânc fără ca ea să nu pórte în sine resplata ce merită : recompensă dacă fapta este bună, pedépsă dacă este rea. Cu cât acea resplată este mai târzie, cu atât este mai puternică, cu cât stă mai mult timp înăbușită, cu atât izbucnește cu mai mare intensitate.

— Sciū că morala religiósă ne ordonă d'a nu face altuia ceea ce n'am voi să ne facă noă alții, d'a supune patimile și poftetele nóstre, d'a sacrifica interesele pentru binele tuturilor, d'a nu oprima pe aprópele nostru, pe care avem datoria a'l iubi și a'l ajuta, d'a fi cu toți drepti și milostivi; sciū că în lipsă de credințe

religioase de ne vom adresa la rațiune, ne spune și ea că trebuie să facem binele iar nu răul, și ne dovedește că interesul bine înțeles ne dă să facem fapte care ne onoră, să respândim lumina, să arătăm celui ce poate face răul că se expune la pericole și la resbunări, și că va fi urmărit și noapte de musturarea cugetului. Cunosc toate aceste teorii și le admit până la un punct, dar nu văd cum se pot aplica ele la un om care a îndeplinit cu credință și cu devotament ordinele scrise și verbale ce i s'au dat. Eu am urmat cu sfințenie din punct în punct instrucțiunile ce am avut; și mă pot fali, sus și tare, că succesul a încoronat tot-d'auna misiunile ce mi s'au încredințat. Și acum după ce am făcut atâtea servicii împlinindu-le pe toate cu zel și inteligență, nu este trist să mă văd aruncat de uă dată în voia întâmplărilor? și vei să nu strig la nedreptate, la lipsă de recunoștință și să nu caut să'mi resbun de omul cu care mă credeam în legături indisolubile; prin serviciile ce i-am făcut!

— Dreptatea și recunoștința sunt două din sentimentele cele mai frumoase și mai nobile ale sufletului și nu pot avea nimic a face cu nisce servicii de felul acelor cu care îndatorați voi pe guvern; asemenea servicii se plătesc în bani și în gheșefturi și nu pot da naștere la sentimente nobile. Când acel ce le-a făcut a priimit favorurile ce ai avut tu de la ministru, trebuie să se considere cu desăvârșire achitat.

— Cum! Când un lucrător vine la finele dărilor și ți aduce lucrarea ce i-ai încredințat bine executată, și tu în loc de a-i arăta mulțumirea ta dându-i de lucru

pentru a duoa ȕi, te duci de dai comandele tale altuia, lăsându'l peritor de fόμε, nu numesci acêsta ingratitudine și nedreptate? când n'ai măcar nici scusa că acel altul va sci séu va putea face cel puțin tot așa de bine! la ochii mei acêsta este ceva și mai mult decât uă nedreptate: este uă ineptie; și un ministru nu are dreptul să întrebuinteze fondurile statului fără de a avea certitudinea că serviciile ce va dobândi vor fi echivalente cu cheltuêla făcută; a se espune la rezultate ne certe este uă risipă de bani publici.

— Teoria ta asupra întrebuintării banilor statului și echivalenței serviciilor dobândite este adevărată, cu un mic adaos: că acele servicii să fie recunoscute ca folositoare poporului și țerei; să fie dovedit că ele servă a îmbunătăți starea morală și intelectuală a poporului, a spori bogăția națională sau a mări stima și considerațiunea țerei; dar a plăti agenți de corupțiune dibaci merită calificarea de risipă de bani publici tot așa de bine și când se dă la agenți inepti și incapabili, cu deosebirea că răul este mai mare în cazul d'inteiu de cât în cel d'al doilea. Dar cum poți compara lucrarea utilă, laboriôsă și consciințioasă a unui brav muncitor cu lucrarea unui agent ale cărui servicii nu se potû mărturisi și la esecutarea cărora acel ce le face trebuie să'si strângă inima și să'si impue tăcere consciinței și sentimentelor de demnitate și de echitate? Dacă voesci să ajungi prin raționament și prin inducțiuni la conclusiuni adevărate, compară lucruri de aceeași natură, séu lucruri care să aibă, cel puțin, ôre

care puncturi de asemănare între dênsele; compară dacă vei serviciile ce ai adus tu guvernului cu lucrarea unui lăcătuș care fabrică uă chee destinată a servi la sustragerea unei averi streine.

— Comparația ta nu este nici măgulitoare nici dréptă, meșterul ce'mi dai de exemplu nu s'ar putea să nu scie că cheia comandată e destinată la deschiderea unei case streine, pe când în ceea ce mă privesce nu era tréba mea să cercetez dacă ceea ce mi se ordona să fac era bine séu rău; dar chiar așa să fie, totuși între ómenii de firma acelor de care vorbesci există nisce legături de gratitudine și nisce obligațiuni pentru serviciile ce și-au făcut unii altora.

— Așa este! dar acea legătură, acea solidaritate nu este espresiunea unui sentiment de dreptate séu de recunoscință; ei ținú unul cu altul prin complicitate și prin temerea de denunțare; nu ar rămânea între ei de cât ură și dispreț. Solidaritatea care s'a născut în momentul când libertatea și onorul unuia a ramas la discrețiunea celui-lalt ar înceta dacă temerea s'ar putea preface în securitate precum a încetat între tine și ministrul téeu îndată ce el a ajuns a crede că póte face or ce fără a avea a se teme de ceva.

— Misiunile cu care am fost însărcinat imi erau ordonate de guvern și nu puteam bănuí că ele să nu fie pentru binele țerei.

— Nu puteai, și nu trebuia să cređi că servi țera, moralitatea și dreptatea când îți puneai talentul și activitatea în serviciul unor ómenii care ca să se menție la putere nu se dau înapoi nici dinaintea vio-

lenței, nici dinaintea fraudei, care calcă în picioare dreptatea și moralitatea, care au lăsat frâul pe gâtul funcționarilor dându-le voie să facă toate abuzurile și toate necuviințele cu singura obligațiune de a le da voturi în cameră, în senat și în consiliile județene și comunale; când scrieai și alergai făgăduind, corumpând și amerințând scieai bine că faci ca și lăcătușul de care vorbeam.

— Vorbeai adineaori de legile naturei morale și fizice la care suntem supuși, dar instinctul de conservățiune nu este el cea mai puternică manifestațiune al uneia dintr'acele legi? și nu recunoscî tu fie căruia dreptul de a apăra și a conserva ceea ce este al său? Cum ai vrea ca miniștri să se lase la discrețiunea partidelor și a coalițiunelor și să nu întrebuițeze puterea și influența de care dispună ca să-și facă uă majoritate cu care să pôtă guverna? cuvântul este foarte simplu: Într'ua țeră constituțională nu poți fi ministru de cât având majorități și guvernând după placul și ideile lor. Când n'ai majoritate, nu-ți poți nici aplica ideile, nici face ceea ce voesci, căci contrariezi ideile și voințele majorității, întempiî împotriviri și nu poți rămânea ministru: de unde rezultă necesitatea absolută ca să cauți cu or ce preț a avea uă majoritate cu care să poți face ceea ce voesci. Asemenea și șeful statului este silit să găsească miniștri care să nu aibă altă voință decât pe a sa.

— Ca să recunoscî miniștrilor dreptul de a se menține la putere în virtutea principiului de legitimă apărare ai fost silit să pornesci de la un punct greșit,

de la uă idee eronată, să consideri guvernul ca uă proprietate a cutăruî său cutăruî ministru. Puterea ministerială este uă delegațiune care în statele absolute se dă de suveran în mânele unuia său mai multor ómenî de încredere, pentru pađa și esecutarea legilor; iar în statele constituționale, precum este al nostru, de și se dă tot de suveran dar se cere ca acei ómenî să aibă aprobarea și încrederea poporului care își manifestă voința prin trimisiî săl. Miniștriî sunt datorî a servi cu sinceritate atât pe unul cât și pe cel-alt, și pe suveran și pe popor; să facă ca interesele unuia să coincidă cu ale celui-lalt, să facă ca ele să fie identice. A întrebuița violența și corupțiunea pentru a da poporului alți reprezentanți de cât pe acei pe care ar voi el să trimiță, este a ține puterea prin fraudă și a'și face ris de consimțimēntul și de aprobarea poporului, este ceva mai mult este a înegri poporul în ochiî Principelui și a dărâma încrederea ce trebuie să aibă el tot-d'auna în supușiî săl, este a rădica țerei bună-voința aceluî în mânele căruia ea și-a încredințat fericirea și sórta. Baronul de Goertz ministru lui Carol XII al Suediei a fost condamnat la mórtē fiind că calomniase națiunea și făcuse pe Rege să'și pérđă încrederea într'ēnsa. Te-am auđit uă diniórá cerēnd, ca procuror, pedepsirea unui biet vētaf pentru că regulase uă daraveră de banî servinduse cu uă procură stórsă prin fraudă de la proprietarul care îi încredințase administrațiunea moșiei sale; de și falsul nu era făcut de acel îngrijitor ci de un subordonat al său; imi aduc aminte cu câtă stăruință

cereai osândirea acelor două păcătoși! Ce de argumente frumoase ți-ai eșit atunci din gură! părea că vorbește Chrisostomul : „Moralitatea publică și privată, securitatea averei, a onorului ș'a familiei și chiar existența statului Român, diceai tu, vor fi de acum înainte în voea tâlharilor dacă nu se vor trimite acel vâtaf împreună cu logofetul său la ocnă.“ Acum găsești foarte natural ca miniștrii să dispună de bani publici cu încuviințarea unor oameni care se prezintă cu procuri luate prin violență, prin corupțiune și prin fraudă, precum era aceea în contra căreia tunai și fulgerai; găsești natural ca în loc de a lăsa poporul să trimită oameni în care are încredere, miniștri tăi să le impună și să le substituie alții pe care nu-i cunoște nici măcar din audite; și d'astă dată nu te îngrijesci nici de securitatea averei, a onorului ș'a familiei, nici de existența statului Român. Vezi justiția dată după capriciul, mânia, ura și afecțiunile ministrilor, pe magistrați consultând mai mult patimile de cât doșarele, opiniunea lucrată de uă presă eșită din condee plătite din sudorea muncitorului, nu ca să-l lumineze și să-l moralizeze, dar ca să injure și să batjocorească pe or cine nu se închină acelor care se servă de putere ca să-l oprime, să-l jefuască și să-l falsifice ideile. Nu numai nu te indignezi și nu te îngrijesci, dar încă ajuți pe acei care suflă corupțiunea și jaful prin agenții lor oficiali și oficioși până în colibecele cele mai depărtate și înfășură națiunea într'ună negură din care nu mai poate vedea lumina și care o înecă. Astăzi strigi și amerinți nu

pentru că ai voi să opresci răul dar pentru că ministrul nu mai voesce să se serve cu tine la realizarea scopurilor sale; te miri de ineptia lui, pe când nu ai de cât să te pui în punctul său de vedere ca să o înțelegi; te alungă pentru că nu mai are trebuință de tine său pentru că te crede un instrument tocit, său pentru că a găsit un agent mai ager, mai sprinten, mai dibaciū, pôte că cu ceea ce ți plătea ție a găsit două agenți în loc de unul; s'o fi mai eftenit marfa; cerințe nuoi de satisfăcut, vre un prieten său vre uă rudă scăpătată de chivernisit; căci nu e vorba de a servi țera său de a întrebuița banii contribuabililor într'un mod folositor demnității, securității și bunului traiu al poporului, ci de a se menține la purure făcându'si cât mai mulți devotați și susțiitori. Pentru miniștri noștri tôte se reduc cum ai dis la a'si face cu orî-ce preț uă majoritate. Cât pentru dorința de a pune în practică ideile lor, chiar de s'ar putea admite legitimitatea acelor cugetări, uă idee politică nu trebue tradusă în fapt său în lege până ce mai întâi nu va fi pătruns în spiritul poporului, căci alt-fel nu este de cât uă impunere pe care națiunea ascéptă numai uă ocasiune ca să o lepede. În Anglia, un ministru care ar voi să pue în practică uă idee înainte de a se discuta de popor, anî întregi, în diare, în pamflete, în scrieri voluminoase, în meetinguri și chiar prin moțiuni repetite în parlament, ar fi considerat ca demn de trimis la Bedlam. Într'acea țără conservătoare se dice că un ministru nu are dreptul a fi mai cu minte de cât tótă lumea. Ministri ca Gladstone

când au nă idee care după credința lor ar contribui la sporirea fericirii naționale, o pună înainte ca să se discute în public și când o credă destul de studiată de popor, facă apel la națiune care răspunde cum a răspuns anul trecut trimițând nă majoritate care îi obligă să se retragă și face pe Suveran să cheme la putere pe un d'Israeli, dovadă că idea reformei nu a ajuns încă la maturitatea cuvenită. Gladstone astă-dă scrie și se agită din toate puterile sale acceptând ca idea sa să pătrundă mai adânc în spiritul poporului Engles, și când ea își va face drumul cerut, ministrul care va vedea că opinia se pronunță pentru nă idee ce nu împărtășasce, va consulta la rândul său țera și se va retrage lăsând realizarea ei pe răspunderea lui Gladstone său acelui care îl va urma în credințele sale; ast-fel a urmat miniștri Tory cu legea cerealelor când națiunea le-a arătat că trebuia să cedeze locul lor lui Sir Robert Peel. Care ministru în Anglia și-ar putea permite să ia banii celor ce muncesc din dă până în nópte și să'i împartă la cei care îi oprimă și'i corumpe sub pretest că voesce să realizeze nisce idei care nu au devenit încă ale națiunei?

— Tabloul ce faci de starea lucrurilor este esact; dar de ce să fii nedrept cu mine și să crești că și eu nu vęd cu mahnire cele ce se petrec, și că n'as dori să fie țera condusă ast-fel cum ar trebui să fie: pace, linisce și frăție între ómenii; probitate și dreptate în administrațiune și în justiție, economie în finance, lumea ocupată a lucra și a progresa; dar m'am

gândit și m'am resgândit, am întors și am învârtit în tot chipul de uă mie de ori în capul meu și m'am convins că nu se pôte. V'ați numerat voi ăștia care voiți, cum s'ar dice, binele pentru bine, ca să știți câți sunteți? eu după nisce observații ale mele mai că n'aș crede să vă puteți sui la cifra de dece seû de două-deci, și aceia desuniți, pe când cei-lalți sunt mulți, se numără cu miile; și ori de câte ori veți rădica capul, ei vor fi destul de tari ca să vă lovescă și să vă supue. Ei ca să se înțelegă și să se unescă nu au trebuință ca voi să se adune, să discute, să facă profesiuni de credință, să numescă comitete și să propage ideile lor; ei sunt uniți de fel, nu au trebuință nici de organizare, nici de programe, sunt solidari uniți cu alții; se conduc de instinctul de conservațiune; știu că dacă s'ar stabili uă stare de lucruri cum voiți voi, și cum ar trebui să fie, ei ar muri de fôme.

— Nu suntem nici dece nici uă mie; noi nu suntem uă clică, uă gașcă seû uă camoră, nu suntem nici chiar un partid, ci suntem toți Românii care suferim și simțim relele, suntem marea majoritate a țerii, poporul care muncesce și care plătesce; vă putem face să intrați în noian or când am voi să ne dăm mâna pentru uă resturnare; dar nu voim resturnări, pentru că nu ne importă schimbarea ómenilor, voim schimbarea lucrurilor, voim progresul în stabilitate.

— Nu vă faceți óre iluziuni când vă credeți atât de puternici, și când vă închipuiți că țera este cu voi; ș'apoi în număr constă puterea? Mulți sunt Cre-

știniî din Imperiul Otoman, mulți sunt Româniî și Slaviî din Ungaria și cu toate acestea îi conține un pumn de Turci și de Magiari; dî'mî cât vei voi că de și-ar da mâna, i-ar scôte și pe uniî și pe alțiî din țera lor numai cu cobilița, că eû vëd că nu'sî dau mâna.

— În țările de care vorbescî, cel după urmă Turc își va da cea după urmă picătură de sânge pentru a păstra, cât va putea, Sultanului provinciile cucerite, precum ar face și ungurul pentru a păstra corónei Sântului Ștefan Banatul, Transilvania, Voevodina, Sclavonia și Croația; dar la noi, slavă Domnului, nu avem nici neam domnitor strein poporului Român, nici cler care să'sî ia inspirațiunile afară din țără, nici armată compusă seû comandată de streini și de mercenari. La noi în toți timpî, popor, cler și armată aû fost cu țera și pentru țără.

— Așa este, nu avem uă gintă dominantă de neam strein, dar avem pe ciocoiû : Afară de plugar nu mai avem de cât uă singură clasă : pe biurocrat care de și eșit în mare parte din popor; dar îndată ce a pus mâna pe condeiî într'uă cancelarie, încetêsă d'a mai simpatisa cu poporul; se desparte de dënsul precum se desparte catolicul de țera lui când îmbracă haină de preot. Biurocratul ține la noi locul unui neam domnitor; el este pentru Român ceea ce este Turcul în Rumelia și Magiarul în Transilvania; și nu putem tăgădui că biurocrația este partea inteligentă și luminată a țerei; plugarul se teme de el pentru că vede puterea în mâna lui, îl scie de frică și îl ascultă :

el conduce poporul; dar imi vei dice ca'l conduce rău, ca'l impileasă, ca'l jăfuesce și'l corumpe, se pôte; dar nu este mai puțin adevărat ca'l conduce și face cu el or ce voesce. El este Statul, țera este pe mâna lui.

— Acestea sunt ideile care predominesc în spiritul ômenilor noștri de la guvern; ei cred că încurajând funcționarismul și sporind numărul posturilor își măresc puterea, întăresc uă clasă, creșdend că le servă a conține partea cea numerosă a națiunei; se înșelă, pentru că fac să nască pe tótă dioa cerințe nuoi care mergu tot crescend, și pe care intr'ua di o să le fie imposibil a le satisfacă, pentru că nu o să se pótă urma în aceeași progresiune și cu crearea de posturi; guvernul își va face intr'acea clasă activă și inteligentă din ce în ce mai mulți nemulțumiți și paraponisiți. Ca să facă loc unuia și să satisfacă uă cerință nuoa și urgentă, trebuie să mahnescă pe dece alți care așteptă numiri și înaintări.

— Convin și eu că sunt prea mulți funcționari inutili; dar care ministru ar îndrăsni să se atingă de vre unul, să'l lase fără léfă séu fără pensie?

— Fără îndoelă este mai lesne a înființa posturi de cât a suprima; dar uă bună chibsuire ne-ar arăta că suprimarea unui post supără numai pe un singur om, în vreme ce aceea ce se petrece, trecerea unui serviciu din mână 'n mână, destituirile și punerile în disponibilitate, nemulțumesc de dece ori mai mulți postulanți și aspiranți, și paraponele mergu înmulțindu-se.

— Nu se mai teme guvernul de nemulțumiri și

amenințări; astă-dî are uă armată numărósă și bine disciplinată, să poftéscă dumnélor daca îndrăsnesc; guvernul îi asceptă pe stradă ca să le dea uă lecțiune, să'î învețe minte.

— Am audît de mult și de multe ori acéstă sfidare imprudentă. Ar trebui se scie că uă armată nu este uă adunătură de automați, ea își are aspirațiunile și ambițiunile ei; militarul își face uă lume de idei în care trăesce și cu care se hrănesce, idei cavaleresci, patriotice și mărețe, el este setos de glorie și de onoruri, numai atunci guvernul póte compta pe afecțiunea și pe devotamentul lui, când o sci că nu i se va cere sângele de cât pentru apărarea țerei în contra streinului; iar nu când i se va spune că este chemat să impue tăcerea morții nemulțumirilor legitime ale poporului, ș'a trage asupra fraților și părinților sei, nici când se ține oficerilor cuvinte ca acestea : „Țéra noastră are două inimi, unul din afară „de care răspund eu, celă-l'alt din întru pe care să'l „sdrobiți.“ Armatele care ajungă a se convinge că guvernul nu există de cât printr'ênsele, se stringă cu inima îndoiósă împrejurul drapelului, ceră și voescă ca acele guverne să existe numai pentru dênsele și printr'ênsele, devină armatele de pretoriani și de ianiceri care au opres, au resturnat și au pustiit; iar când uă rađă de patriotism încălđesce inima lor pedepsescă pe acelă care cugetă a face dintr'ênsele instrumentul unei opresiuni, și al unei dominațiuni nedemne. Nu avem trebuință să ne suim mult în cursul anilor, uă aruncătură de ochi asupra secolului în

care trăim, ne va arăta numeroase exemple de la răsărit până la apus.

— Cu sistemul adoptat de ministerul actual am dobândit un rezultat important, am isbutit a avea un guvern care durază de patru ani, în vreme ce până aci durata ministeriilor se numera cu lunile. Când ne-am mai învrednicit noi ore să vedem deschidându-se a patra și cea după urmă sesiune ordinară a unei legislaturi? fapt însemnat care dovedesce buna înțelegere ce domnesce între puterile Statului. Astă-dî țera a dobândit conștiința trebuințelor séle reale, înaintază cu maturitate în desvoltarea morală și economică; au trecut acele lupte înverșunate care opreau marșa guvernului; și avem în fine uă stabilitate.

— Stabilitatea rēului vreî să ȑică; aceea am avut'o tot-d'una în timpii Domnilor Fanarioȑi și regulamentări; pe când miniștrii erau nisce favoriȑi ai Domnului; ei guvernau în tot timpul duratei patronului lor și se duceau din țera uă dată cu dēnsul. Stabilittea constă în durata Suveranului și a dinastiei iar nu în durata ministrilor; schimbarea ministrilor în sistemul constituȑional vie ea de la Principe, vie de la popor, este uă dovadă că și șeful statului și representaȑiunea naȑională caută să găsescă ómeniî care să pótă identifica ideile și interesele Principelui cu ale poporului și să aducă în stat acea armonie fără care nu se póte ascepta alt rezultat de cât opresiune, corupȑiune și turburări.

— Cum vei tu ca un popor incult și ignorant, care nu scie nici cei trebuie nici ce voeșce, să fie

lasat în voea lui și să nu fie condus de ómenii care se ocupă de fericirea lui; póte că în teorie durata unui minister să nu fie uă dovadă de bunătatea acelui guvern; dar nu se póte contesta că este cel puțin uă dovadă că el convine țerei; națiunile au tot-d'auna guvernele ce merită și omul de la cârma statului este adevăratul reflect al poporului, prototypul lui, og'inda moralității și a instinctelor séle bune și rele, barometrul stării lui de civilisațiune: „*tels sont les peuples, tels sont les gouvernement*“ este un adagiú care datéază încă din nainte de Machiavel. Dacă din întimplare uă țéră și-ar da alt șef de cât pe cel ce merită, din duoă una: seaú că el se va transforma identificându-se cu starea morală a poporului, adică a ómenilor care conducú acel popor și va duce-o bine, seaú că va stărui în ideile séle incomptabile cu ale acelor ómeni și va trebui să'și ia ochi de féră să se ducă, seaú să întreprindă uă luptă de tóte dílele care, or cum se va întórce, nu va putea avea decât rezultate rele pentru dânsul și pentru țéră. Uite, noi avem o haítă de ómeni care au esploatat și au compromis tóte regimele, care s'au bucurat și au profitat de tóte umilințele și de tóte apăsările care au cădut pe dânsa, care au combătut din tóte puterile lor aspirațiunile Románesci, care în tot timpul au împilat și au jefuit țéra, al căror caracter lingusitor și vil este cunoscut; lumea îi cunósce; poporul se indignéază în contra faptelor lor; din vreme în vreme, îi urgiscesce, îi gonesce nu mai voesce nici să'í vedă nici să'í audă; atunci ei se fac tēcă de pământ, se

ascund ca brósca de vreme rea, se fac nevăduți, intră în gaură de șérpe; dar îndată ce lucrurile se potolesc, esū câte unul unul ca strigoi, se raliéză la nua stare de lucruri în contra stabilirei căria aū complotat, se introduc cu încetul prin lingușiri, prin intrigă și prin tot felul de mijlóce, se substitue celor chemați de popor și reîncep a practica obiceiurile lor și sistemul cel vechiū. Dă-mi voe să cred că aceștia sunt espresiunea cea adevărată a țerei și că voi sunteți numai nisce ideologi.

— A esplica cu asemenea esemple starea lucrurilor și a susține cu astfel de argumente concursul culpabil ce dați tentativelor de restaurare a trecutului și tendințelor ciocoesci este a păcătui în contra rațiunei și în contra moralei politice și sociale. Dacă guvernele ar fi fost tot-d'auna adevărata espresiune a stării morale și a cerințelor poporului, nu am fi văduț în lume nici turburări nici revoluțiuni, ci numai guverne trăind în perpetuă armonie cu popórele; pe când din contra și istoria și prezentul ni le arată în luptă continuă, tărând și împingând unele pe altele pe calea progresului seaū a reacțiunei, inițiativa viind când de la unul când de la altul; acésta este istoria revoluțiunilor de sus și de jos, acțiunea dintr'ună parte, când reacțiunea vine din cea-laltă; lupte și resturnări care n'aū putut proveni decât din divergințele de idei ce esistaū între popóre și guvernele lor, din incompatibilitățile dintre suveranī și subordinațiī lor, adică că guvernele nu erau cea ce erau popórele. Poți tu crede că poporul frances cu mulți ani înaintea revo-

luțiunei de la 1789 era ceea ce era guvernele lui
 Calonne și lui de Brienne, că era mulțumit de otcu-
 puri, de concesii și de monopoluri? Urgia cea gro-
 zavă care a durat șese ani nu ți dovedește că de
 mult francesii nu mai aveau guvernul ce le convenia,
 că de mult ura se grămădia peste ură, că guvernul
 lui Ludovic XVI nu era ceea ce era poporul; că
 unul mersese înainte cu ideile, pe când cel-lalt remă-
 sese înapoi, și că dacă nu s'aă despărțit de mai de
 mult unul de altul este pentru că poporului îi lipsia
 saă puterea materială de a lupta, seaă că nu sciea
 cu ce să înlocuască ceea ce era? Voi luați câte uă
 frasă care credeți că vine în ajutorul sofismelor prin
 care scusați ceea ce este, vă agățați de dēnsa și o
 treceți din gură în gură ca cuvint de evanghelie, fără
 a o supune faptelor Istoriei ca să vedeți dacă ea
 este conformă cu adevărul. Din norocire altele sunt
 principiile care conduc societățile sănătoșe și civilisate.
 Ele sunt mai conforme cu preceptele moralei și mai
 consolătoare pentru omenire; acele principii fac fericirea
 și mărirea statelor care le aplică cu sinceritate. Astădi
 guvernele sunt ale popórelor iar nu popórele ale gu-
 vernelor, și aă datorii de împlinit. Guvernul trebuie
 să lumineze poporul, or care ar fi credințele politice
 ale ómenilor de la guvern și forma guvernului, el este
 dator să conducă poporul pe calea moralității, a
 justiții și a progresului; trebuie să se serve în înde-
 plinirea misiunii sale cu tot ce națiunea are mai ca-
 pabil și mai onorabil. Ómenii guvernului trebuie să
 formeze uă corporațiune de probitate și imparțialitate;

a se servi de ómenī fără principii și fără conștiință, de ómenī perduți în opiniune și fără moralitate este a trăda mandatul ce a priimit de la națiune și a comite uă crimă de les-națiune. Lipsa de onor și de justiție nu este mai puțin blamabilă și condamnabilă într'un guvern despotic de cât într'un guvern monarhie constituțional sėu republican. Acestea sunt dragul meū, ideile moralistilor și politicilor, iar nu de a scusa, cum faci tu, imoralitatea, abusul și injustiția, prin frase seci, fără înțeles și prin sofisme. Pentru edificarea ministrilor tēi îți voiū cita câte-va linii din Montesquieu autorul tēu favorit de altă dată.

„Cel mai mare rău ce face un ministru fără probitate nu este de a deservi pe Principe și de a ruina poporul; la părerea mea este un altul de uă mie de orī mai primejdios, este răul exemplu ce dă....

„Am vădut uă națiune generósă, prin natura ei, stricată (pervertită) de la cel mai de jos supus până la cel mai mare prin răul exemplu al unui ministru; am vădut un popor întreg la care generositatea, probitatea, candórea și buna credință au fost considerate tot-d'auna ca nisce calități naturale, să devie de uă dată cel după urmă din popóre, răul comunicându-se și necruțând nici măcar pe membri cei mai sdraveni; am vădut pe ómenii cei mai virtuoși făcând lucruri nedemne și violând în tóte împrejurările vieței lor cele d'antēiū principii ale justiției sub cuvēntul van că și a lor a fost violată.

„Cereaū legi odioase ca să'i garanteze în contra ac-

„Țiunilor celor mai nemernice și numiaŭ injustiția și
„perfidia necesitate....

„Am vădut să se nască de uă dată în tóte inimile
„uă sete nestinsă de bogății; am vădut formându-se
„într'un moment uă uriciósă conjurațiune de îmbogă-
„țire, nu printr'uă muncă onestă și uă generósă in-
„dustrie, dar prin ruina Principelui, a Statului și a
„concetățenilor.

„Am vădut un onest cetățian, într'acei timpî ne-
„norociți dicendu'si tot-d'auna când se culca; ađi am
„ruinat uă familie, mâne voiŭ ruina alta.

„Mă duc, dicea un altul, cu un om îmbrăcat în
„negre, cu călimări în mână și cu condeiul la ureche
„să asasinez pe toți aceia care m'aŭ obligat.

„Un altul dicea, ved că'mi puiŭ trebile la cale :
„este adevărat că acum trei ȝile când mă duceam să
„plătesc nisce bani, lăsam uă familie cu lacrimile pe
„obraz; risipeam zestrea a duoă fete cinstite, lăsam
„pe un biet băeat fără mijlóce de a'si face educațiu-
„nea : tatăl lor va muri de durere, muma móre de
„inimă rea; dar eŭ n'am făcut de cât ceea ce'mi per-
„mite legea.“

„Care crimă mai mare de cât aceea ce comite un
„ministru când corumpe moravurile unei națiuni în-
„tregi, degradă inimile cele mai generóse, inegresce
„strălucirea demnităților, întunecă chiar virtutea și
„cufundă cea mai înaltă nascere în disprețul uni-
„versal.

„Ce va dice posteritatea când va roși de rușinea
„părinților ei? Ce va dice poporul care se va nasce,

„când va compara ferul strămoșilor cu aurul acelora
 „cărora le datoresce d'a dreptul viața? Nu sunt la
 „îndoelă că cei nobili vor lepăda din spița némului
 „(leurs quartiers) uă tréptă nedemnă de nobleță care
 „îi desonoră, și că vor lăsa generațiunea presentă în
 „grozavul noian în care s'a pus.(*)„

— Guvernele pe care le condamna Montesquieu cu atâta asprime aveau puterea de a face ceea ce voiau; lor li se cuvenea prin urmare blamul când făceau răul, precum aveau și lauda când făceau binele. Supușii lor nu aveau ca la noi astă-dî câte trei și patru voturi în fel de fel de colegii electorale. Acum miniștri nu mai fac ce vor, dar ceea ce le ordonă națiunea prin reprezentanții sei; sunt puși sub privegherea continuă și imediată a corpurilor legiuitoare și a consiliilor comunale și județene; nu au de cât să'i

(*) Le plus grand mal que fait un ministre sans probité n'est pas de desservir son prince et de ruiner son peuple; il y en a un autre, à mon avis, mille fois plus dangereux: c'est le mauvais exemple qu'il donne.

.... J'y ai vu une nation, naturellement généreuse, pervertie en un instant, depuis le dernier des sujets jusqu'aux plus grands, par les mauvais exemples d'un ministre; j'y ai vu tout un peuple, chez qui la générosité, la probité, la candeur et la bonne foi ont passé, de tout tems pour des qualités naturelles, devenir tout à coup le dernier des peuples; le mal se communiquer, n'épargner pas même les membres les plus sains; les hommes les plus vertueux faire des choses indignes et violer, dans toutes les occasions de leur vie, les premiers principes de la justice, sur ce vain prétexte qu'on la leur avait violée.

Ils appelaient des lois odieuses en garantie des actions les plus lâches, et nommaient nécessité l'injustice et la perfidie.

J'ai vu naître soudain, dans tous les cœurs, une soif insatiable de richesses. J'ai vu se former, en un moment, une detestable conjuration de s'enrichir, non par un honnête travail et une genereuse industrie, mais par la ruine du prince, de l'Etat et des concitoyens.

J'ai vu un honnête citoyen, dans ces tems malheureux, ne se coucher

lumineze, să-î oprască, când văd că fac rău, să le facă cunoscut voințele și trebuințele poporului; este trebuia lor să-î conducă și să-î împingă pe calea progresului și a civilizațiunei. Trebuie să mărturisim că sub acest punct de vedere, sistemul constituțional este foarte comod pentru guverne, le-a rădicat or-ce răspundere dând-o totă asupra poporului, și a lăsat miniștrilor numai grija de a căuta să aibă pentru densii țera legală, adică majoritățile parlamentelor.

— În adevăr ast-fel își înțeleg miniștri noștri misiunea; dar crești tu că a-și combina camere de complesenți, de lingăi și de ciocoi care să nu aibă altă voință de cât p'a guvernului, votând tot ce le cere, și a dice pe urmă că au aprobarea și incuviințarea țerei, nu este a-și minți lor înșile și a rădica Suve-

qu'en disant : j'ai ruiné une famille aujourd'hui ; j'en ruinerai une autre demain.

Je vais, disait un autre, avec un homme noir qui porte un écritoire à la main et un fer pointu à l'oreille, assassiner tous ceux à qui j'ai de l'obligation.

Un autre disait : je vois que j'accomode mes affaires : il est vrai que lorsque j'allai, il y a trois jours, faire un certain paiement, je laissai toute une famille en larmes, que je dissipai la dôt de deux honnêtes filles, que j'otai l'éducation à un petit garçon. Le père en mourra de douleur, le mère périt de tristesse ; mais je n'ai fait que ce qui est permis par la loi.

Quel plus grand crime que celui que commet un ministre, lorsqu'il corrompt les mœurs de toute une nation, dégrade les âmes les plus généreuses, ternit l'éclat des dignités, obscurcit la vertu même, et confond la plus haute naissance dans le mépris universel.

Que dira la postérité lorsqu'il lui faudra rougir de la honte de ses pères ? Que dira le peuple naissant, lorsqu'il comparera le fer de ses ayeux, avec l'or de ceux à qui il doit immédiatement le jour ? je ne doute pas que les nobles ne retranchent de leurs quartiers un indigne degré de noblesse qui les deshonore, et ne laissent la génération présente dans l'affreux néant où elle s'est mise.

ranului mijlócele de a cunósce sentimentele și trebuințele supușilor sęi? nu este a face sã asiste lumea, mai curęnd sęu mai târziu, la straniul spectacol al unui popor desperat în facia unei reprezentațiunii, care trăesce în cea mai perfectă armonie cu miniștri și declară prin voturi și prin adrese fericirea și satisfacțiunea națiunii? nu este a espune pe șeful Statului sã cređă cã domnesce asupra unei țări pe care îl adoră, pe când indignarea este la culme și revoluțiunea bate la ușă? Este a'l face sã respundă, în ignorența sa de starea lucrurilor, cum respundea bunul rege Ludovic Philip când dicea acelor care, sęu din iubire către regimul constituțional, sęu de devotament pentru persóna și familia regală, credeaũ de datorie a'l preveni despre pericolul ce'l înconjura, „am țera legală cu „mine, acei care cer reforma *sunt orbi!*“ Credea cã majoritatea care îi adresa laude și mulțumiri era espresiunea țerei, pe când ea nu represinta de cât meșteșugirile miniștrilor. A dua o di nenorocitul Rege părăsea Tuilleriile și busturile lui purtaũ pe ochi uă bandă cu inscripțiunea *Eraĩ orb!* Un rege înzestrat cu tóte virtuțile care putea sã facă fericirea Franciei, a fost victima setei de putere a ómenilor în care își pusese încredere. Istoria ne oferă esemple și mai recente de asemenea natură.

Nu este monstruos sã faceți pe popor respundător de faptele vóstre când întrebuițați fraudă, corupțiunea și violența ca sã aveți reprezentanți pe care el nici nu'í cunósce nici nu'í stimă? Vě pare grea răspunderea cheltueleurilor nesocotite, a concesiunilor oneróse,

a jafurilor și a nedreptăților ce se comit, și căutați a o arunca asupra altora.

— Dar alegătorii nu sunt ei nici de cum vinovați când se înduplecă a face voința guvernului, uniți de interes, alții de frică sêu de complesență, cedând trebuințelor și făgăduielelor, și alții ascundându-se și abținându-se ca să nu se compromită? Nu crezi că dacă ar fi mai geloși de dreptul ce le dă legea, candidaturile oficiale, cu toate bâtele și cu totă acțiunea funcționarilor, nu ar avea atâta succes?

— Iată-ne în fine de acord asupra unui punct. Sunt în adevăr mulți care cred că și-au făcut datoria când nu și-au dat votul lor pentru candidatul guvernului, ca Pilat care credea că se spală de sângele nevinovat care era să se verse; nu înțeleg că de și nu dau răului ce se face un concurs făciș, dar îi dau concursul slăbiciunii și nepăsării lor; căci pe când agenții guvernului alérgă și noptea din casă în casă înșelând, amerințând și corumpând, ei lasă pe amicii și pe rudele lor préda acelor acțiuni; își ascund chiar votul lor propriu ca să nu cumva să afle domnul prefect că nu au fost favorabili recomandatului și impulsului domnului ministru. Dacă purtarea guvernului în alegeri este culpabilă, indiferentismul și inerția alegătorilor este și mai culpabilă, căci ei în timpul alegerilor sunt chemați a își manifesta voințele, a își arăta trebuințele și a se afirma prin omul căruia încredințază mandatul de a reprezenta și a apăra interesele lor. A se abține de la vot și a nu lua uă parte activă în lupta electorală este cea mai mare greșelă

ce p^ote comite un bun cetățean, pentru că pregătesce țerei lui furtună și vijeli care duc drept la revoluțiunii și la resturnări.

— Ómenii de la guvern trebuie înainte de t^ote să fie conservatori. A lăsa alegerile libere, este a le da pe mânele perturbatorilor și a anarhiștilor și a espune societatea la tot felul de pericole; libertatea este un cuvânt magic care ne p^ote entusiasma în anii ju-neței n^ostre, este légânul turburărilor și revoluțiunilor, dar devine uă minge pe care partidele și-o aruncă una alteia ca cărbunele din joc pe care îl trecem vecinului îndată ce punem mâna pe d^{ensul}. Poporul lăsat în voia lui nu ar avea nici pavagiū, nici canale, nici felinare pe strade; ar trăi în noroiū, în praf și în selbătăcie, fără sc^olă și fără biserică. Ea este nega-țiunea progresului și a stabilității. Binele trebuie impus și omul politic care are ambițiunea de a lăsa un nume glorios, nu p^ote face alt-fel de cât să opteze pentru progres; de aceea vedem tot-d'auna că conservatorii de astăđi sunt liberalii de erī, precum și liberalii de astăđi sunt nisce conservatori în perspectivă. Am avut și eū uă dini^oră veleități de liberalism, dar când am v^{edut} că chiar cei mai mari revoluționari ca Robes-pierre și ca Saint-Just nu puteau să facă să se admită ideile și credințele lor, decât impuindule prin teróre, a trebuit să convin că libertatea nu p^ote da resulta-tele ce promite.

— Oamenii de care vorbesci au plătit cu capul lor erórea de a crede că ideile și credințele se pot im-pune prin putere și prin teróre. Ei erau nisce repu-

blicani fanatici care credeau că pot forma societatea franceză după tipul Bruților, Catonilor și al Grecilor și voiau să inspire concetățenilor lor ura pentru monarhie și iubirea virtuților din alți timpî; nu țineau sémă nici de spiritul secolului, nici de moravuri, nici de religiunea poporului, de aceea în loc de a crea ca Washington și ca Jeferson uă societate liberă, au aruncat Francia în brațele perturbațiunilor și despotismului în care se desbate de un secol. Ómenii estremi și esagerați nu au fost și nici nu pot fi liberali, au fost pasionați și impațienți, și în loc de a servi libertatea au compromis-o. Voind să impue ideile lor cu forța au făcut trebile absolutismului. Libertatea este un drept natural al omului, uă însușire a vieței, ea există de sine și nu are trebuință să fie impusă. Nu numai că nu esclude progresul, dar îl trage după dēnsa; progres și libertate sunt duoa idei corelative, una este uă consecință a celei-lalte, sunt precursorul una alteia. Lucrările geniale și acele care au înlesnit bunul traiu al popórelor și desvoltarea civilizațiunei, s'au făcut și se fac sub egida libertății. Starea scólelor și a bisericii în statele unite unde domnesce libertatea; lucrările care îmbunătățesc starea igienică, aduc confort și înlesnire vieței în orașe și la sate, intrec tot ce există în continentele cele vechi. Până acum Europa nu are nici uă lucrare care să se pótă compara cu drumul de fer al istmului séu cu canalul Erie care unesce lacul cu riul Hudson. Nici uă țéră din lume nu este mai conservatóre decât libera Angliă; dar trebuie să o spunem, acolo ómenii politici și mai ales

cei conservatori, au idea că pentru a păstra un lucru trebuie să caute a face ca acel lucru, om său instituție, să fie plăcut, iubit și stimat de toți ca să intereseze națiunea întrăgă la existența și la conservarea lui, iar nu a-l face să fie odios, să fie pentru unii mumă și pentru alții ciumă, și să fie considerat ca uă pacoste cădută asupra țerei. Acei ómenī de stat conservatori au idea că progresul, ordinea și stabilitatea nu pot esista fără libertate, pe când voi le declarați incompatibile, și vă serviți de dăsele ca să justificați cheltueli nesocotite și nelegitimate, violări de lege și tentative de restaurarea unui trecut nenorocit.

Nu este de mirat că se gădesc șapte inși care își pun egoismul mai presus de or ce sentimente și de or ce datorie; dar ceea ce este trist, este a vedea ómenī tineri, inteligenți și învățați care le dau concursul lor și îi ajută a-și face ris de instituțiunile și de interesele țerei.

— Acésta provine din cauză că suntem deciasați, alergăm peste câmpī împingându-ne unii peste alții, care mai de care, să ajungem mai de grabă, nu mai scim unde; într'ua asemenea învălmășelă cum vei să lupt fără a căuta să restorn pe acela care te împedcă în drum ca să treci înainte; ești silit să te închini la acel care te póte ajuta, să-l lingușesci și să te injosesci, nu mai ai timp, să te mai uiți îndărăt nici în lături la acei care trăesc într'un alt cerc de idei, dar care nu te pot ajuta să te sui și să ajungem treptat a ne desbrăca de tot ce se numesce bună cre-

dință, sacrificii, devotament, abnegațiune și recunoștință ca de niște prejudețe de alte secole, care ne-ar opri în drumul nostru, ne-ar goni din societatea în care ne-am obișnuit și ne-ar condamna la izolare și la miserie. În lupta pentru existență, fie-care are datorită să caute meseria care poate să-i procure traiul cel mai bun și mai lesne. Alergăm la școala de drept pentru că ne deschide toate carierele. La noi dacă nu ai un caftan de doctor sau de licențiat în drept, fie măcar de la Sadagura, nu știi nimic, ești un ignorant chiar de ai fi ca repausatul Humboldt de procopsit.

Ne facem avocați și diariști, și adoptăm obiceiurile meseriei, căci ideile și credințele ne sunt dictate mai tot-d'auna de cercul în care trăim, unde domină acelea care se potrivesc mai bine cu interesele corporațiunii.

— Legiști și diariști ca Royer Colard, ca Dupin, Thiers, Armand Carel Fox, Chattam Burk și uă sută de alții care au adus servicii însemnate statului nu cugetau ca tine, ei au fost conduși de iubirea țerei și a adevărului, de dorința de a lumina opiniunea și d'a apăra drepturile poporului și ale națiunii; de aceea au devenit oratori mari, oameni de stat și publiciști eminente. Acei care sunt conduși de poftele și de aspirațiunile care împingă la școala de drept pe unii din tinerii noștri care în studiul legilor, caută uă meserie iar nu știința dreptului și a binelui, pot deveni niște vorbitori și niște foliculari de talent, dar le va lipsi tot-d'auna convicțiunile și ideile mari și generose, limba și pana lor vor fi tot-d'auna a acelor care plătesc; pot deveni dibaci în mănuierea sofismei

și a minciunei, dar vor fi incapabili de a se ridica cu inima și cu spiritul la înălțimea trebuințelor și ale aspirațiunilor țerei.

— Puterea a cădut pe mâinile avocaților și dia-riștilor, și știu bine că adă puterea primază dreptul în toate și mai ales în politică : Veți exemple? îți pot da uă sută și uă mie :

Sunt acum două-deci de ani generalul Mencicof este trimis la Constantinopole ca să ceră de la Pórtă drepturi pentru creștinii din Imperiul Otoman ; două ani întregi Anglia și Francia vèrsă gârlă de sânge, și cheltuesc muni de aur ca să'l opréscă. Ce fac după biruință? ar fi cređut cineva că or să înlătore de d'asupra imperiului Otoman înriuririle streine. Ei bine nu, impun Sultanului tocmai ceea ce cerea muscalul. Gâlcéva nu era dară pentru drept, dar pentru cine să impue voința sa.

Înainte a celui rășboi nu se vorbea de cât de voința și de cugetările împératului Nicolae, când se posomora se cutremura Europa și Asia, pentru că era cel mai puternic dintre toți suveranii.

Îndată ce a cădut Sebastopolul n'am mai auzit și n'am mai vădut pe scena politică de cât pe Napoleon III, în cuvintele lui de la anul nouă căutam să aflăm viitorul, diarele și ómenii politicii erau ocupați tot anul a le comenta și a le interpreta.

Pentru ce? Pentru că era suveranul cel mai puternic.

Astă-dí ne întrebăm ce dice, ce gândesce Cancelierul Imperiului, ce limbă învétă oficerii Prusiani, ce hartă

este întinsă pe mésa lui Moltke? pentru ce? pentru că astăzi acolo este puterea care primă dreptul.

— Căderea acelor împărați chiar trebuia să'ți dovedească că lumea n'a fost nici uă dată la discrețiunea unei singure puteri, și că Suveranii care au jucat unul după altul cel d'antéiū rol în politică au trebuit să fie espresiunea esigențelor și trebuințelor tuturilor puterilor și că îndată ce a trecut peste acea margine li s'a tăiat trufia. Iată ce ne spune sfârșitul ce a avut Nicolae și Napoleon, un sfârșit care va fi și al Principelui Bismark, dacă nu va sci să se ție în marginile dreptății și a respectului ce se datoresce fiecărui Stat de la cel mai mare până la cel mai mic; și de va avea nenorocirea să creadă că Europa care n'a voit să fie nici la discrețiunea Rusiei, nici la a Franciei, va consimți să se supuie la voința Prusiei. Germanii sunt un popor mare și civilizat care, prin geniul și cultura lor, au și vor avea asupra lumii uă acțiune și uă influență legitimă pe care ar perde-o îndată ce ar inspira temeri și îngrijiri.

— Bismark nu vrea să scie de germani, el a lucrat și lucrază pentru egemonia Prusiei; gândesci că la Biaritz când propunea Franciei Luxemburgul cu fruntariile despre răsărit, cu părțile Sarei, cu Maianța și Belgia numai ca să se mărească Prusia cu anexiunea Hanovrului și cu Principatele și ducatele germane până în linia Mainului, era preocupat de unitatea germană! Astăzi el are în mâinile lui pușca Moser, tunul Krup, un milion de soldați pe jos și călări, caporalismul adus la cea mai mare perfecțiune, oficerii cei mai

învățați și pe generalul Moltke; are uă flotă puternică și cóstele mării căptușite cu table de fer de două palme de gróse; nimeni nu'í póte sta împotrivă, póte merge la Petersburg și la Copenhaga când va voi, precum a fost la Paris și precum putea să intre în Viena.

— Aparențele pot să ne inducă în eróre, dar cercetarea evenimentelor înregistrate de Istorie vină și ne dovedescă că statele militare nici uă dată nu sunt mai slabe și mai aprópe de cădere de cât atunci când se cred mai tari, atunci ele descéptă gelosi și îngrijiri, și au pe tótă lumea în contra lor. Campania din 1870 a fost prologul unei lungi drame sângeróse; nenorocirile Franciei și asprimea învingătorului au șters tóte gelosiile și tóte temerile ce făcuse să nască atitudinea lui Napoleon III. Astăzi Francia are simpatiile lumii întregi și într'ua conflagrațiune s'ar putea fórté bine să se întemple Prusiei ceea ce s'a întâmplat Czarului în timpul răsboiului Crimeei, când toți amicii și aliații l'au părăsit, când chiar Austria și Prusia 'i-au întors spatele.

— Prevéd și eu în curênd uă încăerare în Orient; lucrurile nu mai potú rămânea cum sunt; Imperiul Otoman nu se póte să nu cadă și trebuie să fim pregătiți ca să aducem și noi contingentul nostru la această operă mare, ca să avem dreptul să profităm de desfacerea lui. Suntem siliți să mai sporim armata și să obținem independința. Împregiurările ne sunt favorabile; chiar Austria și Rusia ne-ar ajuta daca nu pe făciș dar pe sub mână negreșit.

— Ne-ar ajuta pôte cum aũ ajutat pe Epiroți la Arta și pe Cretenți la Arcadion; dar ce profit am avea noi de la cãderea acestui Imperiũ și de la dobândirea independenței? Sunt state mari în Europa, imperii cu sute de miã de soldați care sunt mai dependinți de cât noi; gânditute-ai la inconvenientele la care am fi espuși, înconjurați cum suntem de tôte părțile de slavı și de douẽ mari imperii care or de câte ori aũ putut, aũ rupt câte uã bucatã din țera nãstrã, când Banatul Craiovei și Severinului, când Bucovina, când Basarabia, și care ar voi sã ne sãrbã într'un ziafet precum aũ fãcut'o cu Polonia. Independența nu ne-ar aduce de cât un beneficiũ ilusoriũ și ar espune țera la cele mai mari pericole; am face trebile Grecilor și Bulgarilor, iatã tot.

— Cum, nu ai voi ca țera nãstrã sã fie independentã, sã jãce un rol în lume, sã fim un Regat, sã avem și noi ambasadori? Acẽsta ar fi uã glorie naționalã. Italia, datoresce în mare parte pozițiunea ce ocupã astãzi în Europa, acelui corp de ȑece miã de ómenı trimiși ca contingent în Crimea.

— Gloria naționalã ași dori-o și eu, dar o înțeleg cu totul alt-fel; ași dori mai puțin soldați și mai multe scoli; ași dori ca Europa sã afle prin agenții și prin supuși ei cã în țerã la noi administrațiunea este în realitate apãrãtorul averei, vieței, familiei și a onorului tuturilor locuitorilor, cã este plinã de soliditudine pentru moralitate și progres, cã justiția este tot-d'auna pentru acel care are dreptate, cã guvernul face uã întrebuintãre bunã, judițiosã și moralã cu

banii publici; așî voi să scie că România produce cele mai bune grâne, lănurile și mătăsurile cele mai fine, peile cele mai traînice, țesăturile și cusăturile cele mai frumoșe, lemnăria cea mai bine lucrată, vinurile cele mai căutate, caii cei mai ageri, vacile cele mai lăptôse; așî voi ca scolile și universitățile noastre să fie renumite în lume, ca francesi, englesi, germani și italieni să vie să-și facă învățăturile la noi; să se ducă vestea de scrierile unui Român, de descoperiri mari făcute de noi în sciințe și în arte; să avem scriitori ca Bukle, compozitori ca Wagner, pictori ca Maquart, să se vedă în Londra, în Paris, în Viena și în Berlin magaziî pline cu marfă Românească; să scie că munca, activitatea, probitatea și benevolența sunt caracteristicile Românilor; și așî lăsa să fim și fără agenți cu pene și gulere de fir pe lângă miniștri și suveranii cei mari care pe la sărbători îi întrébă de sănătatea României. Atunci cred că dacă am dori independința, am lua-o cu un drept meritat pentru serviciile aduse de noi civilizațiunei și am păstra-o, iar nu ca dată de uă circumstanță favorabilă la discrețiunea unei alte împregiurări care ne-ar fi defavorabilă. Cređi tu că suntem considerați în lumea civilisată pentru că invităm Europa să vie să vedă pe malurile Ialomitei opt-spre-dece miî de puscî bune fabricate la Providance, câte-va tunuri din turnăria de la Essen și opt-spre-dece miî de flăcăi cu ochii vii și frumoși, îmbrăcați de sus până jos cu postav nemțesc, în pândă de Brașov și cu pele de Pesta aruncând în vânt praf și cartușe aduse de la Paris? Cređi că suntem con-

siderați când se scie pretutindenți că pe copiii noștri ca să învețe cele d'ânteiu noțiunii de geografie, de istorie și de gramatică trebuie să le aducem guvernori și guvernante din străinătate seú să'i trimitem departe de ochii și de solitudinea noastră la Paris, la Berlin, la Dresda și la Geneva; când știu că numai în scolile din Paris avem opt sute de tineri pentru care plătim peste trei milioane de franci, pe când scóla și biserica Română sunt înzestrate cu un venit anual curat în bunuri nemiscătore de două-deci și cinci de milioane de lei noi? Cređi că putem să fim respectați în afară când streinii vedú că inteligența țerei se consumă tótă și se tocesce în cancelarii și în casarme fără nici un folos, când vādú că s'a făcut din Stat uă mașină care vă face să trăiți în trândăvie din spinarea celor ce muncescú; că de când s'a desființat robia și claca și s'a proclamat egalitatea, ne mai putând pune pe om să vă muncescă d'a dreptul ca mai nainte, s'aú inventat funcțiunii ilusorii și de prisos ca să luați munca în bani trecându-o prin vistieria statului, uni ca procurori și ca judecători, lăsând pe furí și pe prevaricatori neacusați și nepedepsiți, alții ca inspectori financiari, lăsând pe casieri să sfeterisescă banii publici cu milioanele, alții ca jurnaliști injurând și calomniind pe acei care nu placú miniștrilor, alții luând furnituri pentru armată și dând marfa próstă și tocuri da macava! Cređi că putem fi considerați când țeranul nu póte avea la úșa lui un cal seú un bou fără să i se fure de corespondenții și asociații amicilor patentati de la obor. Cređi tu că tră-

surile aduse din Viena, caii de Ungaria, hamurile de Pesta, luminările de Triest, postavurile de Lipsca, mobilele de Breslaŭ, vinurile, legumele și untul din Franca și după Rin ne recomandă în ochii Europei altfel de cât ca pe uă țără de exploatat? sub această privință trebuie să convin că putem compta pe soliditatea Austro-Ungariei mai cu deosebire. Voi credeți póte că agenții puterilor streine sunt aici ca să petrecă la balurile, la seratele și la prândurile noastre, iar nu ca să ne observe și să ne studieze?

Aici uă vizită indiscretă a întrerupt conversațiunea.

XI.

Într'unul din comitetele instituite de amicii liberului vot pentru apărarea alegerilor, am întâlnit pe fiul lui Stoian; este unul din agenții cei mai activi și mai devotați ai asociațiunei, și unul din redactorii cei mai ageri ai ziarului *Alegătorul liber*; este neobosit, ține cuvinte în toate adunările; vorbește în contra influenței guvernamentale, pledază la toate instanțele pentru înscrierea celor cu drept și pentru escluderea celor frauduloși în listele electorale, alérgă din casă în casă povățuind și îndemnând pe cetățeni să ia parte la adunările pregătitoare și să mérgă să voteze pentru omul pe care îl credă mai capabil și mai demn. Unii atribue această purtare setei de răsbunare în contra ministrului care l'a alungat, alții cred că prevădând căderea ministerului doresce să fie de acum bine vădută de ómenii probabili. Se póte! dar noi care nu suntem nici pesimiști nici sceptici, credem într'ua conversiune sinceră, pentru că credem în regenerarea morală a țerei și așteptăm domnirea lealității și a dreptății.

La fine

CONVORBIRI

ECONOMICE

DE

ION GHICA.

VOLUMUL III.

BUCURESCI
EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŪ & COMPANIA

7. — CALEA VICTORIEI, — 7

1884.

I.

PRODUCTIUNEA,
CONSUMATIUNEA
SI
SCHIMBUL.

I.

Pe câți Temistocli gloria lui Miltiad nu i-a oprit din somn! Costache nu era nici bătaios la fire, nici limbut la gură ca să aspire a juca un rol politic, dar avea stomac bun și cerul gurii subțire; era om cu gust.... la mâncare; acésta cu atât mai mult cu cât cinci-spre-dece ani, cât fusese pe la curți boeresci, de și nu se culcase tot-d'auna cu mâțele chiorăind, grație tingirii de calabalic; dar dusesese jindul iacniilor și prăjiturilor care-i trecea pe sub nas când le rădica de la masă ca să le ducă la Madama Nemțoica care îmbrăca pe coconița, saū la doica Unguróica care dădăcia pe coconașu Bibi, guri cari nu lăsaū nimic pe fundul farfuriei pentru bieteles slugi indigene.

Ilie Bulgaru, un amic al lui Costache, cu care fusese la un stăpân în mai multe rînduri, desgustatū în sfîrșit de slugărit, deschisese tarabă la Filaret, în locul unde era

odinióră frumósa fântână mauréscă pe care nemuritorul Godillot a rădicat'o pétră cu pétră și a dus'o la dînsul a-casă. Acel Ilie cu o *sermaia* de dece galbeni, tot prefăcându-i când în cârnați trandafir cu must, când în chiabap și caltaboși, în bucătăria din piața mică de la Amza, îi înmulțise așa de bine în cât începuse a mirosi pe la Secția a treia, dór d'o dibui vre-o moșióră chilipir.

Iată gloria care nu lăsa pe bietul Costache să dórma!

Om cu imaginațiune vie, el își dicea adesea :

«Unchiu-meu Niculcea din Măntulésa e văduv, copii nu
«are, nici nepoți alții decât pe mine. Să dicem o întâmp-
«plare, o dambla, feresce Dómnne, că prea s'a îngrășat
«de nu i se mai vede gâtul. Nu e așa că mî-ar rămâne
«mie acea miișóră de galbeni pe care o tot învêrtesce
«cu polițe? Ași face și eu ca Ilie, ba așa face ceva mai
«bine : că nu m'ası duce să încep tocmai de la barieră,
«nici n'ası alege tocmai Bucurescii, unde sunt mii și sute
«de birturi, de grădini și de cornării și unde concurența
«a devenit prea mare, ci m'ası așeza într'un oraș de
«provincie, în vre-un port cum e Brăila sau Galații, unde
«lumea n'a vădut încă ce va să dică un adevărat *birt*
«*restaurant*; m'ası așeza tocmai în centru, în piața cea
«mai nobilă : dejunuri, prânzuri și supeuri.»

O minune! într'o diminéță, pe când sorbia din caféuș cu lapte a boerului, ca să vadă dacă era potrivită, iată că intră repede un băiat dicându-i :

— Ai nea Costache, că móre jupân Niculcea !

Costache lasă ibricul și cratița pe séma rîndașului, și alérgă într'un suflet la Măntuleasa. Când colo ce să vadă? Nenorocita întîmplare la care tot visase se rea-

lisa : Unchiu-so sta lungit pe scânduri cu ochii steliți în tavan ; trei lanțete ale lui kir Stefan bărbieru nu scosese nici o picătură de sânge. Apoplexia fusese fulgerătoare. A doua zi o căruță cu coviltir din Herasca ducea rămășițele repausatului la Caldărușani, după cum lăsase cu limbă de mörte.

Costache, pus de tribunal în posesiune pe toate polițele găsite în chimirul mortului, le realisa una după alta la scadențe, totu în galbeni kesaro-crăesci ferecați cu zimți și drepti la cumpănă ; și peste trei luni era instalat la Brăila în strada Kisiloff sub casele lui kir Leonida Span-doni din Samotraca.

Ca om de gust ce era Costache voia ca birtul său să fie vestit, să-i fie bucătăria bucătărie și cămara plină.

Jupănésa Stanca Moldovénca, care fusese dece ani che-lărésă la vestitul hatmanul Măsea din Dorohoiu, fu îndată orânduită cămărășiță, dându-i-se deplină putere peste găini, rațe, curci, gâsce, porci și porcei, cu drept de viață și de mörte asupra-le, lăsând pe séma lui Grigore bucătaru, fiul vestitului Balaaur Acci Baș lui Ioniță Sturza Vodă, numai coșnița, adică carnea de măcelar și zarzavaturile.

Cu o asemenea organizațiune, Costache, care acum nu mai era Costache, ci domnul Costantin Dobrotinescu, scöte o mie de galbeni din ladă și-i bagă în chirie de prăvălie, cumpărători de tacâmuri, farfurii, pahare, păhăruțe, tingiri și tigăi ; umple curtea de din dos cu fel de fel de pasări și de rămători.

Jupănésa Stanca, după ce îngrășă bine nevinovatele dobitoce cu fel de fel de bóbe și de nuci, intră cu cu-

titul în mijlocul lor ș'apoi să mai audă vaete și țipete! Trei zile și trei nopți urla târgul de protestările și de guițăturile victimelor. I-a fost destul Stanchei câte-va zile, ca să facă camera domnului Dobrotinescu un adevărat muzeu de gastronomie. Dispozițiunea era ceva artistic :

În întâiul rând, cum intrai pe ușă, figurau un șir de farfurii cu piftii de piciore de porc, de vițel și de labe de paseri, cu usturoi și fără usturoi; fie-care dintr'aceste răcituri avea la spatele sale câte un rit de porc sau de purcel, cu urechile ciulite și cu nările umflate, curățite și făcute dobă. În mijlocul camării se rădica o piramidă mare de pești de găscă destinați a fi puși la fum, ca să se facă pastramă; apoi în toate părțile festone de cârnați mari și mititei, înșirați unii de alții și atârnați de tavan și de pereți, că păreau frânghiile unei corăbii gata de plecare; în fund o baterie de șunci sfidau mândru Yorku și Westfalia.

Mezelicuri, mâncări și băuturi de tot felul avea domnul Dobrotinescu, numai un lucru îi lipsia : mușterii. Se plimba de dimineața până seara d'a lungul și d'a latul, printre toate aste frumuseți de lucruri gustoase, și jalea îi era mare, căci le vedea vestejindu-se. În toate zilele arunca la câni câte cinci șese bucăți, pe cari nu le mai putea suferi vecinătatea.

Cum să facă, cum să drégă? Se uita în tavan și în dusumea și nimic în gând nu-i venea. În zadar chema în ajutor pe Deita Inspirațiunii, că nimeni nu-i răspundea; ar fi invocat-o ca Homer și ca Vergil, pe elinesce

saŭ pe latinesce, dar n'avea norocirea sã fie bacalaureat. Nici cea mai micã idee nu-i venia.

O idee!

Dar ce este o idee? Idea este fumul care ese din focul frãmintãrii creerilor și pasiunilor, un fel de scãntee electricã care lumineazã spiritul, precum fulgerul aratã nãptea drumul cãlãtorului rãtãcit. O idee bunã, cãnd îți vine, te scapã de necasuri, îți dã avere, îți dã glorie, te face nemuritor. Iatã un exemplu.

Eram într'o ȃi la amicul meŭ Henric Heine la Paris, cãnd intrã servitorul aducẽdu-i o scrisore și dicẽdu-i :

— Omul cu scrisorea nu scie frantuzesce și cere sã-ți vorbescã.

— *Faites entrer !*

Și intrã în casã un Neamț nalt, uscat și jigãrit. Scrisorea era de la vestitul Nestroe.

«Amice, îi scriea acesta, îți recomand pe aducãtorul, om «de ispravã care móre de fãme, de și scie sã facã cea «mai bunã pãne. Fã ceva pentru bietul Frantz.»

— Ce pot face pentru dumnia-ta *mein Herr*? îl întrãbã bunul Heine; aicea ți-ai gãsit sã vii sã-ți gãsesci traiul? Dar scii dumnia-ta ce este Parisul? Un Capernaum, adevãratã vale a lui Iosafat; mii și mii de suflãri așteptã la gura acestui raiŭ; imbulzãla e atãt de mare, în cãt mai lesne ar fi Cãmilei sã trecã prin urechile acului, de cãt strãinului sã-și gãseascã aici un rost. Ai noroc cã cunosc pe Colonelul Bourlet, directorele manutentiunii pãniŭ pentru garnisãna Parisului, sã te recomand lui. Mẽ tem numai de gelosia lucrãtorilor Francesi, cã nu le place

să vadă străini în atelierele lor. Pustia de luptă pentru existență !

— Ești prea bun *Gnädiger Herr*, îi răspunde Frantz, și îți mulțumesc, dar eu nu știu să facă pâne.

— Cum ? Glumețul de Nestroe îmi scrie că ești brutar.

— Sunt brutar, este adevărat, dar nu de pâne soldă-țescă ; sunt brutar subțire, lucrez numai făină picluită, flóre de făină : chipfele, caiser-semele, câte o dată și pumpernic pentru cafea cu lapte, ca la noi la Viena.

— Apoi daca e așa, dragul meu, mai bine du-te de unde ai venit, și mă lasă în pace, că n'am ce-ți face. Pe dracu l'ai căutat să vii la Paris ? întorce-te la Viena, acolo tot poți găsi să te bagi la vre-o cornărie. Dar ia stăi !... Ai dis : « *Ca la noi la Viena.* » O idee ! Ceva parale ai ?

— Am un credit de o mie de franci.

— Puțin, prea puțin, n'ajunge ! și începe a borborosi din gură, «doue mii chiria pe trei luni înainte; o mie-cinci sute, cel puțin, instrumente și material : albiu, lopeți, sare, făină etc.; vre-o trei sute omului roșu pentru afișe; peste tot trei mii opt sute de franci»... Ți-ar mai trebui două mii optu sute de franci.....; ți-i împrumut eu, îți fac și câte-va articole reclame în Constituționalul. *Vorwertz !*

Nu trecuse dece zile de la acea vizită, și în una din cele mai principale strade ale Parisului se citea pe o tablă neagră cu litere de aur :

BOULANGERIE VIENNOISE

Nemții din Paris făceau códă la ușa prăvăliei, ca să a-

puce câte un corn sau un semel și Francesii se luaă după dinșii ca oile lui Păcală.

După cinci ani Frantz cel jigărit devenise proprietar pe casele sub cari își așezase brutăria, și astă-zi este milionar. Nu știu dacă o fi plătit vre-odată acei două mii opt sute de franci omului cu idea saă de s'o fi gândit să depue o corônă de recunoscință pe mormîntul nemuritorului Heine. Independința inimei este așa de comodă și recunoscința așa de apăsătoare !

Dar să ne întorcem la strada Kisiloff din Brăila, unde lui bietul Dobrotinescu i se albise ochii tot uitându-se pe feréstră, dór d'o zări vre-un trecător apucând spre ușa birtului. Stanca dicea că era deochiat, și că Schaft, oțelul de peste drum, îi făcuse fermece, și-i tot descânta cu cărbune stins și-l stropia diminéța și séra cu apă neîncepută.

Intristarea birtașului era mare, mai ales séra când încheia bilanțu' d'ilei și vedea că se solda tot-d'auna cu un galben sau doi deficit.

De și pripășise câți-va mușterii, dar mai toți erau gazetari, tineri, cari plăteau mai mult în anuciuri și reclame sterpe în diarele lor respective. Veniaă regulat la vremea mesei mai mult ca să-și inspire penele în istorióarele ce le povestia Cóstache despre cele ce sciea, vėduse și aűdise cât fusese prin casele boeresci ; — povești cari se prefăceau în articole de foc.

Unul dintr'acești obicínuiți, Epaminondas Iscuзарoglu, cam în glumă, cam în serios, dice birtașului într'o ȓi :

— Scii c'ai face bine, frate Costache, să mai schimbi bucatele că ni s'a acrit tot cu borș și cu piftie.

— Póte ca să le schimb numele, răspunde birtașul cu lacrămile în ochi, nu veđi că m'am spetit. Chesat mare, boerule!

— Scii c'ar avea haz, ȑice Epaminondas, idea nu e rea! Ai ȑeu s'o facem! Și luând condeiul serie pe lista de bucate:

«Aici e Gura Raiului, iți puî patrihir de gât, iți armezi «pălăria Estudentina cu lingură și furculiță; te așezi la «desfătătoare și te povățuesci după alăturata spovedanie:

«Mila lui Dumneȑeu de făină saú de mălaiú.

«Basma de nas de tocitóre.

«Raci albi, umpluți.

«Raci roșii ferți.

«Calif de Bagdad.

«Inghețată de labe.

«Sămânța de vorbă de Drăgășani.

«Gâlceava de la Marghiloman.

«Palavră de Moca etc.

fie-care cu prețurile lor.

— Și acum, Nene Costache, lipesc-o la giamú, să se vadă de la uliță.

Din ȑiua aceea birtul s'a umplut de mușterii de nu mai găseai loc: boeri, negustori și meseriași alergau din tóte părțile la Gura Raiului să iea o transparentă, să mănânce roși ferți și albi umpluți, să bea sămînța de vorbă și să sórba palavră.

Din ȑiua cu idea, de când birtul Gura Raiului s'a făcut vestit, au trecut d'abia ȑece ani și astă-ȑi domnul

Constantin Dobrotinescu e alegător și eligibil în colegiul întâiu de Ilfov; este om de patru-șeci de mii de franci venit, ș'a cumpărat case și moșie, s'a retras în viața privată, se resfață pe canapele de mătasă. Iși scóte din capete pentru tot timpul cât a postit prin casele boeresci; de apă nici nu vrea să audă.

II.

Intr'o di aflându-mă la Brăila și citind la fereastră în strada Kisiloff vestita listă de bucate, mi-a venit poftă să intru în «Gura raiului», și m'am așezat acolo la o desfătătoare liberă, cerënd în limbagiul stabilimentului o gălceavă, dându-mi timp să studiez spovedania zilei.

Sala era plină, dar numai la o masă era gălăgie, numai la una era vorbă; patru inși așezați în cruce discutau aprins; ceilalți consumatori ascultau cu gurile căscate. Unul din cei patru, la trup mărțel și subțire ca un limbric; smead la față și uscat, vorba îi era de un fel de ovreiū franțozit, cu ochelari la nas, explica cum toate relele proveniau numai din lipsa de învătătura populară.

— A sêră târziu a trecut p'aici, dicea el, domnul Ministru, venia de la Botoșani și de la Turnu Severin, m'a chemat de-am lucrat împreună totă noptea. Ce om! Ce om! Bre! Bre!! Bre!!! Este cu totul de părerea mea. Mi-a spus confidențial la Urechie, că es-timp are să vie dinaintea corpurilor legiuitoare cu o gróză de proiecte, ca să reorganisăm instrucțiunea și e-

ducațiunea din tălpi până în creștet, s'o facem piramidă, jos la basă copii poporului, sus la vârful ministru. Bre! Ce om!! Ce om!!! Idee cu totul nouă și măreță, necunoscută lumii. Drept să vă spui mi-a plăcut și l'amă aprobat. Sunt sigur c'o s'o adopte și ceilalți miniștri ai Europei, când oră afla-o.

— Nu, *mon cher, pardon*, răsări visaviul, tîner cu mustața galbenă și lungă răsucită, patriot liber în credințele și cugetările sale politice și sociale, om fără prejudețe cum s'ar dice, trecut de curînd de la un diar ultra-liberal la organul unui grup de opoziție, patronat și întreținut cu spese mari de doi foști miniștri paraponisiți. Dumnia-ta ești ideolog, dar eū care sunt pozitivist, te pot asigura că la noi tôte relele ne vin din lipsă de industrie. Dar o să mă întrebați pôte, că ce fel de mîncare este industria! Să v'o spui îndată. Industria este o manifestațiune a activității omenesci, o cestiune mare a umanității. Ceea-ce vă dic rezultă nu numai din etimologia cuvîntului *Inde-strue*, căci nu se pôte defini de cât prin sine însăși. Ca una ce conține tot-odată și o parte abstractă, nu permite a o determina și a o limita. Misiunea ei specială este fericirea omenescă și națională, adică înzestrarea țerii cu fabrici. Să iasă fum pe coșuri ca la Lion și la Manchester; în alte cuvinte să confecționăm noi, la noi, prin noi și pentru noi, obiectele de care ne servim; să cumpărăm numai de la noi, ca să ne păstrăm banii, iar nu să-i trimitem străinilor. Să ne îmbogățim, ca să devenim tari înlăuntru și respectați în afară. Astă-ți ca și altădată, banul este totul. Sunt două mii de ani de când

marele orator și patriot al Atenei striga cât putea în gura mare : bani ! bani ! și iar Bani ! De atunci lumea a ramas tot aceea, nu s'a schimbat. Dar ca să ne înțelegem mai bine la vorbă, să părăsim pentru un moment țărâmul sintetic și s'o dăm pe cîrda investigațiunilor ; să luăm metoda analitică pășind pe exemple, pe lucruri pipăite, altfel de naturale sau materiale, tangibile și palpabile. Și să ne închipuim de exemplu, că am simți trebuință de a îndulci lucrurile, că am voi zahăr, cum s'ar dice, pentru ceaiu, cafea, înghețate, vutci, cofeturi, și prăjituri.

«Ce ne-am dice, mă rog ? Ne-am dice ceea ce ne-am dis când am înființat Chitila și Săscutu ; ne-am dice un ce foarte simplu : avem pămînt cu prisos ; ai să-l semănăm cu sfeclă, sfecla s'o plămădim, s'o prefacem în zémă dulce și zéma în zahăr, ca să facem noi, la noi, și pentru noi substanța îndulcitore de care avem trebuință. Nu e așa că am nimerit'o ? Și că astăzi acele de ce milioane cari se duceau pe zahăr nemțesc și franțuzesc, rămân pe tot anul în punga țerii. Dar voiți un alt exemplu ? Să vë dau postavul. Ne-am dis : avem oi ; ai să le tundem, să le luăm lâna și s'o facem postav, nimic mai lesne, și iată că astăzi de ce milioane cari se duceau în Anglia, în Germania și în Francia pe această materie, rămân în țară. Așa o să fie și cu fabrica de hîrtie. De ce mă rog, să aruncăm în gunoiu sdrențele, rădăiturile de lemn, foile de porumb și cîrja de copaci, și să nu le stringem, să nu le topim în apă și să nu le facem hîrtie de scris, de tutun, de măsline ? . . . Și o să veđi că și de acolo are să ne rămăe cîte-va milioane pe an. Ei bine ! ceea ce am

făcut pentru zahăr, pentru postav și pentru hârtie ai s'o facem și pentru celealalte obiecte care ne vin din străinătate, să le fabricăm noi, la noi și pentru noi, ca să nu mai lăsăm să tot iasă banii din țară ; să-i păstrăm la bușunarul nostru, să nu ne tot vie fel de fel de mărfuri de pe la Viena, de la Paris și de la Londra. Sau dacă nu le putem opri de a intra, de vreme ce avem tractate, cel puțin să le supunem la niște dări vamale de-acelea cum erau odinioară în Europa, ca să nu mai pôta ține piept la târg cu ale noastre. Nu ȳic să le proibim, dar să indoim și să întreim tarifele, incaî să se folosescă tesaurul, că acum nu mai suntem parte integrantă din Imperiul Otoman, ca să ne impue Turcul tarifele lui ; suntem o țară independentă, un stat de sine stătător, un Regat.

«Înțelegeți bine, domnilor, nu e așa ? că urmându sistemul meu, pe de o parte ar intra în țară pe grâu, secară, orz și rapiță ce trimitem în străinătate ca la două trei sute de milioane de franci pe an, pe când pe de altă parte n'ar mai eși acele două sute cinci-ȳeci de milioane cari se duc pe tot felul de secături ce ne trămite Europa. Vă puteți închipui ce ar deveni România în ȳece sau cinci-spre-dece ani, când s'ar grămădi câte trei sute de milioane pe tot anul ; ar ajunge să aibă în pungă șese șapte miliarde ; ș'atunci să poftescă puterile să vie să stea la vorbă cu noi, dacă le-ar da mâna. Cum gândiți că s'a îmbogățit Englitera și Francia, dar apoi America, de nu mai au unde-și pune banii. După considerațiunile, ce avuiu onorea a vă espune în câte-va cuvinte, industrie va să ȳică fabrici, manufactură, mașini ca la Chitila, ca la Sascutu, ca la Némțu.»

Intre rachiū și fleică friptă, tînărul diarist a înșirat o mulțime de vorbe cu o limbuție de cinci sute de cuvinte pe minut, fără să uite nici pe Ludovic XIV cu Napoleon I și III nici pe Colbert și pe Turgot cu Fouché, nici porcelanele de Sevra cu Gobelinurile, desvoltându cu o înlesnire rară și pe neresuflete cugetările cele mai intime ale lui Bismark, Gladstone, Andrassy și Gambetta, și a terminatū dicendū :

— Am tratat acéstă cestiune, fôrte pe larg, în părțile sale teoretice și practice în diarul meu *Înțelepciunea popórelorū*.

Și întorcendu-se către mine îmi dice :

— Póte că n'ai citit, domnule, articuliī mei din *Înțelepciunea popórelor* ; te sfătuesc să-i studiezi cu băgare de sémă, că vei găsi acolo soluțiunea tûturor chestiunilor economico-socialistice cari preocupă lumea de la Lacul Sărat până în fundulū Irlandei și în vêrful Uralilor.

III.

Rămăsesem uimit de atâta limbuție. Cum pôte vorbi cineva ore întregi fără idei și fără rațiune, înșirând numai la vorbe? Cum un om fără învățatură și fără experiență își pôte permite a tracta cestiunile cele mai vitale ale unui popor? Și cum bărbați maturi cari se dicu ômenî de stat, părinți ai poporului, foști miniștri, pun în mânilor unor băeți o armă așa de puternică și de periculôsă precum este un diar, prin care se pôte propaga erórea și strecura prejudițiile în spiritele a mii de inocenți cititori, cari așteptă în tóte diminețile de la organul partidului, să le spue ce trebue să cugete și să facă în cestiunile zilei; și acésta într'o țară unde nu este permis nimănui să prescrie măcar un grăunte de chinină fără de a se espune a vedea pușcăria, dacă n'a studiatu sciința bólelor și arta de a le vindeca; într'o țară unde legea nu permite omului celui mai învățat să dică măcar dóuë cuvinte dinaintea unui judecător petru susținerea dreptăților unui amic, dacă n'a petrecut cel puțin dece ani

în colegiū, în gimnasiū și în liceū, și alți patru cinci ani într'o facultate de drept, unde să fi dobândit titlul de doctor sau cel puțin de licențiat. Numai diaristului să-i fie permis să tracteze păsurile și suferințele sociale, fără de a avea cea mai mică idee despre mijlócele de a le ușura; acestuia să-i fie permisă a scrie verđi și uscate, a propaga erórea și a scurge venin în mii de suflete oneste, învăluind minciuna în injurii și calomnii; să-i fie permis să pue impunit pana sa la discrețiunea și la serviciul când a unuia, când a altuia; a lăuda astăzi onorabilitatea și patriotismul omului pe care l'a tratatū eri de prevaricator, de concusionar și de trădător; a batjocori pe banii în colónele diarului său.

Este destul astăzi ca un tēnēr să aibă fiere la inimă și nițică limbuție de condeiū, ca să fie căutat pe plată bună la diarele de partid, cu deplină libertate de a injura și a calomnia. Când cavalerul condeiului este vre-un străin apelpisit sau vre un ovreiū franțuzit, vre un scăpat de deportațiune, plata și rēsplata este îndoită.

Dacă batjocoritul și calomniatul ar îndrăzni să reclame în contra nedreptelor atacuri și acusări ce i se aduc, atunci să se aștepte a auzi îndoindu-se injurăturile, și dacă a avut norocul să aibă a face cu un folicular ceva mai blajin, i se răspunde prostindu-l cu fel de fel de învėrtituri de condeiū, dicēdu-i-se că n'a sciut să citēscă, că nu înțelege cele scrise printre rānduri, și că diarului nici prin gând nu i-a trecut a pune la îndoială probitatea și onorabilitatea reclamantului. O asemenea reparație trebuie să fie considerată ca un act de mare condescendență, căci nimic n'ar putea să silēscă pe autorul injurātu-

rilor de a-i acorda nici măcar atâta ! Căci ce i s'ar putea face ? Să-l tragă la judecată dinaintea juriului ? dar acolo poți fi sigur că vei întâlni dece avocați care mai de care gata și voioși a-i trage fie-care câte o gură și mai și de cât înjurăturile în contra cărora a reclamat, aceste toate în numele și în onórea libertății de conștiință și a liberei cugetări ; fericit dacă părinții repausați ai reclamantului nu ar sughița în mormintele lor ! Nimeni și nimic nu este cruțat. Dacă se raportă cineva la presa noastră, nici un om din cei eșiți din rânduri nu merită nimic alta de cât ocna, după unele diare, sau de cât apoteosa, dupe altele. Titlul de critic nu este de cât o mască sub care se adăpostesce invidia și gheșeftul. Se pune preț pe laude și pe înjurături, și ți se spune curat în ochi, că dacă nu plătești pentru a fi lăudat, ai să fii înjurat până vei fi dărămat.

Cu toate acestea dicem că legile ne garantéză viața, onórea și averea ; dar ce garanție a vieței ar fi aceea, când asasinii s'ar primbla ziua în amiaza-mare pe strade, cu cuțitele scóse asupra trecătorilor ? Și ce garanție a averii ar fi, când vagabonđii ar putea incasa liber și impunit chiriele și arendile caselor și moșiilor ?

Sciù că nu e lesne a scrie cu mez despre ómenii și despre lucruri ; sciù că pentru acésta trebuie studiù lung și cugetare sănătósă ; sciù că e lesne a scrie cum scriu ei, și că este anevoe a se pune în stare de a puté scrie cum trebuie.

Să nu se cređă din câte am đis, că aș cere să se aducă vre-o restricțiune cât de mică sau vre-o piedică libertății cugetării, dar cred că ar fi de dorit ca presa să

găsescă ea însăși corectivul și încetarea scandalului la care asistăm. Acesta nu prin legi de presă sau prin verdicte ale curților cu jurați, dar chiar în libertatea de care se bucură și de care trebuie să se bucure.

O instituțiune, ca și un individ, își compromite pozițiunea și considerațiunea și-si pierde acțiunea morală, dacă nu se respectă pe sine. Ce acțiune și ce putere ar avea magistratura, baroul, armata, dacă persoanele care le compun nu ar inspira stimă și respect, dacă între dinsele nu ar exista considerațiunea aceea ce ómenii onorabili își datoresc unii altora, și dacă nu ar fi geloși unul pentru altul de reputațiunea lor?

Intre diaristi, ori-cari ar fi opiniunile și credințele individuale, ar trebui să existe un spirit de corp, o solidaritate de credințe și de idei, în ceea ce privesce onorabilitatea și buna credință; să fie o corporațiune de ómeni respectabili și respectați; căci alt-fel, mă întreb, unde are să ajungă Presa română, acest paladiu al garanțiilor și al instituțiilor liberale, dacă deservenții ei ar persista pe calea pe care au apucat? Unde are să o conducă nisce servitori cari se plătesc nu după știința și serioșitatea investigațiilor și a cugetărilor, ci după intensitatea invectivelor și calomniilor ce sunt capabili să asvârle asupra acelor cari nu împărtășesc opiniunile și patimile patronilor lor și când se plătesc cum se plătea odinioară pumnalul bravilor? Presa diaristică, dacă nu va depărta de la dinsa asemenea servitori, va fi redusă a nu mai fi de cât instrumentul paraponisiților și refugiul sicarilor condeiului, și împreună cu prestigiul va pierde acțiunea ce trebuie să exercite asupra moralității, va în-

ceta de a mai fi apărătoarea libertăților publice și a intereselor țării.

Remediul rēului nu se pōte găsi decât în controlul mutual. Este sciut că opiniunea omēnilor are mult mai mare acțiune asupra fie-cărui membru de cât asprimea legilor.

Diariistica noastră, preocupată mai mult cu politica militantă, în care mai tot-deauna personalitățile jōcă rolul cel d'întăiū, a avut și timp puțin și spațiu restrîns pentru studiul cestiunilor sociale cari interesază și lēgă viitorul țării. Asemenea cestiuni aū fost tratate mai tot-deauna cu ușurință și mai mult în trecăt. Dacă multe din problemele în fața cărora ne-am găsit, s'aū rezolvat într'un mod pripit și nu tot-deauna bine nimerit, cauza a fost că ele n'aū fost bine studiate; tōte luminile țării n'aū fost chemate și consultate din vreme și la îndelete; de cele mai multe ori corpurile legiuitōre aū fost surprinse, când mesagiul capului Statului a venit să le cēră soluțiunea unei cestiuni importante. Acēsta s'a făcut pentru că presa guvernamentală, în zelul și devotamentul sēū, nu găsia alta de făcut decât de a întona laude înțelepciunii și prevederii omēnilor de la putere; iar presa opozițiunii, care caută în ori ce vot un mijloc de a rēsturna ministerul, se strige la ineptie, la incapacitate și la trădare, în cât publicul n'a putut participa la resolvarea cestiunilor celor mari, decât numai cu inima și cu patriotismul fără de a face și partea rațiunii. Presa română a fost de multe-ori atât de mult distrasă de la adevēratele interese ale țerei, încât adesea presa străină a fost mai din vreme informată decât cea locală despre cele ce erau să se propună și despre intențiunile guvernului nostru.

Dar aud pe cititor cârtind și observându-mi că la început par'că promisesem să-i vorbesc de cu totul alte lucruri.

Așa este, dară ce să fac dacă așa este natura cestiunilor economice și sociale : ele se lęgă și se încălesc așa, în cât nici una nu este străină alteia în mod absolut.

Să revenim dar la obiectul cu care am început!

Infocatul ténér vedéndu-mé uimit în admirarea mea, mé apostrofézá dicéndu-mi :

— Véd că tací, domnule, nu dici nimic; ce, dórá, nu aprobi ideile mele? Eú sunt gata a le discuta și să te conving.

— Mărturisesc, domnul méu, că eú nu împărtășesc cu totul felul dumnia-voastră de a vedea lucrurile.

— Va să dică nu ești patriot, nu-ți iubești țara, nu ai voi s'o veđi fericită!

— Sunt român, și ca orí ce român doresc și eú s'o ved prosperă și gloriósă, dar nu cred că sistemul ce preconisatí să fie drumul cel mai nimerit ca s'o ducă acolo unde dorim cu totii. Ideile domniei-voastre nu sunt ale sciinței moderne; departe de a fi economice, ele sunt anti-economice și chiar anti-sociale; sunt contrarii principiilor adoptate de mai toți învățații cari s'au ocupat cu sciința fericirii popórelor.

— Atât mai rău pentru dânșii, îi plâng!

Cu aceste cuvinte, ténérul ziarist se ridică repede de la masă și-și iea pălăria dicénd:

— Opt oare trecute! mé așteptă la Consiliú!

IV.

Acei cari s'au opupat de fericirea popórelor numai în mod superficial, nu înțeleg bine mecanismul acelor dóuë operațiuni cari constituie viêta socială, și de la cari depinde buna stare națională : *producțiunea și consumațiunea*.

O țără este bogată prin natura pământului, prin clima ei, prin puterea vegetativă și prin activitatea și inteligența locuitorilor. Un pământ produce cu puțină muncă ceea ce altul produce cu o muncă de dóuë și de trei ori mai mare. Și astfel clima și rodirea pământului contribue la fericirea poporului.

Fertilitatea pământului a avut tot-d'a-una o mare înrîurire asupra civilizațiunii; mai ales în lumea cea veche, a avut o acțiune însemnată asupra lucrării și capacității muncitorilor; raportul dintre pământ și om este un coeficient foarte important al bogăției sociale. Astă-di în Africa, în pustiul Sachara, dacă călătorul găsește un colț de loc ospătos cauza este că acolo s'a găsit apă și s'a putut cultiva pământul, de aceea s'au adunat ómeni, și s'a înființat un suhat, un sat sau un oraș.

Este în natura omului să nu-i placă munca fiind-că munca e ostenitoare. Când cineva se pune pe muncă, o face cu siguranța, sau cel puțin cu speranța, că prin aceea ostenelă, prin aceea lucrare, va dobândi sau lucruri de cari are trebuință sau lucruri pe cari să le pōtă schimba cu altele cu cari să-și îndeustuleze nevoile și mulțumirile.

Producerea fiind ostenitoare și consumațiunea fiind mulțumitoare, este natural ca fie care să caute a munci cât s'ar putē mai puțin și a se mulțumi cât s'ar putē mai mult. Așa fiind, pentru a face pe om producător, trebuie mai întâi de tōte ca el să fie asigurat că ceea ce va dobândi prin muncă să fie al său că numai el să aibă dreptul să se serve de productul acelei munci, sau că numai el să aibă dreptul să dispue de acel product pentru a-l schimba cu obiecte de cari voesce să se serve.

Precum vedem, producțiunea este supusă consumațiunii și valōrea productelor caută să fie în raport cu trebuințele sau cu dorința ce se simte de dinsele; așa dară activitatea consumațiunii are o mare înrîurire asupra producțiunii, căci nu putem consuma dacă nu producem.

Tendința omului este de a-și da mulțumiri cât de multe, de a se bucura de tōte bunurile din lume; și cu cât omul este mai cultivat cu atât și trebuințele lui sunt mai mari și mai variate; ele cresc și se înmulțesc pe tōtă ziua, cu cât cultura lui se desvōltă. Cu cât un popor este mai sus pe scara civilizațiunii, cu atât trebuie să producă mai mult pentru întîmpinarea multiplelor sale tre-

buinte ; ast-fel consumațiunea fiind strîns legată de producțiune, devine măsura cea mai adevărată a civilizațiunii și a bunei stări a unui popor. Traiul bun, darea de mână, sunt elemente esențiale ale fericirii unui popor ; iar sărăcia, miseria, neputința de a consuma, sunt faze nenorocite ale existenței sale.

Precum vedem, consumațiunea la rîndul său este subordonată producțiunii ; prin urmare, pentru a mări consumațiunea nu există alt mijloc de cît a activa producțiunea și a înlesni schimbul.

În viața socială toți ómenii sunt tot-odată și producători și consumatori, însă nimeni nu este în stare să producă el însuși toate obiectele ce consumă, și pe cele mai multe și le procură prin schimburi, — în practică vîndînd ceea ce producem și cumpărînd pe cele ce ne trebuie, cu prețul dobîndit după cele ce am produs.

Dar fiind-că acei cari caută un obiect de care au trebuință, nu-l pot găsi tot-d'auna la îndemână, și de multe ori ar fi siliți să se ducă să-l aducă de peste mări și de peste țări, apare rolul intermediarului între producător și consumator, rolul comerciantului, a cărui lucrare nu este de a produce obiecte de consumat, ci numai de a le lua de unde se găsesc, și a le duce acolo unde se cer.

Misiunea comerciantului este de a fi mijlocitorul schimburilor între locuitorii deosebitelor localități și țări ; de a duce produsele pe apă sau pe uscat la locurile unde se caută ; el stabilește, prin acțiunea sa, balanța între valoarea obiectelor ce caută consumatorul și valoarea obiectelor ce oferă producătorul.

Cu cât transportarea de la un loc la altul, de la o țară la alta va fi mai lesne și mai ieftină, cu câtă s'ar înființa mai multe șosele, canaluri, drumuri de fier, corăbii și vapóre, care să pôta înlesni și reduce costul transportului, cu atât consumatorul, adecă tótă lumea, va fi mai folosit; de aceea stabilirea și perfecționarea mijlócelor de comunicațiune și de transport pe apă și pe uscată, sunt considerate pretutindeni ca cele mai principale lucrări de utilitate publică. Cu cât trecerea de la un loc la altul va fi mai liberă, cu atât poporul își va putea procura mai lesne și mai ieftină obiectele de consumațiune.

Consumațiunea și producțiunea sunt atât de legate între dinsele, în cât una nu pôte exista fără alta. Un import mare trage după sine un export deopotrivă de mare și viceversa; ele sunt două operațiuni cari, vrënd nevrënd, trebuie să se balanseze. Un popor care împórtă mult, dovedesce că consumă mult; cu cât împórtă mai puțin cu atât este mai neavut, cu atât își procură mulțumiri mai puțin. Cu tóte astea tot mai sunt ómeni cari cred, ca ténérul nostru din birt de la Gura raiului, că fericirea unui stat este de a avé o exportațiune mare și o importațiune cât s'ar puté mai mică. Cred că împiedecând producțiunile străine de a intra în țără, poporul își păstrează banii și se îmbogătesce. Nu vor să vadă că valórea importului nu pôte întrece într'un mod constant valórea exportului, și că atunci când se vede una ca acésta, și se întâmplă ca într'o serie de mai mulți ani, să iasă mai mulți bani de cât intră, că acésta nu pôte proveni de cât din cauze esecțiionale și lesne de explicat. La noi provine din cauza anuităților, dobândi și amortisări pentru împrumuturi contrac-

tate în străinătate și pentru cheltuelile întreținerii de tineri la studii, casuri cari amândouă sunt o întrebuințare reproductivă a acelor bani, căci plata anuităților este pentru un capital întrebuințat în lucrări reproducătoare: drumuri de fer, canaluri, arme etc., iar banii trimiși tinerilor studenți sunt un plasament care are să fructifice prin sciința ce vor aduce în serviciul societății.

Necesitățile tesaurului public și unele exigențe interesate au fost cauza înființării a o mulțime de restricțiuni puse la trecerea obiectelor dintr'o țară într'alta și de multe ori chiar de la un oraș la altul al aceleiași țări, restricțiuni cu totul jignitoare consumațiunii și producțiunii. Din norocire însă acele obstacole, dacă nu dispar, dar cel puțin își pierd din di în di tăria și chiar multe dintr'insele nici nu mai există, au dispărut.

Darea pusă asupra obiectelor de consumațiune la fruntaria unei țări sau a unui târg era pur fiscală; mai târziu însă plata asupra mărfurilor străine a fost ca o compensare a sarcinilor puse asupra produselor naționale, patente și altele dări pe cari nu le plătise mărfurile străine și cari nu profitase statului care au venit să fie întrebuințate. Dările asupra unor obiecte de consumațiune cari nu au semenele lor în producțiunea indigenă și cari nu se pot înlocui, precum sunt colonialele au fost considerate ca un mijloc de a supune populațiunea la o dare ascunsă, sau o dare indirectă lesne de priceput,

În timpuri mai moderne însă, dările vamale au avut tot o dată și scopul de a favoriza industria națională, de a o pune la adăpost de a o apăra de concurența străină

și de a asigura mai mult sau mai puțin consumațiunea produselor fabricate în țară.

După cum vedem taxele vamale au avut și au un scop fiscal și altul protecționist și se pot împărți în trei categorii pur *fiscale*, *protecționiste* și *mixte* sau *fiscaloprotecționiste*.

Taxele fiscale, cari au de scop de a procura statului un venit, nu pot fi nici arbitrare, nici nelimitate; căci consecința neapărată a unei taxe fiind de a sui prețul obiectului cu cel puțin atât cât a plătit la intrare, micșorează consumațiunea, și venitul statului nu este tot-dea-una proporționat cu mărimea taxei; adesea, dacă nu tot-dea-una, o taxă mai mică aduce statului un venit mai mare decât o taxă urcată, căci eștinind obiectul i se sporesce consumațiunea.

V.

Cercetarea minuțioasă și raționată a intereselor generale a unei națiuni, duce fără dór și pôte la adoptarea principiului liberului schimb (*libre échange*). Taxele vamale și protecționismul sunt o pedică la desvoltarea bunei stări și a fericirii naționale, căci scumpind prețurile obiectelor, împuținează numărul cumpărătorilor, micșoréză consumațiunea, prin urmare micșoréză și împuținează mulțumirile.

Apărătorii protecționismului, ca să justifice și să susție teoria lor, dic că munca fiind bogăția unei țeri, guvernul trebuie să caute prin toate mijlócele să protégă și să încurageze cât va puté industriile regnicole în contra concurenței străine, ca astfel să asigure munca lucrătorilor indigeni. Ei mai adaogă, că o țeră trebuie să-și pótă procura toate trebuinciósele la dinsa, iar nu să depindă de alte țeri. Unii merg cu acest raționament până a crede că tarifele protecționiste sunt fórte juste și admit chiar prohibițiunea, precum am vëdut cele ce diceau tinerii de la «Gura raiului».

Ceea ce a deșteptat mai mult spiritele în privința sis-

temului vamal și a dovedit până la evidență teoria libertății susținută de părinții științei economice : Adam Smith, de Say, de Ricardo, de Bastia, de Cobden și de urmașii lor, a fost mai întâi unitatea vamală Germană *Zollverein*, care a suprimat mai toate vămile de la un stat german la altul, mărginind vama la periferia în care se cuprind toate statele intrate în unirea vamală.

O altă împrejurare a fost legea cerealelor în Engiltera.—Englezii și Francezii credeau că nu s'ar putea permite intrarea liberă a grânelor din Ungaria, din Rusia, din România și din America, fără de a da o lovitură de mörte agriculturii indigene; își diceau că în țările acelea cerealele se dobândesc cu mai puțină muncă și cu o cheltuială mai mică de cât în țările lor, și că, de s'ar lăsa intrarea lor liberă, grânele indigene, a căror producție costă mai scump, n'ar mai pute ține concurență cu acele venite dintr'acele țări; că cele indigene ar rămâne nevândute și agricultorii s'ar ruina.

Sub influența acestor idei iată ce se făcea : ori de câte ori, din cauza unei recolte proște în Engiltera, se scumpia pâinea într'atâta, în cât poporul începea să cârtescă, guvernul convoca pe agricultorii cei mari și-i consulta; răspunsul lor era tot-d'a-una același și cunoscut de mai nainte : *«să se menție taxele.»*

Când lucrul devenia prea grav, de muriau ómenii de fόμε cu miile, ca la 1841, agricultorii opinau, cu mare greutate, pentru o mică reducere; dar și acesta cu condițiune ca acea scădere de taxă de import pentru cereale să nu aducă vătămăre agriculturii indigene și să fie numai până la recolta viitoare, cel mult. Mai târziu au

consimțit cu mare greutate la sistemul numit *«Scara mobilă»*, al cărui scop era de a menține prețul grâului pe piețele Engliterei într'o stare nevariabilă, ca ast-fel prețul pânei să fie tot-d'a-una același, în anii de recoltă proastă ca și în acei de recoltă bună. Cu cât recolta era mai bună în Englitera, cu atât taxa asupra cerealelor stră-ine se urca, și cu cât era mai slabă cu atât taxa scădea. Acest sistem, ingenios în aparență, s'a dovedit nepractic și a ridicat reclamații din partea armatorilor și negustorilor grânari, cari necunoscând de mai înainte taxa la care era să fie supus grâul lor la sosirea în Englitera, nu mai îndrăsnea să facă cumpărături de produse, căci ast-fel comerțul cerealelor devenia periculos, devenia un fel de joc la noroc, care putea da une ori beneficii foarte mari, dară alte dăți devenia ruinător.

În fața lipsei și scumpetii de pâne care a costat în ani nenorociți viața a sute de mii de ómenii, opiniunea publică, având în capul ei pe vestitul Cobden și strigând mereu în contra fometii, a silit pe guvern a suprima cu totul dările fiscale asupra cerealelor. Astă-đi ele sunt admise în Anglia fără plată de taxă vamală. Și minune! Cultura pământului nu a suferit cea mai mică smintelă. Cu tótă spaima ce inspira agricultorilor Englesi, grânele americane mai ales, producțiunea agricolă s'a dezvoltat și mai mult și renta pământului în loc de a scăde s'a suit.

Un alt exemplu conchidător este ceea ce s'a petrecut în Francia cu ferul și cu cărbunele de pământ : Se credea că, dacă s'ar permite intrarea ferului și a cărbunelui de pământ engles și belgian fără o taxă mare, ferul frances nu s'ar mai puté vinde și esplotatorii indigeni s'ar ruina.

Guvernul frances întîmpina cea mai mare împotrivire, ori de câte ori se încerca să scadă taxa asupra acestor două obiecte, și Francia rămăsese cu totul înapoi de Englițera și de Belgia în privința fabricării mașinelor mai cu deosebire. În ziua cînd guvernul, trecînd peste considerațiunile exploatatorilor de fer și de cărbuni, a luat asupra-î de a reduce taxele ast-fel că intrarea în Francia a cărbunelui și a fontei (tuciū) englezesci și belgiane să devie posibilă, acēsta nu a ruinat nici cuptōrele de fer, nici minele de cărbune francesce, și tōte industriile ferului, precum fabricile de mașini, de trăsuri, cuțităria, lăcătușerie, unelte, drumurile de fierū și sumă de alte fabricații s'au înființat, s'au desvoltat și prosperă.

Dacă am chieama pe tabaci să-î întrebăm ce taxă le-ar conveni să se pue asupra pieilor argāsitate în străinătate, putem fi siguri că ei ar propune a se opri intrarea pieilor străine, sau cel puțin a li se pune o taxă așa de mare, în cāt nici cismarii, nici curelarii să nu mai pōtă să se serve de pieile străine în lucrările lor de încălțăminte și de șelărie, ca ast-fel să fie silită lumea să cumpere pieile tabacilor noștri și să plătescă scump încălțăminte de calitate próstă. Dar tot-odată să întrebăm și părerea celorlalți Romāni cari nu sunt tabaci, și putem fi siguri că ea va fi cu totul alta, căci le-ar conveni mai bine să găsescă în tērg încălțăminte, hamuri și alte obiecte de piele, ieftine și de calitate bună, fie ele de piele argāsită în țēră sau în streinătate; părerea lor ar fi a se lăsa pielăriei străine libertatea de a veni în țēră fără plată de taxă.

Ceea ce dic aci pentru tabaci, o putem repeta pentru toate cele-lalte meserii.

Numai croitorilor le convine ca hainele venite din străinătate să fie greu impuse, iar totă cea-laltă lume este interesată ca hainele să pôtă intra liber fără taxă, ca să și le pôtă procura mai ieftin.

Fie-care corporațiune cere taxe mari, dacă nu și prohibițiuni, pentru obiectele din afară similare cu cele ce produce, cismarii pentru cisme, croitorii pentru haine, lăcătușii pentru fierărie, tâmplarii pentru mobile; dar tot-odată cere liberă intrare pentru toate cele-alalte obiecte; în cât, dacă ne-am închipui populațiunea împărțită într'o mie de meserii de câte o mie de membri în fie-care corporație, din totă poporațiunea numai o mie de familii ar voi imposit asupra hainelor venite din străinătate, căci numai o mie ar fi interesate să fie hainele scumpe, iar cele-alalte nouă sute de isnafuri sau nouă sute de mii de familii, ar fi interesate să nu fie impuse, ca să le pôtă cumpăra cât mai ieftin. Asemenea pentru cismari, asemenea pentru ferari, pentru tâmplari etc. — Taxa vamală asupra hainelor este nu numai un imposit indirect asupra tuturor celor cari nu sunt croitori și cari sunt de o mie de ori mai numeroși, dar este tot-odată un privilegiu, pentru că acel imposit profită numai croitorilor, cari, într'un mod indirect, încasază acel imposit prin scumpetea hainelor.

Adversarii sistemului protecționist nu tăgăduesc importanța muncii ca factor al bogăției Statului, dar ceea ce voesc ei este ca ea să fie bine întrebuințată, întrebuințată cu spor, aplicând-o la lucrările acelea pentru cari

poporațiunea are mai multă aptitudine și pentru cari condițiunile în cari se află sunt mai favorabile. Într'o țară agricolă de exemplu, care are pământuri întinse, pășunări bogate, ar fi o economie rău înțelesă a fabrica postavuri și mătăsării și a cumpăra din străinătate vite, unt, brânză și ouă.

Liberii schimbști cred că drepturile protectoare nu numai că nu aduc nici un folos producțiunii indigene, dar merg și mai departe, cred că împiedecă dezvoltarea generală a industriei indigene, a comerțului și a agriculturii și că aduc adevărată vătămare dezvoltării și înaintării bogăției publice.

Ideile protecționiste au avut mare trecere în secolul trecut, pe atunci pe când transportarea de la un loc la altul era scumpă, anevoioasă și de multe ori imposibilă; dar de la începutul secolului al XIX-lea știința economică în Franța, în Italia și mai cu deosebire în Anglia s'a rădicat contra lor. Zolvereinul le-a dat o lovitură de moarte, arătând într'un mod pipăit, că lăsând trecerea liberă de la un stat german la altul, acele state nu numai că n'au suferit nici o pagubă, dar au simțit o ușurare, un bine, precum va fi un bine și mai mare când se vor desființa acele vămi dintre Germania și Franța, dintre Italia, Spania și dintre toate statele mici și mari. Zolvereinul a dovedit până la evidență că buna stare a populațiunii se mărește cu cât se întinde mai mult cercul liberei circulațiuni a productelor. Suprimarea taxelor vamale dintre Piemonte și Toscana, dintre Toscana și Statele papale, dintre acestea și cele două Sicilii nu a adus

pagubă nici unei dintr'acele părți ale Italiei, și unirea a fost nu numai un bine politic dar și un bine economic.

Ideile de liber schimb au făcut și fac pe totă ziua proseliți, de și întâlnesc opunere foarte mare atât din partea guvernanților, căci ved o dificultate a înlocui prin alte dări sutele de milioane ce figurează în bugete ca venit vamal, precum și din partea celor interesați în unele fabricări, în cari au angajat capitaluri foarte însemnate și cari s'ar simți tare loviți, de nu și ruinați, dacă ar fi abandonați liberei concurențe.

Cu toate acestea însă nu este mai puțin adevărat că în țările cele mai industriale, chiar cele mai luminate, în Franța, în Germania și mai ales în Anglia, se procede treptat la realizarea acestei idei prin scăderea continuă a tarifelor și prin admiterea tuturor produselor.

A restrânge comerțul unei țări cu celelalte, dând avantajul, fie prin prohibițiuni, fie prin tarife, unor industrii a căror viață nu depinde decât numai de sacrificii naționale, este a împiedica dezvoltarea bunei stări a poporului și a precipita decadența economică a țerei. Nu se ridică bogăția națională prin taxe vamale, ea se ridică printr'o aplicațiune înțeleptă și stăruitoare a muncii, dând protecțiunea legii industriilor cari pot prospera prin natura lucrurilor, prin climă, prin calitatea pământului, prin pozițiunea geografică și prin îndemânarea locuitorilor, căci numai acele pot prospera producând mult, bine și ieftin, și numai acele pot realiza beneficii adevărate; iar acelea cari nu pot prospera decât numai prin ajutorul tarifelor asupra simlarelor, nu fac alta decât să împuțineze rela-

țiunile de schimb, să isoleze națiunea și să apese ca un imposit asupra ei.

Este foarte de însemnat cum cad în contradicțiune cu ei înșiși acei cari cer protecțiunea industriei lor prin dări vamale! Fabricanții de stofe de lână, de exemplu, cer ca stofele de lână similare străine să fie supuse la o dare cât s'ar putea mai mare, dar cer tot-odată ca lâna străină să nu fie impusă; o pretind și o cer, cu toate că în sistemul lor libera intrare a lânnei ar împuțina beneficiile și ar aduce pagubă crescătorilor de oi, prin scăderea prețului lânnei. De aci lupta între aceste două industrii și nedumirirea guvernului mare! Cum să combine și să mulțumescă pe amândouă grupurile de interesați? Fabricanții de ferăria cer pe de o parte ca ferăria străină să fie oprită sau cel puțin greș impusă, și pe de alta pretind ca fonta străină întrebuințată la fabricarea ferului, cu care se servă ei, să fie liberă de a intra fără taxă; producătorii de fontă ceru ca fonta străină să fie impusă și cărbunele de pământ să intre fără taxă. Într'un cuvânt fiecare industrie cere protecțiune vamală pentru obiectele ce produce și liberă intrare pentru cele cu cari se servă la fabricarea produselor sale.

Unele guverne, legănate între aceste două exigențe contra-dicătoare, au imaginat un slab paleativ: sistemul numit *Drawback*, adică a înapoia fabricanților, când espărtă produsele lor, părțile taxelor percepute asupra tuturor materiilor cu cari s'au servit la fabricare; sistem și anevoe de practicat și păgubitor fiscului totodată; sistem care s'a înlocuit prin altul tot atât de anevoe și de complicat numit *acquit a condition* (plătit condițional), și care

constă întru a se admite intrarea liberă a unor materii, pe un timp determinat, cu condițiune ca în acel interval să se expórté o cătíme de articule la fabricarea cărora să fie servit o parte analogă de acele materii.

Lumină se face din ȃi în ȃi mai mult asupra acestei cestiuni și lumea începe a înțelege că restricțiunile vamale, protecționismul și prohibițiunile aduc vătămare producțiunii naționale, în loc de a folosi, și că sistemul libertății îi priesce mult mai bine. Fiecare înțelege că adevărată prosperitate constă în înlesnirea de a-și puté procura productele, că condițiunea de căpetenie a prosperității este ca munca să póťa da maximum posibil de produse de schimb și că trebuie aplicată mai cu deosebire la industriile acelea pentru cari poporațiunea are mai multă îndemânare, mai multe înlesniri și mai multe mijlóce, iar nu la industriile cari nu pot trăi de cât cu sacrificiile contribuabililor.

De și interese politice, rău înțelese, fac pe unii să credă că se póte reveni la ideile cele vechi de protecționism, dar lumea merge pășind pe tótă ȃiua cătră liberul schimb, căci legile rațiunii sunt mai pre sus de orice voință individuală. Un om puternic póte împedeca sau întârȃia, pentru un timp, mersul natural al lucrurilor, dar a-l opri nici o dată! Misiunea omului de bine, a cugetătorului este de a descoperi legile adevărate ale intereselor sociale, și misiunea omului politic este de a aplica acele legi, de a supune acestor legi tóte voințele individuale și de a opri pe ori-cine de a-i impune altele. Ómenii cari se bucură de încrederea poporului și cari îi voiesc binele, când nu sciũ sau nu înțeleg cum trebuie cum-

pănite interesele generale acestui popor, fac une-ori un rău mult mai mare de cât cei rău-cugetători, căci poporul, având totă încrederea în patriotismul și în sentimentele lor de iubire, îi urmăze orbesce și se face campionul ideilor celor mai greșite și mai vătămătore.

A voi să se înfiinzeze o industrie națională este o cugetare mare și folositore; dar a voi să se înfiinzeze prin protecționism și prin subvențiuni este un rău foarte mare, a cărui consecinze sunt necalculabile.

Regulamentele și restricțiunile la cari comerziul a fost supus n'au făcut de cât a aduce piedici desvoltării industriale. Reformele operate într'această a două jumătate a secolului prin tractatele și convențiunile vamale n'au avut alt scop de cât de a ridica comerziului unele din piedicele care-l încurcau. Mai toate acele tractate au avut tendința de a face posibilă trecerea productelor dintr'o țară într'alta. In materie de schimb, ca și in modul de a conduce toate celealalte interese sociale, ar fi de dorit ca guvernul să-și concentreze acțiunea numai într'a manține ordinea publică, a opri pe cei îndrăsneți de a oprima pe cei slabi, și de a îngriji de sănătatea generală.

S'a dis de unii economiști că ar fi unele obiecte, pe cari străinii neputend să le găsescă de cât numai într'un singur loc, precum este guano care nu se află in abundență decât in Peru, pucioșa care nu se găsește exploatabilă de cât in Sicilia, ciailul care până in anii din urmă nu se putea produce de cât in China; că s'ar pute să se pue la esirea acestor obiecte din țara lor taxe foarte mari, pentru că străinii sunt siliți să le cumpere ori cât de scumpe ar fi, negăsindu-le aiurea. Póte fi aici o apa-

rență de adevăr, dar este pozitiv că lucrul nu trebuie împins prea departe, fiind-că atunci cei cari se servesc cu acele produse au să caute toate mijlocele de a le înlocui cu altele, precum se face cu ciaiul pe care Englesii au început a-l cultiva cu mult succes în Indiă cu îngrășările artificiale, cu fulmicotonul și cu dinamita cari o să înlocuiască pucioasa ca material de război.

Taxele asupra importului sunt pur fiscale, când se pun asupra produselor cari nu se pot produce într'acea țară, precum sunt cele asupra ciaiului, puciosei, cafelei și asupra tuturor colonialelor și asupra zahărului, în țările unde nu se poate cultiva nici trestia, nici sfecla; iar când se pun asupra produselor cari au similare și se pot produce în țară, și totodată acele produse în întru sunt sau scutite de tot sau supuse la o taxă mai mică, atunci acele taxe au un caracter protector, ast-fel ar fi de exemplu taxa pusă asupra lânei străine la intrare, pe când lâna indigenă ar fi scutită: taxa asupra încălțămintelor aduse din străinătate, pe când cele indigene ar fi scutite. În asemenea cazuri consumatorii plătesc mai mult de cât suma ce intră în casa statului, pentru că acele taxe sue prețul și al lânei străine și al lânei indigene, și al încălțămintelor străine și al celor făcute în țară. Ca să precisez mai bine voi pune cifre: Să ne închipuim, de exemplu, că într'o țară consumațiunea lânei ar fi de 10,000,000 de kilograme și că din străinătate ar veni 5,000,000 kilograme, iar celealalte 5,000,000 ar fi lâna indigenă; să dîcem că lâna străină ar costa la fruntarie un leu kilogramul, și că i se pune o taxă de 10 la sută, vamă la intrarea ei; guvernul ar

percepe 500,000 lei vamă asupra lânăi străine, care nu s'ar pute vinde decât pe un leu și dece bani klogramul, dacă nu și mai mult. Lâna indigenă s'ar vinde tot pe un leu și dece bani, adică că publicul ar plăti 1,000,000 lei mai mult pe lâna, decât dacă ar fi lipsit vama. Din acest milion de lei pe care îl plătesce publicul peste ceea ce ar fi plătit dacă lâna străină ar fi intrat fără vamă, numai 500,000 lei intră în casa statului, iar ceilalți 500,000 lei se plătesc indirect producătorilor de lâna; cu alte cuvinte statul supune pe locuitori a plăti câtorva producători de lâna un imposit de 500,000 lei pe tot anul. S'a calculat că în Francia poporul plătesce o dare de 30,000,000 lei pentru cărbunele de pământ, pe când din această sumă numai 2,000,000 lei intră în casa tesaurului de la taxa asupra cărbunelui venit din străinătate, iar ceilalți 28,000,000 sunt în favoarea exploatatorilor de cărbuni fără nici un folos pentru Francia.

Impositele asupra obiectelor manufacturate venite din afară au totdeauna un caracter mai mult protector de cât fiscal. Numai atunci se pot considera ca pur fiscale, când produsele similare naționale ar fi supuse la o dare interioară echivalentă.

Sistemul protecționist este combătut pe față de toți acei cari țin sémă de interesele generale mai mult de cât de cele individuale sau de grupuri, și este combătut, într'un mod indirect și ascuns, de chiar acei cari sunt preocupați numai de interesele unui grup; și étă cum : De vom considera mai cu sémă fabricatele, grupul care produce un obiect, instrumente de fer de exemplu, pretinde și stăruiesce a dobândi ca similarele venite din străina-

tate să fie cât s'ar putea mai impuse, dar tot odată pretinde și stăruie ca materialul cu care se servă el la fabricarea lor, precum sunt fonta, cărbunele etc., să fie admise fără taxă; ceea ce face că interesele se împung și se contraluptă. În cazul citat aci fabricanții de obiecte de fer cer și pretind ceva, care fiindu-le lor de folos, este păgubitor fabricanților de fontă și exploatatorilor de cărbune. Cele mai multe grupuri de fabricanți sunt într'aceleși cas.

Acest antagonism a avut un rezultat bun, a adus reducerea și chiar suprimarea dărilor de intrare asupra celor mai multe materii brute, și a necesitat încheierea a mai multor tratate de comerțiu între state; a făcut că în statele civilisate sunt astăzi două tarife: unul general și altul convențional; cel d'întâiu lăsat la discrețiunea statului și celalalt special numai pentru proveniențele din țările cu cari există tractat.

Sistemul tractatelor de comerțiu este o pășire gradată către liberul schimb și o lovitură dată protecționismului.

Când un principiu eronat este lovit pe de-o parte de instituirea Zolvereinului, pe de alta parte printr'o lege ca legea cerealelor și prin tractatele de comerțiu, momentul disparițiunii lui nu este departe. Chiar putem dice de acum, că dările protectoare nu mai există în Engiltera; venitul cel mare doganal al Marelui Britanii provine mai în totalitate din dările asupra colonialelor de 464,000,000 lei care e venitul vămilor de astăzi, darea asupra zahărului fiind suprimată.

81,000,000	fr.	provin din darea asupra ciaiului.
5,000,000	»	» de la cafea,
134,000,000	»	» de la spirtuóse.
45,000,000	»	» de pe vinuri.
183,000,000	»	» de la tutun.
448,000,000		

În cât numai minima sumă de 16,000,000 provine de la produse fabricate, și acesta mai mult ca represalii în contra Franciei care nu póte renunța la unele taxe puse asupra provenințelor englese.

Cine n'a avut a face cu practica formalităților neplăcute a vămilor și n'a vădut de aprópe pagubele simțitoare ce se pricinuesc comerțului cu sistemul vamal, nu-și póte face o idee de o asemenea calamitate. Este adevărat că nu există, nici nu póte exista, impositive plăcute, cari să nu atingă mai mult sau mai puțin libertatea individuală; dar nu e mai puțin adevărat că nici unul nu se póte compara, în vexațiuni, abuzuri și arbitrar, cu impositivele vamale.

Ori cine a comandat de adreptul obiecte din străinătate pentru trebuințele casei sale, furnituri din Viena, din Paris sau din Londra, cunósce numeroasele greutăți și neajunsuri ce întâmpină cu vamă și cu vameșii noștri. Deosebit de darea legiuită către stat, calculată de zelul prepușilor serviciului fórte adesea pe o valóre mai mare decât cea reală, când alte considerațiuni nu fac să se prețuiască pe 50 sau pe 60 la sută mai jos de valóre,—deosebit de descărcatul și reîncărcatul la magaziile vămii, mai există pe ici pe colea câte o mică vămuală în natură. Cui nu i-a lipsit o cămașă sau și două din duzină, mai multe șervete dintr'un

asortiment de masă; dar păhare sparte, farfurii știrbite, pălării turtite și rochii ghemuite? Lățile bine așezate și închise de la locul pornirii ajung neatinse la Brăila, la Giurgiu, la gara Târgoviștii sau la Filaret; acolo se deschid, se caută una câte una; după aceea obiectele se aruncă unul peste altul în ladă, lada se închide în grabă, cum dă Dumnezeu, încât ajung la destinație într-o stare ca vai de ele. Acei cari nu le știu acestea n'au decât să întrebe pe negustori și vor afla că ar fi mai bucuroși să plătescă 10 și 15 la sută în loc de $7\frac{1}{2}\%$, numai să nu li se pricinuască neajunsurile și pagubile ce încercă din cauza revisuirilor la vâmi.

Ni se va dice pôte, că de ce vătămații și păgubașii nu reclam și nu cer îndreptare și despăgubire? Causele tăcerii sunt multe și multiple. Particularii tac fiindcă obiectele aduse de adreptul, fără intermediarul negustorilor și comisionarilor sunt de-o valoare puțin însemnată și nu vor să-și bată capul a-și procura dovedii, a alerga pe la procurori și judecători, și a-și face vrăjmași pentru câțiva franci ce li s'au luat mai mult, pentru câteva feligene sparte, sau o pereche de cisme furate. Negustorii și comisionarii tac pentru că cei mai mulți au un interes major de a trăi în pace cu impiegații vămii, cari-i au tot deauna la mână cu fel de fel de fraude și contra-bande, cu declarațiuni închipuite și cu facturi economice, acte cu cari în tot momentul ar puté să le causeze păgube însemnate.

VI.

Comerciantul, precum am  is, este un agent necesar distribu iunii produselor, adică trecerii lor de la producător la consumator. Este dar drept  i echitabil ca el să fie remunerat potrivit cu serviciul ce aduce producătorului  i consumatorului. Ac st  remunerare se regul z  singură, prin ea  ns  i, când trecerea de la un ora  la altul, de la un sat la altul, este liberă, căci atunci se stabileste concuren a între acei cari practică acéstă industrie,  i remunerarea se reduce la aceea ce trebuie să fie. A a la costul produsului în locul unde s'a produs  i la cheltuelile de transport mai trebuie să se adaugă  i remunerarea comerciantului pentru munca sa  i pentru risicul capitalului ce  ntrebu n z . Dar alături cu comerciantul mai găsim adese între v nd tor  i cumpărător,  i alți agenți ai schimbului, mai mult sau mai pu in necesari, curtieri sau samsari, cari se  ntrepun, vr nd nevr nd, ca mijlocitori între v nd tor  i cumpărător. Ace ti agenți nu risic  nimic, pentru că meseria lor nu cere nici un capital, ceea ce face că de multe ori numărul 'accestor agenți ajunge a fi at t de mare, în c t mai mult

încurcă transacțiunile de cât le înlesnesc; se immulțesc atât de mult, încât devin un parasit care sôrbe o parte însemnată din valôrea produselor, fac pe producător și pe comerciant să primescă mai puțin de cât adevărata valoare a obiectelor, și pe consumator să le plătescă mai mult de cât valorează.

Deși profesiunea de samsar sau de curtier nu trebuie să fie un privelegiu sau un monopol, nu este mai puțin adevărat că trebuie permisă numai celor cari ofer garanții de cunoscință și de experiență, numai celor recunoscuți pentru onorabilitatea lor. La noi, până acum cel puțin, meseria de curtier era practică de câțiva Greci, și în cea mai mare parte de Israeliți, cari alérgă pe la cumpărători, oferindu-le produse, fără a fi însărcinați de vîndători, se duc la vîndători fără a fi trimiși de cumpărători, încurcând iar nu înlesnind transacțiunile în cât au devenit o adevărată plagă pentru transacțiunile noastre.

Talentosul nostru pictor Grigorescu a spus, acum câțiva ani, un tablou în care, cu penelul său maestru, reprezintă un iarmaroc (un bâlcîu): Mulțime de țărani români, bărbați și femei, vînd cai, boi, oi, porci, păsări, oue, unt, zarzavaturi, etc. și numai Ovrei se vîd cumpărând, adevăr prins pe fapt. Ar dice cine-va, la vederea acestui tablou, că în România numai ovreii cumpără, numai el este consumator? Erôrea ar fi mare. Ovreii cumpără în adevăr, dar cumpără numai ca să vîndă adouă di, și dacă pictorul nostru ar fi zugrăvit părechea (le pendent) acestui tablou am fi vîdut, în piața sfînta Vineri, Ovreii vîndînd Românilor din oraș ceea ce cumpărase cu o di mai înainte de la țărani în iarmaroc. Ovreii, în ge-

nere, nu este nici producător nici consumator, el este numai preocupat : cumpără când găsește pe om la nevoie, ca să vîdă scump. Hrana ovreiului este puțină, mămăligă cu două trei fire de ceapă sau de usturoiu ; el nu are trebuință de hrană substanțială, fiindcă nu se ostenește muncind, nu muncesce, nu cheltuesce putere mușchiulară ; nu cheltuesce cu îmbrăcăminte, căci nu ține la curățenie, leapădă haina de pe dinsul și cușma din cap numai când cad bucățele. Ocupațiunea lui exclusivă este a se ține la pîndă, ținînd chiorăș la punga și la necesitățile Românului sêrac sau cheltuitor : trăește din sudorea și din nenorocirile Românului muncitor. Puțini, foarte puțini Ovrei sunt meseriași : croitori, zidari, dulgheri, tîmplari ; mulțimea cea mare sunt cărciumari, cămătari, zarați și samsari, — nici unul plugar.

Comerciul, ast-fel cum se practică la noi, în loc de a fi servitorul supus al producțiunii și al consumațiunii, s'a făcut stăpînul și tiranul producătorului și consumatorului, într'atît în cît agricultorul, producătorul nostru cel mai serios, muncesce numai și numai ca să hrănescă traficul banului ; trăește așteptînd cu gróză momentul critic, când nimeni nu-i va puté scóte biata moșie din ghiarele cămătarului.

Ori cine cunoște starea plugarului român póte spune că o mare parte din proprietățile cedate acum optspredece ani celor 800,000 de fosti clăcași, sunt vîndute, într'un mod mai mult sau mai puțin latent, cărciumarilor, cămătarilor și avocaților stabiliți prinprejurul judecătoriilor de ocóle, acestor trei puternici și dibaci aliați ai comerțiului ovreesc. Și de n'ar fi fost interdicțiunea legii

de a vinde, interdicțiune care espiră peste doi-spre-dece ani, putem fi siguri, că a treia parte, dacă nu jumătate, dintr'acele pământuri ar fi trecut în posesia acestor trei clase de lipitori.

Să nu se creadă că lucrurile se petrec alt-fel cu proprietarii cei mari. Luați de curiositate o plasă și cercețați cine erau acum cinci-șeci de ani proprietarii moșiilor celor mari din acel ocol, și comparați acele nume cu ale proprietarilor lor de astăzi; veți găsi că trei pătrimi din ele au trecut în mâinile Grecilor, Bulgarilor și la Ovrei deghisați și nedeghisați. Și să nu ni se dică că toți vechii proprietari români au fost incapabili, risipitori și jucători; faptul este că proprietatea fonciară a fost persecutată în folosul capitalului bănesc, care a supus-o la niște condițiuni atât de aspre, încât ea n'a putut rezista.

Una din cauzele acestei stări de lucruri a fost și este că la noi, ca și mai pretutindenți în Orient, trebuințele consumațiunii au crescut mai repede decât putința și mijlocele de a produce; ast-fel, acei cari au avut un fond l-au risipit treptat, consumând pe tot anul împreună cu venitul și o parte din fond. Dar cauza cea puternică care a precipitat exproprierea vechilor proprietari români a fost, în Moldova mai ales, numeroșii cămătari și samsari cari pe de-o parte înlesniau împrumuturile cu dobânzi mari și cu clause penale nepomenite,—condițiuni pe cari tribunalele le judeca într'un mod judaic,—iar pe de alta deprecia produsele pământului prin tot felul de născociri și înșelătorii.

Cei antici cari aveau imaginațiunea vie și talentul de a personifica ideile cele mai abstracte, și la cari comerțul

se petrecea ca și la noi, personifica în deul Mercur trei atribute : *Elocința*, *Comerciul* și *Hoția*, și-l numiau *Trismegistul* (cel de trei ori mare). Acest deș era atât de puternic, încât chiar lui Joe îi era témă de dînsul. Tot el ducea și sufletele în iad.

Un economist a comparat pe traficantii de felul celor de la noi cu paiaingiuul, acea insecta numai ochi și ghiare, care își întinde pânzele ca o plasă prin locurile unde scie că trec muscele, iar el, ascuns în cămașa sa, se ține la pîndă și îndată ce simte rețeaua mișcându-se scie că i-a sosit o victimă ; întocmai ast-fel clopoțelul agățat de ușa traficantului, dice economistul, îi vestesce că i-a intrat în odae un nenorocit de jumulit, o victimă. Traficantul ca și paiaingiuul nu lepădă victima din ghiarele sale, decât după ce i-a supt tîtă viața. Cărciumarii și cămătararii sunt, pentru bieții țeranii noștri mai ales, paiaingini veninoși : le scurg punga și le fac viața amară ca iadul.

Un croitor, un cismar cumpără stofe sau piei, le lucrează, le preface în haine și în încălțăminte, le dă o valoare ce nu aveau mai înainte de a pune ei mîna pe dînsese și de-a le transforma. Prin munca și știința lor adaugă o valoare nouă pe lângă cea primitivă a acelor materii ; aceia sunt producători cari sporesc averea țării. Ei nu crează, pentru că numai Dumnezeu pîte crea, dar măresc, cresc valoarea lucrurilor. Acei ómeni, fie ei Români, Greci, Nemți sau Ovrei, sunt ómeni folositori ; nu este tot ast-fel cu zaraful cămătar, cu samsarul sau cu cărciumarul, traficantii de bani, a căror stăruință este de a cumpăra astăzi pe preț scăduț ceea ce valorează mult mai mult, și

a vinde mâne cu preț suit ceea ce valorează mult mai puțin, provocând cu mijloce felurite și meșteșugite, lipsite de conștiință, suirea și scăderea prețurilor, ca să pôta beneficia, fără a munci; aceia nu sunt producători, sunt trântori cari trăesc din munca altora.

Aci nu e vorba de adevărații comercianți și de adevărații financiari ci numai de traficanti, zarafi și samsari.

Am auzit dicându-se că averea se ține cu muncă, cu economie și cu bună chibzuială, și că dacă proprietatea a trecut de la vechii proprietari în alte mâni, cauza este că era foarte natural să trecă din mâni necapabile în mâni de oameni muncitori și ispitiți. Dar ore toți vechii proprietari să fi fost trântori, incapabili și risipitori, și numai traficanti, rachierii și zarafi să fi fost capabili și muncitori? Și condițiunea avantajosă ce s'a făcut de câți-va ani, mai cu seamă, capitalului bănesc și traficului, în detrimentul proprietății agricole, să nu fi avut nici o înrîurire asupra acestei mișcări a moșilor? Dar cine n'a vădut cum s'a eclipsat, în puținii ani, strălucirea unora din foștii traficanti deveniți proprietari de moșii? Cine nu cunosce starea de ruină în care i-a dus și pe dinșii camăta după ce din traficanti de bani s'aun făcut proprietari de moșii? Cum? leneși aun fost frații X., dl. Y, și dl. Z. și alți mulți, tot oameni cunoscuți de harnici și muncitori, cari aun știut a aduna bani peste bani prin speculă și comerț, să devie milionari, și cari s'aun ruinat când și-aun băgat capitalul în moșii?

Să nu fie ore aci un rău care trebuie studiat, căutat și vindecat?

Și cum putea să fie alt-fel, când vedem că un comer-

ciant cu un capital de cîte-va mii de lei, deschide can-
 tor, aruncă pe piață polițe de o valoare de dece, de cinci-
 spre-dece ori mai mare decât capitalul său metalic, și ri-
 dică bani pe simpla sa iscălitură cu 7 și cu 8 la sută,
 bani pe care-i speculă cu 15 și 20 la sută, împrumutân-
 du-i pe la proprietari și pe la arendași, cari anevoie do-
 bîndesc din munca pămîntului 4 sau 5 la sută? Cu mo-
 dul acesta aū tîotă probabilitatea, dacă nu certitudinea,
 de a-și îndoii capitalul în puțini ani; dobîndesc acest re-
 sultat cu un credit care nu este basat pe nimic alta de-
 cît pe un capital fictiv și imaginar, care nu constă decît
 în dibăcia de a exploata pe producător. Tot ce i s'ar
 puté întîmpla mai rîu, ar fi de a se scîlda într'un fali-
 ment, mai mult sau mai puțin fraudulos, fără pagubă,
 dacă nu cu câștig. Iar proprietarul de pămînt, care are
 bine la sîore (du bien au soleil), cum dice francesul, mo-
 șie de o sută de mii de lei, nu pôte găsi credit decît
 pentru a treia parte, cel mult pentru jumătate valoarea
 proprietății sale, — bani cari-l costă 10 și 12 la sută, și
 acésta numai de la înființarea Creditului fonciar care a
 emis pînă acuma opt-deci și cinci de milioane și jumă-
 tate de lei în scrisuri fonciare pe moșii ipotecate de o va-
 lîore de cel puțin 250 de milioane, — scrisuri cari s'au ne-
 negociat de proprietari pe prețul mediū de 90, adică că pro-
 prietarii aū dobîndit un credit de aprîpe 76 de milioane; iar
 pe cealaltă valîore de 180 de milioane anevoie mai găsesc a
 se împrumuta cu a dîoua ipotecă. Și unde se află acele
 85 de milioane de lei? Aū trecut tîote de-adreptul în mî-
 nile cîmătarilor cîrora proprietarii le datorîa cu ipotecă,
 cu polițe și cu alte înscrisuri chirografare.

Pentru bună stare a unui popor este necesar să existe un echilibru între remunerarea ce se cuvine muncii și aceea ce se cuvine capitalului și pământului. Numai din echilibrul acestor trei factori ai producției poate rezulta o funcționare regulată a mecanismului social. Când una dintr'însele ia o prea mare preponderanță asupra celorlalte, revoluțiunea este la ușă, socialismul și ideile subversive se arată spăimântătoare, societatea este în pericol.

Unii din avocații noștri, și din cei mai cu renume, s'aun făcut adesea protectorii și chiar aliații capitaliștilor și comercianților cămătari. Sprijinul ce au dat traficantilor acești principii ai limbutiei, a fost foarte puternic; cu atât mai puternic, cu cât la noi, până acum cel puțin, ca în nici o altă țară civilizată, baroul a avut și are o adevărată superioritate asupra magistraturei. Profesiunea de avocat fiind lucrativă și magistrații rău retribuiți, legiștii cari s'aun distins mai mult în studiile jurisprudenței, acei cari au dobândit mai multă experiență în afacerile judecătorești, au preferit și prefer cariera de avocat. Avocații au mare putere nu numai înaintea tribunalelor, dar chiar și în corpurile legiuitoare. Nu știu dacă mulți își pot da titlul de apărător al văduvei și al orfanului, dar sunt unii a căror știință și elocvență se pot fali că au ruinat familii întregi în beneficiul cămatarilor.

Să comparăm puțin acțiunea justiției asupra capitalului cu aceea asupra proprietății fonciare.

Un vecin îți calcă moșia, îți răpesc o parte din ve-

nitul tău ani îndelungați, te duci la tribunal și-ți intentezi acțiune.

Cestiunea nefiind urgentă, precum ar fi aceea a unei polițe de bani, de exemplu, președintele tribunalului citează părțile peste câte-va luni, câte o dată trei sau patru, însă nici-odată mai puțin de șese săptămâni.

La ziua desemnată pentru înfățișare, te duci cu avocat și cu sineturi, la tribunal în capitală sau la județ. Ușierul chiamă părțile, strigând în gura mare; partea adversă nu răspunde. Președintele ia dosarul în mână, îl răsfoiesce, cercetează procedura, șoptesce cu colegii săi, și mai tot-deauna declară o scăpare de formă,—sunt atâtea forme!—și proclamă, că citațiunea nefiind făcută în totă regula, pricina se amână peste trei, patru sau alte șese luni. Pentru acesta este de multe ori de ajuns amicia sau complesența portărelului, sau un mic dar servitorului portărelului.

Se fac alte citațiuni; ieși toate măsurile ca nu cum-va să rămâie vre-o formalitate neîndeplinită, stăruesci, plătesci taxele și călătoriile portăreilor. Sosesce ziua înfățișării; iar te duci cu toate sineturile, dosarele și cu avocații; ușierul strigă părțile, partea protivnică nu răspunde; atunci, dacă nu se aplică art. 151, pricina se judecă în lipsă și câștigi tot ce ai cerut, însă cu drept de opoziție și apel.

Cu puțină dibăcie și cu un mic dar, un intimat poate foarte bine să reușescă a nu ajunge în mâinile sale, în mod oficial, hotărîrea de cât peste trei, patru, sau șese luni; la ziua defiptă iar vii cu sineturile și cu avocatul gata să-ți arăți dreptățile. Esci al 24-lea pe tabloul

înfățișerilor ; pe sêră îți vine rândul ; dacă ai noroc să nu fie prea târziu, se înfățișează pricina, opoziția se primesce tot-deauna ; principiul adoptat de cei mai mulți judecători este : opui, pentru că opui, și tribunalul intră în cercetarea fondului. Pledezi și iar pledezi, replici și esplici ; și judecătorii, după ce aud, hotărăsc mai tot-deauna că având nevoie de nouă lumini, pentru a se pronunța în cunoștința de cauză, numesc pe d. membru A. ca împreună cu ingineri hotarnici, luați de părți, să mîergă la fața locului și să cerceteze cu martori ; une ori impun hotărnicie în regulă, ș'atunci e trébă lungă, de ani mulți și cheltuielile trec peste mijlócele reclamantului. Dar să dicem că ai avut noroc și nu ți s'a impus să-ți hotărnicesci moșia ; ai alte chemări, cu toate formalitățile de portarei, pentru cercetarea la fața locului ; a trecut cu acéstă cercetare alte trei, patru, sau șese luni.

Au trecut ast-fel doi, trei ani, și încă n'ai dobândit dreptate.

După cercetarea la fața locului alte chemări, alte patru sau șese luni, până ce te înfățișezi și se judecă pricina, în cunoștința de cauză.

Cunosc o pricină pentru care tribunalul, ca să se lumineze, a făcut patru cercetări la fața locului. În sfârșit, după ce ai alergat și ai cheltuit mereu cinci, șese ani, cu advocați, cu ingineri și cu călătorii, se judecă pricina în întâia instanță și dobândesci deplină dreptate.

De aci în colo apeluri la curți cu alte amânări, cu alte opozițiuni, dacă nu și cu alte cercetări de membri la fața locului, cu advocați și ingineri hotarnici. Până ce

dobândesci și de la Curtea de Apel o sentință definitivă a mai trecut un an, doi, dacă nu și trei.

Mai adaogă încă un an cu cercetarea recursului în Casație, și încă un an cu aducerea sentinței la îndeplinire, și ai terminat, dacă nu s'au întâmpinat împiedicări la esecutarea sentinței.

Pricinile de călcări de moșie țin ani îndelungați, unele chiar trec moștenire din tată în fiu și foarte puține se termină în mai puțin de zece ani.

Patru sau cinci cercetări la fața locului, cu advocați și ingineri; cinci sau șase înfățișări la tribunalul de întâia instanță, alte două trei la Curtea de Apel, cel puțin două la Casație, ai cheltuit mai multe mii de franci cu călătorii și cu plata ómenilor speciali; ai alergat zece ani și ți se dă 300 de franci cheltuielile de judecată.

Cu tot dreptul ce ai, limpede ca lumina sórelui, după zece ani de trăgăneli, dobândesci o dreptate ciuntită.

Dar ia să ai o poliță sau un înscris de bani, pre care ți l'a preînóit cinci sau șese ani de-a rândul, din trei în trei luni, plătind la fie-care trimestru câte 1 și jum. sau 2 la sută pe lună, capetele rămânând tot capete, că lipitoarea de camătar îți protestează polița și în cinci-spre-zece zile are la mână hotărîre definitivă, cu titlul esecutor; îți pune sechestru pe ce ai, și cât te ștergi la ochi, este plătit cu moșia pe care ți-o vinde pe nimic, cu patul pe care te culci și cu cărțile pe care citești. Iși dobândește suma întregă, fără cea mai mică scădere, plus toate cheltuelile de judecată.

Proprietatea de pământ, care este produsul activității omului civilizat, nu este nici respectată, nici încuragiată.

Unii merg până a crede că proprietatea de pământ ar fi o usurpațiune asupra dreptului comun; nu înțeleg că proprietarul îmbogățește societatea, că el împodobesce țera, că istoria ne dovedesce că numai acolo unde proprietatea este bine întemeiată și protegiată există libertate și prosperitate, că numai acolo unde proprietatea este asigurată, țera este bogată.

Cu toate că și direct și indirect tot ea alimentează tesaurul public, însă fiscul o trată în modul cel mai aspru; vine termenul plății impositului fonciar, proprietarul nu a vândut încă nimic din produsele anului, nu are cu ce plăti; perceptorul îi pune sechestrul pe toate bucatele, îi pecetluiesc toate magazinele, fără a-l lăsa să vândă un bob măcar, fără a pute ridica și trimite la schele câtimea ce i-ar trebui, pentru ca să satisfacă cererea statului. Trebuie să-i vândă perceptorul cu toba; atunci se arată paiangenu, cu care de multe ori perceptorul sau casierul sunt aliați, și ia 20 sau 30 de kile de bucate, cu prețul jumătate. Perceptorul nu sechestră nici o dată proporțional din toate produsele cari constituie venitul moșiei, ci numai acelea cari se pot vinde imediat: grâu și porumb.

Capitalul bănesc este cu totul la adăpost de aceste peripecii, el este *nesesibil*. Ori câte timbre s'ar cere pe poște și pe efecte, pe contracte, pe înregistrări și pe transmițeri, tot proprietatea fonciară le plătesc. Cu cât s'ar căuta a se impune capitalul bănesc, cu atât se împovărează mai mult situațiunea proprietății funciare.

VII.

Dar să revenim la Industrie. O fabrică de zahăr, în care s'ar fi pus un capital de 500,000 lei în zidiri, mașini, vite și capital de rulement, nu poate să se lupte cu fabricile de zahăr din Galiția, din Ungaria, din Franța și din colonii. Când fabricantul român are trebuință de bani, trebuie să plătescă 12 și 18 la sută, pe când cel austriac, cel francez plătesce 5 sau 4 la sută; ar fi destul ca într'un an, fabricantul nostru, să aibă trebuință de 500,000 lei ca acesta să-l coste 60 sau 90 mii de lei dobândă, pe când pe austriac sau pe frances l'ar costa numai 15 sau 20 de mii, adică 45 până la 70 de mii de lei mai mult, osebit de alt atât care costă capitalul fond; dar meșteri, mașiniști și lucrători cari o să-l coste îndoit și întreit mai scump, de cât pe cel din Ungaria sau din Galiția; și alte o mie și o sută de eventualități, când are a face cu lucrători aduși din străinătate. Tóte acestea împreună dau fabricantului de zahăr din Ungaria sau din Galiția o superioritate de 2 și 3 sute de mii de franci pe an asupra fabricantului de

zahăr românesc, avantaj cu care pôte învinge, trimițându-ne său zahăr superior în calitate său vîndîndu-l cu câte-va centime chilogramul mai ieftin decît ar puté să-l dea fabricantul nostru.

Nu putem sci dacă capitaliștii cari au stabilit fabricile de la Chitila și Săscut se pot felicita de întreprinderea lor ca de o bună afacere; dar, precum am mai dis-o nu se vede să se fi mai ridicat o altă fabrică de zahăr, cum vedem că se înmulțesc fabricile de rachiū din ȕi în ȕi, ceea ce dovedesce că cele în ființă prosperă.

Ceea ce am ȕis de fabricile de zahăr, s'a vȕdut și cu fabricile de luminări de stearină, cari au încetat una după alta după încercări de doi trei ani, neputȕnd lupta cu concurența ce le fac luminările aduse de la Triest și de la Marsilia.

— Așa este, Domnule, îmi dicea tȕnȕrul de la «Gura Raiului,» dar tocmai de aceea guvernul nostru, dacă este un guvern părintesc și patriot, trebuie să ajute industria națională și să o susȕie cu subvenȕiuni și privilegiiuri, căci ar fi o rușine, ca noi, un stat independent, un regat, să mȕncăm zahăr nemȕesc și să ardem luminări franȕzesci, pe cȕnd avem în țȕra nȕstră sfeclă și seū.

— Dar fabricile de zahăr, îi respundeam eū, sunt ca și subvenȕionate; deosebit de scutirea de vamă, care este un avantaj de 25 la sută, mai au și alte scutiri municipale, pentru rȕscumpȕrarea cȕrora este vorba de o indemnizare ca de un milion, adică un leū său doi impunere pe fie-care familie de român pentru marea glorie de a ȕice că mȕnȕncă zahăr de sfeclă românȕscă, fără

a fi sigur măcar că de la espirarea privilegiului de scutiri acele fabrici vor mai pute urma.

— Lucrul se esplică, îmi răspundea tînerul, încurajarea n'a fost suficientă, iată totul. Deci, să se pue impozit și de trei și de patru lei de familie, numai să scim că mîncăm zahăr românesc, și adaogă: apoi nu te gîndesci, domnule, că după cîți-va ani convențiunile comerciale aū să espire și că atunci o să fim liberi de a opri intrarea zahărului străin, sau îl vom impune destul, ca să nu mai pótă aduce pagubă fabricelor nóstre?

Nu înțelegea că inconvenientul ar fi tot același, că este a pune impozit pe Români. O impunere mare ar avé efectul de a scumpi zahărul, ceea ce ar ecuivala cu un impozit în folosul fabricantilor de zahăr, dacă folos ar fi, căci oprind zahărul străin de-a intra în țeră sau impuindu-l cu 30 sau 40 la sută, nu s'ar face alta decît a-l scumpi de la un leū chilog. la 1 leū 40 b., adică a supune pe Român să plătescă o dare de 40 bani fabricantului de zahăr românesc pentru fie-care chilogram ce se va consuma, în ciaiū, în cafea sau dulcêtă. Unii, cālări pe independență, nu vor să înțelégă că astăzi nu mai este posibil nici unui stat, cît de puternic ar fi, să pue dări vamale peste mēsură, sau să interdică intrarea de produse străine; barierele dintre state nu mai sunt posibile. Ei o țin una și bună cu:

— Uiți, domnule, că suntem un regat, un stat de sine stătător și că guvernul este dator să mîntie drepturile și demnitatea țerii.

Deși observăm că sunt cinci ani decând suntem independenți, decând nu mai avem suzeran, și nu mai plă-

tim tribut nici unui sultan, decând avem miniștri plenipotențiarî la Viena, la Petersburg, la Londra, la Paris, la Berlin, la Constantinopol, și mai în toate capitalele Europei, și cu toate aceste am înțeles, pe ici pe colea, că nu prea ar fi bine și cu minte, de a face acte de acele cari ar pute să ne alieneze amicia și simpatiile celorlalte țeri. Statele cele mai mari și mai puternice au considerațiuni unele pentru altele și chiar către cele mici. Puternicele state Francia și Anglia caută pe cât pot să nu jicnescă interesele micilor state Belgia și Elveția.

Dar chiar de am pute face tot ce am voi, și am impune mărfurile străine cum am voi, tot nu cred că ar fi bine, nici drept, nu pentru străini, dar pentru noi înșine, de a lua dispoziții de acele cari ar sili pe Români să plătescă cu 10 și cu 20 la sută obiectele de cari au trebuință mai scump de cât ar pute să le cumpere aduse din străinătate. Credeți că ar fi bine, că ar fi rațional să plătim 5 sau 6 lei pe an de familie, ca să mâncăm orez produs în țără la noi; să mai plătim 10 sau 15 lei ca să ne fălim că purtăm mătăsarii țesute în țără la noi; alt atât pentru haine, pentru cisme etc., sumă la care ar trebui să mai adăogăm și golul lasat în tesar; ar fi a ne mânca unii pe alții, ar fi istoria ursului care slăbesce în visuină, trăind ierna lingându-și grătimea din labe. Bogăția unei țeri nu consistă în natura și forma obiectelor ce produce, ci în cantitatea și valoarea lor. A pune taxe pentru a protege industriile cari n'au dat dovadă de prosperare, este a lovi bogăția națională în sorginta ei.

Starea normală a comerciului internațional a unei țeri,

dice John Stuart Mill, este când o țară esportă pe cât importă, căci atunci există în comerțul ei un echilibru stabil, ca în mecanică; iar natura și forma acestor obiecte este indiferentă.

VIII.

Un mare politic a ȕis că  omenii cu g ndiri sincere  i cu cugetări oneste  i patriotice, când cugetările lor nu sunt întemeiate pe raţiune  i pe sciinţa, fac mai mult rău  i aduc   erii lor mai multă vătămare de c t despotii cei mai aprigi; căci actele acestora pier cu tiranul, pe când ideile greșite, propagate de  meni onestii  i stimati, când au pătruns odată în spiritul poporului, anevoe se pot desr d cina.

La noi astă- i multe inimi generóse  i patriotice  si au mintea a intat  către industrie. V d că  ara a mers  i merge cu pa i repe i înainte, că în pu ini ani s'a suit la un grad însemnat pe scara politică,  i că astă- i România se p te număra m ndr  între   erile libere  i independente; dar că în privinţa e onomic  a rămas  i rem ne din  i în  i mai înapoi de celealalte state civilizate; constată că trebuin ele aduse de desvoltarea na ional   i de exigen ele progresului au crescut  i cresc mult mai repede de c t sporirea producțiunii  i de c t mijlocele de a le satisface,  i că industria manufacturală nu

numai că nu a făcut nici un pas înainte, dar că din contra perde di cu di și din concistele sale cele vechi. Văd acesta și se înspăimântă cu drept cuvânt, căci industria manufacturală nu este numai un element de îmbogățire și de bună stare, dar este tot-o-dată și un element de dezvoltare intelectuală și politică; este mantia în care se înfășură arta și știința, lăgănul în care au crescut și s'au dezvoltat libertățile și drepturile omului.

Eșersarea unei industrii cere de la acei cari o practică cunoștințe mai întinse, un spirit mai ager și mai deștept, mai ornat, de cât al acelor cari țin de córnela plugului. Burghesia care este statul major al industriei manufacturale, a fost pretutindeni păzitorul libertății, precum plugăria a fost pavăza patriotismului. Industria aparține orașelor precum plugăria aparține satelor. Dacă moravurile sunt mai simple și mai curate la țără, inteligența este mai dezvoltată la târg. La țără omul știe de cum se naște cum are să trăiască, jalónele vieții îi sunt puse mai dinainte: ca copil, are să păzescă vitele la câmp și la pădure; ca flăcău, are să plivescă, să sape, să secere și să culégă; la douăzeci de ani are să se însore, să facă copii mulți, să ducă plugul pe brasdă și carul la târg. La orașe omul în copilăria lui, fie bărbat, fie femeie, nu știe de ce o să se apuce, nu știe dacă mijlócele îi vor permite vre-o-dată să aibă familie, casă și masă. Copiii la casa orașanului sunt cheltuială, precum la țără sunt bogăție. În lupta pentru existență trebuie de mic să-și frământă mintea ca să ghicescă drumul ce trebuie să apuce, și ast-fel devine mai deștept de cât cel de la țără, mai puțin scrupulos de multe ori, dar mai ager, mai activ, mai iute la

concepțiune. Plugarul pentru meseria lui nu are trebuință de cunoscințe întinse; în vreme ce meșterului, comerciantului, speculatorului îi trebuie cunoscințe de geografie, de statistică, de calcul, de fizică, de chimie, de mecanică, cunoscințe cari mai toate sunt mai mult sau mai puțin în strînsă legătură cu toate meseriile, cu toate ramurile industriei. De nu vom considera de cît modesta meserie de dulgher sau de zidar, nu pôte deveni cîeva bun meșter într'aceste ramuri fără noțiuni de geometrie descriptivă, de arhitectură, de tăerea petrelor, de chimie, de desen, etc.

În dorința binelui de a vedé înființându-se ramuri de industrie, unii cugetători împing șovinismul până a crede că s'ar puté dobândi ori și ce în țeră la noi și că ne-am puté scuti de a mai cumpăra ceva de la străini.

Nu este îndoială că ori-ce obiect se pôte dobândi în ori-ce loc. Ori-cine dându-și ostenelă pôte face o masă sau un scaun; dar acésta nu va fi o producere folositoare, dacă obiectul dobândit ar costa înduoit și întreit mai scump de cît l'am puté avé cumpărându-l de la tâmplar; în ori-ce climă se pot produce ananași și portocale, dar acéstă cultură nu pôte fi remunerătoare, dacă acele fructe ne-ar costa mai scump de cît cele aduse din străinătate.

Un general vestit ne arăta, acum vre-o câți-va ani, trei puscă fabricate în atelierul ministerului său; dar făcându-se socotélă se dovedia că fie-care pușcă costa mai multe mii de franci. Fără îndoială acel ministru putea fi mulțumit de reușită, dar acea glorie nu era mai puțin păgubitoare pentru țeră.

Un foarte bun patriot arăta cu mândrie acum câți-va ani o bucată de fer, de foarte bună calitate, în adevăr, estras dintr'un mineral aflat pe moșia Broșteni, și adăoga că s'ar puté esploata tratându-l prin metoda catalană, întrebuițând la lucrarea acelui mineral întinsele păduri de pe acea moșie; bunul patriot își da această părere împins de un sentiment laudabil, dar cugetarea lui era lipsită și de sciință și de rațiune. Proprietarul de atunci entusiasmat de buna calitate a ferului scos din pământul său, a chemat ingineri să-i cerceteze moșia în lung și în larg. Citind raportul acelor ingineri ar crede cine-va că pământul Broștenilor ar fi numai aur și argint, moșia un Eldorado și apele ei un Pactol. Unii ingineri sunt și ei ca unii advocați, cari când le spuî o pricină, ți-o declară dréptă și nu-ți lasă îndoială că ți-o câștigă. Inse intendentul proprietarului actual, om practic și cu bună chibzuială, a lăsat ferul, plumbul, aurul și argintul, să dórma în pânțele pământului și s'a pus a esploata serios adevărata bogăție a moșiei, pădurile; le esploatează sistematicește și cu inteligență și trage un venit însemnat și asigurat pe veci, pe când sunt sigur că dacă s'ar fi pus pe esploatarea ferului ar fi făcut-o în pagubă. Acel intendent a sciut ceea ce nu scia patriotul, a sciut că ferul, metalul atât de necesar omului, se află respândit în abundență în toate formațiunile geologice, ca nici un alt metal; dar că Anglia, mai favorisată de natură într'această privință, posedă mineralele de fer în pământurile carbonifere, amestecat cu cărbune și cu toate substanțele silicóse și teróse necesare topirii, în proporțiuni așa de potrivite, în cât luând cu lopata acel amestec și arun-

cându-l în cuptóarele cele mari (hauts fournaux), curge dintr'însele' gârlă de fer topit (tuciú saú fonte) care pe urmă se transformă prin cuptóarele de pudlaj în fer ductibil. Asemenea condițiuni favorabile nu se află nicăieri aiurea, și acésta face că nici o țără nu póte concura în privința ferului cu Anglia. Ar fi o nesocotință a căuta să exploatăm bogatele minerale de fer ce avem în multe părți ale României, aducând cărbune de pământ din străinătate saú ardând pădurile. Natura ne-a refusat cărbunele de pământ, în zadar îl căutăm, căci el nu se află în formațiunile terțiare și cuaternare cari domină în formațiunea noastră geologică. Este 'mult mai avantajios a produce ceea ce putem produce cu folos, iar ferul să-l cumpărăm de la Newcastle, unde îl putem găsi une-ori pe trei livre (76 fr.) tona, pe când noi nu l'am puté produce nici cu preț îndecit. Acésta însă nu va să dică că sciința nu va găsi într'o di mijlóce de a estrage ferul din pirită și din oxiduri, fără întrebuițarea cărbunelui saú că nu s'or inventa cuptóre în cari lignitul să póta servi la asemenea lucrări. Atunci am greși, daca n'am profita de acel mijloc.

Nu este anevoe, dicea invatul Comb de a-și face cine-va un cabinet de mineralogie, cu mineralele aflate în ori-ce țără; dar acésta nu ar dovedi că s'ar puté exploata ori unde, ori ce metal saú ori ce substanță minerală.

Orfila, chemat ca profesor de chimie legală în celebrul proces Lafarge, a dovedit că aparatul lui Marsh arăta existență de arsenic în ori ce mobilă veche, dar acésta

nu dovedesce că mobilele cele vechi ar pute servi de mină de arsenic.

Réposatul Oteteleşanu, interesat într'o vreme în exploatarea salinelor noastre, îmi propune să-l întovărăşesc într'o călătorie la ocele mari de la Râmnicul-Vâlcei, cu scop de a împinge voiajul până la Cloşani; proprietarul moşiei Baia de Aramă propunea companiei salinelor exploatarea metalului. Am petrecut la Cloşani mai multe zile cercetând acea mină, şi m'am convins că vâna de aramă (filonu) era foarte săracă, că nu conţinea nici a decea parte de mineral de aramă cât se află în filónele Cornwallii din Anglia. La minele de aramă, de plumb şi de cositor de la Penzans, Trurro şi Botalac, după ce se estrage mineralul din pétra în care se află respândit (Ganga), se încarcă pe mare şi se trimite la Swentze, unde cărbunele este abundant şi ieftin, acolo se preface în aramă roşie, plumb şi cositor. Exploatarea unui filon ca cel de la Baia de Aramă nu ar avé alt rezultat de cât distrugere de păduri şi ruina companiei care ar încerca-o.

Nu este glorios nici util de a fabrica obiectele de cari ne servim; glorie este atunci când prin ingeniul nostru aflăm mijlóce de a le produce cu mai puţină cheltuială, sau de calitate mai bună.

Dorinţa care trebuie să ne preocupe în impulsunea ce dorim să dăm industriei naţionale, nu trebuie să fie de a ne procura ori-ce obiect în ţeră, împiedicând sau oprind produsele străine de-a pătrunde la noi, ci de a căuta şi de a găsi care din obiectele cerute de trebuinţele noastre sociale, căutate de consumatori noştri, şi pe

cari ni le procură străinătatea, s'ar puté dobândi de fabricanții noștri, folosind tot-o-dată pe producător, fără de a împovăra pe consumator sau a-l obliga în mod direct sau indirect a plăti acele obiecte mai scump decât dacă le-ar aduce din străinătate.

Conduc de această preocupățiune am parcurat târgul, oprindu-mă, una după alta, dinaintea prăvăliilor cari se țin șir pe stradele Victoriei, Lipscani și Brașoveni, cercetând obiectele espuse la vederea trecătorilor ; după aceea am luat tabelele noastre vamale cele din urmă, din anul 1881, și voesc să înscriu aci reflecșiunile ce mi-au sugerat acea cercetare.

IX.

La pagina 12 No. 1, a tabelelor noastre vamale, la rubrica *Animale vii*, se vede că cumpărăm din țările vecine vite mari : cai, boi, bivoli, catări de 5,014,164 fr.

Deși noi esportăm de aceste vite pentru o sumă mult mai mare, care se sue la cifra de 16,597,429 fr., așa că balanța ne este în favóre cu 11,583,265 fr., dar nu este mai puțin de observat că foarte lesne ne-am puté scuti de a cumpêra de la străini, aducând ore-care îngrijire în crescerea vitelor noastre. Sporind și înmulțind ergheliile și tamazlăcurile, am crea un isvor însemnat de bogăție; nu numai că am scădea cifra importului, dar am spori cu mult cifra esportului.

Crescerea vitelor nu numai că nu a făcut nici un progres, dar de cât-va timp a dat foarte mult înapoi; soiurile noastre de cai și de boi s'aũ pipernicit; suntem departe de timpii, când armata prusiană își făcea remonta de cai de cavalerie în ergheli din Moldova.

Sumă de 16 $\frac{1}{2}$ milioane este departe de a fi ceea ce

ar pute deveni, dacă am căuta să utilizăm întinsele și ospătosele câmpii ce avem în lalomița și pe malul drept al Dunării.

Când considerăm importatiunea Angliei și Germaniei de carne și de oi vii aduse de peste țări și mări, vedem că balanța noastră s'ar pute sui la multe milioane; și în loc de a vedé sume însemnate în colóna importului, am vedea multe milioane adăogate la colóna esportului nostru.

Cultura cerealelor a devenit și devine din ce în ce mai dificilă pentru proprietarii cei mari, din cauza lipsei de brațe; deja cei mai mulți au renunțat de-a mai cultiva porumbul. Cultura cartofilor chiar este mărginită numai în ținuturile de sus ale Moldovei; de sfeclă nici nu se pomenesce, și fabricanții de zahăr sunt obligați a-și produce chiar ei sfecla de care au trebuință și acesta în mare pagubă. De acum în colo adevărata exploatare a proprietăților celor întinse are să fie crescerea vitelor, o industrie care nu are trebuință de brațe multe, dar care cere capitaluri mari, pe cari numai proprietatea cea mare și le pôte procura. Crescerea vitelor are tot-odată și darul de a îmbunătăți pământul, îngrășindu-l; îl face mai producător, pe când plugăria fără vite îl sărăcesce, îl secă și-l face neroditor. S'a observat de toți agricultorii că de câți-va ani încóce, sporul pământului nostru scade din recoltă în recoltă; acum două-deci de ani producea mijlocie se compta pe o chilă și jumătate de pogon, astă-đi sunt puține pământurile cari dau mai mult de o chilă de pogon. A face agricultură fără crescere de vite, este a seca rodirea pământului și a sărăci pe cultivator. Un proprietar roman întrebând odinióră pe un agricul-

tor experimentat, care este metoda cea mai bună de a cultiva pământul, acesta îi răspundea «*bene pascere*»; întrebându-l care ar fi metoda preferabilă după acesta, învățatul îi răspundea «*mediocriter pascere*,» și în fine întrebându-l care ar fi cea de al treilea grad, iar îi răspunse «*male pascere*».

La pagina 12, rubrica *producte animale alimentare* No. II, găsim pentru cărnuri, pastramă, vânat, lapte, brânză, pesce, icre, etc., un import de 2,993,125 fr., din care și noi vindem străinilor de 4,159,339 fr., ceea ce ne dă o balanță favorabilă de 1,160,214 fr.; dar, afără de ôre-cari obiecte de o valoare minimă, precum sunt fructele de mare, stridii, midii etc., pentru celealalte am putea dobândi o esportatiune mult mai mare, și o importațiune redusă la o valoare neînsemnată.

Aceste trei articole de mai sus cu o ôre-care îngrijire în crescerea vitelor ar putea să ne dea în foarte puțină ani un spor de venit de cel puțin 20 de milioane, spor care ar merge tot crescând și s'ar sui treptat din an în an.

Trecând la produsele propriu zise ale pământului și la derivatele lor, la No. III, rubrica *materii făinoase și derivatele lor*, vedem importate, din Austro-Ungaria mai cu sêmă, cereale, făină, paste, pâne și pesmeți de 5,377,459 fr.

De și esportăm în deosebitele părți ale Europei produse d'ale pământului de 157,255,797 fr., ceea ce ne lasă un folos bănesc de 151,878,298 fr., dar cu puțină în-

grijire Austro-Ungaria nu ne-ar mai puté lua nici acele cinci milióne ce-i dăm pe făinurile ei.

Este adevărat că tractatul de comerț din 1875 a înlesnit mult intrarea făinurilor și pastelor, dar acésta nu trebuia să ne descurageze și să ne facă să închidem și puținele fabrici ce mai aveam; din contra trebuia să ne facă să înțelegem că este un avantaj mare a face făină și a petrece grânele nóstre măcinate, precum fac Ungurii cari esportă în mare parte grăul lor măcinat, făina fiind mai puțin espusă la avarii. Grânele nóstre cele ușore găesc anevoe cumpăratori și se vënd fără preț, pe când amestecând soiurile și măcinându-le împreună, făina s'ar petrece mai lesne și cu mai mult folos. Grăul american ajunge în Europa măcinat gata; puternicile mașini ale vapórelor de transport servă a transforma grăul în făină chiar pe bord, când timpul călătoriei transatlantice o permite: pornesc de pe cósta Americii cu grău și ajung pe cósta Europei cu făină. Nu staū la îndoială că adoptând metoda de a amesteca calitățile grânelor nóstre și a le transforma în făină, s'ar puté spori activul nostru cu dece sau două-deci de milióne; în tot cazul ne-am scuti de cele cinci milióne ce dăm Austro-Ungariei.

În rubrica *fructe, legume, etc.* No. IV, vedem fructe de tot felul: struguri, prune uscate, legume próspete și uscate, semințe, uleiuri importate pentru suma de 900,685 fr, de cari vindem și noi străinilor de 7,658,757 fr., prin urmare o balanță în favóre cu 6,758,072 fr.; dar cred că nu ar fi anevoie să imităm fabricele de legume conservate din Marsilia.

Zahărul figurează la pag. 58, 68, 70, 72 și 86 cu 5,749,274 fr., plătind drept de intrare 1,279,159 fr. aproape 22, 3 % ad valorem, adică 20 fr. de sută de chilograme. Am fost tot-deauna de părere că fabricarea zahărului la noi nu poate fi, de-o dată, retribuitoare și că vom merge din an în an plătind străinului sume din ce în ce mai mari pe acest product. Sfecla este o plantă anevoie de dobândit astăzi la noi, fiind-că cere și arătură adâncă, pe care cu greu o putem dobândi cu vitele noastre, cere și brațe multe la prășă și la cules, în cât nici proprietarii cei mari nici plugarii nu o pot cultiva cu folos; acei cari au încercat nu au dobândit rezultate satisfăcătoare; țăranii prefer cultura porumbului care se consumă în mare parte pe loc.

Acum vr'o patru ani mă aflam într'un vagon cu contele Zichi, atunci ambasador la Constantinopol. Trecând pe lângă Chitila a voit să cunoască modul de exploatare al acelei fabrici; după ce i-am explicat condițiunile și îndatoririle ce avea proprietarul cu fabricantul, mi-a dis că și dînsul avea fabrici de zahăr pe moșiile sale, că acele fabrici îi aduceau venituri însemnate, dar că dacă ar fi obligat să cultive singur sfecla, le-ar părăsi, căci i-ar fi cu pagubă; îmi spunea că găsește să cumpere de la țăranii ori câtă sfeclă voesce și ast-fel fabricile sale nu se ocupă decât cu estragerea materiei zaharine și cu îngrășatul vitelor și al câmpului.

Plătim străinului 1,214,554 fr. pentru cumpărături de vinuri și în schimb esportăm vin de 200,000 fr.; a decă o balanță defavorabilă de 1,000,000 fr., ceea ce:

este o mare pagubă pentru noi, fiind-că vinul ce trimitem astăzi Francesilor și Belgianilor îl dăm pe un preț de-risoriu, pe 2 și pe 3 fr. decalitrul, pe când ei prelucrându-l îi dau o valoare întreită și împătrită, trimițându-l chiar nouă cu etichete de vinuri fine de Bordeaux, folosindu-se numai ei de acea creștere a valorii.

Prelucrarea vinurilor a devenit o industrie foarte lucrativă, mai ales de când viile sunt bătute de filoxeră. Proprietarii noștri vinicoli ar câștiga milioane, dacă ar imita în cultura viei și în facerea vinului pe d-nii Simulescu, Brătianu, Ferekide, cari fără întrebuintare de procedee chimice, ei numai printr'o lucrare mai îngrijită, au dobândit rezultate foarte însemnate. Vinurile lor se vând cu preț întreit și împătrit decât al vecinilor podgoreni.

Vorbim și scriem toți despre industrie, o chemăm în ajutor ca pe-o Deitate, precum chiamă femeile pe Maica Domnului în momente de durere; dar mi se pare că o chemăm cum se dice că chiamă femeile Israelite pe Maria, gonind-o cu mătura, îndată după ce le-a trecut durerea: nu facem ceea ce este de făcut pentru a-i pregăti venirea și stabilirea ei.

Una din cauzele părăsirii meseriilor a fost și este admiterea prea lesne în slujbele statului. Se cere o prea mică dosă de învățatură de la tinerii cari aspiră să fie admiși în cancelarii, încât inteligențele cele mai medii pot să pretindă a dobândi pozițiunile cele mai înalte în stat. Acesta distrage pe o mulțime de tineri de la meserii și de la profesiuni, în cari ar găsi o viață mai folositoare lor și societății. Astăzi fiii croitorilor și ai cisma-

rilor nu mai vor meseria părinților, ci visază funcțiuni și influență politică.

O altă cauză foarte de considerat este că nu avem profesori serioși de chimie, nu avem cursuri de tehnologie, de chimie aplicată la industria manufacturală. Am avut și avem mai mulți tineri în școala centrală din Paris și în școala politehnică din Zürich; mulți din ei au devenit ingineri distinși; dar, conduși de ideea de a ocupa un loc în serviciul statului, mai toți s'au aplicat la construcțiuni; mai că nu cunosc pe nici unul care să fi trecut prin secțiunea mecaniștilor, a chimiștilor sau a mineralogiștilor, căci într'aceste ramuri, dacă vom escepta ocele de sare, fabricarea tutunurilor și monetăria, nu sunt funcțiuni publice de dobândit.

Scótem pe bere 441,462 fr. și esportăm numai de 14,273 fr., pe când vedem că toți acei cari au încercat fabricarea berei, au făcut stări însemnate.

Velnițele sau povernele, singurele noastre fabrici, putem dice, sunt într'o stare primitivă; mai toate sunt conduse de evrei empirici, ast-fel că, de și posedăm o mare câtime de boștină, de prune, liveți întinse de pometuri, cu toate acestea suntem tributari străinului cu 3,241,520 fr., pe când noi nu vindem decât de 34,838 fr., în cât plătim o dare gratuită de 2,206,682 fr.

De fabrici de săpun, de potasă și de alte multe și multe, nici pomenelă.

Ceea ce ar trebui să pironască gândirea noastră, ar

trebui să fie de a căuta modul cum s'ar îmbunătăți și înmulți ceea ce producem și ceea ce putem produce.

Scótem pentru obiecte alimentare, legume, carni uscate, pe cari le putem foarte lesne produce imitând procedările întrebuințate la Marsilia, suma de 6,306,432 fr.

În rubrica *materii și produse chimice*, produsele chimice figurează la import cu valoarea de 1,665,840 fr., deși multe dintr'aceste produse, precum acidul muriatic sau chlorydric, chlorydratul de amoniac (țiperigul) etc., s'ar pute produce în țără. Noi lăsăm mormanele de praf de sare să umple curțile ocnelor noastre fără folos nici pentru stat nici pentru particulari, și mergem de cumpărăm soda și acidul muriatic.

La rubrica *materii tinctoriale* importăm chiar și cernelă, și toate colorile cari se estrag din păcură; așa că importăm de 2,185,983 și nu esportăm de cât de 194,328.

Rubrica *uleiuri și grăsimi*. Importăm 6,307,129, pe când nu esportăm de cât de 47,536.

Aprópe 3 $\frac{1}{2}$ mil., pe obiecte pe cari ar trebui să le producem în țără, fără ajutor de subvențiuni, de protecțiuni sau de prohibițiuni.

La rubrica *piei și blănării*, lăsând blănăria la o parte și considerând numai comerțul pieilor, acest articol constituie un import de 36,500,119 fr., pe când espor-

tul nostru nu este decât de 1,825,013 fr., o eşire de bani de 34,775,106 fr. De şi nu cred că am pute produce de-o cam dată marochinuri şi alte piei fine, dar pieile cele gróse s'ar pute fórté bine lucra la noi în t́eră, ceea ce ne-ar da o economie de mai multe milióne pe tot anul.

Tăbăcariile nóstre cele primitive şi înapoiate ar trebui să se transforme în stabilimente serióse, apropiindu-şi procedările indicate astă-đi de sciinţa chimică şi mecanică.

Terminând aci cu obiectele trase direct sau indirect din pămênt, am vêdut, că dacă spiritul industrios s'ar deştepta şi s'ar dirige numai asupra unora dintr'însele, asupra acelor pe cari le-am indicat aci în trecăt, nu mē îndoese că în fórté puţini ani t́era ar pute să aibă o sporire în producţiunea naţională de cel puţin şése-deci de milióne pentru satisfacerea consumaţiunii interióre, deosebit de avântul ce ar lua acele industrii cari ar pute întinde debitul lor şi în afară din t́eră.

X.

La pagina 12, rubrica materii textile și industrii derivate, No. 16 conține o mulțime de obiecte, dar nu ne vom ocupa de acelea a căror consumațiune este neînsemnată; mă voiu mărgini a menționa pe acele cari ating mai greu punga consumatorilor noștri, sau cari pot deveni întreprinderi fructuôse.

Străinătatea, Austro-Ungaria mai cu sémă, ne trimite lână tórsă, țeseturi gróse de lână, pături cu pěr lung, țoluri, abale, zeghii, dimii, pălării țerănesci, de pãslă etc. de 3,280,315 fr. Deși ar fi îndrăsneț și pôte și păgubitor a încerca să concurăm cu Europa, fabricând postavuri fine, dar cel puțin am puté fôrte bine a-i disputa aceste două milióne și jumătate. Postavurile fine importate, figurează în tabelele nóstre vamale cu suma de 35,032,204 fr. Pentru acest articol cred că suntem condamnați a fi încă mult timp tributari fabricelor străine.

Țeseturile de mătase, pe cari scótem mai multe

milióne pe tot anul, asemenea nu cred că le-am puté dobândi la noi, și avem să le aducem încă mulți ani din Franța și din Italia. Dar de ce să părăsim, precum am făcut, vechea, frumoasă și bănoasă industrie a creșterii gâdacilor de mătasă; cel puțin aveam de la duđi borangicul și mătasa necesară femeilor de la țeră.

Trec și asupra torturilor și țesăturilor de humbac cari sunt însemnate în tabelele importățiunii cu suma de 35,295,511 fr., căci nu avem nici materia primă, nici mijlócele colosale de fabricare, de cari dispun Englezii și Americanii; orî-ce am încerca, fórte mic rezultat am dobândi; tot ce s'ar puté face ar fi întroducerea unor rêsboie de țesut pânza grósă și a mașinelor de împletit, dar tortul l'am cumpêra tot din străinătate. Mulgeniile au omorît róta de tors, precum róta omorise furca.

Acum câți-va ani inul și cânepa erau tórse cu furca de țerancele nóstre și toate pânzeturile necesare familiei țeranilor se făcea în argea. Batistele și pânzele de Olanda și de Silezia ar fi anevoe de dobândit din cauza tortului mai ales, dar cordăriile și fabricarea de pânză grósă ne ar puté scuti de a scóte pe tot anul 7,084,294 fr.

Dintr'aceste articule însemnate în cei patru paragrafi precedenți am dobândi o producțiune națională de 10 sau de 15 milióne.

Din veșminte confecționate, străinătatea trage de la noi 10,323,853 fr. Nu putem concura cu Viena în confecționarea de haine, fiind-că acolo se găesc lucrători

mai ieftini, acesta însă nu trebuie să oprească încercările. De vreme ce avem croitori, de ce să nu căutăm a organiza asociații, ca să putem face stabilimente mari, bine înzestrate cu instrumentele și cu mașinile cele mai perfecte? Am pute scădea câte-va milioane din cele 8 ce plătim.

Exemplul atâtor modiste germane și franceze, cari au făcut stări însemnate, ar trebui să stimuleze pe fetele române atât de îndemânatică la lucrul cu acul și această sumă n'ar mai figura în colona importățiunilor.

Hârtia, macavaua și obiectele de carton ne costă 5,465,234 fr. Fabricarea hârtiei mi se pare un ce hazardos, fiind-că un debit de 5 sau 6 milioane nu este destul de mare pentru întreținerea unei fabrici, și fabricile cele mici nu pot lupta cu cele mari și perfecționate, dar transformarea macavalei în cutii și alte obiecte de carton ar fi o lucrare potrivită mânelor tinerelor fete cari au dovedit în fabricile de tutun cât sunt de îndemânatică.

La rubrica *lemne și industrii derivate*, în colona importului, figurează suma de 13,912,270, deosebit de multe alte obiecte de lemn de artă ce importăm, pe când noi nu esportăm lemnărie de cât de 5,162,466 fr., în cât în privința acestui obiect, care ar trebui să ne dea o balanță cel puțin favorabilă, suntem tributari străinului, Austriei mai ales, cu 8,749,804 fr. Nepăsarea noastră în exploatarea pădurilor este atât de mare în cât mare parte din cheresteaua de brad întrebuințată în construcțiunile din Bucuresci ne vine din Bucovina.

Nu încape îndoială că exploatarea sistematică a pădurilor noastre și lucrarea lemnăriei ordinare ne-ar scuti de acele patru-spre-zece milioane ce scótem, și ar spori suma de cinci milioane fr., a exportăției.

Combustibili minerali, găsim că importăm de 4,793,418 fr. cărbune de pământ. Această sumă este mică și este dovadă de sărăcia noastră industrială. Consumațiunea cărbunelui este astă-zi măsura cea mai bună și mai exactă a stării de prosperitate industrială a unei țări. Sper că această cifră va merge sporind din an în an, iar nu scădând. De și cărbunele de pământ, *houille*, este indispensabil lucrărilor industriale, dar lignitul, care se află în abundență în formațiunea geologică a cărei aparține România, poate fi întrebuințat la multe.

Ca putere mișcătoare țera noastră este una din cele mai privilegiate prin isvórele ei de apă atât de puternice și de abondente. La munte mai cu sémă, prin descoperirile puterii electrice, electro-dimanice, puterea apelor are un mare viitor. Acea putere va înlocui poate în multe întrebuințarea cărbunelui prin transmiterea puterii apei prin cable electrice ducând-o la locurile unde are să fie aplicată. Acum de curând un inginer Sir John Thomson propunea a stabili mașini de abur în minele de cărbune de la Newcastle și a duce puterea acelor mașini în Londra prin cabluri electrice spre a o întrebuința la luminatul orașului și la fabrici, ceea ce ar fi de un mare avantaj și poate singura tãmaduire în contra negurilor cari bântue o capitală de patru milioane.

Parafina, unul din cele mai principale produse ale păcurei, ar trebui să fie pentru noi un obiect care să aducă un venit însemnat; în loc de acesta plătim 856,243 fr. străinului, și pentru luminări de stearine dăm 1,096,624 fr.

Cumpărăm ipsos de 24,903 fr. și pământul nostru este bogat într'această materie.

Imi aduc aminte în tinerețe că un frances anume Petit, care se aședase la Câmpina, zidise tot atelierul său de fierărie cu pereți de platur, fără a întrebuința nici piatră nici cărămidă. Acel frances lucrase mult în platrierile de la Mont Martre și-mi dicea că ipsosul de Câmpina este tot atât de bun ca acel din formațiunea terțiară a Parisului.

Cumpărăm de la străini, var, nisip, și humă, cărămidă, olărie grosă, sticlărie grosă, de aproape două milioane și jumătate și cari s'ar pute lesne găsi și produce la noi.

Să sperăm că fabrica de chibrituri ne va scuti de cele 2,939,787 fr. ce plătim străinătății.

Adunând toate sumele ce am vădut că am pute scuti d'a trimite în străinătate, sau mai bine ținând că am pute produce în țară obiectele ce am însemnat într'această repede ochire asupra tabelelor noastre vamale, se vede că în puțin timp și cu puțină ostenelă am pute spori producțiunea noastră cu cel puțin 50 sau 60 de milioane pe an, sumă care ar merge tot crescând și s'ar pute sui la 100 de milioane, mai ales dacă am suprima vămile și am

chema pe fabricanții străini într-o țară unde își pot depune mărfurile și produsele destinate țărilor vecine. Incetul cu incetul și unul după altul fabricanții cei mari ai Europei și-ar transporta unele din fabricele lor la noi, ar stabili în România fabrici sucursale a marilor lor ateliere, ar aduce lucrători meșteri; libertatea de comerț ar atrage meșteri și fabricanți, precum odinioară revocarea edictului de Nantes a gonit din Franța pe lucrătorii cei buni de cari s'a folosit Germania.

Să nu se creadă însă că acel spor în producțiune, oricât de mare ar fi, ar servi să sporască stocul nostru metalic; acele milioane ar spori bunul trai al Românilor, servind țării a cumpăra o mai mare câtime de obiectele ce consumăm sau am pute consuma.

Ne lipsesc brațe este adevărat, dar nu este mai puțin adevărat că brațele ce avem nu produc tot ce ar pute produce.

Mă resum în modul următor :

1. Desființarea vămilor în mod absolut.
2. Admiterea în funcțiunile statului după o programă de cunoștințe care să nu fie accesibile inteligențelor ordinare.
3. Îmulțirea cursurilor de geometrie, de fizică, chimie, mecanică aplicate la arte și meserii.
4. Învățătura unei meserii în ori ce școală primară.
5. Îlesnirea de capitaluri de stabilire a celor cari dau dovezi că le-ar întrebuința la înființarea unui atelier pe baza băncilor scoțiene pentru agricultură.